KUR’AN-I KERİM

Allah’ın en büyük mucizelerinden biri, insan müdahalesinden korunmuş, tutarlı, derin ve eşsiz bir hazine, insanlığa kılavuz, rahmet ve büyük bir hediye olarak gönderilmiş bir nurdur (ışıktır) Kur’ân’ı Kerim.

Kur’ân’ı Kerim, dini, ahlâki, sosyal ve beşerî ayetleri ile tüm insanlığa kılavuz ve rahmet olarak gönderilmiş bir kitaptır. Kur’ân, birbirinden çok farklı konulara temas etmesine rağmen kendi içindeki tutarlılığı sebebiyle mucizevi bir şekilde insanı kendine hayran bırakır. Bir yazıyı ya da kitabı değerli kılan şey ortaya koymuş olduğu değerlerin akla, mantığa ve insan yaratılışına uygunluğu ile onu diğer yazı ve kitaplardan ayıran orijinalliğidir.

Gerek getirdiği örnekler gerekse insanların dikkatini çektiği konuları itibariyle adeta bir ibret vesikasıdır. İnsanlığa gönderilmiş bir kitap olması sebebiyle onlara kendi anlayacakları dilden hitap eder. Sade bir anlatım ve üsluba sahiptir. Eşsizliğinin bir nedeni de bu özelliğidir. Çünkü önemli olan bir konunun sadece açıklanması değil; yapılan açıklamanın anlaşılır olmasıdır. Kur’ân ayetleri en zor konularda dahi getirmiş olduğu sade anlatım ve açıklamalarıyla her seviyeden insana hitap edebilmekte ve bu yönüyle insanlığı doğruya ileten bir rehber olabilmektedir.

En büyük problem Kur’ân’ın anlaşılması güç bir metin olması değil ona inanan insanlar tarafından gerektiği gibi okunmuyor olmasıdır. Kur’ân öyle bir kitaptır ki kendini size, siz ondan istifade etmek istediğiniz oranda açıklayacak ve anlaşılır kılacaktır. Anlaşılmadığı düşünülen hususlarda her konuda olduğu gibi bu konuda da Kur’ân üzerinde fazla mesai harcayarak uzmanlaşmış kişilerden yardım almak söz konusu olabilir. Ancak bu Kur’ân’ın anlaşılması için yardıma ihtiyaç var demek değildir. Çünkü yardım edebilecek bilgideki insanların seviyesine gelmek isteyen için bir engel bulunmamaktadır.

Kur’ân ayetleri arasında müthiş bir uyum ve tutarlılık bulunur. Bir bilim kitabı değildir ama örneğin yerin ve göğün bitişikken birbirinden ayrılmasını ifade eden evrenin tek bir noktadan başlama macerasını (21/30) (Big Bang/Büyük Patlama) ya da evrenin genişlediğine dair bir yığın fizikçi ve matematikçinin yıllarını vererek formüle ettikleri gözleme dayalı modern bilim tarafından ortaya konulan bir gerçeği tek bir cümlesiyle ifade eder. (51/47)

Bir şiir kitabı değildir ama en büyük şairleri gölgede bırakır. İnsanların hem beşerî hem de toplumsal durumlarıyla ilgili olarak sosyolojik ve psikolojik tahlillerde bulunur. Emir ve yasaklar, ahlaki buyruklar, geçmiş din ve toplumlardan haberler, dünya hayatının gerçeği ve ölüm sonrasıyla ilgili hükümler kitabın tamamına yayıldığı için okuyucusunu sıkmaz, az sözle çok bilgi öğretir ve bu özelliği sebebiyle daima dinamizmini korur.

Teknik özellikleri açısından 114 adet sureye (bölüme) ayrılmıştır. Her sure, ayet diye adlandırılan ve "delil" "mucize" gibi anlamlara gelen parçalardan oluşur. Kur'ân'da sure başlarındaki numarasız besmeleler hariç 6236 ayet bulunmaktadır. Kur'ân bir seferde toptan indirilmemiş, yıllar içinde vahyedilerek indirilmiştir.

Kur'ân'ın dini, akli, ahlaki, sosyal ve beşerî konularda ortaya koymuş olduğu eşsiz ruhu yakalayabilmek için önceden edinilmiş dini bilgi ve kabullerle değil; temiz bir zihinle Kur'ân'a başvurmak ve ilahi mesajı bu yolla kavramak gerekir.

Kur'ân'ı Kerim sadece emir ve yasaklardan oluşan bir buyruk kitabı değildir. Ahlaki prensipleriyle hem beşerî ve hem de toplumsal anlamda bir yaşam kılavuzudur. Okumayı, incelemeyi, araştırmayı ve düşünüp anlamayı teşvik eden ayetleriyle ilme sevk edici bir nurdur. Bunun yanında insanların doğru ile yanlışı öğrenip birbirinden ayırt etmelerini sağlayan bir 'furkan', toplumsal düzenin sağlanması ve bireylerin hem bu dünyası hem de ahireti için hayırlı olacak emir ve yasaklarıyla ilahi bir hukuk kitabıdır.

Yüce Allah'ın hem beşerî hem de toplumsal erdemi sağlamaya yönelik ayetleri; adaleti, doğruluk ve dürüstlüğü, hak ve hukuku belirleyen ahlaki ilkeleri; ilme ve araştırmaya sevk eden teşvikleri ve insanları kötülüklerden uzak tutacak emir ve yasakları son derece açıktır. Bize düşen, söz konusu emir ve yasakları okuyarak Yaratıcımızın bizden neler istediğini öğrenmeye uygulamaya çalışmaktır. Bir yol gösterici olması ve Kur'ân'daki emir ve yasakların ana hatlarıyla öğrenilmesi; emir ve yasaklardaki ilahi hikmeti daha iyi kavrayabilmek için Kur'ân bir bütün olarak okunup ele alınmalıdır.

KUR'AN'A ABDESTSİZ DOKUNULABİLİNİR Nİ? OKUNUR MU?

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Fe-izâ **k**ara/te-l**k**ur-âne feste'iż bi(A)llâhi mine-şşey**t**âni-rracîm*(i)*

(Nahl 98)

Kur'ân okuyacağın zaman taşlanmış Şeytan'dan Allah'a sığın.

Bakınız! Kur'an okumaya başlayanın başka uyması gereken ikinci bir şart yoktur. Kur'an abdestsiz okunmaz diyenler, onlar Kur'an'dan uzak tutmak için şeytanlık yapıyorlar. **Kur'an okunması için Kur'an'ın tek şart Nahl suresi 98.ayette belirtilmiştir.** Kur'an okumak için bilincini her türlü parazitten temizleyerek saf bir biçimde anlamaya yönel.

Kur'an, baş düşmanı müşriklerin kendisini okuması için adeta çırpınıyor. Müşrikler, abdest mi alıp da Kur'an okuyacaklar? Kur'an abesle mi iştigal ediyor? Her yerde fırsat buldukça açıp okuyacaksın.

Ne abdesti?

Ne başını örtmesi?

Sen nereden aldın bunları?

Bunlar Kur'an'ın dininde yok. Bunlar Yahudilikte var. Onları olduğu gibi aldı İslam'a aktardılar.

Vakıa suresi 79'da geçen ayetten dolayı Kur'an'a abdestsiz dokunulamayacağını öne sürmüşler. Ayet üzerinde tedebbür edelim.

(Vâkıa 46-79)

لَا يَمَسُّهُۥٓ اِلَّا الْمُطَهَّرُونَ

Lâ yemessuhu illâ-lmutahherûn*(e)*

O'na, temiz olandan başkası dokunamaz.

Ne yazık ki "Ona temiz olandan başkası dokunamaz" ayeti, bazı müfessirler tarafından bağlamından koparılıp, Kur'an'ı da mushafa indirgeyerek, birtakım hükümler çıkarmışlar.

Bu hüküm çıkaranlardan bazılarına göre **abdestsiz, cünüp ve hayzlı olanların** mushafa dokunmasının caiz olmadığını öne sürmüşler ve delil olarak da bu ayeti kullanmışlardır.

Bu ayete göre, abdestsiz, hayzli kadınların, cünüp olanların kesinlikle mushafa dokunmasının haram olduğunu söylemişlerdir. Bu konudaki hâkim kanı ise, mushaf abdestsiz tutulamaz fakat ezbere okunabilir.

Dört mezhebe baktığımızda, abdestsiz okuyamazsınız, tutamazsınız fakat ezberden okuyabilirsiniz düşüncesi hakimdir. Cünüp olan kimse ise mushafa el süremediği gibi, Kur'an'ı ezberden de okuyamaz.

Ancak Kur'an, yazılı olarak değil, sözlü olarak hitap edilmiş bir Kitap'tır. Sözlü olarak vahyedilen Kur'an'ın yazıya geçirilip kitaplaşmış haline mushaf diyoruz.

Ve bu Kur'an'a abdestsiz dokunmama Allah Resul'ünün vefatından sonra olmuş bir şey. Bu sure indiği dönemde, Mekke'nin 6'ncı-7'nci yıllarından bahsediyoruz. Herhangi bir mushaf yok, yani insanların elinde kağıtlı, ciltli, kapaklı, eline alıp okuyacağı bir kitap yok.

Şimdi düşünün! Ben sahabeyim ve böyle bir ayet iniyor. Fakat ortada bir kitap yok. Ben o kitaba abdestsiz okumayı düşünür müyüm? Hayır. **Çünkü ortada mushaf yok.**

Zaten bağlam Kur'an'a şaibe bulaştırılmamasından bahsediyor. Ayette dokunamaz diyor, dokunmasınlar demiyor. Dokunmasınlar farklı bir şeydir, dokunamaz farklı bir şey. Dokunamaz bir hükümdür. Yani istese de dokunamaz.

Şimdi düşünün benim abdestim yok, gittim dokundum. Eee ben dokundum. Hani dokunamazdım. Ayetin metni ile çelişiyor.

Ayette **kesinlikle isteseler de dokunamazlar diyor. Hattı zatında burada muhatap Kur'an'a inanmayanlar, Müslümanlar değil, Kur'an'ın şeytan sözü olduğunu söyleyenler, bağlam ondan bahsediyor.**

Peki temiz olmak nedir?

Buradaki **"mutaharrun"** kelimesi, "t-h-r" kökünden oluşuyor. Ortadaki harfin tekrar etmesi suretiyle dört harf halinde gelmiş bir kelime. "mutahherûn" kelimesi, kirden temizlenme manasına gelmektedir araya bir harf girdiği zaman. "mutahherûn" kelimesi ise **"melek gibi asli olarak temiz olanları"** kastettiğini söyleyen müfessirlerimizde vardır.

Ayetteki **"mess, dokunma"** kelimesinide müfessirlerimizin bazıları şöyle yorumlamıştır. "Kur'an'ı Kerim'in manalarına temiz bakışlı, iyi niyetli insanlardan başkası ulaşamıyor, dokunamıyor, erişemiyor, anlayamıyor, temiz bakan Kur'an'daki hikmetleri çıkarıyor." gibi yorum yapıyorlar.

Ayetteki **"mess, dokunma"** kelimesinide müfessirlerimizin bazıları şöyle yorumlamıştır. "Kur'an'ı Kerim'in manalarına temiz bakışlı, iyi niyetli insanlardan başkası ulaşamıyor, dokunamıyor, erişemiyor, anlayamıyor, temiz bakan Kur'an'daki hikmetleri çıkarıyor." gibi yorum yapıyorlar.

Mutahherûn**, iyice arınmış, temizlenmiş manasına gelmektedir. Kur'an okumadan önce bizde aklımızı temizleriz. Nahl suresinde "Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınarak" Kur'an okumaya başlamamız gerektiğine dair emirler var.**

Ancak burada Kur'an'ın mahiyetine ve kaynağına şaibe bulaştırma zihniyetine karşı bir savunma söz konusudur, bu bağlamda.

Bizim kanatimiz şudur: "Kur'an, kaynağından muhatabına ulaşana kadar temiz ve şaibeden uzak bir şekilde Nebiye ulaşmış, arınan nebi onu arındırmak amacıyla insanlara ulaştırmış, Resul olmuştur.

Sonuç olarak Kur'an'ın mushaf halinin abdestsiz olarak okunması, kesinlikle saygısızlık değildir.

İlk önce saygının tanımını değiştiriyorlar, kafalarında bir saygı tanımı oluşturuyorlar, sonra o saygı tanımına uymayanları ötekileştiriyorlar, bu caiz değil diyorlar. Abdest saygı ile ilgili bir şey değil ki, abdest temizlik ile ilgili bir şey.

Adam gitmiş çalışmış, üstü başı kir içinde, bu adama biz saygısız mı diyeceğiz. Kirlenmişsin git temizlen diyeceğiz. Wc den çıkmış, sen saygısızmısın diyeceğiz? Hayır. Böyle saçma bir gerekçe ile Kur'an'ın abdestsiz okunacağının saygısızlık olduğunu, saygısızlık olduğu içinde caiz olmadığını ileri sürüyor.

Kur'an'a karşı asıl saygısızlık, içinde ne yazdığını merak edip okumamaktır. O'nun emir ve tavsiyelerini kulakardı ederek. Kur'an'ı mehcur bırakmaktır. İçinde ne yazıyor, merak edip bakmamaktır. Anlamaya çalışmamaktır, O'nu yaşamak için herhangi bir caba göstermemektir. Asıl saygısızlık bunlardır.

Hattı zatinde bu yüzyılda Kur'an, ağaçtan elde edilen kağıttan yapılan sayfalarla değil de cep telefonlarını ile bilgisayarlar ile okunuyor. Şimdi cep telefonundaki meale abdestsiz dokunduğumuz zaman, caiz değilmi bu? Artık kitap mı kaldı. Zira teknoloji bir şeyi okumak için, ona dokunmanın gerekmediği bir noktaya geliyor. Artık göz hareketleri ile bilgisayardaki sayfaları dokunmadan çevirebiliyor sensörler vasıtası ile.

Sonuç olarak: Eğer abdestsiz dokunmak farz olsaydı, sahabe tutup Yahudi bir adama Kur'an'ı çoğalttırmazdı. Niye çoğalttırıyor, belki okur da hidayete erer, diye. İnançsız bir adam gelecek karşına, diyeceksin ki git bir abdest al gel, sonra sana Kur'an vereyim. Adamda zaten iman problemi var, gidip ne abdestle uğraşacak.

Bu Kur'an'ı Kerim'den uzaklaşmaktır. Saygı çerçevesinde, saygı adı altında, Kur'an'ı hayattan uzaklaştırmaktır. Yok belden yukarı tutacaksın, yok abdestsiz dokunmayacaksın.

Kur'an'ı abdestli okumak, iyidir, güzeldir, hoştur, harika bir şeydir demek başka bir şey, **Kur'an'a abdestsiz dokunamazsın, haramdır demek başka şey.**

Nitekim Rabbimiz abdestin ne zaman ne için alınacağını Maide suresi 6.ayette net olarak açıklamıştır.

"**Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman**, yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınızı meshedin, iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın/meshedin." (Maide 6)

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Fe izâ kare'tel kur'âne festeız billâhi mineş şeytânir racîm.

KUR'AN OKUMAYA,

"ALLAHIM! BENİ KOVULMUŞ ŞEYTANDAN KORU"

("Euzübillahimineşşeytanirracim")

DİYEREK BAŞLA.

(Nahl,98)

KUR'AN NE ZAMAN OKUNMALIDIR

Kur'an'ı, özellikle gece vaktinde veya dinlenmiş iken ve fırsat buldukça oku. (Müzemmil, 3)

Kur'an'a, aslan'dan korkup kaçışan eşekler gibi günah işleyeceğim diye uzak durma ve korkmadan oku. (Müddesir, 50)

Kur'an'ı, herhangi bir nedenle kafan karışık değilken ve zihnen açık iken oku. (Nisa, 43)

Kur'an'ı, ön yargısız, içten istekli ve iyi niyetli olarak oku. (Müddesir, 55- Vakıa, 79- Zümer, 23)

Kur'an okumaya, "Rabbim, Kur'an'a çalışmaya başlayışım ve ayrılırken ki anlayışlarımı doğru ve tutarlı kıl. Katından beni güçlü kılacak bir destek ver" duasını okuyarak başla. (İsra, 80)

Kur'an'ı, anlaya anlaya ve düşüne düşüne oku. (Müzemmil, 4)

GİRİŞ

Meallerin çoğunun birbirine çok yakın ifade ve anlamlandırmalarda olduğunu gördüm. Meallerde kullanılan bazı ifadelerin toplumda düşünce ve yaşam kaosuna yol açacak şekilde olması ve uygun olmayan yorumlar ile yoğun bir şekilde devrik cümleler, akışkan olmayan ifadeler ve anlam kopuklukları olmuştur. Çünkü hemen hemen bütün mealler, anlam tercümesi ile değil, motamot kelime tercümesi yöntemi ile hazırlanmıştır. Bu nedenlerin de Kur'an'ı kolayca ve sıkılmadan, akışkan cümlelerle, anlayarak ve öğrenerek, yaşama katkı sağlayacak bilgileri edinerek okumayı engellediğini, okuma ve anlamayı zorlaştırdığını, "Kur'an'ı herhalde ben anlamıyorum" ön yargısına soktuğunu ve bir nevi Kur'an'dan uzaklaştırmakta olduğunu hem çevremdeki aydın kişiler ve her düzeydeki insanlardan, hem de okuyucu ve televizyon izleyicilerinin geri bildirimlerinden öğreniyordum.

Bu bildirimlerde ayrıca din denilen Kur'an'daki kuralların, dolayısıyla da İslam dininin, din adamı diye tanımlanan başkalarının bilgi dağarcığı çerçevesinde öğrenilmek zorunda kalındığı da ifade ediliyordu. Gelen Kur'an mealleri ile ilgili şikayetlerden bazıları da Okurken anlamak için sık sık duraklayıp, "Acaba ne demek isteniyor, şu anlam mı, yoksa bu anlam mı kast ediliyor diye düşünmek zorunda kalıyoruz. Bu da bizi hem yorduğu, hem de "Acaba bizim anladığımız doğru mu?" endişesini oluşturduğu için, kısa bir süre sonra bırakmak zorunda kalıyoruz. Dolayısıyla da akıcı ve kolay anlaşılır bir meal olmadığı için de dini buyrukları Kur'an'dan öğrenemiyoruz.

Din adamları diye tanımlanan bazı kişiler ve bazı din âlimleri düzeyindeki akademisyenler, Müslümanlığı benimseyen bizlere asırlardır dinleri ve din kitaplarını, yaşadıkları zamanın bilgileri çerçevesinde anladıkları şekilde yorumlayıp anlatmışlar, iyi niyet ve gayretlerle de öğretmeye çalışmışlardır. Ancak görmekteyiz ki, bu kişilerin asırlar süren gayretlerine, çırpınışlarına ve dini anlatmalarına rağmen Müslümanlık, diğer Kitaplı dinlere göre birçok yönden geri kalmaktan ve geleneklere, teferruatlara, Kur'an'da olmayan ve insanları zorlayan ve hata yapmamayı ön planda tutturan gereksiz ayrıntılarla içinden çıkılmaz hale sokulmuş kurallarla boğulmaktan kurtulamamıştır. Tabii insanlarımızda, bütün iyi niyetlerine rağmen bu kaos içinden net olarak İslâm dinine ulaşamamışlar veya çok zorlanmaktadırlar.

İnanıyorum ki, Kur'an eskilerin yorumları ile bırakmak demek, onlarla birlikte dondurmak, düne göre mahkûm kalmak ve dinamizmini öldürmek demektir. Bu nedenle de Kur'an'ın sürekli bir şekilde ve insanın gelişen gökyüzü ve yeryüzüne ilişkin bilim temelli teknoloji ve din anlayışının değişimine uygun olacak şekilde yorumlanması gerekir.

Kur'an'ın her ayetini tercüme edip yorumlarken, motamot kelime tercümesi değil, önceki ve sonraki ayetlerin, ayetin bulunduğu surenin ve bütün Kur'an'ın ana fikirlerini göz önünde bulundurup anlamlandırıldı. Çünkü her bir kelime, bir düşüncenin yansımasıdır ve bir düşünce, bir anlam taşır.

Ben, az eğitimliden ileri eğitimliye kadar olup herhangi bir seviyede anlama kapasitesi olan da okuyup anlasın diye ve bilgimin zekâtı olduğu için, din kitabım olan Kur'an'ı anladığım gibi ve bazı ayetlerde anladığımı da daha detaylandırmak üzere yorumlarımı da ekleyerek yazdım. Kur'an'dan öğrendiğim İslâm dini demek olan ayetleri, Kur'an'ın istediği gibi kolay ve açık ifadelerle yazmaya gayret ettim. Yaptığım yorumları, ilgili ayetten uzak ve sayfanın altına değil de bir ayet yorumu ile birlikte ve anlaya anlaya, düşüne düşüne okunsun diye ayetin devamı gibi hemen altına koydum.

Ben, Allah'ın bahşettiği kapasiteme göre Kur'an'dan anladığımı yazmak üzere gayret ettim. Şüphesiz bu anladıklarımın bazısı, başkalarının anladıklarına mutlaka uymayacaktır. Bütün anlayışlar bir çaba demektir ve takdire lâyıktır. Çünkü bu çabaların temelinde de iyi niyet ve Allah ile yaptığımız anlaşmada verdiğimiz sözlere sadık kalmak demek olan doğru yolda olmak hedefi vardır.

Her türcüme ve yorum, başka bir yoruma açıktır ve her yorum da eleştiriye de açık demektir. Her şeyden önce eleştiride iyi niyet esas olmalıdır. Yani eleştirinin niyeti bağcıyı dövmek değil, üzüm yemek olmalıdır.

Kur'an, global olarak din demek olan muhkem-kesin hükümlerini insanların öğrenmesini isterken, her bir suresinde belirli bir veya birden fazla muhkem emri doğrudan veya örnekler vererek açıklamaktadır. Kur'an'ı sağlıklı anlamlandırmanın temel şartı, bütününü anlayıp sureler arası bağlantıyı, bir suredeki ayetlerin bağlantısını ve nihayet bir konuya ilişkin farklı surelerdeki bilgileri bağdaştırmayı gerçekleştirmektir. Çünkü Kur'an, bütünüyle yaklaşıldığında Kendisi kendisini, yani ayetini, çoğunlukla başka ayet veya birden çok ayetlerle en iyi şekilde tefsir eden bir kitaptır.

Bu nedenle de bir suredeki bütün ayetler, ilk ayetten son ayete kadar birbirlerine sebep-sonuç ilişkisi ile bağlantı içindedirler. Örneğin bir konuda verilecek bilgi, bir ayette tamamen verilmemekte, ayın surenin veya farklı surelerin farklı ayetlerinde parça parça ve farklı izahlarla verilmektedir.

Yine Kur'an, bir doğru bilgiyi, çoğunlukla doğrudan vermemekte, başka bir ayette bir yanlışın, bir olumsuzluğun içine gizleyip vermektedir. Bu nedenle de bir ayeti yorumlarken, başka ayet veya ayetlerden yararlanılmış ve okuyucu da yararlansın diye ayetin hemen altına ilgili olan diğer ayetlerde belirtilmiştir.

Bir kelimenin birden fazla manası da varsa, mana o kelimenin bulunduğu sure ve diğer ayetlerin ortak anlamına göre manalandırılmıştır. Motamot kelime tercümesi şeklinde yapılmış bütün meallerde bu bağlantı kurulmamış olduğu için, ayetler sanki birbirinden kopuk ve ilgisizmiş gibi bir durumda dizilmiştir.

Bu da okuyucularda, anlamak için duraklamalara, çoğunlukla sebep-sonuç ilişkisini kurmada zorlanmalara, bazen de kuramadığı için de **"ben herhalde anlamayacağım"** endişesine kapılmalara ve okuma devamlılığını engellemelere neden olmaktadır. Onun için de az veya çok eğitimli de olsa, insanlarımızın rahatça ve bıkmadan Kur'an okuması, ona bir ders kitabı olarak öğrenmek üzere anlayarak ve anladığını düşünüp benimseyerek yaşamına yansıtması yaygınlaşamamaktadır.

İstedim ki, dini hep başkalarının anlayışına göre öğrendiğini zanneden dindar insanlarımız, daha kolay anlaşılır bir yazımla Kur'an'ı ve dinin kuralları olan muhkem emirlerini anlayarak öğrensinler, insanların oluşturduğu dini kurallar onlara ters geldiği için ret etmekte olan Kur'an dininin arayışında olanlar da dini gerçekleri öğrensinler düşüncesiyle bu işe giriştim. Buluğ çağına ermiş olan ve ortalama bir zekâsı bulunan her erişkinin, bu Kur'an tercümesi ve yorumunu kolaylıkla anlayabilecek olmasını hedefledim.

Ben, biz insanlara indirilen Kur'an'ı, anlayayım ve öğrenip yaşamımı ona göre düzenleyeyim diye okuyunca anladığım şekliyle yazdım. Şüphesiz benim anladığım, mutlak doğru olmayabilir, hatta bazı kişilerin görüşlerine uygun gelmeyebilir de. Çünkü Kur'an muazzam bir ummandır ve evrene ilişkin evrensel bilgilerden mutlaka yararlanacaktır. Önemli olan iyi niyet ve ön yargısız yaklaşmak ve en doğruyu bulabilmek amacıyla caba göstermektir.

Doğrusunu Allah bilir…

İbrahim ÇELİK

KUR'AN OKUMANIN ŞARTLARI

"Okunacak olan, okunanlardan toplanan" demek olan ve 114 surede benim saydığım sayı ile 6236 ayet bulunan Kur'an, kendisini okumak ile ilgili olarak tavsiye özelliğindeki şu 7 muhkem-kesin hükümleri önermektedir;

1) Müzzemmil-3 ncü ayette belirtildiği gibi gece sakin, dinlenmiş vakitte veya fırsat bulunan herhangi bir vakitte okunmalı. Furkan-64 ncü ayette rükû ve secdenin de özellikle gece yapılması önerilmektedir.
2) Anlaya anlaya ve düşüne düşüne (Müzzemmil-4) okunmalı. Bu nedenle de okuyan anlasın diye, İbrahim-15'inci ayette belirtildiği gibi her peygamber toplumuna kendi ana dilleri ile tebliğini yapmıştır. Dolayısıyle, her toplum da Kur'an'ı kendi ana dilinde okuyacaktır ki anlasın.
3) Müddesir-50 de belirtildiği gibi Aslan'dan korkup kaçan eşekler gibi günah işlemekten korkmadan okunmalı,
4) Müddesir-55, A'raf-31, Vakıa-79 ve Zumer-23 ncü ayetlerde belirtildiği gibi ön yargısız, içten istekli, iyi niyetli ve şirk koşmayanlardan olarak okunmalı,
5) Nisa-43'te belirtildiği gibi açık zihinde iken okunmalı. Furkan-73 ncü ayette belirtildiği gibi bu durum Kur'an'a kör ve sağır gibi yaklaşmaya neden olur.
6) Nahl-98'inci ayette değinilen "Euzubillahi mineşşeytanırreciym" Allah'ım kovulmuş şeytandan koru" diyerek okunmaya başlanmalı. Çünkü Zuhruf-36'ncı ayette, Rahman'ı anmayana, dolayısıyla da Allah'ı anmanın ilk basamağı olan Kur'an'ı anlamadan okuyana şeytanın musallat edileceği vurgulanmış olup, Euzu besmele'nin okunmasının istenmesi de anlayarak okumaya şeytanın engel olmaması için olduğu anlaşılmaktadır.
7) İsra-80'nci ayette belirtildiği gibi "Rabbim, Kur'an'a çalışmaya başlayışım ve ayrılırken ki anlayışlarımı doğru ve tutarlı kıl. Katından beni güçlü kılacak bir destek ver" duasını okuyarak başlanmalıdır.

Dikkat edilirse, Kur'an okumakla ilgili önerilen şartlar, birer tavsiye özelliğinde ve o sırada Kur'an'dan okunacak duaların daha net bir düşünce enerjisi şeklinde ilahi kayıt merkezlerine ulaşabilmesi içindir. Kur'an'ın hiçbir yerinde Kur'an'ı okurken abdest alma, kadınla ilgili başını örtme veya ay halinde olmaması ile ilgili şartlar söz konusu edilmemiştir.

Böylesi şekilsel ve merasimvari engeller koymak ise, Fussilet-26'ncı ayette belirtildiği gibi, şirk-ortak koşanların Kur'an'ın okunmasını engelleme isteklerinin gerçekleşmesini sağlayacak ve Hz. Muhammed'in Furkan-30'ncu ayette belirttiği "Korkarım ki, bir zaman gelecek, ümmetim Kur'an'dan uzaklaşacaktır, anlamadan okuyacaktır" korkusu da gerçekleşmiş olacaktır.

Al-i İmran-191 ve Nisa-103 ncü ayetlerde Allah'ı anma ve Kur'an'ı her durumda ve vakitte okumak gerektiği belirtilmekte ve şekilsel ve kıyafete ilişkin herhangi bir kural bulunmamaktadır.

Kur'an'ın anlaya anlaya ve düşüne düşüne okunması muhkem-kesin emri olduğuna göre, O'nu sadece Ramazan ayına sıkıştırmak ve "Hatim İndireceğim" koşuşturmasıyla anlamadan ve dolayısıyla da düşünüp, imanın pratikleri olan muhkem-kesin hükümleri öğrenip yaşama yansıtamamak çabası, Ra'd-14 ncü ayette belirtildiği gibi, su içmek üzere su başına kadar gitmek, fakat hiç su içmeden geri dönmek demek olarak belirtilmiştir.

Gerçek hatim, Kur'an'ı anlamadan bitirmek değil, anlayarak ve üzerinde düşüne düşüne, yavaşça ve bütün yıl süresince her gün azar azar okumak demektir. Ve Ramazan ayı içinde Kur'an'ı hatmetmeyi hedeflemek demek, bir nevi bu hatim hedefini tutkulu bir heves haline getirmek olacaktır. Bu nedenle diyorum ki, "Kur'an bir Ramazan ayı kitabı değil, yaşam boyu her gün anlayarak azar azar okunacak kitaptır."

5.CİLT			
Sure Adı	Nüzul S. No	Mushaf S. No	Sayfa No
İbrahim Suresi	72	14	3304
Enbiya Suresi	73	21	3345
Muminun Suresi	74	23	3468
Secde Suresi	75	32	3565
Tur Suresi	76	52	3591
Mülk Suresi	77	67	3616
Hakka Suresi	78	69	3637
Mearic Suresi	79	70	3666
Nebe Suresi	80	78	3694
Naziat Suresi	81	79	3713
İnfitar Suresi	82	82	3738
İnşikak Suresi	83	84	3751

72-İBRAHİM SURESİ

OKU, ÖĞREN YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

İBRAHİM SURESİ

İniş Sırası :72	Tertip Sırası :14	Ayet Sayısı :52	İndiği Yer: Mekke

Mekke döneminde inmiştir. 52 âyettir. Sure adını 34ncü ve 41ncü ayetlerde geçen Hz. İbrahim'in kıssasından almaktadır. Hz. Musa'dan sonra Kur'an'ın en çok zikrettiği peygamber Hz. İbrahim'dir.

Mushaf'taki sıralamada on dördüncü, iniş sırasına göre yetmiş ikinci sûredir. Nûh sûresinden sonra, Enbiyâ sûresinden önce nazil olmuştur.

Bu sure Basralıların sayımlarına göre 50-51 ayet, Küfelilere göre 52 ayet, Medinelilere göre 54 ayet, Şamlılara göre ise 55 ayettir. Bunları vermemizin nedeni, beşerî olan numaralandırmaları size aktarmak içindir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm*(i)*

Rahman, Rahim olan Allah'ın ismiyle

(İbrahim 72-1)

الٓرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِۙ

Elif-lâm-râ(c) kitâbun enzelnâhu ileyke lituhrice-nnâse mine-**zz**ulumâti ilâ-nnûri bi-iżni rabbihim ilâ **s**irâ**t**i-l'azîzi-l*h*amîd*(i)*

Elif-lâm-râ Rablerinin izni ile insanları karanlıklardan nura; Aziz, Hamid olanın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.

Huruf-u mukattaadan sonra kitap, metin ve yazı vurgusu yapılır; çünkü bu metni bölen tek unsur Huruf-u mukattaalardır.

Kur'an, okuyacağımız kitabın içeriğini bize en başta "**Elif-lâm-râ**" diyerek veriyor: "Ben size Elif'i, yani tevhidi anlatacağım; diğeri olan Lam ile de şirk konusuna değineceğim."

Buradaki "nur" kelimesine lügatlerde; aydınlık, ışık, parlaklık, eşyayı ortaya çıkaran ve onun gerçekliğini gösteren tecelli gibi manalar verilmiştir.

Dikkat edilirse "zulümat", yani karanlıklar çoğuldur; "nur" ise tekildir. Bunun sebebi kaynağın, yaratanın ve kökenin tekliği ilkesi, yani "elif" ilkesidir.

Sapmaların, küfrün ve günahların muhtelif olması durumu burada "zulümat" kelimesiyle anlatılmıştır. Kaynak tektir ve nurdur; fakat sapmalar çok olabilir. Zulümat kelimesi çoğuldur, tekili ise "zulmet" şeklindedir. Kur'an'da nur tevhidi, zulümat ise şirki sembolize eder. Karanlığın varlığı ışığın yokluğuna bağlıdır; karanlık ışığın, şirk ise tevhidin yokluğudur.

Bu ayette Kur'an'ın indiriliş gayesi özetlenmiştir: Kur'an'ın inme sebebi, bizleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmaktır.

Kur'an; insanı insanlıktan çıkaran, onursuzluğa mahkûm eden, zulme sürükleyen tüm karanlık ve kötülüklerden aydınlığa çıkarma amacını İbrahim suresinin ilk ayetinde net olarak ortaya koymuştur.

Bir insan Kur'an okuduğunda geleceğe umutla bakmıyor, karamsarlık bulutları dağılıp içi huzurla dolmuyorsa o insan bir şeyleri eksik yapıyor demektir.

Kur'an'ın amacı insanı karanlıklardan aydınlığa çıkarmaktır. Eğer bu amaç yerine gelmiyorsa bir şeyler eksik yapılıyor demektir.

Yani ya anlamıyoruz ya hatalı anlıyoruz ya da anladığımız şekilde salih ameller üretmiyoruz.

Bunu nereden anladık?

Ayette geçen **"Rablerinin izni ile"** ifadesiyle, her şeyin Rabbin iznine bağlandığı vurgulanmaktadır. Allah'ın izni dahilinde olmayan okumalarda bu sonuçlar gözlemlenmez. **"Bi-izni rabbihim"** uyarısı bu nedenle önemli bir nükte barındırıyor.

İlk adım; bizim Kur'an'ı okumamız ve bu mihvalde münkerden uzak durup salih ameller işlememizdir. Fatır suresinin 10. ayetinde, *"Ancak güzel sözleri salih ameller yükseltir,"* buyurulmaktadır. Bu süreç gerçekleştiğinde Allah'ın izni de tecelli etmiş olacaktır. Bizim karanlıklardan çıkıp nura kavuşmamız için Rabbimizin izni bu şekilde gerçekleşecektir.

Hamîd ismi, Aziz ismi ile birlikte Kur'an'da üç yerde geçer: İbrahim 1, Sebe 6 ve Buruç 8. Zira hamd, üstün ve değerli olanın hakkıdır; en büyük hamd ise en üstün ve en değerli olanın hakkıdır. Aynı zamanda Allah, kendisine yapılan hamda en büyük ve en iyi karşılığı, en üstün olan vasfıyla verir. Bu sebeple O; Aziz'dir, Hamîd'dir. Bu ismin kullanıldığı üç yerde de belirli (marife) formda gelmesi, O'nun "Hamîd" oluşunun tecellilerinin akletme yoluyla bilinebileceğine delalet eder. Yine bu üç kullanımın Mekki surelerde yer alması, her müminin kendi hayatının "Mekke dönemlerinde" dahi Aziz olan Allah'a hamdı eksiltmemesi gerektiğini ima eder. Zira hayatının Mekke'sinde hamd etmeyen, Medine'sinde de hamd etmez. Kaldı ki şükür sadece Allah verince yapılır; fakat hamd hem verince hem de alınca (her durumda) yapılır.

(İbrahim 72-2)

اَللّٰهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ وَوَيْلٌ لِّلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ۙ

(A)llâhi-lleżî lehu mâ fî-ssemâvâti vemâ fî-l-ar**d***(i)*[k] veveylun lilkâfirîne min ‘ażâbin şedîd*(in)*

O, Allah ki, semalarda ve yeryüzünde ne varsa O’nundur. Ve şiddetli azaba rağmen örtenlerin vay haline.

Bu ayette Rabbimiz, göklerde ve yeryüzünde ne varsa hepsinin kendisine ait olduğunu vurgulayarak aslında insanları, kendilerinde emanet olarak bulunan şeylere bağlanmaktan uzaklaştırmak istemektedir.

Sakın emanete mülkiyet gözüyle bakmayın ve ona bağlanmayın. Bağlanırsanız dünyevileşme sizi şirke götürür. **Emaneti mülkiyet olarak görmek, aynı zamanda "Mülk Allah’ındır" ayetini örtmektir.** O yüzden Rabbimiz, "Örtenlerin vay haline!" diye vurguluyor. Dünyevileşmenin sıkıntısını 3. ayet bize şöyle anlatıyor:

(İbrahim 72-3)

اَلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِاللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۗ اُولٰٓئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ

Elleżîne yeste*h*ibbûne-l*h*ayâte-ddunyâ ‘alâ-l-âẖirati veye**s**uddûne ‘an sebîli(A)llâhi veyebġûnehâ ‘ivecâ*(en)*[c] ulâ-ike fî **d**alâlin ba’îd*(in)*

Onlar, dünya hayatını sevip ahiret hayatına tercih ederler. Ve Allah’ın yolundan alıkoyarlar. Ve onu eğriltmek isterler. İşte onlar, uzak bir delalet içindedirler.

Uzak bir delalet: Öyle bir yolunu kaybetmişsin ki artık doğru yolu bulma imkânın ve ihtimalin çok azalmış, Sırat-ı Müstakim’den uzaklaşmışsın. İşte Kur’an-ı Kerim buna "**fî dalâlin ba’îd(in)**-uzak bir delalet" diyor.

Buradaki "**yestehibbûne**" kelimesi, "habbe" kökünden gelmektedir. Bu kelimeyi "sevip tercih etmek" şeklinde meallendirdik. Kur’an-ı Kerim’de sevmek manasına gelen bir "vud" (sonsuz seven) kavramı, bir de "hub" kavramı vardır. İşte bu kelimenin kökü, "habbe" dediğimiz "hub" kelimesidir. İkisi de sevgi ve muhabbet olarak meallendirilir; fakat vud ile hub arasında muazzam farklılıklar vardır. Habbe dediğimiz tohum aslında fıtridir; vud ise sonradan öğrenilen bir sevgidir.

Demek ki dünya sevgisi "habbe" ile kullanıldığı için fıtri bir yanı da vardır. İnsanlar hayatta kalmak için yüzyıllardır biriktirme güdüsünü genlerine işlemişlerdir. Bu biriktirme eylemi belli bir süre sonra "tekasüre" ve dünya sevgisine dönüşünce, o "habbe" dediğimiz tohum kalpte kök salmaya ve yeşermeye başlamış demektir. İşte risk burada ortaya çıkar: Bu sevgi kalbe kök salarsa büyür ve yayılır.

Dünyaya duyulan ölçüsüz sevgi bir anda insanı ele geçirir ve insan dünyayı elde etmek, çoğaltmak için tüm yolları bir anda mübah görebilir. Yani "Ahmet'in, Mehmet'in hakkını alayım; daha çok çoğalayım, daha çok zenginleşeyim; sevdiğime daha çok kavuşayım," diyerek insanı bir şekilde **"göklerin ve yerin mülkünün Allah'a ait olduğu"** fikrinden uzaklaştırıp zulme kadar götürebilir. Zulüm ise zaten şirktir.

Allah'ın yolu kişiyi paylaşmaya, adalete, merhamete, güvenilir ve dürüst olmaya yaklaştırırken; dünyevileşen zehirli sevgi, kişiyi çıkarlarına hizmet eden bencil bir adalet anlayışına, her an her şeyi yapabilecek bir potansiyele ve güven vermeyen bir profile doğru sürükler. İşte bu, "uzak bir delalet"tir.

(İbrahim 72-4)

وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ

Vemâ erselnâ min rasûlin illâ bilisâni **k**avmihi liyubeyyine lehum(s)feyu**d**illu(A)llâhu men yeşâu veyehdî men yeşâ*(u)*(c) vehuve-l'azîzu-lhakîm*(u)*

Ve gönderdiğimiz hiçbir resul yoktur ki, kendi kavminin lisanıyla onlara beyan etsin diye göndermiş olmayalım. Artık Allah, dilediğini dalalette bırakır, dilediğini hidayete erdirir. Ve O, Aziz'dir, Hakim'dir.

Hiçbir Resul, onlara kendi kavminin dilinden başka bir dille beyanda bulunmamış, ayetleri okumamış.

Mesela hepimiz Türk'üz. Eğer ben size Fransızca veya Arapça bir tefsir yapsam, bu ayetin söylediğinin tam zıttını yapmış ve resullerin sünnetini yerine getirmemiş olurum. **Allah Resulü, kavminin lisanı ile onlara hitap ediyor.**

Bu durum hem Allah Resulü'nün sünneti hem de Rabbimizin emri olduğu içindir. Fakat şimdiki hocalara bakın; konuşmalarının yarısı Arapçadır. Mübarek adam, 30 dakika hitap ediyorsun ve bunun yarısından fazlasını Arapçaya ayırıyorsun; kim, ne anlıyor! Sen o anlatmak istediklerini insanların anlayacağı dilden anlatsan çok daha anlaşılır olacaksın.

Neden bu çok önemli?

Çünkü Allah, dilediğini dalalette bırakır. Eğer siz mesajı tam olarak anlamazsanız, hangisinin dalalet hangisinin hidayet olduğu konusunda bir seçim yapamazsınız.

Allah dilediğini dalalette bırakır. Allah'ın dilediği şey şudur: Her resulün kendi kavmine kendi lisanı ile gidip ayetleri beyan etmesini, onları apaçık bir şekilde ortaya koymasını ve seçimi insanların iradesine bırakmasını dilemiştir.

Ayette Hz. Peygamber'e Kur'an'ın indirildiği bildirilmekle kalmamış, bir de Allah'ın hükümlerini açık ve anlaşılır bir lisan ile ortaya koyma görevi yüklenmiştir.

Peki sebebi nüzulde neden böyle bir ayet var? Resul Arap, muhatap Arap? Neden böyle bir ayet indirilmiş 10 yılın başında?

Çünkü Allah Resulü'nden İbranice veya Aramice bekleyenler vardı. Tevrat ve İncil'in dili Arapça değildir. Bu dilleri kutsal bir dil haline getirdikleri ve "cennetin dili" kabul ettikleri için Hz. Muhammed'in de vahyini İbranice veya Aramice getirmesi gerektiğine inanıyorlardı.

Şimdi bu sapmayı günümüze uyarlayın. Günümüzde de Arapça "cennetin dili" oldu. Bugün Türk bir resul gelse ne diyecekler? "Bu ayetler Arapça olmalı değil miydi?" diyecekler. Bakın; kafa aynı, mantık aynı, değişen bir şey yok.

Diller birer kaptır; bu kaplar manayı taşır. Kabı niye kutsuyoruz ki? Bizim için önemli olan içindeki mesaj değil mi? "Şunları yapacaksın, şunlardan kaçınacaksın; şunlar farz, şunlar nafile" diyerek bu mesajı bize aktaracak.

Kap değişebilir ama mana değişmez. Hz. Adem'den bu yana mana değişti mi? Değişmedi; ancak insanlar değişti. Bu yüzden mealler İngilizce, Fransızca veya Türkçe olabilir. Bu ayete göre bu durum Allah'ın emridir; çünkü o kavmin, ilahi mesajı anlayıp uygulayabilmesi lazımdır. Anlayamadığı mesajı uygulayamaz.

Her peygamberin ancak kendi kavminin diliyle gönderilmiş olması, bütün insanların tek bir dil ile (mesela Arapça ile) anlaşmalarının veya yakarıp niyazda bulunmalarının beklenmediğini gösterir. Lisanlar sadece ve sadece manayı taşıyan bir araçtır; aracı kutsamak, maksadı göz ardı etmekle sonuçlanır.

Bunun yanında ayet-i kerimenin işaret ettiği önemli noktalardan biri de resullerin izinden gidenlerin, içinde bulundukları toplumun diline çok iyi hâkim olmaları ve o dili çok iyi bilmeleri gerekliliğidir. Çünkü her resul, içinde bulunduğu kavmin lisanını çok iyi konuşuyor; derdini ve muradını karşıya açık ve anlaşılır şekilde anlatabiliyordu. Bunun bir istisnası Hz. Musa idi; onun da yanına yardımcı olarak Hz. Harun verilmiştir. Amaç, mesajın karşı tarafa hakkıyla aktarılmasıdır.

O yüzden bu ayetin bize bakan yönü, resulün izinden gidenlerin konuşulan dile hâkim olmasıdır. İlahi maksat muhataba tam ve doğru bir şekilde aktarılmalıdır ki dalalet ve hidayet, sadece muhatabın hür tercihine göre belirlensin.

Artık Allah dilediğini dalalette bırakır, dilediğini hidayete erdirir. Bu kesinlikle keyfi bir durum olarak anlaşılmamalıdır. "Allah'ın elinde her şey kardeşim, biz ne yapalım?" gibi kaderci bir bakışa bizi kesinlikle sürüklememelidir. Allah'ın neyi dilemiş olduğunu zaten izah ettik; bir daha tekrar edecek olursak:

"Allah her kavmi kendi lisanı ile uyarmayı dilemiş ve bu yönde resullerini göndermiştir; Allah'ın dilediği budur." Allah'ın hâkim hükümlerinin, muhatabına kaybettiği izzet ve değeri kazandıracak mahiyette oluşu, ayetin sonundaki "el-Aziz" ve "el-Hakîm" isimleri ile dolaylı olarak verilmiştir.

(İbrahim 72-5)

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَآ اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ اللّٰهِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

Velekad erselnâ mûsâ bi-âyâtinâ en aḫric kavmeke mine-zzulumâti ilâ-nnûri veżekkirhum bi-eyyâmi(A)llâh*(i)*[c] inne fî żâlike leâyâtin likulli sabbârin şekûr*(in)*

Ve doğrusu Musa'yı, "Karanlıklardan nura çıkar ve onlara Allah'ın günlerini hatırlat!" diye ayetlerimizle kavmine gönderdik. Muhakkak ki bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ayetler vardır.

Birinci ayetteki ifade burada Hz. Musa ve İsrailoğulları üzerinden örneklendirilip Kur'an üzerinden tefsir edilecektir. Çünkü Kur'an kendi tefsirini kendisi yapar; yeter ki biz bunu görebilecek emeği verelim.

İsrailoğulları için "zulümat" (karanlıklar), Firavun'un onları kölelik ve zulüm ile ezmesiydi. İsrailoğulları için aydınlık ve "nur" ise Hz. Musa'ya indirilen kitabın rehberliğinde hürriyetlerine kavuşmaları ve Firavun'un zulmünden kurtulmalarıdır; bu, onlar için nurdur.

Burada "**eyyâmillâh**" (Allah'ın günleri) ile ne kastedilmiştir?

Araplar, "eyyâmü'l-Arab" (Arap günleri) deyimi ile kazandıkları önemli hadiseleri, meşhur savaşları ve Arap tarihine yön veren kritik olayları kastederler.

Bu nedenle ayetteki "**eyyâmillâh**" ifadesi de Hz. Musa'nın rehberliğinde kavuştukları özgürlüğün kaynağına işaret etmektedir. Yani bu özgürlüğün asıl sebebi "**eyyâmillâh**"dır.

İsrailoğullarına geleceklerinin kimsenin ipoteği altında olmadığı, "Allah'ın günleri" tabiri ile özgürlüğe atılan adımlar olarak hatırlatılmıştır. O "Allah'ın günleri" sayesinde siz karanlıktan nura çıktınız. Allah'ın dediğini yaptığınız günlerde kurtuldunuz, Allah'ın dediğini yapmadığınız günlerde ise karanlığa döndünüz.

(İbrahim 72-6)

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ اَنْجٰيكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ ا
لْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ ۚ وَفِي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ

Ve-iż **k**âle mûsâ li**k**avmihi-żkurû ni'meta(A)llâhi 'aleykum iż encâkum min âli fir'avne yesûmûnekum sû-e-l'ażâbi veyużebbi*h*ûne ebnâekum veyesta*h*yûne nisâekum(c) vefî żâlikum belâun min rabbikum 'a**z**îm*(un)*

Ve Musa kavmine şöyle demişti: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın! Sizi Firavun ailesinden kurtardı. O, sizi azabın en kötüsüne zorluyor ve oğullarınızı boğazlıyor ve kızlarınızı hayatta bırakıyordu. Ve bunlarda Rabbinizden azim bir bela vardır.

Nimeti hatırlamayan şükredemez; şükredemeyen ise sabredemez. Allah'ın İsrailoğulları üzerindeki nimeti, onları Firavun'dan kurtarmasıdır.

Hz. Musa, hürriyetlerine kavuşan ancak nereden geldiğini unutarak şükretmeyen kavmine nimeti hatırlatmaktadır. Amaç ise sabrı artırmaktır. Toplumlar maruz kaldıkları travmatik olayların verdiği acıyı dindirmek için yaşadıkları olumsuzlukları unutma eğilimindedir. Her toplum böyledir; o geçmişi unutmaya çalışır.

Hz. Musa burada başlarına gelen kötülükleri hatırlatmıyor; o zulümden Allah sayesinde kurtulduklarını ve ne şekilde özgür kaldıklarını bir nimet olarak hatırlatıyor. **Zira nimeti hatırlamayan, onun kıymetini bilmeyen, onu vereni de önemsemez; bunu da Kur'an-ı Kerim "nankörlük" olarak anlatır.**

"Nankör" Farsça bir kelimedir. "Nan" ekmek, "kör" ise bildiğimiz kör demektir; yani "ekmeğe, nimete kör" anlamına gelir. Nimeti görmez, üstünü kapatır. Hafızasız toplumlar başlarına gelen felaket ve musibetlerden gerekli dersi çıkaramaz (bakınız: İsrailoğulları) ve sürekli aynı hatalara düşerek geleceklerini kaybederler. Yapılması gereken; topluma yön veren akil insanların ve aydınların, toplumlara ara ara nereden geldiklerini ve ne tür sıkıntılarla bu nimetlere kavuştuklarını hatırlatarak toplumun hafızasını diri tutmalarıdır. Aksi takdirde yeni nesil, geçmişte yaşanan sıkıntıları bilmediği için nimetin farkına varmaz; içinde bulunduğu özgürlük ve bolluk ortamını kanıksayarak hep daha fazlasını ister. Bu durum da onları mutsuz, kanaatsiz ve sabırsız yapar.

Burada "kızlarınız" diye çevirdiğimiz "**nisâekum**" kelimesi genelde "kadınlarınız" diye meallendirilir. Buradaki "**ebnâekum**" lügatte "oğullar" anlamına gelmektedir. Biz, bunun tam zıttı olan "**nisâekum**" kelimesine bu durumda —ileride kadın nüfusunu oluşturacak olan oğulların karşıtı olarak— "kızlar" manasını verdik. "Kızlar" manası verildiği zaman, o kızlar büyüdüğünde kadınları oluşturacağı için bu, daha geniş bir mana ifade etmektedir.

"Rabden gelen azim bela" nedir? Bunu iki türlü anlayabiliriz: "Rab" kelimesinin "efendi" manası vardır; Firavun da kendisine "rabb" der. Hz. Yusuf da hapishanede oranın yöneticisi için "Git, benden rabbine (efendine) bahset," demiştir. Burada "Rabden gelen azim bela" ifadesini; Firavun'un, yani efendinizin size yaptığı o dizleri kıran azametli zorluklar manasında okuyabiliriz. Eğer "Allah'tan gelen azim bela" şeklinde okuyacak olursak da bunu Allah'ın sosyolojik sünnetine bir atıf olarak değerlendirebiliriz. Yani siz edilgen ve alık bir toplum olursanız başınızda efendiler olur; onlar size azap eder ve sizi köleleştirir. Bu Allah'ın sünnetidir, yasasıdır; o yüzden burada fail Allah'tır.

(İbrahim 72-7)

وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِيلَشَدِيدٌ

Ve-iż teeżżene rabbukum le-in şekertum leezîdennekum(s) vele-in kefertum inne ‘ażâbî leşedîd*(un)*

Ve o zaman Rabbiniz size duyurmuştu: "Eğer şükrederseniz arttırırım ve eğer örterseniz muhakkak ki azabım şiddetlidir.

Bu cümlenin Hz. Musa'ya ait olmadığını görüyoruz. O yüzden birinci yorumumuzda, yukarıdaki "Rabb" ifadesini Firavun olarak okuduk.

Neden bu cümle Musa'ya ait değil?

Bakın, 8. ayet "**Vekâle**" (Ve Musa dedi ki) diye başlıyor. Demek ki arada başka biri konuşacak ki altta "**Ve Musa dedi ki**" diyerek 8. ayet devam etsin. O zaman bizim 7. ayeti, tüm resullerin ümmetlerine söylediği genel bir kaide olarak okumamız lazım.

"Ve o zaman Rabbiniz size duyurmuştu." Peki, nasıl duyurdu? Resuller ve vahiy ile duyurmuştu. Buradaki "**teezzene**" kelimesi "kulak" manasına geldiği için biz bunu "duyurmuştu" şeklinde meallendirdik. Yani belanın lügat manası, bir şeyi bileylemektir. Sıkıntıya ve baskıya maruz kalarak onu daha keskin hale getiriyorsun; zira bazı sıkıntılar ve zorluklar bizi daha da olgunlaştırır.

Bu, Hz. Musa'dan ziyade bütün peygamberlerin söylediği evrensel bir ilkedir. İlke şudur: **"Eğer şükrederseniz artırırım."**

Şükür; verilenin tüketilmesi değil, farklı ve yararlı bir nimete dönüştürülerek onun yeniden üretilmesidir. Örneğin bir hayvanı besliyorsunuz ve o size süt veriyor. Hayvan aslında tükenmiyor; verilen bir nimet farklı bir şekilde yeniden üretiliyor. O zaman şükür; "tüketmek" değil, "üretmek için tüketmek" olabilir.

Bu bağlamda; kaynakların verimli kullanılmasıyla değerlendirilip artırılmasına "şükür", nimetin ve kaynakların geri dönüşümsüz şekilde tüketilip israf edilmesine ve heba olmasına ise nankörlük manasından dolayı "küfür" (örtme) diyebiliriz. Nimeti örtmek aslında küfretmektir. Bu da hem nimete hem de bu nimeti bizlere musahhar kılan Rabbe yapılmış bir nankörlüktür, küfürdür. O yüzden Allah'ın verdiği nimetleri israf edenler, aslında o nimete nankörlük etmiş ve küfretmiş olurlar.

Küfrü sadece inançsal olarak düşünmeyin. Tabiatı kirletmek, doğayı tahrip etmek, bir canlının neslini tüketmek; havayı ve suyu kirletmek; bunların hepsi nimetin üstünü örtmektir, küfretmektir. Bunun neticesinde oluşan mahrumiyeti Kur'an, burada bize "**şiddetli azap**" olarak tanımlamıştır.

(İbrahim 72-8)

وَقَالَ مُوسٰٓى اِنْ تَكْفُرُوا اَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيعًاۙ فَاِنَّ اللّٰهَلَغَنِيٌّ حَمِيدٌ

Ve**k**âle mûsâ in tekfurû entum vemen fî-l-ar**d**i cemî'an fe-inna(A)llâhe leġaniyyun *h*amîd*(un)*

Ve Musa dedi ki: "Eğer siz ve yeryüzünde bulunanların hepsi, nankörlük etse bile muhakkak ki, Allah Gani'dir, Hamid'dir.

Çok önemli bir vurgu: Gani'dir, Hamîd'dir. Bu ayette tekfur (küfür), şükrün karşıtı olarak konumlanmıştır. Yani biz bunu; nimeti örtme ve vereni inkâr etme manasında "nankörlük" olarak meallendirdik.

Bu ayetler, Hz. Musa'nın vefatından önce İsrailoğullarına hatırlattığı öğütlerdir. Bunlar Kitab-ı Mukaddes'in Tesniye bölümünde de aynen aktarılmaktadır. Dün Hz. Musa'nın diliyle İsrailoğullarına söylenmişti; bugün ise Kur'an-ı Kerim aracılığıyla bizlere söylenmektedir.

"el-Gani" kelimesi; bir şeye ihtiyaç duymamak ve zengin olmak gibi anlamlar taşır; muhtaç olmanın zıttıdır. Bu isim genelde Kur'an'da, Allah'ın insanların yararı için koyduğu kuralların ve ibadetlerin akabinde zikrediliyor. Yani Allah; sizin ibadetlerinize, kulluğunuza muhtaç değildir; O Gani'dir. Böylece Kur'an-ı Kerim, buyruklara uymanın esas faydasının Allah'a değil, onlara uyanlara olduğunu vurgulayarak dikkatleri bu noktaya çekiyor. Yani Allah Gani'dir ve hiçbir şeye muhtaç değildir. Siz nimetin üstünü örtmüşseniz, nankörlük etmişseniz veya başka türlü küfretmişseniz Allah'a bir zarar veremezsiniz; aslında sadece kendinize zarar veriyorsunuz.

Pek çok inanç sisteminde; Tanrıların insanların kulluğuna, onların o dine girmesine muhtaç olduğu gibi bir imaj çizilir. Kullar ona kulluk etmese Tanrı bundan bir zarar görecekmiş gibi bir hava oluşturulur. Bunun altında yatan asıl sebep, dinden geçinenlerin rant ve nüfuz elde etme arzularıdır. Yani zararı o "Tanrı'nın ruhbanları" görüyor; çünkü müşterileri azalıyor.

Onların anlattığı inanç sisteminde din bir siyasi parti, —hâşâ— yaratan da sanki o partinin siyasi lideri konumuna düşürülür. Takım tutar gibi taraf tutarlar. Bu bilinçaltı düşünüldüğünde Kur'an'ın mesajının önemi daha iyi anlaşılmış olur. Zira Kur'an; Allah'ın hiçbir şeye, bu arada insanların yaptıkları işlere ve ibadetlere muhtaç olmadığını, aksine dine ve ibadetlere ihtiyaç duyanın insan olduğunu özellikle öne çıkarıyor. Biz bunu Fatır suresi 15. ve Neml suresi 40. ayetlerde okumuştuk.

Birileri çıkıp size, "İslam'ın ve Kur'an'ın buna ihtiyacı var," diyorsa bu söylem kuzu görünümünde bir kurttur. Eğer size "Kur'an yetim, İslam sahipsiz" diye naralar atılıyorsa bilin ki orada bir rant devşirme çabası vardır. Çünkü İslam ya da Kur'an hiçbir dönem sahipsiz değildir; zira dinin sahibi insanlar değil, Allah'tır. Allah ölümsüzdür ve her an faaldir.

"Kur'an yetim" demek, Nietzsche'nin dediği gibi "Tanrı öldü" demektir. Adam aslında bunu söylüyor: "Tanrı öldü, kitaba biz sahip çıkalım," diyor. İnsanlık var olduğundan beri Allah'ın yol gösteren ilkeleri hiçbir zaman ve zeminde sahipsiz kalmamıştır; zira dinin tek sahibi Gani ve Hamîd olan Allah'tır.

Hamîd; iyilik, güzellik ve erdem gibi anlamlar taşıyan "hamede" kökünden türemiştir. El-Hamîd; bütün iyiliklere, sayısız nimet ve lütuflara karşı övülen; övgüleri boşa çıkarmayan tek ilah olan Allah'ın bir esmasıdır.

(İbrahim 72-9)

اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۛ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ ۚ لَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا اللّٰهُ ۖ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا اَيْدِيَهُمْ فِي اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا اِنَّا كَفَرْنَا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ وَاِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا اِلَيْهِ مُرِيبٍ

Elem ye/tikum nebeu-lleżîne min **k**ablikum **k**avmi nû*h*in ve'âdin veśemûd*(e)*(*) velleżîne min ba'dihim(*) lâ ya'lemuhum illa(A)llâh*(u)*(c) câet-hum rusuluhum bilbeyyinâti feraddû eydiyehum fî efvâhihim ve **k**âlû innâ kefernâ bimâ ursiltum bihi ve-innâ lefî şekkin mimmâ ted'ûnenâ ileyhi murîb*(un)*

Sizden öncekilerin, Nuh kavminin, Ad ve Semud ve onlardan sonra gelenlerin önemli haberi size gelmedi mi? Onları, Allah'tan başkası bilemez. Onların resulleri, onlara beyyinelerle geldiler. Fakat onlar, ellerini ağızlarına bastılar. Ve dediler ki: "Gerçekten biz onunla gönderildiğiniz şeyi önemsemedik. Ve muhakkak ki, bizi kendisine davet ettiğiniz muğlak şeye karşı ikilem içindeyiz.

"Nebe" kelimesi sıradan haberleri değil; muhatabı için **hayati önem taşıyan haberleri** ve doğruluğu sadece vahiy yoluyla öğrenilebilen bilgileri ifade eder.

Ellerini peygamberin ağzına basmaları mecazi bir ifadedir; resulün söylediklerini dinlemeden lafı ağzına tıkmaları anlamına gelmektedir. Fikre karşı bir fikirleri olmayan bu adamlar, düşünceye karşı düşünce üretemedikleri için resulü elleriyle susturmaya çalışmaktadırlar. Buradaki "el" ifadesi aynı zamanda bir güç gösterisidir; resulleri susturmak için kaba kuvvete başvurmaktadırlar.

Toplumların geçmişten ders çıkararak geleceğe ilişkin uyarılarda bulunan resulleri susturması, o toplumları felakete sürükler. Resulleri birer "**felaket tellalı**" gibi lanse edip suçlamalarından, o ortamlarda fikir ve inanç özgürlüğünün bulunmadığı net bir şekilde anlaşılmaktadır. Resul bir fikir ortaya koyuyor ancak susturuluyorsa demek ki orada fikir özgürlüğü yoktur. İnanç ve fikir özgürlüğünün olmadığı yerlerde toplumlar sosyolojik ve psikolojik helaklara doğru sürüklenir.

"Şek" ve "şüphe" arasındaki farka gelince: "**Şek**" kelimesi *şekeke* kökünden, "**şüphe**" ise *şehebe* kökünden türemiştir. Kökleri farklı olduğu için anlamları da farklıdır; ancak meallerde genelde her ikisine de "şüphe" denilmektedir. Bir şeyin ikiye ayrılmasına veya iki seçenek arasında kalınmasına "şek" denir; Türkçedeki karşılığı "**ikilem**"dir. Şüphede ise seçenek ve alternatif daha fazladır; yüzlerce benzer alternatifin bulunması durumuna "şüphe" denir.

"**Rayb**" ise bir muğlaklık ve belirsizlik durumudur; *reyebe* kökünden gelir ve Kur'an'da on yedi yerde geçer. Bu kelime ya Kur'an'ın içeriğiyle (Kur'an'da hiçbir muğlaklık yoktur- *la raybe fih*) ya da son saatin ve dirilişin kesinliğiyle ilgilidir. Semantik açıdan "rayb"; her türlü belirsizlik, kararsızlık ve muğlaklığın genel adıdır.

Şöyle bir örnek verebiliriz: Uzakta, karanlıkta size doğru bir cismin yaklaştığını ama ne olduğunu bilmediğinizi düşünün. Alternatif çoktur; bir hayvan, bir insan, bir erkek veya bir kadın olabilir; bu durum "**şüphe**"dir. Cismin biraz daha yaklaştığını ve insan olduğunu anladığınızı varsayalım; ancak kadın mı erkek mi olduğu konusunda bir "**ikileme**" düşersiniz, bu "**şek**"tir. Cismin iyice yaklaşıp her şeyin ayan beyan görüldüğü, muğlaklık ve belirsizliğin kalmadığı durum ise "**lâ rayb**"dır.

Ayet; küfretmenin, yani hakikati önemsemeyip geri plana atmanın gerekçesinin, davetin muğlak oluşu (**rayb**) ve vahyin istekleri ile atalardan öğrenilen nefsani yaşantı arasındaki derin farklar (yani ikilem, **şek**) olduğunu ifade etmektedir.

Müşrikler şöyle der: "Senin getirdiğin rayb (muğlak) şeye karşı ikilem içindeyiz." Onlar, atalardan gelen geleneksel din ile resulün getirdiği söylem arasında bir ikilem yaşamaktadırlar; bunun delili 10. ayettir.

(İbrahim 72-10)

قَالَتْ رُسُلُهُمْ اَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ
مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى قَالُوا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا
تُرِيدُونَ اَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ

Kâlet rusuluhum efi(A)llâhi şekkun fâ**t**iri-ssemâvâti vel-ar**d***(i)*(s) yed'ûkum liyağfira lekum min żunûbikum veyu-aḫḫirakum ilâ ecelin musemmâ*(en)*(c) **k**âlû in entum illâ beşerun miślunâ turîdûne en ta**s**uddûnâ 'ammâ kâne ya'budu âbâunâ fe/tûnâ bisul**t**ânin mubîn*(in)*

Onların resulleri şöyle dedi: "Gökleri ve yeri yarıp ortaya çıkaran Allah için mi ikileme düştünüz? Peşinizi bırakmayan suçlarınızdan sizi mağfiret etmek için davet ve sizi belli bir zamana kadar tehir ediyor." Dediler ki: "Siz ancak bizim gibi bir beşersiniz. Babalarımızın kulluk etmiş olduğu şeylerden bizi alıkoymak istiyorsunuz. Öyleyse bize açıkça bir sultan getirin!"

Burada şöyle derler: "Siz de ancak bizim gibi birer beşersiniz; bizi babalarımızın kulluk ettiği şeylerden alıkoymak istiyorsunuz." (İşte bu durum metinde "**şek**" ile temsil edilmiştir.)

Onların resulleri ise şöyle cevap verdi: "Gökleri ve yeri yarıp ortaya çıkaran (**fatır**) Allah için mi ikileme düştünüz?" Buradaki tereddüt "şüphe" değil, "**şek**" yani ikilemdir. **Resuller devamla şöyle dediler:** "Allah, peşinizi bırakmayan suçlarınızdan (buradaki "**zenb**" kelimesi kuyruk manasına gelir; özelliği ise insanın peşini bırakmayan günah oluşudur) sizi mağfiret etmek için, yani o suçun vereceği zarardan korumak için sizi davet ediyor ve belli bir zamana kadar (**ecel-i müsemma**) mühlet veriyor." Buna karşılık muhataplar; dediler ki: "Siz ancak bizim gibi birer beşersiniz; bizi babalarımızın kulluk etmiş olduğu şeylerden alıkoymak istiyorsunuz. Öyleyse bize apaçık bir delil (**sultan**) getirin!" dediler.

Allah, Kur'an ile yaptığı çağrıya kulların uyması halinde, toplumların ömrünün ecel-i müsemmaya kadar uzatılacağını burada vaat etmektedir.

Yaşanan bu ikilem, atalar inancı ile fıtrata ve vicdana hitap eden Allah'ın buyrukları arasındadır. Allah; kullarını fıtri olmayan ve peşlerini bırakmayan kötü davranışlarının sonuçlarından, bir miğferin koruması gibi korumak ve onları mağfiret etmek ister. Bu nedenle neyi yapıp neyi yapmamaları gerektiği konusunda kullarını elçileri aracılığıyla önceden uyarmaktadır.

Ancak uyarının ve davetin içeriğiyle değil de resulün insanüstü veya olağanüstü özellikler sergilemesiyle ilgilenen muhataplar; bile isteye hikmeti ve bozuk niyetleri sebebiyle hakikati görmezden gelmiş, hedef şaşırtmışlardır.

Burada nüfuz eden ve etki altına alan her türlü söylem, kanıt, delil ve mucize "**sultan**" kelimesi ile özetlenmiştir. Resulün bu isteğe cevabı ise 11. ayette yer almaktadır.

(İbrahim 72-11)

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ اِنْ نَحْنُ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۚ وَمَا كَانَ لَنَآ اَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

Kâlet lehum rusuluhum in nahnu illâ beşerun miślukum velâkinna (A)llâhe yemunnu ‘alâ men yeşâu min ‘ibâdih*(i)* (s) vemâ kâne lenâ en ne/tiyekum bisultânin illâ bi-iżni (A)llâh*(i)* (c) ve’ala (A)llâhi felyetevekkeli-lmu/minûn*(e)*

Onlara resulleri şöyle dedi: “Biz de ancak sizin gibi beşeriz. Ve lakin Allah, kullarından dilediğini nimetlendirir. Biz, Allah’ın izni olmaksızın, size bir sultan getiremeyiz. Artık inananlar Allah’a tevekkül etsinler.”

Allah’ın izni sünnetullahtır; bu yüzden sünnetullaha aykırı bir şey istemeyin. Rabbimiz, en başta yasalarına aykırı bir durumun gerçekleşmesine izin vermemiştir.

Örneğin *ben suyun üstünde yürüyemem ya da uçamam; çünkü Allah’ın bu konudaki yasası (sünneti) buna uygun değildir. Ancak bir kanat takarsam veya bir itme teknolojisi geliştirirsem Allah’ın izni hâsıl olur; zira bu durumda yeryüzü çekim kuvvetini, başka bir kuvvetle yenmiş olurum.*

Buradaki "Allah’ın izni" kavramı kritik bir öneme sahiptir. Allah, neye izin verip neye vermediğini yasalarıyla belirlemiştir: Örneğin resullerin olağanüstülükler göstermesine izin vermemiştir.

Bunun nedeni, bir resulün olağanüstü haller sergilemesi durumunda "Ben de sizin gibi bir beşerim," diyemeyecek olmasıdır. Hem "Ben de sizin gibi bir insanım," deyip hem de insanüstü mucizeler göstermek bir çelişki oluşturur. İnsanlar hayatta ne tür zorluklar çekiyorsa resuller de çekmelidir ki topluma örnek teşkil edebilsinler.

"**İllâ bi-iznillâh**" ifadesi, "ancak Allah’ın izni ile" anlamına gelir. Allah varlığı yaratırken yasalarıyla neyin mümkün neyin imkânsız olduğunu belirlemiş, yani bunu dilemiştir. **Bu bağlamda mucizeler, ilahi sünnete aykırı olağanüstülükler olduğu için Allah’ın izninin ve yasalarının dışındadır.** Resullerin beyanı da bu doğrultuda olmuştur: "Bizler sizden mümkün olanı (salih amelleri) isterken, sizler bizden neden imkânsızı istiyorsunuz?"

Resul; hırsızlık yapmamayı ve cana kıymamayı öğütler ki bunlar gayet mümkün olan eylemlerdir. Öyleyse muhataplar neden sürekli imkânsız olanın peşindedir?

"**Velâkinallâhe yeştebî min rusulihî men yeşâu**" (Ancak Allah, kullarından dilediğini nimetlendirir) ifadesini Fatiha suresinin 6. ayetiyle bağdaştırmalıyız.

Ayetteki "nimet" kavramına yapılacak ilk yorum; Allah'ın insanlara vahiy aracılığıyla hitap etmesi ve onlara yol göstermesidir. Zira en büyük nimet, ilahi yönlendirmedir; "nimet verilenlerin yolu" da budur.

"Artık inananlar Allah'a tevekkül etsinler." Peki, sünnetullah çerçevesinde tevekkül nedir?

Allah'a tevekkül; O'nun hayata koyduğu psikolojik, sosyolojik, maddi ve manevi yasalarına güvenmek; bu yasalar istikametinde hareket ederek tezat oluşturmadan bilinçli bir duruş sergilemektir. Evinizi sel bölgesine veya fay hattı üzerine inşa etmiyorsanız, Allah'ın yasalarına uygun davrandığınız için gerçek anlamda tevekkül etmiş olursunuz.

Böylece Allah'ın tabiata koyduğu yasalarla çelişmemiş olursunuz. Allah'a sırtını dayamak; O'nun önceden belirlediği yasalara uygun davranmak ve sünnetullaha saygı göstermektir. Eğer bu yasaları önemsemez ve görmezden gelirseniz, karşılaşacağınız zillet ve sıkıntılar kaçınılmaz olur. Maalesef bizler tevekkülü genellikle sadece dille yapılan bir eylem olarak algılıyoruz.

(İbrahim 72-12)

وَمَا لَنَآ اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللهِ وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَاۜ وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَٓا اٰذَيْتُمُونَاۜ وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ

Vemâ lenâ ellâ netevekkele ‘ala(A)llâhi ve**k**kad hedânâ subulenâ(c) velena**s**biranne ‘alâ mâ âżeytumûnâ(c) ve’ala(A)llâhi felyetevekkeli-lmutevekkilûn*(e)*

Ve biz niçin Allah'a tevekkül etmeyelim? Ve bizi, yollarımıza yönlendirmiştir. Ve sizin bize yaptığınız eziyetlere elbette sabredeceğiz. Artık tevekkül edenler, Allah'a tevekkül etsinler.

Burada sabır ve tevekkül yan yana gelmiştir. **Sabır bir bekleme hali değil; bir mücadele ve direnme halidir ki bu direnme, tevekkül ile birleştirilmiştir.**

Kur'an; Allah'ın yasalarına muhalif olağanüstülükler istemek yerine bu yasalara yaslanmanın ve tevekkül etmenin gerçekçi bir direniş, yani sabır olduğundan bahsediyor.

Yasalara sırtınızı dayarsanız ve Allah'ın sünnetine saygılı olursanız, işte gerçek sabır ve doğru direniş budur. 5. ayetteki sabır-şükür ilişkisine benzer şekilde, burada da tevekkül için bir "sabır formülü" sunulmuştur.

(İbrahim 72-13)

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ اَرْضِنَآ اَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَاۜ
فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظّٰلِمِينَۙ

Ve**k**âle-lleżîne keferû lirusulihim lenuħricennekum min ar**d**inâ ev lete'ûdunne fî milletinâ(s) feevḥâ ileyhim rabbuhum lenuhlikenne-**zz**âlimîn*(e)*

Örtenler, resullerine dediler ki: "Sizi kesinlikle bu yerden çıkaracağız veya bizim milletimize döneceksiniz." Artık Rabbleri onlara: "Muhakkak ki zalimleri helak edeceğiz." diye vahyetti.

(İbrahim 72-14)

وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْۜ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ

Velenuskinennekumu-l-ar**d**a min ba'dihim(c) żâlike limen ħâfe me**k**âmî veħâfe va'îd*(i)*

Ve onlardan sonra sizi mutlaka o yere yerleştireceğiz. İşte bu, makamımdan ve vaadimden korkanlar içindir.

Zalimleri zalimler ile helak ettikten sonra sizi oraya yerleştireceğiz. Çünkü sizin ilkeleriniz var; siz dürüstsünüz, adaleti savunuyorsunuz, hak ve hukuku gözetiyorsunuz. Zalimin saltanatı bittikten sonra oraya mutlaka siz varis olacaksınız.

"İşte bu, makamımdan ve vaadimden korkanlar içindir." Peki, neden "Allah'tan korkanlar için" denilmedi de "makamımdan ve vaadimden korkanlar içindir" denildi?

Yeryüzü salih ve iyi kullara varis kılınmıştır; bunu Enbiya suresinin 105. ayetinden okuyoruz. Zulüm ve savaş yanlıları bu uğurda helak olurken barışı, sulhu ve salihatı önceleyenler yeryüzüne varis olurlar.

Dikkat edilirse bu ayet Allah'ın kendisinden değil, makamından ve vaadinden korkmaktan bahsetmiştir. Zira Rahman ve Rahim olan Allah, şerli ve tutucu bir "rab" tasavvuruna sürekli mesafe koyar. Burada Allah'ın zatından değil de makamından ve vaadinden korkulması, Rahman ve Rahim olan Allah'ın (insan ile arasına) koyduğu mesafedir.

Allah'ın makamından korkmak; O'nun yasalarının kesinliğine ve adam kayırmama tabiatına saygı duymaktır. O, öyle bir makamdadır ki o makam hüküm ve karar makamıdır. Verdiği kararlarda ve belirlediği sünnetullahta asla adam kayırmaz. Bu sosyolojik sünnete kim uyarsa kazanır, kim uymazsa kaybeder; makamından korkmak işte budur.

Hâkimlerin hâkimi, dünyada din, dil ve ırk ayırt etmeksizin sosyolojik sünnetler belirlemiştir. **Adalet ile yönetilmeyen zalim toplumlar, er geç yerlerini daha ilkeli, daha tutarlı ve adil toplumlara bırakır.** Zira zulüm ile abat olanın ahiri berbat olur; işte bu bir vaattir. Bu vaatten çekinen kişi halkına zulüm yapmaz. Vaadinden sakınmak; tüm davranışları buna göre düzenlemekle, duygu ve düşünceleri doğruya, güzele, iyiliğe, hakka ve adalete kanalize etmekle mümkündür. Allah'ın vaadinden sakınmak istiyorsanız her zaman doğruya, iyiye ve güzele yöneleceksiniz.

(İbrahim 72-15)

وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ

Vesteftehû veħâbe kullu cebbârin 'anîd*(in)*

Ve fetih istediler ve bütün inatçı zorbalar kaybettiler.

Rabbimiz istisna bırakmıyor; her türlü inatçı ve cebbarın kaybedeceğini bildiriyor. Buradaki "**cebbâr**" kelimesi, "cebir" kökünden türetilmiş mübalağalı ismifaildir.

Bu kelime; sürekli cebreden, istediğini yaptırmak için kuvvet kullanan ve muhataplarını buna mecbur bırakan kimse manasına gelir. "**Cebbâr**" ismi Kur'an-ı Kerim'de her nerede bir insan için kullanılmışsa oradaki zalimleri ve olumsuz zorba karakterleri ifade eder.

(İbrahim 72-16)

مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ

Min verâ-ihi cehennemu veyus**k**â min mâ-in **s**adîd*(in)*

Onun ardında cehennem vardır ve kanlı sıvıdan içirilir.

(İbrahim 72-17)

يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ

Yetecerra'uhu velâ yekâdu yusîğuhu veye/tîhi-lmevtu min kulli mekânin vemâ huve bimeyyit*(in)*(s) vemin verâ-ihi 'ażâbun ğalî**z***(un)*

Onu yutmaya çalışacak ve boğazından kolayca geçiremeyecek. Her yerden ona ölüm gelecek ve ölmeyecek. Ve onun ardından galiz bir azap...

Cehennem ayetlerinin günümüze mesajı şudur: Hak hukuk gözetmeden insanların alın teri ve kanıyla beslenenlere, insafsızca ve adaletsizce başkalarının hakkını yiyenlere ve yağmalayan cebbarlara hiçbir zaman fırsat tanımamamız gerekiyor.

Bakın, onların yediği haklar cehennemde boğazlarına dizilmiştir. Gasp ettiklerinin tadına varamadan bu zalimlerin boğazları sıkılmalıdır. Zira haksız kazancın sefası kamuya duyurulursa, bu durum başkalarını da teşvik edebilir. Sefa sürememeliler ki bu durum bir teşvik unsuru olmasın. Aksi takdirde zalim ve zulme yandaşlık etmek isteyen menfaatperest "akbabaların" sayısı artar. Hatta bazı suçlarda ölüm cezası bile hafif kalabilir; hani "ölemeyecekler" deniliyor ya.

Düşünün! Bir seri katil, onlarca kişiyi çoluk çocuk demeden öldürmüş olsun. Bu adama adalet gereği kısas uygulayacaksınız. Ancak kısas, bir cana karşılık bir candır. Bu adam on kişiyi öldürdüyse bunun kısası nasıl olacaktır? Bunun cevabını Nisa suresinin 56. ayeti bize açıklıyor:

"Muhakkak ki biz onları yarın bir ateşe yaslayacağız, derileri piştikçe azabı duysunlar diye kendilerine tebdilen başka deriler vereceğiz."

Öldürdüğü her cana karşılık diriltilip tekrar öldürülmekten bahsediyor. İşte asıl adalet budur.

Furkan suresi 14. Ayeti: "Bugün yok olmayı bir defa istemeyin. Defalarca isteyin."

Ey cehennemin sahibi Malik bizi öldür, kalemimizi kır diye yalvarmalarının sebebi de bu. Mesela *"Neredesin ey ölüm, gel de bizi bu durumdan kurtar." (Furkan 13)* Diyecekler ama ölemeyecekler.

"Ölümü temenni ettiler. Ölümü aratan korkunç azaplar içinde olacaklar. (İnşikak 11)

Bu ayetler bazen vahşet olarak lanse edilir; halbuki adaletin ta kendisidir. Zulüm ile birçok cana kıyan birine yapılacak ceza en fazla kısastır; ancak bu, tek bir cana karşılıktır. Adalet için işlediği her cinayet ve her zulüm adına kısasın tekrar edilmesi gerekir. Bu da ilahi ve kusursuz adaletin tecellisidir.

(İbrahim 72-18)

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ
عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلٰى شَيْءٍ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ

Meśelu-lleżîne keferû birabbihim(s) a'mâluhum keramâdin(i)şteddet bihi-rrîhu fî yevmin 'âsif*(in)*(s) lâ yakdirûne mimmâ kesebû 'alâ şey-*(in)*(c) żâlike huve-**dd**alâlu-lba'îd*(u)*

Rabblerini örtenlerin amelleri fırtınalı bir günde, rüzgârın savurduğu kül gibidir. Kesp ettiklerinden hiçbir şeye kadir olamazlar. İşte o uzak bir dalalettir.

Kesp etmek, bir değeri ele geçirmektir. Ancak bunlar; hakları örterek, cebirle ve zorla ele geçirdikleri için hem o değere hem de kendilerine zulmetmişlerdir. Değerin yanması; kesp ettiklerinin yanması, amelin yanıp küle dönmesi, elde avuçta bir şeyin kalmaması ve tutanı da yakmasıdır.

Zor günlerde insanı ayakta tutan şey değerler, değer yargıları ve ilkeleridir. Kötüler, kötülükleri ile değerlerini yakar ve kaybederler. Hem yanan amelleri hem de kendileri, zaman içinde o rüzgârın savurduğu gibi savrulur ve yok olup giderler. Kur'an-ı Kerim'in "**uzak dalalet**" dediği durum da tam olarak budur.

(İbrahim 72-19)

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ

Elem tera enna(A)llâhe ħaleka-ssemâvâti vel-ar**d**a bilħa**kk***(i)*(c) in yeşe/yużhibkum veye/ti biħal**k**in cedîd*(in)*

Allah'ın, semaları ve yeri hak ile yarattığını görmüyor musun? Eğer, dilerse sizi giderir ve yeni bir halk getirir.

Halk" kavramını iki şekilde anlayabiliriz:

- Birincisi, topluluk anlamına gelir (örneğin "Türk halkı" ifadesindeki gibi).
- İkincisi ise "halk etmek" yani yaratmak manasındadır.

Bu bağlamda "**bi-halkin cedîd**" ifadesinin bu iki yöne de çağrışımı vardır. Ayrıca metinde geçen "hak" kelimesi de önemlidir; "Yerleri ve gökleri Allah hak ile yarattı" ifadesinde "hak" kavramının zıddı batıl, boş, değersiz, anlamsız ve amaçsızdır. O halde yerler ve gökler, bir anlama ve amaca binaen var edilmiştir.

Sonuç olarak;

"**Bi-halkin cedîd**", yeni bir yaratılış ile var edilen topluluklar manasına gelmektedir. Burada göklerin ve yerin gözlemlenmesi istenerek; insanlara gökleri ve yeri inceleme, oradaki derin anlam ve amaca ulaşma görevi verilmektedir. Bu anlam ve amaç ise Sünnetullah'ı fark etmek ve onu görebilmektir.

(İbrahim 72-20)

وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ

Vemâ żâlike ‘ala(A)llâhi bi’azîz*(in)*

Ve bu Allah’ın izzetine halel getirmez.

Sizi yok etmesi veya türünüzü ortadan kaldırması, Allah’ın izzetine bir halel getirmez. Buradaki "**Aziz**" kelimesi; şeref, değer, izzet ve üstünlük gibi anlamlar taşıyan "**azeze**" kökünden türemiş bir sıfat olup "değerli, izzetli, şerefli" manalarına gelmektedir. Allah’ın bunu yapması, O'nun izzetine, değerine ve şerefine bir eksiklik getirmez.

Aynı zamanda insan ırkının yeryüzünden silinmesi, onlara verilen özgür iradenin kötüye kullanılmasının bir sonucudur. Yani Allah başlangıçta uyarmıştır; siz kendi bindiğiniz dalı kendiniz kestiniz ve kendi sonunuzu kendiniz hazırladınız. Bu durumda Allah’ı suçlamanıza bir gerek yoktur; çünkü yaşadığınız dünyayı siz mahvettiniz ve bu sonuç Allah’ın izzetine halel getirmez.

(İbrahim 72-21)

وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَوْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَٓاءٌ عَلَيْنَٓا اَجَزِعْنَٓا اَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ

Veberazû li(A)llâhi cemî’an fe**k**âle-**dd**u’afâu lilleżîne-stekberû innâ kunnâ lekum tebe’an fehel entum muġnûne ‘annâ min ‘ażâbi(A)llâhi min şey-*/(in)*(c) **k**âlû lev hedânâ(A)llâhu lehedeynâkum(s) sevâun ‘aleynâ ecezi’nâ em **s**abernâ mâ lenâ min mahî**s***(in)*

Ve hepsi Allah’ın huzurunda ortaya çıktılar. Böylece zayıflar kibirlenenlere dediler ki: “Muhakkak ki, size tabi olduk. Artık Allah’ın azabından bir şeyi bizden savabilir misiniz?” Dediler ki: “Eğer Allah, bizi hidayete erdirseydi elbette bizde sizi hidayete erdirirdik. Acze düşsek de sabretsek de bizim için aynıdır. Bizim için sığınacak bir yer yoktur.”

Müşrik kafanın kurduğu cümle: “Allah bizi hidayete erdirseydi elbette bizde sizi hidayete erdirirdik.” Cümlesi iki açıdan hatalıdır.

1. Açıdan hatası suçu Allah’a fatura etmesi ile kadercidir ve Allah’a bir iftiradır.
2. Açıdan sanki kendilerine tabi olanları hidayete erdirme güçleri varmış gibi bir imaj, bir yalan lanse etmektedirler

Demek ki bunlar dünyada kendilerini hidayet dağıtanlar olarak göstermiş. Anlıyoruz ki, bu şarlatanlar dünyada iken kendilerinin hidayete erdiğini ve hidayet dağıtabildiklerini iddia etmiş, zayıf düşünceli kitleleri bu iddialarla bu yalanlarla peşlerine takmış, sürüklemiş kişilerdir.

Bu iki grubunda cehennemde olması zayıf düşmüş olmanın kesinlikle mazeret olarak kabul edilmediğini bize gösteriyor. **Rabbim ben zayıftım, benim bilgim yoktu, benim kafam çalışmıyordu. Bunlar mazeret değil. Kimin peşine düştüğün önemli. Kimin izinden gittiğin önemli.** Bunun temel nedeni şeytani duygu ve düşünceler. Hem kibirliler hem zayıflar işine geldiği için o yola tabii oluyorlar. Bunu 22 de şöyle okuyoruz.

(İbrahim 72-22)

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ اِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُّكُمْ
فَاَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلَّآ اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِيْ ۚ
فَلَا تَلُوْمُوْنِيْ وَلُوْمُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۖ مَآ اَنَا۠ بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ ۖ اِنِّيْ
كَفَرْتُ بِمَآ اَشْرَكْتُمُوْنِ مِنْ قَبْلُ ۗ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ

Ve**k**âle-şşey**ṭ**ânu lemmâ **k**u**d**iye-l-emru inna(A)llâhe va'adekum va'de-l*h*a**kk**i veve'adtukum fea**ḫ**leftukum(s) vemâ kâne liye 'aleykum min sul**ṭ**ânin illâ en de'avtukum festecebtum lî(s) felâ telûmûnî velûmû enfusekum(s) mâ enâ bimu**s**ri**ḫ**ikum vemâ entum bimu**s**ri**ḫ**iy*(ye)*(s) innî kefertu bimâ eşraktumûni min **k**abl*(u)*(k) inne-**zz**âlimîne lehum 'ażâbun elîm*(un)*

Ve şeytan emir yerine getirildiğinde dedi ki: "Muhakkak ki Allah, size hak olanı vaad etti. Ve ben de size vaad ettim. Fakat ben, vaadimden hilaf ettim. Ve ben, sizin üzerinizde bir sultana sahip değilim. Sadece sizi davet ettim. Böylece siz, bana icabet ettiniz. Artık beni kınamayın! Kendinizi kınayın! Ve ben, sizi kurtaramam. Siz de beni kurtaramaz sınız? Gerçekte ben, sizin beni ortak koşmanızı daha önce de örterdim. Muhakkak ki, zalimlere elim bir azap vardır.

Şeytan bize vesvese yoluyla vaatlerde bulunmaktadır. Şeytanı dışarıda aramayın, kendi içinizde arayın. Bu bölüme ilişkin tefsirlerde Razi şöyle bir açıklama yapmıştır: "Bu ayet göstermektedir ki gerçek şeytan, insanın kendi arzu, heves ve kompleksleridir."

Yukarıda zayıflar kibirlileri suçlarken, kibirli olanlar da kendilerini savunmuştu. Ve konu asıl sebebe getirilmiştir. O asıl sebep; tabi olanların ve tabi olunanların şeytani duygu ve düşünceleridir; bu da 22. ayette özetlenmiştir.

Şahıslatırılan bu şeytani vasıflar, konunun anlaşılabilmesi için konuşturulmuştur. Ellerin konuşması gibi, burada da şeytani duygu ve düşünceler konuşturulmuştur.

İnsanın şeytani yüzü; sürekli onun yanındaymış, ona yardım edip onu kurtarmak istiyormuş gibi vaatlerde bulunur. Hiçbir zaman sizin zararınıza bir vesvese yapmaz; çünkü yaparsa siz onu yerine getirmezsiniz. Size şirin gözükmek ve dostunuz gibi davranmak zorundadır. Bu vaatleri vesvese yoluyla gerçekleştirir. Burada şeytanı ontolojik bir varlık haline getirip suçu ona yıkmanın hatalı olduğu ve herkesin hatayı kendisinde araması gerektiği "Beni kınamayın, kendinizi kınayın!" ifadesi ile anlatılmıştır. Asıl şeytan, insanın kendi arzu ve hevesleridir.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: Fikri ve duygusal olarak kendini yetiştirmemiş, yeterince güçlü olmayan insanları; maalesef şeytani duygu ve düşüncelerin kuklası olmuş müstekbirler yönlendirir ve yönetir.

(İbrahim 72-23)

وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ

Veudẖile-lleżîne âmenû ve'amilû-**ss**âli*h*âti cennâtin tecrî min ta*h*tihâ-l-enhâru ẖâlidîne fîhâ bi-iżni rabbihim(s) ta*h*iyyetuhum fîhâ selâm*(un)*

Ve inanan ve salih amel yapanlar, altlarından nehirler akan cennetlere dahil edilirler. Orada Rabblerinin izni ile halit kalırlar. Onları orada ihya eden selamdır."

(İbrahim 72-24)

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ

Elem tera keyfe **d**araba(A)llâhu meśelen kelimeten **t**ayyibeten keşeceratin **t**ayyibetin a**s**luhâ śâbitun vefer'uhâ fî-ssemâ/*-(i)*

Allah nasıl örnek verdi görmedin mi? Temiz bir kelime, temiz bir ağaç gibidir. Onun aslı sabittir ve onun dalları semadadır.

Toplumu bir arada tutan selamlaşmanın ardından; faydalı, temiz ve hoş bir kelimenin kökü bakımından sağlam, köklü bir ağaca benzetilmesi oldukça manidardır. Biliyorsunuz, her kelimenin bir kökü vardır; o kökten dallanmalar yapar, ekler alır ve bu şekilde bizi farklı manalara ulaştırır. Beyin yapımız da böyledir; ağacın dallanması gibi beyin sapından dallanır ve en ucunda "meyve" dediğimiz yerde korteks bulunur.

Duyduğumuz temiz kelimeler ve fikirler, aslında beynimizde birçok çağrışıma ve dallanmaya sebep olur. Beyin ne kadar çok kelime ve kavramla muhatap olursa o kadar gelişir. Örneğin bir bebeği alıp bir mağaraya kapatsanız, sadece yemeğini ve suyunu verip onunla hiç konuşmasanız, bu bebeğin beyin gelişimi etrafında konuşulan çocuklara göre çok daha geri kalır. Bu beyin gelişimini salih ve ıslah yönünde yapmak gerekir; yani çocuklara temiz kelimeler, güzel fikirler ve faydalı düşünceler aşılayarak beyni bu şekilde beslemek lazımdır.

Beyin temiz düşüncelerle beslenirse, zihin bu şekilde salih amel üretebilir. O zaman "Kelime-i Tayyib", İslam (selam) dininin kitabı olan Kur'an'ın da bir sıfatı haline gelir. Çünkü Kur'an da temiz bir kelimedir; insanlara salih amellere yönlendiren düşünceler ve fikirler aşılar.

Burada "kök" diye meallendirdiğimiz kavram asıllardır. Aslının ve kökünün ilahi sabitelerden gelmesi; o fikri ve düşünceyi faydalı, temiz ve temizleyici kılar. "**Tayyib**" kelimesinin bir özelliği sadece temiz olması değil, aynı zamanda temizleyici olmasıdır. Kökü ve kökeni fıtri ve evrensel ilkelere bağlanan her kavram, kendisine sarılanı semalara yüceltir. "**Tayyib**" kelimesinin kullanılması; güzelliğin sadece ağdalı, kafiyeli ve süslü bir söz olmadığını; aynı zamanda temizleyici, verimli, faydalı ve sağlam olduğunu ifade etmektedir. Ağaca benzetilen bu kelime: ...

(İbrahim 72-25)

تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

Tu/tî ukulehâ kulle *h*înin bi-iżni rabbihâ(k) veya**d**ribu(A)llâhu-l-emśâle linnâsi le'allehum yeteżekkerûn*(e)*

O her zaman Rabbinin izni ile meyvesini verir. Ve Allah, insanlara etkileyici misal verir. Umulur ki, onlar tezekkür ederler.

"O her zaman meyvesini verir" cümlesi üzerinde duralım. Burada; yapılan iyilik ve güzelliklerin, bir tebessüm ile alınan gönüllerin veya bir selamlaşmanın mutlaka bir karşılığının ve mükafatının olacağı önceden vaat edilmiştir. Yani insanlar zihinlerini "kelime-i tayyib" ile doldurursa ve birbirleriyle selamlaşırsa, bu davranışları mutlaka eninde sonunda meyvesini verir ve karşılığını bulur.

Rabbinin izni ile meyvesini vermesi, aslında bu istikamettedir; çünkü O, bizim böyle yapmamızı istemektedir. Rab, koyduğu yasalar gereği; zihin dünyasını ve iç alemini temiz kelimelerle besleyenlerin, yeri ve zamanı geldiğinde mükafatlarını alacaklarını vaat etmektedir. Rabbinin izni de tam olarak budur: "Ben böyle bir yasa koydum; siz zihninizi temiz kelimelerle beslerseniz bunun karşılığını mutlaka alırsınız." Zira temiz fikirler, mutlaka güzel ahlak ve salih amel olarak meyvesini verecektir.

Ayetteki "**le'allehum**" (umulur ki) kaydı neden düşülmüştür? Çünkü bu hakikatlerle ve temiz fikirlerle beslenen herkesin mutlaka aynı sonuca ulaşacağına dair kesin bir kaide yoktur. Herkes bunun doğru olduğunu; beyni temiz kelimelerle ve videolarla beslemek gerektiğini bilir (YouTube açıp saçma sapan şeyler izlemek, aslında beyni habis kelimelerle beslemektir), fakat bunu başaranların sayısı oldukça azdır.

(İbrahim 72-26)

وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ ۟ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ

Vemeśelu kelimetin ħabîśetin keşeceratin ħabîśetin(i)ctuśśet min fev**k**i-l-ar**d**i mâ lehâ min **k**arâr*(in)*

Habis bir kelimenin durumu da; cüssesi yerin üstünde, dayanaksız ağaç gibidir.

Rabbimiz, "tayyibe" kelimesinin karşıtı olarak "habise" kelimesini yerleştirmiştir. Bu nedenle "tayyibe" kelimesine ne mana verirsek, "habis" de bunun tam zıddı olmak zorundadır. **"Tayyib"**; meyve bağlantısından dolayı hoş, lezzetli, temiz, faydalı ve sağlıklı iken; **"habis"** ise nahoş, lezzetsiz, pis, kirli ve zararlı gibi anlamlara gelmektedir.

Ragıp El-İsfahani, *Müfredat* adlı eserinde **habis** kelimesinin aslının içteki kötülük ve hainlik olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu kelime, demirin kiri ve pası gibi şeyler için de kullanılır.

Hz. Ali bu konuda şöyle der: **"Tayyib işler yapan, o işten daha temizdir; habis işler yapan ise o işten daha kötüdür."**

İnsanın aklını kötü fikirlerle, ahlaksız düşüncelerle ve suça sürükleyen ideolojilerle doldurması; insanı zamanla içinden çürüten ve güçsüzleştiren bir hale düşürür. Bu durum sizi boş bir kütüğe, meyve veren bir ağaçtan işe yaramayan bir kalasa dönüştürür. Kur'an-ı Kerim, münafıklar için de bu benzetmeyi kullanmaktadır:

"Onları gördüğünde cüsseleri hoşuna gider. Konuştuğunda sözlerini dinlersin, fakat onlar adeta sıralanmış kütükler gibidir, görüntü var fakat fayda yok." (Münafikun 4)

Habis olan kelime; kirli niyetlerle ortaya atılmış ve hayatı kirleten düşüncelerdir. **Dünya hayatında, sırat-ı müstakimden ayağımızı kaydıran bu kirli duygu ve düşüncelerden kurtulmanın yolu nedir?** Bunu da 27. ayet bizlere anlatacaktır.

(İbrahim 72-27)

يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِۚ
وَيُضِلُّ اللهُ الظّٰلِمِينَ وَيَفْعَلُ اللهُ مَا يَشَٓاءُ

Yuśebbitu(A)llâhu-lleżîne âmenû bil**k**avli-śśâbiti fî-l*h*ayâti-ddunyâ vefî-l-âħira*(ti)*(s) veyu**d**illu(A)llâhu-**zz**âlimîn*(e)*(c) veyef'alu(A)llâhu mâ yeşâ/

Allah inananları sabit sözle, dünya hayatında ve ahirette sebat ettirir. Ve zalimleri dalalette bırakır. Allah dilediğini yapar.

"Allah dilediğini yapar" ne demektir? Diğer insanların düşündüğü gibi **"Allah canının istediği her şeyi yapar"** şeklinde bir keyfiyet mi söz konusudur? Elbette hayır.

Allah neyi dilemiştir? Biz Allah'ın ne dilediğini bilmeden "dilediğini yapar" diyoruz. Ayet burada Allah'a sonsuz ve sınırsız bir yetki mi veriyor? Esasen Allah'ın böyle bir yetki (atfına) ihtiyacı yoktur; zira O, zaten dilediğini yapandır ve bunu herkes bilmektedir.

Burada "Allah dilediğini yapmıştır" manası vardır. Peki, Allah ne dilemiştir? **Allah'ın dilediği; O'nun sabit, değişmez ve dönüşüme uğramaz ilahi sözlerinden ve hayata koyduğu değişmez, sabit sünnetinden anlaşılabilir**. Hayatı inşa eden yasalar değişmez olduğu için yaşama kılavuzu olan vahyin de sabit olması gerekir. Allah, insanları bu sabit sözle dünya hayatında ve ahirette sebat ettirir. Allah'ın sabit sözü vahiydir; bu söz insanlıkla yaşıttır ve her zaman, her zeminde muhatabını karanlıklardan nura çıkarmayı hedefleyerek insanın sırat-ı müstakimden kaymasına engel olmuştur.

Ancak bazı kimselerin bu sabit ve değişmez öğretiyi seçmeme özgürlüğünü de Allah önceden dilemiştir. Allah dilediğini yapar; yani bu sabit sözü seçmeme hakkını da size vermiştir ve bunu dilemiştir. Bu yüzden fail Allah'tır; bütün yasaları, hayatı ve ahireti yarattığı için fail O'dur. Bunu insani bir keyfiyet olarak düşünmemek gerekir.

Sonuç olarak;

- Fıtri ve evrensel olarak seçmenin mükafatı hidayettir; zulmü tercihin faturası ise dalalettir.
- Sabit sözlerin, Hz. Adem'den son resul Hz. Muhammed'e kadar indirilen tüm vahiyler olduğuna dair delilimiz 28. ayettir; orada Allah sabit sözüne "nimet" diyecektir.

- **Allah'ın zalimleri dalalette bırakması; onları sapıklık içerisinde bırakması demektir, onları doğrudan saptırması değildir**.
- Allah'ın hidayet etmesi; insanı bulunduğu durumdan sabit ve sağlam sözleriyle, yani ayetleri ve ilkeleriyle kurtarmasıdır.
- Bu nedenle hidayet Allah'tan, dalalet ise insanın kendi tercihindendir.

(İbrahim 72-28)

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللهِ كُفْرًا وَاَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ

Elem tera ilâ-lleżîne beddelû ni'meta(A)llâhi kufran veehallû **k**avmehum dâra-lbevâr*(i)*

Görmedin mi? Allah'ın nimetini örterek değiştirdiler ve kavimlerini yokluk diyarına sürüklediler.

Çünkü artık sabiteleri yoktur. Eğer Tevrat'ı, İncil'i veya diğer ilahi sabiteleri bozar, örter ya da saklarsanız, o toplumun dayanacağı bir köken kalmaz ve toplum yokluk diyarına doğru sürüklenir.

Allah'ın nimetinden kastın bağlamı düşünüldüğünde; bunun insanları hak ve hakikat üzerinde kılan, onları temizleyen ve habisten uzak tutan, Allah'ın resuller aracılığıyla gönderdiği değiştirilemez mesajlar olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu nimet sayesinde, 5. ayette de belirtildiği üzere İsrailoğulları Hz. Musa önderliğinde kölelikten kurtulmuş ve karanlıktan nura çıkmıştır.

Maide suresi 3. ayette bu nimet şöyle ifade edilir: ***"Bugün size dininizi ikmal ettim. Üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim."*** Buradaki "nimet" ifadesi; ilahi yönlendirme, sabit sözler ve ayetler anlamını taşımaktadır. "Nimet verilenlerin yolu" işte budur; en büyük nimet, ilahi yönlendirmenin ve vahyin kılavuzluk etmesidir.

Metinde geçen "**bevâr**" kelimesi "yokluk" anlamına gelmektedir. Toplumların yokluk diyarına sürüklenmesi ifadesindeki "sürükleme" eylemi aslında "**ehallû**" kelimesi ile karşılanır. "**Ehallû**" kelimesi "helele" kökünden gelir ki "helal" dediğimiz kavram da bu köktendir. Bu bağlamda, yokluk diyarını kendilerine helal (serbest) kıldılar ve bu dönüşüme engel olmadılar. Unutulmamalıdır ki haram bir şeye engel olmak, helal bir şeyin ise serbest kalmasıdır.

Yani insanlar, Allah'ın ilahi sabitelerini değiştirerek ve bu sabitelerle oynayarak kendi diyarlarının yokluk diyarına dönüşmesine sebep olmuş, bu süreci serbest bırakmışlardır.

İlgili ayet; Allah'ın evrensel ilkelerinin örtülmesi sebebiyle toplumların yokluk ve mahrumiyet yurduna dönüşmesinden bahsetmektedir. Bu yokluk ve perişanlığın asıl sebebi; kötülüklerden ve bencilliklerden beslenen bir kesimin varlığıdır. Bunların akıbetini Kur'an-ı Kerim, İbrahim suresi 29. ayette şöyle ifade eder: ...

(İbrahim 72-29)

جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا ۖ وَبِئْسَ الْقَرَارُ

Cehenneme yaslevnehâ(s) vebi/se-lkarâr(u)

Cehenneme yaslanırlar. Ve ne kötü bir karar yeri!

Sabit ve değişmez evrensel ilkeleri, yani "kelimeleri" örtmek; cehenneme sırtını dayamak ve "habis"ten güç alıp beslenmek demektir. Kur'an, bu tarz yapılan hatalara "eşik sistemi" demektedir. Zira dünyevileşmek ve menfaatperestlik, insana her türlü suçu işletebilir ve zalimler yetiştirir.

Peki, neden bu ayetleri dünyevileşmeye bağladık? Çünkü bu ayetler hem şirke hem de dünyevileşmeye dayalıdır. Konuyla ilgili daha detaylı bilgi için 30. ayete bakınız!

(İbrahim 72-30)

وَجَعَلُوا لِلَّهِ اَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ۗ قُلْ تَمَتَّعُوا فَاِنَّ مَصِيرَكُمْ اِلَى النَّارِ

Vece'alû li(A)llâhi endâden liyudillû 'an sebîlih(i)(k) kul temette'û fe-inne masîrakum ilâ-nnâr(i)

Ve onun yolundan saptırmak için Allah'a denkler kıldılar. De ki: "Metalanın! Artık sizin gidişatınız mutlaka ateşedir."

Buradaki denklik putlar değil, dünya sevgisidir. Ayetin devamında Rabbimiz şöyle buyuruyor: "Metalanın!". Metalanmak, dünya için kullanılan bir ifadedir; yani "Siz Allah'a denk olarak dünyayı koydunuz ya, kısa bir süre metalanın," denilmektedir.

Dikkat edilirse Allah; "astında" veya "berisinde" evliyalar, veliler demedi de "denkler" kılınmasından bahsetti. Buradaki şirk anlayışının farklılığı göze çarpmaktadır. Bağlamda, dünya nimetlerinin amaç olmaktan çıkıp araç haline getirilmesinin insanı nasıl şirke sürükleyebileceği üzerinde durulmuştur. Ancak amaç dünyalık meta olunca, bunun ateş, kaos ve zulüm ile sonuçlanan kısa vadeli bir menfaatten başka bir getirisi olmayacağı da bu ayette haber verilmiştir.

Çözüm: Mülkiyetin bir emanet olduğuna inanarak yapılan infaktır, paylaşımlardır. Bir alttaki ayette "gizli ve açık infak edin" denilmektedir. Bu yüzden buradaki Allah'a koşulan dengin ve mal mülk sevgisinin ne olduğu çok net bir şekilde anlaşılmaktadır. Aksi takdirde, puta tapmanın hemen ardından neden infak edilmesi öğütlensin ki?

(İbrahim 72-31)

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ

Kul li'ibâdiye-lleżîne âmenû yu**k**îmû-**ss**alâte veyunfi**k**û mimmâ raze**k**nâhum sirran ve'alâniyeten min **k**abli en ye/tiye yevmun lâ bey'un fîhi velâ ẖilâl*(un)*

İnanan kullarıma de ki: "Dostluk ve alışverişin olmadığı o gün gelmesinden önce salatı ikame etsinler! Onları rızıklandırdığımız şeylerden gizli ve aleni infak etsinler!

"İnanan kullarıma de ki..." ifadesinde, Allah'ın inanmayan veya şirk koşan kullarının da olduğu gerçeğinden hareketle Rabbimiz burada "inanan" vurgusunu özellikle yapmaktadır.

"Salât" kelimesi namazı kastettiğinde, genellikle "**ikame**" fiili ile birlikte kullanılır. "Kavme" (ayağa kalkmak, dikilmek) fiilinden türeyen bu kullanım; "ekîmû", "yukîmû" ve "ekantüm" gibi kelimelerle Kur'an'da yer alır.

"İkame"; bir şeyi kaldırıp dikmek, düzeltmek, doğrultmak, dosdoğru yapmak ve özenle hayata yansıtarak uygulamak demektir. Yani inananlar, salatlarını hayatlarına yansıtmalı ve bunu bir bireysel eğitim olarak görmelidir. Devamında ise kendilerine verilen rızıktan gizli veya açık infak etmeleri istenir. Bu da sosyal yardımlaşmadır; iman-salih amel bütünlüğü gibidir. İman ve salat kişiyle ilgiliyken; salih amel ve infak başkalarıyla ilgilidir. Burada, namazın hayata yansıması ile infakın toplumsal meyveler vermesinden bahsedilmektedir.

"İnfak" kelimesi "nefeka" kökünden gelir ve "nafaka" kelimesi ile aynı köktendir; "elden çıktı, bitti, tükendi" manasını taşır.

- **Nafaka:** Harcanan parayı veya ihtiyaçların tamamı için gerekli kazancı ifade eder. Örneğin bir eşin ihtiyacını karşılamak için ona verilen paradır.
- **İnfak:** Malı veya benzeri ihtiyaç maddelerini hayır yolunda kullanarak değerlendirmektir. Bir fakirin ihtiyacını giderdiğinizde onu, bu manada nafakaya bağlamış olursunuz.

İnancın gerektirdiği bir amel olan infakın, ayette hem gizli hem de aşikâr (aleni) yapılması gerektiği belirtilmiştir. Önce gizli, sonra aleni vurgusu; bu güzel davranışın her ortamda yapılmasını teşvik eder. Gizli veremediğiniz durumda aleni, aleni vermenin sıkıntılı olduğu durumda ise gizli vererek hiçbir bahaneye takılmadan, her durumda ve her şartta paylaşım yapılması istenmektedir.

Bazen infakın aleni yapılması teşvik edici olabilir ve o fakirin daha fazla istifade etmesine vesile olur. Ancak aleni vermenin sakıncalı olduğu durumlar da olabilir; örneğin yardım edilen kişinin hasımları varsa, aleni yardım yapıldığında siz de o hasımların hedefi haline gelebilirsiniz.

(İbrahim 72-32)

اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۤءِ مَاۤءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ ۚ

(A)llâhu-lleżî ħale**k**a-ssemâvâti vel-ar**d**a veenzele mine-ssemâ-i mâen feaħrace bihi mine-śśemerâti riz**k**an lekum(s) veseħħara lekumu-lfulke litecriye fî-lbaħri bi-emrih*(i)*(s) veseħħara lekumu-l-enhâr*(a)*

O Allah ki, semaları ve arzı yarattı ve semadan su indirdi. Böylece onunla size semeresini rızık olarak çıkardı ve denizlerde emri ile akıp gitmesi için yüklü gemileri size musahhar kıldı ve nehirleri de sizin emrinize musahhar kıldı.

Dikkat ederseniz Rabbimiz, "semaları ve arzı yarattı" demektedir. "Sizin için yarattı" mı dedi? İnsanoğlu semaların ve arzın üzerine çöküyor ve onları adeta babasının malıymış gibi kullanıyor.

Öncelikle semaların (göklerin) çoğul olarak zikredilmesi ve suyun tek bir semadan inmesi ifadesi, bizce mucizevi bir kullanımdır. Burada Kur'an-ı Kerim bir ayrım yapmıştır; zira nem, atmosferin katmanları arasında sadece Troposfer tabakasında bulunur. Yağmur ve kar gibi yağışların tamamı Troposfer tarafından üretilir ve oradan yeryüzüne iner. Atmosferde bulunan su buharının %99'u Troposferde yer almaktadır. Yani birçok sema, katman ve tabaka olmasına rağmen; yağmur ve kar sadece bir tanesinden gelmektedir.

Ayrıca dikkat edilirse; gökleri ve yeri "sizin için yarattı" şeklinde herhangi bir ifade bulunmamaktadır. "Mahlukatın insan için, insanın da Allah için yaratıldığı" şeklindeki yaygın kabul, bu bağlamda Kur'an tarafından desteklenmez. Bizler sadece, yaratılan mahlukattan bize verilen akli melekeler sayesinde istifade ediyoruz; "musahhar" kelimesinin böyle bir manası vardır.

(İbrahim 72-33)

وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآئِبَيْنِۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَۚ

Veseḫḫara lekumu-şşemse vel**k**amera dâ-ibeyn*(i)* (s) veseḫḫara lekumu-lleyle ve-nnehâr*(a)*

Ve ikisi de devamlı hareket halinde olan güneşi ve ayı size musahhar kıldı. Geceyi ve gündüzü de size musahhar kıldı.

Ayette Allah, "**sehhara**" kelimesi ile geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı insanın hizmetine sunduğunu ifade etmektedir.

Yüce Allah; tüm kâinatı, göksel cisimleri ve yerel oluşumları insanın hizmetine amade kılmıştır. Bunu da insana verilen yetilerle yapmıştır. Eğer güneş ve ay sadece insan için yaratılmış olsaydı, ayette "**güneşi ve ayı sizin için yarattım**" denilirdi; fakat bu bağlamda öyle denilmemektedir.

"**Musahhar**"; bir şeyi hizmete koşmak, itaat ve boyun eğdirmek demektir. *Musahhar* ismi fail olup, işi hizmete hazır hale getiren anlamını taşır. Bu mana düşünüldüğünde "musahhar kılmak", o varlığın içindeki potansiyelden istifade edecek yeteneğe ve akli melekelere de işaret eder. 32 ve 33. ayetlerde güneş enerjisinden, güneş ve ayın döngüsel hareketleri sayesinde elde edilen takvimden yararlandığımız belirtilir. Ayın bize musahhar kılınmasıyla ay takvimini oluşturur ve zamanı belirleriz. Günümüzde güneşin musahhar kılınması ise onun enerjisinden farklı ve temiz enerjiler üretmemizdir.

Burada, suyun kaldırma kuvveti göz önünde bulundurularak tonlarca yük taşıyan gemilerden ve nehrin debisinden insanoğlunun diğer canlılara göre daha fazla istifade edebileceğine dikkat çekilmektedir.

"**Sizin için yarattım**" cümlesi; bir anlamda insanın emaneti "mülkiyet" olarak görmesine, doğadaki tüm canlıların kendisi için yaratıldığı vehmine kapılıp onları hunharca katletmesine sebep olabilir. Bu, dünyayı mahveden kibirli ve "tağuti" bir düşüncedir. İnsan dünyayı mülkiyet zannetmektedir; oysa dünya bir emanettir. Size verilen zekâ sayesinde o canlılardan sadece istifade edersiniz.

(İbrahim 72-34)

وَاٰتٰىكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوْهُ ۗ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا ۗ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ

Veâtâkum min kulli mâ seeltumûh*(u)*(c) ve-in te'uddû ni'meta(A)llâhi lâ tu*h***s**ûhâ(k) inne-l-insâne le**z**alûmun keffâr*(un)*

Ve ondan istediğiniz her şeyden size verdi. Ve eğer Allah'ın nimetini saysanız onu hesaplayamazsınız. Muhakkak ki o insan, gerçekten çok zalim ve çok nankördür.

İnsanın dünyayı bu kadar kirletmesi, kendisini dünyanın efendisi saymasından kaynaklandığı için buradaki "zalim" ve "nankör" vurgusu çok önemlidir.

Neden "İnsan Çok Zalimdir" denildi de "Beşer Zalimdir" denilmedi?

Buradaki "**zalûm**"; çok zulmeden, çok zalim, haksızlığa çok meyilli olan ve nimetleri yerli yerinde sarf etmeyen demektir. Dünyanın sadece kendisi için yaratıldığı vehmine düşen "el-insan", nimeti kendisine musahhar kılana (boyun eğdirene) şükretmeyi terk etmektedir. Bu nankörlük, nimetin içindeki temiz enerjiden ve üretken potansiyelden istifade etmek yerine onu tüketmeye götürür. İşte bunları yapanların tamamına, nimeti örten manasında "**keffâr**" (çok nankör) denilmiştir.

Ayette "**zalûm ve keffâr**" olarak insan türünün (el-insan) sıfatlandırılması, onun üstün özelliklerine ve yüksek bir potansiyelle yaratılmış olmasına dayanır. **Hiçbir hayvan zulmedemez ve hiçbir hayvan nimetin üstünü örtemez; o yüzden bu sıfatların muhatabı beşer değil, insan olmak zorundadır.** Zulmedebilmeniz için üstün bir potansiyelinizin, aklınızın ve bilginizin olması gerekir. Beşer ise etten ve kemikten oluşan bedeni halimizdir, en alt seviyedir ve ortak paydadır.

Bir yarbay düşünün; askerlerinin yanına gelip onlarla ünsiyet kurmak için "Hepimiz askeriz, ben de sizin gibi bir askerim," der. Buradaki "beşer" bu ifadeye karşılık gelir. İnsan ise bu bedensel yapının üzerine inşa edilen daha yetenekli olandır. İnsan, bu yeteneklerini zulümde ve nankörlükte kullanabileceği gibi şükürde ve salih amelde de kullanabilecek potansiyeldedir. Zira bunlar için belli bir akıl seviyesi lazımdır. Doğaya zarar vermek ve nimetleri israf etmek, ancak halifelik potansiyelinde olan insanın yapabileceği bir kötülüktür; **dünyaya insandan daha büyük zarar verebilecek başka bir canlı yoktur**.

Beşer bu potansiyelde olmadığı için Kur'an'ın hiçbir yerinde ona "zalim", "cahil" veya "keffâr" gibi sıfatlar isnat edilmez; **istese de bunları yapamaz**. Örneğin ruh sağlığı hastanesinde yatan birine "beşer" diyebilirsiniz çünkü sureti insan görünümündedir; ancak o kişi ne kadar zulmedebilir ne kadar şehir yok edebilir ki? Onun zararı ancak kendisinedir.

(İbrahim 72-35)

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَ

Ve-iż **k**âle ibrâhîmu rabbi-c'al hâżâ-lbelede âminen vecnubnî vebeniyye en na'bude-l-a**s**nâm*(e)*

Ve bir zamanlar İbrahim demişti ki: "Rabbim, bu beldeyi emin kıl! Beni ve oğullarımı, putlara tapmaktan içtinap ettir!

Bu kıssa, İbrahim suresine isim olan kıssadır. Hz. İbrahim eşini ve çocuğunu alarak onları kurak bir yere bırakmaktadır. Bu durum karşısında, "Bu, merhametli bir babanın yapacağı bir şey midir?" sorusu akıllara gelmektedir.

Hz. İbrahim duasında, **"Rabbim, bu beldeyi emin kıl!"** der. Bu ifade, Hz. İbrahim'in yaşadığı beldenin o an için güvenli olmadığını ve bir güvenlik problemi barındırdığını göstermektedir; zira insan zaten güven içinde olduğu bir yer için böyle bir talepte bulunmaz.

Duasının devamında, **"Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!"** diyerek şirkin aslında bir güvenlik tehdidi oluşturduğunu vurgulamaktadır. Müşrikler, tevhid ehli ve muvahhidler için o bölgeyi güvensiz bir hale getirmiştir. Hz. İbrahim'i ateşe atmak istemeleri ve babasının onu taşlamakla korkutması bu tehdidin örnekleridir.

Metinde geçen **"asnam"** kelimesi, "putlar" şeklinde meallendirilmektedir ve **"sanem"** kelimesinin çoğuludur. Bu kelimenin önemli bir özelliği vardır: Sadece maddi putlar için kullanılmaz; aynı zamanda Allah'tan başka ilahi güç atfedilen mitolojik efsaneleri, tapılacak kadar kutsallık yüklenen ideolojileri, nesneleri veya insanları da kapsayan geniş bir mahiyete sahiptir.

Hz. İbrahim, şirkin oluşturduğu bu sistemin bir "delalet" olduğunu ifade ederek sözlerine şöyle devam etmektedir:

(İbrahim 72-36)

رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِۚ فَمَنْ تَبِعَنِي فَاِنَّهُ مِنِّيۚ وَمَنْ عَصَانِي فَاِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Rabbi innehunne a**d**lelne keśîran mine-nnâs*(i)*(s) femen tebi'anî fe-innehu minnî(s) vemen 'a**s**ânî fe-inneke ġafûrun ra*h*îm*(un)*

Rabbim! Muhakkak ki onlar, insanların çoğunu delalete düşürdü. Böylece kim bana tabi olursa, artık o elbette bendendir. Ve kim bana asi olursa, artık sen muhakkak ki, Gafur'sun, Rahim'sin.

Burada delalet "**asnam**" denilen putlara isnat edildiği için, bu putların cansız nesnelerden ziyade kutsallık atfedilen ideolojiler, nesneler ve şeytanlaşmış insanlar olma ihtimali daha kuvvetli görünmektedir.

Peygambere tabi olmak; onun getirdiği mesajı kabullenmek ve ona inanmak anlamlarına gelmektedir. "**Bendendir**" ifadesi ise "benim ümmetimdendir, benim dinimdendir, benim yolumdandır, benim kardeşimdir" gibi birçok manayı içinde barındırır.

Dikkat edilirse Hz. İbrahim, burada kendisine tabi olmayıp karşı gelenlere, şirk koşanlara ve şirki savunanlara kesinlikle beddua etmemiştir. Aksine, "Sen Gafur'sun, Sen Rahim'sin," demiştir. Hz. İbrahim'e "Abraham" denilmesinin altında yatan "merhametli, rahim baba" manasını onun bu sözlerinden anlıyoruz. Peki, bu merhametli baba nasıl olur da kendi çocuğunu ve eşini kuş uçmaz, kervan geçmez bir yere götürür? Bu, ilk bakışta Hz. İbrahim imajına pek uymayan bir davranış gibi görünmektedir.

Hz. İbrahim, kendisine tabi olmayanlara bu şekilde dua ederek onların hükmünü ve hesabını Gafur ve Rahim olan Allah'a bırakmıştır. Onlar şirk koşsalar da o; "Allah'ım Sen merhametlisin, bağışlayıcısın; onların hesabı, bağışlanması veya onlara merhamet edilip edilmeyeceği tamamen Sana aittir," diyerek teslimiyetini göstermiştir.

Bu örnek tutum, Allah'ın mağfiret etmek için her zaman hazır olduğunu muhataba hatırlatmaktır. "Allah seni ateşe atacak" demek yerine, "Allah Gafur'dur, Rahim'dir; merhamet imkânlarını sana açmış bekliyor, neden istifade etmiyorsun?" diyerek Allah'ın esmasını hatırlatır. Bir umutsuzluk veya karamsarlık tablosu çizmek yerine, bir kurtuluş bileti sunar.

Hz. İbrahim'in duasıyla yaptığı telkin, Allah'ın şirke düşmüş kullarına bile merhamet edebileceği gerçeğidir. Allah'ın koruyup esirgemesi, günahın ve hatanın telafisi sonucu yaşanacak zararlardan kişiyi muhafaza etmesi demektir. İşlenen bir günahın mutlaka bir faturası olacaktır; ancak telafi yoluna gidilirse, Allah kişiyi o günahın yıkıcı zararlarından esirger.

(İbrahim 72-37)

رَبَّنَآ اِنِّيٓ اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِيْ بِوَادٍ غَيْرِ ذِيْ زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِۙ رَبَّنَا لِيُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْـِٕدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِيْٓ اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِّنَ الثَّمَرٰتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُوْنَ

Rabbenâ innî eskentu min żurriyyetî bivâdin ġayri żî zer'in 'inde beytike-lmu*h*arrami rabbenâ liyu**k**îmû-**ss**alâte fec'al ef-ideten mine-nnâsi tehvî ileyhim verzu**k**hum mine-śśemerâti le'allehum yeşkurûn*(e)*

Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını ekin bitmeyen bir vadiye, Senin Beyt-i Haram'ın yanında iskân ettim. Ey Rabbimiz! Salâtı ikame etmeleri için bir kısım insanların düşüncelerini onlara meylettir. Ve onları ürünlerden rızıklandır! Umulur ki onlar şükrederler.

Soru 1: Hz. İbrahim, zürriyetinden bir kısmını ekin bitmeyen bir vadiye neden ikamet ettirme gereği duymuştur?

Soru 2: Bunun bize örnekliği nedir?

Hz. İbrahim'in kurduğu cümlelere, istediklerine ve dualarına bakıldığında; buradaki kararın Allah'tan aldığı bir vahiy doğrultusunda olmadığı net olarak anlaşılmaktadır. Eğer vahiy sonucu bunu yapmış olsaydı, duasındaki istek ve temennilere gerek kalmazdı. Emreden Allah olsaydı, onları zaten rızıklandırırdı ve Hz. İbrahim'in bir tevekkül ile bölgeden ayrılması gerekirdi; "Sen rızıklandır, sen insanları oraya meylettir," demezdi.

Ayrıca burada Kâbe veya Beytullah değil, "Beyt-i Harâm" kelimesi seçilmiştir. Peki, bu olay gerçekleştiğinde orada bir "Beyt" var mıydı? Kur'an ile sabittir ki o zaman Kâbe yoktu, yıkılmıştı; orada bir ev bile bulunmuyordu.

Şimdi sorularımıza, İsrailiyat kaynaklarından arınmış olarak Kur'an'dan cevap verelim. Hz. İbrahim'in bu kararının önemli bir gerekçesi vardır; bir üstteki ayette okuduğumuz üzere: "Rabbim, bu beldeyi emin kıl." İlk amaç, şirkin oluşturduğu güvensizlikten zürriyetinin bir kısmını kurtarma niyetidir. Düşünün ki ölüm tehditleri alıyorsunuz, ailenizi ve çocuğunuzu öldürecekler. Bir kısmı yaşasın diye onları bilmedikleri, uzak bir yere yerleştirirsiniz.

Zira Hz. İbrahim, "Rabbim, bu beldeyi emin kıl," şeklinde dua etmektedir. Demek ki tevhidi savunanların can, mal ve aile güvenlikleri söz konusu değildir. Burada "Beyt-i Harâm" ifadesinin seçilmesi de bu minvaldedir. Vadi, coğrafi konumundan dolayı kimsenin uğramadığı, "Harâm" (dokunulmaz) bir yerdir. Böyle izole, tercih edilmediği için kısmen güvenli bir mahiyete sahip olan alana "ev" demiş oluyor.

Hz. İbrahim'in, zürriyetini böyle bir mahrumiyet bölgesine bırakmak zorunda kaldığı için kendisini suçlu hissettiğini ve bunun fiili tövbesini de oraya ev inşa ederek gerçekleştirdiğini Bakara suresinden anlıyoruz. Kâbe'yi yükselttikten sonra "Rabbim, ben bunu yapmak zorunda kaldım, benim tevbemi kabul et," diyecektir:

"Ve bir zamanlar İbrâhîm ve İsmaîl beytin temellerini yükseltiyorlardı. "Rabbimiz, bizden kabul buyur. Muhakkak ki sen, Semi'sin Alim'sin" (Bakara 127)

Hz. İbrahim, Hacer'i orada bırakıp gitmemiş; bıraksa da hemen geri dönüp onlara bir ev yapmış ve bunu da tövbesi olarak sunmuştur. Hz. İbrahim'in telafi etme niyetiyle "Bizden kabul buyur," demesinin anlamını 128. ayet ifade etmektedir:

"Rabbimiz, bizim ikimizi sana teslim olanlardan kıl, zürriyetimizden de sana teslim olan bir ümmet…. Ve bize ibadetinin kurallarını göster ve tevbemizi kabul et. Muhakkak ki sen, sen, Tevvâb'sın Rahim'sin." (Bakara 128)

Hz. İbrahim'in "tevbemizi kabul buyur" demesinin sebebi, Hacer ve İsmail'i oraya bırakmasıydı. Hz. İbrahim'in, yılın çoğunda kurak geçen ve ziraate elverişli olmayan bu bölgeye ailesini korumak zorunda kaldığı için yaşadığı derin pişmanlığı, yaptığı evden anlamaktayız. Mekke'nin bu durumu için Kureyş suresine bakmanız yeterlidir.

Hz. İbrahim'in zürriyetini tehdit eden şirk zulmüne karşı onları korumasının asıl sebebi; resullük görevinin devamı ve tevhidin bayraktarlığını yapacak birilerinin arkasında kalması isteğidir.

(İbrahim 72-38)

رَبَّنَآ اِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُۜ وَمَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَآءِ

Rabbenâ inneke ta'lemu mâ nuĥfî vemâ nu'lin*(u)*[k] vemâ yaĥfâ 'ala(A)llâhi min şey-in fî-l-ar**d**i velâ fî-ssemâ/-*(i)*

Rabbimiz! Muhakkak ki sen, bizim gizlediğimiz şeyi de aleni olanı da bilirsin. Yeryüzünde ve semâda hiçbir şey, Allah'a gizli değildir.

Hz. İbrahim Rabbine şöyle nida etmektedir: "Ben bu güvenlik tedbirlerinden dolayı Hacer ile İsmail'i getirip buraya koydum. Sen benim içimdekini bilirsin, bunu niye yaptığımı bilirsin; bunun sonucunda aleni olarak ortaya koyduğum amelimin sebebini de bilirsin."

Neden Sara annemiz ile İshak değil de Hacer annemiz ile İsmail seçildi? Sara annemizin çevresi daha geniştir ve muhtemelen müşrik akrabaları da bulunmaktadır. Bu durum; Sara annemizin ve Yakub'un Hz. İbrahim tarafından korunmasını, eski bir köle olan Hacer annemiz ile İsmail'in korunmasından çok daha kolay hale getirmektedir. Hacer annemiz kimsesiz ve gariptir; onu ve çocuğunu öldürebilirler. Bu yüzden Hz. İbrahim, Hacer ve İsmail'i götürmeyi uygun görmüştür. Neticede doğru olanı da yapmış ve hepsi hayatta kalmıştır. Bunu da şu satırlardan okuyoruz:

(İbrahim 72-39)

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ اِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ ۚ اِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ

Elhamdu li(A)llâhi-lleżî vehebe lî ‘alâ-lkiberi ismâ’île ve-ishâ**k***(a)*[c] inne rabbî lesemî’u-ddu’â*/-(i)*

Hamd, ihtiyarlık hâlinde bana İsmâil ve İshâk’ı hibe eden Allah’a mahsustur. Muhakkak ki benim Rabbim, duayı işitendir.

Bu ayette Hz. İbrahim neden “şükür olsun” demedi de “hamd olsun” dedi?

Şükür, bir nimet karşılığında olur. Hamd ile şükrün anlam farkını bilirsek bunları günlük hayatta da yerli yerinde kullanabiliriz.

Mesela hastalıktan iyileştiğinizde **"Allah’a hamd olsun," diyorsunuz.** Eğer süreci, yani hastalığı geride bırakmayı kastediyorsanız "hamd olsun" dersiniz; fakat neticeyi, yani şifayı ve sağlığı kastediyorsanız **"şükürler olsun" ifadesini** kullanırsınız. **Kötülükten kurtulmak hamdı, nimetle buluşmak ise şükrü gerektirir.**

Burada Hz. İbrahim’in hamd etmesi, çocuklarının alınan tedbirlerle hayatta kalması içindir. Kötülükten ve şirkin güvensizliğinden kurtulduğu için hamd etmiştir. Şayet ifadesi geleceğe yönelik bir temenni olsaydı, o zaman şükür kelimesini kullanacaktı. Verilen bir lütuf için şükredilir ancak Hz. İbrahim’in hamd etmesi bir beladan kurtulmasından dolayıdır. Hamd daha çok olumsuzluklardan kurtulma anlamında kullanılırken; şükür, bunun oluşturduğu gelecek nimetlere yönelik bir teşekkür anlamı taşır.

Özetle; eğer sağlığımızı ve sağlığımıza kavuşmuş olmayı, bu vesileyle elde ettiğimiz nimetleri kastediyorsak "çok şükür"; ancak geride bıraktığımız hastalığı kastediyorsak "hamd olsun o hastalığı arkamda bıraktım," diyoruz.

Bağlam dikkate alındığında; güvensiz bir beldede hem kendisini hem de ailesini ihtiyarlık çağına kadar yaşatan Allah’a hamd edilmiştir. Bu hamdın bir manası da risalet görevinin sekteye uğramadan devam etmesidir: "Allah’a hamd olsun ki çocuklarım ölmedi, risalet devam ediyor."

Burada önce İsmail, sonra İshak zikredilmektedir; ancak Kitab-ı Mukaddes’te bunun tersini görürsünüz. Kur'an'daki bu sıralamadan büyük oğlanın İsmail olduğunu anlıyoruz. Bu durumda Beyt-i Harâm’a bırakılanlar da İsmail ve Hacer olmaktadır.

(İbrahim 72-40)

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِيۗ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاۤءِ

Rabbi-c'alnî mu**k**îme-**ss**alâti vemin żurriyyetî[c] rabbenâ vete**k**abbel du'â/-*(i)*

Rabbim, beni ve zürriyetimi salâtı ikame edenlerden kıl! Rabbimiz, duamı kabul buyur!

Salâtın ikamesini biz bugün "namaz" olarak yerine getiriyoruz. **Fakat namaz salâtın edasıdır, ikamesi değildir.**

Salâtın ikamesi; bireysel bir eğitim olan namazın içini doldurarak hayata taşınması, yani salâtın ayağa kaldırılması ile gerçekleşir.

Zira namaz; ilahi ve fıtri değerlerin, insanı insan yapan ilkelerin günde beş vakit kişiye hatırlatılması ve tevhidi duruşun sembolüdür. Bu manada namaz —okuduğumuz surelerin manalarını bilmek ve aklımızdan geçirmek şartıyla— kendimize yaptığımız telkinlerin beden bulmuş halidir. Namaz, bu boyutuyla bireysel bir eğitime dönüşür. Cemaatle kıldığımız zaman hoca duaları okurken siz o duaların manalarını düşünür, o ilkeleri hatırlar ve günde beş vakit o ilkeler nispetinde hayatı ikame edersiniz.

Peki, şimdiki namazlar böyle mi?

Namazda okunan duaları bir kenara bırakın; insanlara "Hoca hutbede ne anlattı?" diye sorulduğunda çoğunun habersiz olduğu görülmektedir. Dinlemediğiniz bir Cuma hutbesi sizi nasıl ikame edebilir? Anlatılanlar size nasıl tesir edebilir? Bu şekilde kılındığında namaz sadece bir ritüel, bir alışkanlığın yerine getirilmesi haline gelir; kişi sadece vicdanını tatmin edip gider.

Sonuç olarak namaz;

- İnsanın kendine yaptığı telkinlerin beden bulmuş halidir ve insanın bizzat kendisine yaptığı bir duadır.
- İkame edilmiş bir namaz kılarsanız, o namaz sizin kendinize yaptığınız gerçek bir duaya dönüşür.
- Manadan kopuk, sadece şekilsel olarak yapılan bir namaz ise adeta bir "bedduaya" dönüşür; mesele bu kadar basittir.

Maun suresinde belirtildiği gibi, sadece gelip kılmak yeterli değildir; namaz hayata geçmelidir. Kendine gerçekten dua eden, başkasına da dua olur. Bu yüzden salâtını ikame eden ve kendine dua eden kişi sorumluluk alır (yük alır) ve çevresine fayda sağlar; ancak kendisine dua etmeyen, başkasına da beddua hükmünde olur.

(İbrahim 72-41)

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

Rabbenâ-ġfir lî velivâlideyye velilmu/minîne yevme yekûmu-lhisâb*(u)*

Rabbimiz, hesabın ikame edildiği gün beni, ana-babamı ve inananları mağfiret et.

Hz. İbrahim'in duasındaki aile vurgusuna dikkatinizi çekiyorum; Hacer'i, İsmail'i, İshak'ı ve Sara'yı kurtardı. Duasında ise şöyle nida ediyor: *"Beni, ana-babamı ve diğer inananları, yani iman ailesini mağfiret et".*

Bireyselleşmenin arttığı, benmerkezci bir dünyada; paylaşma ve fedakârlık isteyen aile mefhumu maalesef zayıflatılmaktadır. Çünkü aile emek ister. Hz. İbrahim; bencilce değil, benlik bilinciyle başkalarını ve toplumu kapsayan bir duada bulunmuştur. Bu dua; sulh ve selamet için ömrünün sonuna kadar hayata tatbik edilerek yürütülen bir yakarıştır.

Duadaki sıralama da oldukça önemlidir. Önce "ben", sonra "anne ve baba" diyor; yani önce bireysel inşa vurgulanıyor. Siz kendinizi düzeltmezseniz —ki namazın önemi de tam buradadır— ailenize ve etrafınıza yardım edemezsiniz. Hz. İbrahim tarafından bizlere; önce bireysel gelişim, sonra bu değerlerin inanan topluma yansıması şeklinde bir tertip öğretilmiştir.

(İbrahim 72-42)

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ ۚ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ

Velâ ta*h*sebenna(A)llâhe ġâfilen ‘ammâ ya’melu-**zz**âlimûn*(e)*[c] innemâ yu-a*hh*iruhum liyevmin teş*h*a**s**u fîhi-l-eb**s**âr*(u)*

Ve Allah'ı, zâlimlerin yaptığı şeylerden gâfil olduğunu hesap etme. Sadece onları, gözlerin açılacağı güne tehir eder.

Hz. İbrahim, tevhid uğruna hem gençlik döneminde ailesi ve kavmi tarafından taşlanma ve ateşte yakılma gibi tehditlere maruz kalmış hem de ilerleyen yaşında putperestler tarafından zürriyetinin yok edilmesi tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir.

İlgili ayet; tüm zalimlere Allah'ın, yapılan kötülüklerden gaflet içinde olmadığını ve bu zulümlerin hem bu dünyada hem de ahirette mutlaka karşılığını bulacağını vaat etmektedir.

(İbrahim 72-43)

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْۚ وَاَفْـِٕدَتُهُمْ هَوَٓاءٌۜ

Muhtiʿîne mukniʿî ruûsihim lâ yerteddu ileyhim tarfuhum(s) veef-idetuhum hevâ*(un)*

Bakışlarını dikip koşanların başları, kendilerine dönemez. Ve onların düşünceleri hevâ ile doludur.

Hevâ, hava ile benzerdir. Aklın işlevinin ve eylem fonksiyonunun bittiğini, boşa çıktığını ifade etmektedir. Zalimlerin kafaları hevâ ile doludur; zira akıl, değerli olanı hedeflemelidir.

Aklı sadece nefsani hevâ ile dolu olan birinin gözünü diktiği ve hedeflediği şeyler yine bunlar olacaktır. Bu insanlar, hevalarına o kadar tabi olurlar ki durup kendilerine dönüp bakacak, özeleştiri yapacak fırsatı dahi bulamazlar.

Konu, Hz. İbrahim'in yoluna uymayan ve hatada ısrar edenlerin akıbeti ile devam etmektedir.

(İbrahim 72-44)

وَاَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَآ اَخِّرْنَآ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيبٍۙ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَۜ اَوَلَمْ تَكُونُٓوا اَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍۙ

Veenżiri-nnâse yevme ye/tîhimu-l'ażâbu feyekûlu-lleżîne zalemû rabbenâ aḫḫirnâ ilâ ecelin karîbin nucib da'veteke venettebi'i-rrusul*(e)*(k) eve lem tekûnû aksemtum min kablu mâ lekum min zevâl*(in)*

Ve azabın onlara geleceği gün ile insanları uyar. Artık zalimler der ki: "Rabbimiz, bizi yakın bir ecele kadar ertele ki senin davetine icâbet edelim ve resûllere tâbi olalım." Daha önce, sizin için bir zarar olmadığına yemin eden siz değil misiniz?

Allah resulüne ve tüm muhataplara yapılmış bir emir: **Peki, hangi insanları uyaracağız?** Müminleri müjdeleriz, zalimleri ise uyarırız.

"Ecel"; önceden belirlenmiş bir zaman diliminin veya sürenin sonu demektir. Ayet, "yakın bir ecel" ifadesiyle, hataları telafi etmek için yeni bir ömür ya da çok uzun bir süre değil, aksine çok kısa bir süre istediklerini belirtmektedir. Buradan çıkardığımız sonuç şudur: Bazen çok büyük günahların telafisi için çok küçük zamanlar kâfi olabilir. Yeter ki ömür sermayesi ve imkânlar tükenmeden buna niyetlenelim.

Bu ayette öldükten sonrası ile ilgili yapılan yeminler; müşriklerin, ahiret ve hesap gününün kesinlikle olmayacağına dair kesin bir kanaate vardıklarını göstermektedir. Zalimler, böyle bir günün gelmeyeceğine dair yemin etmektedirler.

Buradan çıkaracağımız ders şudur: Gayb ve gelecek ile ilgili çok kesin kanaatlerde bulunmak, bizi müşriklerin düştüğü hatalara sürükleyebilir. Dünyada okuduklarımız, gözlemlediklerimiz ve düşüncelerimiz her ne olursa olsun; ölüm ve sonrası ile ilgili tıpkı müşrikler gibi sabit fikirlilik, ön yargı ve sahte bir kesinlik hali bizlerde olmamalıdır.

Müminler açısından düşünürsek; cennete gideceğini garanti etmiş gibi davranmak, hataları telafi etme konusunda bizi yavaşlatır. Çünkü müşrikler, o sabit fikirlilikleri ve gayb ile ilgili kesin kanaatleri yüzünden hatayı telafi edecek bir zaman bulamamışlardır. Gelecek ile ilgili bu tarz kesin kanaatler, hem dünyada hem de ahirette yanılgı ve pişmanlıktan başka bir şey getirmemektedir.

(İbrahim 72-45)

وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْاَمْثَالَ

Vesekentum fî mesâkini-lleżîne **z**alemû enfusehum vetebeyyene lekum keyfe fe'alnâ bihim ve**d**arabnâ lekumu-l-emśâl*(e)*

Ve siz nefislerinize zulmedenlerin meskenlerine yerleştiniz. Ve onlara ne yaptığımız size belli oldu. Ve size misaller ile örnekler verdik.

Geçmiş kavimlerden, ahiret yokmuş gibi yaşamış olanlar, Kur'an'da bir ibret vesikası olarak sürekli her pasajda hatırlatılır.

Biliyorsunuz, İbrahim suresi "Elif, Lâm, Râ" ile başlamıştı. Buradan "Râ" huruf-u mukattaasının bu konularla ilgili, yani geçmiş kavimler ve o kavimlerin başına gelen helaklar ile doğal afetler olduğunu anlayabiliyoruz. "Râ" harfi ile başlayan tüm surelerde istisnasız bu konular işlenmiştir.

Ahiret ve hesabın olmadığına kesin kanaat getiren biri, fırsatını bulduğunda her türlü bencilliği ve kötülüğü yapma potansiyelindedir. Çünkü bu kişi, yaptıklarının hesabını vereceğine inanmamaktadır.

Yapılması gereken; önceki nesillerin hayatlarından tecrübe edinerek bir bilinç damıtmak ve tarihin tekerrür etmesinin önüne geçmektir.

(İbrahim 72-46)

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللهِ مَكْرُهُمْ وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ

Vekad mekerû mekrahum ve'inda(A)llâhi mekruhum ve-in kâne mekruhum litezûle minhu-lcibâl*(u)*

Ve onlar plânladı. Ve onların plânları Allah'ın katındadır. Onların plânları dağları yerinden etse bile.

Burada insanların dünya üzerindeki devasa ve sarsılmaz planlarına, sanki ölümsüzmüş gibi kurdukları doyma bilmez istek ve entrikalarına; dağları yerinden oynatan bir "**mekir**" (tuzak/düzen) ile gönderme yapılmıştır. "**Tuzakları Allah katındadır**" ifadesi; bu planların Allah'ın sünneti dairesinde olduğunu, yani Allah'ın tabiata ve sosyal hayata koyduğu yasalar ve kurallar çerçevesinde gerçekleştiğini ifade eder.

Yani insanlar bu kuralları aşıp da size bu manada (mutlak bir) zarar veremezler. Oturdukları yerden size büyüler ve sihirler yapıp sizi moleküllerinize ayıramazlar. Yaptıkları en fazla, Allah'ın belirlediği sınırlar içerisinde birtakım entrikalar düzenlemektir.

"Dağ" benzetmesi, bu planların tamamen dünyevi olduğunu da bizlere göstermektedir. Ahiret inancının yokluğu, ölmeden önce dünyanın son zerresine kadar sömürülme açlığını doğurmuş; bu açlık da hem o nesilleri hem de dünyayı yavaş yavaş tüketmiştir. Bu kişilerin planları tamamen dünya üzerine kuruludur ve dağları yerinden oynatacak kadar büyük görünse de hem kendilerine hem çevrelerine hem de dünyaya zarar vermektedir.

(İbrahim 72-47)

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ اِنَّ اللهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ

Felâ tahsebenna(A)llâhe muhlife va'dihi rusuleh*(u)*[k] inna(A)llâhe 'azîzun żû-ntikâm*(in)*

Öyleyse sakın Allah'ın resûllerine vaadinden döneceğini hesap etme. Muhakkak ki Allah, Aziz'dir, Zuntikam'dır.

Allah'ın bir vaadi vardır. Ey Muhammed, ey sahabeler; Allah'ın bu vaadinden döneceğini sakın hesap etmeyin. Demek ki böyle bir ihtimal ya da düşünce var ki böyle bir ayet gelmiştir. Ayetin ilk muhatabı Resûlullah olmakla beraber verdiği mesaj geneldir.

Peki, Allah Resûlü ve inananlar, Allah'ın vaadinden döndüğünü gerçekten hesap etmiş olabilir mi?

Bağlamdan anladığımız kadarıyla; müşriklerin plan ve entrikaları Allah'ın Resûlü'nün ve inananların gözünde o kadar "dağ gibi sağlam" görünmüş olmalı ki bu tarz bir uyarı ayeti ile muhatap olmuşlardır. Aziz olan Allah, insanların vicdanlarına öyle ilkeler yerleştirmiştir ki iyilik, paylaşma ve erdem eninde sonunda galip gelir. Kötülük ne kadar güçlü görünse de özünde sadece bir imajdan ibarettir.

"Züntikâm" sıfatına bakalım: Allah'ın intikamı nasıl olur? Allah intikam alır mı? Allah'ın intikamı insanın intikamı gibi midir? Allah öç alır mı? Öç almak ve intikam peşinde koşmak bir acizlik değil midir? Her şeye gücü yeten Rabbimizin, kendisini "intikamla uğraşıyor" gibi nitelendirmesindeki maksat nedir?

"İntikam" kelimesi; öç almak, cezalandırmak, bir işi kerih görüp ayıplamak, yadırgamak ve çabuk yemek anlamlarına gelen "**nekeme**" kökünden türemiştir. Allah için "Müntakim" değil, "**Züntikâm**" (intikam sahibi) ifadesi kullanılmıştır. Bunun farkı şudur: Allah, "Zül-Aziz" değildir, direkt "Aziz"dir; ancak intikam konusunda bizzat intikamın kendisi değil, **intikam sahibidir**. Tıpkı "Zül-Celal" (Celal sahibi) örneğinde olduğu gibi, intikamı kendisine direkt isim olarak almamaktadır.

Bu kullanım farkı hikmetlidir. Allah; zalimleri, zorbaları ve günah işleyenleri önce bu davranışlarından sakındırır, hallerini düzeltmeleri için onlara mühlet verir (**Halim** sıfatı). Ancak kişi isyana ve azgınlığa devam ederse, kendi tercihleri sonucu oluşan kötü akıbetle baş başa bırakılması "Züntikâm" demektir. **Yaptığın tercihlerle seni baş başa bırakması Allah'ın intikamıdır**. Allah'ın intikamını sakın kulların intikamı gibi düşünmeyin; Allah'ın sıfatları ile kulların sıfatları arasında, Allah ile kul arasındaki fark kadar derin bir uçurum vardır.

Allah'ın intikamını insanın öç alması gibi algılamak, "Sübhanallah" tasavvuruna aykırıdır. Haşa, Allah intikam peşinde koşmaz; zira intikam peşinde koşmak bir acizliktir. "Elimden kaçırırsam bir daha yakalayamam" korkusu insana aittir; Allah için böyle bir durum söz konusu değildir. **Allah'ın intikamı, koyduğu değişmez yasalarla savaşma sonucu oluşan trajik tabloyu ifade etmek için kullanılan bir teşbihtir**.

Nuh Tufanı'nda gemiye binmeyenler için de benzer bir durum geçerlidir. Allah, insanı bu dünyada ölümlü yaratmıştır ve önceki nesillerin helak olduğunu hatırlatmaktadır. Dünyalıkların geçiciliğini her fırsatta insanın gözüne sokmuştur. Ancak kişi inatla emaneti mülkiyet bilip elindekini paylaşmaz ise Allah'ın koyduğu yasa gereği o kişide "dünyevileşme hastalığı" oluşur. İşte o kişinin dünyevileşmesi, Allah'ın aldığı intikamdır. Bu bir sebep-sonuç ilişkisidir: Alkollü araç kullanıp kaza yaparsanız, bu Allah'ın aldığı intikamdır.

Dünyada her şey bir sebep-sonuç ilişkisine göre işler. **Yapılan hatalı tercihlerin kötü sonuçları Allah'ın intikamıdır**; çünkü Allah'ın yasası gereği sonuç öyle olmuştur. Tedbirsizlik sonucu oluşan kazalar, kural tanımaz bir sürüş ve aşırı hızın getirdiği yıkımlar Allah'ın intikamıdır.

(İbrahim 72-48)

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

Yevme tubeddelu-l-ar**d**u ġayra-l-ar**d**i ve-ssemâvât*(u)* (s) veberazû li(A)llâhi-lvâ*h*idi-l**k**ahhâr*(i)*

O gün arz, başka bir arzla değiştirilir ve semâlarda...Ve onlar, vahid, kahhar olan Allah için ortaya çıkarlar.

Bu ayette, yeniden diriliş anında dünyanın alacağı halden bahsedilmektedir. Burada müfessirlerin iki farklı görüşü vardır:

- Birinci görüşe göre bu değişim ve dönüşüm cevherde değil, arazdadır; yani dünyanın kendisi değişmeyecek, sadece işleyiş yasaları değişecektir.
- Bazı alimler ise bu dönüşümün cevherde de olacağını savunmuştur. Bu, dünyanın tamamen farklı bir gezegen haline gelmesi veya cennetin farklı bir gezegende olması gibi daha geniş bir manada düşünülmüştür.
- İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre ise yer yine bu yerdir; ancak sıfatları değişecektir.

Metinde **Vâhid** ve **Kahhâr** esmaları arka arkaya gelmiştir. **Vâhid**, yüce Allah'ın tek olduğunu, eşi ve benzerinin bulunmadığını ifade etmektedir. İlginçtir ki Vâhid isminden sonra **Kahhâr** ismi gelmiştir. **Kahhâr**; her şeyin O'nun kudretine yenik ve mahkûm olması, iradesine karşı konulamaması anlamına gelmektedir. Bu isim aynı zamanda mutlak otorite sahibi olmayı da ifade eder.

Vâhid ve Kahhâr esmaları birlikte düşünüldüğünde; tevhid dışındaki davranışların, kahreden bir perişanlık oluşturacağına dair bir atıf yapılmaktadır. Şirkin karşılığı, Kahhâr esması ile muhatap olmaktır.

(İbrahim 72-49)

وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ

Veterâ-lmucrimîne yevme-iżin mu**k**arranîne fî-l-a**s**fâd*(i)*

Ve o gün mücrimleri dip dibe zincire vurulmuş görürsün.

Mücrimlerin dünyada işledikleri suçlar, zincirleme kötülüklere sebep olur. Buradaki manevi sonuçların maddi sebeplerinin olduğunu bilmemiz gerekir. Metinde, dünyada yaptığımız maddi kötülüklerin karşılığı olarak bir benzetme yapılıyor.

(İbrahim 72-50)

سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشٰى وُجُوهَهُمُ النَّارُ

Serâbîluhum min **k**a**t**irânin vetaġşâ vucûhehumu-nnâr*(u)*

Onların gömlekleri katrandandır ve onların yüzlerini de ateş bürür.

(İbrahim 72-51)

لِيَجْزِيَ اللهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ اِنَّ اللهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

Liyecziya(A)llâhu kulle nefsin mâ kesebet(c) inna(A)llâhe serî'u-l*h*isâb*(i)*

Bu Allah'ın her nefsin kesp ettiğine karşılığını vermesi içindir. Muhakkak ki Allah, hesabı çabuk görendir.

(İbrahim 72-52)

هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ

Hâżâ belâġun linnâsi veliyunżerû bihi veliya'lemû ennemâ huve ilâhun vâ*h*idun veliyeżżekkera ulû-l-elbâb*(i)*

Bu, insanlara bir bildiridir. Onunla uyarmaları ve O'nun tek ilah olduğunun bilinmesi ve ululelbabın tezekkürü için...

İlk ayetteki "insanları Rabbin izniyle karanlıklardan aydınlığa bu kitabın nasıl çıkarabileceğini" İbrahim suresi bizlere örnekleri ile anlatmıştır. Bu örneklerdeki ince göndermelerin ve detayların; "ululelbab"ın (derinlemesine düşünen akıl sahiplerinin) tezekkür etmesi için verildiği, surenin bu son ayetinde ifade edilmiştir.

Kur'an, verilen emek oranında, sağlam düşünen taliplerini yetiştiren bir kılavuzdur.

73-ENBİYA SURESİ

OKU, ÖĞREN
YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM
Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

ENBİYÂ SURESİ

İniş Sırası :73	Tertip Sırası :21	Ayet Sayısı :112	İndiği Yer: Mekke

Sure adını içerisinde geçen nebi kıssalarından almaktadır. Nebilere atıflar yaptığı için sureye Enbiyâ ismi verilmiş. Tabiki bu isimler beşerî isimlerdir. Surenin içindeki hâkim konu ne ise onunla isimlendirilmektedir. Farklı isimler verenler de olmuştur. Cabir bin Zeyd Secde ve Nahl surelerinin arasına yerleştirmiş olup Mekki inen surelerdendir. Hz. Osman Mushaf'ında 73.sıradadır. Sure 112 ayetten oluşmaktadır. Ancak surenin inişine baktığımız zaman Duhan suresinin akabinde indiği sonucuna ulaşıyoruz. Çünkü surenin içeriğini görmeden ne zaman indiğine dair bir fikir elde edemiyoruz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrah*m*ânî-rrah*î*m*(i)*

Rahman, Rahim olan Allah'ın ismiyle

(Enbiyâ 73/1)

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَۚ

İ**k**terabe linnâsi *h*isâbuhum vehum fî ġafletin mu'ri**d**ûn*(e)*

İnsanlar için hesap yaklaştı. Ve onlar, gaflet içinde yüz çeviriyorlar.

Buradaki yaklaşan hesap; kıyamet, son saat veya hesap günü müdür?

Aradan 1500 yıl geçmiş olmasına rağmen "hesap yaklaştı" deniliyor. Sen bir sahabe olarak bu ayeti duyduğunda, bunu Allah katına göre mi yoksa kendi katına göre mi düşünürsün?

"Yaklaştı" demek, son saat ile ilgili bilgi vermek değil midir? Hani onun ilmi Allah katındaydı ve Allah onu kendinden bile gizlemişti? Bu durumda en ufak bir imanın bile olmaması gerekir. "Yaklaştı" ifadesi tahmini bir zaman verir. Dünyanın yaratılmasından itibaren bir hesap yaparsın ve oradan da sonuca üç aşağı beş yukarı ulaşırsın.

İnsanlar için hesap yaklaştı. Tüm insanlar mı, yoksa bazı insanlar mı?

Yaklaşmak anlamına gelen "ikterabe" fiilinin öznesi "hisâbuhum" kelimesidir. Hisâb kelimesi; değerlendirmek, ölçüp tartmak manasına gelmektedir. Bu ayet ineli neredeyse 1500 seneye yakın olmasına rağmen hâlâ kıyamet kopmadığına göre, ayetteki "yaklaşma" ifadesinin anlamı ve hikmeti ne olabilir? Dikkat edilirse ayette "yevm" kelimesi yoktur; **yani hesap günü ifadesi yer almamaktadır.** Gün ifadesi, kıyamet veya son saat yoktur; sadece "hesap yaklaştı" denilmektedir.

Bu kelime metinde yer almamasına rağmen meallere baktığınızda, bunların "hesap günü" şeklinde çevrildiğini görürsünüz. Bağlamda, hesap gününden önce gerçekleşecek olan son saat veya kıyamet ile ilgili anlatımlar da bulunmamaktadır. Bir önceki sureye veya Enbiyâ suresinin ilk 5-6 ayetine baktığımızda; cennet, cehennem, mizan veya hesap günü ile ilgili hiçbir anlatımın olmadığını görüyoruz. İç bağlam, bunun son saat olmadığını anlatmaktadır.

Bu insanlar; zulmeden, ayetler ile alay eden, peygambere şair diyen, peygamberin ilahlarına iftira attığını savunan ve onun bir beşer olduğunu öne sürenlerdir.

O zaman yaklaşan hesap kimin için gerçekleşti? Tüm insanlar için mi, yoksa dünya için mi? Bu hesap, söz konusu adamlar içindir.

Sureler hicretten önce inmiştir. Mekkeli müşrikleri düşündüğünüzde, zaten onların hesap vereceği günün yaklaştığı görülür. Onların kimi savaşlarda ölecek, kimi ise savaştan kaçarken yakalanacaktır. Yaptıklarının tüm hesabı Müslümanlar eliyle sorulacaktır. Bu durum da Müslümanlara muazzam bir motivasyon sağlamaktadır.

Size zulmeden ve işkence eden insanların hesap vakti yaklaşmıştır. Ancak onlar bunun farkında olmadıkları gibi, konuyla ilgili bir gaflet içindedirler. "Köle" diyerek hor gördükleri kişilerin vakti geldiğinde kendilerinden hesap soracağından gafildirler. Bu sebeple burada "son saat" manası bulunmamaktadır. Yani henüz dünyadayken Müslümanlar eliyle hesap verecekleri bir zamanın geleceği surenin başında haber verilmiştir. Yaşanan tarih de zaten bunun en büyük delilidir.

Gaflet, bir şeye yeterince özen gösterilmemesi sonucu onu umursamamak ve ihmal etmektir.

Müşrikler neden gaflet içindedirler? Onlar; Müslümanların birliği, gücü ve imanı konusunda gaflet içindedirler. Alaycı müşriklerin en büyük hatası, düşman belledikleri müminleri ve onların kılavuzu olan kitabın ayetlerini hafife almaktır. Bu yüzden Allah Resulü ile alay etmektedirler. Durumu biraz ciddiye alsalar belki kendilerince birkaç tedbir üretebilir veya doğru hamleler yapabilirler; ancak her şeyi alaya almaktadırlar. Kur'ân-ı Kerim onların bu hallerini "gaflet" olarak ifade etmiştir.

Dikkat edilirse ayette "gaflet içerisinde" ifadesi yer almaktadır. Gaflet; sanki bir bulut, duman veya sis gibi müşriklerin gözlerini kör edip kulaklarını sağır edecek kadar o topluma sirayet etmiştir. Gafletin bulaşıcı bir yanı vardır. Toplumda bir grupta başladığı zaman geneline yayılma eğilimi gösterir. Bu yüzden apaçık ayetlere ve hakikate sırt dönerek zulümlerine ve alaylarına gafletle devam etmişlerdir.

(Enbiyâ 73/2)

مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَۙ

Mâ ye/tîhim min żikrin min rabbihim muhdeśin illâ-steme'ûhu vehum yel'abûn(e)

Rabbinden yeni bir zikir gelmeye görsün, onu ancak alay ederek dinlerler.

Müşrikler de Kur'ân-ı Kerim'i alay ederek dinlemektedirler. Bir şeyle alay eden kişi, o şeyi sadece inkâr etmekle kalmayıp onu küçümseyerek inkâr ediyor demektir.

İman edilmesi istenen mukaddes değerlere alenen hakaret edilmesi, onlarla alay edilmesi, onların küçümsenmesi ve hafife alınması; bize bu kişilerin içindeki kibri göstermektedir. Kibir, sadece kişinin kendisini büyük görüp karşısındakini küçük görmesi değildir. **Kibir, aynı zamanda Allah'ın emir ve yasaklarını küçük görmektir**. İşte bu yüzden kibir, Allah'ın en çok sevmediği günahlardan biridir. Rabbimiz, bundan önce inen Lokman suresi 18. ayette*: "Muhakkak ki Allah, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez"* buyurmuştur. **Kalbinde zerre kadar kibir olan kişi cennete giremez.**

Müşriklerin gafleti; Müslümanları dirilten o mesajın, onları zulme ve zalime karşı nasıl ayağa kaldıracağını ve nasıl kenetleyeceğini anlamamalarıdır. Zaten onlar ayetleri anlamak için değil, alay etmek için dinliyorlardı. Mesajı ciddiye alsalardı kendilerince tedbirler alabilirlerdi; ancak onlar kendilerine yakışanı yapmışlardır.

(Enbiyâ 73/3)

لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ ۗ وَأَسَرُّوا النَّجْوَىٰ ۖ الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ ۖ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ

Lâhiyeten **k**ulûbuhum(k) veeserrû-nnecvâ-lleżîne **z**alemû hel hâżâ illâ beşerun miślukum(s) efete/tûne-ssi*h*ra veentum tub**s**irûn*(e)*

Onların kalpleri boş vermektedir. Ve zulmedenler gizlice fısıldaştılar: "Bu, sizin gibi bir beşerden başka bir şey değil mi? Artık siz, göz göre göre sihre mi kapılıyorsunuz?"

Mesajlarla hem alay ediyorlar hem de akıbetleri ile ilgili bir boş vermişlik içinde olup durumu umursamıyorlar. Allah Resulü'nün tebliğ ettiği ayetleri ise sihir olarak nitelendiriyorlar.

Buradaki **"Lâhiye" kelimesi** lehüv kökünden türemiştir. Bu kelime aslında gaflet içinde olup konunun ciddiyetinden uzak bir şekilde oyalanmak demektir; "boş vermek" dediğimiz kavram budur. Bu kelime kalp ile birlikte kullanılmıştır. Bu durum, muhatabın mesaj üzerinde pek düşünmediğini, tefekkür ve tedebbür etmediğini göstermektedir. **Kur'ân-ı Kerim'de kalp kelimesi, daha çok düşünme ve tefekkür etme gibi ilgili bağlamlarda kullanılmıştır**.

Batılı deist ve ateistlerin, Kur'ân-ı Kerim'in düşünme organı olarak göğsünüzün içindeki yüreği kastettiği yönünde iddiaları vardır. Kur'ân'ın beyin denilen organdan habersiz olduğuna dair çok sığ iddialar öne sürülmektedir.

Oysa Mekkeli müşrikler bile düşünmenin kafanın içinde olduğunu biliyorlardı. Onlar kafanın içindeki beyne de kalp diyorlar, göğsün içindeki yüreğe de kalp diyorlardı; çünkü kalp genel bir ifadedir.

Hz. Ali'ye de "Kureyş'in kalbidir" diyerek kalp yakıştırması yapmaktadırlar. Kalp kelimesi; içinde fuâd, lüp ve "ulul elbâb" ifadesindeki "bâb" gibi bölümleri barındıran çok genel bir ifadedir. Bunların hepsi düşünme ile ilgili kullanılmakta olup kalp, bu kavramların çatısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eski Araplarda kalp denilince; düşünme, konuşma, görme ve işitmenin, hatta hafıza ve dengenin merkezi olan kafa anlaşılmaktadır.

Savaşlarda kafasına darbe alanlarda görme, işitme ve hatırlama yetilerinin kaybolduğu, dengenin bozulduğu zaten gözlenen bir durumdur. Sopayı veya darbeyi kafasına alan kişi hiçbir şey hatırlamaz, dengesi bozulur, yere düşer ve bayılır. Göğse vurulduğunda ise kişi ya ölür ya da kalır; ancak etkiler daha farklıdır. Bu durumda düşünme, konuşma ve ilgi merkezi neresi olur? Bu merkez bir et parçası mı olur? Buradaki isimlendirme zamanla mana kaymasına uğrayınca ve kalp sadece göğüs boşluğundaki organın ismi olunca sorun başlamıştır. Genel bir manadan daha özel bir organ ismine dönüştüğünde bir anlam kargaşası ortaya çıkmaktadır.

Duygu, düşünce, korku ve endişe; bunların hepsi beynin içinde gerçekleşen olaylardır. Kan pompasının hızlı veya yavaş çalışmasını sağlayan unsurlar beyindeki uyarılardır. Sinir sisteminin kalbi beyindir; dolaşım sisteminin kalbi ise yürektir.

Kalp kelimesi "merkezde olan" demektir. Hormon salgılanmaları da beyinden yapılır; emir oradan gelir ve hormon salgılanır. Biz burada Kur'ân'ın indiği dönemde kalp kelimesinin ne kadar geniş bir manada kullanıldığından bahsediyoruz.

Kur'ân'ın odak kavramlarından biri olan kalp; göğüs boşluğunda atan bir organ manasına geldiği gibi, kafanın içinde olan duyguların ve düşüncelerin merkezi anlamına da gelmektedir. Kalp lügatte merkez, öz, cevher, ilik, en iyi ya da en çok tercih edilen kısım anlamlarına gelir. Bir şeyin kalbi; onun bir şekilden başka bir şekle çevrilmesi, dönüşmesi ve inkılap etmesi demektir. **İnkılâp**, düşüncelerin ve fikirlerin kafada dönüp durmasıdır. Zamanla bu genel kullanım, özel bir organa yani göğüs boşluğunda kan pompalayan ve çarpan yüreğe tahsis edilmiş bir isim haline gelmiştir.

Ayette "necvâ" dediğimiz gizli konuşma yer almaktadır. Bu, iki veya daha çok kimse arasında yapılan gizli konuşmadır. Bu fısıltının konusu, "O sizin gibi bir beşerden başka bir şey değil" söylemiydi. Burada "necvâ" kelimesi "sihr" kelimesi ve "eserrû" fiili ile birlikte kullanılmıştır. Yani müşrikler bunu aleni olarak söylemiyorlar; bir fısıltı gazetesi gibi yayma gayretindedirler. Müslümanlara yönelik birinin yanına gidip kulağına nifak tohumu atmak için böyle fısıldaşmaktadırlar.

İnsanların Allah Resulü'nün etrafında hızla kenetlenip toplanmalarının hikmetini Kur'ân-ı Kerim'e değil de Allah Resulü'nün yaptığı sihre veya bazı becerilerine bağladıkları için böyle bir tedbir almışlardır. Alay ettikleri ayetlere biraz daha düşünerek yaklaşsalardı, bu durumun sebebinin Allah Resulü'nün kendisi değil, bizzat ayetler olduğunu anlarlardı.

Cahiliye Arapları her yıl hac mevsiminde Kâbe'de toplanıp haccederlerdi. Mekke'de ticaret için panayırların kurulduğu bu mevsimde, peygamberi görmek için gelenleri tek tek dolaşıp İslam'ı anlatan Allah Resulü'nün arkasından onu karalama ve fısıltı şeklinde insanlara nifak sokma niyetlerini buradan okuyoruz. Bu nedenle onlar için hesap yaklaşmıştır.

(Enbiyâ 73/4)

قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Kâle rabbî ya'lemu-l**k**avle fî-ssemâ-i vel-ar**d***(i)*(s) vehuve-ssemî'u-l'alîm*(u)*

Dedi ki: "Rabbim, göklerde ve yerde olan sözü bilir. Ve O, Semi'dir, Alim'dir.

Üçüncü ayette zulmedenler, Allah Resulü'nün arkasından fısıldaşarak nifak tohumu ekiyorlar. İnsanlara Allah Resulü'nün olağanüstü biri olmadığını ve bir mucizesinin bulunmadığını anlatarak onun söylemini zayıflatmaya çalışıyorlar. Ayrıca "Artık siz, göz göre göre sihre mi kapılıyorsunuz?" şeklinde bir soru soruyorlar.

Allah Resulü de bu fısıldaşmalara ve iftiralara karşı şu cevabı veriyor: ***"Rabbim, göklerde ve yerde olan her sözü bilir. O, her şeyi işiten Semi'dir ve her şeyi bilen Alim'dir"***.

Peki, burada göklerde ve yerde olan sözler ile Allah'ın bildiği şey nedir?

Allah, onların kendi aralarındaki fısıldaşmalarını bilmektedir. Buna "yerdeki söz" dersek, "gökteki söz" ne anlama gelir? Göklerde ve yerde olan söz, bize göre yapılan bu gizli kulislerden peygamberin haberdar olmasıdır. Peygamber bunlardan nasıl haberdar olmuştur? "Göklerdeki söz" yani vahiyle haberdar olmuştur. Zulmedenler gizlice fısıldaşmakta, bu durum da Allah Resulü'ne burada okuduğumuz ayetlerle bildirilmektedir.

Göklerdeki söz vahyin kaynağına, **yerdeki söz** ise peygamberin bu vahyi ona ekleme veya çıkarma yapmadan aktarıp tebliğ etmesine karşılık gelmektedir. Ancak zalim ve alaycı müşrikler, kaynağından bozulmadan gelen kelamullah için "Bu sihirdir" veya "Bu bir şairin sözüdür" şeklinde yakıştırmalar yapmışlardır.

Kur'ân'da müşriklerin vahiy algısı konu edildiğinde "kavl" kelimesi, müminlerin vahiy algısı konu edildiğinde ise "kelam" veya "kelamullah" kelimeleri seçilmektedir. Yani konu müşriklere bakıyorsa "kavl", müminlere bakıyorsa "kelam" ifadesi kullanılmaktadır. Bu yüzden her ikisine de sadece "söz" diyerek meal vermemek gerekir.

(Enbiyâ 73/5)

بَلْ قَالُوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَا اُرْسِلَ الْاَوَّلُونَ

Bel **k**âlû a**d**ġâśu a*h*lâmin beli-fterâhu bel huve şâ'irun felye/tinâ bi-âyetin kemâ ursile-l-evvelûn*(e)*

Aksine! "Karmakarışık düşler..." Hayır! "İftira atıyor." Bilakis! "O bir şairdir." "Öyleyse öncekilere gönderildiği gibi bize de ayet getirsin." dediler.

Diyanet İşleri Meali (Yeni): Onlar, "Hayır, bunlar karma karışık yalancı düşlerdir. Hayır, onu kendisi uydurdu; hayır, o bir şairdir. Eğer böyle değilse, önceki peygamberlerin (mucizelerle) gönderildikleri gibi o da bize bir mucize getirsin" dediler

Çeviri meali okuduğumuzda, sanki bir kişinin tahminini anlıyormuşuz gibi bir izlenim oluşmaktadır. Bir kişi arka arkaya üç tane tahminde bulunmuş ve bunları sıralamış gibidir.

Aslında burada üç tane farklı grup ve üç tane farklı müşrik zihniyeti bulunmaktadır. Resul'ün söylediklerinin karma karışık düşler olduğunu iddia eden bir grup, hayır iftira atıyor diyen bir grup ve bilakis o bir şairdi diyen başka bir grup vardır.

Burada "karma karışık düşler" manasına gelen "**ahlâm**" kelimesi; düşler, hayaller ve hülyalar demektir. "**Adğâs**" kelimesi de karma karışık anlamına gelmektedir. Biz "**adğâsu ahlâm**" kalıbını daha önce Yusuf suresi 44. ayette, Melik'in gördüğü rüyaların mekleler (ileri gelenler) tarafından yorumlanması bağlamında okumuştuk. Yani mekleler, Melik'in vizyonunu, hayallerini, korkularını ve beklentilerini anlamadıkları için böyle bir kelime kullanmışlardı.

Burada da müşriklerin, Allah Resulü ve getirdiği vahiy için bu tarz bir kalıbı ve kelimeyi kullandıklarını görüyoruz. Bu "karmakarışık düşler" ifadesinden, onların Allah Resulü'nün vizyonunu ve Kur'ân'ın çizdiği hedefi anlamadıklarını anlıyoruz.

"**Bel**" edatı, söylenene bir şey eklemek için kullanılan bir edattır ve iki çeşidi bulunmaktadır. İlki "aksine" manasında bir önceki cümleyi nakşeder (geçersiz kılar). Örneğin siz bir şey söylüyorsunuz, ben de "bel" diyerek tam onun aksi bir şey söylüyorum. Bu, "hayır hayır" diye meal verdiğimiz "kellâ" ifadesinden farklıdır. Bu "bel" edatı; bilakis, aksine ve tam tersine manasına gelmektedir. Bazen de kendisinden önceki hükmü doğrulama, ikincisini ise iptal etme maksadıyla kullanılır. Buradaki "bel", üç müşrik grubun birbirini nakşeden (çürüten) fikirler ileri sürdüklerini göstermektedir.

Birinci grup; Hz. Peygamberin söylediği ayetleri hayal dünyasında kurguladığını söyleyerek, haşa bunların sadece karışık düşler olduğunu iddia etmekte ve onun bir deli olduğunu ima etmektedir. Yani onun kafasının karışık olduğu ve ne dediğini bilmediği yönünde bir savunmaları vardır. Çünkü delinin cezai ehliyeti yoktur. Biz bu birinci grubun, Allah Resulü'nün akrabaları olan Haşimoğullarından müşrikler olduğunu düşünüyoruz.

Diğer grup ise "hayır hayır, bilakis o bizim ilahlarımıza iftira atıyor" demektedir. Onlara göre peygamber deli değil, aklı başında biridir ve asıl derdi kendi inançlarıdır. Bu grubun da putlardan geçimini sağlayan müşrik "mele" takımı olduğunu düşünüyoruz. İlahlarını savunmalarının sebebi, oradaki rantın kesilmesidir.

Son grup ise Resul'ün bir şair olduğunu iddia eden müşrik gruptur. Onların "şair" demelerindeki amaç; şairlerin, sevdikleri veya öfkelendikleri konuları abartarak insanın kulağına hoş gelen kelimelerle ifade etmeleridir. **O dönemin Arapları, görünmeyen dünya hakkında ilk elden bilgi sahibi olan kişilere şair diyorlardı**. Biz günümüzdeki edebiyatın bir kolu olan şiir ve şairden bahsetmiyoruz. Onlara göre şair bu bilgiyi cin denilen görünmeyen varlıklardan almaktadır. Bu gizli varlıklarla ruhsal ilişki kurarak bilgi aldığına inanıyorlardı. Bu nedenle Hz. Peygambere şair, Kur'ân'a da şiir demişlerdir. Biz bunu Yasin suresi 69. ayette şu şekilde okuyoruz: "**Ve biz ona şiir öğretmedik. Ve bu ona yakışmaz. O sadece zikir ve apaçık Kur'ân'dır.**"

Kur'ân'ın şiir konusundaki tutumunu o dönemin şiir ve şair anlayışından soyutlayıp bugüne taşımak, önemli yanılgılara ve yanlış anlaşılmalara yol açabilir. Öyleyse buradaki eleştirilen şey, sanat ve edebiyatın bir kolu olan şiir değildir. Aksine o dönemin insanlarının, diğer insanları yanıltmak için duygularını, övgülerini ve sövgülerini abartarak dile getirdikleri, hatta içine müstehcen şeyler kattıkları şiir anlayışıdır.

Birinci grubun; Allah Resulü'nün akli melekelerinin yerinde olmadığını ve bu yüzden söylediklerinin mazur görülmesi gerektiğini savunanlar olduğunu belirttik. Aslında onu bu şekilde korumaya çalışıyorlar. **Diğer grup**, şirk kültüründen beslenen putçular ve melelerdir. **Üçüncü grupta** ise peygamberin sözlerindeki o ahengi gören, onun insanlar üzerindeki etkisine bakan ve onun insanları bir şekilde etkisi altına aldığına şahit olan tacirler ile ticaret erbabı olma ihtimali yüksek kişiler görülmektedir. Çünkü Resul çarşıyı ve pazarı geziyor, panayırları dolaşarak buralarda ayetleri okuyordu; ticaretle uğraşanlar da insanların ondan etkilendiğini bizzat görüyorlardı.

(Enbiyâ 73/6)

مَآ اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَاۚ اَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ

Mâ âmenet **k**ablehum min **k**aryetin ehleknâhâ(s) efehum yu/minûn*(e)*

Onlardan önce helak ettiğimiz kasabaların bir kısmı da iman etmemişlerdi. Şimdi onlar mı iman edecek?

Helak edilen kavimlerin burada örnek olarak verilmesi manidardır. Zira kavmi bekleyen tehlikeye karşı onlara çıkış yollarını gösteren resullerden, konuyla alakasız mucizeler ve sihirbazlıklar bekleme hastalığının Mekkeli müşriklerde de bulunduğunu anlıyoruz. Bu durum sadece Mekkeli müşriklere has olmayıp, tarihin birçok zamanında bu tip müşriklere rastlanmıştır.

Oysa hakikatin ne mucizeye ne de keramete ihtiyacı vardır. Ayetler; kendilerini ve sevdiklerini tamamen yok eden bir afete karşı bile kör olmayı seçenler iman etmemişken, hiçbir doğal afet belirtisi olmayan ancak sosyolojik ve ahlaki bir afetin içinde bulunan Mekkeli müşriklerin mi iman edeceği sorusunu akıllara getirmektedir.

Bu kasabaların bir kısmı kurtulmuş, bir kısmı ise helak olmuştur. Rabbimiz "helak ettiğimiz" derken "biz helak ettik" ifadesini kullanmaktadır; oysa Allah'ın hiçbir yerde "helak etti" dediğini görmüyoruz. **Bunların bir kısmının helak edilmesinden bahsedilmesi; bu yıkımların**

Allah'ın sünneti gereği bir süreçle ve yanlış coğrafyalarda, yanlış zamanlarda o bölgeleri mesken tutanların varlığından ötürüdür.

Bu nedenle "biz" denilerek çoğul ifadesi kullanılmaktadır. Farklı güçler ve unsurlar araya girerek bu toplumların bir kısmının helak olmasına, bir kısmının ise kurtulmasına neden olmuştur. Önemli olan afeti durdurmak değildir; Kur'ân'ın hiçbir yerinde böyle bir ayet okumuyoruz. Asıl olan, resullerden mucize beklemek yerine ayetlerin öğrettiği tedbirlere tabi olmaktır. Yani resul gelerek bir tedbir öğretmektedir; ancak insanlar bu tedbiri uygulayıp o bölgeyi günler öncesinden tahliye etmek yerine resulden mucizevi beklentiler içerisine girmektedirler.

(Enbiyâ 73/7)

وَمَا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحِي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

Vemâ erselnâ **k**ableke illâ ricâlen nûhî ileyhim(s) fes-elû ehle-żżikri in kuntum lâ ta'lemûn*(e)*

Ve senden önce, vahyettiğimiz kişilerden başkasını göndermedik. Artık bilmiyorsanız zikir ehline sorun!

Diyanet İşleri Meali (Yeni): Senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz **birtakım erkekleri peygamber gönderdik**. Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.

Mekkeli müşrik elebaşlarının veya o kodamanların, "Resul neden kadınlardan seçilmedi?" diye bir soruları veya gündemleri olması sizce mümkün müdür? Bu oldukça abes bir soru değil midir? Mekkeli müşrikler Allah Resulü'ne baktıklarında, onun kendileri gibi bir beşer olduğunu söyleyip mucizesinin olmadığını iddia ediyorlar. Ancak "Neden erkek?" demezler; çünkü kadınları insan yerine dahi koymuyor ve onlara değer vermiyorlardı. Kadınlardan bir peygamber seçilmediğine dair bir gündem veya soru bulunmadığına göre, buna yönelik bir cevap veya meal verilmesi de hatalı olur. Ayette geçen "**ricâl**" kelimesini "erkek" olarak çevirirseniz hem mantık hem de meal hatası yapmış olursunuz; çünkü ne ehlikitapta ne de müşriklerde böyle bir beklenti yoktur.

Doğru meal: *Ve senden önce, vahyettiğimiz kişilerden başkasını göndermedik. Artık bilmiyorsanız zikir ehline sorun!*

Burada kastedilen; yemek yiyen, çarşı pazar gezen, insani özellikleri olan ölümlü insanlardan başkasının resul olarak gönderilmediğidir; konu kadın veya erkek ayrımı değildir.

Ayette geçen "**ehle-żżikri**" ifadesinden maksat, müfessirlere göre Tevrat ve İncil'i okuyan, onlar hakkında doğru ve yeterli bilgisi olan ehlikitap alimleridir. Zikir ehli dediğimiz ehlikitap bilginlerinin elindeki anlatımlarda; hiçbir meleğin veya insanüstü bir varlığın mucizeler sergileyerek dünyadaki insanlara resullük yaptığına dair en ufak bir bilgi yoktur. Ayette "erkek" diye meal verilen "**ricâl**" kelimesi; ayakta duran, iki ayak üzerinde yürüyen kök manasına gelmektedir. Bu kullanımı Enam suresi 65. ayette de görebilirsiniz. Türkçemizde özellikle yüksek rütbeli kişiler için "**devlet ricali**" ifadesini kullanırız; bu ifade "önemli kişiler" manasına gelir ve bu grubun içinde kadınlar da olabilir. Bu kelimeyi duyan hiç kimse sadece erkekleri kastettiğinizi düşünmez.

Mekkeli müşriklerin itirazı, "Neden erkek bir resul geldi de kadınlardan biri seçilmedi?" şeklinde absürt bir soru değildir. Kadını insan yerine koymayan Mekkeli müşrik zihniyetinin böyle bir itirazı olamayacağı için, "**ricâl**" kelimesine bu ve benzeri ayetlerde "erkeklerden başkasını göndermedik" şeklinde meal vermek son derece hatalıdır; bu durum iç bağlama ve sebeb-i nüzule uymaz.

Allah, son nebiden önce de kendi ayakları üzerinde durabilen, kimseye yük olmayan, çarşı pazar gezen ve yiyip içen insanlardan resuller seçip göndermiştir. Bunu Furkan suresi 7. ayetten şu şekilde okuyoruz: *"Ve dediler ki: 'Bu nasıl elçi ki yemek yiyor, çarşı pazarda dolaşıyor. Bir melek indirilseydi olmaz mıydı?'"*. Yani bu adamların itirazı resulün erkek olmasıyla ilgili değil, neden bir melek gelmediğiyle ilgilidir. Zaten bir alttaki ayette Mekkeli müşriklerin "ricâl" derken neyi kastettikleri görülmektedir.

Kur'ân, onların bu konudaki isteklerini, iddialarını ve görüşlerini çeşitli ayetlerde açıklamaktadır; Enam suresi 8. ayet bunlardan biridir. Bu ayetler peygamberin kadın veya erkek olmasıyla değil, ölümlü bir insan olup olmamasıyla alakalıdır. Çünkü bu tür ayetler, melek peygamber talep edenlere bir cevap olarak indirilmiştir.

(Enbiyâ 73/8)

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ

Vemâ ce'alnâhum ceseden lâ ye/kulûne-ttaʼâme vemâ kânû ẖâlidîn*(e)*

Ve biz, onları yemek yemeyen bir ceset kılmadık. Ve onlar, halit değillerdi.

Yani biz o ricâli (elçileri), yemek yemeyen birer ceset kılmadık. Bu durumda buradaki **"ricâl" kelimesi, erkek veya kadın manasına gelmemektedir.**

Hâlid; ebedi olan, uzun yaşayan ve zamanla vücudu yıpranmayan demektir. Nebiler, çok uzun ömürlü insanlar değildirler. Rabbimiz, efsaneye çevirdiğiniz o nebilerin aslında yemek yemeyen veya çok uzun yaşayan insanlar olmadığını bildirmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca zihinlerde oluşan kurtarıcı figürü, her zaman özel güçleri olan ayrıcalıklı varlıklar olmuştur. Bu çocuksu beklenti, günümüz filmlerinden geçmişteki evliya anlatımlarına kadar her şeye sirayet etmiştir. Bir toplumu biri kurtarıyorsa, onun mutlaka birkaç insanüstü özellik göstermesi şartmış gibi düşünülmektedir. Bilinçaltındaki bu resul anlatımları, Mekkeli müşriklerin beklentilerine de yansımaktadır. Nedense tarih boyunca çoğunluk, hakikatin sıradan insanlar eliyle gelebileceği fikrine her zaman mesafeli durmuştur.

Günümüzde de durum aynı değil midir? "Bu adamın rütbesi nedir? Profesör mü, dekan mı, yoksa vali mi? Eğer üstün meziyetleri yoksa, söylediklerini çok önemsemeyin" şeklinde bir bakış açısı mevcuttur. Beklentiler hep insanüstü özellikler, mucize veya keramet gösterme üzerine kuruludur. Oysa sıradan bir insanın elinden hakikati öğrenemez miyiz? Bir karınca veya bir karga bize bir şey öğretemez mi?

Asıl kahramanlık; en baştan edinilen ayrıcalıklar ve süper güçlerle gösteriş yaparak ego tatmin etmek değildir. Asıl er kişilik; Sünnetullah'ın değişmezliğinin oluşturduğu adalet ortamında herkesle aynı şartlarda durarak, emeği, düşüncesi ve çabasıyla insanları kurtuluşa davet etmektir. Resul'ün asıl çabası buradadır. Zaten olağanüstülükler gösteren bir Resul'e herkes inanır; orada bir başarı yoktur. Hiçbir olağanüstülüğü ve insanüstü özelliği olmayan bir insanı dinleyip milyonlar ona tabi oluyorsa, asıl başarı ve asıl kahramanlık işte budur.

Bir adamın savaşta uçağı, roketatarı ve tankı varsa, karşısındaki bir grup insanı paramparça etmesi bir kahramanlık mı yoksa bir başarı mıdır? Ancak diğerinin elinde sadece bir çakı varken orduya girip onu yok ediyorsa, o zaman buna bir başarı diyebilirsiniz.

Maalesef peygamberlerin mucizelerini sanki bir üstünlükmüş gibi anlatıyoruz; oysa bu anlatımlar birer üstünlük değildir. Zaten onlar böyle bir şey yapmamışlardır. Hangi helak olan kavimde bir peygamber üstünlük gösterip oradan kaçmış veya bir mucize ile helakı durdurmuştur? Nuh'un mucizesi nedir? Onun mucizesi, Sünnetullah'a uygun bir gemi yapmasıdır. Yoksa o, yağmura veya sele "dur" mu demiştir?

Asıl mucize; bazı şeyleri basiretle önceden görüp, Sünnetullah çerçevesinde tedbirler alarak insanları kurtarabilmektir. Süpermen filmindeki karakterler kahraman değil, birer soytarıdır. Eğer hiçbir olağanüstülük ve torpil olmadan o kadar insanı hidayete erdirebiliyorsan, asıl evliya sensin demektir. Asıl gerçek keramet budur. Algılarımızı ve bakış açımızı kurtarmamız, peygamberi övüyor muyuz yoksa yeriyor muyuz diye ona bir daha bakmamız gerekmektedir.

(Enbiyâ 73/9)

ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَاَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَّاءُ وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ

Śumme **s**ada**k**nâhumu-lva'de feenceynâhum vemen neşâu veehleknâ-lmusrifîn*(e)*

Sonra onlara verdiğimiz vaade sadık kaldık. Böylece onları ve dilediklerimizi kurtardık. Ve müsrifleri helak ettik.

Buradaki "müsrif" kelimesi "s-r-f" kökünden türemiştir. Kelime anlamı; herhangi bir değeri boşa harcamak için bir işte normal olan sınırı aşmak ve aşırıya kaçmak manasına gelmektedir. Ayrıca bu kelime; ihtiyaçtan fazla tüketmek, gereksiz yere harcama yapmak ve savurganlık etmek gibi anlamlar taşımaktadır. Helak olan kavimlerin israf ettikleri şeyler ise risalet, gelen vahiy ve gelen resullerdir.

Gönderilen hiçbir resul, helak bölgesinden insanüstü özellikleri sayesinde kurtulmamıştır.

Örneğin **Hz. Salih,** bölgeyi üç gün öncesinden tahliye etmiştir. Afet o kadar büyüktür ki, etkilenmemek için ancak üç günlük deve mesafesinde uzaklaşmak gerekmektedir. **Hz. Nuh** aylar öncesinden gemi yapımına başlamış, **Hz. Lût** ise bölgeyi gece vaktinde terk etmiştir.

Eğer onlar ölümsüz ve zarar verilemeyen üstün varlıklar olsalardı, helak bölgesini günler öncesinden terk etmek zorunda kalmazlardı; aksine helakin içinde kalırlar ve bir de onlara gülerlerdi. **Burada vadedilen şey; önceden haber verilen akıbetin, bildirilen tarihte ve yerde gerçekleşmesidir.** Bu yüzden Rabbimiz, "Biz vaadimize sadık kaldık" buyurmaktadır. Resulden mucize bekleyenlerin müsrifler olduğu beyan edilmiştir. Ayetler, müsrifliği ahlak haline getiren birinin hayatını desteklemez; hatta Allah müsrifleri sevmez. Aslında resul onlara bir ayna tutmuştur. Bu aynada kendi yansımalarını beğenmeyenler, aynayı tutan kişiye sataşmışlardır. Kimi gördüğü aynaya "karmakarışık düşler" demiş, kimi "iftiracı" olduğunu iddia etmiş, kimi de onu bir "şair" şeklinde ifade etmiştir. Aslında o sadece bir beşerdi ve onların gerçek yüzlerini kendilerine göstermişti; tek suçu da buydu.

(Enbiyâ 73/10)

لَقَدْ اَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ اَفَلَا تَعْقِلُونَ

Le**k**ad enzelnâ ileykum kitâben fîhi żikrukum(s) efelâ ta'**k**ilûn*(e)*

Doğrusu içinde zikriniz olan bir kitap indirdik. Hâlâ akletmez misiniz?

Size sizi anlatan ve sizi size hatırlatan, yani size ayna tutan bir kitap indirdik. Bu kitabın içinde sizden başka bir şey yoktur.

Zikr; anma, hatırlama, bir şeyi zihinde hazır etme ve dile getirme demektir. Kur'ân'ın zikr olması, muhataplarına gerçekleri hatırlatmasından dolayıdır. Bu durum; tıpkı bir ayna gibi gerçekleri olduğu gibi göstermesinden ve zamanla üstü örtülmüş hakikatlerin açılmasından kaynaklanmaktadır.

Bu bağlamdan anladığımıza göre akletmeyenler mucize beklemekte ve resulü beşerüstü zannetmektedirler. "Hâlâ akletmez misiniz?" sorusunun gerekçesi budur.

Akledenler ise putlar önünde alçalmanın, zinanın, yalanın, dedikodunun, hırsızlığın, yetim malı yemenin ve Kur'ân-ı Kerim'de sayılan tüm haramların kabulü için herhangi bir ön şart aramamışlardır.

Bunlara gerek var mıdır? Allah Resulü'nün ayı yarmasına gerek var mıdır? İçki içmemek, zina yapmamak veya hırsızlık yapmamak için buna gerek duyulur mu? Neden mucize bekliyorsun? Demek ki sen bu emirleri yerine getirmek istemiyorsun, bunlar işine gelmiyor veya ahlakın buna uygun olmadığı için bahane arıyorsun. "Keramet göster de sana inanalım" diyorsun; ancak neden? Resul sana ahlaklı, doğru ve dürüst bir adam olmanı söylemektedir. Bunu yapmak için keramet mi lazımdır? Yani o evliyaya tabi olmak için illaki bu adamın bir keramet mi göstermesi gerekir? Akledenler buna ihtiyaç duymaz ve bunu bir ön şart olarak aramazlar.

Akledenler; paylaşmanın, sabrın ve merhametin emredildiği ayetler için mucizelere, kerametlere veya olağanüstülüklere ihtiyaç duymazlar.

(Enbiyâ 73/11)

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَاَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ

Vekem **k**a**s**amnâ min **k**aryetin kânet **z**âlimeten veenşe/nâ ba'dehâ **k**avmen âħarîn*(e)*

Ve biz, zalim olan nice kasabayı kırdık. Ve ondan sonra başka kavimler inşa ettik.

İfadelerin hep çoğul geldiğini görüyoruz; çünkü Allah, şerre her zaman mesafe koyar ve o mesafe "biz" ifadeleri ile dile getirilmiştir. Burada "nice" anlamındaki "**kem**" kelimesi bir haber edatıdır ve kendinden sonra gelen durumun birçok kez gerçekleştiğini, yani tarihin tekerrür ettiğini anlatır. Sadece burada geçen "**Kasamnâ**" kalıbına ise "kırma" şeklinde meal verilmiştir. Müfessirler bu kelimeyi dişlerin kırılması, Zemahşerî ise eklemlerin eklem yerlerinden kötü bir şekilde ayrılıp kopması şeklinde tanımlamıştır. "Garye" denilen o küçük yerleşim yerlerinde ve kasabalarda bir kırılma söz konusudur.

Burada "zalim olan karyeyi kırdık" denilmektedir; oysa mekân zalim olmaz, mekânda yaşayanlar zalim olur. Buradaki zulüm, gelen tehlikeye karşı duyarsızlık ve gafletin oluşturduğu o kırılma halidir.

Kur'ân'da iki tür helak bulunmaktadır; birincisi resul kıssalarından okuduğumuz doğal afetlerle oluşan helak, diğeri ise sosyolojik helaktir.

Ayette "biz" ifadesi ile "kırdık" ifadesinin yan yana gelmesi, burada anlatılan toplumların bir süreçle adım adım o kaçınılmaz sona doğru sürüklendiklerini göstermektedir. Bu kelimeler diğer helak olan kavimler için seçilmediğinden, burada doğal helakten ziyade sosyolojik bir helakin olduğundan bahsedilmektedir. Devam eden ayetlerde toplumun kendi kırılma anları tek tek sayılacaktır.

(Enbiyâ 73/12)

فَلَمَّا اَحَسُّوا بَأْسَنَٓا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَۜ

Felemmâ e*h*assû be/senâ iżâ hum minhâ yerku**d**ûn*(e)*

Böylece baskınımızı hissettikleri zaman ondan hızlı kaçarlar.

Baskınımızı hissettikleri zaman, oradan hemen atlarını mahmuzlayarak kaçtılar. Atlarının üzerine binip topuklayarak uzaklaştılar. Helak olan kavimlerde böyle bir kaçma veya baskını hissetme durumu var mıdır? Onlar baskını görürler ancak kaçamazlar; dizlerinin üstüne çöküp kalırlar. Burada ise bir kaçma durumu söz konusudur; ayrıca metinde "helak" değil, "baskın" ifadesi kullanılmaktadır.

Buradaki "**yerkudûn**" kelimesi, süratle hareket etmesi için hayvanı mahmuzlamak anlamına gelmektedir. Sad suresi 42. ayette bu kelime, "ayağı yere vurmak" şeklinde kullanılmıştır. Kaçmak eyleminin "r-k-b" fiili ile ifade edilmesi; onların birbirlerini izleyerek ve atlarını mahmuzlayarak bir sürü şeklinde kaçtıklarını göstermektedir.

Bu ayete gelene kadar ki süreçte, Enbiyâ suresi 6 ve 7. ayetlerde geçmiş kavimlere değindik. Enbiyâ suresi 8 ve 9. ayetlerde; kendi içlerinden çıkan, yemek yiyen ve çarşı pazar gezen, onlar gibi bir beşerin gelip onları uyarmasından bahsettik. Enbiyâ 10. ayette, beraberlerinde içinde hatırlatmalar bulunan bir kitabın gelmesine ve bu kitabın onları sosyolojik helakler ile adaletsizliklere karşı uyarmasına değindik. Burada ise artık onların bu baskıyı ve zorluğu hissettiklerinde kaçmalarından bahsettik.

Bu ayette anlatılan tip; en ufak bir sıkıntıda hemen safını değiştiren, menfaati yönünde koşan ve mücadeleden kaçınan kimsedir. Onlara güvenip Resul'ü ve ona inanan az sayıdaki mümini yalnız bırakanların, güvendikleri o mütref (refah içindeki) yaşamlarına geri dönmelerine dair son bir çağrı 13. ayette yapılacaktır.

Bu kişiler, Allah Resulü'nün yanında aynı safta yer almalarına rağmen en ufak bir sıkıntıda veya baskıyı hissettikleri anda kaçan, savaş meydanında sizi yalnız bırakan adamlardır.

(Enbiyâ 73/13)

لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا اِلٰى مَا اُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْئَلُونَ

Lâ terku**d**û verci'û ilâ mâ utriftum fîhi vemesâkinikum le'allekum tus-elûn*(e)*

Kaçmayın ve orada mütrefliğinize ve meskenlerinize geri dönün! Umulur ki sorgulanacaksınız.

"Kaçmayın, meskenlerinize geri dönün" denilmektedir. Peki, kim geri döner? "Umulur ki sorgulanacaksınız" ifadesi, kesinlikten ziyade bir ihtimali belirtmektedir. Bu sorgulama nerede gerçekleşecektir? Eğer ahirette olsaydı kesinlik arz ederdi; çünkü ahirette sorgulanacakları kesindir ve orada "umulur ki" ifadesi kullanılmaz.

Burada "mütref" dediğimiz kavram; kolay, müreffeh ve zahmetsiz bir hayat sürmek manasındadır. Bu kişilere, meskenlerindeki o kolay hayata geri dönmeleri söylenmektedir. Mütref, hayat tarzında ahlaki endişelere yer vermeden, üst erdemleri ve değerleri dikkate almayıp yaşayanlar anlamına gelir. Metnin önceki kısımlarında bu tipler için; 9. ayette "müsrif", 10. ayette akli değil hissi davrananlar, 11. ayette ise geçici olduklarını unutan ve kendi nefislerine zulmeden "zalimler" ifadeleri kullanılmıştır. 12 ve 13. ayetlerde ise zoru görünce hemen kendilerini ve servetlerini elde ettikleri toplumu satan, onları geride bırakıp kaçan bir tipten bahsedilmektedir.

Menfaatleri gereği toplumun sırtından geçinen bu "kan emicileri" övenler de mevcuttur. Mütreflere sürekli yalakalık yapan, onları öven ve onların etrafında dönen kişiler de vardır. Onlara yaranmak için adaleti ve hakkaniyeti terk edenler, bu ayette gördüğümüz üzere adalet dilenmektedirler. "Umulur ki sorgulanacaksınız" ifadesi, aslında o mütreflerin bu kadar semirmesine sebep olanların duyduğu pişmanlığı ve "İnşallah sorguya çekilirsiniz" temennisini yansıtmaktadır. "Dönün ki hesabını soralım" denilmektedir. Mütref yaşamın insanı acizleştiren yanı da budur. Gelirin sürekli artması kişide içten bir çürümeye yol açmakta; bu durum önce kişiyi, ardından da toplumu ayakta tutan değerleri zayıflatmaktadır. Değer yozlaşması, bu tip kişilerde kaçınılmaz bir sonuç ve bir kader gibi görünmektedir.

Böylece zalime ve zulme karşı mazlumun yanında durmak yerine, sıkıntı zamanlarında ilk kaçanlar mütref benciller olmaktadır. Gemiyi ilk olarak fareler terk eder. Ani bastıran fırtınalara karşı mukavemetini yitirenler, hissi reflekslerle değerlerini ve ilkelerini bir kenara bırakıp kaçmaya yeltenmişlerdir. Birlikte yola çıktığı kişinin zor duruma düşeceğini anladıkları anda, onun yanından ilk önce en hayırsız ve en nankör olanlar uzaklaşmaktadır.

Hicret öncesinde Allah Resulü'ne verilen mesajı düşünün. Bu mesajda; "Aman bu mütrefleri dost edinme; en ufak bir fırtınada seni terk edecek ve yalnız bırakacaklar. Bu garibanlar sana daha sadıktır" denilmektedir. "Hayatın zorluklarını yaşayıp pişen bu adamlar, o hamlardan sana daha sadıktır" şeklinde oldukça muazzam ve derin mesajlar verilmektedir.

Şimdi kendi içlerine dönerek bazı sözler söyleyecekler. Burada mütreflerin semirmesine vesile olan o pasiflerden bahsediyoruz.

(Enbiyâ 73/14)

قَالُوا يَا وَيْلَنَا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ

Kâlû yâ veylenâ innâ kunnâ **z**âlimîn*(e)*

Dediler ki: "Veyl olsun bize!" Muhakkak ki biz, zalimler olduk."

Bu kişiler, söz konusu mütreflerin bu kadar semirmesine sebep olmuşlardır. Çünkü onları sorgulamamışlar; yaptıklarını bir adalet terazisine koyup "Sen bunu nasıl yaparsın?" diye hesap sormamışlardır. Ancak ileride kendilerine hesap sorulması temennisiyle kalmışlar ve şimdi "Yazıklar olsun bize" demektedirler.

Biz bu ayetleri genellikle ahirette cehennemlikleri gördüklerinde insanların kullandığı ifadeler olarak anlıyoruz; ancak durum öyle değildir. Bu cümleyi kuranlar, atlarını mahmuzlayarak kaçan mütrefler değil; onların arkasından "Kaçmayın" diye bağıran ve adalet uman menfaatçilerdir. Zamanında bu asalakların semirmelerine ses çıkarmayanların, menfaatleri gereği onların şirkine destek olup Resul'ü ve müminleri yalnız bırakanların zamanla kendilerine nasıl zulmettiklerini anlamaları bu pasajda anlatılmaktadır. Şimdi de kaçan mütreflerin akıbetleri hakkında bilgi verilecektir.

(Enbiyâ 73/15)

فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ

Femâ zâlet tilke da'vâhum *h*attâ ce'alnâhum *h*a**s**îden ḫâmidîn*(e)*

Artık biz onları hasat edip söndürene kadar davalarından vazgeçmediler.

Ragıp müfredatında, buradaki "**hâmidîn**" kelimesinin "ateşin alevi söndü" demek olduğu belirtilmiştir. Bu kelime, kinaye olarak insanların ölümünü ifade etmektedir. Mütref birinin kalbindeki o dünyalık arzu ancak ölümle sönmektedir. Bu adamların tövbe edip döneceğine veya sana yardımcı olacağına dair bir beklentin olmasın. Bunların tek dertleri ve davaları, daha fazla nasıl semirebilecekleridir.

Bu ayette sönmüş ateş; dünyayı yeseler dahi doymayacak olan o mütreflerin hırslarının sönmeyen durumlarını anlatmaktadır.

Hasat ise ürünün en değerli yerinin alınması ve tarlanın boşaltılmasıdır. Kur'ân-ı Kerim; ömrün en değerli zamanlarını dünyalıkları elde etmek için harcayacak olanların, hasat zamanı olan hesap gününde ellerinin nasıl boş kalacağını bu tarz veciz benzetmelerle ifade etmiştir. Ancak 15. ayetin sonu, **"da'vâhum" ifadesi** ile bize son ana kadar tekasür ve mütref yaşam tutkusunun sönmediğini, dertlerinin ve davalarının sadece geçici dünya metaı olduğunu anlatmaktadır. "Da'vâhum" ifadesine "dua" şeklinde meal verilmektedir. Aslında bu "tilke da'vâhum" ifadesi, onların dertlerinden ve davalarından son ana kadar vazgeçmediklerini belirtmektedir.

(Enbiyâ 73/16)

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ

Vemâ ħalaknâ-ssemâe vel-arda vemâ beynehumâ lâ'ibîn*(e)*

Biz; yeri, göğü ve ikisinin arasındakileri oynamaları için yaratmadık.

Bu durum aslında, **müşriklerin sözlerinin yer aldığı Ankebût suresi 64. ayette geçen** *"Bu dünya hayatı bir eğlence ve oyundan başka bir şey değildir"* **sözüne verilmiş bir yanıttır.**

Şöyle ki dünya hayatını oyun ve eğlence olarak görenler, Ankebût 65. ayette "akletmeyenler" olarak tarif edilmektedir.

Ankebût suresinin 63, 64 ve 65. ayetlerini birlikte incelediğinizde; "Bu dünya hayatı sadece oyun ve eğlenceden ibarettir" diyenin Allah değil, akletmeyenler olduğu görülmektedir. "Biz buraya sadece eğlenmeye geldik" diyenler de yine bu akletmeyen gruptur; ancak anlatım sanki bunu Allah söylüyormuş gibi yapılmaktadır.

Dünyaya sadece "yiyip içip semirmeye" geldiklerini iddia edenlerin bakış açısı Ankebût 64. ayette aktarılmakta, aynı ayet içinde ahiret yurdunun gerçek hayat olduğu vurgulanmakta ve Ankebût 65. ayette bu akletmeyenlerin keşke bunu bilselerdi şeklindeki temennisi yer almaktadır. Bu nedenle Ankebût 63, 64 ve 65. ayetleri bir bütün olarak okumamız gerekmektedir.

Dünya; zenginlerin ve mütreflerin sefa sürdüğü, eğlenip oyalandığı bir mekân olmamalıdır; zira dünya bu amaca hizmet etmek için yaratılmamıştır. Kapitalist sistem, dünyayı zenginler için bir oyalanma ve eğlenme yeri haline getirmiştir. Mütreflerin dünya kaynaklarını tüketip kimseye hesap vermedikleri, bencilliğin ve dünya hırsının empoze edildiği, israfın ise marifet zannedildiği bu bakış açısı, yaratılışa ve fıtrata aykırıdır. Dünya, ABD'deki zenginlerin oyun alanı veya eğlence mekânı değildir; müminler de onlar eğlensin diye çabalayan köleler değildir.

(Enbiyâ 73/17)

لَوْ اَرَدْنَٓا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّآ ۖ اِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ

Lev eradnâ en nettehiże lehven lettehażnâhu min ledunnâ in kunnâ fâ'ilîn*(e)*

Eğer oyalanmayı irade etseydik mutlaka onu yanımızda edinirdik.

"Biz oyalanmayı irade etseydik" denilerek, bunun aslında irade edilmediği ve istenmediği net bir şekilde ortaya konulmuş olmaktadır.

Dünya, zenginlerin oyun bahçesi değildir. Karbon ayak izi en fazla olan ülkeler, sözde en gelişmiş ülkelerdir; bunlar, gençlerimizin gidip orada yaşamayı ve çalışmayı hayal ederek özendiği ülkelerdir. Oysa bu ülkeler, dünyayı en çok kirleten yerlerdir.

Dünya kaynaklarının %40'ını tek başına tüketen ABD ve Çin bu konuda başı çekmektedir. Ancak ironik olan durum, her ülkenin ekonomisi ve vatandaşlarına sağladığı imkanlar açısından gençlerin bu tür ülkelere imrenmeleridir. Dünyayı en çok sömüren ve kirleten yer neresi ise biz orada yaşamak istiyoruz; çünkü oralarda konfor ve lüks daha fazladır. Bu bakış açısı Müslüman bir bakış değildir. İnsanların çoğu, doğaya ve diğer insanlara zarar verse dahi kendi konforunu öncelikleyen bir zihniyete sahiptir. Bu nedenle Kur'ân, 14 asır önce "insanların çoğu şükretmezler" buyurmuştur.

"Oyalanmayı irade etseydik onu yanımızda edinirdik" ifadesindeki maksat nedir?

Bu ifadenin anlamı, bize göre insanların canlarının istediği her şeyi yapabilecekleri cennet hayatına bir atıftır. Allah'ın katında eğlenme yeri cennetidir; yani biz bunu dünyada değil, yanımızda (cennette) irade ettik denilmektedir. Eğer asıl maksat eğlenmek ve zevküsefa sürmek olsaydı, bu çetin imtihan alanı olan maddi dünyamız hiç yaratılmazdı ve herkes doğrudan cennette yaratılırdı. Ancak Rabbimiz, her işinde olduğu gibi burada da adaleti gereği ödülü hak edene verecektir; bu yüzden bu imtihan alanını yaratmıştır.

Mütrefler, "Tanrı veya ilahlar bizim kaderimizi böyle çizmiş; o yüzden biz zenginiz, siz fakirsiniz" şeklinde yanlış bir algıya da sahiptirler. Ömer Hayyam'ın şu satırlarından bu müşrik ve mütref zihniyetini anlayabiliyoruz:

Biz gerçekten bir kukla sahnesindeyiz Kuklacı felek usta, kuklalarda biz Oyuna çıkıyoruz birer, ikişer; Bitti mi oyun, sandıktayız hepimiz

İşte bu, müşriklerin bakış açısıdır. Burası ne bir kukla sahnesidir ne de bizler birer kuklayız. Allah herkese bir irade vermiştir ve burası bir imtihan sahasıdır; burası bir oyun, eğlence alanı veya tiyatro sahnesi değildir. "Herkes kendisine biçilen rolü oynuyor" düşüncesi kaderci bir bakıştır ve bu, tam da mütreflerin ve zenginlerin istediği bir şeydir.

Bu zihniyet, "Allah beni seviyor, beni zengin yaratmış; seni ise fakir yaratmış, sen sana razı olunan rolü oyna" demektedir. Bu, Hindistan'da reenkarnasyona inananların bakışıdır; "bu rolünde fakirsin ama diğer rolünde zengin olacaksın" diyerek fakir halkı yıllarca sömürmüşlerdir.

Allah dünyayı ne bir kukla sahnesi ne de bir tiyatro kılmıştır; ancak mütref müşrikler öyle zannedilmesini istemektedirler. Allah, 18. ayette bu batıl itikadın üzerine hakkı getirmektedir.

(Enbiyâ 73/18)

بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۚ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ

Bel na**k**żifu bil*ha***kk**i 'alâ-lbâ**ṭ**ili feyedmeġuhu fe-iżâ huve zâhi**k***(un)* (c)
velekumu-lveylu mimmâ ta**s**ifûn*(e)*

Bilakis biz, hakkı bâtılın üzerine atarız. Böylece onun başını ezeriz. Artık o, yok olur. Yakıştırdıklarınızdan dolayı size veyl olsun.

Batıl, zehirli bir sarmaşık gibidir. Bu fikirlere karşı en başta tedbirler alınmazsa, bu zehirli düşünceler önce bireyi, ardından da toplumu sarıp boğar. Dünyayı bir oyun alanı olarak gören bakış açısı için menfaatleri dışında kalan konuların ciddiyeti ve önemi kalmamıştır. Şu an tanrılık rolüne soyunan zalim ülkeler ve onların maşaları için mukaddes hiçbir değer yoktur. Kendi çıkarları için istedikleri canı almaya ve toplu katliamlara yönelirken, dünyayı kirletmeye engel olacak aklıselimi de kaybediyoruz. Hakkın batıl üzerine atılıp onun büyümesine, kök salıp güçlenmesine engel olması için hak ehlinin güçlü ve dirayetli olması şarttır. Dünyayı sadece oyun ve eğlence yeri olarak gören birinin güçlü ve dirayetli olması mümkün müdür?

Mülkün bir sahibinin olduğuna iman etmek; hesap günü gerçeğinin, tekasürün ve konformist yaşamın topluma ve bünyeye sirayet etmesini en başta engeller. Bu bağlamda Enbiyâ suresinin 19. ayetinin neden bahsettiğine bakalım.

(Enbiyâ 73/19)

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ۚ

Velehu men fî-ssemâvâti vel-ar**d***(i)* (c) vemen 'indehu lâ yestekbirûne 'an
'ibâdetihi velâ yesta*h*sirûn*(e)*

Göklerde ve yerdekiler O'nundur. Ve O'nun katında olanlar, O'na ibadetten kibirlenmez ve yorulmazlar.

Kulluğu sadece ibadet etmekten ibaret zannetmemiz ve ibadet ettiğimiz için kendimizi üstün görmemiz bir kibir göstergesidir.

Bu ayette ibadetin iki önemli kazanımı ifade edilmektedir: Eğer yaptığınız ibadetler sizi daha mütevazı kılıyor ve yormuyorsa, o ibadetin âlemlerin Rabbi tarafından kabul edildiğini anlayabilirsiniz.

Aksine, **ibadet sizi yoruyor ve kibirlendiriyorsa, Allah o ibadetinizi kabul etmemiştir**. Nitekim nice oruç tutanlar vardır ki yanlarına sadece açlık ve susuzluk kalmış; nice namaz kılanlar vardır ki yanlarına sadece yrgunluk kalmıştır.

Kibir; insanın kendisini hayırda, hasenatta, ilimde ve ibadette başkalarından üstün görmesi, fakat bu duyguyu gizlemesidir. Kibir sadece kötülerde bulunmaz; "Bakın nasıl da uzun uzun namaz kılıyor" dedirtmek de bir kibirdir. Bu nedenle nafile ibadetleri cemaat içinde uzun uzun kılmamalı, aksine evinizde gizlice eda etmelisiniz. Yaptığınız zekât ve hayırlarla ilgili olarak da "Ben ne kadar çok hayır yapıyorum, siz kimsiniz ki benim yaptığıma yetişeceksiniz?" gibi düşüncelere kapılmamalısınız.

"Ben çok mütevazıyım, kibirli değilim" diyen bir kişi bile bu söylemiyle aslında kibirlenmiş olur. Çünkü tevazu dille söylenen değil, bizzat yaşanan bir haldir; dolayısıyla "Ben mütevazıyım" demek, dile getirilecek bir durum değildir.

Allah'ın hiç kimsenin kulluğuna, övgüsüne veya ibadetine ihtiyacı olmadığını anlatan bu ayet, kendisini merkeze koyan her bozuk zihniyete hakikatleri hatırlatmaktadır. İnsan kendisini ve yaptıklarını olması gerekenden fazla önemsedikçe kibri artar; bu durum ibadetler için de geçerlidir.

Her ibadet, insanın ona ihtiyacı olduğu düşüncesiyle yapılmalıdır; Allah'ın o ibadete ihtiyacı olduğu düşüncesiyle değil. Eğer ibadet gönüllü ve severek yapılmayıp bir yük gibi görünüyorsa, orada ihlas azalmış; buna karşılık gösteriş, toplumsal baskı veya aile baskısı artmış demektir. İbadetlere sünnet, müstahak ve sevap adı altında eklemeler yapıldıkça, bunlar fıtri (doğal) olmadıkları için toplum tarafından yük olarak görülmeye devam edecektir. Fıtri olanlar ibadetlerdeki farzlardır; bunlar kişiyi yormazken, diğerleri mutlaka tercihe bırakılmalıdır. Bu eklemeleri farz gibi dayatmamalısınız; aksi takdirde orada da yorulmalar ve gösteriş ortaya çıkar.

(Enbiyâ 73/20)

يُسَبِّحُونَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ

Yusebbihûne-lleyle ve-nnehâra lâ yefturûn*(e)*

Onlar, gece ve gündüz ara vermeden (Allah'ı) tesbih ederler.

Rabbimizin bizden yapmamızı istediği tespih; günümüzde namazlardan sonra uygulanan 33 kez "Sübhanallah", 33 kez "Elhamdülillah" ve 33 kez "Allah-u Ekber" demekten ibaret değildir. Tespih çekmek, sadece boncuk saymak anlamına gelmez.

Kavramlar düzelmeden din binasının asla doğru temeller üzerine inşa edilemeyeceğini biliyoruz. Sağlam ve doğru bir dinin anlaşılabilmesi, kavramların doğru anlaşılmasına bağlıdır. Kavramlar Kur'ân'ın kamusu, kamus ise Kur'ân'ın namusudur. İncil ve Tevrat'ın başına gelenlerin Kur'ân'ın başına gelmediğini mi zannediyorsunuz? Bu nedenle Hz. Muhammed'den (a.s.) kısa bir süre sonra din ve Allah düşmanları harekete geçmişlerdir.

Hz. İsa ve Hz. Musa'nın getirdiği dinlere yaptıklarının aynısını, Hz. Muhammed'in (a.s.) getirdiği dine de yapmışlardır. Elbette bu eylemlerini Kur'ân'ı ortadan kaldırarak, yakarak veya yırtarak değil; Kur'ân'ın kavramlarının içini boşaltıp onları bağlamından koparark gerçekleştirmişlerdir. Kavramları rayından çıkardığınızda, bağlamından kopardığınızda ve ana ekseninden saptırdığınızda, bunu yapanlara Rabbimiz Sebe suresi 5. ayette yanıt vermektedir.

"Ayetlerimizi acziyet içinde bırakmaya yeltenenler için elem ve aşağılayıcı bir azap vardır. Onur kırıcı ve haysiyetsiz bir yaşam onları beklemektedir." (Sebe 5)

Demek ki kavramları saptırdığınız ve ayetleri oluşturan o kelimelerin içini boşalttığınız zaman, ayetler acziyet içerisinde kalır. Bu durumda ayetler hayatı ikame edemez hale düşer ve sadece ölü bir metinden ibaret kalır. Böylece Kur'ân, "oku ve sevap al" ya da "okudukça amel hanene sevap yazılsın" mantığına dönüşür. Kur'ân'a maalesef bu muamele yapılmıştır; kavramlarla oynamışlardır. Bu üzerinde oynanan kavramların başında da tespih kavramı gelmektedir.

Tespih ne değildir?

"Sebbihisma rabbike'l-a'lâ" (A'lâ suresi 1) ayeti; "Yüce ve üstün olan Allah adına hareket et" anlamına gelmektedir.

O Allah ki, yarattığı her şeyi donanımlı bir hale getirmiş, onlara bir anlam ve amaç yüklemiştir. Tesviye kelimesinin anlamı da budur; Allah hiçbir şeyi anlamsız ve gayesiz yaratmamıştır. Zerreden küreye ne varsa, mutlak manada yaratılışının bir anlamı, amacı ve gayesi mevcuttur.

Ancak bizler maalesef o anlamı veya gayeyi okumayı başaramadık. İnen ilk Kur'ân ayeti olan "İkra' bismi rabbikellezi halak" ifadesinde "Rab" kelimesi geçmektedir. Allah burada doğrudan "Allah" demiyor, "Rab" diyor; çünkü Rab, seni terbiye eden, yetiştiren, hayatını tanzim eden ve gündelik programını belirleyen demektir. İşte o Rabbin adına oku denilmektedir.

Peki neyi okuyacağız? Ayette nesne (mef'ûl) belirtilmemiştir; Arap dilindeki kurala göre eğer nesne zikredilmemişse, anlam "Yaratılmış ne varsa hepsini oku!" şeklinde olur. Bizler sadece tespihin değil, okumanın da içini boşalttık. Okuma denilince sadece kelimeleri ve lafızları tekrar etmeyi anladık; Kur'ân'ı bolca hatim yaptık ancak anlamadan, bilmeden ve idrak etmeden telaffuz ettik. Bu yüzden ümmet, asırlardır Kur'ân'ı seslendiriyor fakat onu gerçek manada okuyamıyor.

"Ikr" kelimesinin anlamı; "Ey insan! Rabbini referans alarak yaratılmış ne varsa incele, araştır ve gözlemle" demektir. O sırları ortaya koyarak anlam ve amacın ne olduğunu kavramalı ve buna göre hayatını kolaylaştırarak yaratılanları hizmetine sunmalısın. "İkra" kelimesinin içini boşalttıkları gibi "**Sebbih**" kelimesinin içini de boşalttılar.

Sebbihi önce ne değildir? Sebbihi, eline boncuk alıp çekmek veya 33'lük, 90'lık tespihlerle uğraşmak hiç değildir. **Sebbihi bir emir fiilidir; yani bu bir eylemdir, sadece söylem değildir.** Ayette "Kul" (De ki) ifadesi yoktur; bu yüzden tespihin söylemle bir alakası yoktur. Bir emir söz konusudur ve o emirle bir eylem ortaya koymanız istenmektedir.

Allah adına, O'nun yarattığı bütün kâinatın yasalarını okuyup buna göre hareket etmektir. **Tespih, kâinatın yasalarını okumaktır.**

Örneğin jeolojinin yasalarını okuyup ona göre önlemini almak; biyolojinin yasalarını okuyup insanoğlunun hayatına istifade edeceği güzel şeyleri bulmak ve canlıları araştırmaktır. Ağaçları, mevsimleri ve astronomi ilmini araştırıp müminlerin ve tüm insanlığın faydasına sunmalısın. Yaratanın ortaya koyduğu mükemmel bir varlık olan insanı araştırmalısın. **TESPİH, ALLAH ADINA HAREKET ETMEK; ALLAH'IN YASALARINI OKUYUP ONA GÖRE HAREKET ETMEKTİR.**

Peki, biz bu ilahi yasaları okuyabildik mi? Okuyamadık; fakat başkaları okudu. Bütün uydu ve iletişim sistemleri onların elindedir, çünkü onlar bu yasaya göre hareket etmişlerdir. Allah, kim çalışmış ise ona vermektedir.

Rabbimiz İsrâ suresi 44. ayette; *"Evrende, varlıkta hiçbir şey yoktur ki O'nu tespih etmiş olmasın; lakin siz onların tespihini anlayamazsınız"* buyurmaktadır. Demek ki kuşlar, ağaçlar, güneş ve her şey tespih etmektedir. Peki bunlar sürekli "sübhanallah" mı demektedirler? **Bunu böyle mi anlayacağız? Hayır.**

Tüm yaratılmışlar, Allah'ın onlara koyduğu gaye ve hedef doğrultusunda hareket etmektedirler. Tespih; Allah'ın koyduğu kanunlara göre hareket etmektir. Güneşin tespihi, ışınlarını dünyaya yayıp dünyayı ısıtmaktır. Yağmurun tespihi, çöle dönmüş ölmüş olan toprağı canlandırmak; ineğin tespihi ise insanlara süt vermektir.

Biz gerçek manada tespih etmedik; aksine elimize Hindu boncuğunu verip "tespih budur" dediler. "Kim 99 kere Sübhanallah derse günahları affolur ve cennete gider" diyerek bize bu anlayışı din olarak sundular.

Deprem ilahi bir yasadır ve bu kâinatın vazgeçilmez bir kuralıdır; ancak biz deprem yasasına göre hareket etmedik. Bu nedenle her zaman ağır bedeller ödüyoruz. Allah, adeta "Bu jeoloji yasasını okuyun ve ona göre önleminizi alın; fay hatları üzerine bina kurmayıp dağın eteklerinde yapılar inşa edin, ovalarda yapılaşmaya gitmeyin ve malzemeden çalmayın" buyurmuştur. Siz öyle bir kitaba iman etmişsiniz ki o kitap; "Kim bir cana haksız yere kıyar ve yeryüzündeki düzeni bozmaya çalışırsa, bütün bir insanlığı katletmiş olur" demektedir.

İşte biz depremin yasasını okuyamadık, yani "Sebbih" etmedik ve tespihini yapmadık. Biz sebbih edemediğimiz sürece de maalesef canlarımız gitmeye devam edecek.

Peki, biz ne yaptık?

Deprem başımıza çökerken sadece "Sübhanallah, Sübhanallah" dedik; ancak bu eylemsiz söylem fayda vermedi ve öldük. Arkasından da "Günahlarımız var, o yüzden deprem oldu" diyerek suçu başka yerlere attık. Bu nedenle, ilahi yasalara (sünnetullah) uymadıkça burnumuz yerden sürünmeye devam edecektir.

Tespihin Tarihçesi

Tespih, tekrarlanan monoton işlemleri saymak amacıyla ipe dizilmiş belli sayıdaki boncuk tanesinin oluşturduğu halkaya denir. Tespihin 11, 33 ve 99 taneli olanları Müslümanlar; 33 ve 59 taneli olanları Hristiyanlar; 108 taneli olanı ise Budistler tarafından kullanılmaktadır.

Tespihin ilk kullanıldığı yer olarak Hindistan ve Hinduizm gösterilmektedir. Sonrasında Budizm ile Asya'da yayılmış, Ortadoğu üzerinden de Avrupa'ya kadar ulaşmıştır. Hristiyanlık içinde hem Katolik hem de Ortodoks kilise mensupları tarafından kullanılmıştır.

Tespih, hemen hemen tüm dünya dinlerinin kullandığı bir ibadet aracı olsa da İslamiyet ile özdeşleşen kimliği sonucunda Türk-İslam dünyasında nam salan bir sanat halini almıştır. Kullanılan malzeme ne kadar kaliteli ve ayrıcalıklı ise tespih de o kadar değerli hale gelmiştir. Bugün tespih denildiğinde akla gelen ilk inanç sistemi yine İslamiyet olmaktadır.

Ülkemizdeki yaygın dini geleneklerden birisi namaz sonrasında tespih çekme uygulamasıdır. Cemaatle kılınan namazların bitiminde müezzin eşliğinde veya bireysel kılınan namazlardan sonra müminler tespih çeker ve akabinde dua ederek namazlarını tamamlarlar. **Hemen belirtelim ki, Resulullah zamanında böyle bir uygulama yoktur; bu uygulama sonradan ortaya çıkmış ve yaygınlık kazanmıştır.**

(Enbiyâ 73/21)

اَمِ اتَّخَذُوا اٰلِهَةً مِنَ الْاَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ

Emi-tteẖażû âliheten mine-l-ar**d**i hum yunşirûn*(e)*

Yoksa onları arzdan neşredecek ilahlar mı edindiler?

Allah Resulü'nün yanından ayrılanlara verilen cevap şöyledir: "Sizi bu taş ve tahtadan oyduğunuz putlar mı diriltecek veya sizi bu dünyaya onlar mı yayacak?"

"**Neşretmek**"; yaymak, sermek ve açmak anlamlarında kullanılmaktadır. Bu ayette, uyduruk ilahların ve şirk inancının insanları hiçbir yere götüremeyeceği hatırlatılmaktadır. Bu inançla olduğunuz yerde çakılır kalır ve dünya hayatının çetin azabı ile karşılaşırsınız. Hatta bir sonraki ayet, şirk inancının ifsadın (bozulmanın) temel sebebi olduğunu şu şekilde ifade etmektedir...

(Enbiyâ 73/22)

لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ

Lev kâne fîhimâ âlihetun illa(A)llâhu lefesedetâ(c) fesub*h*âna(A)llâhi rabbi-l'arşi 'ammâ ya**s**ifûn*(e)*

Eğer ikisinde de Allah'tan başka ilahlar olsaydı ikisi de mutlaka fesada uğrardı. Arşın Rabbi olan Allah, isnatlarından münezzehtir.

Allah, müşriklerin yaptığı her türlü isnattan beridir ve süphandır. Şirk inancının müşrikler üzerinde nasıl bir zulüm ve ifsada dönüştüğü Kur'ân-ı Kerim'in farklı ayetlerinde anlatılmıştır. Tevhid bakış açısındaki nizam ve intizamda şöyle bir kıyas hatırlatılmaktadır: Birçok ilahın yönettiği bir dünya ve kâinatı tahayyül etmek istiyorsanız müşriklerin hallerine; tek ilahın yönettiği nizamı ve kâinatı görmek istiyorsanız müminlerin birlik ve beraberliklerine bakmalısınız. Tevhidin tecellisi müminler olmalıdır; aksi takdirde bir şey anlatamayız.

"Arşın Rabbi" ifadesi Kur'ân-ı Kerim'de nerede geçiyorsa, orada bir yönetim makamının bulunduğu ifade edilmektedir. Bu ifade, müşahede edilen nizamın bir yönetim makamından kaynaklandığını belirtmek içindir. Müşriklerin batıl isnatları, aslında kendi hayatlarının bir yansımasıdır; hayatları bozuk olduğu için ilah anlayışları da bozuktur. Parçalanmış müşrik zihni için ilah; kendi menfaatine hizmet eden herhangi bir nesne, kişi veya düşünce olabilir. Bu durum, şartlara ve duruma göre ilah atamaları yapılmasıyla kendini gösterir; burada ilahı atayan yine kişinin kendisidir.

Bir nesnenin ilah olduğunu iddia eden bu kişi, aslında o nesneye değil, doğrudan kendisine tapmaktadır. Kendi heves ve hevasına tapmaktadır; çünkü ilahı atayan ve belirleyen konumuna gelerek kendisini o makamdan daha üstün bir yere koymaktadır. Dolayısıyla müşrik, kendi nefsine ve çıkarlarına "din kılıfı" adı altında tapan kişidir.

(Enbiyâ 73/23)

لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ

Lâ yus-elu ‘ammâ yef’alu vehum yus-elûn*(e)*

O yaptığından mesul değildir ve onlar mesuldür.

Allah rahmeti kendi üzerine yazmıştır; dolayısıyla rahmete aykırı bir durum gerçekleşirse, kendi koyduğu bu ilke ile çelişmiş olur. Böyle bir durumda rahmete aykırılıktan dolayı sorumlu tutulması gerekirken, metin burada "sorumlu olmaz" demektedir.

"Allah yaptığından sorumlu değildir" şeklindeki düz bir anlayış bize göre hatalıdır. Ayetteki ifade genel bir yargıdan bahsetmemektedir; zira Allah kendine rahmeti ilke edindiyse, buna aykırı her durumda sorumlu olmalıdır. Buradaki "mesul değildir" ifadesini, Allah'ın sorumsuz veya haşa kuralsız olduğu şeklinde yorumlamak büyük bir çelişki doğurur. Bizim Rabbimiz ilkeli, kuralları olan ve verdiği söze sadık (Es-Sadık) olandır. Allah'ı sorumsuz addetmek, O'nun tüm güzel isimlerinin (Esma-ül Hüsna) özüne aykırıdır ve vaadinden dönmesi anlamına gelir. Bu nedenle "sorumlu değildir" ifadesini mutlaka bağlamı ile birlikte anlamamız şarttır.

Burada Allah'ın sorumlu olmadığı husus, aslında müşriklerin kendi yaptıkları, sorumlu oldukları ve sorgulanacakları konulardır. Müşrikler, kendi uydurdukları şirki ve yaptıkları işleri Allah'a isnat etmektedirler. Oysa Allah, şirkin oluşturduğu ifsattan, bozgunculuktan ve zulümlerden sorumlu değildir. Ayeti genel bir kural değil, iç bağlamına göre anlamak zorundayız. Âlemlerin Rabbi, müşriklerin asılsız isnatlarından münezzeh olduğu için onların kötülüklerinden dolayı sorumlu tutulamaz. Şirkin doğurduğu şerden Allah değil, bizzat onu yapan müşrikler sorumludur.

Allah, insanları başkasına kul olmasınlar diye yaratmıştır; bu sebeple şirkin doğurduğu zulmün sorumlusu Allah olamaz.

Bu durumu En'âm suresi 148. ayette şöyle okuyoruz: *"Şirk koşanlar dediler ki: 'Eğer Allah dileseydi biz ve babalarımız şirk koşmazdık ve biz hiçbir şeyi haram kılmazdık.'".*

Bu mantığa göre suçlu ve sorumlu kim olmaktadır? Müşrik kafasına göre sorumlu Allah'tır; **işte Allah burada bu anlayışı reddetmektedir.** İnsanlar, kendi uydurdukları inançlardan, haram ve helal belirlemelerinden dolayı Allah'ı sorumlu tutamazlar; Allah bunlardan mesul değildir. Aksine Allah; rahmetinden, koyduğu ilkelerden ve verdiği vaadinden sorumludur.

(Enbiyâ 73/24)

اَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهٖٓ اٰلِهَةً ۭ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ ۚ هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَّعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِيْ ۭ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۙ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ

Emi-tteḫażû min dûnihi âlihe*(ten)* (s) **k**ul hâtû burhânekum (s) hâżâ żikru men ma'iye veżikru men **k**ablî (k) bel ekśeruhum lâ ya'lemûne-l*ha***kk***(a)* (s) fehum mu'ri**d**ûn*(e)*

Yoksa O'nun astında ilahlar mı edindiler? De ki: "Haydi burhanınızı getirin!" Bu zikir, benimle beraber olanların ve benden öncekilerin zikridir." Bilakis onların çoğu hakkı bilmezler. Bu yüzden yüz çevirirler.

Rabbimiz, neden burada "hüccetinizi getirin" değil de "burhanınızı getirin" buyurmuştur? Her iki kelime de delil manasına gelse de, Allah'ın astında başka ilahlar olduğu iddiası için hüccet değil, burhan istenmektedir.

Burhan kelimesi; maddi, elle tutulan ve gözle görülen somut bir kanıt anlamına gelmemektedir. Bu yönüyle hüccetten farklıdır; burhan, daha çok akli ve mantıki çıkarımlara dayanan delillerdir. Örneğin, bir cinayet mahalline gelen dedektif suçluya ait bir saç teli bulursa, bu somut delile "hüccet" denir. Fakat dedektif şüphelileri dinleyip mantıklı bir çıkarım yaparak, o kişinin o saatte orada bulunabileceğini mantıki bir şekilde ispatlıyorsa, Kur'ân-ı Kerim buna "burhan" demektedir.

Peki, bu bağlamda neden hüccet değil de burhan istenmektedir? Çünkü bu tür ilahiyat konularında hiç kimse somut bir delil (hüccet) getiremez; sadece akli çıkarımlar yapabilir. Bu sebeple burhan kelimesi burada hikmetle seçilmiştir. Maddi bir kanıt ile ispat edilemeyecek olan bu tür senaryolar, laboratuvar ortamında deneyimlenemez; sadece mevcut nizama bakıp akli bir çıkarım yapılabilir.

Burada Allah Resulü'ne yönelik "benimle beraber olan ve benden öncekilerin zikridir" ifadesiyle; Ehl-i Kitap içinden Allah'a çocuk isnat etmeyen ve O'nun dışında ilahlar edinmeyenlerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Onlar arasından vahyi işitenler zaten Müslüman olmaktadır; ancak henüz vahyi işitmemiş olanlar da mevcuttur.

Buna karşın, "onların çoğu hakkı bilmez" ifadesinin muhatabı, şirk koşan Mekkeli müşrikler ve hakka kapalı olan Ehl-i Kitap kesimidir. Buradan hareketle, bu ayetler indiğinde Allah Resulü'nün getirdiği hakka talip olup tabi olan kişilerin sayısının oldukça az olduğunu söyleyebiliriz.

(Enbiyâ 73/25)

وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا نُوحِّي اِلَيْهِ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا۠ فَاعْبُدُونِ

Vemâ erselnâ min **k**ablike min rasûlin illâ nû*h*î ileyhi ennehu lâ ilâhe illâ enâ fa'budûn*(i)*

Ve senden önce bir resul göndermedik ki: "Benden başka ilah yoktur." O halde bana kul olun!" diye vahyetmiş olmayalım.

Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar görev yapan bütün resullerin hepsi tevhid inancını, yani Allah'tan başka ilah olmadığını anlatmıştır. Fakat bu öğretiler zamanla "Allah'ın oğulları" veya "Allah'ın kızları" kavramlarına dönüştürülmüştür. Mekkeli müşrikler melekleri Allah'ın kızları kabul etmiş; Ehl-i Kitap ise Üzeyir ve Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu edinerek Allah'ın dışında başka ilahlar edinmişlerdir.

Hem İncil'de hem de Tevrat'ta yüzlerce kez "Allah'tan başka ilah yoktur" ifadesi yer almaktadır. Bu ibare güncel İncil ve Tevrat nüshalarında da yazılıdır; ancak burada ilginç bir çelişki bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de bu hususta şöyle buyurulmaktadır: *"Senden önce hiçbir resul göndermedik ki ona 'Lâ ilâhe illallah' (Benden başka ilah yoktur) gerçeği dışında bir şey vahyetmiş olalım".*

Bu nedenle Tevrat ve İncil'de de "Lâ ilâhe illallah" mesajı aranmalıdır. Tüm bu vahiylerin aynı kaynaktan gelmesi sebebiyle söylemlerin mutabık olması zaten akli bir burhandır (kesin delildir).

Tevrat'a bakacak olursak, Allah'ın tek ilah olduğu şu ayetlerde yazar. "Yukarda, göklerde ve aşağıda, yerde Rab olan Allah'tır başkası yoktur." (Tesniye 4/39)
"Dinle ey İsrail! Tanrı'nız olan Rab bir olan Rab'dır." (Tesniye 6/4)
"Şimdi görün ki ben oyum, katımda ilah yoktur." (Tesniye 32/39)
"Senden başka ilah yoktur." (Samuel 2/2)
"Rab Allah olan odur. O'ndan başka yoktur." (Krallar bölümü 8/60)
"Rab benim. Başkası yok. Benden başka Tanrı yok. Beni tanımadığın halde seni güçlü kılacağım. Öyle ki doğudan batıya dek benden başka ilahın benden başkası olmadığını herkes bilsin diye." (Yeşia bölümü 45/6)

İncil'de ise Allah'ın tek ilah oluşu şöyle anlatılmış:

"Dinle ey İsrail! Rabbiniz olan Rab tek Rab'dır." (Markus 12/29,30)
"İsa ona dedi: "Tanrı'mız bir olan Rab'dır. Yazıcı ona dedi: "O, birdir O'ndan başkası yoktur." (Markus)
"Tanrı birdir." (Galatyalılara mektupta gelmiş)
"Bizim için tek Tanrı var." (Koritoslara Mektup 8/6)

Peki, Allah birdir dedikleri halde nasıl oldu da resulleri O'nun oğlu edinip onlara tapındılar?

Bunu Matta İncili'nden şu şekilde okuyoruz: On bir takipçi, Celile'de İsa'nın kendilerine gitmelerini söylediği dağa gitmişlerdir. Dağda İsa'yı görmüş ve ona tapınmışlardır; ancak bazılarının bu konuda kuşku içinde olduğu belirtilmektedir. Hz. İsa henüz yaşarken bile ona tapınanlar varken, bazılarının da şüphe duyduğu görülmektedir.

Bu durum sadece dini öğretilere has bir durum değildir. Maalesef insanlar; siyasi liderlerine, komutanlarına, sanatçılarına veya futbolcularına tapınır derecesinde aşırı bir sevgi besleyebilmektedir. Kişileri hatadan ve eksikten münezzeh kılarak idolleştirmek, insanlığın tarih boyunca sergilediği sapma tezahürlerinden sadece bir tanesidir. Henüz resuller hayattayken bile onlara tapma eğilimleri mevcuttur. Örneğin, Allah Resulü sakalını keserken dökülen kılları toplayan biri vardır; bu kişi daha sonra topladığı o kılları bir tapınma nesnesine dönüştürecektir. Kişi öldüğü zaman, birileri mutlaka ondan kutsal bir şey bulup çıkaracaktır. Müşriklerin maddeyi kutsallaştıran materyalist bakış açısı ve nesneyi saygı gösterilen bir sembolle özdeşleştirme mantığı, Kur'ân-ı Kerim'den sonra da devam eden bir yaklaşımdır. Allah Resulü, "Ben de sizin gibi bir beşerim" diyerek bu tür eğilimlerin önünü kesmek için perdedeki resmi dahi yasaklamıştır.

(Enbiyâ 73/26)

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهٗ ۜ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ۙ

Ve **k**âlû-tteĥaże-rra*h*mânu veledâ*(en)*[k] sub*h*âneh*(u)*[c] bel 'ibâdun mukramûn*(e)*

Ve dediler ki: "Rahman evlat edindi." O, Sübhan'dır. Bilakis onlar ikram edilmiş kullardır.

Kitaplarında "Lâ ilâhe illallah" yazmasına rağmen daha sonra "Rahman evlat edindi" dediler. Kur'ân-ı Kerim bu iddiaya şu cevabı vermektedir: "O, Sübhan'dır. Bilakis onlar ikram edilmiş kullardır." Yani onlar Allah'ın evlatları değil, aksine O'nun keremine ve ikramına mazhar olmuş kıymetli kullarıdır.

Bu ayette Allah'ın isimlerinden özellikle "Rahman" esmasının seçilmiş olması dikkat çekicidir. Peki, neden Rahman ismi seçilmiştir? Mekkeli müşrikler Rahman ismini tanımazlar; Tevrat ve İncil'e baktığınızda da "Rahman" isminin doğrudan geçmediğini görürsünüz. Öyleyse "Rahman evlat edindi" diyenler kimlerdir?

Bu ifadeyi kullananlar "ilah" veya "tanrı" demiyorlar, bilinçli olarak "Rahman" diyorlar. Peki, bunu söyleyenler tam olarak kimdir? İki el arasındaki mevcut kutsal kitaplarına böyle bir şey yazdıklarına dair bir bilgi yoktur; Kur'ân-ı Kerim "sağ elleriyle yazdılar" demiyor, sadece "Dediler ki" diyerek bu durumun bir söylem ve halk algısı olduğunu belirtiyor. Buradaki inceliği görüyor musunuz? Bu durum, cahil halkın bir algısından ibarettir.

Mekkeli müşriklerin "Rahman da neymiş?" şeklindeki itirazlarından dolayı, bu iddiayı dillendirenlerin müşrikler değil, Ehl-i Kitap olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bu iddiayı ortaya atanlar "ibn" (oğul) değil, "veled" (evlat) kelimesini kullanmışlardır. Kur'ân-ı Kerim'de oğul manasında hem "ibn" hem de evlat manasında "veled" kelimesi mevcuttur.

Neden burada "ibn" değil de "veled" kelimesi seçilmiştir? Arapçada r-h-m köküne baktığımızda, Rahman Allah'ın bir sıfatı olarak Kur'ân-ı Kerim'de karşımıza çıkmaktadır. Bu kelimenin Aramice, Süryanice ve İbranicede "rahman" veya "merhamet eden" anlamındaki kelimelerden alındığı söylenmektedir. Aynı zamanda Aramice, Süryanice ve İbranice dillerinde "raham"; sevme, acıma, merhamet etme ve bağışlama manalarına gelir. Bu durumda İncil, Tevrat ve Zebur'da doğrudan "Rahman" kelimesini değil, onun çevirisi olan "seven, bağışlayan, acıyan" gibi kelimeleri arattığımızda karşımıza pek çok sonuç çıkmaktadır. İbn Abbas'a göre de "rahman" ifadesi Arapça bir kelime olmayıp İbraniceden alınmıştır. Aynı fiil kökü Arapçada da mevcut olduğu halde, sıfat biçimi zaten Aramice ve İbranice bir alıntıya işaret etmektedir.

Veled ve ibn kelimelerinin ayrımına gelecek olursak; "veled" genellikle cinsel birliktelik sonucu olan çocuk anlamında kullanılırken, "ibn" mecazi anlamda kullanılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de "ibn" kelimesinin mecazi anlamda kullanıldığı ayet Bakara suresi 215. ayettir. Bu ayetteki "vebni-ssebîl" ifadesi "yol oğlu" veya "yol çocukları" demektir. Yol çocuk doğurmayacağına göre Kur'ân-ı Kerim bunu, o yolda veya sokakta yaşayanlar ya da o yola müntesip olmuş yolcular manasında mecazi olarak kullanmıştır. Mesela Türkçemizde de çok hızlı koşan birine "rüzgârın oğlu" deriz; rüzgârın onu doğurması mümkün olmadığına göre bu ifade mecazdır. Her dilde "oğul" kelimesi mecaz olarak kullanılabilirken, Arapçada "ibn" kelimesinin aksine "veled" mecaz olarak kullanılmaz; doğrudan fiziki çocuğu ifade eder.

Hristiyanların itirazı, Hz. İsa'nın Tanrı'nın mecazen oğlu olduğuna yöneliktir. Onlar Hz. İsa'ya zaten mecazen oğul dediklerini, yani "ibn" kelimesini kullandıklarını söylerler; "veled" kelimesini ise Tanrı'ya bir hakaret saydıkları için kullanmazlar. Tanrı'nın bir insanla ilişkiye girip çocuk doğurması fikrine karşı çıkarlar.

Hristiyanlar, Hz. İsa'nın Allah'ın "veled"i olmadığını savunmaktadırlar. Ancak kutsalkitap.org sitesine baktığınızda, Allah'ın oğlu kavramı işlenirken Kur'ân'ın Hristiyanların söylediklerini dile getirdiği görülür. Fakat Hristiyan doktrinini sert bir şekilde eleştirirken aslında bizim ne demek istediğimizi bilmezler. Yani Kur'ân'ın, Hristiyanların kendi düşüncesinden habersiz olduğunu iddia ederler. Kur'ân'ın bu "ibn" ve "veled" ayrımını, yani bizim bunu mecazi olarak kullandığımızı bilmediğini, bu yüzden "veled" kelimesinin geçtiğini zannederler. Bu durum Kur'ân'ın Hristiyanların neyi savunduğundan haberi yokmuş gibi bir algı oluşturmaya çalışmaktır.

Öncelikle bu ayette geçen "**Ve kâlû**" (Dediler ki) ifadesi çok büyük bir önem taşımaktadır. Bu ifade, söz konusu inancın kitaplarında yazdığına veya ellerindeki metinlerden böyle okuduklarına dair bir kanıt olmadığını, aksine bunu sadece dillerine doladıklarını göstermektedir. Bu iddiayı dillendirenler, aslında cahil Hristiyan halktır. Kur'ân'ın indiği dönemde, kutsal kitaptan nasibi olan Hristiyanların yanı sıra kulaktan dolma bilgilerle hareket eden çok sayıda cahil Hristiyan da bulunmaktaydı.

Hz. İsa'nın babasız doğması ve onlara okunan kitaplarda kendisine "Tanrı'nın oğlu" denmesi, bu ifade mecaz olsa dahi ister istemez cahil halk nezdinde "fiziksel oğul" algısına sebep olmuştur. Kur'ân-ı Kerim, bu yanlış algıyı ve sapmayı düzeltmektedir. Üstelik bu yanlış inancı "sevgi ve merhamet" kılıfı altında geliştirdikleri için ayette "Rahman" esması tercih edilmiştir. Nitekim Hristiyanlara sorduğunuzda, "Tanrı bizi çok seviyor, biz O'nun çocuklarıyız" şeklinde cevap verirler.

Kur'ân'ın bu hatalı algıyı hem burada hem de Meryem suresinde ayrıntılı bir şekilde açıkladığını görebilirsiniz. Kur'ân, kendinden önceki kitapları tasdik edici (Musaddık) olduğu gibi, Müheymin özelliği gereği o kitapların üzerindeki yanlış algıları da düzeltir ve revize eder. Müheymin vasfı tam olarak bu revize etme işlevidir; Kur'ân, sadece kitapta yazılı olanı değil, halkın o kavrama yüklediği yanlış manayı "veled" kelimesini kullanarak düzeltmiştir.

"Rahman" isminin seçilmesi, Hristiyanların kendilerini "Tanrı'nın çocuğu" olarak görmelerindeki dayanaklarına yapılmış bir atıftır. Bu ifade, Tanrı'nın kendilerini sevdiği ve merhamet ettiği gerekçesiyle O'nun oğlu olduklarını savunanlara bir cevap niteliği taşıyabilir. Ayrıca bu kullanım,

Yahudilerin kendilerini "seçilmiş ırk" ve Tanrı katında "O'nun oğulları" mertebesinde görme iddialarına da bir reddiye teşkil etmektedir.

Kur'ân'da "Rab" kelimesi hem âlemlerin Rabbi için hem de Yusuf suresinin 42. ayetinde olduğu gibi bir kölenin efendisi manasında kullanılmaktadır. Hz. Yusuf, zindandaki arkadaşına "Git, efendine benden bahset" demiştir. Burada "efendi" olarak çevrilen kelimenin Arapçası "Rab"dır; yani "Git, Rabbine benden bahset" demiş olmaktadır. Çünkü Kur'ân inmeden önce "Rab" kelimesi; efendi, sahip ve terbiye eden herkes için yaygın olarak kullanılmaktaydı.

Peygamberimiz için "efendimiz" dediğimiz zaman aslında ne demiş oluyoruz? Bu sorunun cevabını, "Rab" kelimesini sadece Allah'a tahsis etmeyip başkaları için de kullanıldığını gördüğümüzde anlayabiliriz. Nitekim 99 Esma listesinde "Rab" diye bir isim yoktur; çünkü Araplar bu kelimeyi "kölenin efendisi" manasında kullanmaktadırlar. Kur'ân-ı Kerim bu kelimeyi alarak; insanların efendileri olabileceğini ancak bu efendilerin de bir efendisi, yani "Âlemlerin Rabbi" olduğu manasında Allah'a isnat etmiştir. Bu bağlamda siz de bir atın rabbi (sahibi, terbiye edicisi) veya bir evin rabbi olabilirsiniz; fakat Kur'ân, "Âlemlerin Rabbi" vasfının sadece Allah'a ait olduğunu vurgulamaktadır.

"Rab İsa" kullanımını; "efendimiz", "bizi terbiye eden" ve "bize sahip çıkan" anlamında düşündüğümüzde, Tevrat ve İncil'deki pek çok ifadenin Kur'ân'a uygun olduğunu görürüz. Hz. Muhammed için kullandığımız "efendimiz" sıfatını Hz. İsa için de düşünebiliriz. Bu perspektiften bakıldığında "Tanrı'nın oğlu" ifadesi; Allah'ın biyolojik evladı veya çocuğu demek değil, tek ilah olan Allah'ın yolunda kendini feda eden kişi demektir. Tıpkı Kur'ân'daki "yol oğlu" (ibnü's-sebil) veya Türkçedeki "rüzgârın oğlu" örneklerinde olduğu gibi, bu ifadeyi mecaz olarak anlamamız gerekir.

Orijinal İncil'de "Tanrı'nın oğlu" şeklinde çevrilen kalıp, aslında Allah'ın yoluna kendini adayan ve Rabbin terbiyesine giren kişi anlamında bir mecazdır. Ancak zamanla bu mecaz, Hz. Meryem'in eşi olmadan çocuk sahibi olması imtihanı üzerinden hakikate dönüştürülmüş ve sığ bir bakış açısıyla şirke alet edilmiştir.

İncil'deki Baba-oğul-kutsal ruh üçlemesinin orijinal İncil'deki manası nedir?

Kutsal kitaptaki baba ifadesi fiziki bir babalık değil; her şeyin tek sahibi, efendisi, hükümdarı ve Rabbi manasında kullanılan mecazi bir kavramdır. Bir kimsenin "bu adam bana babalık yaptı" demesindeki sahiplenme, büyütme ve koruyup kollama manasına gelmektedir.

Oğuldaki ifadesi tamamen Allah'ın yoluna kendini adayan, bu uğurda zorluk gören elçileri (Hz. İsa gibi) ve bu inanca tabi olanları ifade eder. "Tanrı'nın çocuklarıyız" denildiğinde fiziki bir durum kastedilmemekte; kendisini Allah yoluna vakfeden "rabbaniler" gibi bir anlam taşımaktadır. Çünkü veled kelimesi değil ibn kelimesi kullanılmıştır.

Kutsal ruhu Kur'ân-ı Kerim'de tarattığımız zaman vahyin bir sıfatı olarak karşımıza çıkıyor. Allah'ın elçisine gönderdiği, araya hiçbir vesvese veya yanlış bilgi karışmamış, bozulmamış arı duru ilahi mesajlar ve "ruh" anlamına gelmektedir. O zaman kutsal ruh Allah'ın elçisine gönderdiği ilahi bilgi olmaktadır. Kutsal elçinin. Değil gelen bilginin sıfatı.

Hani Kurân'ı Kerim'de var ya ona temiz olanlardan başkası dokunamaz diye. Kutsiyette ona dokunamama gibi bir durum var. Yani ona gelen bilgiye ona gelene kadar herhangi bir şeytani vesvese herhangi bir araya farklı bilgi katılmamış, bozulmamıştır. O yüzden arı duru bir mesajdır şeklinde kullanılıyor.

Hristiyanlara Tanrının çocukları denmesinin asıl ve orijinal anlamı, Kurân'ın rabbaniler demesi manasında olabilir.

Rabbanium Rabbani kelimesinin çoğulu olup aslı rabbi kelimesine dayanır. Rabbi Rabbe tabi olan demektir. Rabbani ise Rab bilgisine sahip olma ve Rabbe itaat etme özellikleriyle nitelenen kişileri ifade ediyor. İşte İncil'in Rab kullanımı zamanla babaya evrilmiş, onu seven ve onun yoluna baş koyan rabbaniler Tanrı'nın haşa oğulları durumuna getirilmiştir. Bu algısal bir bozukluktur. Bu tahrif eski ve yeni ahit metinlerindeki algılara da yansımıştır.

Orijinal metin korunsa bile o metindeki kelime ve kavramlara yüklenen manalar bozulunca anlaşılma ve çevirilerdeki tahrif kaçınılmaz olur. Bakıyorsunuz İncil'e O'ndan başka ilah yok ayetini görüyorsunuz, bir de bunları görüyorsunuz. Göklerde ve yerde Tanrı tektir. Bu İncil'de de var Tevrat'ta da var. Demek ki burada bir algı, anlayış ve çevirilerde problem olduğunu çok net görebiliriz.

Habeşistan Kralı Necaşinin sizin ile bizim aramızda şu kadar ince bir çizgi kadar fark demesi, Kurân'ın o indiği dönemde orijinal İncil öğretisine, İncil'in kullandığı kavramları mecazi olarak anlayanların varlığına işaret ediyor. Şimdiki gibi anlasalar bu ince çizgi kadar bir fark yok demez. Doğu ile batı arasındaki fark kadar fark var der.

Bu bakış ve bilgilerle Medine'nin ilk yıllarında inen Bakara suresi 62'yi bir daha okuyalım. *"Şüphe yok ki iman edenler (Allah Resul'üne inanan müminler), Yahudiler ve Nasraniler (Hristiyanlar) ve Sabiler, bunlardan her kim Allah'a ve ahiret gününe iman eder ve salih bir amel işlerse elbette bunların Rabbleri yanında ecirleri vardır. Bunlara bir korku yoktur ve bunlar mahsun olacak değiller."*

Burada anlatılan, farklı inanç gruplarının bakış açılarını anlamaya çalışmaktır: "Rabler" derken neyi kastettikleri, "oğul" derken neyi ifade ettikleri ve "kutsal ruh" kavramına nasıl bir anlam yükledikleri…

Bu bağlamda ifade edilmek istenen şudur: Eğer bu insanlar salih amel ortaya koyarlarsa, onların da Rableri katında bir karşılıkları vardır. "Onlara korku yoktur" denmesi ise, azap ve endişeden uzak olacaklarını ifade eder.

İşte ayetin işaret ettiği anlam şudur: Ellerinin altındaki kitabı doğru anlayıp, onun mecazlarını yerli yerince kavrayarak ıslah edici ve faydalı ameller ortaya koyanların, Rableri katında bir ödülü vardır ve ahirette korku duymayacakları vaat edilmektedir.

Nitekim bu insanlar, Allah Resulü ile ve vahiy ile karşılaştıklarında hakikati kabul edip Müslüman olan kimselerdir. Bu nedenle Enbiya Suresi 26 ayetinde onlar için "mukarrabûn", yani Allah'a yakın kılınmış, ikram edilmiş kullar ifadesi kullanılmaktadır.

Ayetin sonu Resullerin ve inançlı insanların Tanrının fizik oğlu değil, kutsal ruh olan vahiy ile ilahi ikrama mazhar olmuş kerim kullar olduğunu ifade eder.

Farklı inanç gruplarına sahip bu kerim kulları nasıl anlayacağız?

Günümüzde batıya gidin, Allah Resul'ünün maalesef imajı o kadar kötü ki. Adam diyor ki: Ben anamdan, babamdan elinde kılıç, küçük kızlarla evlenen bir Muhammed işittim. Hz. Muhammed'i öyle bir şey zannediyorlar.

Bunu şimdi 27'nci ayet bize ve sahabeye Allah Resul'ü ehli kitaptan kimlerin tabi olacağını kimlerin olmayacağına dair bu kimseleri şöyle tanıtıyor.

Bunların özellikleri neler?

(Enbiyâ 73/27)

لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ

Lâ yesbi**k**ûnehu bil**k**avli vehum bi-emrihi ya'melûn*(e)*

Onlar, söz ile onu geçmezler. Ve onlar, onun emriyle amel ederler.

Onlar hangi söz ile onu geçmez?

Buradaki ifade "onlar kendi sözleriyle vahyin önüne geçmez" anlamında değildir. Ayette geçen "onlar, o söz ile onun önüne geçmez" ifadesindeki "o söz", bir önceki ayette geçen "Rahman evlat edindi" iddiasıdır.

Yani anlatılmak istenen şudur: Onlar bu tür sözlerle, yani "Allah çocuk edindi" gibi batıl iddialarla, hakikatin ve vahyin önüne geçmezler, gerçeği örtmezler.

Peki ne yaparlar?

Ehl-i kitaptan bu kimseler, "melekler kız mıydı, Allah'ın fiziki oğlu mu var, manevi oğlu mu var?" gibi teolojik tartışmaların içine girmezler; bunun yerine salih amel üretirler. Yani hakikati teorik tartışmalarla örtmek yerine, topluma fayda sağlayan işler ortaya koyarlar. Bu nedenle ehl-i kitaptan salih amel işleyenleri bulmak ve onları davet etmek önemlidir; çünkü bu gerçeklik bugün de değişmiş değildir.

Salih amel; topluma faydalı, sulhu ve selameti gözeten, ıslah edici ve onarıcı işler ortaya koymak demektir. Kendi bozuk inançlarını diline dolayarak bundan çıkar sağlayanlar ise salih amel ortaya koyamazlar.

Bu erdemli insanların diğer özellikleri ise Enbiya Suresi 28 ayetinde detaylı şekilde tarif edilmektedir.

(Enbiyâ 73/28)

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَۙ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُونَ

Ya'lemu mâ beyne eydîhim vemâ ħalfehum velâ yeşfe'ûne illâ limeni-rte**d**â vehum min ħaşyetihi muşfi**k**ûn*(e)*

Onların iki elinin arasındakileri ve haleflerini bilir. Ve onlar, rızaya ermiş olanlardan başkasına şefaat etmezler. Ve onlar, O'nun haşyetinden dolayı müşfiktirler.

Rabbimiz bu ayette Allah Resulü'ne adeta bir ölçü veriyor: Ehl-i kitaptan kim yardım eder, kim şefaat eder, kim tabi olur, kim ihanet eder? Bunun kriterini ortaya koyuyor.

Enbiya Suresi 28 ayete baktığımızda, onların durumunun şöyle tarif edildiğini görürüz: Allah, onların önlerindekini ve arkalarındakini bilir; onlar ise ancak Allah'ın razı olduğu kimseler için şefaat edebilirler ve O'na karşı derin bir saygı ve sorumluluk bilinci taşırlar.

Yani burada ölçü çok nettir: Allah'ın rızasını gözeten, O'na karşı saygı duyan, sorumluluk bilinciyle hareket eden ve bu doğrultuda yaşayanlar; işte onlar yardım eden, tabi olan ve güvenilir olanlardır. Buna karşılık bu bilinçten uzak olanlar ise ihanet edenlerdir.

"Onların iki elinin arasındakileri ve haleflerini bilir" ifadesi, ellerinde bulunan mevcut bilgileri ve onlardan sonra gelenleri kapsar. İki ellerinin arasındaki, yani o anda sahip oldukları kitaplar; halef ise onların ardından gelen vahiylerdir.

Bu bağlamda, Tevrat'ın ardından İncil, onların ardından da Kur'ân gelmiştir. Yani önceki kitaplar ve sonrasında gelen tüm vahiyler, tek bir kaynaktan geldiği için hepsini bilen Allah'tır.

"Onlar, rızaya ermiş olanlardan başkasına şefaat etmezler" ifadesi, Allah'ın rızasını gözeten bir bilinçle hareket edenlerin, bu çizginin dışında kalanlara destek vermeyeceklerini anlatır.

Bu bağlamda, ehl-i kitaptan olup ellerindeki metinleri doğru anlayan, mecazı mecaz, hakikati hakikat olarak okuyabilen kimseler; Allah'ın rızasını esas alır ve yalnızca bu doğrultuda olanlara destek olur.

Buradaki şefaat, ahiretteki aracılık anlamından ziyade, dünyadaki destek, yardım ve taraf olma anlamında anlaşılmalıdır. Yani hak ve adalet çizgisinde olanlara destek verilmesi, bunun dışında kalanlara ise bu desteğin sağlanmaması ifade edilmektedir.

"Ve onlar, O'nun haşyetinden dolayı müşfiktirler" ifadesi, Allah'a duydukları derin saygının (haşyet) onları şefkatli ve duyarlı kıldığını anlatır. Yani bu kişiler, Allah'a karşı sorumluluk bilinci taşıdıkları için insanlara karşı da merhametli davranırlar.

Bu bağlamda ehl-i kitaptan kimlerin destek olacağı da bu özelliklerle belirlenir: Müşfik olacaklar, haşyet sahibi olacaklar ve kendilerine gelen vahyin devamı niteliğindeki kitapları doğru anlayıp kavrayacaklardır. Bu vasıfları taşıyanlar, hakikatin yanında yer alır ve destek veren kimseler olurlar.

Onların iki ellerinin arasındaki, yani mevcut olan vahiy ile Kur'ân'ın tasdik ettiği eski ve yeni ahdin tevhide dair ortak anlayışıdır. Tevrat'tan sonra İncil, İncil'den sonra da Kur'ân gelmiş; her biri bir diğerinin halefi olmuştur. Allah'ın indirdiği tüm kitaplar arasında uyum ve ahenk bulunması gerekir; çünkü hepsinin kaynağı tektir. Allah, bir dönemde söylediğini başka bir dönemde unutup tersini söylemez. Ancak insanlığın gelişimi ve idrak seviyesi doğrultusunda bazı düzenlemeler ve açıklamalar yapılmıştır.

Bu bağlamda kastedilenler, İsevî ve Musevî olan topluluklardır. Allah Resulü'nün nüzul ortamında, destek ve yardım (şefaat) beklenebilecek kesim de bunlardır. Hicretten önce inen bu ayetler, gidilen coğrafyada bulunan Yahudi ve Hristiyan topluluklara işaret eder. Rabbimiz, "Kim sana destek olur?" sorusuna cevap olarak bu grupların hangi özelliklere sahip olması gerektiğini açıklamaktadır.

Allah'ın razı olduğu şekilde huşu, ciddiyet ve şefkatle O'nun emirlerini yerine getirmeye çalışanlar, müminlere destek olurlar. Buradaki "şefaat" kavramı, ahirette Allah'tan beklenen aracılık değil; dünyadaki yardım, destek ve dayanışma anlamındadır.

Bu anlamı Nisa Suresi 85 ayeti açıkça ortaya koyar: *"Kim güzel bir şefaatte bulunursa, ondan kendisine bir pay vardır; kim de kötü bir şefaatte bulunursa, ondan da kendisine bir pay vardır. Allah her şeyi gözetendir."* Buradaki şefaat, iyi işte destek olmak veya kötü işte destek olmak anlamına gelir. Yani insanlar ya hayra aracılık ederler ya da şerre; her iki durumda da bunun karşılığını alırlar.

(Enbiyâ 73/29)

وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ اِنِّي اِلٰهٌ مِنْ دُونِهٖ فَذٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰالِمِينَ

Vemen ye**k**ul minhum innî ilâhun min dûnihi feżâlike neczîhi cehennem*(e)* [c] keżâlike neczî-**zz**âlimîn*(e)*

Ve onlardan kim: "Muhakkak ki ben, O'nun astında ilahım." derse, işte o zaman ona cehennem ile karşılığını veririz. Zalimlerin karşılığı işte böyledir.

Şirkin "azîm bir zulüm" olduğu Lokman Suresi 13 ayetinde açıkça ifade edilmiştir. Burada da aynı ilke devam eder: Allah'ın astına kendini yerleştirip ilahî sıfatları kendisine nispet eden kişi zalimdir ve bunun karşılığının sadece cehennem olduğu bildirilir.

Bu durumu ehl-i kitap bağlamında düşündüğümüzde, mesaj daha da netleşir: Hz. İsa dahi böyle bir konuma yükseltilirse veya biri onu bu konuma çıkarırsa, bu kabul edilemez. Bu, Allah'ın astında birine ilahî güç atfetmek anlamına gelir. Dolayısıyla bu uyarı, yalnızca belirli bir gruba değil, vahyin önüne kendi görüşlerini koyarak ilahlık taslayan herkese yöneliktir.

Çünkü insan, nefsini, hevâ ve hevesini ölçü hâline getirdiğinde artık onu sınırlayacak bir ilke, bir yasa, bir helal-haram ölçüsü kalmaz. İşte bu noktada şirk, sadece teorik bir inanç sapması değil; aynı zamanda insanı zulme götüren bir yaşam biçimi hâline gelir.

Narsizmin ulaştığı son noktada insan, kendisini, görüşlerini, varlığını ve yaşadığı zaman dilimini gereğinden fazla büyüterek adeta merkeze koyar ve ona tapınır hâle gelir. Bu durumda kişi, hakikati dışarıda aramak yerine kendi düşüncesini mutlaklaştırır; eleştiriye kapalı, kendini ölçü kabul eden bir anlayış geliştirir.

Ayet, Allah'ın berisinde kendini bir aracı gibi konumlandıran her kişi, ruhban, haham veya kilise yapısına da açık bir uyarı içermektedir. Bu yaklaşım, ilahî otoritenin yerine geçmeye çalışmak ve insanları kendi üzerinden yönlendirmek anlamına gelir.

Aynı zamanda bu durum, dindarlar için de önemli bir hatırlatmadır: Hayatı, bu tür kişi ve kurumların belirlemesine bırakmak, onu zorlaştırabilir ve hatta yaşanmaz hâle getirebilir. Ayette geçen "onların karşılığı cehennemdir" ifadesinin dünyaya bakan yönü de burada ortaya çıkar. Çünkü Allah'ın yerine kendini koyanlar, insanlara huzur değil; baskı, korku ve karmaşa üretir, yani hayatı adeta cehenneme çevirirler.

Kast sistemi gibi hiyerarşik yapılarda, yani şirk düzeninde, aşağıda kalanların ezilmesi neredeyse kaçınılmaz hâle gelir. Bu yapı içinde özellikle dinden geçinen ruhban sınıfı, kendilerine atfettikleri sahte kutsallık üzerinden, samimi fakat bilinçsiz dindarlara zulmetmekte ve onları ezmektedirler. Bu Allah'ın yasasıdır.

Bu durumun temelinde şu vardır: İnsan kendini Allah ile kullar arasında bir konuma yerleştirdiğinde, ister istemez kendini üstte, diğerlerini altta görmeye başlar. Bu bakış açısı da zamanla adaletsizliğe ve zulme kapı aralar. Bu yüzden ilahî ölçüde, kulluk doğrudan Allah'a yöneliktir; araya konulan her hiyerarşik üstünlük iddiası, dengeyi bozma riskini taşır.

Bunun tarihte birçok örneği vardır. Mesela Bahâiliğin kurucusu olan Mirza Ali Muhammed buna tipik bir örnek olarak gösterilir. Bâtınî eğilimli bir hareket içinde ortaya çıkan bu kişi, kısa sürede halkın sevgi ve saygısını kazanınca çizgisini değiştirmiştir.

Önce "beklenen imamın kapısı" olduğunu, yani ona giden yolun eşiği ve hazırlayıcısı olduğunu iddia etmiştir. Ardından kendisinin mehdi olduğunu söylemiş; daha sonra da Hz. Muhammed'in peygamberliğini açıkça reddetmeden, onun son peygamber olmadığını ileri sürmeye çalışmıştır.

Bu örnek, bir insanın kendisini ilahî otoriteye yaklaştıran veya onun yerine koyan iddialara yöneldiğinde nasıl bir sapma sürecine girebileceğini göstermektedir.

Bu iddiasına delil olarak da Ahzab Suresi 40 ayetini göstermiştir. Ayette geçen "hâteme'n-nebiyyîn" ifadesini, "peygamberlerin sonuncusu" anlamı yerine, "peygamberlerin yüzüğü" ya da "en değerli yüzük taşı" şeklinde yorumlayarak kendi iddiasını temellendirmeye çalışmıştır. Böylece ayette bir mecaz bulunduğunu ileri sürmüş ve takipçileri de bu yorumu kabul etmiştir.

Daha sonra bu iddialarını ileri götürerek kendisine "el-Beyan" adlı bir kitabın indirildiğini söylemiş, zamanla da peygamberlik iddiasını aşarak "Ben bir aynayım; bende görünen Allah'tan başkası değildir" gibi ifadeler kullanmaya başlamıştır.

Nihayetinde 1849 yılında bu hareketin siyasi ve toplumsal gücü kırılmış, kendisi de idam edilmiştir. Ancak ortaya attığı fikirler tamamen ortadan kalkmamış; ardından gelenler bu düşünceyi devam ettirmiş ve kendilerini diğerlerinden üstün bir grup olarak tanımlamaya devam etmişlerdir. Bu örnek, bir kişinin vahyin önüne kendi yorumunu koyarak nasıl aşama aşama daha ileri iddialara sürüklenebileceğini ve bunun toplumsal etkilerini açıkça göstermektedir.

(Enbiyâ 73/30)

اَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَاۜ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاۤءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّۜ اَفَلَا يُؤْمِنُونَ

Eve lem yerâ-lleżîne keferû enne-ssemâvâti vel-ar**d**a kânetâ rat**k**an fefeta**k**nâhumâ(s) vece'alnâ mine-lmâ-i kulle şey-in *hayy(in)*(s) efelâ yu/minûn*(e)*

Kâfirler, göklerin ve yerin bitişik olduğu halde ikisini ayırdığımızı görmediler mi? Ve her canlıyı sudan kıldık. Hâlâ inanmazlar mı?

Nerede gördüler? Sebebi nüzuldeki müşrik kâfirler göklerin ve yerin bitişik olduğunu ne zaman gördü? Biz de görmedik. Ama görmediler mi? diyor. Bu ayet neden bahsediyor?

Diyanet İşleri Meali (Yeni): İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?

Bu ayeti günümüze alabiliyoruz. Çünkü günümüzdeki bilimsel çalışmalara baktığımızda gökler ve yerin ilk yaratılışta bitişik olması sonra bing-bang ile bunların ayrılması veya dünyanın oluştuktan sonra atmosferimizin oluştuğunu söyleyebiliyoruz. 1446 yıl önceki Müslümanlar bunu nasıl söyleyecek? Kâfirler bunu nasıl gözlemleyecekler? Araştırsalar bulabilirler mi? Hayır.

Sorumuz: Kâfirlerin görüp inkâr ettiği göklerin ve yerin bitişik olması hadisesini aslı nedir, nüzul ortamındaki kastı ve hikmeti ne olabilir?

Öncelikle bu ayetin nüzul ortamındaki karşılığına bakalım. Buradaki kâfirler Mekkeli müşrikler olmalıdır. Çünkü bağlam onu gösteriyor. Mekkeli müşriklerin yaratılışa bakışı ile Kurân'ın hatırlattığı, müşriklerin yaratılış ile ilgili anlayışını Kurân'ı Kerim'deki anlayıştan çeliştiğini görüyoruz. Burada bir tezat var. O yüzden kâfirler diyor. Onlar Allah'a inanmakla birlikte O'na ortaklar koşuyorlardı. Mesela güneş ve ay gibi gök cisimlerine ibadet ediyorlardı. Bu durum yaratılışın tek ve mutlak yaratıcı olan Allah'a özgü kılınmaması, ibadetin farklı varlıklara yönlendirilmesi anlamına geliyor.

Burada gökler ve yerin bitişikliği ifadesi, onları var edenin tek olduğuna işaret eder. Yani kâinattaki birlik ve düzen, yaratıcıdaki birliğin delilidir.

Ancak müşrik ve inkârcı topluluklar, göklerin ve yerin tek sahibi ve yöneticisi olduğu hakikatini, şirk anlayışları ve aracı varlıklar inancı ile örtmüşlerdir. Böylece doğrudan Allah'a yönelmek yerine, araya koydukları unsurlarla bu tevhid gerçeğini perdelemişlerdir.

Ayetin ikinci kısmına gelecek olursak, kâinatın yaratılması ve canlıların oluşma sürecine biz çoğulu ile devam ediliyor. Yani her canlı şeyi biz sudan kıldık. Zira burada farklı melekelerin, güçlerin ve süreçlerin olduğundan bahsediliyor.

O dönemin insanı, yaratılış sürecini ve bitkinin yerden çıkışını farklı güçlere nispet ederek yağmurun gök tanrısı tarafından indirildiğini, bereketin başka bir tanrı tarafından verildiğini, toprağın ve güneşin de ayrı ayrı tanrılar tarafından yönetildiğini kabul eden çoklu ilah anlayışına sahipti.

Bu tür melekelerin, güçlerin ve mekanizmaların mahiyetini tam olarak bilemedikleri için, onları şirk anlayışlarına dâhil etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm ise her batıl inancı, işin hakikatini ortaya koyarak geçersiz kılmıştır. Zira hakikat açıklandığında batıl ortadan kalkar; mekanizma doğru şekilde anlatıldığında yanlış inanç ve itikat da kendiliğinden zayi olur.

Yaratılışın başlangıcı ve oluşumu bugün daha iyi anlaşılmış olmasına rağmen, inkâr edenler bu açık delillere rağmen hakikati örtmeye devam etmektedirler. Kur'ân'ın dışında geliştirilen teoriler ve bilimsel gözlemler dahi bu ayetleri desteklediği hâlde, bu kimseler gerçeği görüp tespit ettikleri hâlde inkârlarında ısrar etmektedirler.

Kur'ân'ın mucizesi, yalnızca belirli bir döneme değil, her döneme hitap etmesidir. Bu ayetler, nüzul ortamındaki inkârcılarla sınırlı kalmayıp; günümüzde bilimsel gelişmelerle olayların sebeplerine ulaşan, oluşum süreçlerini gözlem ve hesaplarla tespit eden, fakat buna rağmen bu muhteşem yaratılışı tesadüf ve kendiliğinden oluşumla açıklayan inkârcılara da yöneliktir.

Tüm hesaplar ve işaretler, bu muazzam ve sınırsız evrenin bir güç tarafından var edildiğini göstermesine rağmen, inkârcılar buna inanmaz, ayetlerin üzerini örtmeye devam eder ve bu ilahî beyanları beşer sözü olarak nitelendirirler.

Ayette, evrenin başlangıçta tek bir bütün olduğu ve sonrasında ayrılıp parçalandığı açık bir şekilde ifade edilmektedir. Bu ifade, günümüzde astrofizik alanında kabul gören evrenin oluşumuna dair teorilerle uyum göstermektedir. Tabiat ilimlerindeki gelişmeler, bu ayetlerin daha derinlikli anlaşılmasına imkân sağlamaktadır.

Nitekim bazı bilimsel yaklaşımlar, uzaydaki cisimlerin başlangıçta yoğun bir gaz kütlesi hâlinde bulunduğunu ve zamanla parçalanarak uzaya yayıldığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, dünyanın da başlangıçta gaz hâlinde olan bir yapıdan ayrılarak zamanla soğuduğu ve kabuk bağladığı; bu süreçte yükselen gaz ve buharların atmosferi oluşturduğu ifade edilmektedir. Böylece gökler ve yer başlangıçtaki bitişik hâlden ayrılmış, ilahî takdirle belirli aşamalardan geçerek bugünkü düzenine kavuşmuştur.

Hayat sahibi olan her şeyin kökeninin, gök ile yer arasındaki su döngüsüne dayandığı, ayetin ikinci cümlesinde açıkça ifade edilmiştir.

"Her canlıyı sudan kıldık" ifadesi, bütün canlıların temelini oluşturan ilk varoluş ortamına işaret eder. Bu bağlamda, nefs-i vâhidenin oluştuğu ortamın su ile ilişkili olduğu, ardından o nefisten eşinin yaratıldığı ve bu birlikten birçok türün meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Nitekim hayvansal ve bitkisel tüm canlıların hücresel yapısı incelendiğinde, suyun temel bir unsur olduğu açıkça görülmektedir. Bu durum, asırlar önce bildirilen bu ilahî ifadenin günümüzdeki bilimsel bulgularla çelişmediğini, bilakis onu desteklediğini ortaya koymaktadır.

(Enbiyâ 73/31)

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ

Vece'alnâ fî-l-ar**d**i ravâsiye en temîde bihim vece'alnâ fîhâ ficâcen subulen le'allehum yehtedûn*(e)*

Ve yere, onları sarssın diye ağırlıklar kıldık. Ve orada geçit yolları kıldık. Umulur ki onlar, hidayete erer.

Büyük depremler sonucu oluşan sıradağların zamanla sarsılması ve çatlamasıyla aralarında vadiler ve geçitler meydana gelmiştir. Ayette geçen "temîd" kelimesi, yer kabuğunun sağa sola sallanması, hafif sarsıntılarla hareket etmesi anlamına gelir; bu yönüyle şiddetli depremleri ifade eden "zelzele"den farklıdır. "Ficâc" ise yüksek kütleler arasında oluşan geniş geçitler ve gidilebilir yollar anlamına gelir ve "subul" yani yollar kavramıyla birlikte kullanılarak bu coğrafi oluşumların işlevine dikkat çeker.

"Revâsi" ifadesi, klasik meallerde "dağlar" olarak çevrilse de, aslında yer kabuğunu oluşturan büyük ve ağır kara kütlelerine işaret eder. Bu kütleler, magma tabakası üzerinde hareket ederek birbirlerine yaklaşır, bu hareketlilik (temîd) sonucunda yeryüzünde yükseklikler, vadiler ve geçitler oluşur.

Kur'ân, bu maddi yollar ve geçitler üzerinden, insanlara manevi yolu ve hidayeti de hatırlatır. Nasıl ki yeryüzünde açılan geçitler insanın hedefe ulaşmasını sağlıyorsa, vahiy de insanın önündeki şirk ve batıl engelleri aşması için bir çıkış yolu, bir rehber sunar. Böylece Kur'ân, hakikati ortaya koyarak insanlara hem varlığı doğru anlama imkânı verir hem de onları doğru yola yönlendiren bir hidayet kaynağı olur.

(Enbiyâ 73/32)

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا ۖ وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ

Vece'alnâ-ssemâe sa**k**fen ma*h*fû**z**â*(an)*(s) vehum 'an âyâtihâ mu'ri**d**ûn*(e)*

Ve gökleri muhafaza edilmiş bir tavan kıldık. Ve onlar, O'nun ayetlerinden yüz çevirenlerdir.

Göğün muhafaza edilmesiyle ilgili ayette kastedilen, tabiat ayetleridir. "Korunmuş tavan" veya "muhafaza edilmiş gök" ifadesi, Mekkeli müşriklerin kendi literatüründe bulunan ve onların algı dünyasına hitap eden bir anlatım tarzıdır.

Buna rağmen onlar, bu açık işaretleri görmezden gelerek, göğün düzeni ve korunmuş yapısı üzerinden kendilerine sunulan ilahî delillerden yüz çevirmektedirler.

Dünyayı kuşatan atmosfer, hem hayat için gerekli olan oksijen ve diğer gazları muhafaza ederek canlılığı sürdürmekte hem de uzaydan gelen göktaşlarına karşı bir kalkan vazifesi görmektedir; bu nedenle "muhafaza edilmiş tavan" ifadesi, bu koruyucu yapıyı anlatan bir benzetmedir.

Burada yüz çevirenler, bu muhafazadan yüz çevirmektedir; gök taşları halk arasında kayan yıldız olarak bilinmekte, Mekkeli müşrikler ise bunları batıl inançlara ve ilahlara irtibatlandırmakta, hatta gönderilen taşları ilahların bir cezası olarak yorumlamaktadır.

Oysa meteorlar, gökleri muhafaza eden bir yapının işareti ve ayeti iken, bu ayetten yüz çevirmekte; bu taşların gökte yanıp yok olarak bir koruma ve kalkan oluşturduğunu görmek yerine, "hangi ilahı kızdırdık" şeklinde batıl zanlarla farklı bir yöne çekmekte ve bu olayları kendi inançlarıyla ilişkilendirmektedirler.

(Enbiyâ 73/33)

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

Vehuve-lleżî ħaleka-lleyle ve-nnehâra ve-şşemse velkamer*(a)* (s) kullun fî felekin yesbeħûn*(e)*

Gece ve gündüzü, Güneş ve Ay'ı yaratan O'dur. Hepsi bir felekte yüzer.

Felek, daire veya yuvarlak cisim anlamına gelmekte olup, çadırın üstündeki yuvarlak yapıya da felek denilmiştir; bu yönüyle dairevi ve küresel olan her şeyi kapsar. Ayette Güneş ve Ay'ın bu tür bir yörüngede yüzdüğü ifade edilmekte, "yüzerler" ifadesiyle de onların kendi başına ilahlar değil, belirli bir rota üzerinde hareket eden varlıklar olduğu ortaya konulmaktadır.

Bu anlatım, yıldız ve gezegenlerin kütle çekim gücüyle belirli yörüngelerde hareket ettiğini tarif etmekte; aynı zamanda müşriklerin geceye, gündüze, Güneş'e ve Ay'a yükledikleri kutsallığı reddederek, bunların şirke alet edilemeyecek mahluklar olduğunu açıklamaktadır.

(Enbiyâ 73/34)

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ۖ أَفَائِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ

Vemâ ce'alnâ libeşerin min kablike-lħuld*(e)* (s) efe-in mitte fehumu-lħâlidûn*(e)*

Ve senden önce bir beşerî halit kılmadık. Öyleyse sen ölsen onlar, halit mi kalacak?

"ẖâlidûn" kelimesinin kökü olan h-l-d, bir şeyin bozulmaktan kurtulması, durumunun devam etmesi anlamına gelirken; Kur'ân'da geçen e-b-d kökünden gelen "ebedî" ise zamanla ilgili olup uzun zaman dilimlerini ifade eder.

Bu bağlamda "ẖâlidûn" hâlin ve durumun değişmemesi, "ebedî" ise bölünmeyen uzun zaman anlamına gelmekte; her iki ifade de mutlak sonsuzluk manası taşımamaktadır.

Bu çerçevede, hiçbir beşerin yaşlanma, yıpranma ve hastalıktan muaf olmadığı gerçeği, Allah Resulü üzerinden haber verilmiş; önceki resullerin vefat etmelerine rağmen getirdikleri yolun devam ettiği hatırlatılarak, Hz. Peygamber'in ölümü veya öldürülmesiyle davanın sona ermeyeceği, müşriklere geçmiş örnekler üzerinden bildirilmiştir.

(Enbiyâ 73/35)

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِۗ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةًۗ وَاِلَيْنَا تُرْجَعُونَ

Kullu nefsin żâ-i**k**atu-lmevt*(i)* (k) veneblûkum bi-şşerri velhayri fitne*(ten)* (s)
ve-ileynâ turce'ûn*(e)*

Her nefis ölümü tadıcıdır. Fitne olarak sizi hayır ve şer ile belalandırırız. Ve dönüş bizedir.

Canlılar âleminin en temel ve değişmez kanunu ölümdür; sudan yaratılan her canlının bir gün ölümü tadacağı bir hakikattir. İnsanı diğer canlılardan ayıran ise, ölüm gerçeğinin insan tekâmülünde belirleyici bir rol oynamasıdır**; zira ölümü idrak edebilen tek varlık insandır.**

Her nefsin bir gün ölüm eşiğinden geçecek olması, insanı dünyevî hırslardan, kibirden ve aşırı şekilde dünyaya, maddeye ve metaya bağlanmaktan alıkoyan çok önemli bir nasihattir.

Ölüm, imtihan salonundan çıkmaktır; insan, ölmeden önce hayır ve şer üzerinden belalandırılmaktadır. Rabbimizin burada hayır dediği varlıklar, şer dediği ise yokluklar ve sıkıntılardır. Zira "veneblûkum" ifadesindeki "veneb" kelimesi, müfredatta elbisenin birçok denemeden sonra eskiyip yıpranması şeklinde anlatılmıştır. Kumaşın zamanla denemeler sonucu yıpranması ve eskimesi nasıl ki onun kalitesini ortaya çıkarıyorsa, insanlık kumaşımızı da hayır ve şerre karşı gösterdiğimiz mukavemet ortaya çıkarır ve belir

Ayette açıkça görülmektedir ki bela yalnızca şerde değil, hayırda da olmaktadır; zira "hayır ve şer ile belalandırırız" ifadesi bunu ortaya koyar.

Kur'ân-ı Kerîm hayır ile olan belaya "ahsen bela" demektedir. Güzel bela olarak nitelendirilen bu durum, bir öğrencinin üniversite sınavını kazanmak için çektiği sıkıntılar ve uzun saatli ders çalışmaları gibi başlangıçta zor görünen fakat sonucunda hayır getiren süreçlerdir.

Nitekim müminlerin Bedir savaşından önce az sayıda ve imkânlarının sınırlı olması, bu sıkıntılı sürecin zaferle sonuçlanması hâlinde "ahsen bela"ya dönüşmektedir. Hoşunuza gitmese de savaşın yazılması, onu bir bela olarak görseniz dahi, özgürlüğünüzü korumak ve köle olmamak için gerekli olup, insanlık kumaşının kalitesini ortaya çıkaran bir imtihan niteliği taşımaktadır.

Varlık fitnesi bizi daha cömert ve hayırlı kılıyorsa belaül hasandır, yani ahsen beladır; ancak varlık fitnesi bizi bencilleştiriyor ve cimri hâle getiriyorsa azîm bir beladır. Güzel belaya örnek olarak Enfâl Suresi 17'de ifade edilen durum okunabilir.

Şer ile belalandırma ise yokluk, hastalık ve sıkıntı ile gerçekleşir; Rabbimiz bunlarla da insanlık kumaşının kalitesini ortaya çıkarır. Bu bağlamda varlık ve yokluk, maddî örnekler olarak zikredilmiş; çünkü Kur'ân-ı Kerîm hayır kavramını da maddî boyutta ele almaktadır.

Sonuç olarak, önemli olan varlık veya yoklukla sınanmak değil; bu durumlara karşı gösterilen mukavemet ve bakış açısıdır; belirleyici olan, insanın bu süreci nasıl okuduğudur.

(Enbiyâ 73/36)

وَاِذَا رَاٰكَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَتَّخِذُونَكَ اِلَّا هُزُوًاۜ اَهٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْۚ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كَافِرُونَ

Ve-iżâ raâke-lleżîne keferû in yettehiżûneke illâ huzuven ehâżâ-lleżî yeżkuru âlihetekum vehum biżikri-rrahmâni hum kâfirûn*(e)*

Ve kâfirler seni gördüklerinde "İlahlarınızı zikreden bu mu?" diyerek ancak seni hafife alırlar. Ve onlar, Rahman'ın zikrini örterler.

Hafife alma ve alay, muhatabın kibrini gösterir; Rahman ise merhametlilerin en merhametlisi manasına gelir. Rahman'ın zikrini örtmek, merhameti, iyiliği ve hayrı örtmek anlamına gelir; ancak onlar bunun farkında değildir ve O'nun merhametini elçisine ve kitabına merhametsizlik ederek örtmüşlerdir.

Günümüzde de Kur'ân'ı kötü ve geri kalmış bir öğreti gibi lanse edenler, aslında onun içindeki merhameti gizlemektedir. İlahlar inancı insanı değersizleştirirken, tevhid insana değerini ve yerini öğreterek kemal fırsatları sunar.

Allah Resulü üzerindeki baskı ve fitne, kâfirlerin bu tutumlarından kaynaklanan bir şer fitnesi idi; hayır fitnesi ise Medine'ye hicret sonrasında ganimetlerin artmasıyla Müslümanların varlıkla imtihan edilmeye başlanmasıdır.

(Enbiyâ 73/37)

خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍۜ سَاُرِيكُمْ اٰيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ

Ḫuli**k**a-**l-insânu** min 'acel*(in)* (c) seurîkum âyâtî felâ testa'cilûn*(e)*

İnsan aceleci olarak yaratıldı. Size ayetlerimi göstereceğim. O hâlde benden acele istemeyin.

Ayette Allah konuşmakta ve insanın aceleci olarak yaratıldığını bildirerek "Size ayetlerimi göstereceğim; o hâlde benden acele istemeyin" buyurmaktadır.

Etrafınızda çocukluktan beri halim selim, acele etmeyen, sakin insanlar görmediniz mi; her insan gerçekten aceleci midir? Hayır

Ayetteki ifade "insanı aceleci yarattım" şeklinde değil, "insan aceleci yaratıldı" şeklindedir; bu nedenle, konuşanın Allah olduğu dikkate alındığında, bu kullanımın doğrudan bir isnat mı yoksa insanın durumuna dair bir tespit mi olduğu üzerinde durulmalıdır.

Bu bağlamda, acele ile istemenin mutlak anlamda fıtrî ve değişmez bir özellik olduğu sonucuna varmak yerine, insanların farklı tabiatlarda yaratıldığı dikkate alınmalıdır; nitekim bazı kimseler halim, sakin ve acele etmeyen bir yapıya sahipken, bazıları daha hızlı ve aceleci bir mizaca sahiptir.

Burada kullanılan ifade "nâs" değil "el-insan"dır; yani bütün insanları kapsayan bir genelleme değil, belirli bir insan tipine işaret edilmektedir.

Ayette "insanları aceleci yarattım" şeklinde bir ifade bulunmamakta; aksine, o insanın zamanla aceleci bir hâle geldiği, bu ahlaka ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu durum, insanın süreç içerisinde kazandığı bir özelliktir; nitekim cimrilik, öfke ve benzeri hâller de karşılaşılan olaylara verilen tepkilerle zamanla oluşan bir ahlâk ve tavırdır. Bu bağlamda ayette kastedilen "el-insan", önceki bağlamda zikredilen Mekkeli müşrik zihniyeti olup, her konuda aceleci davranan, hükmü hemen isteyen ve sabırsızlık gösteren bir karakteri ifade etmektedir.

"Ve derler ki: "Eğer sadıksan bu vaad ne zaman? Bize vaad ettiğini hemen getir."

"Ve derler ki: 'Eğer sadıksan bu vaad ne zaman? Bize vaad ettiğini hemen getir.'" ifadesi, aceleci olanın bütün insanlar değil, Mekkeli müşriklerin sabırsız ve tahammülsüz tipini gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Bu kimseler, refah içinde yaşayan, her istediği hemen olan, bu nedenle beklemeye tahammül edemeyen ve vaadin derhal gerçekleşmesini isteyen bir karaktere sahiptir.

Ayette geçen "el-insan" ifadesi de bu bağlamda genel insan türünü değil, en yakın bağlamda zikredilen bu aceleci ve inkârcı insan tipini ifade etmektedir. "El" takısı burada belirli bir şahsiyete, yani önceki ayette tanımlanan bu karaktere işaret etmektedir.

Ayrıca "halk etmek" kavramı, var olan maddeleri bir araya getirerek yeni bir varlık oluşturmak anlamına gelirken; "bedi" ise yoktan var etmek anlamındadır. Nitekim "Bedî'u's-semâvâti ve'l-ard" ifadesi, Allah'ın gökleri ve yeri yoktan var eden olduğunu bildirmektedir.

"Halk etme" fiili, var olan bir maddeden yeni bir şekil ve form oluşturmayı ifade eder. Nitekim bu kullanım Âl-i İmrân Suresi 49 ayetinde Hz. İsa üzerinden görülmektedir; çamurdan kuş şeklinde bir varlık oluşturma fiili için "halk ederim" ifadesi kullanılmıştır. **Bu, mevcut bir maddeden yeni bir form meydana getirme, yani var olandan başka bir şey ortaya koyma anlamını taşımaktadır.**

Buradaki kâfir insan, her istediği anında yerine gelen, zengin, şımarık ve kibirli müşrik tipidir; bu kimseler zamanla aceleci bir huy ve karakter edinmişlerdir. Bu bağlamda "halk etmek", var olan unsurların bir araya gelerek yeni bir hâl oluşturması gibi, insanın da çevresi ve kendi tercihleriyle bir karaktere dönüşmesini ifade eder.

Nitekim Firavun doğduğunda temiz bir fıtrat üzere iken, onu son hâline getiren; etrafındaki yalakalar, elde ettiği servet ve yaptığı kötü tercihlerdir. Bu süreç, onun ahlâkını şekillendirmiş ve böyle bir karaktere dönüştürmüştür. Bu nedenle ayette "yarattım" değil, "yaratıldı" ifadesi kullanılarak bu dönüşümün bir süreç içinde gerçekleştiğine işaret edilmektedir.

Ama siz ey müminler, onların propagandalarına inanıp aceleci olmayın uyarısı, ayetin devamında "O hâlde benden acele ile istemeyin" ifadesiyle verilmiş; böylece müşrikler gibi olmamanız istenmiştir.

Nitekim benzer bir ifade Nisa Suresi 28 ayetinde de "insan zayıf yaratıldı" şeklinde geçmekte; bu, insanın başlangıçta mutlak zayıf olduğu değil, zamanla kendi tercihleriyle kendini zayıflattığına işaret etmektedir. Zira Allah insanı ahsen-i takvim üzere yaratmış, fakat insan bu potansiyelini yanlış tercihlerle zayıflatmıştır. Bu bağlamda ayetin devamında, aceleci insanın talebi dile getirilmektedir.

(Enbiyâ 73/38)

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Veye**k**ûlûne metâ hâżâ-lva'du in kuntum **s**âdi**k**în*(e)*

Ve derler ki: "Eğer sadıklardansanız bu vaad ne zaman?"

Bu ayet, kâfir müşriklerin acele ile istedikleri şeyin, Allah Resulü'nün onları uyardığı son saat, ardından gelecek hesap günü veya onun Resul olduğuna dair mucizevi bir alamet olduğunu göstermektedir.

(Enbiyâ 73/39)

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ

Lev ya'lemu-lleżîne keferû *h*îne lâ yekuffûne 'an vucûhihimu-nnâra velâ 'an **z**uhûrihim velâ hum yun**s**arûn*(e)*

Kâfirler, ateşini yüzlerinden ve sırtlarından gideremeyecekleri ve yardım olunmayacakları zaman bir bilselerdi.

Ayetin bilgiye atıfla sona ermesi, acelecilik ve sabırsızlığın hakikati kavramaya engel olduğunu göstermektedir. Ateşin onları çepeçevre kuşatması yerine sırtlarından sarması ifadesi ise, onların geçmiş ve geleceğe dair tüm umut ve beklentilerinin yok oluşunu anlatan bir temsildir.

Bu bağlamda, ne geçmişe dönük bir telafi imkânı bulabilecekler ne de gelecekte affedilerek kurtulma ihtimali taşıyacaklardır; böylece her iki yönüyle de kuşatılmış bir çaresizlik içinde kalacakları ifade edilmektedir.

(Enbiyâ 73/40)

بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ

Bel te/tîhim bağteten fetebhetuhum felâ yestaṭî'ûne raddehâ velâ hum yunẓarûn*(e)*

Bilakis, onlara ansızın gelecektir. Böylece onları dehşette bırakacaktır. Artık onu reddetmeye güçleri yetmeyecektir. Ve onlara nazar da edilmeyecektir.

Ansızın gelecek olan ölüm, Enbiyâ Suresi 35 ayetinde "kullu nefsin zâikatü'l-mevt" ifadesiyle bildirilmiş; her nefsin ölümü tadacağı ve bunun inkâr edilemez olduğu ortaya konulmuştur. Ölüm karşısında kimsenin güç yetiremeyeceği, onu geri çeviremeyeceği açıktır.

"Onlara nazar edilmez" ifadesi ise, bu kimselere hiçbir ayrıcalık tanınmayacağına, kimsenin onlara acıyarak bakmayacağına ve herhangi bir yardım görmeyeceklerine işaret etmektedir.

(Enbiyâ 73/41)

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ

Velekadi-stuhzi-e birusulin min kablike feḥâka billeẕîne seḫirû minhum mâ kânû bihi yestehzi-ûn*(e)*

Ve doğrusu, senden önceki resulleri de hafife aldılar. Böylece hafif aldıkları şey, alaya alanları sarıverdi.

Bir toplumda birisiyle alay etmek ve onu hafife almak, bozuk bir ahlakın göstergesi olup, kimlerin kimlerle alay ettiğini Kur'ân-ı Kerîm ayet üzerinden açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu durum, insanlığın kadim bir hastalığı olarak, akleden ve sorgulayan kimselere karşı alay eden bir zihniyeti ifade etmektedir.

Nitekim ayette iki kez hafife alma anlamı vurgulanırken, ayrıca s-h-r kökünden türeyen "sehirû" kelimesiyle alay etme fiili de zikredilerek, bu tavrın bilinçli ve tekrarlanan bir davranış olduğu ortaya konulmuştur.

Onlar hafife alır; böylece hafife aldıkları şey, alaya alanları kuşatır. Burada hafife almak ile alay etmek birbirinden farklı iki tutum olarak ifade edilmektedir. Hafife almak, muhatabı önemsememek, onun görüşlerine değer vermemek anlamına gelirken; alay etmek ise bunun ötesine geçerek muhatap üzerinde tahakküm kurmak, onunla dalga geçmek, gülmek ve söylediklerini küçümseyerek baskı altına almak demektir.

Bu nedenle ayette, hafife alma ile alay etme arasındaki bu fark vurgulanmakta ve her iki tutumun sonuçlarının farklı olduğu gösterilmektedir.

Dediklerini önemsememek, muhatabı hafife alıp onun görüşlerine değer vermemek "estehziû" ile ifade edilirken; "sehirû" ise alay ve aşağılama yoluyla muhatap üzerinde tahakküm kurmayı, onu sindirip boyun büktürmeyi ifade etmektedir.

Meal çevirilerinin büyük çoğunluğunda bu ifadeler tek bir anlamda "alay etmek" şeklinde verilmiştir; oysa metinde kökleri farklı olan iki ayrı kelime bulunmakta ve bunlar üç kez aynı şekilde çevrilerek aralarındaki anlam farkı göz ardı edilmektedir.

"Hafife almak" ifadesi, Bakara Suresi 15 ayetinde Allah'a da isnat edilmektedir; burada kastedilen, müşriklerin görüşlerinin önemsenmemesi, onlara nazar edilmemesi ve yüzlerine bakılmamasıdır. Bu anlam, "hafife alma"nın doğru karşılığıdır.

Bu nedenle bu ifadeyi "alay etmek" şeklinde çevirmek, Allah'ın müşriklerle alay ettiği gibi yanlış ve problemli bir anlam ortaya çıkarır. Bu durum, kelimelerin kök anlamlarına dikkat edilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir.

Dikkat edildiğinde, muhatabı hafife alıp onun görüşlerine değer vermemenin doğrudan bir cezası yoktur; ancak alay etmeye, aşağılamaya ve muhataba psikolojik olarak zarar vermeye başlanıldığında bunun bir karşılığı bulunmaktadır. Nitekim ayet bu durumu "Onların alaya aldıkları şey onları sarıverdi" ifadesiyle açıklamaktadır.

Burada kullanılan ifade "kuşatmak" anlamındaki ihata değil, "hâka" kelimesiyle gelen sarıp sarmalama ve ele geçirme anlamıdır. Yani bu durum, dıştan bir kuşatma değil, içten bir kuşatılma ve teslim alınma hâlidir; artık alay etme, bir davranış olmaktan çıkıp kalıcı bir ahlak hâline dönüşmüştür.

Bu bağlamda, resullere tabi olanların hayatı ciddiye alan, ölümü ve sonrasını önemseyen kimseler olduğu; muhatabını hafife alıp aşağılayanların ise genellikle olumsuz deneyimlerin etkisiyle veya kişisel çıkarlarının baskınlığıyla şekillenen bir karakter bozukluğu sergiledikleri anlaşılmaktadır.

Kişinin geçmişte yaşadığı olumsuz deneyimler, onda psikolojik bir travma oluşturabilir ve bu travmayı kendi iyiliği ve saflığı ile ilişkilendirmesi, başkalarının samimi ve iyi niyetli davranışlarına karşı alaycı bir tutum geliştirmesine sebep olabilir. Bu tür kimseler, karşı tarafta gördükleri iyilik ve samimiyeti kendi yaşadıkları olumsuzluklarla ilişkilendirerek güvenmez, şüphe duyar ve alay etmeye yönelirler.

Bu bağlamda alaycı tutum, çoğu zaman şüphecilik, aşırı eleştirellik ve negatif yönlere odaklanma eğilimi ile birlikte ortaya çıkar; bu kimseler daha iyimser ve pozitif yaklaşımları küçümser, sürekli hata aradıkları için muhatabın en küçük kusurunu dahi alay konusu hâline getirirler.

Vahyin vadettiği ahiretteki ödül, müminlerin Rahman'ın merhametinden ümit kesmemesi, şükür hâlinde olması, kanaat göstermesi, şikâyet yerine zorlukla birlikte kolaylığı görme bilincine sahip olmasıdır. Bu bakış açısıyla hareket eden müminlere karşı, karamsar ve umutsuz olan alaycı kimseler, önce onları hafife alma, ardından alay etme eğilimine girerler; bu tutum, onların karakterlerindeki bir bozukluktan kaynaklanmaktadır.

Bu nedenle alaycıların öncelikle bu tavrın bir karakter bozukluğu olduğunu kabul etmeleri gerekir. Zira eleştirip alay ederek geçiştirdikleri nebevî öğretinin kendileri için bir şifa olduğunu fark ettiklerinde, bu tavrın onları kuşatmış olduğu ortaya çıkar; alay ettikleri şey onları sarar ve bu hâl, bir hastalık gibi bünyeye yayılarak kalıcı bir ahlâka dönüşür.

(Enbiyâ 73/42)

قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ۗ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ

Kul men yekleukum billeyli ve-nnehâri mine-rra*h*mân*(i)*[k] bel hum 'an żikri rabbihim mu'ri**d**ûn*(e)*

De ki: "Gece ve gündüz, kim Rahmân'dan sizi korumasına alabilir? Bilakis, onlar Rablerinin zikrinden yüz çevirirlerdi."

Diyanet İşleri Meali (Yeni): (Ey Muhammed!) De ki: "(Size azab edecek olsa) gece ve gündüz Rahmân'ın azabından sizi kim koruyacak?" Öyle iken onlar Rablerinin zikrinden yüz çevirmekteler.

Sorumuz: Gece ve gündüz sizi Rahman'dan kim koruyabilir? Olur mu? Kahhar'dan, kahreden güçten sizi kim koruyabilir olur. Cebbar'dan olur. Müntekin'den olur.

Rahman. Merhametin en merhametlisi, menbağı. Seven, acıyan. Bundan korunmaya ihtiyaç olur mu?

Şöyle düşünün? "O şefkatli anneden sizi kim koruyabilir?" demezsin değil mi?
Dersin ki: "Böyle yaparsan o şefkatli annenin sevgisinden, merhametinden mahrum kalacaksın." Olur.

Ayette Rahman esması neden tercih edilmiş?

Bu alaycılara yönelik ifade edilen bu uyarı, onların sahip olduğu entelektüel kibirden veya maddî ve fizikî üstünlük algısından kaynaklanan bir tavra işaret etmektedir; zira kendilerini üstün görerek karşı taraf üzerinde tahakküm kurmaya, onları ezmeye ve alay konusu hâline getirmeye yönelmektedirler. Bu tür kimselere, bu üstünlük vehminin geçici olduğu ve alaya aldıkları hakikatin kendilerini kuşatacağı bildirilmektedir.

"De ki: Gece ve gündüz, sürekli ve her daim, sizi Rahmân'dan kim koruyabilir?" ifadesi, **Rahmân'dan korunma değil, Rahmân'ın merhameti dışında sizi koruyacak başka bir merci bulunmadığını vurgulamaktadır. Yani burada kastedilen, sizi koruma altına alabilecek, Rahmân'dan daha çok merhamet edebilecek hiçbir gücün olmadığıdır.**

Ancak buna rağmen, onlar Rablerinin zikrinden yüz çevirmekte; kendilerine uzatılan şifayı zehir zanneden bir tutum sergilemektedirler.

"Korumak" şeklinde meallendirilen **"yekleu" kelimesi**, yalnızca bu ayette geçmekte olup, kökü olan k-l üzerinden müfredatta korumak ve gözetmek anlamlarıyla açıklanmıştır; bunun yanında korunaklı liman, sığınak ve bekçilik gibi anlamlar da taşımaktadır. Bu nedenle ayetin anlamı, "Rahman'dan daha iyi, daha fazla sizi kim koruması altına alabilir" şeklinde anlaşılmalıdır.

Burada "Rahman", Allah'ın zatını ifade eden ve özünde merhametin bulunduğunu gösteren bir sıfattır. Rahman, merhametin kaynağı olup bu merhametin fiilî tezahürü "Rahîm" sıfatıyla bütün varlığa ulaşır. Bu çerçevede vahiy, Rahman'ın merhametinin bir tecellisi olarak, insanlığın yeniden dirilmesi ve hayatın korunması için en karanlık zamanda indirilmiştir. Bu sebeple ayette Rahman'ın koruyucu ve kuşatıcı merhametine dikkat çekilmektedir.

Ayette, "Sizi Kahhar'dan, Müntekim'den veya Cebbar'dan kim koruyabilir?" şeklinde bir tehdit dili yerine, Rahman'ın merhametinden mahrum kalma üzerinden bir uyarı dili tercih edilmiştir; bu, alaycı ve kibirli muhatapların ancak merhamet ve sevgi üzerinden ıslah edilebileceğine işaret etmektedir.

Burada düşman, Rahman'ın uzattığı merhamet eli değil, müşrik zihniyet ve şirk inancıdır; gece ve gündüz ifadesiyle de bu durumun sürekliliği vurgulanmaktadır. İnsan, kendi zaaflarını ve travmalarını görmeden, muhatabın iyimserliğini ve merhametini hafife alarak iç dünyasındaki çatışmaları ne aşabilir ne de tedavi edebilir. Zira karşı tarafı küçümseyerek, alay ederek veya hafife alarak kişi kendi karakter bozukluğunu düzeltemez; bilakis daha da derinleştirir.

Ayet, sorunlardan yüz çevirmeyi değil, onlarla yüzleşmeyi öğütler; çünkü zikir, insana hem Rabbini hem de kendisini hatırlatır ve ihmal ettiği sorumlulukları gündeme getirir. Rahman'dan korunmaya çalışmak ise aslında şifadan, sevgiden ve merhametten uzak kalmaktır. Çünkü insanın fıtratında bulunan merhamet, vicdan ve şefkat duyguları Rahman'ın tecellisidir. Bu nedenle, insanı koruyacak olan da yine Rahman'dan kaynaklanan bu üstün meziyetlerdir.

Sonuç olarak ayetteki soru, muhatabın içine düştüğü çelişkiyi ortaya koymakta; Rahman'dan korunmaya çalışmanın, aslında merhametin kendisinden kaçmak olduğunu hatırlatmaktadır.

(Enbiyâ 73/43)

اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَاۗ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ

Em lehum âlihetun temne'uhum min dûninâ(c) lâ yestatî'ûne nasra enfusihim velâ hum minnâ yushabûn(e)

Onların, bizim astımızda mâni olan ilahları mı var? Onların, kendilerine dahi yardıma güçleri yetmez. Ve onlara tarafımızdan sahip çıkılmaz.

Allah'ın merhametinin kullara ulaşmasına engel olduğu düşünülen ilahlar ve şirk inançları, gerçekte ne başkalarına ne de kendilerine yardım etmeye güç yetirebilen aciz tasavvurlardır.

Ayete bakıldığında, dinin insanı koruyan bir yönünün bulunduğu anlaşılmakta; **"yestatî'ûn" kelimesi** de yardım ve destek anlamlarıyla bu koruyuculuğa işaret etmektedir. Bu bağlamda Rahman'ın merhametine mâni olduğu zannedilen ilahlar inancı eleştirilmekte; özellikle şirk, insanın Rahman'ın merhametinden mahrum kalması olarak ortaya konulmaktadır.

Merhamete, hayra, sevgiye ve hakkaniyete, kısaca üstün erdemler olan esmaü'l-hüsnâya mâni olan her düşüncenin zayıf ve her inancın sahipsiz olduğu, Enbiyâ Suresi 43 ayeti bağlamında ortaya konulmaktadır.

Aciz insan, sorunları çözmek yerine onların vereceği zarardan korunmak adına kendince uydurduğu totemlere ve uğurlara sığınarak, hayatı ciddiye almadan bir çıkış yolu aramayı tercih etmektedir. Oysa bu bir savunma değil; yüce ve üstün değerler olan esmanın berisinde uydurulan her batıl inanç, çözüm değil, aksine çözümsüzlüktür.

Gerçek galibiyet ise, hayatın maksadını anlayan insanın ulaştığı iç tatmindir; bu iç tatmin, kişiye bir ruh, bir anlam ve bir amaç kazandırarak onu güçlü bir karaktere dönüştürmektedir.

(Enbiyâ 73/44)

بَلْ مَتَّعْنَا هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۗ اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَاْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا ۗ اَفَهُمُ الْغَالِبُوْنَ

Bel metta'nâ hâulâ-i veâbâehum *h*attâ **t**âle 'aleyhimu-l'umur*(u)*[k] efelâ yeravne ennâ ne/tî-l-ar**d**a nen**k**u**s**uhâ min a**t**râfihâ[c] efehumu-lġâlibûn*(e)*

Bilakis, onları ve babalarını biz metalandırdık. Hatta ömürleri onlara uzun geldi. Yeryüzüne gelip onun etrafından nasıl eksilttiğimizi hâlâ görmüyorlar mı? Öyleyse galip onlar mı?

Müfessirler bu ayeti şöyle yorumlamışlar: Buradaki 'arz', müşriklerin o zaman üzerinde yaşadıkları ve hükmettikleri topraklar manasına geliyor, demişler; vahiy gelerek onların hükmettiği bu alanlar daralmış, eksilmiş, azalmış."

Bu sure Mekkidir; Mekkeli müşriklerin ilahlar inancından elde ettikleri bu meta, rant, şirk inancından elde ettikleri gelir, vahyin gelmesiyle her geçen gün azalacak, daralacaktır.

Razi'ye göre burada maksat, imkanların değişken tabiatıdır; başarı ve yükseliş çöküşe, hayatın ölüme, gücün acze doğru değişip dönüşmesidir.

Bizce vahyin evrensel değerlerinin hayatın her alanına hâkim kılınması, zalimlerin hareket alanını daraltan çok önemli bir çemberdir; onların palazlanma fırsatını engelliyor, aynı zamanda insan hayatı dahil olmak üzere sahip olunduğu zannedilen her türlü imkânın, metanın da geçici olduğu, bunların bir emanet olduğu nakşediyor.

(Enbiyâ 73/45)

قُلْ اِنَّمَآ اُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ ۖ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَآءَ اِذَا مَا يُنْذَرُوْنَ

Kul innemâ unżirukum bilva*hy(i)*[c] velâ yesme'u-**ss**ummu-ddu'âe izâ mâ yunżerûn*(e)*

De ki: ""Ben sizi sadece vahiy ile uyarıyorum." Ve sağırlar, uyarıldıkları duayı işitmezler."

Yani Rahman'dan kendilerini korumaya çalışırlar; sen ona dua ediyorsun, duaya sağır olmayı tercih ediyor; sen ona şifa uzatıyorsun, o şifayı zehir zannediyor; sen ona dua ediyorsun, o beddua ediyor zannediyor.

Ayette geçen **'ddu'â' kelimesi**, istek ve arzuları dillendirip kişinin kendisine ve başkasına belirlediği olumlu hedef olarak Türkçemizde de kullanılmaktadır; her dua bizim hedefimizdir. O yüzden duanız olmasa Rabbimiz size niye değer versin; hedefsiz insana Allah değer vermez, plansız, programsız, amaçsız insana Allah değer vermez.

Bu kelimeye çağrı, davet gibi manalar vermek, ayetin o derin mesajını sığılaştırmak olduğu kanaatindeyiz. Şöyle ki her uyarı zaten bir çağrıdır; uyarılar işitmezler ile uyarıldıkları çağrıyı işitmezler arasında mana bakımından bir fark yoktur. Bu nedenle kelimeyi, orijinal manası olan dua olarak karşılamak bizce daha doğru görünüyor.

Bize verilen uzun ömrü, arzda kapladığımız yeri, malı, mülkü arttırarak geçirmek, bunun için batıl hedefler belirlemek, menfaat ilahı ve nefis putu için zulmedip hak yemek, gördüğünüz gibi tamamen müşriklerin gayesi, müşriklerin duasıdır. Bununla alakalı olan her uyarı aslında muhataba yapılan hayır duadır.

Her haklı eleştiri ve ikaz, bunu duyan ve gereğini yapanlar için dua iken, sağırlar onu beddua zanneder.

(Enbiyâ 73/46)

وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ

Vele-in messet-hum nef*h*atun min ‘aẓâbi rabbike leye**k**ûlunne yâ veylenâ innâ kunnâ **z**âlimîn*(e)*

Ve eğer onlara Rabbinin azabından bir esinti dokunsa mutlaka: “Bize yazıklar olsun! Biz gerçekten zalimler olduk.” derler.

Buradaki esinti dünyada bunlara uğramayacak; çünkü dünyada uğrasa bu bir özeleştiri olur, tövbe imkânı olur, bu adamların dönme ihtimali olur.

Rabbinin azabının bir esinti gibi hissedildiği an, dirilip mizanların önüne doğru ilerlerken akıbetleri ile alakalı içlerinde hissettikleri o ürperti ve korkuyu anlatıyor. Cehennemlik olan, dirildiği anda nereye gideceğini hisseder.

İlahlar inancına sahip olan alaycıların, aslında vahye sırt dönerek kendilerini maddi ve manevi zayıflattıklarını hesap günü fark edecekleri anlatılmıştır; fakat son pişmanlık fayda vermiyor. “Biz gerçekten zalimler olduk” demeleri hiçbir şeyi değiştirmiyor.

(Enbiyâ 73/47)

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ

Venada'u-lmevâzîne-lkista liyevmi-lkiyâmeti felâ tuzlemu nefsun şey-â*(en)*[s] ve-in kâne miśkâle *h*abbetin min ħardelin eteynâ bihâ[k] vekefâ binâ *h*âsibîn*(e)*

Ve biz, kıyam günü hakkaniyet mizanları kurarız. Artık kimseye zulmedilmez. Ve hardal tanesi kadar bir miskal olsa onu dahi getiririz. Ve hesap sorucu olarak biz kâfiyiz.

Ve biz, kıyam günü hakkaniyet mizanları kurarız; bakın, adalet mizanlarını değil. Neden adalet mizanı değil de hakkaniyet mizanı?

Bir de burada tek bir mizan yok; burada 'mevâzîn' denilen çoğul mizanlardan bahsediliyor. Herkese bir mizan olabileceği gibi, her amele bir mizan da olabilir; Allah'u alem bilmiyoruz. Artık kimseye zulmedilmez ve hardal tanesi kadar bir miskal olsa onu dahi getiririz; hesap sorucu olarak biz kâfiyiz. Buradaki 'nada'u' fiili hazırlarız, kurarız, koyarız manasına geliyor. Bu mizanlar kişiye göre farklılaşacağı gibi amele göre de farklılık arz edebilir; zira altın ile hurda demir aynı terazide tartılmaz.

Burada adalet kelimesi değil de neden 'kist', hakkaniyet kelimesi tercih edildi? Adalette denklik söz konusu iken, hakkaniyette hak edenin hak ettiği kadarını bulması var.

Adalette çocuk ile yetişkine aynı porsiyon yemek verilir; hakkaniyette ise porsiyonlar eşit olmaz: çocuk yiyebileceği kadarını alır, yetişkin yiyebileceği kadarını alır. Yani herkese ihtiyacı kadar bir pay verilir.

Bir yoksulun verdiği infak ile bir zenginin verdiği infak, miktar olarak aynı olsa da ecir olarak aynı olmamasının sebebi adalet değil, hakkaniyettir. Adam belki malının %50'sini verdi; sen malının %01'ini bile vermedin. Miktar olarak onu geçmiş olabilirsin ama ecir olarak geçemedin.

Adalet olarak düşündüğümüz zaman, peygamberler dahil yaptığı amelle kimse cenneti hak edemez. Yaptığımız amel kaç yıllık bir amel: 60 yıl, 70 yıl, en fazla 80 yıl. Siz bununla cenneti hak edeceğinizi mi düşünüyorsunuz?

Allah'tan burada hakkaniyet mizanları var. Adalette bire yedi yüz olur mu? Olmaz; bire bir olur. Kurân'ı Kerim'deki 1'e 10, 1'e 700 gibi oranlar da hakkaniyet mizanlarının gereğidir.

Buradaki hardal tanesi yapılan iyilik değil; çok küçük bir kötülükten bahsediyor. Hardal tanesi terkibi, son derece az ve değersiz olan amellerden kinayedir. Yani Arapların dilinde küçük denince ilk akla gelen hardal tanesi, o zerredir. Bağlam ile bakıldığında, ilahlar inancı yani şirk kültürü yüzünden her uyarıya sağır olan alaycı müşriklerden bahsedildiği anlaşılıyor. O zaman 'biz zaten hesap sorucu olarak kâfiyiz' demesi başkadır, 'biz onları müjdeledik' demesi başkadır.

Buradaki muhatap, hardal tanesi kadar diye gördüğü küçük hataları yapan bir muhatap; küçük suçlara ehemmiyet vermeyen bir tiptir. Bu küçük suçlar büyüyüp büyüyüp büyük hâle gelmez mi? Gelir. O yüzden az günahı az sanmamak lazım; kime karşı, ona bak.

Buradaki hardal tanesi, önemsiz zannedilip küçük görüldüğünden daha kolay yapılan kötülüklere karşılık gelmektedir. Küçük bir kötülüğü, kusuru, kabahati, 'ne de olsa Rahman beni bağışlar, affeder' gibi bir düşünceye karşı hatırlatılıyor; hardal tanesi kadar da olsa önüne gelecek.

Ayet, eskiden iyi olanların yaptığı küçük kusurların ve her zerrenin zamanla kişiyi nasıl mücrim bir karaktere doğru sürüklediğini bize hatırlatıyor; zira kişiyi mücrim ve zalim yapan, bu küçük görülen hata ve kusurların birikmesidir. Aynı hakikat Kehf suresi 49'da şöyle hatırlatılmış:

"Artık mücrimleri, bulundukları hâlden içleri titreyerek 'Veyl olsun bize!" dediklerini görürsün. Ve derler ki: "Bu nasıl bir kitap ki, küçük büyük hiçbir şeyi sayıp hesap etmeden bırakmıyor!' Ve yaptıkları şeyleri hazır buldular. Ve senin Rabbin, kimseye zulmetmez." (Kehf 49)

(Enbiyâ 73/48)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى وَهٰرُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاۤءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَۙ

Velekad âteynâ mûsâ vehârûne-lfurkâne vediyâen veżikran lilmuttekîn*(e)*

Ve doğrusu biz, takvalılar için ziya ve zikir olan Furkan'ı Musa ve Harun'a verdik.

Bakın! Musa ve Harun'a Tevrat'ı verdik değil; Kurân'ı Kerim'in hiçbir yerinde 'Tevrat'ı verdik' diye bir ifade yoktur. Hz. Musa'ya 'suhuf' dediği sayfalar ve kitap verilmiştir; Tevrat, bu kitapların toplanmış hâlidir.

Sadece Hz. Musa'ya inen levhalar, on emir değil; onların hepsinin toplanmış hâline Kurân'ı Kerim Tevrat diyor.

Hz. Musa'ya Furkan'ı vermiş. Furkan aynı zamanda Kurân'ı Kerim'in sıfatı; Furkan kelimesi iki şeyi birbirinden ayıran demektir, fark kökünden türemiştir. Yaygın kullanıma bakıldığında, fark kelimesinin türevleri olan tefrik, firak, firkat, fırka, tefrika, ferik gibi kelimelerin somut şeyler için kullanıldığını görüyoruz; yani iki tane cemaatin birbirinden somut olarak uzaklaşması tefrikadır. Faruk, farikat, Furkan ise soyut şeyler için kullanılır; fikirsel ayrılıkları anlatmak için kullanılır. O zaman Faruk olan biri, doğru ve yanlış soyut olan kavramsal çatısı sağlam olan demektir.

Furkan kavramı Kurân'ı Kerim'de yedi yerde geçer. Bu kelime Bakara suresi 53, Ali İmran 4, Enbiyâ 48'de Tevrat'ın ve İncil'in bir sıfatı olarak karşımıza çıkmaktadır; bu kitaplarda eğriyi doğrudan ayırmamızı sağlayan bir süzgeç gibi, bir elek gibi, bir mercek gibi.

Enfal suresi 41'de 'yevmil Furkan', ayrım günü şeklinde iman ile inkârın birbirine karışmadığı Bedir gazvesini, zihniyetlerdeki ayrımı anlatmak için kullanılmıştır. Enfal 29'da da Allah'a karşı sorumluluk bilincini kuşananlara Allah'ın bahşettiği bir özellik olarak Furkan sıfatı zikredilmiş; Bakara suresi 185 ve Furkan suresi 1'de Kurân'ın bir sıfatı olarak anlatılmıştır.

Genel kabule göre Hz. Musa'ya indirilen kitabın adı Tevrat'tır; ama Kurân'a göre Tevrat, tüm İsrailoğullarına gönderilen, toplama töreler dediği kitapların tamamıdır. Maide 44'te Tevrat'a nur demektedir; burada Hz. Musa'ya verilene ziya dedi. Ziya ışığın kaynağı demektir; Güneş için Kurân'ı Kerim ziya der. Ay, Güneş'ten çıkan, kaynaktan çıkanın yansımasıdır; ona da ay için nur kelimesini kullanır. Işığın kaynağı değil, ışığın kendisi nurdur. O zaman Musa'ya verilen ziya, Tevrat'ın temelini, kaynağını oluşturdu; o yüzden Tevrat'a nur derken, Musa'ya verilene ziya demiş. Rabbimiz Yunus suresi 5'te diyor ki: *"O ki güneşi bir ziya, ayı da bir nur kıldı."*

(Enbiyâ 73/49)

اَلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ

Elleżîne yaẖşevne rabbehum bilġaybi vehum mine-ssâ'ati muşfi**k**ûn*(e)*

Onlar, gayb ile Rabblerinden haşyet duyarlar. Ve onlar, o saatten dolayı müşfiktirler.

Hz. Musa ve Hz. Harun'a kendini isnat eden, ehli kitabın içerisinden olan gerçek Museviler, gayb ile Rabblerinden haşyet duyarlar; yani görmedikleri hâlde bir saygı, bir hürmet, bilgiye dayalı bir korku duyarlar. Onlar son derece duyarlı ve şefkatlidirler; çünkü hesap günü Rabbinin karşısına çıkacak, mizan kurulacak, orada bir hardal tanesi kadar kötülüğün olmaması lazım endişesi ile son derece müşfiktirler.

Haşyet, bilgi ve idrakin bir sonucu olarak ortaya çıkan hayranlık ve saygınlık hâlidir; hasret kalma, uzak düşme korkusudur. Yani Rahman'ın rahmetinden uzak düşme haşyettir.

Şöyle de örneklendirebiliriz: Havfta korkulanın büyüklüğü söz konusu iken, haşyette korkanın küçüklüğü söz konusudur. Babadan havf duyulur, anneden haşyet duyulur; Rabbimizden gayb ile haşyet duymak daha doğrudur.

Gayb olduğu hâlde sizin göremediğiniz, beş duyu ile ulaşamadığınız her şey bu kapsama girer; gaybın zıttı şehadettir. Şehadette bilinen, görülen varken, gaybta bunlar sınırlandırılmıştır. O yüzden **gaybî olan Rabb'ten haşyet duymak çok kıymetli, çok değerlidir. Rabb'den gayb ile haşyet duyan kimse, görmese de Allah onu görüyormuş gibi ameller eder; işte ihlas dediğimiz konu da budur. Ben görmüyorum ama O beni görüyor, duyuyor; O benim hareketlerimden, tavırlarımdan haberdar.** Hardal tanesi kadar bir kötülük yapsam, O benim karşıma koyacak duygusu burada övülerek anlatılmıştır.

(Enbiyâ 73/50)

وَهٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ اَنْزَلْنَاهُ اَفَاَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ

Vehâżâ żikrun mubârakun enzelnâh*(u)*[c] efeentum lehu munkirûn*(e)*

Ve bu, indirdiğimiz mübarek bir zikirdir. Siz, onu hâlâ inkâr mı ediyorsunuz?

Ve bu dediği, okuduğumuz bu ayetlerdir. Burada inkâr yakınındaki ayete baktığımızda, hangi konuda inkâr ettiklerini anlıyoruz.

Mübarek kelimesinin kökü olan 'bârak', bereket, genellikle hayırlı olan bir şeyin bolluğunu tanımlamak için kullanılır. Mübarek bir zikir ifadesi, mübarek bir hatırlatma manasına geliyor ki, bu da insanların unuttuğu erdemleri, o ilkeleri hatırlatması sonucu oluşacak olan o bolluğa ve berekete işaret etmektedir.

Tıpkı 41. ayette rahmetten ve merhametten korunmak gibi, burada da hayırlı ve bereketli olan bu mübarek zikri inkâr söz konusu. Ehli kitap ve onun erdemli kulları örnek gösterildikten sonra konu şimdi Mekkeli müşriklere getiriliyor; yani onların da ulu ata olarak gördüğü Hz. İbrahim'den bahsedecek. Demek ki mübarek kitap neyi hatırlattı? Böyle insani erdemler olabileceği, böyle müşfik insanların inançlarından dolayı bu tarz hassasiyetler gösterebileceğini hatırlattı; ama inkârcılar inatla onu inkâr ettiler. İnançları onları müşfik yapmadı diyerek, kendi atalar inancına geri döndüler. Hz. İbrahim'i de örnek alan insanlar güya müşrikler; ama Hz. İbrahim'in gerçek bilgisini Kurân'ı Kerim şöyle verecek.

(Enbiyâ 73/51)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَٓا اِبْرٰهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عَالِمِينَٓ

Velekad âteynâ ibrâhîme ruşdehu min kablu vekunnâ bihi 'âlimîn*(e)*

Ve doğrusu daha önce İbrahim'e rüştünü verdik. Ve biz, onu bilirdik.

Rabbimiz onlara, "daha önce İbrahim'e rüştünü verdik. Biz, onu bilirdik. Siz onu tam bilmiyorsunuz demektedir.

Sorularımız:
62.ayette Hz. İbrahim'in putları kırmasından, 63.ayette ona sorulan sorudan bahsediliyor.

Çevirilere bakalım:

Diyanet İşleri Meali (Eski): 62-İbrahim gelince, ona: "Ey İbrahim, bunu tanrılarımıza sen mi yaptın?" dediler.
Diyanet İşleri Meali (Eski): 63-İbrahim: "**Belki** onu şu büyükleri yapmıştır, konuşabiliyorlarsa onlara sorun" dedi.

Arapçasında "belki" diye bir ifade yok. Hz. İbrahim'e putlarımıza bunu sen mi yaptın diye net bir soru sorulmuş. Oda cevaben **"Belki, yani tam aksine ben yapmadım, şu büyüğü yaptı",** demiş.

Hz. İbrahim'in arayışı bitti; yıldıza baktı, güneşe baktı, aya baktı ve âlemlerin tek Rabbi, yaratıcısı olduğunu anladı. Burada Hz. İbrahim'in ilah konusunda kafası net; bir arayışta değil. Bu netliği kavmine de anlatmaya çalışıyor.

Diyanet İşleri Meali (Eski): 62-İbrahim gelince, ona: "Ey İbrahim, bunu tanrılarımıza sen mi yaptın?" dediler.
Diyanet İşleri Meali (Eski): 63-İbrahim: "Belki onu şu büyükleri yapmıştır, konuşabiliyorlarsa onlara sorun" dedi.

Bu cevap doğruyu yansıtan bir cevap mı? Peki yalan ile hakikat anlatılır mı? Yalan üzere strateji kurulur mu? Kurulmaz. Hiçbir strateji yalan ile olmaz.

Genç İbrahim suçu iradesiz bir puta atmıştı. Bu konuya ilişkin Buhari ve Müslim'den gelen bir rivayet var. Ebu Hüreyre'den nakledilmiş. Bu rivayete göre Hz. Peygamber demiş ki: "İbrahim'in üç yalanı vardır. Bunlardan biri de budur." Müfessirlerde bakmışlar metne, metinde sıkıntı var. Koskoca bir peygamberin yalan söylediğini ileri sürmekten se diyelim ki, bu rivayeti sahih diye anlatan raviler yalan söylemiştir, diyelim demişlerdir.

Genç İbrahim suçu iradesiz bir puta atmıştı. Bu konuya ilişkin Buhari ve Müslim'den gelen bir rivayet var; Ebu Hüreyre'den nakledilmiş. *Bu rivayete göre Hz. Peygamber demiş ki: 'İbrahim'in üç yalanı vardır; bunlardan biri de budur.'*

Müfessirler de bakmışlar metne; metinde sıkıntı var. Koskoca bir peygamberin yalan söylediğini ileri sürmektense, diyelim ki bu rivayeti sahih diye anlatan raviler yalan söylemiştir, diyelim, demişlerdir.

Bir peygamber adayı Musa gibi kaza ile adam öldürebilir, Yunus peygamber gibi görev yerini erken terk edebilir, Âdem peygamber gibi yasak bir meyveyi yiyebilir; ama hiçbir zaman yalan söylemez.

Çünkü yalanda kaza yoktur, yanlışlık yoktur; yalanda irade vardır, bilinç vardır. Ve bir insan bir kere yalan söylediği zaman, onun söylediği bin tane doğrunun ehemmiyeti kalmaz.

Çünkü ne derler? Sen bize zamanında yalan söyledin; belki yine yalan söylüyorsun. Bir kere yalan söyleseniz bile o el-Emin sıfatını yitirmiş olursunuz. Ki burada bir kalabalık, bir hazirun, bir topluluk var; onların önünde bilakis, belki sözleri var.

Hz. İbrahim üzerinden Kurân'a dayalı bilgi verelim, sonra ayet üzerine düşünelim. Bu isim Tevrat'ta Abraham olarak geçmektedir; Tevrat'a göre İbrahim'in adı önce ulu ata manasındaki abram iken, daha sonra **milletlerin babası anlamındaki Abraham'a** dönüştüğüne dair bilgiler var.

Merhametli ve ulu ata olan genç İbrahim, gayb ile Rabbinden duyduğu haşyet sonucu ilerleyen süreçte halilullah sıfatına nail oluyor; Rabbinin merhamet ve himayesinden hiçbir zaman mahrum olmuyor. Kurân'da Hz. Adem'in tövbesinden, Hz. Musa'nın pişmanlığından, Hz. Yunus'un tövbesinden bahsediliyor; ama Hz. İbrahim, 'Rabbim ben onlar düşünsün diye böyle bir yalan attım, tövbe ediyorum' diye bir ifade yok. Bunun eleştirildiği bir ayet de yok; İbrahim yanlış yaptı, sonra döndü bize diye bir ifade de yok. Hz. İbrahim 'ben nefsime zulmettim' diyor mu?

Burada genç İbrahim'in putlar ve putperestler ile olan mücadelesi anlatıldıktan sonra şu vurgu yapılıyor: Münir, yani aydınlatan bir kitabı yoktu İbrahim'in ve bir resul de Hz. İbrahim'e gitmemişti; ama buna rağmen hidayete nasıl erildiği, nasıl hüsve-i hasene olduğu Hz. İbrahim üzerinden ispatlanıyor. Yani ne diyor Mekkeli müşriklere: 'Ey Mekkeli putperest müşrikler, düşünerek ve sorgulayarak bu akli yolculuğu ulu ata İbrahim gibi kendinizde bu yolculuğa çıkabilirsiniz, kendinizde hakikati görmüş olabilirsiniz,' demiş oluyor.

Rüşd kelimesinde şöyle bir mana var: Doğru yolda olmak, doğru yolu bulmak, doğru düşünmek, doğruyu yanlıştan ayırt etme gücüne sahip olmak demektir.

Burada daha önce ifade edilen durum nedir? Biz önceden rüştünü İbrahim'e verdik. Burada daha önce ifade edilen durum, genelde insanın akıl baliğ olma yaşının öncesine tekabül ediyor. Normalde genç İbrahim'in yaşında olan biri bu olgunluğu göstermeyebilir; yaşadığı toplumun çok ötesinde bir olgunluk ve kavramaya sahip olduğunu Kurân'ı Kerim buradan aktardı bize. Bu sayede genç İbrahim, kelimeler ile olan imtihanını verip insanlara imam seçilmiştir (Bakara 124). Kelimeler ile imtihanı, sorulara verdiği cevaplar ile de alakalı olabilir.

Genç İbrahim rüştünü nasıl ispat etti? Bu sorunun cevabını da bundan sonra okunacak olan on ayet, ayrıntılı bir şekilde anlatacak.

Bedeni olgunluk için sadece dengeli bir beslenme yeterli iken, akli olgunluk için ya pratik tecrübeler ya da bunların aktarıldığı o ilmi kitaplardan, teorik bilgilerden istifade etmek gerekir.

Genç İbrahim'in başından geçen çetin sınavlar ile rüştünü ispatlamış, olgun olduğunu göstermiştir. Ateşin neden genç İbrahim'i yakmadığının, kıssanın en başında bu ayette verilmiş; çünkü o rüşt sahibi, reşit biriydi. Öncesini hesap edebiliyordu; olgun, mantıklı, doğru kararlar verebilen birini ateş bile yakmaz, demiş oluyor.

Biz onu bilirdik ifadesi, muhatabın Hz. İbrahim'in gerçek hayat hikayesini bilmediği, onun hakkında bilgi eksikliği olduğuna da işaret ediyor. Biz onu bilirdik, 'öğrenecekseniz bizden öğrenin' demiş oluyor İbrahim kıssası için. Bu olayı Kurân'ı Kerim kendine referans ediyor. Bakalım bize ne öğretecek: Hz. İbrahim önce kime gitti? Babasına.

(Enbiyâ 73/52)

اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي اَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ

İż **k**âle li-ebîhi ve**k**avmihi mâ hâżihi-ttemâśîlu-lletî entum lehâ ‘âkifûn*(e)*

Babasına ve kavmine şöyle demişti: "Sizin kendinizi vakfettiğiniz bu temsiller nedir?"

Hz. İbrahim kavmine ilk başta onları suçlayıcı bir şekilde değil, soru sorarak yaklaşıyor; olgun bir insana yakışan tavır da budur. Hemen onları savunmaya geçirecek suçlayıcı bir tavrı yok. Hz. İbrahim, kavminin karşısına çıkmadan önce babası üzerinden nasıl davranacağına dair bir tecrübe kazanmış.

Ayetlerin sıralamasına baktığımızda, genç İbrahim önce babasına temsillerin delalet olduğunu söylemiş; ardından edindiği bu tecrübe ile kavmine farklı bir plan ve farklı bir strateji ile yaklaşması gerektiğine karar vermiştir.

Buradaki 'temâśîl' kelimesi timsalin çoğuludur. Timsal, mahlukattan herhangi birine benzetilmiş olarak yapılan temsillerdir; bir şeyi başka bir şeye benzetmektir. Bu manada her put aslında bir temsildir. Müşrikler o temsil üzerinden, onun aracılığı ile Allah'a taparlardı; 'bu put ilah değil, bu put aracıdır' derlerdi. Genç İbrahim burada Allah'a kulluk için aracıya neden ihtiyaç var, neden ihtiyaç duyuyorsunuz, diyor; bunu sorguluyor. Her şeyi bilen, her şeyi gören bir Rabbe inanıp da bu aracılara, bu temsillere tapmaya ihtiyacınız neden?

Burada bir de vakfetme kelimesi var: 'âkifûn'. Bu kelime, bir şeye saygıyla yönelip ona bağlanmak anlamına gelen ukuf kökünden gelir. İtikaf dediğimiz, mescitlere Allah'a yaklaşmak için, Allah rızası için kapanmak ile aynı köktendir.

Bu ayette 'abidin' kulluk değil de 'âkifûn' kullanıldı? Kavmi zamanla atalarından ileri gidip temsillere kendilerini sadece kulluk değil, vakfedecek kadar adadıklarını gösteriyor. Yani babanız bir temsil uydurdu, zamanla siz ona kendinizi vakfettiniz; babanız onlara abid'ti, siz âkif oldunuz. Zaten şirk geleneğinin temelinde de böyle bir şey var; gelene yapılan eklerle oluşur. Zira geçmişin normal insanlarını günümüzde de görüyoruz; zamanla, anlatımlarla bir efsaneye dönüşebiliyor. Günümüzde de aracı olarak görülen bazı zatlar, kurumlar veya ideolojilere kendini adayanların durumu da bundan pek farklı değildir. Hepsi babalarından bir adım daha öne gitmek için kendilerini daha da kul köle ediyorlar.

Halkın bu kadar kendini vakfedip adaması, putçuluğu müşrikler için müşterisi bol, kazancı bol bir sektörü çeviriyor; zaten Hz. İbrahim'in babası da bundan geçiniyor.

Hz. İbrahim'in kavmi, mahiyetini bilmediği ve ulaşamadığı gök cisimlerini temsil eden heykeller yapmış ve kendi elleriyle yaptıkları heykellerin etrafında pervane olmuşlardır; vakfetmek budur. Genç İbrahim'in, oydukları cansız nesneler önünde neden kendilerini vakfettiklerini sorgulaması üzerine, putperestlerin verdiği cevap çok kısa ve net; verdikleri cevap 53. ayette şöyle ifade ediliyor:

(Enbiyâ 73/53)

قَالُوا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا لَهَا عَابِدِينَ

Kâlû vecednâ âbâenâ lehâ ‘âbidîn*(e)*

Dediler ki: "Biz babalarımızı ona kulluk ediyor bulduk.”

Bu ayette verilen cevapta **‘âkifûn’ kelimesi değil, ‘âbidîn’ kelimesi** seçilmiş; yani babalarımız kulluk ediyordu, biz kendimizi vakfettik. Babaları ibadet ve kulluk ediyorken, her gelen nesil bunu abartarak devam ettirdiğini bu itiraf gibi kelimeden anlıyoruz. Aslında şirk inancının temelinde de bu vardır; nesiller geçtikçe gelene yapılan eklemeler, şirk inancı zamanla azim bir zulme evrilir.”

Hz. İbrahim’in cevabı şu:

(Enbiyâ 73/54)

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

Kâle le**k**ad kuntum entum ve âbâukum fî **d**alâlin mubîn*(in)*

"Doğrusu siz ve babalarınız, açıkça dalâlet içindesiniz.” dedi.

Net yani: Bu taş, bu heykel sana nasıl yardım etsin?

Çok açık, tartışmaya gerek yok. Taklit, insanı zamanla içinden çıkılmayan bir ritüeller zincirinin içinde bırakır; zira zamanın birinde bir ihtiyacı gidermek için uydurulanlar, o ihtiyaç kalkmasına rağmen taklitle nesiller boyu devam eder. Bu nedenle yapılanların tahkik edilerek bilinçle yapılması çok değerlidir.

Zamanında bir subay nizamiyenin ortasındaki bankı boyatıp başına, kurumasına kadar nöbetçi dikme hikayesini biliyorsunuz. Bu nöbetin zamanla neden tutulduğunun unutulması gibi, şirk inancında da o bank asla kurumaz. Ta ki biri gelip bunu sorgulayana kadar.

İşte genç İbrahim bunu sorguladı. Subay adam emekli olmuş. Diyorlar ki: ‘Nizamiyenin ortasında bunu niye bekliyorlar?’ Bunu sorguladıkları zaman, adama geri dönüyorlar. Adam: ‘Onu boyatmıştım; onun başına birini diktim ki kimse gelip yanlışlıkla oturmasın,’ diyor.

(Enbiyâ 73/55)

قَالُوا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ

Kâlû eci/tenâ bil*ha***kk**i em ente mine-llâ'ibîn*(e)*

Dediler ki: "Sen hakkı mı getirdin yoksa sen bizimle eğleniyor musun?

Demek ki Hz. İbrahim'de alay eden bir tarz yok; sorgulayıcı bir yapısı var. 'Sen hakikati mi arıyorsun yoksa bizimle eğleniyor musun?' diyorlar; çünkü adamların şimdiye kadar böyle bir sorgusu olmamış. Hz. İbrahim'in sorgusu bir anda soğuk duş etkisi yapmış. Bu cevaptan genç İbrahim'in ritüelleri merak ettiği değil, onları sorgulayıcı bir bakışla ele aldığı anlaşılmaktadır.

Kavmi, bu gencin kendilerinin düşünmediği, bu kadar basit bir sorgulamayla bu kadar genç yaşta anlamasını görünce, bu sözlerdeki haklılık payı ile inançlar arasında yaşadıkları o ikilemi verdikleri cevaptan anlıyoruz. Sanki temsiller olmasa kıyamet kopup dünya başlarına yıkılacakmış gibi bir inançları var; tüm sistem onların aracılığı ile yüzü suyu hürmetine ayakta kaldığı yanılgısı var. Bunu da atadan, babadan sorgulamadan edindikleri o mitolojilerle, efsanelerle edinmişlerdir. Hürmet, saygı adı altında başlayıp, 'âkifin' dediğimiz o kendini adamaya, mahvetmeye kadar götürmüşler.

Genç İbrahim son derece ciddi olduğunu ve amacının onlarla eğlenmek, lakırdı olmadığını verdiği şu cevaptan anlıyoruz.

(Enbiyâ 73/56)

قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ

Kâle bel rabbukum rabbu-ssemâvâti vel-ar**d**i-lleżî fe**ṭ**arahunne ve enâ 'alâ żâlikum mine-şşâhidîn*(e)*

Dedi ki: "Bilakis Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbidir ve onlara fıtrat verendir. Ve ben, buna şahit olanlardanım."

Genç İbrahim Güneşin, Ay'ın, göklerin ve yerin kendi fıtratları var. Yani bu Güneş putu olmasa, güneş daha doğmaz demeyin. Onun bir fıtratı var. Ay temsili olmasa Ay bir daha doğmaz demeyin, onun bir fıtratı var. Allah onlara bir fıtrat bir yasa vermiş. Ben buna şahit olanlardanım. Kâinatın çalışma metodunu, melekutunu gözlemleyip şahit oldum.

Genç İbrahim Güneş'e, Ay'a ve gök cisimlerin düzenine, hareketine yani fıtratına bakarak yerde yapılan ibadet ve günahlarla bir alakasının olmadığını gözlemlemiş ve buna şahit olmuştur. Yıldırımca düşünce biz bir ritüeli eksik yaptık gökteki Tengri bize kızdı diyorlar fakat Hz. İbrahim böyle olmadığını anlıyor.

Genç İbrahim diyor ki: **"Onun davranışı ile senin günahının bir alakası yok.** Putçular o ikisini bağdaştırıyorlar. Senin toprağındaki bereket ile senin putunun bir alakası yok diyor. Onların bir fıtratı var. Fıtrata uygun davranırsan bereketli bir ürün elde edersin.

Yapılan duaların ve ibadetlerin tabiatın düzeninde bir değişikliğe sebep olmadığını ifade etmekte, topluma öğretmektedir genç İbrahim. Ancak muhatap, bunu göremeyecek kadar anlamsız ritüellere körü körüne bağlanmış, kendini mahvetmiş durumdadır.

Onlara dua ederken bir şeylerin değişeceği beklentisindedir muhatap; yani ben bu boncuğu takarsam bana göz değmez beklentisindedir. Bunlara günümüzde de rastlıyoruz; örneğin yağmur duası.

Kurân'ın anlattığı gerçek dua, sadece âlemlerin tek sahibi ve yöneticisi olan Allah'a, aracısız olarak, fıtrata ve sünnetullaha uygun olarak yapılan duadır. Duanın amacı, Allah'ın sünnetini değiştirerek kulların her istediğini, haşa Alaattin'in Cini gibi yerine getirmesi beklemek değildir. Biz öyle zannediyoruz; sanki haşa Allah emir erimiz, isteyelim yerine getirsin.

Dua, insanın kendine koyduğu hedefler ve telkinler olması anlamında, isteklerini yapma gayretini ortaya koymaktır. Hedefimizi ortaya koymaya biz dua diyoruz; benim bir hedefim, bir gayretim olacak, fiili duam olacak ki o duam kabul olsun.

Bu anlamda dua kulun olmazsa olmazıdır. Hedefsiz ve gayretsiz Müslümanların zelil durumu, şu anda günümüzde gözlemlediğimiz bir haldir; geçmişte de böyleydi.

Rabbimiz Furkan 77'de diyor ya: ***'Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin.'*** Buradaki dua aslında bir hedef, bir dava, bir amaç; amacın olmazsa, hedefin olmazsa Rabbim sana neden değer versin. Rabbimiz bize demek istiyor ki: 'Senin hedefin ve amacın yoksa, sen kendine değer vermiyorsan ben neden değer vereyim sana,' diyor.

Kavli dualar, fiili duaların ateşleyicisidir. Fiili dua yapmak için önce dilimizle bunu aklımıza telkin etmemiz lazım ki doğru bir istikamet verelim. Kavli dualar dil ile yapılan dualardır ve fiili duaların ateşleyicisi ve istikamet vericisidir.

Genç İbrahim aslında kavmine bir duada bulunuyor; ama onlar bu olumlu duayı sanki bedduaymış gibi algılıyorlar. Bunun üzerine genç İbrahim şöyle diyor:

(Enbiyâ 73/57)

وَتَاللّٰهِ لَاَكِيدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ

Veta(A)llâhi leekîdenne asnâmekum ba'de en tuvellû mudbirîn*(e)*

Allah'a yemin olsun, siz arkanızı döndükten sonra mutlaka sizin putlarınızla ilgili bir plân kuracağım.

Genç İbrahim bunu yüzlerine mi söylemiştir? Hayır; yüzlerine söylese engellemek isterler, planı kuramaz. Muhtemelen onlar arkalarını dönüp gittikten sonra söylemiştir. Genç İbrahim'in bu planı aşikâr şekilde onlara karşı söylemediği mantıken anlaşılmakta; zira kendini vakfeden insanlar bu plandan haberdar olsa, ilk etapta onu engellemek isteyebilirler. Putlarını korumak için daha fazla tedbirler alabilirlerdi. Bu da planının hayata geçirilmesine mâni olacağı için muhtemelen daha az zararlı gördüğü halkın içerisinde böyle bir şey söylemiş olabilir.

Genç İbrahim neden 'tallâhi' diyerek, Allah'a yemin ederek söze başlıyor? Bu 'tallâhi' yemininin taaccüp içeren manasından dolayı, yapacağı plandan dolayı insanların böyle bir şaşıracağı, şaşkınlık içerisinde kalacağına dair bir gönderme olabilir. Hem de bu plandan cayma ihtimalini en aza indirmek için kendine verdiği bir söz olabilir. Put haneye gireceğim ama ya tam yapma üzereyken geri dönersem? 'Tallahi bunu yapacağım' deyip kendi kendine böyle bir söz vermiş, yemin etmiş de olabilir.

(Enbiyâ 73/58)

فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا اِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ

Fece'alehum cużâżen illâ kebîran lehum le'allehum ileyhi yerci'ûn*(e)*

Böylece onların büyük kısmı hariç onları cüz cüz etti. Umulur ki onlar, ona rücu eder.

Demek ki Hz. İbrahim'in putlarla ilgili planı buymuş. Rücu etmek, bir şeyin başladığı yere geri dönmesini, mekân, fiil veya söz olsun başlangıç noktasını takdir etmektir; bu dönüş, varlığın bizzat kendisiyle, cüzüyle veya fiili ile olabilir. Burada küçük putların, en büyüğü sayesinde ilk halleri olan toprak ve parçalanmış o dağınık hallerine rücu etmesi, dönüşmesi, dönmesi anlatılmaktadır.

'Umulur ki' ifadesi, planın genç İbrahim'in istediği şekilde ilerleme ihtimaline bir atıf olabilir; zira kurulan plan sağlıklı işlemezse, büyük put küçük putları parçalayamaz, kıramaz.

Kim kırdı bunu? Büyükleri kırdı. Doğru mu? Vallahi doğru. Ama nasıl kırdı? Yalan yok; planla kırdı.

Buradaki 'cużâż' kelimesi, ecza kelimesinin çoğuludur. Türkçemizde kullandığımız bu ecza-hane, Farsçadan gelen hane kelimesi ile bu ecza kelimesinin birleşmesidir. İlaçlar böyle parça parça kırılıp dökülmüş mü demektir? Cüz, birim, unsur demektir. Bu sözcüğün çoğulu Farsçadaki hane ile birleştirilmiş, ilaçlar kimyasal yapılarına ve dozlarına göre cüz cüz edilmiştir; yani grup grup ayrılmıştır demektir. Eczane oradan gelir. Hz. İbrahim putları kırmamıştır; onları grup grup ayırmış, cüz cüz etmiştir.

Kurân'ı Kerim'de kırmak var, Enbiyâ suresi 11'de; çatlatmak var, yarmak var, parçalanma var. Bu kadar kırmakla, dökmekle ilgili kelime varken, burada neden cüz kelimesi seçilmiş?

Ancak burada özellikle cüz kelimesinin seçilmesi dikkate şayandır. Kurân'ın eşit uzunluktaki bölümlerine cüz diyoruz; hiç kimse 30 cüze Kurân'ı paramparça etmişler diye bir mana anlıyor mu?

Genç İbrahim put hanedeki putları bir düzen içerisinde cüz cüz ayırıp gruplandırmıştır; bu gruplandırma, onların hiyerarşik kast sisteminin dışında bir düzendir. Sonraki süreci bize Saffat suresinin 91 ve 93'üncü ayetleri anlatır:

'Onların ilahlarına gizlice yönelip dedi ki: "Yemiyor musunuz?" (Saffat 91)
"Konuşmuyor musunuz?" (Saffat 92)
"Yönelip sağ eliyle vurdu." (Saffat 93)'

Demek ki putların önüne yemekler sunmuşlar ve bunlar put haneden gitmişler, yemekler duruyor. Genç İbrahim, o büyük putu destekle tutan ne ise ona bir darbe vurmuş. Saffat suresinde olay bu noktadan sonra atlamalı olarak anlatılıyor; aradaki süreci ise Enbiyâ suresinin 59. ayetinden itibaren Kurân'ı Kerim tamamlıyor. Burada genç İbrahim'in planı, putları cüz cüz etmek ve devrilmeyi tek bir darbe ile vaktinden önce başlatmak olabilir; büyük put devrilip küçükleri kıracak, plan bu.

Sebe 14'te Hz. Süleyman'ın asasını hatırlayın; asayı kurt kemiriyordu. O kurt eğer vaktinden önce asanın kırılmasını sağlasaydı ne olacaktı? Cinler kendilerini o zelil eden işte çalışmayacak mıydı? Tıpkı onun gibi, belki de Hz. İbrahim bu büyük putu tutan platformun, tahta desteğin bir yerini kurt yediğini fark etmiş olabilir; bunun detayları verilmemiş, bilmiyoruz. Belki de o büyük putun insanların üstüne düşmesini, o yemek sunan insanlara zarar vermesini engellemek için vaktinden önce orayı daha da zayıflatıp, kimse yokken onun devrilmesini sağlamış da olabilir.

Ama genç İbrahim'in rüşt sahibi olması, Kurân'ı Kerim'in her yerinden övülmesinden dolayı, onun kesinlikle yalan söylemeyeceği kanaatindeyiz. Onun derdi, insanların hem maddi hem de manevi hayatlarını kurtarmak olduğuna şahidiz. Burada putları baltayla kırması, baltayı gidip o büyük putun boynuna asması diye Kurân'ın hiçbir yerinde böyle bir ifade yok; hiçbir yerinde baltayla putları kırdı diye bir ifade yok.

Tefsirlerde nakledildiğine göre, Hz. İbrahim putları kırdıktan sonra baltayı sağlam bıraktığı putun boynuna asmıştır; bir bayram şenliğine giden halk dönüşte kırılan putları görmüştür. Ancak Kurân'ın hiçbir ayetinde böyle bir detay yazmaz; bunlar tefsirlerde genelde İsrailiyatın oluşturduğu o anlatımlarla doldurulmuştur. Genç İbrahim putları bir plan çerçevesinde düzene sokmuş ve onlara herhangi bir zarar vermeden put haneden çıkmıştır; ancak uzaklaştıktan sonra en büyük put, cüz cüz ettiği o belli bir sıraya düzdüğü putların üzerine devrilmiş olmalı ki onları bir şekilde parçalamalı. **Çünkü Hz. İbrahim'in beyanı da öyle:** bunları o en büyüğü kırdı; gerçekten en büyüğü kırdı, kendisi kırmadı.

(Enbiyâ 73/59)

قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَآ اِنَّهُ لَمِنَ الظّٰلِمِينَ

Kâlû men fe'ale hâżâ bi-âlihetinâ innehu lemine-**zz**âlimîn*(e)*

Dediler ki: "Bizim ilahlarımıza bunu kim yaptı? Muhakkak ki o, gerçekten zalimlerdendir.

Demek ki geliyorlar; orada Hz. İbrahim yok, ama bir durum var. Bunu gördükten sonra diyorlar ki: 'Bunu bizim ilahlarımıza kim yaptı? Muhakkak ki o gerçekten zalim biridir.'

İnsanlar her ne kadar batılda olsa, inandıkları değerlere, sevdikleri objelere, özellikle de kendilerini vakfedecek kadar adadıkları putlara yapılacak her türlü hareketi, hakareti zulüm olarak algılar. Bu tür bir zulüm, düşünmeyi değil, öfkeyi ve nefreti besler. Bu sureden önce anlatılan Enam suresi 108'de şöyle bir ifade var:

'Allah'ın astında, berisinde dua ettikleri her ne var ise onlara sebep aramayın.'

Yani putlara sövmeyin; bunu Kurân diyor. 'Sövmeyin' diyen Kurân nasıl diyecek 'baltayı aldı paramparça etti' ve bunu bize örnek olarak anlatacak?

Putlara sövmeyin; neden? Onlar da ilimleri olmadan Allah'a düşmanca sebepler ararlar, diyor. İşte gözlem ve sorgulamaları ile rüşte eren genç İbrahim, kendisini vakfettikleri putlara doğrudan ve aleni bir hakaretin ters tepki yapacağını babası ile yaptığı tecrübe üzerinden öğrenmiştir.

Hz. İbrahim'e babası Meryem suresi 46'da ne diyordu? 'Ey İbrahim! Sen benim ilahlarıma rağbet etmiyor musun? Eğer sen vazgeçmezsen mutlaka seni recmederim. Uzun bir süre benden uzak dur, gözüme gözükme.' Hz. İbrahim zaten bunu tecrübe etmiş; aynı hatayı halka yaptığı tebliğde göstermiyor.

Genç İbrahim sadece bu düzeni değiştirip, putların birbirine teması ile yıkılacağı, kırılacağını kolaylaştıracak bir plan kurmuştur. Her ne kadar putları bizzat kendisi kırmamış olsa da, daha önce zayıflatılan o desteğin böyle bir netice ile son bulacağını öngörüyor.

Burada iki fayda vardır: ilki, insanların maddi ve manevi zarar görmelerini engellemek; ikincisi ise putların kendilerini korumaktan bile aciz olduğunu bir şekilde halka göstermektir.

Bakın Kurân, Hz. Âdem, Hz. Yusuf, Hz. Yunus ve Hz. Davud'un yaptığı hatalardan, tövbelerden bahseder; fakat burada genç İbrahim ile herhangi bir pişmanlık, herhangi bir tövbe ve yaptığının yanlış olduğuna dair bir ima bile yoktur. Hatta insanların hayatını kurtardığı, onları koruyup kollama niyetinde olduğu, tedebbürü bir bakışla anlaşılmaktadır.

(Enbiyâ 73/60)

قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ اِبْرٰهِيمُ

Kâlû semi'nâ feten yeżkuruhum yu**k**âlu lehu ibrâhîm*(u)*

Dediler ki: "İbrahim denen bir gencin onları zikrettiğini işittik."

Demek ki o görenlerden bazıları bir şahitlikte bulunmuş; olay sonrasında genç İbrahim oradan ayrılmış. Putlara muhalif duruşu halk tarafından malum biliniyor ve bu bilginin bir şekilde putperestlere geldiğini anlıyoruz.

Enbiyâ 36'da Hz. Peygamber için de 'bu Muhammed mi putları diline dolamış' şeklinde kullanıldığını okumuştuk; bu durumda Hz. Muhammed'in Mekke'de kalmasının doğuracağı sonuçlara da muazzam bir basiret gösteriyor.

Buradan Hz. Muhammed'e verdiği mesaja: 'Ey Muhammed, sen de kalırsan bu Mekkeli müşrikler seni de yakacak, sana da bir zarar verecekler, niyetleri var.' Hz. Muhammed de aynı sosyal bir linç ile ortadan kaldırmayı hedefliyorlardı; Hz. Muhammed de tıpkı Hz. İbrahim gibi Mekkeli müşriklerin düşmanlıklarıyla karşılaşıyordu.

(Enbiyâ 73/61)

قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ

Kâlû fe/tû bihi 'alâ a'yuni-nnâsi le'allehum yeşhedûn*(e)*

Dediler ki: "Öyleyse onu insanların gözünün önüne getirin! Umulur ki onlar şahit olurlar.

Tam bir mahkeme kuruluyor. Buradaki şahitlik, genç İbrahim'in putları ve onların temsil ettiği atalar inancını eleştirip sorgulamasına dair bir şahitliktir; onları kırdığına dair bir şahitlik yok.

Zira bu şahitlerin varlığı sayesinde genç İbrahim suçlanabilecekti; yoksa suçlayamazsın, yargılayamazsın. Şayet şahit yoksa, ispat da yoktur. Bu durum artık bir mahkeme sürecinin başladığını bize gösteriyor.

'İnsanların gözü önüne getirin' ifadesi ile genç İbrahim'in peşinden gidecek olan yeni gençlerin önünü kesmek için ibreti âlem bir ceza verilmek isteniyor. Burada amaç putlara ve atalar inancına yardım etmek; onu da Enbiyâ suresi 68'den okuyacağız.

(Enbiyâ 73/62)

قَالُوا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يٰٓا اِبْرٰهِيمُ

Kâlû eente fe'alte hâżâ bi-âlihetinâ yâ ibrâhîm*(u)*

Dediler ki: "Ey İbrahim! Bizim ilahlarımıza bunu sen mi yaptın?"

Burada şahitler huzurunda genç İbrahim'e sorulan sorudan, temsili ilah olarak kabul ettiklerini de anlıyoruz. 'Temsillerimize bunu sen mi yaptın?' demiyorlar; 'ilahlarımıza sen mi yaptın?' diyorlar. Ancak dikkat çekici bir durum var: bu, genç İbrahim'in o muhalif duruşuna tanık olanların şahitliğinde sorulmuş bir soru.

Genç İbrahim, 'bunu putlarımıza sen mi yaptın?' sorusuna verdiği cevaba 'bel' edatı ile başlıyor. 'Bel' edatının manası, söylenen bir şeye eklemek için kullanılan bir edattır. İki tane çeşidi var: birincisi, aksine manasında bir önceki cümleyi nakzeder; 'bunu sen mi yaptın?' sorusuna tam tersi 'bunu ben yapmadım' manasına gelir. Diğeri ise bir önceki cümlenin hükmünü doğrulama manasında kullanılır; yani kendisinin bu işin içine dahil olduğunu gösterir.

O zaman genç İbrahim 'bel' diyerek hem putların başına gelenlere kendisinin dahli olduğunu doğrulamış oluyor hem de bu son hâlin sorumlusunun kendi olmadığını, büyük putun bu kadar yıkıma sebep olduğunu beyan etmiş oluyor.

'Bunu putlarımıza sen mi yaptın?' sorusuna doğru, 'ama büyükleri kırdı' demiş oluyor. **'Ben kırmadım; ben belli bir sıraya göre onları cüz cüz edip sıraya koydum, büyükleri kırdı' demiş oluyor.**

Putperestler haklı birini sorguladıklarını şuradan anlıyorlar: Hz. İbrahim ne diyor? 'Konuşabiliyorlarsa onlara sorun!' 'Ona sorun' değil, 'büyüğe sorun' değil; kırılan o küçüklere sorun diyor. Çünkü çoğul gelmiş. Zira bir sonraki ayette, putları abartarak anlatan ve onlara olmadık güçler vehmeden bu putçuların zalim oldukları, 64'te halk tarafından ifade edildiğini görüyoruz.

(Enbiyâ 73/63)

قَالَ بَلْ فَعَلَهٗ كَبِيرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ اِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ

Kâle **bel** fe'alehu kebîruhum hâżâ fes-elûhum in kânû yen**tik**ûn*(e)*

Dedi ki: "Bilakis, bunu onların büyüğü yaptı. O hâlde eğer konuşabiliyorsa onlara sorun!"

(Enbiyâ 73/64)

فَرَجَعُوا اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظّٰلِمُونَۙ

Ferace'û ilâ enfusihim fe**k**âlû innekum entumu-**zz**âlimûn*(e)*

Artık onlar kendi içlerine rücu ettiler. Böylece dediler ki: "Muhakkak ki siz zalimlersiniz."

Halk kendi içine döndü ve dediler ki: 'Bu gençten ne istiyorsunuz? Asıl zalim sizlersiniz.' Genç doğruyu söylüyor; büyüğü devrilmiş, küçükleri kırmış.

Ayette 'enfusu'na rücu ettiler' ifadesi seçilmiştir. Rücu, başlangıç hâline geri dönmektir; en baştaki hâl, bu işin faili kim sorusudur. Faili meçhul bir durumla karşı karşıyalar.

Genç İbrahim'i dinledikten sonra ona hak veren halk, muhtemelen sorumlu olan putçuları suçlayarak 'asıl siz zalimsiniz' şeklinde bir hükme varmışlardır. Mabedin sorumluları, temsilleri o mabede gelen dindarları koruyamadıkları için halk tarafından suçlanmaya başlanınca, şirkten beslenenler hemen hedef saptırıyorlar; suçu bir şekilde genç İbrahim'in üstüne atmaya çalışıyorlar.

Genç İbrahim bu kez putları kırma suçundan değil, temsillere ve atalar inancına yönelttiği imalı ithamlardan, sözlerinden dolayı suçlanıyor. Onları aşağıladığı düşüncesiyle putçular onu mahkûm etmeye çalışıyorlar.

(Enbiyâ 73/65)

ثُمَّ نُكِسُوا عَلٰى رُؤُسِهِمْۚ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُلَٓاءِ يَنْطِقُونَ

Śumme nukisû 'alâ ruûsihim le**k**ad 'alimte mâ hâulâ-i yen**tik**ûn*(e)*

Sonra eski kafalarına döndürüldüler. Dediler ki: "Doğrusu sen, konuşamadığını biliyorsun."

İlk görüşleri genç İbrahim'in suçlu olduğu idi; sonra asıl suçlunun halkı kandıran meleler, putçu mollalar olduğu anlaşıldı. Fakat bu ne olursa olsun, 'bizim putlarımıza saygısızlık ediyor, onunla ilgili konuşuyor' diyerek tekrar eski düşüncelerine geri döndüler. Bu kez genç İbrahim'i putların kırılmasından dolayı suçlayamadılar; onları aciz ve suçlu göstermesinden dolayı suçlayıp cezalandırmak isteği olmuştur.

Ancak put sektörü üzerinden rant elde edenlerin, putların acizliğinin anlaşılma korkusu hakikate rağmen ağır basmaktadır. Dinden geçinmeyi insan hayatına tercih edenleri, bu bağnazlıkların nasıl bir felakete sebep olduğunu yine İbrahim kıssası üzerinden okuyacağız. Genç İbrahim'in korkusuz sözleri, bunların sorumluluğu üzerlerinden atmaları için bir günah keçisi belirlemeleri için yeterli sebebi oluşturmuş; tek yapmaları gereken, genç İbrahim'i konuşturup halkı daha da galeyana getirmek oluyor.

(Enbiyâ 73/66)

قَالَ اَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ

Kâle efeta'budûne min dûni(A)llâhi mâ lâ yenfe'ukum şey-en velâ ya**d**urrukum

Dedi ki: "Artık size fayda ve zararı olmayan Allah'ın astındaki şeylere mi tapacaksınız?

Putperestlerin İbrahim'e 'sen bunların konuşamadığını pek ala biliyorsun' demeleri, açıkça aslında kendilerinin de tanrılarının aciz olduğunu itiraf etmeleridir. Dolayısıyla bu cevap, İbrahim'e onların inançlarının ne kadar aciz, ne kadar anlamsız ve saçma olduğunu fark etmeleri için yeterli sebeptir.

Ancak taassupları sebebiyle ihmalleri ile oluşan olumsuz durumu, putçular kendi lehine çevirmek için genç İbrahim'in eleştirilerine tahammül edemeyerek halkı ona karşı kışkırtmaya devam ediyorlar. Fayda ve zarar üzerinden genç İbrahim bir argüman kuruyor; aslında bu kurduğu argüman Kurân'ın tamamında var. İnançlarımız, ibadetlerimiz her zaman bize faydalı olmalı, hayatta karşılığı olmalı. Eğer hayatta karşılığı yoksa, orada mutlaka ilahi bir emir değil, beşerî bir yorumu olarak düşünebilirsiniz.

Eğer inançlarımız bizi ve çevremizi korumuyorsa, batılsa, hiçbir işe yaramıyorsa, hatta hayatı bazı insanlar için cehenneme çeviriyor, zulme dönüşüyorsa, şunu unutmayın: orada ilahi emirlere karşı beşerî yorumlar, uydurmalar, onlara karşı bir galebe çaldığını anlayabilirsiniz.

Bu meyanda geleneğin oluşturduğu beşerî yorumlar kalpte birer puta dönüşmemeli. O kalpteki putu kırmamız gerekiyor; ama herkes kendi putunu kendi kıracak. Kimse bir başkasının putuna el uzatmayacak; yoksa o kalpteki put daha da güçlenir. Siz fiziki bir put kırarsınız, adam bin tane put yapar. Önemli olan kafanın içindeki zihniyeti, o sabit fikirliliği kırabilmek.

(Enbiyâ 73/67)

أُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ

Uffin lekum velimâ ta'budûne min dûni(A)llâh*(i)*(s) efelâ ta'**k**ilûn*(e)*

Öf be size ve Allah'ın astında taptığınız şeylere... Hâlâ akletmiyor musunuz?

Genç İbrahim, şirk kültüründen ve onların dostu düşman, düşmanı dost zannetmesinden, akıllarının ters dönmesinden, ters bakışlarından dolayı usanmıştır. Taklitte tahkik yoktur; 'babalarımızı bunun üzerine bulduk' ifadesinde zaten akletme olmaz. Dine bulaşmış beşerî yorumları körü körüne savunmak hayatı desteklemez, sadece din adına insanları öldürür. Bunun delili 68. ayettir.

(Enbiyâ 73/68)

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ

Kâlû *harri***k**ûhu ven**s**urû âlihetekum in kuntum fâ'ilîn*(e)*

"Eğer yapabilirseniz onu yakın!" Ve ilahlarınıza yardım edin. "dediler.

Bakın, burada bunun cezası 'diri diri yanmaktır, yakmaktır; öncekileri yaktınız, bunu da yakın' değil. İnceliğe bakın: 'yapabiliyorsanız, gücünüz yetiyorsa bu genci yakın.' Meleler halkı kışkırtmaktadır.

Hz. İbrahim'in kavminin bu teklifi hem onları tahrik ediyor hem de ateşi hararetlendiriyor. Bu teklifi kabul edip etmediği ayetlerde ifade edilmemiş; yani 'tamam, biz onu yakalım' diye bir ifade yok. Burada sadece melelerin bir fetvası var: 'gücünüz yetiyorsa, yakabiliyorsanız onu yakın!'

'Öncekiler gibi bunu yakın' yerine 'eğer yapabilirseniz onu yakın' ifadesi, bu infazın gencin suçu ile orantılı olmadığını da bize gösteriyor. Ayrıca bu cezanın standart bir ceza olmadığını da bu ifade bize gösteriyor.

(Enbiyâ 73/69)

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ

Kulnâ yâ nâru kûnî berden veselâmen 'alâ ibrâhîm*(e)*

"Biz dedik ki: "Ey ateş! İbrahim' serin ve selamet ol."

Sorumuz: Burada ateş ile konuşan kimdir? "Biz dedik ki:" Kim bu biz?
Sorumuz: Ateş Allah'ın ona önceden belirlediği fıtratı değiştirme gücüne ve iradesine sahip midir?
Sorumuz: Ey ateş! İbrahim'i yakma diye bir emir var mı? Yok
Sorumuz: Ey İbrahim'in bedeni sende yanma yerine serin ve selamet ol diye durumu ifade eden, iki unsunu ifade eden cümle neden kurulmuştur?

Bu ayetler, tarihte ve günümüzde zulme uğrayıp bombalar altında diri diri yakılan ve işkencelere maruz kalanlara ne der? Filistin'de yanarak ölen çocuklara ne der? 'Benim suçum neydi?' der. Peki Burûc suresinde Hendek ashabına ne der? 'İbrahim'i yakmayan ateş bizi neden yaktı?' der. O yüzden bu soruların daha da artmaması için kıssayı doğru anlamamız lazım; doğru anlayamadığımız için bu soruları soruyoruz.

Serin diye meal verdiğimiz 'berd' kelimesi, Kurân'ı Kerim'de cehennemliklerin o ateşten, o azaptan serinliğe ulaşamayacakları babında kullanılmış; maksat, rahatlatan ve ateşin hararetini gideren şeydir.

'Selamet' ise ateşin İbrahim'e selamet olmasıdır; selamet, esenlik, kaygı, tasa ve tehlikeden uzak olmak, güvenlik içinde olup kurtulma hâlidir. İkinci sırada gelmiş: önce serin, sonra selamet.

Putçu mollaların 'yapabilirseniz onu yakın' kışkırtmasına rağmen genç İbrahim bu infazdan zarar görmemiştir; bunu 'berd' kelimesi ile ifade ediyor. Arkasından kurtulmuştur; bunu da 'selamet' kelimesi ile ifade ediyor. Önce ateşin hararetinden serin olmuştur, arkasından infazdan uzaklaşmış ve selamet bulmuştur.

Peki o kadar büyük ve hararetle yanan bir ateş nasıl genç İbrahim'e serin ve selamet olabilir?

Burada ateşin bir infaz şekli olarak seçilmesi çok ağır ve canice bir tertiptir, dedik; kısasta değildir. Sen bir adamı yakmadın ki seni yakarak öldürsünler; bu adalette değil. Belki de bu gencin kırbaçla cezalandırılması veya şehirden sürgün edilmesini putçu meleler teklif etseydi başarıya ulaşabilirler, ceza infaz edilebilirdi.

Ateş fikri, ateş teklifi İbrahim'e serin ve selamet olmuştur; çünkü bu teklifin halkta bir karşılığı yok. O nedenle ateşe bir hitap söz konusu: biz ateş fikrine dedik ki… Ateşe yapılan hitap, ateş ile yakma fikrine verilmiş bir cevap gibi durmaktadır. Bu fikre verilen cevabın tekil değil çoğul gelmesi, yani 'Allah dedi ki' diye bir ifade yok; o 'biz' içine Hz. İbrahim'in yanmasını istemeyen herkes girer. O anda kendi enfusuna dönen, 'asıl zalim siz' diyen halk da girer, o meleler de girer; İbrahim ateşte yanmayı hak etmiyor diyen herkes bu 'biz'in içine girer. Allah dedi ki diye bir ifade yok. Bu çoğulun içerisinde Allah da olabilir, Allah'ın muradı da olabilir; ama bu 'biz' ifadesi, infazın gerçekleşmesini engellemiş, sünnetullah çerçevesinde.

'Ey İbrahim'in bedeni yanma, ateş, fıtratını değiştir, Allah'ın sana önceden yüklediği fıtratı değiştir, yakma' dersen ateşe, ateş başka bir madde, molekül olur.

Bu fikre verilen cevabın tekil değil de çoğul olması, 'biz'in içine gencin yakılarak infaz edilmesini istemeyenlerin tamamının girdiğini net olarak söyleyebiliriz. Bu karşı duruş sayesinde genç İbrahim ateşe hiç yaklaşmamış, serin olmuş ve o ateşten uzaklaşmıştır.

Belki de günler önceden hicret etmiştir; bu da selamet. Kurân'daki bu öz anlatım ve sonrası, genç İbrahim'in tıpkı Hz. Muhammed gibi gizlice hicret edip kurtulduğunu anlatıyor. Hz. İbrahim Lût ile birlikte gitmiştir. Hz. Muhammed kimle gitti? Ebubekir Sıddık ile gitti. Yoksa müşrikler de Allah Resulü'ne çok kötü bir akıbet planlıyorlardı, aynı buradaki gibi. Bakın ne güzel Allah Resulü'nü yönlendiriyor; aldı Lût'u, beraber gittiler, o infazdan önce belki de. Ama o melelerin o infaz teklifi halkta bir karşılık bulmamıştır.

Ateşe yakma veya İbrahim'in bedenine 'yanma' şeklinde bir emir olmadığı gibi, ateşe atıldığına dair Kurân'ı Kerim'de bir ifade de yoktur. O ateşe atıldı diye bir ayet bulamazsınız. 68. ayette 'eğer yapabilirseniz onu yakın' şeklindeki ifadeden de anlaşılmaktadır ki genç İbrahim'in suçu sabit değildir; delil yok ortada. Büyük put devrilmiş, küçükler de altta kalmış. Şahitlerin ifadesine göre belli olan, Hz. İbrahim'in putları diline dolamış olmasıdır.

Onların aciz varlıklar olduğunu anlayınca halk kendi enfuslarına rücu etti, kendi içine döndü diyor ya; bu ifadeden dolayı halk nazarında Hz. İbrahim'e sempati besleyenlerin olduğunu bile söyleyebiliriz. 'Bu gencin derdi nedir? Bu genç bize hakikati görelim diye uğraşıyor,' deyip halk içinde ona sempati besleyenler bile olabilir. Putçular kendi hatalarını genç İbrahim'e bu kadar hunharca ve canice yıkmayı istemeselerdi, belki de ateşe atma fikri hiç gündeme gelmeyecek ve ateş ona selamet vesilesi olmayacaktı.

Devam eden ayet, putçu melelerin sırf kendi çıkarları için genç ve masum birini kurdukları planın ve tuzağın nasıl boşa çıktığını şöyle ifade ediyor: Enbiyâ suresi 70.

(Enbiyâ 73/70)

وَاَرَادُوا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَخْسَرِيْنَۚ

Veerâdû bihi keyden fece'alnâhumu-l-aḫserîn*(e)*

Ve ona plan kurmayı irade ettiler. Fakat biz, onları daha çok hüsran da kıldık.

Çünkü bu planı hayata geçirememişler, teklif aşamasında kalmışlar; fakat çok ağır bir teklif olduğu için bir anda aleyhte olan durum Hz. İbrahim'in lehine dönmüş. Siz masum birini alır, ağır bir ceza vermeye kalkarsanız, kamuoyunun vicdanında bir tepki oluşabilir; o kadar ağır cezalandırmasanız belki o tepki olmayacak. Bunu günümüzde de gözlemleyebiliriz.

Putçular kendi hatalarını genç İbrahim'e bu kadar hunharca ve canice yıkmayı istemeselerdi, belki de ateşe atma fikri hiç gündeme gelmeyecek ve ona selamet vesilesi olmayacaktı.

Devam eden ayet, putçu melelerin sırf kendi çıkarları için genç ve masum birini kurdukları planın ve tuzağın nasıl boşa çıktığını bakın şöyle ifade ediyor:

'*Buna rağmen onun kavminin cevabı: "Onu öldürün veya yakın!" demekten başka bir şey olmadı. Bunun üzerine Allah, onu ateşten kurtardı. Bunda muhakkak ki mümin olan bir kavim için elbette ayetler vardır.' (Ankebut 24)*

Ayet net söylüyor; fetva bu: 'Onu öldürün veya yakın'dan başka bir şey olmadı. Bunu hayata geçirememişler; sadece içlerindeki kini, öfkeyi kusmuşlar. Bunu sözle söylemekten başka bir şey olmamış.

'Bunun üzerine Allah, onu ateşten kurtardı.' Ateşe girmeyen adam ateşten kurtulmuştur; darağacına hiç çıkmayan biri darağacından kurtulmuştur. İllaki darağacının sarmaşığa dönüşmesine gerek yok.

(Enbiyâ 73/71)

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ

Venecceynâhu velû**ṭ**an ilâ-l-ar**d**i-lletî bâraknâ fîhâ lil'âlemîn*(e)*

Alemler içinde bereketli kıldığımız yere, onu ve Lût'u kavuşturarak kurtardık.

Tefsirlerde Hz. İbrahim'in eşi Sara ve yeğeni, amcazadesi Lût ile beraber putperestlerin elinden kurtularak bereketli bir ülkeye ulaştığından bahsediyor; ancak ayetlerde genç İbrahim'in evli olduğuna dair bir ifade yok. Mealciler bu bilgiyi Tevrat'ın Tekvin bölümü 11/31'den alıyorlar.

Yaratılış 11/31: 'Terah, oğlu Avram'ı, Haran'ın oğlu olan torunu Lut'u ve Avram'ın karısı olan gelini Saray'ı yanına aldı. Kenan ülkesine gitmek üzere Kildaniler'in Ur Kenti'nden ayrıldılar. Harran'a gidip oraya yerleştiler.'

Gittikleri yere Kurân'ı Kerim mübarek dedi; mübarek denilmesinin sebebi çok verimli mahsullerinin ve ırmaklarının bol olması, yeşilliklerin olmasına dair tefsirlerde anlatımlar var. Fakat bunun yanında bizce orada sığ görüşlü, bağnaz insanların olmadığı da manasını bize veriyor. Yani Hz. İbrahim, tevhid inancını özgürce yaşayabileceği bir toprağa gitmiş; tevhid ancak yeni fikirlere, özgürlükçe ve hoşgörülü toplumlarda gelişip kök salabilir.

(Enbiyâ 73/72)

وَوَهَبْنَا لَهُ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ

Vevehebnâ lehu is*h*â**k**a veya'**k**ûbe nâfile*(ten)*[s] vekullen ce'alnâ **s**âli*h*în*(e)*

Ve ona, İshak'ı ve nafile olarak Yakub'u hibe ettik. Ve hepsini salihler kıldık.

Nafileten, gönüllü olarak boynuna borç olmadığı hâlde ilaveten yapılan ikramlar manasına gelir. Hz. İshak'ın soyu, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf üzerinden devam ettiği için nafile kelimesi seçilmiş olabilir. Zaten İsra 70'te nafile kelimesini gönüllü yapılan ibadetler manasında Kurân'ı Kerim'de okuduk.

Yani herhangi bir zorlama, söz olmadan, siz gönüllü olarak kendi içinizden gelerek yaptığınız her ibadet nafile kapsamındadır. İki tane ibadet vardır: 1.ncisi nafileler, 2. farzlar. Hz. İbrahim, İsmail'i beklerken, ona nafileten İshak hediye edilmiştir.

Salih olmak, yaşadığı yeri ıslah edebilme kabiliyetiyle alakalıdır. Yani genç İbrahim, yaşadığı toplumda ıslahı yapamıyordu; onların bağnaz tutumları yüzünden salih olamıyordu. O yüzden salih olacağı bir coğrafyaya gitmesi lazımdı. Salih olmuyorsa ne diyeceğiz? 'Allah'ın arzı geniştir' diyeceğiz. İslam'ı yaşayacağımız yere hicret etmemiz gerekiyor.

(Enbiyâ 73/73)

وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَاِيتَآءَ الزَّكٰوةِ ۚ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ ۙ

Vece'alnâhum e-immeten yehdûne bi-emrinâ veevhaynâ ileyhim fi'le-lħayrâti ve-i**k**âme-**ss**alâti ve-îtâe-zzekâ*(ti)*(s) vekânû lenâ 'âbidîn*(e)*

Ve onları, emrimizle hidayeti gösteren imamlar kıldık. Ve onlara, hayırlar işlemeyi, salatı ikame etmeyi ve zekât vermeyi vahyettik. Ve onlar bizim kullardandı.

Diyanet İşleri Meali (Eski): Onları, buyruğumuz altında insanları doğru yola götüren önderler yaptık; onlara, iyi işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. **Onlar, bize kulluk eden kimselerdi.**

Kurân'ı Kerim'de tevhide aykırı bir meal veremezsiniz; hiçbir ayette 'bize kulluk edin' olmaz. Bu ayetin son cümlesinde ciddi bir meal hatası yapılmıştır.

Bu hata, Kurân'ın en temel ilkesi olan tevhid akidesine ters düşen bir hatadır. Meallerin hemen hemen hepsi, %99'u diyebilirsiniz, 'onlar bize kulluk ettiler, ibadet edenler' şeklinde veya buna yakın ifadeler kullanmışlardır. Bazıları da içine sinmemiş ki parantez koyarak 'onlar sadece Allah'a kulluk ettiler' diyerek hatalarını düzeltmeye çalışmışlardır.

Bu meallerden açıkça anlaşılmaktadır ki 'bize kulluk ederler, taparlar veya bize ibadet ederler' şeklindeki her çeviri, müellifler tarafından bazen teville, bazen de tevhide aykırı bir durum olmadığı düşüncesiyle olduğu gibi bırakılmıştır. Olduğu gibi bırakanlar için 'biz veya ben' arasında meal müellifleri açısından bir fark yoktur; bu fark maalesef yanlış zanna dayanmaktadır.

'Biz ile Allah'ın azameti ve yüceliği anlatılır' yorumu tamamen saçma bir yorumdur. Bu yoruma dayanarak mealleri bu şekilde veriyorlar; yani Kurân'ı Kerim'de 'ben' dediği yerde 'biz' dediği yerde fark etmez, hepsi Allah'tır zannı bu tür bariz hatalara sebep olmaktadır. Allah'ın azameti ve yüceliğini anlatan esmalar var: A'lâ esması var, Alîy esması var, Müteal esması var. Bu esmaların hepsini bir kenara bırakıp 'biz' ifadesi ile mi Allah yüceliğini anlatacak? Bazıları da 'Allah biz diyerek tevazu gösteriyor' diyorlar. Allah haşa bazı ayetlerde tevazu gösteriyor, bazı ayetlerde 'ben' diyerek tevazu göstermiyor mu? 'Ben' dediği ayetlerde bencillik mi yapıyor? Bu ne saçma bir yorum.

Yani bir süreç varsa, araya farklı unsurlar giriyorsa 'biz' kelimesi kullanılır; mesela 'Kurân'ı biz indirdik' olur. Orada Allah var, melek var, peygamber var; o zaman olur. Ama 'bize kulluk edin' olur mu? Bizden başka ilah olur mu? Tevhid dediğimiz konuda 'biz' olmaz.

Biz' zamiri saygı ve yüceliği ifade eder şeklinde yorumlar yapılmış; bunlar da yanlış yorumlardır.

Zira saygı ve yüceliği anlatan birçok kelime ve müstakil esmalar vardır. Kaldı ki Allah bazı ayetlerde saygı, azameti ve yüceliği bir kenara mı bırakıyor da Bakara suresi 168'de olduğu gibi 'ben' diyor, 'ben size çok yakınım' diyor? Bazı ayetlerde tevazu gösterip, haşa bazı ayetlerde tevazuyu bir kenara mı bırakıyor? Yapılan yorumun Kurân'ın bütünlüğü ile karşılığı olması lazım.

Bu meallerin ifade ettiği, aslında Mekkeli müşriklerin şirk inancının temelini oluşturan bir inanç akidesidir. Müşrikler Allah'a inanır; ancak O'nun astında, berisinde, dununda birçok aracıyı bu inancın içine dahil ederek 'bize kulluk ederler', 'biz' denen o şirkete taparlardı.

Oysa melekler ve insanlar da sadece Allah'a kulluk etmek için yaratılmışlardır. Bakın Zariyat 56'ya: *'Ve ben, Cinn-ü İnsi ancak bana kulluk etsinler diye yarattım,'* başkası için yaratmadım, diyor; 'biz' demiyor, 'ben' diyor. Kurân, kula kulluğu haram kılmıştır.

Doğru meal: 'Ve onları, emrimizle hidayeti gösteren imamlar kıldık. Ve onlara hayırlar işlemeyi, salatı ikame etmeyi ve zekât vermeyi vahyettik. Ve onlar bizim kullardandı.'

Topluma örnek olan imamlar, öncelikle hayırlar işlemeyi, ardından ibadetleri ikame etmeyi ve zekâtlarını vermeyi, böyle arınmayı vahiyle öğrenen insanlardır. O zaman bu sıralamayı da bizim uygulamamız lazım. Daha çok ibadetlerin hayata katılmasını ister; onu bir ritüel olarak bırakmaz. Hayırlar işleyenlere nasip olduğunu görüyoruz. Hayır işleyenlerin, güzel işler yapanların, güzel ameller yapanların ibadetleri de ikame oluyor, ayağa kalkıyor ve bunlar bu şekilde zekât vermeyi de gönüllerinden gelerek yapıyorlar.

Buradaki zekât kelimesi, ahlaki temizliğin kastedildiğine dair görüşler ileri sürülmüş; fakat bunun isabetli olmadığını görüyoruz. Çünkü Kurân'da ahlaki temizliğin kastedildiği yerlerde teskiye, arınma kavramı cümle içinde yalın hâlde kullanılırken, burada 'zekâ' fiili ve türevleri ile ifade edilmiş. O yüzden zekâtın söz konusu olduğu yerlerde kelimenin yanına bir de 'îtâe', vermek fiili geliyor. Bu suretten dolayı 'zekâtı verin' şeklindeki ifadeler, tamamen maddi olarak insanların başkalarına yaptığı, günümüzde kullandığımız anlamdadır.

'Bizim kullardandı' ifadesi, bu insanların bir anda imam olmadığını, bir anda salatlarını ikame etmediklerini, bir anda gönülden gelerek zekât vermediklerini gösteriyor. Bunu bir süreçte, farklı unsurların bir araya girmesiyle, imtihanlarla gerçekleştiği zaten ayetteki bu kullanımdan anlaşılıyor.

Hz. İbrahim'den sonra Hz. Lût konu ediliyor; çünkü aynı dönemde beraber yaşayan insanlar.

(Enbiyâ 73/74)

وَلُوطًا اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَ عِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ ۗ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ

Velû**ŧ**an âteynâhu *h*ukmen ve'ilmen venecceynâhu mine-l**k**aryeti-lletî kânet ta'melu-lẖabâ-iś*(e)*(k) innehum kânû **k**avme sev-in fâsi**k**în*(e)*

Ve Lût 'a hikmet ve ilim verdik. Çirkinlikler yapan kasabadan onu kurtardık. Muhakkak ki onlar, fasık olan kötü bir kavimdi."

Hikmet de ilim de tek başına bir işe yaramaz; o yüzden ikisi bir arada gelmiştir. Burada çirkinlik diye meal verdiğimiz kelime 'ẖabâ-iś' kelimesidir. Müfredatta, kötülük ve alçaklık yönünden kerih görülen, somut veya soyut şeylerin tamamını kapsar şeklinde tanımlanmış.

Hz. Lût, hem Hz. İbrahim ile tevhit ehline zulmeden kendi kavminden hicret etmiştir hem de gittiği kavimden o doğal afet gelmeden hicret etmiştir; iki hicret sahibi bir resuldür. Bu anlatımların hikmeti de hicrete hazırlanan müminlerin buna Hz. Lût, Hz. İbrahim ve diğer hicret eden resuller örneği üzerinden hazırlanmasıdır. Bu insanların salihlerden olduğu da bir sonraki ayette şöyle ifade edilmektedir.

(Enbiyâ 73/75)

وَاَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا ۖ اِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ

Veedẖalnâhu fî ra*h*metinâ(s) innehu mine-**ss**âli*h*în*(e)*

Ve onu rahmetimizin içine dahil ettik. Muhakkak ki o, salihlerdendir.

Salihlerden olmasa, rahmetin içine dahil olmayacaklardı; kötü biri olsa kötü kavmi ile kalıp afette helak olacaktı. Yani onlar kötülük ettikleri için helak gelmedi; helak geldi, kötülük edenler oradan çıkmayı tercih etmedi.

Hz. İbrahim'e çocuk müjdesini veriyor, sonra da Hz. Lût'un kavmine gelip bu haberi veriyor. Bu haber sonucunda iyi olanlar orayı terk ediyor; kötü olanlar ise 'bu yalandır, bunun aslı astarı yoktur, bizi ilahlarımız korur, bizi bu inançlarımız korur' gibi bir aldanışa yönelip o ahlaksızlıklarının faturasını ödüyorlar.

Burada 'hepsi salihlerdendir' diye bir ifade var. Salih olabilmenin iki faydasından birincisi kişinin kendine faydası olması; bakın burada afetten kurtulmuşlar. Diğeri ise yaşadığı toplum ve çevresine olan faydasıdır. Hz. Lût'a inananlar da kurtulmuştur. Salih olan biri yapıcı ve onarıcı bir bakış açısına sahip; sulh ve selamet için çalışıyor ve seçimlerinde her zaman ıslahı gözlüyor.

Salih bir birey olmanın iki şartından birincisi hikmet sahibi olmaktır; ikincisi de ilim sahibi olmaktır. İkisi bir arada bulunmak zorundadır; zira hikmetsiz ilim kör, ilimsiz hikmet topaldır. Eğer edinilen ilim hikmetle kullanılıp üretilmezse, oradan ıslah değil ifsat çıkar. Şu anda günümüzde insanoğlunun ulaştığı ilim seviyesinin nasıl bir ifsata sebep olduğunu görüyoruz.

Rahmete dahil olmanın yolu, ilimden önce ilim ahlakı dediğimiz hikmeti kaybetmemektir. Ancak bu yöntemle Rahman'ın merhametine dahil olabileceğimizi 75. ayet nebiler kıssası üzerinden anlatmaktadır. Hikmetsiz ilim dediğimiz şey zarar veren bilgidir. Şimdi ABD'nin ve İsrail'in elindeki hikmetsiz bilgidir; öldürüyor, habire silah üretiyorlar. Hikmetsiz ilim bela olarak dönüp dolaşıyor, insanların başına geliyor.

(Enbiyâ 73/76)

وَنُوحًا اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَنَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِۚ

Venûhan iż nâdâ min **k**ablu festecebnâ lehu fenecceynâhu veehlehu mine-lkerbi al'a**z**îm*(i)*

Ve Nuh, daha önce nida etmişti. Bunun üzerine ona icabet ettik. Böylece onu ve ehlini azametli bir altüst oluştan kurtardık.

Bu azametli altüst oluş ifadesi 'kerb' ile ifade edilmiştir; Kerbela da buradan gelir. Yani yerin altının üstüne getirilmesi, toprağın bu şekilde altüst edilmesi manasına geliyor. Üzüntü de insanı bu nefsini bir tür altüst oluşla yüz yüze bırakıyor; buna göre üzüntünün el-Kerb olarak isimlendirilmesi, duygu ve düşüncelerin çözümsüz kalıp düğümlenmesinin sonucudur.

Yani Hz. Nuh karşılaştığı tepkiden dolayı bir çözümsüzlük sürecine giriyor, kördüğüm oluyor. Onu da biz Müminun suresi 24 ve 27. ayetinden, Hz. Nuh'un nidasını şöyle okuduk:

'Onun kavminden kafir meleler dediler ki: "Bu sizin gibi bir beşerden başka bir şey değil. Sizin üzerinizden fazlasını irade ediyor (yani amacı putları yok edip onun yerine kendi düşüncesini, kendi inancını koyarak buradan bir rant, bir çıkar elde etmek). Ve eğer Allah dileseydi melekler indirirdi. Zaten atalarımızdan da böyle bir şey işitmedik. O ancak cinnet geçirmiş biridir. Artık onu bir süre gözleyin," dediler.'

Hz. Nuh da buna karşılık şöyle diyor: *'Rabbim! Beni yalanlamalarından dolayı bana yardım et.' İşte nidası bu. Allah ona aynı surenin devam eden ayetlerinde: 'Böylece ona gözetimimiz önünde ve vahyimizle gemi yapmasını vahyettik,' diyor. Allah'ın ilahi icabeti de bu şekilde.*

Ayette geçen 'ehil' kelimesinin aile anlamına gelmediğini daha önce okumuştuk; zira Hz. Nuh'un oğlu ve eşi de helak olanların içindeydi. O yüzden 'ehil' aslında aynı yolu yürüyenler manasına gelir.

(Enbiyâ 73/77)

وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۤ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاَغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَعِينَ

Venasarnâhu mine-lkavmi-lleżîne keżżebû bi-âyâtinâ innehum kânû kavme sev-in feaġraknâhum ecme'în*(e)*

Ve âyetlerimizi yalanlayan bir kavme karşı ona (Nuh'a) yardım ettik. Muhakkak ki onlar, kötü bir kavim oldu. Böylece onların cümlesini boğduk.

Bölgesel bir tufandır bu. Zaten yapılan arkeolojik çalışmalarda bunun dünyanın en çukur yerinde olan bir su baskını olduğunu gösteriyor ve birkaç defa tekrarlanmış bir olay. Sadece bir kerede olmuş bir olay değil; çünkü o toprak katmanlarından o su baskınlarının izini çok net bir şekilde görebiliyoruz. 106 km çapında bir alan; çok hızlı bir şekilde su ile doluyor ve orada yaşayan, dünyanın en çukur bölgesinde yaşayan kavim, bir anda tufan ayetini yalanladığı için, o beş tane puta güvendiği için sular altında kalıyor.

Buradaki yalanlanan ayetler, **kevni**[1] olan tufan ayetleridir. Yaratılış ile alakalı bu doğa olayına karşı tedbir alan Hz. Nuh ve ona inananları ayak takımı olarak görenler; o yüzden tufan ayetlerini yalanlayanlar için bir kurtuluş olmamış. Yalanlamalarının temel sebebi de ayette kavmin kötü bir kavim olması şeklinde ifade edilmiş.

Şimdi onlar kötü olduğu için Allah onları boğdu değil; kötü olduğu için tufan ayetine karşı duyarsız oldular. Duyarsız oldukları için de böyle bir akıbete duçar oldular. Çünkü Allah onları öldürmek istese zaten önceden ayetlerle, Nuh ile uyarmaz; gözlerinin önünde bir adam gemi yapmaz.

Yani öyle bir muradı olmadığı zaten anlaşılıyor. Gelen tufana karşı, birçok defa tekrarlanmış oradaki su baskınlarına karşı bir uyarı mahiyetinde Hz. Nuh kavmini uyarıyor. Kötüler nasihatı dinlese de gereğini yapmadıkları için ondan nasipdar olamaz. Bizim tüm helak olan kavimlerden çıkardığımız sonuç budur: nasihatı duymaları, görmeleri önemli değil; önemli olan onu hak edecek bir hayatlarının olması.

[1] Kavli ayetler, Allah tarafından peygamberlerine indirilen ayetler iken, kâinattaki her bir öge, her bir element, her bir varlık da bir ayettir. Biz buna Kevni ayetler diyoruz.

(Enbiyâ 73/78)

وَدَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ اِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِۚ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَۙ

Vedâvûde vesuleymâne iż yaḥkumâni fî-lḥarśi iż nefeşet fîhi ġanemu-l**k**avmi vekunnâ liḥukmihim şâhidîn*(e)*

Davud ve Süleyman, bir kavmin koyunlarının yayılıp otladığı ekinler hakkında hüküm veriyorlardı. Ve biz, onların hükmüne şahittik.

Verdikleri hüküm, tefsirlerde bir tarlanın zarar görmesi ve o zararı tazmin için koyunlardan bir kısmının alınması olarak anlatılmış. Hz. Davud bunun sürekli olmasını istemiş; Hz. Süleyman da 'sürekli bir zarar yok, geçici bir zarar var; geçici bir zarara karşı geçici bir hüküm olur, bir sene sonra koyunlar koyun sahibine geri verilir' demiş.

Ayette bir yıl yok. Hz. Davud'un yanlış hüküm verdiği yok, Hz. Süleyman'ın onu düzelttiği yok; ama tefsirlerde maalesef olmayan hükümler var.

Verilen hüküm nedir, Kurân'dan bakacağız. Baba ve oğul aynı hükmü mü verdi, yoksa ihtilaf mı ettiler?

Hz. Süleyman'a fehmettirilen, iyice belletilip öğretilen nedir? Bu hükümlerin içeriğini eğer biz anlayamazsak bunu bugüne nasıl taşıyacağız?

Sürülerin kaç tane koyun olduğunu bilmiyoruz; ekilen ekinin değerini bilmiyoruz; verilen emeği bilmiyoruz. Ne kadar bir ücret ona harcadı veya emek harcadı ki o kadar koyuna el konuluyor, hiçbirini bilmiyoruz. Bu şekilde bir doldurma çok hakikati yansıtmaz; çünkü Kurân'dan bir referansımız yok.

Bu olay Allah Resul'ü zamanında sahabe tarafından nasıl anlaşılıp uygulandı gibi sorularımız var. Daha biz kıssayı anlamadık ki; onu Allah Resul'ü nasıl anladı, sahabe nasıl anladı, bugüne nasıl getireceğiz, hikmetli sonuçlar çıkaracağız?

Bazı müfessirler demişler ki: 'Bu kıssa, kitabı mukaddeste ve Yahudi eserlerinde yoktur.' Zaten onların en çok sığındığı yer Tevrat ve Yahudi eserleridir; ama orada da göremezler. Bazı müfessirler, Kurân'da ve sünnette de bu olayın anlatılmadığına dair görüşler ileri sürmüşler.

Fakat biz neye iman ediyoruz? Kurân **mufassal**[2] bir kitaptır. Eğer Kurân'da bir kıssa bir yerde özet olarak anlatılmışsa, nüzul sürecinde bu ayetler inmeden önce başka bir surede mutlaka bunun detaylandırılmış olması lazım. Nebiler kıssalarının toplandığı Enbiyâ suresini okuyoruz; Hz. Nuh kıssası, Hz. Lût kıssası, Hz. İbrahim kıssası Kurân'ı Kerim'in bütün ayetlerinde detaylı anlatıldı, burada ikişer ayetle özet olarak geçiliyor. O zaman burada anlatılan özeti mutlaka Kurân'ın başka bir suresinde detaylı olarak anlatılmış olması lazım; yoksa bu tamamen havada kalan bir hüküm oluyor. Ne gününe alabiliyor ne de nasihat olarak uygulayabiliyorsun.

[2] Ayrıntılara girilerek geniş biçimde anlatılan, ayrıntılı, tafsilatlı.

Allah Resul'ü Medine'de yönetici olacak; ona inen bu ayetler ona ne diyecek? Hz. Davud ve Süleyman örnekliği ona nasıl bir ışık tutacak?

Yani müfessirlerin 'bu koyun girdi, o ona hesap verdi' hikayesi olmasa bu ayeti anlama imkânı olmayacak gibi görünüyor; fakat kelimelere dikkat ettiğimiz zaman, bu kıssanın nerede geçtiğine baktığımız zaman zaten Kurân'ı Kerim bunu bize açıklıyor.

Buradaki 'nefeşet' fiili, koyunların çobansız iken herhangi bir yerde otlamaları, yayılmaları demek. Aynı kelime Gâriye suresi 5. ayette, son saatte o dağların yün çuvalları gibi dağılmasından bahsediyor. Koyunların da tepeden baktığın zaman yün çuvallarının yayılması gibi gözüktüğünü görürsün; kelimenin kökü bu şekilde bir dağılma, yayılmadan bahseder.

Ayetteki kavmin koyunları ifadesini, o zaman yöneticisiz olan toplumun genel durumunu resmetmek için kullanılmış bir mecazdır diyen müfessirler var. Yani koyun aslında İsrailoğulları idi, çoban da aslında yöneticileriydi; onların yöneticileri olmayınca gittiler başka topluluklara dağıldılar gibi bir mecaz olarak anlayan müfessirler de olmuş. Fakat bu mecazın kaynağı Tevrat'tır. Krallar bölümünün 22/17 ifadesinde orada İsrailoğullarına koyun denmektedir. Tevrat'ın genel üslubuna baktığımız zaman resullere gereği kadar saygı göstermez, inançlı insanlara gerekli saygıyı göstermez. Bunları tahrif edilmiş Tevrat'tan okuyoruz; bunlar zaten orijinal Tevrat değil. Müminlere Rabbin otlağının koyunları demektedir.

Ancak tahrip edilen ehli kitabın kaynaklarında hem resuller hem de onlara inananların aşağılanmasından dolayı bu benzetmelerin doğru olmadığı kanaatindeyiz. Zaten ayette bir benzetme edatı yok. Bu kıssa detaylı olarak Sâd suresinde anlatılmıştır.

'Şimdi o hasımların haberi sana geldi mi? Mihrabın duvarına tırmanıyorlardı. Davud'un yanına girdikleri zaman Davud onlardan korktu.' Çünkü onu kapıdan bekliyordu; bu insanların duvardan atlayıp dua eden bir insanın yanına birden gelmesi onu korkutmuş.

'Onlar da diyorlar ki: "Korkma! Biz, birbirinin hakkına girmiş iki hasımız. Artık aramızda sen hak ile hükmet, aşırı gitme!"' Nede aşırı gitme? Sen ibadete dalmışsın, halkını unutmuşsun, aşırı gitme mi söylüyorlar?

'Bizi düz yola ulaştır. Gerçekten bu benim kardeşim. Onun doksan dokuz koyunu var ve benim bir koyunum var. Buna rağmen onun bana ver dedi, bana hitabı ile üstün geldi. Beni tartışmada yendi.'

Hz. Davud dedi ki: 'Doğrusu senin koyununu kendi koyununa katarak sana zulmetmiş.' Neden zulmetmiş? Burada kıssa çok eksik anlatılmış; bu eksiklik de Enbiyâ suresinde tamamlanmaktadır. O koyunu neden aldığını Enbiyâ suresinde işlediğimiz bu ayette anlatılmaktadır. Çünkü adamın tarlasına girmiş sürü; bu sürünün tazmini için adam da bir koyuna el koymuş. Öbürünün yüz koyunu var; o yüz koyunun bir tanesine, tarlaya verdiği zarardan dolayı tazmin için el koymuş. Hakkıdır, tazminatı öyle almış. Fakat sonraki süreçte sürü sahibi geliyor, tarla sahibine diyor ki: 'O koyunu bana vereceksin! Çünkü senin zararın o kadar değil,' diyerek münakaşa ediyor, tartışıyorlar ve onu elinden alıyor. Adam da bunu mahkemeye taşıyor; Hz. Davud'dan daha iyi hâkim mi olur?

Hz. Davud'un hükmü nedir? 'Doğrusu senin koyununu kendi koyununa katarak sana zulmetmiş.' Doğru, zulmetmiş. 'Ve muhakkak ki ortakların birçoğu birbirinin hakkına girer; ancak inanan ve salih amel yapanlar müstesna.' Onlar da ne kadar az, dedi. Ve Davud, onu imtihan ettiğimizi, denediğimizi zannetti.

Hz. Davud'un zannı nedir? Yönetim imtihanını kaybettiği korkusu. 'Ben iktidar nimetini, varlıkla imtihanı kaybediyorum' zannıyla hemen tövbe ediyor: 'Böylece Rabbinden mağfiret istedi ve rükû ederek yere kapandı ve Rabbine yöneldi.' Sürekli ibadet ederek halk ile arasında koyduğu duvarları kaldırdı; halk ile hemhal olarak onların içine girdi, kim ne yapıyor haberdar oldu.

'Artık bu konuda ona mağfiret ettik. Ve muhakkak ki onu katımızda elbette yüksek bir değeri ve güzel bir akıbeti vardır. Ey Davud! Muhakkak ki biz seni yeryüzünün halifesi kıldık.' Ne ile? Bu adalet sistemi ile. 'Bunun için insanlar arasında hak ile hükmet ve hevaya tabi olma. Aksi halde senin o hevan Allah'ın yolundan saptırır. Muhakkak ki Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.'

Bütün yöneticilere söylenen önemli nasihatlar: yönetimin verdiği imkanların içerisine gömülüp, sizi oraya çıkaranların hizmetinden geri durmayın; yönetimi bir saltanat aracına dönüştürmeyin. İki sureyi birlikte okuduğumuz zaman resmin tamamını görüyoruz. Sâd ve Enbiyâ surelerinde anlatılan her iki olay, Hz. Davud'un koyunlar hakkında hüküm verdiği bu iki anlatı, çok küçük bir olaydır ama yönetimin bakış açısını anlatan önemli bir numune-i istisnadır.

Zira burada zikredilen nebiler gibi Hz. Davud, Hz. Süleyman kıssasından özet olarak bahsedilmiş ve sonraki pasajda Hz. Eyüp ve onun kıssasına geçilecek. Bu iki kardeşten biri tarım ile, diğeri hayvancılık ile geçinen kardeşlerdir; bunlar din kardeşi de olabilir, öz kardeş de olabilir.

Enbiyâ suresinden öğrendiğimiz üzere tarla sahibinin ekinlerine çobansız sürü yayılıp zarar vermiş; bu zararın tazmini için tarla sahibi koyunlardan bir tanesine el koymuş. Ancak sürü sahibi onu tartışarak yenip, ekinlerin zararına karşı el koyduğu bir koyunu da geri alınca kardeşler hasım, birbirine düşman olmuş.

Zaten kökeni çok eskilere dayanan Borçlar Hukuku'nun günümüzdeki 68. maddesine bakın:

'MADDE 68- Bir kişinin hayvanı, başkasının taşınmazı üzerinde bir zarar verdiği takdirde, taşınmazın zilyedi, o hayvanı yakalayabilir, zararı giderilinceye kadar alıkoyabilir; hatta durum ve koşullar haklı gösteriyorsa hayvanı diğer yollarla etkisiz hâle getirebilir.' (6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu)

Günümüzdeki ceza hukukunda bu var; bunun temellerini biz Kurân'ı Kerim'de 1400 yıl önce okuyoruz. Taşınmazın sahibi o hayvana el koyabilir; ki öyle olmuş. Bir koyun alma sebebi hukuki bir sebep, ama o koyunun geri alınması zulüm.

Bu münferit olaya karşı idareci konumundaki Hz. Davud'un hassasiyeti ve bu hassasiyeti bir sonraki nesil olan Hz. Süleyman'a fehmettirmesi anlatılmıştır; ona iyice bellettik demektedir. O yüzden Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın iktidarı ayakta kaldı; çünkü adalet temeli üzerine kuruluydu. Mehmet Akif Ersoy'un dediği gibi:

'Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu, Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu!'

Bu bakış açısı tamamen bu iki surede anlatılan adalet bakış açısı ile birebir; Kur'ânî bir bakış açısıdır. Hz. Davud'un aldığı bir ders, nesiller boyu devam etmiş olmalı ki oğlu Süleyman da aynı cümlede zikredilmiş ayette. Biz de onların bu hükümlerine şahitlik edenlerdeniz.

(Enbiyâ 73/79)

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمٰنَۚ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًاۚ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُۥدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَۜ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

Fefehhemnâhâ suleymân*(e)*(c) vekullen âteynâ *h*ukmen ve'ilmâ*(en)*(c) vesaħħarnâ me'a dâvûde-lcibâle yusebbi*h*ne ve-**ṯ**ayr*(a)*(c) vekunnâ fâ'ilîn*(e)*

Böylece onu Süleyman'a fehmettirdik. Ve hepsine hikmet ve ilim verdik. Davud'la beraber tespih eden dağları ve kuşları musahhar kıldık. Ve yapanlar, bizdik.

Burada fehmettirmek olarak anlattığımız 'fehhemn' kelimesi, Kurân'ı Kerim'de sadece bu ayette geçer. Kökü olan f-h-m, müfredatta hissedilen anlamların kendisi ile anlaşıldığı, insana ait bir hâl olarak tarif edilmiş. Yönetimde Hz. Muhammed'in adaletinin temelini oluşturan Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın Kurân'da anlatılan örneklikleri bu şekilde bize bu iki ayetle özetleniyor.

Hz. Davud ile dağların ve kuşların tespihi, hepsinin yaratılış amacına uygun davranması ile alakalı bir ifade. Ayetteki 'cibâl' ve 'tayr' kelimelerine atfedilen fiiller müzekker[3] fiiller. Arapçanın en temel kurallarından biri şudur: fiil müzekkerse eylemi yapan varlık akıllı ve iradelidir.

Dağ akıllı mı, kuş akıllı mı? Ama fiiller öyle değil, ifadeler öyle değil. O zaman bizim burada anlamamız gereken nedir? Dağ derken ne kastediyor, kuş derken ne kastediyor? Onu düşünmemiz lazım.

Bu durumda şu sonuç çıkıyor: cebel, dağda çalışan madenciler; tayr da kuşlarla haberleşmede kullanılan askerler, kuşçular. Hüdhüd kıssasındaki Hüdhüd kimdir? Kuşları eğiten, bir düdükle onları terbiye eden kuşçubaşıdır; onlarla muhatap olan bir istihbarat görevlisi, bir askerdir. Hz. Süleyman ordu komutanı.

Hz. Davud'a dağların musahhar kılınması, demir madeninden elde edilen cevheri Hz. Davud'un yumuşatıp zırh yapmasıdır. Kurân'ı Kerim'de anlatılıyor: 'Biz demiri onun için yumuşattık' diyor. Kuşların musahhar kılınması ise istihbarat ve haberleşmede ilk olarak Hz. Davud ve Hz. Süleyman döneminde haberci kuşlar kullanılmasıdır; sonra devam etti, Osmanlı döneminde de oldu.

Bir resulün gelme amacı, sulh ve selamet olan İslam'ı hâkim yaşam tarzı hâline getirmek için bir teklifte bulunmaktır. Her resul bir teklifte bulunur. İman dediğimiz konu bir tekliftir. Es-Selam olan Allah'ın elçisi, barış ve selametten başka ne tebliğ edebilir? İşte bu tebliğ ve davet onun hamd ile tespihidir.

Sulh ve selamet için demir cevherinin kullanılması ve ani baskınları önceden haber alabilmek için kuşlardan oluşan bir istihbarat ağının kurulması, adalet üzere kurulmuş Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın yönetim ve iktidar gücünün istikrarını sağlayan çok önemli sacayaklarıdır.

[3] Arapçada isimler cinsiyet açısından iki kısma ayrılmaktadırlar. Eril isimlere **"müzekker"** ve dişil isimlere **"müennes"** adı verilmektedir.

(Enbiyâ 73/80)

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ ۖ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ

Ve'allemnâhu **s**an'ate lebûsin lekum litu*h***s**inekum min be/sikum(s) fehel entum şâkirûn*(e)*

Ve ani baskınlardan koruyan yelek sanatını sizin için ona öğrettik. Öyleyse siz şükreder misiniz?

Demirin ve dağın musahhar kılınması bir sonraki ayette bize bu şekilde anlatılmış. Öyleyse siz şükreder misiniz? Her nimetin şükrü kendi cinsindendir. Sen demiri savunma değil saldırıda kullanırsan demir nimetine şükür olur mu? Hz. Davud zırhı yapmış; bomba yapmamış, kurşun yapmamış, öldüren bir silah yapmamış. Koruyan, yaşatan yapmış. Demir nimetinin şükrü ancak böyle olur.

Hititler demiri savaşta öldürmek aracı olarak kullandı; Filistinliler uzun yıllar onları yenemedi. Dağlardan zırh yapması için demir madeninin çıkarılması ve yumuşatılması, ani baskınlar ile gafil avlanmamak için kuşların istihbarat ve haberleşmede kullanılması şükrün gereğidir; Allah'tan bir nimet olarak tarif edilmiştir.

Bu ayette bahsedilen konu, nüzulde daha önce işlenen Neml suresi 79 ve 81'de detaylı olarak anlatılmış; burada ise yine konu yukarıdaki özet olarak hatırlatılmıştır.

Her nimetin şükrü kendi cinsinden: Hz. Davud ve Hz. Süleyman'a verilen nimet, hikmet ve ilimdir. Öyle bir bilgiye sahipler ki bu bilgiyi hikmetle kullanıyorlar; böylece o ilmin de şükrünü eda etmiş oluyorlar. İnsanları yaşatarak, savunma sanatını genişleterek o nimetin şükrünü eda etmişler.

Peygamberlerden saldırı amaçlı değil, sadece savunma ve yaşatma amaçlı bir yol tutması istendiği ayetlerden net olarak anlaşılmaktadır. Yani resullere öldüren bir silah veya bomba değil, yaşatan bir teknik öğretilmiştir. Hayatı korumaya yönelik her adım ayette şükür olarak tarif edilir; hayatı korumaya yönelik her adım salih bir ameldir. Bunu yapanlar salih insanlardır.

Söz konusu insan hayatı olunca kılı kırk yarmak nebevi bir sünnettir. O yüzden zırh sanatı, bu sanatın incelikle yapılması gerekir. O yüzden Hz. Davud bunu başkasına yaptırtmamış, kendisi yapmıştır. Ayrıca Hz. Davud'a öğretilen sanat, onun emir ve hükümler yağdıran bir kraldan ziyade sahada konuya hâkim, işin ustası olduğunu ve pozisyona kendini bir anda getirdiğini gösterir. Bir şef gibi millete emir yağdıran biri değil; sahanın içinde, çalışanların yanında, beraber yapıyorlar.

Dolayısıyla bu bağlamda söyleyebiliriz ki imamlar sadece namaz kıldırarak ve dini anlatarak para kazanamaz. Bize örnek olan her resulün insanlara faydalı, salih, dünyevi meslek ve sanatları vardır. Islahı, sulhu, yaşatmayı ve mahlukatı korumayı hedefleyen her meslek, dünyalık iaşe temini yanında birer şükür vesilesi, birer salih ameldir.

Ayette herkesin ıslahı ve sulhu hedefleyen meslek yapmasına dair işaretler ve yönlendirmeler var her nebi üzerinden. Herkes elinin emeğini yemeli; birilerinin sırtından, dinden, diyanetten değil, hayatını alın teri ile kazanmalıdır. Yunus Emre'nin dediği gibi:

Süleyman zembil ördü, kendi emeğin yerdi
Anınla buldular anlar Peygamberliği
Gel imdi Miskin Yunus, nen var Hakk'ka harc eyle
Gördün elinden gider, bu dünyanın varlığı

Allah, Hz. Davud'u demiri kullanmada usta kılmış ve özellikle koruma amacıyla ona zırh yapma sanatını, 'biz' kullanımı ile, çoğul bir kullanım ile, dolaylı bir süreçle ve farklı unsurların araya girmesiyle öğretmiştir.

Bu gerçek, arkeolojik ve tarihi araştırmaları da desteklemektedir. Çünkü bu araştırmalara göre demir devri dediğimiz dönem M.Ö. 1200 ve 1000'li yıllardır; Hz. Davud'un yaşadığı döneme denk geldiğini görüyoruz. İlk önce Suriye ve Anadolu'da M.Ö. 2000 ve 1200 yılları arasında yaşayan Hititler, demiri eritip şekil vermek için bir metot icat etmişlerdir; fakat bunu diğer insanlardan gizlemişlerdir. Bu nedenle de demir, yaygın bir kullanıma uzun yıllar geçememiştir. Daha sonra Filistinliler bunu keşfetmiş, fakat yine bir sır olarak saklamışlardır. Hükümdar Seul'den yani Tağut'tan önce İsrailoğullarının Hititler ve Filistinlilerle yaptıkları savaşlarda yenilmesinin en önemli sebeplerinden biri, düşmanın savaşta demiri kullanmasıydı.

Kitab-ı Mukaddes'te Davud'un savaşta kullandığı demiri eritmesi ve oradaki ustalığı da yine Yeşu ve Hakimler bölümünde anlatılır. Ancak zırh sanatı Hz. Davud ile sınırlı kalmamış; önce Hz. Süleyman, ardından da bir sonraki ayetin delaleti ile gemiler ile diğer mazlum halklara ulaştırılmıştır. Canları ve malları yağma edilmesin diye bu şekilde, koruma amaçlı gemiler ile bunlar gönderilmiştir. Zaten limanlardaki demir ocakları da bunun bir neticesidir.

(Enbiyâ 73/81)

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِاَمْرِهٖٓ اِلَى الْاَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَاۜ وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ

Velisuleymâne-rrîha 'â**s**ifeten tecrî bi-emrihi ilâ-l-ar**d**i-lletî bâraknâ fîhâ(c) vekunnâ bikulli şey-in 'âlimîn*(e)*

Ve güçlü esintiler Süleyman için bereketli kıldığımız yere onun emriyle akardı. Ve biz her şeyi bilenlerdendik.

Hz. Süleyman, babasının geliştirdiği demiri savunmada kullanma teknolojisini gemilerle mazlumlara ulaştırmış olabilir; bu, limanlardaki demir ocaklarından da anlaşılmaktadır. Hz. Süleyman'ın ana akım rüzgarları çok verimli bir şekilde kullandığı, Sebe suresi 12'de şöyle ifade edilmiş:

'Bir aylık mesafeyi kateden rüzgârlar Süleyman için.'

Rüzgâra ve dalgalara karşı değil, onları arkalarına alıp hızla ilerlemeleri; doğal güçler ile savaşarak değil, onlara teslim olarak ağır yükleri verimlilikle nasıl taşıdıklarına Kurân'ı Kerim dikkat çekmektedir. Bazı ansiklopedilerin ilgili sayfalarında, Hz. Süleyman peygamberin denizcilikte ulaştığı son noktayı da ifade ediyor: Hiram ile Süleyman'ın filosu, o çağda bilinen denizlerin en uç noktalarına kadar ulaşmıştı şeklinde ifadeler var. Deniz seferlerinin bazılarının gidiş-dönüşü üç yıla kadar sürebiliyormuş. Tabii ki değerli bir ürünün taşınması kadar, o değerli ürünün güvenliği de çok önemli. Bilinmedik denizlere siz bunları götürdüğünüz zaman bunun korunması da çok değerlidir. Bu sorunu Hz. Süleyman şöyle çözmüş:

(Enbiyâ 73/82)

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ۙ

Vemine-şşeyâ**ṭ**îni men yeġû**ṣ**ûne lehu veya'melûne 'amelen dûne żâlik*(e)* [ṣ]
vekunnâ lehum *ḥâfiẓ*în*(e)*

Ve şeytanlardan onun için denize dalanlar ve bundan başka işler yapanlar vardı. Ve onları muhafaza eden bizdik.

Burada muhafaza ile ilgili bir ifade olduğu için bu filoların korunması ile ilgili bir yorum yapıyoruz. Muhafaza edilen, Hz. Süleyman'ın emriyle akıp giden deniz filolarıdır, gemilerdir.

Süleyman peygamberin emri altındaki kişiler için Neml suresi 17 ve Sebe 12'de 'cin' der; Saf suresi 37, Enbiyâ suresi 82, Bakara suresi 182'de 'şeytan' der. Şimdi cin mi, şeytan mı? Aslında bu ikisi de sıfat; bu iki sıfatı birleştirerek anlamamız lazım. Bu iki sıfat bir kişide de olabilir.

Denizcilikte mahir olan Fenikelilerin (Fenikeliler cin yani yabancı) tamamı değil, mahir olanlar, işte o cin fikirli dediğimiz az bulunan ustalar… Bunlardan hepsi değil, sadece suçlu olanlar yani şeytanlar Hz. Süleyman tarafından kamu hizmetine çarptırılmıştır, kullanılmıştır. Zaten şeytan bir türün veya varlığın adı değildir, İblis gibi; bir sıfattır. O sıfatı insanlar da gösterebilir.

Ayetteki şeytanlığı, kafası çalışan yabancı işçileri Sebe suresi 12'de de şöyle değinilmiş: 'Ve sabah gidişi bir aylık, akşam gelişi bir aylık mesafeyi kateden rüzgâr Süleyman içindi. Katranı kaynağından onun için akıttık. Ayrıca yabancılardan (yani bu cinlerden), Rabbin izniyle onun emrinde çalışanlar vardı.'

(Bu şeytanlığa kafası çalışanlar, Rabbin izniyle Hz. Süleyman'ın emrinde çalışıyor. Rabbin izni, onları kamu hizmetinde çalıştırması; onların yaptığı zararı kamuda hizmet ederek telafi edecekler. Onları bir yere kapatıp beslemeyeceksin; günümüzde adam kışı geçirmek için hapse giriyor.)

'Bunlardan kim emrinden çıkarsa ona çılgın bir ateş azabını tattırırız.' (Hem dünyada Hz. Süleyman onları cezalandırıyor hem de onun ahiretteki boyutundan bahsediyor.)

Şeytanlığa hizmet eden bu korsanların, Hz. Süleyman'ın emrinden çıkarak kamu hizmeti cezalarını tamamlamamaları halinde karşılaşacakları azap ayette tarif edilmiştir. Bu azap hem dünyada hem de cehennemde çılgın bir ateş azabıdır; çünkü suçun telafisinden kaçıp kefaretini ödememiş olurlar bunlar.

Bazı suçların kamu hizmetinde, gizlilik ilkesi ile çalıştırılması günümüzde de uygulanan verimli bir cezalandırma yöntemidir. Kimliğini gizleyerek çalıştırıyor; çünkü o adamın sonra tekrar sosyal hayata dönmesi gerekiyor.

Bu cezalandırma yöntemi ile suçlu hem kamuya karşı işlediği zararı hizmeti ile telafi etme imkânı bulur hem de suçluyu hapsedip beslemek gibi bir külfetten kamuyu kurtarır. Bu külfet de en aza inmiş olur.

Hz. Davud, Filistin'de 12 kabileden oluşan birleşik bir krallık kurmuştu. Hz. Davud devletinin ihtiyacı olan askerî ya da başka ihtiyaçlar için genelde yerli olan halkı kullanırken, Hz. Süleyman döneminde toprakların genişlemesinden dolayı bu cin dediğimiz yabancılar gündeme geliyor ve yabancılardan oluşan bir ordu kuruyor.

Süleyman'ın orduları Neml 17'de geçer: *'Vehuşira lisuleymâne cunûduhu mine'l-cinni vel-insi ve't-tayri fehum yûze'ûn(e).'*

Ayette 'ins' geçer; bu insan değildir, fakat insan diye meal verirler. İns, cin ve tayr… Üç tane ordusu var: ins dediği, ünsiyet kurulan tanıdık, bildik yerli insanlar; cin dediği yabancı insanlar; tayr dediği ise istihbaratta kullanılan haberleşme kuşlarıdır.

Ordusunun üç tane özelliğinden bahsediyor: başka bir ülkenin yaptığı baskını haber veren kuşçular, istihbarat görevlileri; cin dediği orada çalışan yabancılar, belki de onların kendi ırkından, kendi dilinden, kendi ülkesinden insanlar; ins dediği de kendi yanındaki, yakınındaki yerli askerler.

(Enbiyâ 73/83)

وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰاحِمِينَۚ

Veeyyûbe iż nâdâ rabbehu ennî messeniye-**dd**urru veente erhamu-rrâhimîn*(e)*

Ve Eyyûb, Rabbine nida etmişti: "Muhakkak ki, bana bir zarar dokundu. Ve sen, erhamurrâhimînsin."

Nida'nın özelliği: Samimi, düşük tevazulu bir ses tonu ile seslenmek. Riyadan uzak. Makbul dualardandır, sessiz olması nedeni ile.

"Muhakkak ki bana bir zarar dokundu." Eyyüb peygamber 'Rabbim sen beni hastalandırdın, sen bana şöyle bir şer verdin' demiyor; 'zarar dokundu' diyor. Ve sen erhamurrâhimînsin; rahmet edenlerin, merhamet edenlerin en merhamet edenisin diyor. Demek ki Hz. Eyyüb merhamete muhtaç bir hâle düşmüş ve çevresindekiler merhamet etmemiş ki 'Allah'ım, sen merhamet edenlerin en merhamet edenisin' diyerek O'na sığınmış.

Enbiyâ suresindeki her nebi örnekliği bize bir sıkıntı ve zorluktan kurtuluş hikâyesini anlatıyor. 48. ayette Hz. Musa ve Harun'un zorba bir yönetimden nasıl kurtulduğunu anlattı; ardından 51. ayette genç İbrahim'in şirk kültüründen ve ateş infazından kurtuluşunun hicretini anlattı; 71. ayette Hz. Lut ve Hz. İbrahim ile birlikte yaptığı hicretten bahsetti; 76. ayette doğal afet ve helak olan kavimlerin atası olan Hz. Nuh kıssasına değinildi; 78. ve devam eden ayetlerde Hz. Davud ve Süleyman örneği üzerinden de iktidarın, gücün nasıl bir bela ve musibete dönüşebileceği ihtimali hatırlatılıp onların adalete, hakkaniyete yaptıkları vurgu hatırlatılarak hicretlerinden bahsedildi.

Şimdi de bedeni saran hastalık ve zarar belasına karşı nasıl bir duruş sergilememiz gerektiği, şifayı nasıl aramamız gerektiği Hz. Eyyüb kıssası üzerinden anlatılmış. Yani hastalıktan sağlığa bir hicret anlatılacak.

Hz. Eyyüb'ün Rabbine seslenişini daha detaylı olarak Sad suresi 41'de şöyle okumaktayız: "Muhakkak ki, şeytan bana yorgunluk ve azap dokundurdu. (Yani o aklındaki evhamlar, düşünceler, vesveseler Hz. Eyyüb'ü epey bir yormuş hastalık sürecinde)
Hz. Eyyüb Rabbine niçin şeytanın ona dokundurduğu azabın akabinde seslenmiş, ondan önce seslenmemiştir?

Buradaki şeytan görünmeyen bir varlık mı, yoksa aklındaki evham, kötü düşünceler mi, bunların bir sıfatı mı?

Fiziki hastalıklarda doğru bir inanç çok çok değerli. Hz. Eyyüb kıssasından bunu öğreniyoruz. İnanç insana her zaman umut verir. Her nebi, Rabbi ile iletişimi sayesinde bu umudu hayatın her zorluğunda diri tutmuştur; bu da Kurân'ı Kerim'de bize anlatılır. Bu iletişimi hiçbir zaman koparmamışlar. Kopardığınız anda umutsuzluğa düşersiniz. Umutsuzluk, hastalığınızın ilerlemesini ve daha kötü bir duruma düşmenize sebep olur. Her durumda umudu diri tutmak lazım. Ölümün bile bir son olmadığı inancı, İslam'ın en büyük umut kaynağı değil mi?

Bize örnek olan nebiler bu şuurda bu duruşu sergilemiş. Rabbimizle olan bağımız sadece darlık ve hastalıkta değil, varlık ve bollukta da her zaman diri olmalıdır. Rabbani iletişimi bu şekilde kısa eder. Buradaki iletişim hâli, her sıkıntıda Rabbe şikâyet değildir. Hz. Eyyüb hasta olur olmaz hemen Rabbe şikâyet etmemiş. Bazen de sıkıntı ve zorlukların sebepleri üzerine düşülmek, eksik olanı bulmak gerekir. O zorluk, o darlık bize deva olabilir; o dert bize derman olabilir.

Burada bekliyor: Acaba bu derdin dermanı ne? Sonra şeytani vesveseler onu yorduğu zaman Rabbe yöneliyor.

Allah en yüce ve mükemmel değerlerin sahibi; el-Esmaülhüsna dedik. Bazen sıkıntı ve zorluklar, bu değerlere ulaşmamızı sağlayan kapılar ve köprüler olabilir. 'Bende ne eksikti ki bu zorluk ve sıkıntı o esmaya ulaştırdı?' diye düşünmeliyiz.

Hz. Eyyüb'ün sabrı, evvap oluşu ve hastalığı sonucu kendisi ve çevresine çok faydalı bir kul olmasından Sâd suresi 43 ve 44. ayet bahseder. Demek ki evvap oluşu, sabrı, faydalı bir insan oluşu hastalığı sayesinde olmuş; bu üç sıfata böyle ulaşmış.

Hz. Eyyüb, şeytani duygu ve düşüncelerin kendisini yorması ve azap etmesi üzerine bununla başa çıkabilmek için Rabbine nida eder. Merhamete muhtaç bir hâle düşmesi, onun bulaşıcı bir hastalığa kapılma ihtimalini bize düşündürüyor; çünkü tek kalmış, bir şekilde tecrit edilmiş, karantina bölgesine alınmış. Çünkü ayette ona ailesini ve misli kadar ehlini de verdiğinden bahsedecek.

Bulaşıcı bir hastalıkta çevresindeki insanlar ondan hızla uzaklaşıyor; bu uzaklaşma ve tek kalma hâli, şeytani vesveseleri, kuruntuları, evhamları güçlendirmiş ve Hz. Eyyüb'ü tüketmiş.

"Dikkat edilirse Hz. Eyyüb, hastalık ve onun verdiği sıkıntılardan şikâyet etmez; bir tür tecrit süreci ile yalnız kalmasından yorulduğundan bahseder. Zira resullerin birinci görevi ve vazifesi, insanlara tebliğde bulunmaktır. Tebliğde bulunacağınız kimse kalmazsa, sizin resullüğünüz ile ilgili bir sıkıntı ortaya çıkar."

Soru: *Ayette Allah'ım sen neden bana bu hastalığı verdin demiyor da zarar isabet etti diyor?*

"Hz. Eyyüb hastalık olsa, 'Rabbim bana şifa ver, Rabbim neden bu hastalığı bana, nereden musallat ettin?' demiyor; bu hastalığı Allah verdi demiyor. 'Bana bir zarar dokundu' diyor."

"Hani hayır ve şer Allah'tan idi? Çünkü el-Hayr olan Allah'tan şer sadr olmaz. Eyyüp a.s. 'nin bildiği, çok iyi bildiği bir ayet var; ondan 1000 yıl sonra inse bile."

"Sana iyilikten ne isabet ederse, işte o Allah'tandır. Ve sana kötülükten ne isabet ederse o kendi nefsindendir." (Nisa 79)

***Soru:** Neden bana acı, bana merhamet et demiyor? Neden sen rahmet edenlerin en çok rahmet edenisin diyor?*

Zira hastalık ona Allah'ın merhametinden dolayı ulaşmış olabilir; zira Eyyüp a.s., 'hastalık benim için rahmetse sen bunu devam ettir' demiş oluyor.

Bu duadan anladığımız, yani 'sen merhamet edenlerin en merhametlisisin' ifadesi, 'etrafımda bana merhamet etmesi gerekenler bile gitti, yani bana bir şekilde merhamet etmedi; sen en merhametlisin' şeklinde bir dua olarak anlayabiliriz. Bir tür tedrici bir süreç ile yalnız kalmasından ve o yalnızlığın getirdiği şeytani vesvese ve evhamlardan dert yanıyor.

Zira resullerin birinci vazifesi insanlara Allah'ın ayetlerini ulaştırmak. Düşünün! Çevrenizde kimse kalmadıysa bu ayetleri nasıl ulaştırabilirsiniz? Tam da bu anda Hz. Eyyüb'e ilahi icabet şöyle tebliğ etmiş:

*Urku**d** biriclik(e)[(s)] hâżâ muġteselun bâridun ve şerâb(un) (Sad 42) "Ayağını yere vur! Bu serin yıkanılacak ve içilecektir." (Sad 42)*

Buradaki 'Urkud' kelimesi ayağını yere vur demektir. Bu kelimenin kökü olan r-k-k de Kurân'da sadece üç yerde geçiyor. Anlamı; süratle hareket etmek, bir hayvanın üstüne binip onu mahmuzlayarak koşturup oradan kaçmak manasındadır. Yani helak geldiği zaman, o helaki hissedenlerin oradan kaçması manasında bu kelime kullanılmış.

Kelimeyi Kurân'da arattığımızda, zaman kaybetmeden şifa araması için harekete geçmesi, yollara düşmesini anlatıyor. Durduğu yerde, oturduğu yerde, evinin ortasında ayağını yere vurmuyor. Artık Eyyüb peygamberin bu şekilde şifa hicreti başlıyor.

Hastalık yüzünden iyice yalnız bırakılan, hatta karantinaya alınan birine şeytansı kuruntu ve düşüncelerin musallat olması zaten kaçınılmaz bir durum. Hz. Eyyüb, oturduğu yerden sağlığına kavuşamayacağını vahiyden aldığı ilhamla anlıyor; şifa araması gerektiğini bu emirle kavrıyor ve yollara düşüyor.

Bulduğu da bir kaynak su. Bu suyla hem dışını yıkıyor hem de içiyor. Bulduğu şifalı otlar ile ailesi ve onlarla beraber bir mislini de Allah'ın hibe ettiğinden bahsediyor. Bu otlar ifadesini Sâd suresi 43'ten okuyoruz, bir de Enbiyâ suresi 84'ten okuyoruz. Bu kuru ve yaş otların nasıl bir demet hâline getirilip tedavide kullanıldığını okuyacağız. Hz. Eyyüb doğa eczanesine çıkıp orada şifayı aramış.

Hz. Eyyüb muhtemelen yaşadığı bölgedeki salgının şifasını ilahi yönlendirme ve vahiy ile bulmuştur. Zira Sâd suresi 44'te Hz. Eyyüb'ün sağlığına ve çevresindekilerin bir misli artarak ona hibe edildiğinden bahsedilmiş. Bu ayetten sonra şu emir verilir:

"Ve eline bir demet, al böylece vur ve haktan sapma. Muhakkik ki biz, onu sabırlı bulduk. Ne yararlı bir kuldu. Muhakkak ki o, evvâb'tı." (Sad 40)

Yani bu tedaviyi yaptıktan sonra sabırlı, yararlı, evvâb oluşu kazandığı sıfatlar. Hz. Eyyüb'ün burada bir tedavi uyguladığından, kendisi gibi hasta kişileri iyileştirdiği sonucuna ulaşıyoruz. Zira 'ehli gibi bir mislini de ona hibe ettik' gibi bir ifadesi var. Çok, o şifayı arayan insanlar şifacının kapısını çalacaklar.

Bu ayetlerin ardından Hz. Eyyüb'ün insanlara yararlı ve faydalı bir kul olduğundan bahsedilmiş. Bir de evvâb sıfatı gelmiş. Evvâb kelimesine baktığımız zaman gidip gidip dönmek demektir. Çiçeklerden nektar toplayan bal arısının bir sıfatı da nevt'tir. Bu şifayı tabiattan toplayıp, sırf Allah rızası için ihtiyacı olanlara ver; yemini de bozma budur. Haktan sapma, tedaviyi devam ettir demektir.

'Yemini bozma' ifadesini Kurân'da arattığımız zaman mütref yaşamdır. Mütreflerin buradan elde ettiği şifayı bir şekilde parayla satıp oradan bir saltanat kurması… Düşünün, bulaşıcı bir hastalık var; bunun şifasının sizde olduğunu bilseler buraya ne servetler akar. Ama ne yapıyor? Kulluk sözüne sadık kalarak, haktan sapmayarak bunu bir metaya, ticari unsura dönüştürmeyerek, sırf Allah rızası için insanlara ulaştırıyor. Bunu bir metaya, ticari unsura çevirmiyor; insanların sağlığını sektöre dönüştürmüyor.

Allah rızası için başta verdiği kulluk sözünden, yani iyileşmeden önceki yemininden haktan sapmadan insanlara bu şifayı ulaştırmıştır. Zaten hiçbir peygamber, hele de hasta olan bir peygamber, iyileştikten sonra bu şifayı sadece kendisine saklamaz; çevresi ile paylaşır. Bu zaten peygamberlerin yapısında olan bir şey. Bilgiyi paylaşıyorlar. Hz. Eyyüb şifaya önce marazın nedenini keşfederek başlamış. Onu 84'ten okuyacağız.

(Enbiyâ 73/84)

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعَابِدِينَ

Festecebnâ lehu fekeşefnâ mâ bihi min **d**urr*(in)*[s] veâteynâhu ehlehu vemiślehum me'ahum ra*h*meten min 'indinâ veżikrâ lil'âbidîn*(e)*

Böylece ona icabet ettik. Artık ona zarar veren şeyin keşfini sağladık. Ona ehlini ve onlarla beraber katımızdan rahmet olarak bir mislini daha verdik ki kullara da zikir olsun.

Diyanet İşleri Meali (Eski): Biz de onun duasını kabul etmiş ve başına gelenleri kaldırmıştık. Katımızdan bir rahmet ve kulluk edenlere bir hatıra olmak üzere ona tekrar ailesini ve kaybettikleriyle bir mislini daha vermiştik.

Diyanetin çevirisinde 'hastalığı kaldırmıştık' diyor; ama Arapçasında 'keşefnâ' geçmektedir. Bu, hastalığını keşfetmesini sağladık demektir. Bu başka bir şeydir; onu iyileştirdik başka bir şeydir.

Doğru meal şöyledir: 'Böylece ona icabet ettik. Artık ona zarar veren şeyin keşfini sağladık. Ona ehlini ve onlarla beraber katımızdan rahmet olarak bir mislini daha verdik ki kullara da zikir olsun.'

İlk önce hastalığın sebebi, teşhis edilmesi lazım. Bir hastalıkta şifa için ilk şart, zarar veren şeyin tespiti. Zarar veren şeyi tespit edeceksin ki onu ortadan kaldırabilesin, ki şifa bulasın.

Ayetteki 'keşefnâ'; biz hastalığı giderdik, zarar veren şeyi kaldırdık veya iyileştirdik değil, zarar veren şeyin keşfedilmesini sağladık şeklinde, orijinal metne uygun olarak meal verilmesi lazım. Zira 'keşif' kelimesini açın; Ragıp'ın müfredatında manası, kapalı olanın açılması ve aşikâr olmasıdır. Hastalığın iyileştirilmesine keşif denir mi? Kapalı ve gizli, bilinmeyen bir nedenin bulunması söz konusu bu hastalıkta.

Hz. Eyyüb belki de kendisi gibi o karantinada, ölümü bekleyen insanlara şifa olmuş, faydalı olmuş. O yüzden ayetin devamında 'o ne faydalı bir kuldu' diyor. Karantinada ölümü bekleyen adama kim musallat olur? Şeytan. Kaçınılmaz. Bunalıma sokar insanı.

O şeytanın verdiği vesveseden Rabbe sığınarak, o imanın verdiği psikolojik tedaviyi uyguluyor; ardından da tabiat eczanesinden topladığı kuru ve yaş ot demeti ile bir tedavi uyguluyor. Onu aldılar zinaya götürdüler… Ne alakası var? Bu, önce hastalığın nedenini keşfederek tespit etmesi ile alakalı. Ardından bu zararı bertaraf edecek olan şifayı, tabiattan ilahi vahiy ve evhamlarla toplamıştır.

Kurân'ın anlatımına göre Hz. Lokman hikmet sahibi bir hâkimdir; Hz. Eyyüb ise şifa arayan bir hekimdir.

Hz. Eyyüb'ün sabrını da 85. ayette şöyle okuyoruz:

(Enbiyâ 73/85)

وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ۖ

Ve-ismâ'île ve-idrîse veżâ-lkifl*(i)* (s) kullun mine-**ss**âbirîn*(e)*

Ve İsmail ve İdris ve Zülkifl... Hepsi sabredenlerdendir.

Sabır denildiği zaman aklımıza ilk gelen Hz. Eyyüb'ün sabrıdır. Onların yanına Hz. İsmail, İdris ve Zülkifl sabrı da eklenmiş.

Kurân'ı Kerim'de on iki kez geçen Hz. İsmail, Hz. İbrahim'in Hacer'den olan oğlu. O, babası İbrahim'in yaşlılık döneminde ve bir duası neticesinde dünyaya gelmiş. Çok küçükken babası tarafından annesi ile birlikte Beytülharam'ın yanına bırakılmış.

Hz. İsmail, babası Hz. İbrahim ile birlikte hem beytin temellerini yükseltmiş, orayı bir merkez hâline getirmek için görevlendirilmiştir. Bu görevi de oranın temiz tutulmasıdır. Çünkü temizlik çok önemlidir. 'Mescidimi temiz tut' ifadesi aslında bulaşıcı hastalıkların yayılmasına da bir önlem, bir tedbirdir. O yüzden **mescidin temiz ve hijyenik olması Kurân'i bir emirdir.**

Ayetlerden öğrendiğimize göre İdris peygamber de sözüne sadık, özü sözü bir, güvenilir ve sabırlı biri olduğu için nebi seçilmiş bir peygamberdir. Bunu Meryem suresi 56'dan okuyoruz: *'Ve kitapta İdris'i zikret. Muhakkak ki o, sadıktı, nebi oldu.'* Her durumda sadakatini koruyan Hz. İdris, Rabbi tarafından yüksek bir mertebeye yükseltilmiştir. O yüksek mertebe de Hz. İbrahim'in de olduğu o peygamberler rütbesidir.

Bir de Zülkifl var. Zülkifl bir peygamber mi değil mi, müfessirler arasında bu tartışılmış. Çünkü Kurân'ı Kerim'de iki yerde ismi geçiyor: biri burada, diğeri de Sâd suresinin 48. ayetinde. İkisinde de Hz. İsmail ile birlikte aynı cümlede kullanılmıştır. Bu peygamberlerin de tıpkı Hz. İbrahim, İshak, Yakup gibi bir soydan geldiğini görüyoruz. Ama Zülkifl kim?

Zü'l-Kifl: Kelime manası 'Zü'l' sahiplik eki, bir de kefil olma anlamına gelir ve 'keffele' ifadesinin birleştirilmesinden oluşmuş. Yani birilerine kefil olan, birilerinin sorumluluğunu alan, bakımını üstlenen gibi manaya sahip.

Mesela Zü'lkarneyn diyoruz: iki üstünlük sahibi, iki boynuz sahibi. Aynen Zennun gibi, balığın sahibi gibi.

Hangi kişi için kullanılmış? Bu kişi bir peygamber mi değil mi? Zü'lkarneyn peygamber mi değil mi? Bunun bir sıfat olduğunu görüyoruz. Bu sıfat kimin sıfatı? İlk olarak Zü'lkifl sıfatının Hz. Zekeriya için Âl-i İmrân suresi 37 ve 44. ayette kullanıldığını görüyoruz. Hz. Zekeriya, Meryem'in bakımını üstlenmiş, ondan sorumlu olmuş, ona kefil olmuştur.

Peki Hz. Zekeriya'nın bir lakabı mıdır? Desek, Enbiyâ suresinin hemen altındaki ayetlerde Hz. Zekeriya'nın ismi ile anlatılmasından dolayı bu ihtimali biraz uzak görüyoruz. 'Ve Zekeriya Rabbine nida etti.' diye hemen alttaki ayetlerde biz bunu okuyacağız. Yukarıda lakabını söyleyip altta bunu söylemesi ve araya diğer anlatımları koymasının çok mantıklı olmadığını düşünüyoruz. Çünkü arada bir de Zennûn, yani büyük balığın sahibi var. Eğer Zülkifl Zekeriya olsaydı, hemen devamında Hz. Zekeriya'ya bağlaması lazımdı.

Zü'l-Kifl ikinci olarak Tâhâ suresi 40 ve Kasas suresi 12'de Hz. Musa'nın annesi için kullanılmıştır. Firavunun sarayında yaşayan bebek Musa'ya kefil olan, onun bakımını üstlenen, süt anne olarak saraya giren Hz. Musa'nın annesiydi.

Şimdi Zülkifl peygamber mi değil mi tartışmaları da 'annesi' dediğimiz zaman bir yere oturuyor. Çünkü vahiy alan bir anne ve Hz. Musa'nın yemesine, içmesine, her şeyine kefil olan bir anne. Zülkifl başka yerde kullanılmamış.

Kurân'ı Kerim'de kefil ifadesi var. Ama bir insanın, bir kişinin sıfatı olarak sadece Hz. Zekeriya ve Hz. Musa'nın annesi ile irtibatlı olarak kullanıldığını görüyoruz. Başka bir kullanımı yok.

Eğer Kurân'ın mufassal özelliği gereği bir yerde anlattığını başka yerde açıklıyor olduğuna iman etmişsek, bu bizi bu sonuca götürür. Hz. Musa'nın annesinin de sabırlı olduğunu görüyoruz. Hz. Musa'nın annesi sabaha kadar kalbi boş olarak sabahladı, sabretti. Hz. Musa'yı yetiştirirken bile kendisinin onun öz annesi olduğunu söylemedi. Sırf oğlu yaşasın diye sabretti. Büyük bir sabır gerektiren, uzun süreye yayılan önemli bir fedakârlıktır.

Sabır, miskin miskin oturup beklemek değildir. İnandığı değerler uğruna safını terk etmemek için direnmek, mücadele etmektir.

Hz. Eyyüb sağlığı için yollara düşmüş ve keşfettiği şifayı sabırla ihtiyaç sahiplerine ulaştırmıştır. Hz. İsmail, babasının onu diri diri kesme kararına Sâffât suresinde: 'Ey babacığım! Emrolunduğun şeyi yap! İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın' diyerek henüz daha küçük yaşında bile sabır ve metanetini ispatlamıştır.

Zülkifl ise nehre bıraktığı yavrusunun zalim Firavunun eline geçtiğini bilmesine rağmen sabırla doğru anı beklemiş ve kızını onun ardından göndererek evladının yaşaması için sabredip fedakârlıklarda bulunmuştur. Bu sayılanların tamamının ayrıca salih insanlar olduğunu da şöyle okuyoruz:

(Enbiyâ 73/86)

وَاَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَآ اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ

Veedħalnâhum fî ra*h*metinâ innehum mine-**ss**âli*h*în*(e)*

Ve onları, rahmetimize dahil ettik. Muhakkak ki onlar, salihlerdendir.

Ve onların hepsi nebiydi. Kurân'ı Kerim'de 'hepsi resuldü' diye bir ifade yok. Bunlar salih insanlarmış. **İlahi rahmet ve merhamete nail olmanın ilk şartı salihlerden olmakmış.** Salihlerden olursak Allah'ın rahmetine dahil oluruz.

Salih olmak, ıslah için çabalamak iken; salih olmamak ve sabırsızlığın ne olduğunu da şimdi Zennûn örneği üzerinden Kurân'ı Kerim anlatacak. Rabbimiz sabrı anlattı. Şimdi de sabırsızlığı Hz. Yunus peygamber üzerinden bize anlatacak.

(Enbiyâ 73/87)

وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّي كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِينَ

Veżâ-nnûni iżżehebe muġâ**d**iben fe**z**anne en len na**k**dira ‘aleyhi fenâdâ fî-**zz**ulumâti en lâ ilâhe illâ ente **sub*h*âneke** innî kuntu mine-**zz**âlimîn*(e)*

Ve Zennûn, gazap ederek gitmişti. Artık ona muktedir olamayacağımızı zannetti. Derken karanlıklar içinde nida etti: “Senden başka ilah yoktur. Sen Sübhan’sın. Muhakkak ki ben, zalimlerden oldum.”

Bazı tefsirlerde genel kanı olarak Zennûn ifadesine ‘büyük balığın mahkûmu’ diye meal verirler. Oysa bu ifade doğru değildir. Çünkü burada balığın mahkûmu değil, sahibi kastedilmektedir. Arada çok büyük fark var.

Zennûn, ‘zû’ sahiplik eki ile büyük balık anlamındaki ‘nûn’ kelimesinin birleşmesinden oluşur. Manası, büyük balığın mahkûmu değil, büyük balığın sahibidir.

Peki balığın karnındaki biri ona nasıl sahip olabilir?

Bu ifadenin diğer bir karşılığı Kurân’da ‘sâhibi’l-hût’ yani balığın sahibi şeklinde geçer ve Hz. Yunus peygamberi anlatır.

Hz. Eyyûb şifa için yola düşerken, Hz. Yunus tam tersine yola düşmemesi gerekirken öfkesi sebebiyle yola çıkmıştır. Burada hikmetin önemi ortaya çıkar. Doğru zamanda doğru davranmak esastır.

Kurân’da Yunus ismi farklı ayetlerde geçer: Sâffât 139, Yunus 98, En‘âm 86 ve Nisâ 163. Zennûn vasfıyla Enbiyâ 87’de, sâhibi’l-hût vasfıyla da Kalem 48’de zikredilmiştir.

Hz. Yunus’un M.Ö. 8. yüzyıl sonları ile 7. yüzyıl başlarında yaşamış olabileceğine dair farklı görüşler vardır. Asurlulara, özellikle Musul ve Ninova çevresine gönderildiği kabul edilir. Hz. Yunus’un salih birine dönüşümü Kalem suresi 50. ayette anlatılır. Çıktığı yolculuk onu olgunlaştırmıştır.

Salih; sadece kendisi için değil, başkalarının iyiliği, sulhu ve barışı için çaba gösteren kişidir. Hasenât daha çok bireysel iyilikleri ifade ederken, salih amel toplumsal faydayı da kapsar.

Hz. Yunus’un kıssasında, kavmine kızgınlık ve öfke ile onları terk etmesi anlatılır. Uyarı görevini bırakıp bölgeden ayrılması bir hata olarak gösterilir.

Gemide yaşanan olayda kura çekilir ve Hz. Yunus denize düşer. Bu durum, insan hayatını etkileyen bireysel kararların sorumluluğunu da hatırlatır. Karanlıklar içinde denize düşen Hz. Yunus, büyük bir balıkla karşılaşır. Ancak bu anlatımda balığın onu yutmasından ziyade, ölümle yüzleştiği kritik bir an vurgulanır.

Sâffât 143-144’te: *“Eğer tesbih edenlerden olmasaydı, diriliş gününe kadar onun içinde kalırdı”* denir.

Buradaki 'tesbih' kelimesi, kök anlamı itibariyle yüzmek, çabalamak, hareket etmek anlamlarını da içerir. Hz. Yunus karanlıklar içinde hem içsel hem dışsal bir mücadele vermiş, gayreti sayesinde kurtulmuştur. Sâffât 145'te onun bitkin halde sahile ulaştığı ifade edilir. Sahilde geçirdiği süreçte pişmanlık ve iç muhasebe yaşar. Enbiyâ suresi 87'de geçen duası, bu iç dönüşümün ifadesidir. Bu süreç sonunda karanlıktan aydınlığa çıkmış, hatasını fark ederek salih bir kul hâline gelmiştir. Bu kurtuluş Enbiyâ suresi 88'de anlatılır.

(Enbiyâ 73/88)

فَاسْتَجَبْنَا لَهُۥ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ ۚ وَكَذَٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ

Festecebnâ lehu venecceynâhu mine-lġamm*(i)*(c) vekeżâlike nuncî-lmu/minîn*(e)*

Böylece ona icabet ettik. Ve onu, gamdan kurtardık. Ve biz, müminleri işte böyle kurtarırız.

Buradaki müminler, güvenilir insan olma vasfının tek başına gerçekleşebileceği bir durum değildir. Yani siz bir adada tek başınıza kalırken güven verecek bir konumda olamazsınız. Aslında burada mümin olmanın bir şartının da toplum içinde var olmak olduğunu anlıyoruz. Bu yüzden İslam'da 'ben' değil 'biz' vardır. Bunu Fâtiha suresi 5 ve 6. ayetlerde okuyoruz: Rabbimize orada 'bizi dosdoğru yola ilet' deriz.

Hz. Yunus bu nedenle yüz bin, hatta daha fazla insana gönderilmiştir ve böylece onlar da mümin olmuşlardır. Bunu da Sâffât suresi 147 ve 148. ayetlerden şöyle okuyoruz: *'Artık onlar, bir süreye kadar mümin olmaları sebebiyle faydalandırıldılar.'*

Duanın kabulü için talebin sadece söz ile ifade edilmesinin yeterli olmadığını bu kıssalardan anlıyoruz. Hz. Eyyûb'ün şifa aramak için yollara düşmesi, Hz. Yunus'un çabası, öz eleştirisi ve 'ben zalimlerden oldum' demesi; duaların aynı zamanda kendimize kararlılıkla uygulayacağımız hedefler olması gerektiğini gösterir.

Bu hedeflerin önündeki nefsani engeller ise tevbe ve istiğfar ile giderilmelidir. Yani Hz. Eyyûb'ü yoran o şeytani vesveseler, onu bıktıran duygular tevbe ve istiğfarın konusu olmalıdır.

Korku ve ümit arasında dengeli bir öz eleştirinin ardından, kavlî duamızın kabulü için fiilî gayretimizi mutlaka ortaya koymamız gerekir. Aynı hatalara düşmeme konusunda kesin bir azim ve kararlılıkla Rabbimizden talepte bulunursak, işte o zaman duaya icabet edilir.

Hz. Eyyûb'ün ve Hz. Yunus'un kabul edilen dualarından sonra, Hz. Zekeriya'nın kabul olan duasına geçilecektir. Enbiyâ suresi 89. ayetten itibaren bu anlatım devam eder.

(Enbiyâ 73/89)

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ

Vezekeriyyâ iż nâdâ rabbehu rabbi lâ teżernî ferden veente ħayru-lvâriśîn*(e)*

Ve Zekeriya, Rabbine nida etmişti: "Rabbim, ben bir fert olarak bırakma ve sen, varislerin hayırlısısın."

Buradaki 'fert' ifadesi önemlidir. Çünkü Hz. Zekeriya vefat ederse, temsil ettiği dava ve değerlerin de kesintiye uğramasından endişe etmektedir. Bu yüzden Rabbine **'beni tek başıma bırakma' diye niyaz eder.**

Hz. Zekeriya'nın, sahih kaynaklarda (Buhârî'de) belirtildiği üzere marangozluk yaptığı bilinmektedir. Kendi emeğiyle geçinen, alın teriyle kazanan mümtaz resullerden biridir. Tefsirlerde Hz. Zekeriya'nın hanımının Hz. Meryem'in teyzesi olduğu da ifade edilir.

Nitekim bir sonraki ayetlerde Hz. Meryem'den de bahsedilir. Hz. Zekeriya, Hz. Meryem'in bakımını üstlenmekle görevlendirilmiş, Beytü'l-Makdis'te ona bir yer tahsis etmiştir.

Zekeriya ismi Kurân'ı Kerim'de yedi yerde geçer. Bu ayetlere baktığımızda, çoğunun dua içerikli olduğunu görürüz. En'âm suresi 85'te de bu üslup dikkat çekmektedir.

Burada da Hz. Zekeriya, yalnız kaldığı bir dönemde tebliğ ve davetin kesintiye uğrayacağı endişesiyle dua etmektedir. Meryem suresi 5. ayette şöyle der: *'Doğrusu ben, arkamdan yerime geçecek olanlar konusunda endişe ettim. Eşim de kısırdır. Bu sebeple bana katından bir veli ver.'*

Hz. Zekeriya bu duasında doğrudan 'bana bir evlat ver' dememektedir. Çünkü eşinin doğurganlığını yitirdiğini bilmektedir. Bu yüzden 'katından bir veli ver' demektedir.

Peki neden 'veli' istemiştir?

Veli; sahiplenen, koruyan, yakın olan, dost ve destekçi anlamlarına gelir. Yani Hz. Zekeriya, kendisinden sonra risalet mirasını sürdürecek, geride kalanları —özellikle Meryem'i ve ailesini— koruyup kollayacak salih birini talep etmektedir.

Bu yüzden doğrudan bir evlat beklentisi yoktur. Ancak Allah Teâlâ bu duaya karşılık olarak ona Hz. Yahya'yı ihsan eder. Hz. Zekeriya, bir veli isterken kendisine bir evlat verilmesine şaşırır. Bu şaşkınlık Meryem suresi 8. ayette şöyle ifade edilir: *'Rabbim! Benim nasıl bir oğlum olabilir ki? Eşim kısırdır, ben de iyice yaşlanmış bulunuyorum.'*

(Enbiyâ 73/90)

فَاسْتَجَبْنَا لَهُۥ وَوَهَبْنَا لَهُۥ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهُۥ زَوْجَهُۥٓ اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ
فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ

Festecebnâ lehu vevehebnâ lehu yaḥyâ veaslaḥnâ lehu zevceh*(u)* [c]
innehum kânû yusâri'ûne fî-lḫayrâti veyed'ûnenâ raġaben verahebâ*(en)* [s]
vekânû lenâ ḫâşi'în*(e)*

Bunun üzerine ona icabet ettik. Ve ona, Yahya'yı hibe ettik. Ve onun için, zevcesini de ıslah ettik. Muhakkak ki onlar, hayırlarda yarışırlardı. Ve bize, rağbet ederlerdi ve endişeli dua ederlerdi. Ve onlar, bize huşû duyanlardı.

Hibe hediyedir. Hediye istenmez. Birisi sizden bir şey istediğinde ve siz verdiğinizde bu artık hediye değil, bir talebin karşılığı olur.

Hz. Zekeriya Rabbinden doğrudan bir çocuk istemedi; 'katından bana bir veli, bir dost, bir yoldaş ver' dedi. Ancak Rabbimiz ona öyle bir lütufta bulundu ki hem yoldaş hem dost hem de risalet görevini sürdürecek bir evlat ihsan etti. Bu yüzden 'hibe' ifadesi son derece hikmetlidir. **'Ona Yahya'yı hibe ettik' denir; 'istediğini verdik' denmez.**

"Ve onun için zevcesini de ıslah ettik." ifadesi de dikkat çekicidir. Burada doğrudan 'kısırdı, doğurdu' gibi bir ifade yoktur. Islah kelimesi, bir bozukluğun düzeltilmesi, bir eksikliğin giderilmesi anlamına gelir. Bu, doğurganlıkla ilgili bir sorunun giderilmesi, mesela sürekli düşük yapma gibi bir durumun ortadan kaldırılması şeklinde anlaşılabilir. Yani eşinin sağlığı, çocuğu taşıyıp dünyaya getirebilecek hâle getirilmiştir.

Hz. Zekeriya'nın duasından makbul duanın nasıl olması gerektiğini öğreniyoruz. Makbul duada ilk şart, sadece bireysel değil toplumsal hayrı gözetmektir.

Hz. Zekeriya ne diyordu? Meryem suresinde: 'Benden sonra geleceklerden endişe ediyorum, bana katından bir veli ver.' Kendisi için değil, risaletin devamı, Meryem'in korunması ve toplumun selameti için dua ediyordu.

Meryem suresinde Hz. Zekeriya Rabbine şöyle nida eder: *'Benden sonra yerime geçecek olanlardan endişe ediyorum; bu yüzden katından bana bir veli ver.'*

Hz. Zekeriya, kendisinden sonra risaleti sürdürecek insanların karakterinden ve güvenilirliğinden kaygı duymaktadır. 'Hz. Meryem'i kime emanet edeceğim, ona kim sahip çıkacak, bu kadar kötü insan varken kim koruyacak?' endişesini taşımaktadır. Bu yönüyle Hz. Zekeriya'nın duası şahsi değil, toplumsal bir kaygının ürünüdür. O, kendi menfaati için değil; toplumun sulhu, selameti ve risaletin devamı için dua etmektedir.

Ardından ayette dua edenlerin vasfı olarak 'Onlar hayırlarda yarışırlardı' ifadesi gelir. Bu da bize gösterir ki, dua sadece sözle değil, fiille desteklenmelidir.

Eğer biz fiilî olarak hayır üretmiş, başkaları için bir dua hâline gelmişsek; işte o zaman yaptığımız sözlü duanın da bir anlamı olur. Böylece Rabbimize yönelmeye de yüzümüz olur.

Dikkatinizi çekerim: 'duadan sonra hayırlarda yarışırlardı' değil, 'duadan önce hayırlarda yarışırlardı.' Yani duanın kabulü için kişinin önce hayırlarda yarışarak varlığını fiilî bir duaya dönüştürmesi gerekir. Sadece Allah rızası için başkalarına fayda sağlayan, adeta onlar için bir dua olan kişi; tevazu ve saygı ile Rabbine yönelmelidir ki duası kabul bulsun.

Yahya ismine bakalım. Yahya ismi oldukça dikkat çekicidir. Ayette 'ona daha önce kimsenin vermediği bir isim verdik' şeklinde bir ifade geçer. Peki bu, o zamana kadar hiç bilinmeyen bir isim olduğu anlamına mı gelir? Hayır.

Yahya ismi 'hay' kökünden gelir ve **'hayat sahibi, yaşayacak olan' anlamını taşır. Bu yönüyle bizdeki 'Yaşar' ismiyle benzer bir anlamdadır.**

Peki bu ayetin hikmeti nedir? Ne anlatmak istiyor?

Yahya ismi Kurân'ı Kerim'de toplam beş yerde geçer: Meryem suresi 7 ve 12, Âl-i İmrân 39, En'âm 85 ve Enbiyâ 90.

Buradaki vurgu, ismin tamamen bilinmemesinden ziyade, taşıdığı anlamın ve temsil ettiği durumun özel oluşuna işaret ediyor olabilir.

Annen sana neden Yaşar dedi?

Sizin isminiz bir akrabanızdan mı geldi? Ya da dedenizin ismi miydi? Yoksa anneniz sürekli düşük yaptığı için 'yaşasın' diye mi size Yaşar ismini verdiler? Eğer anneniz sürekli düşük yapıyor, ardından siz doğup hayatta kalıyorsanız; bu, annenizin ıslah edilip sizin dünyaya gelmeniz demektir. İşte ayette anlatılan durum tam olarak budur.

Yahya ismi, 'hayat sahibi' anlamında bizdeki 'Yaşar' ismine karşılık gelebilir. Bu isim, muhtemelen birkaç düşükten sonra dünyaya gelen bir çocuğun hayatta kalması yönündeki dua ve umudu yansıtmaktadır.

'Eşini ıslah ettik' ifadesi de bu bağlamda, düşüklerin engellenmesi ve sağlıklı bir doğumun gerçekleşmesi şeklinde anlaşılabilir. Bu durumda Yahya isminin verilmesi, çocuğun yaşaması temennisiyle ilişkilendirilebilir. Ancak bu ismi bizzat Hz. Zekeriya'nın seçtiğine dair bir bilgi yoktur. Bu ismin, annesi tarafından verilmiş olması daha muhtemel görünmektedir.

Peki bunu İncil'de nasıl okuyoruz?

Luka 59: Sekizinci gün çocuğun sünneti için geldiler. Ona babası Zekeriya'nın adını vereceklerdi. 60 Ama annesi, «Hayır, adı Yahya olacak» dedi. 61Ona, «Akrabaların arasında bu adı taşıyan hiç kimse yok ki» dediler. 62 Bunun üzerine babasına işaretler yaparak çocuğun adını ne koymak istediğini sordular. 63 Onlardan bir yazı levhası isteyen Zekeriya, «Adı Yahya'dır» diye yazdı. Herkes şaşakaldı.

Akrabalar arasında bu adı taşıyan kimse yoktu. 'Daha önce ona hiç kimse bu ismi vermedi' ifadesi, Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya'nın yakın çevresinde —dede, amca, dayı gibi— bu ismi taşıyan kimsenin bulunmadığını anlatır.

Bunun üzerine Hz. Yahya'nın annesi, Hz. Zekeriya'yı işaret etti ve 'Gidin, çocuğun adını ne koymak istediğini ona sorun' dedi. Ancak Hz. Zekeriya o sırada konuşamıyordu.

Bu yüzden işaretle anlaşmaya çalıştı. Ardından bir yazı levhası istedi ve üzerine 'Adı Yahya'dır' diye yazdı. Bunu gören herkes hayrete düştü.

Peki Hz. Zekeriya, annenin Yahya ismini tercih ettiğini nereden biliyordu? Bunu vahiy yoluyla öğrenmişti. Nitekim burada, annenin isteği ile Hz. Zekeriya'nın —önceden haberi olmamasına rağmen— vahiy aracılığıyla aynı ismi belirlemesi ve çevrenin buna şaşırması anlatılmaktadır.

Meryem suresi 7. ayette de bu durum şöyle ifade edilir: 'Ey Zekeriya! Gerçekten biz seni ismi Yahya olan bir oğlan çocuğu ile müjdeliyoruz. Ona daha önce kimse bu ismi vermedi.

(Enbiyâ 73/91)

وَالَّتِي اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ

Velletî a*h***s**anet fercehâ fenefaẖnâ fîhâ min rû*h*inâ vece'alnâhâ vebnehâ âyeten lil'âlemîn*(e)*

Ve iffetini koruyana...Artık biz, ruhumuzdan ona üfledik. Onu ve oğlunu, alemlere ayet kıldık.

Burada iffetini koruyan diye meal verdiğimiz kelime "ahsanet" kelimesi. "Ahsanet fercehâ" böyle bir kalıp.

"Ahsanet" kelimesi korumak, koruma altına alma şeklinde kullanılmış. Hasune kalıbı iffetini korumak, evli olmak, evlilik dışı ilişkide bulunmamak. Hasene kalıbı da bir yeri kuvvetlendirmek, hastalıklardan iyileştirmek, bağışıklık kazanmak gibi değişik manalara gelmektedir. Bu anlamların hepsini bir araya getirdiğimizde, bu "ahsanet fercehâ" kelimesi kendisini iç ve dış her türlü ayartmaya karşı sağlam bir şekilde koruyan, iffetli kız manasına geliyor diyebiliriz.

Çünkü şeytani vesveselerden, dışardan gelenlerden de koruyor. Hem takva elbisesi var hem üstü başı güzel örtülü, güzel giyimli bir kız. Yani bu tarz bir iftiranın atılma ihtimalinin en düşük olacağı bir yapıya sahip. Başka bir erkekten bu çocuğu nikahsız dünyaya getirdi iftirasını atabilecekleri en son kişi.

Ayette ismen geçmese de üflenen ruh anlatımı, Hz. Zekeriya ile burada ifade edilmesi, hibe edilen oğul ve onların ayet edilmesi; bütün bunları topladığımızda, burada ismi geçmeyen kızın Hz. Meryem olduğunu çok rahat bir şekilde söyleyebiliriz.

Ayetlerde Hz. Meryem'in iffetli bir hayat tarzına sahip olduğu, onu benimsediğini de anlamaktayız. Kadınların giydiği fercehâ, edep yerini belli etmeyecek şekilde giyinilen bol, uzun giysilerle örtünme manasına gelmektedir.

"Ona ruhumuzdan üfledik." Kur'ân-ı Kerîm'de ruh kelimesini arattığımızda, Kur'ân'da **muhataplarına bir anlam ve amaç katan ilahi ve gaybi bilgi manasında vahyin bir sıfatı olarak ruhu görüyoruz.**

Vahyin bir sıfatı da Furkan'dır, Mecit'tir, Aziz'dir; bir sıfatı da ruhtur. Emrimizden bir ruh, dilediğimiz kula vahyettik, diyor Nahl suresinde. Vahyin bir sıfatı. **Bu bilgi öyle bir bilgi ki senin hayatını değiştirir, hayatına bir anlam ve amaç katar.** İlahi ruhla Hz. Meryem'in her şeyi değişti. Bu ilahi bilgi yani ruh, eşe ihtiyaç duymadan evlat sahibi olma bilgisine ruh diyor Kur'ân-ı Kerîm.

Hamileliğin ilk günlerinde, sonrasında bu haber gelmiş. Yani Hz. Meryem hamile kalmadan önce Cibril onun yanına gitmemiş. Hamile kalıyor, belki de belirtileri oluyor, Cibril sonra geliyor. Bunu ayetten nasıl çıkarıyoruz?

Meryem suresinin 21. ayetine bakın. Cibril haberi, ilahi bilgiyi getiriyor, yani ruhu üflüyor. Orada Hz. Meryem'e diyor ki: *"Senin eşin olmadan bir çocuğun olacak."* Bilgi bu. Hz. Meryem de diyor ki: *"Benim nasıl çocuğum olur? Bana bir beşer değmedi."* diye itiraz ediyor. Arkasından gelen ifade: "Bu zaten gerçekleşmiş bir emirdir." Oldu bitti, senin haberin yok. Biz sana şimdi, yani sonradan haber veriyoruz.

Üflenme ise Hz. Meryem'in bu bilgiyi, yani ruhu, kimsenin görmediği ve bilmediği bir mekânda almasına karşılık geliyor. Hani perde çekti, uzaklaştı, uzlete geçti diyor. Burada ruh üflenme ile mecazi bir kullanım yapılmış.

Mesela Ahmet abi bir bilgi edinmiş. Yaşar abi Ahmet abiye diyor ki: "Bu bilgiyi senin kulağına kim üfledi?" Ben burada ne demek istiyorum? Mecazi bir ifade ile gizlice bu bilgiyi sana kim ulaştırdı demek istiyorum.

Türkçemizde de kullandığımız, gizli kalması gereken bir bilgiyi gizlice aktarma anlamına gelen bir mecazi ifade olduğu kanaatindeyiz. Zaten Hz. Meryem'in susma orucu da bu bilgiyi belli bir süre aşikâr etmediğini, sustuğunu da bize Kur'ân-ı Kerîm, susarak gizlediğini anlatıyor.

Kulağına bir bilgi fısıldanmış ve bu bilgi kimseye aşikâr edilmemiş. Çünkü bu bir imtihana dönüşecek. Kilise bunu bir şirk aracı mı yapacak, yoksa Allah'ın kudretine delil olarak mı kullanacak? Seçim onlara ait. İşte şirk, tefrika burada devreye giriyor. Bu turnusol kâğıdı gibi bir bilgilendirme. Hz. Meryem'e hiç kimseye bu konuda bir bilgi vermeyeceksin. Zaten devamında var. Verilen evlat bir işaretti, bir ayetti, bir alametti. Bu alameti yanlış okuyanlar o evladı ilahlaştırdılar; bu ayetin gösterdiği doğru yere bakanlar Allah'ın kuvvet ve gücünü, yeniden diriltme kudretini gördüler. O yüzden biz ona âlemlere, tüm insanlara Hz. İsa'yı bir ayet kıldık.

Neyin ayeti? Yeniden dirilişin olabileceğinin ayeti.

Hz. İsa'nın ayet kılınması, onun dünyaya gelişinin her zaman karşılaşılan bir durum olmayıp ender gerçekleşen, tabiatta bir mahiyette olmasından dolayıdır. Tabii ki önemli olan ayetin işaret ettiği hakikati görebilmektir. Kilise bu ayeti Allah'ın kudretine delil değil, elçinin ilahlığına gösteren bir işaret olarak görmeyi tercih edip şirki seçmiştir.

(Enbiyâ 73/92)

اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً ۖ وَاَنَا۠ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْنِ

İnne hâżihi ummetukum ummeten vâhideten veenâ rabbukum fa'budûn*(i)*

Muhakkak ki bu sizin ümmetiniz, tek bir ümmettir. Ve ben, sizin Rabbinizim. O halde bana kulluk edin!

Muhakkak ki bu sizin ümmetiniz, tek bir ümmettir. Ayetin ifadesine göre bölünme, parçalanmanın sebebi indirilen ayetler, üflenen ruh değil. Rabbimiz, o ayeti yanlış görüp yanlış yorumlayıp onları ilahlaştırıp onlara kulluk etmeyin; sadece bana kulluk edin demektedir.

İsa'nın doğumunu bir çiçeğe benzetirler. Çiçeklerde de böyle bir döllenme olduğunu söylerler. Çok nadir bir durum. Herkesin yapabileceği bir şey değil. Bir de bu erkek çocuk.

Baba olmadan, sadece anneye sadece X kromozomu aşılayabiliyorlar. Bu da sadece kız çocuğunu doğurmasını sağlıyor.

Erkek çocuk için XY kromozomu olması gereklidir. Bunun için babadan Y kromozomunun geçmesi lazım. O yüzden şu andaki bilimle bile biz bu seviyeye ulaşmış değiliz.

Anneden sadece X kromozomu oluşturabiliyorlar. Anne, baba olmadan erkek değil, sadece kız çocuğu doğurabilir. Ama erkek çocuğu doğmuş. Burada çok ileri ufuk bir bilgi var. Bakalım ileride ne olacak.

Anlatılan on yedi nebinin aynı amaç ve ortak değerleri vaaz eden, İslam'ın sulh ve selamet elçileri olduğu beyan edilmiş. Tek bir ümmette bu anlatılmaktadır. Tüm nebiler barış ve ona teslimiyet dini olan İslam'ın elçileridir. Zaten Ümmet kelimesinin kök manası um, ana, asıl o kurucu temel değerlerin etrafında toplananlar demektir.

Ayetteki sizin ümmetinizdir ifadesinden anlaşılan muhatapla ilgili bir şey var. Buna baktığımız zaman hitabın Hz. Peygambere ve onunla birlikte olan diğer müminlere bir hitap olduğunu görüyoruz. Bu müminler tefrikaya karşı barış ve sulhu savunan, üstün erdemler ve mükemmel değerler olan esmaya iman eden insanlar. Bunlar ehli kitabın içerisinden de olabilir. Tek bir ümmetsiniz, ayrı gayrı yok demiş oluyor. Bakın 93'e ne yapmış insanlar:

(Enbiyâ 73/93)

وَتَقَطَّعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ ۖ كُلٌّ اِلَيْنَا رَاجِعُونَ

Vetekattaʼû emrahum beynehum(s) kullun ileynâ râciʼûn(e)

Ve emirlerini, kendi aralarında böldüler. Hepsi bize rücu edecek.

Emirler tekti, üflenen ruh tekti. Bunu sonraki süreçte kendi aralarında böldüler. Ama hepsinin hesabını biz soracağız, siz hesap sormayın; dönüş bizedir, demektedir Rabbimiz.

Bütün peygamberlerin getirmiş olduğu vahiylerin kaynağı aynı. Buna ister Ümmülkitap deyin ister Kitab-ı Metnun deyin, isterseniz hepsini tek bir hakikat olarak algılayın. O hakikat, İslam dini denen kuşatıcı ve evrensel yaşam biçiminde vahiylerin, kitapların ve peygamberlerin tümüne ayrım yapmadan imanın esası olarak inanmamız gerektiğidir. Kur'ân-ı Kerim bunu vadeder. Tüm kitaplara, tüm peygamberlere hiçbir ayrım yapmadan iman etmek gerekiyor. Çünkü Allah'ın katındaki dinde bölücülük, ayrıcalık ve tefrika haramdır.

İlahi mesajların özündeki birliğe rağmen, kendilerine kitap verilenler tarihî süreç içerisinde kişisel arzularına, çıkar ve saltanatlarına yenik düşerek bölünüp parçalanmışlar. Birilerini tekfir edip müşrik ilan etmeyi din zannetmektedirler. Eskiden de böyle oldu, günümüzde de maalesef böyle oluyor.

Asıl cihat ve salih amel, toplumu tek vücut hâline getirebilmek; hepimizin kökeninin aynı olduğu, hepimizin atasının Âdem olduğu, hepimizin kitabının, dininin aslında sulh ve selamet dini olduğunu görebilmektir.

(Enbiyâ 73/94)

فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ ۚ وَاِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ

Femen yaʼmel mine-ssâlihâti vehuve mu/minun felâ kufrâne lisaʼyihi ve-innâ lehu kâtibûn(e)

Böylece kim mümin olarak sâlihat yaparsa, artık onun sayugayretleri örtülmez. Ve muhakkak ki biz onun kâtibiyiz.

Böylece kim mümin olarak bu hakikatlere iman etmiş, güven veren ve güvenilir insanlar olarak sâlihat yaparsa, artık onun bu sâlihat yapan kişinin sayugayretleri örtülmez. Ve muhakkak ki biz onun kâtibiyiz. Yaptığı bu sayugayreti yazarız, kaydederiz.

Burada neden müslim değil de mümin geldi? Burada mümin sıfatının gelmesi, yapılanların sâlihattan olup olmadığı ile ilgili bir kayıt düşüyor. Veya bunlar yazılıyor mu, yazılmıyor mu? Bununla da ilgili bir kayıt düşüyor.

Bir insan bunların unutulmayacağını bilerek bu amelleri yaparsa, sâlihatın doğru bir şey olduğunu gerçekten topluma, kendisine faydalı olduğuna iman ederek bu amelleri yapıyorsa, onun sayugayreti örtülmez. Ne ile örtülmez? Ria ile örtülmez, gösteriş ile örtülmez. Çünkü sahih bir imanla yapıyor. "Ben sadece Allah rızası için yapıyorum." diyor. Artık onun gayreti örtülmez. Ve bu yapılanlar tarihe geçer, unutulmaz.

(Enbiyâ 73/95)

وَحَرَامٌ عَلٰى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ

Veharâmun ‘alâ **k**aryetin ehleknâhâ ennehum lâ yerci'ûn*(e)*

Ve helak ettiğimiz bir kasabaya, muhakkak ki rücu etmek haramdır.

Diyanet İşleri Meali (Yeni): Helâk ettiğimiz bir memleket halkının bize dönmemeleri imkânsızdır.
Elmalılı Meali (Orjinal): İhlâk ettiğimiz karyeye dahi haramdır ki rücu' etmeyecek olsunlar
Erhan Aktaş Meali: Yok ettiğimiz bir kent halkının geri dönmesi haramdır. Onlar bir daha geri dönemezler.
Mehmet Okuyan Meali: Helak ettiğimiz bir şehir için artık (yenilenmek) imkânsızdır; şüphesiz ki onlar geri dönemeyeceklerdir.

Mealler çok bambaşka yazılmış. Çünkü anlayamamışlar. Anlayamadıkları için farklı farklı kelimeler eklemişler maalesef.

İfade çok net. Helak edilen karyenin (küçük yerleşim yeri; kasaba, köy gibi) rücu etmesi (yani o kasabaya geri dönmek) haramdır. Yani ölenlerin tekrar dünyaya gelmesi mümkün değil. Arada berzah var; başka bir şey, başka bir anlatım, başka bir ayet. Çünkü orada haram geçmez.

Şimdi helak olan bir kavim o bölgeye geri nasıl döner? Bu bir soru işareti. Zaten ölmüş gitmişler. O kasabaya nasıl dönecek? Bir de dönemez diye bir yasa değil haramdır diye seçme hakkı koymuş.

Ölüp giden tekrar dirilemez demiyor da neden haramdır diyor? Bu ayet önemli. Bu ayeti anlarsak bir sonraki ayet olan yecüc ve mecücü de anlamış oluruz. Bu ikisinin arasında bir bağlantı var. Hatta ile başladığı içinde 95 ve 96'yı beraber okuyup anlamaya çalışacağız.

Şimdi helak olan bir kavim o bölgeye geri nasıl döner? Bu bir soru işareti. Zaten ölmüş gitmişler. O kasabaya nasıl dönecek? Bir de "dönemez" diye bir yasa değil, "haramdır" diye seçme hakkı koymuş.

Ölüp giden tekrar dirilemez demiyor da neden "haramdır" diyor? Bu ayet önemli. Bu ayeti anlarsak bir sonraki ayet olan Ye'cüc ve Me'cüc'ü de anlamış oluruz. Bu ikisinin arasında bir bağlantı var. Hatta ile başladığı için de 95 ve 96'yı beraber okuyup anlamaya çalışacağız.

Bu ayette "helak olanlar tekrar dirilemez" şeklinde bir ifade yerine "haramdır" şeklinde bir ifade neden seçilmiştir?

Eğer orada Mü'minûn suresi 99 ve 100. ayetinde olduğu gibi "ölenler geri gelemez, orada berzah vardır; helak olanlar hesap gününe kadar dirilemez" denseydi "haram" kelimesine gerek kalmazdı. Bakın, Kur'ân'da haşa gereksiz kelime kullanılmaz. Her kelimenin mutlaka hikmeti vardır.

Haram, bir seçme hakkı, irade varsa geçerlidir. Yani bir hayvan için haram kelimesi kullanılır mı? Yasağı veya haramı çiğneme ihtimali olmayan iradesizler için haram kelimesi kullanılmaz. Kur'ân burada şer 'î bir haram veya yasak vaz etmektedir. Ancak çoğu insan bu haramı tarih boyunca işleyerek masumların topluca helak olmasına sebep olmuştur.

Helak olan bir kasabaya dönmek haramdır. Niye? Sen de dönersen sen de helak olursun. Burada dikkat edilirse "karye" denilen küçük yerleşim yerlerine rücu etmek haramdır ifadesi var. Tüm helak olan kavimlere bakın, hepsi karyedir.

Bir afet sonucu helak olan bölgelere tekrar geri dönmenin haram olmasının birkaç tanesi manası vardır.

Birincisi, orada tehlikenin devam etme durumunu gösteriyor. Eğer orada tehlike devam ediyorsa, bizim oraya geri dönmemiz haramdır. Bulaşıcı hastalıklar, nükleer sızıntılar, aktif yanardağlar, fay hatları, dere yatakları, heyelan veya çığ bölgeleri gibi riskli alanları yerleşime açmak bu ayete göre haramdır.

Daha önce burada bir afet olmuş, birçok insan ölmüş. Sen tekrar gidip oraya nasıl yerleşiyorsun? Pompei'yi düşünün. Allah Resulü'nün vefatından sonra İtalya'da olan bir ada. Yanardağın eteğinde helak oldu gitti. Bunun Semud kavminden ne farkı var? Oraya tekrar dönülmez. Orası metruk bırakılır.

Kur'ân-ı Kerîm diyor ya, o kavimlerin kalıntıları yolların kenarında; gidin bakın, gidin oraya yerleşin demiyor. İbret almak için gidin oraya bakın diyor. Oraya tekrar yerleşmek, rücu etmek haram.

Allah Resulü zamanında böyle bir olay yaşandı mı? Yaşandı. Hz. Ömer bu ayeti uyguladı mı? Uyguladı.

Peygamber zamanında görülen ilk tâun (veba veya bulaşıcı hastalık) (627) yılında Medâin'de meydana gelen Şîrûye tâunudur. Bu hastalık Mekke bölgesine hicretten önce sıçrama ihtimali var. Bunun haberleri bir şekilde ulaşmış. Bu ayetlerde konu edilmesinin amacı tedbir almak olabilir. Helak olan bir yere rücu etmeyin. Yoksa siz de helak olursunuz. Mevcut hicret alternatifleri içerisinde veba salgını olan karyeler olabilir. Yani bu müşriklerden kurtulalım, vebanın olduğu yere gidelim; müşrikler peşimizden gelemez zaten, Allah da bizi korur. Böyle bir inanç var. Veba da sadece müşrikler ölür, Allah'a şirk koşanlar ölür diye batıl bir inanç var. O müşriklerin helakıdır diye güya hadisler var. Hz. Ömer'in duruşu net belli. Ama Hz. Ömer'in komutanı, Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun diyerek onu yadırgıyor.

Kur'ân haram kılıp muhataplarını bu manada bu tehlikeye karşı uyarmaktadır. Zira veba gibi binlerce insanı kısa sürede öldüren bir hastalığın olduğu yere, öldürülme ve işkence korkusundan kaçmak bir çözüm kesinlikle olamaz.

Suriye orduları başkumandanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve onun ardından bu görevi devralan Muâz b. Cebel gibi önde gelen sahâbîlerin de bulunduğu 25.000'i aşkın kişi, "Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?" bakış açısından dolayı hayatını kaybetmiştir (bk. Amvâs).

Suriye bölgesi ordu kumandanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh tarafından Şam-Hicaz yolu üzerindeki Serğ kasabasında karşılanan Hz. Ömer'e, bölgede veba salgını olduğu haberi verilince vebanın olduğu yere gitmemiş; kendisine "Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?" diyen Ebû Ubeyde'ye, Allah'ın kaderinden yine O'nun kaderine sığındığını söylemiştir (Buhârî, "Tıb", 30; Müslim, "Selâm", 98-100). Zaten Kurân bu ayetle helak olan bir kasabaya gitmenin haram olduğunu net olarak ortaya koymuştur.

Bazı müfessirler, Kurân'da Araf suresi 130 ve 135'te geçen, Hz. Musa döneminde Mısırlıların maruz kaldığı tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan gibi musibetlerinin tamamına rics deniyor, bu rics'in de taun kapsamında olduğunu ifade etmiş. Yani bu yaşanan olaylar, afetlerin bulaşıcı bir hastalığa dönüşmesi ihtimali vardır, demiş.

Hz. Peygamber, bir yerde veba çıktığını duyanların oraya gitmemelerini; bulundukları karyede veba çıkmışsa bu takdirde bu ayet ışığında kesinlikle orayı terk etmemelerini emretmiştir. Bulaşıcı hastalığın tam mahiyetini bilmeyen insanların tedbirlere karşı lakayt oluşu veya batıl inançların onları koruyacağı zannı, Kurân ve sünnetullaha aykırıdır.

Kaderci bir bakışla yapılan her adım, hastalığın yayılıp toplumun ifsadına sebep olma sürecini, böyle bir çürümeye dönüşmesini de 96'da "hatta yecüc-mecüc" diyerek örneklendirmiştir. Kıyamete yakın bulaşıcı hastalıklar nasıl yayılacak, onun örneğini verecek.

(Enbiyâ 73/96)

حَتَّىٰ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ

*H*attâ iżâ futi*h*at ye/cûcu veme/cûcu vehum min kulli *h*adebin yensilûn*(e)*

Hatta yecüc ve mecüc, açıldığı zaman tepelerin hepsinden akın ederler.

Yecüc ve mecüc ifadesi Kurân'ı Kerim'de iki yerde geçer. Bir tanesi Enbiyâ suresinin 96. ayeti, diğeri de Kehf suresinde Zü'lkarneyn kıssasındadır.

Bunlar yerin altında çıkan veya uzaydan gelen ufak tefek yaratıklar olsa, sahabe bunu sormaz mı? Sahabe bunu biliyor ve olduğu gibi kabul ediyor. Bunun arkasına düşmüyor. Bildikleri bir durum. Zaten Tevrat'ta, İncil'de, kitaplarda bu anlatılmış.

Diyelim ki dünya dışı lanetli mahluklar geldi. Kurân'da bunun detaylarının verilmesi lazımdı. Sana yecüc ve mecücden sorarlar gibi bir ayet gelip, detaylı bir şekilde anlatılması lazımdı. Demek ki sadece ismen geçen bu kelimelerin karşılığı ilk nesilde net olarak bilinmektedir.

Bu kelimelerin manasını Arapçada aratamazsınız. Çünkü bu kelimeler Arapça değil. Ehli kitabın da bildiği bir kelime olduğu için bunun İbranice veya daha eski dillerden geldiği belli.

Yecüc kelimesinin kökenine baktığımız zaman gelmek veya saldırmak anlamlarına gelebileceği bazı dilciler tarafından öne sürülmüş. Bazı dilciler de kelimenin kökünün tutuşmak, alev almak, ateşlenmek gibi anlamlara geldiğini belirtmişlerdir. İbn-i Manzur'un Lisanül Arabında bu ifadeleri bulabilirsiniz. İkisi birlikte gelmiş, yanyana. Ve kelimeler birbirine yakın manada. İkisinde de güç var. Kardeş gibi. Ying ve Yang gibi.

Lisanü'l Arap'ta Yecüc ateşlendiren, yakan; mecüc ise kusan, bulaştıran gibi manalara gelmektedir. Bu lügat manalarından yola çıkarak bu iki sıfatın iki tane farklı kavmin sıfatı değil de bulaşıcı bir hastalığın sıfatı olabileceğine dair yorumlar yapmıştık. Yani ateşli, bulantı ve kusma ile seyreden bulaşıcı, ölümcül bir hastalık belirtileri olarak düşünmüştük. Bu belirtileri gösteren kavimlerin birer sıfatı olarak yorumlamıştık.

Çünkü 95. ayette helak ettiğimiz bir bölgeye tekrar geri dönmeniz haramdır şeklinde bir emir vardı. Arada "hatta" şeklinde bir bağlantı olduğu için, "hatta yecüc ve mecüc" diye bu iki ayet birbirine bir bağlaç ile bağlandığı için mutlaka bu ikisinin beraber okunmasına dair yorumlar yapmıştık. Allah Resulü'nün de son saatte yapmış olduğu bu tarz felaketlerin gözlemleneceğine dair ifadeleri var.

Yani son saate yakın bulaşıcı hastalıkların her tepeden akın etmesi ve insanlığı sarıp sarmalaması anlatılmış olabilir. Çünkü sahabenin bu konuda herhangi bir sorusu yok. Eğer siz bunu doğru anladıysanız bu konuda sorunuz olmaz.

Kara ölüm, iki kelimeden oluşuyor. Vebanın sıfatları üzerinden isimlendirilmesidir. Bir hastalığın eğer ismi konmamışsa onun belirtileri üzerinden isimlendirilir. Mesela su çiçeği, ince hastalık gibi. Bu tarz halk arasındaki belirtilerin buradaki yecüc ve mecüc gibi iki sıfat üzerinden olabileceğine dair yorumlar yapmıştık.

Klasik tefsirlere baktığınız zaman bu iki ismin iki tane kavmin sıfatı olabileceği ama bunun daha çok maddi bir hastalık, bulaşıcı bir hastalık değil de daha çok bozgunculuk, ifsat, fesat çıkartmak ve Allah'ın sevmediği ameller yapmak şeklinde yorumladıklarını görüyoruz. Biz onun sosyolojik bir isimlendirme değil, daha çok insanın sağlığı ile ilgili bir isimlendirme olduğunu Zü'lkarneyn kıssasından dolayı iddia edeceğiz.

Allah Resulü zamanında da veba hastalığı vardı. Hz. Ömer'in o sözlerini biliyorsunuz. Ona "vebadan mı kaçıyorsun?" diye soran komutanına "Allah'ın bir kaderinden başka bir kaderine kaçıyorum" diyordu. O komutan da vebadan ölmüştür. Onun yerine geçen komutan da vebadan ölmüştür.

Veba hastalığı Allah Resul'ü zamanında birçok sahabenin vefat etmesine sebep olmuş bir hastalık. Zaten bulaştığı beş kişinin dördünü öldürmektedir. Peki kimi öldürmüyor? Biz Enbiya suresi 95 ve 96'ya gelmeden önce Hz. Eyyüb kıssasını okuduk. Hz. Eyyüb'de tek kalmış. Etrafındakiler dağılmış, bir tecrit, karantina hayatı yaşamış. Onun da muhtemelen bir bulaşıcı hastalık olma ihtimali yüksek. Çünkü Hz. Eyyüb o çıkan soğuk suyla ateşini düşürüyor, onu içiyor. Yaptığı o kuru yaş ot demetleri ile bir şifa arayışına giriyor. Zaten vebanın belirtilerine baktığımız zaman, Hz. Eyyüb'ün de böyle bir bulaşıcı hastalığa yakalandığını söylememiz çok rahat olur. Çünkü iyileştikten sonra ona ailesini ve onun mislini hibe ettik diyor Rabbimiz.

İyileştikten sonra, bulaşıcı hastalıkların belirtileri ortadan kalktıktan sonra Hz. Eyyüb'ün etrafı bir anda kalabalıklaşmış.

Veba hastalığında o bir kişi neden ölmüyor? Beş kişiden dördü ölüyor, bir kişi ölmüyor. Bunun sebebi iyi beslenme ve bağışıklık sisteminin güçlü olmasıdır. O yüzden çocuk ve yaşlıları daha çabuk öldürüyor, daha güçlü bireylerin yaşaması daha kolay oluyor. Bu hastalığın pençesinden kurtulmak bu manada zayıf bireylerin için pek mümkün değil.

Vebanın en yaygın belirtisi ateş. Bizim burada kullandığımız yecüc ifadesinin ateşlendirmek, yakmak manasını düşündüğümüzde en tipik özelliği zaten ateş. Arkasından ateşe bağlı olarak titreme geliyor. Yorgunluk ve mide bulantısı ve kusma. Bu da mecücü tanımlayan bir belirti olarak karşımıza çıkıyor. Bulaşıcı hastalıkların ortak sıfatı olan ateş ve kusma bu hastalıkları tarif etmekte kullanılmış olabilir.

Bu gözle Kehf suresindeki Zü'lkarneyn kıssasına tekrar bakacak olursak: Kehf suresi 93/94: *"Sonunda Zü'lkarneyn iki seddin arasına ulaştı."*

Set neden var orada? Neden set yapılmış? Bu iki setle kim neden korunmaya çalışmış?

O bölgede yaygın bir bulaşıcı hastalık olabilir. Bu kavim o salgın bulaşıcı hastalıktan korunmak için set çekmiş olabilir. Çünkü bir köyde bir bulaşıcı hastalık çıkınca, oradaki insanların ilk kaçabilecekleri yer en yakın yerleşim yeridir. Ama bir yerde karantina bölgesi alınmışsa, oradan çıkmak o hastalığın yayılmasına sebep olacağı için orayı engellemek gerekir. Allah Resulü'nün bununla ilgili hadisleri var. Bir yerde veba varsa sakın oraya gitmeyin. Oradaysanız oradan ayrılmayın diye.

Zü'lkarneyn de böyle iki set arasında olan bir kavme geliyor. Onların berisinde, onların aşağısında, o kavmin altında lafı anlamayan bir kavim var. Laf anlamayan bir kavim ne demektir? Diyorsun ki: "Kardeşim senin yerinde hastalık var, buradan çıkma, burayı terk etme, başka yerlere bunu bulaştırma" diyorsun. Fakat bunlar laftan, sözden anlamayan bir kavimdir diyor.

Bu gittiği kavim dedi ki: "Ey Zü'lkarneyn! Muhakkak ki yecüc (yani ateşlenenler) ve mecüc (yani kusup bulaştıranlar) bulunduğu yeri ifsat ediyor." Bulunduğu yeri bozuyor. Bulunduğu yere ölüm getiriyor.

Vebalı birinin gittiği yer veya covidli birinin gittiği yeri ifsat etmesi gibi düşünün. Bu ateşli olan ve kusanlar bulunduğu yeri bozuyor.

"Artık onlarla bizim aramıza bir set yapman için sana bir çıkar sağlasak olur mu?"

Yani bunu böyle yerden gelen, uzaktan çıkan farklı devasal yaratıklar, küçük sivri kulaklı yaratıklar diye anlamaya gerek yok. Öyle bir ifade de yok Kurân'ı Kerim'de. Yecüc ve Mecüc diyor, başka bir şey demiyor. Yapılması gereken bu kelimeyi Kurân'da aratmak, bir de kadim lügatlara bakmak. Ama siz gidip İsrailiyatın efsanelerine bakarsanız tabii ki buradan değişik varlıklar ortaya çıkarırsınız. Bir efsaneye konu olur, mitolojiye dönüşür ve hayattan uzaklaşır. Geçmişte yaşanmış bir masal gibi bir şey olur. Gerek var mı? Bunlar insan ama hasta insan.

Pandemilerde yapılan ilk hata panik ile en yakın yerleşim yerlerine göç etmek olur. Burada Zü'lkarneyn yecüc ve mecücün, belirtileri gösteren bölgeyi yaptığı yama ile karantinaya almış ve hastalığı taşıyan insan veya hayvanların geçmesine engel olacak bir set yapmış.

Zü'lkarneyn ne diyor? "Bana demir parçalarını getirin." Neden demir? Neden tahta değil? Çünkü delerler, kırarlar.

"İki seviye aynı oluncaya kadar ona üfleyin, onu körükleyin. Nihayet onu nar haline getirince bana katran getirin. Onun üzerine dökeceğim" dedi. Artık onun üstünden aşmaya güçleri yetmez ve onu delmeye de muktedir olamazlar. "Ve bu Rabbimden bir rahmettir" diye Zü'lkarneyn cümlesini tamamlıyor.

Bu kavmi bir şekilde karantina altına alıp hastalığın orayı ifsat etmesinden, oradaki insanları, çocukları, yaşlıları öldürmesine engel olmuş diye okuduğumuz bu yorum tercih ettiğimiz zaman, bu diğer yorumlara göre daha gözlemlenebilir, daha ayakları yere basan, daha gerçekçi, mantıklı bir yoruma dönüşür.

*Kara Ölüm olarak da bilinen veba, 1347-1352 yıllarında **Avrupa**'yı yerle bir eden, yaklaşık 25-30 milyon kişinin ölümüne sebep olan bir veba salgınıydı. Kemirgen hayvanlardaki pirelerle taşınan hastalık, ilk olarak Orta Asya'da ortaya çıkmış, Moğol savaşçı ve tüccarlar aracılığıyla Kırım'a yayılmıştır. Karadeniz'den çıkan Ceneviz ticaret gemilerindeki sıçanlardan taşınan veba, İtalya üzerinden **Avrupa**'ya girmişti. Hastaların üçte ikisi ölürken, etkilenen yerlerdeki nüfusun %30 ila %50'sinin vebadan hayatını kaybettiği düşünülmektedir. Ölüm sayısı o kadar yüksekti ki, Orta Çağ Avrupa toplumunda ciddi sonuçlara yol açmıştı. Yeterli sayıda çiftçinin olmayışı, serfliğin sona erdirilmek istenmesine, otoritenin genel olarak sorgulanmasına ve ayaklanmalara, birçok şehrin ve köyün tamamen terk edilmesine yol açmıştır. Avrupa nüfusunun vebadan önceki hâline dönmesi yaklaşık 200 yıl alacaktı.*

Veba öyle bir sebeptir ki zengin-fakir, mazlum, mümin-kâfir gibi bir ayrım yapmaz. İnsanın kulluk ve tövbe fırsatını elinden alır. O yüzden Rabbimiz: "Helak olan bir kasabaya geri dönmeniz haramdır." diyor. Çünkü o hastalık, o afet sizi de bulur. Bu gibi yerlere yeniden bir yerleşim kuramazsınız, bu haramdır.

(Enbiyâ 73/97)

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا۟ يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ

Va**k**terabe-lva'du-l*ha***kk**u fe-iżâ hiye şâ**h**i**s**atun eb**s**âru-lleżîne keferû yâ veylenâ **k**ad kunnâ fî ġafletin min hâżâ bel kunnâ **z**âlimîn*(e)*

Ve hak vaad yaklaştı. İşte o zaman kâfir olanların basiretleri açılır. "Yazıklar olsun bize, bundan gaflet içindeydik. Bilakis biz zalimler olduk."

Ayet "ve" ile başlayarak üstteki ayete bağlanıyor. Ayette geçen bu "şâhisatun ebsâru-" ifadesi, gözlerin açılması diye meal verilmiş; fakat burada gözlerin hakikat karşısında açılmasını ifade etmektedir. Bu fizik bir göz açıklığı değil, bu basiretin, ferasetin açılması manasında kullanılmıştır.

Ayetin devamında "yazıklar olsun bize, gaflet içindeydik" diyerek gafletten uyanmayı anlatan bir ifade vardır. Bu ifadeler özellikle ahiret sahnelerinde insanların daha önce inkâr ettikleri veya üzerinde pek de düşünmedikleri gerçeklerle yüzleşmelerini anlatmaktadır. Bunu bir salgın sonrası veya bir afet sonrası, oradaki tedbir almayan insanların bir özeleştirisi, pişmanlığı olarak da okuyabiliriz. Çünkü o derin sarsıntıyı ifade ediyor.

Ayetin devamında bireylerin kendilerini kınaması ve gafletten uyanmaları, bu ifadenin sadece fiziksel bir göz açıklığı değil, aynı zamanda basiretin açılması olarak manevi bir uyanış şeklinde anlamamızı sağlamaktadır.

Zulmün en temel nedenlerinden biri nedir? Hani, "yazıklar olsun biz zalimler olduk" diyor ya. Zulmün en temel nedeni bir gün hesap veremeyeceği düşüncesidir. "Bana kimse hesap sormaz. Beni kimse görmez. Bütün bu suçlar, kabahatler yanıma kâr kalır" düşüncesi, fehmi onları zalim yapıyor. Bu vehim onun gelecek ile ilgili düşünme, değerlendirme ve sağlıklı karar verme yetisini, yani basiret ve ferasetini köreltir. Adalet duygusundan uzaklaşan kişi sadece başkalarına değil, aynı zamanda kendine de zarar verir. Çünkü zulüm zalimi çevresi ile birlikte bir ahlaki felakete sürükler. Ancak zalim bu yıkımın farkında bile değildir. O yüzden ayette gaflet kelimesi geçmektedir.

Zulmün kişiye verdiği en büyük zarar, onun hem kendine hem de etrafına ne yaptığını göremeyecek kadar kör olmasına sebep olmaktadır. Zalim hiçbir zaman yaptığının zulüm olduğunu düşünmez. Gerekçesi boldur. "İşte ben hakkımı savundum, ben bunları savundum" gibi bahaneleri boldur. En zalim ülke bile bunu savunur. Karşı tarafı kötüleştirecek, terörist görecek, şeytanlaştıracak ki o zulmü yapabilsin. Tam bir gaflet hali.

(Enbiyâ 73/98)

اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ اَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ

İnnekum vemâ ta'budûne min dûni(A)llâhi *ha***s**abu cehenneme entum lehâ vâridûn*(e)*

Muhakkak ki siz ve sizin Allah'ın berisinde kulluk ettikleriniz cehennem taşlarıdır. Siz, ona varacaksınız.

Diyanet İşleri Meali (Yeni): Hiç şüphesiz siz ve Allah'tan başka kulluk ettikleriniz **cehennem odunusunuz.** Siz oraya varacaksınız.
Erhan Aktaş Meali: Siz ve Allah'ın yanı sıra kulluk ettikleriniz, **Cehennem'in odunusunuz**. Siz oraya gireceksiniz.
Mehmet Okuyan Meali: Siz ve Allah'ın peşi sıra taptığınız şeyler **cehennem yakıtısınız**. Siz oraya gireceksiniz.

Meal çevirilerinde **"cehennem odusunuz veya cehennem yakıtsınız"** şeklinde ifade edilmiş. **Ayette ne odun ne de yakıt kelimesi vardır.** Burada taş kelimesi geçmektedir. Yani cehennemin taşısınız diyor. Burada h-s-b kökünden geçen "hasab" kelimesi geçer, taş manasında Kurân'ı Kerim'de kullanılmıştır. Hiçbir zaman yakıt, odun manasında kullanılmamıştır.

Cehennem odunu ifadesi var mı? Var. Tebbet suresinde ve Cin suresinin 15. ayetinde de geçmektedir. Cehennem odunu ve cehennem yakıtı Kurân'ı Kerim'de farklı bir kelime ile geçmektedir. Biz buradaki orijinal manayı kullanmak zorundayız. Kelimenin geçtiği yerlere baktığımızda 5 yerde geçmektedir. "Yoksa karada sizi yere geçirmesinden veya üzerinize taş yağdıran bir fırtına göndermesinden emin misiniz?" (İsra 68). İşte buradaki taş ifadesi yine bu kelime ile anlatılmış. Bir de "gökte olanın üzerinize taş yağdıran bir rüzgâr göndermesinden emin misiniz?" (Mülk 17). Bakınız! Hiçbir yerde odun yağdıran, yakıt yağdıran diye bir mana veriyor musunuz? Bu kelime Kurân'da beş yerde geçmiş, beşine de taş diye meal verilmiş. Buraya neden odun, neden yakıt diyorsunuz? Putlar, cehennemdeki taşlar oluyor.

Dolayısıyla Enbiyâ 98'de geçen **"hasab" ifadesi** cehennemde yanacak odun ya da yakıt değil, **Allah'tan başka ilah edinilen putlardır.**

Bu bağlamda cehennem taşı sadece fiziksel bir nesne değil, aynı zamanda hakikate engel olan, insanı saptıran ve cehenneme götüren zihinsel ve inançsal yapıları temsil ediyor. Müşrikler bu aracıların kendilerini cennete yaklaştıracağını zannederken aslında cehenneme giden yolun taşları olduğunun gerçeğinden gaflet içindeler. O yüzden basiretleri kapalı diyor ya, o yüzden gözleri açılacak.

Yani cehenneme giden yolun taşları iyi niyetle döşenir derler ya, işte bu taşlar o taşlar. Cennete gideceğini umut ederek şirke, o nesnelere, o taşlara kulluk ediyorlar. Burada çok güzel bir metefor var.

(Enbiyâ 73/99)

لَوْ كَانَ هَٰٓؤُلَآءِ اٰلِهَةً مَا وَرَدُوهَاۜ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ

Lev kâne hâulâ-i âliheten mâ veradûhâ(s) vekullun fîhâ ẖâlidûn(e)

Eğer onlar ilah olsalardı oraya girmezlerdi. Ve hiçbirinin hâli değişmeyecektir.

Bu ifade, sahte ilahların acziyetini ve kendilerine yüklenen anlamların temelsizliğini çarpıcı bir şekilde ortaya koyuyor.

Ayetin sonunda geçen o **"fîhâ ẖâlidûn" kalıbı**, hiçbiri orada helak olmaz (yani ölme, yaşlanma gibi) şeklinde anlayabilirsiniz. Cehennem için konuşuyoruz. Aynı ifade cennet için de var. Veya "orada hepsinin halleri değişmez" şeklinde çevrilebilir. Bu ifadenin anlamı, üstünde derinlemesine düşünüldüğünde şöyle bir sonuçla karşılaşıyoruz.

Bu yalnızca fiziksel bir durum değil, manevi bir dönüşümün de imkansızlığını ifade ediyor. Cehennemde olan insan kendi halini düzeltecek bir özeleştiri, bir tövbe, iyiye yönelme fırsatı bulamaz. Kötü ise kötü kalır. Cimri ise cimri kalır. Katilse katil kalır. O kötü hali, kötü karakteri değişmez.

Aynı şey cennetlikler için de geçerli. İyi halleri kötüye doğru bozulmaz. Dürüst biri ise yalancı birine dönüşmez. İftira atmayan biri ise iftiracı olmaz. Onların da hali orada halittir.

Burada hallerinin değişmeyeceği vurgusu bir nevi kişilik sabitliğidir ya da karakterin mühürlenmesi anlamına gelmektedir.

Peki bu neyin karşılığı? Ne diyor Kurân'ı Kerim: "O zalimler, ne yaptılarsa misli kadar cehennemde karşılığı var." Mislini aşmaz. Bunlar dünyada iken sabit fikirli, dediğim dedik, her şeye at gözlüğü ile bakan insanlar oldukları için bu karakterleri orada da misli ile cezalandırılacaktır.

Bu hem cezai bir sonuç hem de ilahi adaletin bir yansımasıdır. Dolayısıyla ayetin bu bölümü yalnızca sahte ilahların değil, aynı zamanda bu ilahlara güvenerek onları aracı edinenlerin de artık bir dönüşüm fırsatına sahip olamayacaklarını ortaya koyuyor.

(Enbiyâ 73/100)

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ

Lehum fîhâ zefîrun vehum fîhâ lâ yesme'ûn*(e)*

Onlar, orada inlerler. Ve onlar, orada işitmezler.

İnleyenler cehennemlikler. Orada işitmezler. Neyi işitmezler? Bu ayet cehennemdeki azabın hem fiziksel hem de psikolojik boyutuna işaret etmektedir.

Cehennemliklerin bir şekilde sürekli inlemeleri azabın şiddetini gösterirken, aynı zamanda hiçbir şey işitmemeleri onların ilahi rahmetten tamamen uzaklaştıklarını ve iletişim, umut ve yardım beklentilerinin de sona erdiğini göstermektedir.

Sen dünyada vahyi işittin mi ki orada işitesin? Bakın ceza misli ile. Sen dünyada inleyenleri, yoksulları, azap içerisinde feryat edenleri duydun mu, çağrısına koştun mu? Hayır. Burada sana nasıl koşulacak?

Gördüğünüz gibi yapılanların tam karşılığı, zerre kadar ne fazlası ne eksiği var. Fazla olsa zaten zulüm olur. Allah kullarına zulmetmez.

Ayetin bu kısmı yalnızca cehennemdeki fiziksel durumu değil, aynı zamanda dünya hayatında sergilenen ahlaki bozulmanın uhrevi yansımasını da dile getirmektedir. Bu kişiler dünyada iken kendi dertleri ile o kadar meşguldürler ki başkalarının acılarına, ihtiyaçlarına, çağrılarına kulaklarını tıkamışlardır. Sadece kendi çıkarlarını gözeten, başkasının feryadına karşı sağır kesilen bu bencil tavır ahirette karşılık bulmakta ve adeta kalıcı bir hale dönüşmektedir.

Dünya hayatında vicdanını işiten, başkalarının acılarına duyarlı olan kimselerle yalnızca kendi konforuna odaklanmış bireyler arasında ilahi adalet terazisi de bu şekilde kurulmuş oluyor.

Bu bağlamda Enbiyâ suresi 100. ayet sadece bir cehennem tasviri değil, aynı zamanda ahlaki sorumlulukla davranmayanların, duyarsız kalanların dünyada da teşhis edilmesini sağlayan bir durum. Dünyadaki müminin basiret ve ferasetini açan bir durum. Eğer bir kişi başkalarının iniltisine duyarsızsa o cehennem ahlakındadır. Kulaklarını hakkın sesine ve mazlumun çağrısına kabartanlar bir gün artık hiçbir sesi duyamayacakları bir azaba mahkûm edilmezler.

(Enbiyâ 73/101)

اِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰٓى ۙ اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ۙ

İnne-lleżîne sebe**k**at lehum minnâ-l*h*usnâ ulâ-ike ‘anhâ mub’adûn*(e)*

Muhakkak ki bizden onlara güzellik geçmiştir. İşte onlar, ondan uzaklaştırılanlardır.

Onlar cehennemin uğultusundan, iniltilerden, korkunç sondan uzaklaştırılan cennetliklerdir. Bu ayet, cennetliklerin cehennem azabından mutlak suretle korunmuş olduklarını vadederek, onların bu koruma haline nasıl mazhar olduklarına dair de ipuçları verdi. Yani husnâ geçmeseydi cehennemden korunamazlardı.

Ayette geçen husnâ ifadesi çoğu tefsire göre güzel akıbet, cennet vaadi veya ilahi lütuf olarak yorumlanmıştır. Ancak bu güzelliğin mahiyeti yalnızca ödül boyutunda değil, kişinin ruhsal, ahlaki ve imani tekamülüne işaret eden daha derin bir hakikati gösterdiğini görüyoruz.

Burada kastedilen husnâ, Rabbimizin güzel isimleri ve yüce sıfatları olan el-Esmaül Husnâ olabilir. El-Esmaül Husnâ ile ahlaklanan, karakteri o yönde olan birine cehennem sıfatları, cehennemlikler yaklaşabilir mi? O tarz düşünceler yaklaşabilir mi? Onlar ondan uzaklaşmışlardır. Onlar ondan korunmuşlardır.

Çünkü Allah’ın esması, O’nun hayata tecelli eden ahlaki düzeni ve değerler sistemini temsil eder. Hz. Peygamberin şu hadisinde de bu yorumu destekleyecek ifadeler var: “Allah’ın 99 ismi vardır. Kim bunları ihsa ederse cennete girdi.”

(Enbiyâ 73/102)

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَآ وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ اَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ

Lâ yesme'ûne *h*asîsehâ(s) vehum fî mâ-ştehet enfusuhum ħâlidûn*(e)*

Onun uğultusunu işitmezler. Ve onların nefislerinin istediği şeyler içinde hâlleri değişmez.

Diyanet İşleri Meali (Yeni): Onlar cehennemin hışıltısını bile duymazlar. Canlarının istediği nimetler içinde ebedî olarak kalırlar.
Erhan Aktaş Meali: Onlar, Cehennem 'in uğultusunu bile duymazlar. Ve onlar canlarının istediği şeylerin içinde sürekli kalacaklardır.
Mehmet Okuyan Meali: Onun (cehennemin) uğultusunu bile duymayacaklardır; onlar canlarının istediği (nimetler) içinde [ebedî] kalıcıdır.

Onların canlarının istediği her şey vardır başka bir şey; nefislerin şehvet duyduğu, istediği şeyleri içerisinde halleri değişmez başka şeydir.

Cennetliğin canı ne ister? Cennetliğin canı dünyadaki haramları ister mi? Esma ile terbiye olan biri harem kurayım, şu kadar hurim olsun, şu kadar içki içeyim, şarap içeyim, sarhoş olayım der mi? Demez. O zaman "canlarının her istediği" derken canları ne ister bu insanların?

İffet ister adalet ister merhamet ister dürüstlük ister güzellik ister. Canları ne isterin içine bir çuval yapmışlar; ne kadar haram varsa içine doldurmuşlar. Haşa demek lazım. Sen cennetlik bir insanın ahlakından bahsediyorsun. O adam muhabbet ister.

Onlar cehennemin uğultusunu dahi işitmezler ifadesi yalnızca fiziksel bir mesafeyi anlatmıyor. Aynı zamanda ruhsal ve psikoloji bir korunmayı da anlatıyor. Bu durum hassas ve yüksek empati kabiliyetine sahip cennet ehli için ilâhi bir rahmettir, o rahmetin tezahürüdür. Çünkü adam o kadar merhametli ki acı çeken birinin sesini duysa kendisi de acı çeker. O yüzden cennet ehlinin, cehennemliklerin uğultusunu, iniltisini işitmemesi lazım. İşitirse o da ona bir azap olur. Çünkü empati yeteneği yüksek insanlar; kendini hemen o karşısındakinin yerine koyan insanlar.

Zira cennetlikler dünya hayatında başkalarının acılarına duyarsız kalmamış, vicdan ve merhamet gibi ahlaki hasretlerle yaşamış hassas insanlar. Öyle hassas yapıda olan insanlar cehennemde inleyenlerin seslerine maruz kalırlarsa, oradaki azabın etkisini doğrudan yaşamış gibi olurlar. Bu nedenle onların cehennemden işitsel ve ruhsal olarak da yalıtılması, dünyadaki duyarlılıklarının ahirette bir karşılığı ve ödülüdür.

Bu bağlamda Kur'ân'da cennetlikler için sıkça tekrarlanan şu ifadeler dikkat çekici: Fussilet 31 ve Zuhruf 71; *"Orada nefislerin istediği her şey vardır."*

Bu ifadenin zahiren bakıldığında sınırsız ve tatmin vurgusu taşıdığı görülüyor. Bu arzuların yönü dünyevi nefsin arzuları mı, yoksa ahirette bambaşka bir bedenle yaratılan cennetliklerin farklı istekleri mi olduğunu ancak Kur'ân'a bakarak anlayabiliriz. Çünkü cennete girmek için o kişinin dünyada esmaül hüsna dediğimiz o yüksek erdemlerle terbiye olmuş olması lazım. Öyle bir nefsin talepleriyle cennet şekillenmiş.

Cennette bulunan kişinin nefsi talepleri artık dünyevi bedenin geçici ve sınırlı istekleriyle değil, ahlak, hikmet, huzur, zarafet ve saf mutluluk gibi yüce kavramlarla örtüşmeli. Sen cennette artık hormonların etkisinde değilsin ki. Acıkmıyorsun, üşümüyorsun, hastalanmıyorsun. Bununla ilgili isteklerin orada olmaz. Soyunu devam ettirme gibi bir derdin yoksa bununla ilgili bir isteğin olmaz.

Buradaki temel mesele kişinin neyi istediği değil, nasıl biri olup neyi isteyebilecek hale dönüştüğüdür. Cennetteki beden dünya bedeninden farklı olarak yaşlanmaz. O zaman cennetteki bir adam genç kalmak ister mi? İstemez. Zamanla yıpranmaz. Üreme ve süreklilik için zorunlu bir arzu nesnesi haline gelmez.

Ölümün olduğu bir hayatta hormonların etkisinde kalan organizma, bundan kurtulduğunda, artık bu hormonların etkisinde kalmadığında acaba yine aynı şeyleri ister mi?

20 yaşında istediklerinizle 40 yaşında istedikleriniz aynı mı? Hayır. Beden değişti, istekler değişti. Kur'ân ne diyor? "Sizi orada bambaşka bir bedenle yaratacağız." diyor. Beden değişirse istekler nasıl aynı kalacak?

Dolayısıyla cennet ehlinin arzuları biyolojik iştahlara indirgenmeyecek kadar yüce ve aşkın hale gelmelidir. Bu yönü ile cennet sadece hazların sonsuzca sunulduğu bir yer değil, aynı zamanda hazların değişip dönüştüğü, arınmış ve kemale ermiş bir varlık düzlemidir, varlık seviyesidir. Bu düzlemde nefsin istediği şeyler dünyadaki bayağı, geçici ve şehevi arzularla değil, sağ ve latif bir mutlulukla ilgili olmalıdır.

Duyulardan arınmış nefsin saadeti daha önce deneyimlemediğimiz bir durum olduğu için biz oradaki nimetleri bu şekilde anlayamıyoruz. Rabbimiz Vakıa 61 diyor ki: "Biz sizi bilmediğiniz bir şekilde yaratacağız." Ben bilmediğim bir şekilde yaratıldığım zaman, bildiğim bir nesneyi orada ister miyim?

Bundan bin yıl önceki adam cep telefonu ister miydi? İstemezdi. Zaman değişince, şartlar değişince, beden değişince istekler değişiyor. Biz hep cennetteki istediklerimizi dünyadaki istediklerimizle paralel düşünüyoruz. Burada önemli olan neyi istediğimiz değil, onu isteyecek nefsin ne hale dönüştüğü, cennetlik bir insanın kemalinin ne seviyeye geldiğidir.

Onu birazcık hayal edebilirsek isteklerimizi de fragmanlar şeklinde düşünebiliriz.

Ayette cennetliklerin de hallerinin değişmeyeceği vurgulanır. Ne demek? Bu hal değişimi güzel ahlakın zamanla bozulmayacağını anlatıyor. Ayet, cennetliklerin nimet içinde şımarmayacaklarını, istikametlerini kaybetmeyeceklerini beyan ediyor, vaad ediyor. Bu özellikle esmaül hüsna ile terbiye olmuş bir kişinin tezahürüdür, yansımasıdır.

Dünya hayatında nimet, güç ve imkanlar çoğu zaman insanın karakterini bozar. Ancak ilahi isimlerle terbiye olmuş bir benlik, nimet artışı ile şımarmaz. Çünkü kendini şımartacak nimetleri zaten istemez. Aksine daha da derinleşir. Çünkü kemal sahibi olan bir kişi için imkanlar arttıkça kendine değil, onları kendisine emanet edene, onları kendisine lütfedene olan yöneliş, şükür ve vakar artar.

Dünyada iken bu ahlakı edinirsek cennetlik bir ahlak edinmiş oluruz.

(Enbiyâ 73/103)

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ وَتَتَلَقّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ۜ هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ

Lâ yahzunuhumu-lfeze'u-l-ekberu vetetelakkâhumu-lmelâ-iketu hâżâ yevmukumu-lleżî kuntum tû'adûn*(e)*

O en büyük dehşet, onları mahzun etmez. Ve melekler, onları karşılar. "Bu, vaad olunduğunuz gününüzdür."

Meleklerin onları karşılaması ne demek? Onlara selam vermesi ne demek? Farklı bir boyuttan bahsediyoruz. Dünyada Ahmet abinin bir mekâna girdiğimizde buyur etmesi gibi bir şey mi? Yoksa farklı bir boyutta, farklı bir düzlemde, farklı bir karşılanma mı?

Bu ayet o büyük dehşetten bahsediyor. Bunu kıyamet günü şeklinde yorumlayan müfessirler olmuştur. Allah'ın rahmetine mazhar olmuş kimselerin güven, sükûnet ve sevinç halinde olacaklarını bildirdiğine dair yorumlar yapılmış.

"-lfeze'u-l-ekber" en büyük dehşet diye buna meal verdik. Bu ifade klasik tefsirlerde genellikle kıyametin kopması, mahşer yerinin korkusu ve cehennem azabının ortaya çıkışı gibi sahnelerle ilişkilendirilmiş.

Ancak burada özel olarak kastedilen, bizce daha genel ifadelerle anlatılmasından dolayı, cehennemin kendisi ve onun oluşturduğu mutlak korku atmosferi olduğu kanaatindeyiz. O en büyük dehşet onları mahzun etmez. Çünkü uğultusunu bile işitmiyorlar.

Burada esmaül hüsna ile terbiye olmuş, dünya hayatında ilahi ahlakı hayat tarzı haline getirmiş kişiler için bu en büyük korkudan etkilenmeyecek ve mahzun olmayacak gibi bir vaad var. Peki bunu dünyamıza aldığımız zaman? Dünya hayatında yaşayan insanda esmaül hüsna ile terbiye olan insanda bu tarz günahlardan, günahların getirdiği cezai sorumluluklardan, suçlardan kendini korur, uzaklaşır.

Onlar yeryüzünde sergiledikleri sabır, adalet, merhamet, sadakat, iffet, takva, hakka yönelme gibi üstün ahlaki hasretlerin karşılığını bulmuş ve en zor günde dahi sarsılmayacak bir iç dengeye kavuşmuşlardır. Bu meziyetler Enbiyâ suresinde kıssa edilen nebilerin arkasından bize anlatıldı. O nebiler o zorluklar karşısında iç huzuru, dengeyi kaybetmeyerek kendilerini cehennemlik olmaktan takva ile sakındırıp uzak durmuşlardır.

Ayette dikkat çeken bir değer unsur, meleklerin onları karşılamasıdır. Bu karşılama yalnızca bir merhaba, bir selamın aleyküm niteliğinde değil; aynı zamanda ilahi onayın, kabulün ve ödüllendirilmenin somut bir tezahürüdür.

Peki nasıl somutlaşıyor?

Maddi ortamda yapılan manevi şeyler orada maddi nimetlere dönüşüyor. Acaba biz dünyada ne yaptık ki burada böyle bir karşılanmaya layık görüldük?

Buradaki melekler literal bir varlık olmakla birlikte sembolik olarak da kişinin dünyada kazandığı melekeler olabilir mi? Yani ahlaki erdemlere, sağlam karaktere, içsel yetkinliğe işaret ediyor olabilir mi? Dünyada kazandığımız melekeler bizi cennette karşılayacak. Yaptığımız ameller bizi cennette karşılayacak.

Bu bağlamda dünyada kazanılan erdemli nitelikler, ahirette kişiyi karşılayan, ona yoldaşlık eden, onu yücelten melekeler haline gelir.

İnsan ne ekerse ahirette onu biçer. Ektiği ahlak tohumları onu orada karşılayan manevi melekelere, kazançlara dönüşür. Sen iyilik melekeni güçlendirdin, cennette senin iyilik meleken sana "selamın aleyküm" diyor, hoş geldiniz diyor, merhaba diyor.

(Enbiyâ 73/104)

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِّ كَمَا بَدَأْنَا اَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهٗ وَعْدًا عَلَيْنَا اِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ

Yevme nat**ı**vî-ssemâe ke**ŧ**ayyi-ssicilli lilkutub*(i)* (c) kemâ bede/nâ evvele ħal**k**in nu'îduh*(u)* (c) va'den 'aleynâ (c) innâ kunnâ fâ'ilîn*(e)*

O gün, kitapların sicil kayıtlarını dürer gibi semayı düreceğiz. Onu evvelki yaratılışına döndürmeye başlayacağız. Bu üzerimizde bir vaattir. Muhakkak ki failler biziz.

Şimdi cennetlikle, cehennemlikler belli oldu, onlara selam verildi; şimdi tekrar kıyamete mi dönüldü? Olmaz. Kronolojiye ters. Bu ayet kıyamet sürecinin bir parçası olarak kozmik düzenin çözülmesi şeklinde klasik tefsirlerde yorumlanmış.

Ancak burada bağlama baktığımızda hesap gününde gerçekleşecek ilahi adaletin kaçınılmazlığı vurgulanıyor. Bir önceki ayet, yani Enbiyâ suresi 101 ve 103'te, cennetliklerin cehennemden uzaklaştırılacağından bahsedilmiş. Burada bunun bir gerekçesinin olması lazım. Neden uzaklaştırılacaklar? 104, şundan şundan dolayı. Sema dürüldüğü için. Böyle bir bağlamı olması gerek.

Bu bağlam ayetin sadece son saat değil, hesap ve muhasebe anını da kapsadığını anlatıyor. Onu evvelki haline tekrar geri döndüreceğiz.

Semayı kitapların sicil kayıtlarını dürer gibi dürmek ne demektir? Sicil ne demektir? Bir insanın sicili nedir? Geçmişte yaptıklarının kaydedilmesidir, amel defteridir. Semayı bir deftere benzetiyor ve bu defterin dürülmesi ve ilk haline döndürülmesinden bahsediyor. Burada bir metafor yapılıyor. İbn-i Kesir, Taberî, Fahrettin Razi gibi müfessirler burada geçen göğü dürmek ifadesini, kıyamet anında semanın fiziksel olarak katlanması, düzenin bozulması, zaman, mekân bağlamında çözülmesi olarak yorumlamış. Ancak burada semalar değil, tekil bir es-sema var. Herkesin seması farklı olabilir. Ayakkabının üstüne bile sema diyorlar.

Burada ses dalgalarının gökte iz bırakması ve o kayıtların ilk çıkış haline döndürülmesi mi kastediliyor acaba? Onu ilk haline döndüreceğiz.

Bu yorumu doğru kabul edersek hem Kur'ân'ın kayıt ve şahitlik vurgusuyla hem de günümüzün dijital kayıt ve dalga fiziği anlayışı ile örtüştüğünü fark edebiliriz. Kur'ân'da defalarca konuşulanın yazıldığı, işitilenin, tanıklığın kayıta geçirildiği belirtilir. Kaf suresi 18: "Ne söylendiyse hepsi bir kitapta kayıtlı." Hangi kitapta kayıtlı? İşte bu sema kitabında.

İsra suresi 14: *"Oku kitabını! Bugün hesap görücü olarak sen sana yetersin."* İşte amel defteri dediğimiz konu.

Bu ayetler ışığında denilebilinir ki, semanın dürülmesi kâinatın değil, sadece dünya semasının yaşadığı çöküşü anlatmıyor aslında. Burada manevi olarak içinde taşıdığı tüm kayıtların artık açığa çıkacağını anlatıyor. Kitapların sicil kayıtlarını dürer gibi dürülmesi, semaya kazınmış olan konuşmaların ve niyetlerin artık açığa çıkacağı, orada tutulan enerjinin veya bilginin ilk haline, çıktığı andaki orijinal haline dönüştürüleceği anlamına gelebilir. Zaten ayetin devamı "onu evvelki yaratılışına döndürmeye başlayacağız" failler biziz diye çoğul bir kullanım yapılmış.

Bu ilahi kaydın hem görsel hem işitsel bir şekilde yeniden oluşturulup sunulması manasına geliyor. Yani sen amel defterini okurken, konuştuğun sözleri de işiteceksin. Yaptığın amelleri de göreceksin. Ameller yalnız yazılı belgelerde değil; görsel, işitsel hatta zihinsel veri olarak kişinin karşısına çıkacaktır ki adalet tam yerini bulsun. "Ben böyle bir şey hatırlamıyorum" diye bir şey yok. Kayıtlar karşına getirilecek. Elleriniz konuşacak, ayaklarınız şahitlik edecek.

Artık bu derinliği ile sadece kıyametin fiziksel sahnesi değil, hesap ve ilahi adaletin hassasiyetini de vurgulayan bir ayete dönüştü. Kayıt sicillerini dürer gibi o semayı dürmek ve ilk orijinal haline, ilk konuştuğun haline geri dönmek.

Semayı, sicil kayıtlarının tuttuğu kitap dürer gibi dürmek ifadesi, kâinatın bir bilgi ve tanıklık alanı olduğu, her sözün ve davranışın bir şekilde kayıt altına alındığı ve hesap gününde bu kayıtların ilahi kudret ile ilk anına döndürülecek olduğunu hatırlatmaktadır. Bu hem fiziksel bir dönüş yani kâinatın katlanması, zaman, mekânın sona ermesi olarak da anlayabilirsiniz hem de ahlaki bir yüzleşme, her şeyin tanıklıkla ortaya çıkması anlamına geliyor olabilir. Bu durumda semanın tekil olması, kişisel yaşanmış ve doğrudan şahitlik edilen göksel alanı, yani bizim dünya üzerindeki ses ve görüntülerimizin yansıdığı semayı ima ediyor olabilir. O yüzden herkesin atmosferi farklı.

Bu bağlamda sema burada makro kozmosun değil, insanın yaşadığı zaman ve mekândaki en yakın semasının kaydını ve bu kaydın yeniden sunulmasını temsil ediyor olabilir. Allah-u Alem.

Sonuç olarak; gökyüzünün bir kayıt ortamı, sicil kaydı gibi yaratılması, sözlerin, seslerin enerji izlerini semada saklanması ve sonra bu semanın kitap dürülür gibi dürülmesi, bir tür kozmik hafızanın geri sarılması, amel defterlerinin görsel ve işitsel olarak yansıtılması manasına gelebilir.

(Enbiyâ 73/105)

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

Velekad ketebnâ fî-zzebûri min ba'di-żżikri enne-l-arda yerišuhâ 'ibâdiye-ssâlihûn(e)

Doğrusu arzda salih kullarımızın varis olacağını zikrin ardından Zebur'a da yazdık.

Bu ifadeyi Tevrat ve Zebur'da aramamız lazım. Yazmış mı? Yazmış. Zaten onlar tahrif olsa burada onu düzeltir.

Kur'ân'da Zebur ismi genel anlamda kalın yazıyla yazılmış her kitap için kullanılıyor. Yani silinmez bir yazı. Özel olarak da Hz. Davud'a verilen, indirilen kitabın bir sıfatı olarak Zebur karşımıza çıkmış. Nahl 44, Enbiyâ 105 ve Nisa 163'te bu ifade geçiyor.

Zebur'un günümüzdeki adı Mezmûrlar. Mezmunlar başlığı altında Tevrat'ın bir bölümü olarak Zebur'u okumaktayız. Kitab-ı Mukaddes'in Eski Ahit kısmında bulunuyor. Bu kitapta toplam 150 tane mezmur var.

İlk mezmur:

"*Ne mutlu o insana ki, kötülerin öğüdüyle yürümez, Günahkârların yolunda durmaz, Alaycıların arasında oturmaz.*"

Bu şekilde 150 tane nasihatı orada okumaktayız. Son nasihat:

"Bütün nefes sahipleri RABBE hamdetsin. RABBE hamdedin. (MEZMUR 150- bab 6)"

Şeklinde sonlanıyor. Bunu genelde papazlar Pazar ayinlerinde okuyorlar. Süryani Ortodoksların ibadetlerinde sıkça bulunan ilkeler.

Kur'ân'da geçen ayet Mezmûrlar bölümünün 37/29 şu ifadesi ile paralellik gösteriyor.

"Salihler ülkeyi miras alacak, orada sonsuza dek yaşayacak."

Dedi ya burada "varis" olacak burada da "miras alacak." İbranice metinlerde geçen salihler ifadesini internette aratırsanız, salihler olarak değil de doğrular olarak çevirdiklerini görürsünüz. Bu da bir çeviri hatasıdır. Çünkü orada salihler yazmaktadır. Bu anlam Tevrat'ın yaratılış bölümü 13,14 ve 15'te de geçer.

[14]Lut Avram'dan ayrıldıktan sonra, RAB Avram'a, "Bulunduğun yerden kuzeye, güneye, doğuya, batıya dikkatle bak" dedi, [15] "Gördüğün bütün toprakları sonsuza dek sana ve soyuna vereceğim.

Bu anlatım Hz. İbrahim ve onun salih zürriyeti bağlamında gelmiştir. Tabii ki bunu toprak sahibi olma, oraları yönetme şeklinde anlamışlar. Arzda değil, arza şeklinde anlamışlar.

Peki arzda salihlerin varis olacakları ifadesi ile arza salihler varis olacak ifadesi arasındaki fark nedir?

Tarih boyunca bakın, günümüze de bakın. Yeryüzüne salihler mi sahip olmuş yoksa güçlüler mi sahip olmuş? O zaman burada arza diyemezsin, arzda diyebilirsin. Yeryüzünde bu salihlerin varis olduğu bir şey var.

Ayet salihlerin sahip olacağı, salihlerin hükmedeceği veya yöneteceği şeklinde değil, varis olacağı şeklinde bir anlam taşıyor. Varis olan, kendinden önceki birikimi devralandır. Hz. Süleyman neye varis oldu? Hz. Davud'un adalet sistemine varis oldu. İshak, İsmail Hz. İbrahim'in neyine varis oldu?

İşte burada varis olmak toprak, zenginlik, servet değil; o kitaplardaki ilahi bilgilere varis olmaktır. Onları taşıdılar, onları bir sonraki nesle aktardılar. Bunu yeryüzüne değil, yeryüzünde yaptılar.

Dolayısıyla burada kastedilen dünyevi iktidar ve yeryüzüne sahip olmak değil; önceki peygamberlerin taşıdığı değerlerin ve kutsal mirasın arzda nesilden nesile aktarılması ve yaşatılmasıdır. O yüzden zikir, o yüzden Zebur ayette geçiyor.

Örneğin: Hz. Yakub'un oğulları arasında hangi oğlu Hz. Yakub'a varis oldu? Kuyuya atan kardeşler mi yoksa salih olan Hz. Yusuf mu? O yüzden bu kıskançlar eliyle değil, salihler eliyle devam eder.

Benzer şekilde Neml suresi 16'da "Süleyman Davud'a varis oldu" şeklinde bir ayet var. Hz. Süleyman'ın oğlu bu mirası devam ettiremedi. Kudüs krallığını paramparça etti, ikiye ayırdı. Neden? Salih olmadığı için. Salih olsaydı bu adalet sistemini miras olarak alıp devam ettirirdi.

(Enbiyâ 73/106)

اِنَّ فِي هٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ

İnne fî hâżâ lebelâġan li**k**avmin ‘âbidîn*(e)*

Muhakkak ki abidler kavmi için bunda, elbette bir tebliğ vardır.

Bu tebliğ diye çevirdiğimiz “belâg” kelimesinin kökü Kur’ân’da kırk yedi yerde geçiyor ve “care, yollar, gayeye ulaştıran şey” anlamlarına geliyor. Müfredatta ise amacın en yükseğine erişmek ve en sonuna varmak olarak tarif edilmiş. Belâga fiili tevkil bâbında mastar, çoğulu ise tebligat. Türkçemizde de kullandığımız tebligat kelimesi buradan geliyor. Zaman, yer ve nitelik açısından amaca ulaşma, sona varma, nihayete erme, resmî bir yazıyı veya kararı halka veya ilgililere duyurma manasındadır.

Abidler bunu tebliğ ederler. Bu mirası bir sonraki nesle aktarır. Abidlerden oluşan bir grup, ilahi ve ulvi değerleri yaşayan, bir sonraki nesle aktaran, günün şartlarına uygun olarak bu aktarımı, bu tebliği revize eden kişilerdir. Çünkü geçmişin tebliği farklıydı, günümüzün tebliği farklı. Şu anda internet üzerinden de tebliğ yapılıyor. Yaşa göre, karşıdaki insanın durumuna göre tebliğ değişiyor. O yüzden abidler bunu ona göre revize eder.

Burada hâl ile, dil ile tebliğ eden insanlara abid diyor Kur’ân-ı Kerim. Hakikat değişmez, fakat onun tebliğ şekli ve usulü değişir. Bundan bin yıl önce bir âlimin topluma yaptığı tebliğ ile bugünkü aynı olmaz. Hakikat aynı olsa da onun sunulması, anlatılması farklı olmak zorunda. O adamın getirdiği delillerle bugünün insanına tebliğ yapamazsınız. Çünkü o delillerin artık hüccet özelliği kalktı. Adam bilmiyor öyle bir konjonktürü. Oradaki pazarı alıp da buradaki bitcoini, borsayı açıklayamazsınız. Sonra din eskilerin masalı oluyor. Abidlerin kendilerini geliştirip bu konuda uygun tebliğ yöntemi bulması gerekir.

Allah’a hakkıyla kul olmak isteyenler için Kur’ân’i değerleri gelecek nesillere aktarmak hem bir gaye hem bir ibadet niteliği taşıyor. Kitaba varis olmak ise abidlerin temel hedeflerinden biridir. Kitaba varis olmanın yolu bunu uygun bir yolla tebliğ edebilmektir. Zira vahiy ilahi bir rahmettir. Bu rahmetin insanlara ulaştırılması ise Allah’a kullukta derinleşen abidlerin öncelikli sorumlulukları arasındadır.

(Enbiyâ 73/107)

وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ

Vemâ erselnâke illâ rahmeten lil'âlemîn(e)

Ve biz seni âlemlere, rahmetin dışında göndermedik.

Diyanet İşleri Meali (Eski): Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.
Diyanet İşleri Meali (Yeni): (Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.
Mehmet Okuyan Meali: Biz seni ancak âlemlere rahmet(imiz) için gönderdik.
Erhan Aktaş Meali: Biz, seni bütün insanlık için sadece bir rahmet olarak gönderdik.

Fakat Arapçasına baktığımızda ayet nasıl başlıyor? "Vemâ erselnâke" "Ve seni biz göndermedik" diye başlıyor.

Ama kırk çevirinin otuz dokuzunda **"biz gönderdik" demişler.** Ama Arapçasında "göndermedik" diyor.

Farkı nedir?

Seni güçlü olasın diye gönderdim başka bir şeydir. Seni güçsüzleri ezesin diye göndermedim başka şeydir.

Birinde hedef rahmet, diğerinde ise "göndermedik" diyerek, olumsuzlama yaparak rahmetin dışındaki davranışlar anlatılıyor.

Doğru meal: Ve biz seni âlemlere, rahmetin dışında göndermedik.

Diyeceksiniz aynı şey! Hayır, aynı şey değil. Rahmetin dışında bir muamele yapmak yasak, başka bir şey. Rahmetle muamele edeceksin bambaşka bir şey. Birinde olumlu bir şeyi hedefe koyuyorsunuz, diğerinde olumsuz bir şeye karşı uyarıyorsunuz.

Bu meal ile "alemlere rahmet olman için seni gönderdik" ifadesi arasında derin düşünenler için ciddi farklar olduğu görülmektedir.

Verdiğimiz mealde "göndermedik, sakın bak merhametsizlik yapma, katı-sert onlara davranma" şeklinde bir uyarı varken; diğer bütün meallere baktığımızda "övgü ve rütbe" ifadesi var. Onun rahmeti temsil etme görevinin doğuştan gelen bir özellik olduğu iması var. "Alemlere rahmet olasın diye gönderdik." Bu bir rütbedir, bir seviyedir. Diğerinde "merhametsizlik yapmayasın, rahmetten başka bir muamele yapmayasın" şeklinde bir uyarı vardır.

Sadece Arapça bilmek yetmez meal yapmak için. Türkçeyi çok iyi bilmek, vurguları da yerinde koymak lazım.

Bu ayette geçen "alemler" ifadesi sanıldığı gibi tüm varlık alemi değil. Uzayda bilmediğimiz gezegenler değil. Yedi kat semanın, Sidretü'l Münteha'nın öbür tarafındaki alemler değil. El-alem diye Türkçemizde de kullanırız. Ne demek? Başka insanlar, başka insan toplulukları demektir. Allah Resul'ü yaşarken karşılaştığı insan topluluklarına merhamet dışında bir davranışta bulunamaz. Hicretten önce inmiş Enbiyâ suresini okuyoruz.

Medine'de birçok farklı alemlerle, yani insan toplulukları ile karşılaşacak. Yahudi'si, Hristiyan'ı, Sabisi, başka başka inançta olanlar. Bunlara sadece merhametle davranacaksın. Merhametin dışında bir tutum belirlemeyeceksin. Onlara sert, katı davranırsan çevrenden dağılır giderler.

Bu uyarıyı Allah Resul'ü nasıl alıyor? Bunu Ali İmran suresi 159'da dikkate alıyor ve hayata tatbik ediyor:

"Böylece, Allah'tan bir rahmet sebebiyle onlara yumuşak davrandın. Ve eğer sen, kaba, katı yürekli olsaydın, mutlaka etrafından dağılır giderlerdi."

Yani rahmet dışında davransaydın mutlaka dağılır giderlerdi. Demek ki Allah Resul'ü bu ayetle bir hakkı yerine getirmiş. Zaten kendi nefsine rahmeti yazan bir Rabbin elçisi de bu rahmeti temsil etmekle yükümlüdür. Bakınız Enam suresi 54.

Rahmet sadece bireysel bir duygu değil. Toplumsal dönüşümü hedefleyen esmaül hüsna'dan olan bir ilke. Çünkü yalnızca merhamet sahibi salih kullar kitaba varis olup, onun mesajını sonraki nesillere aktarabilir. Hz. Peygamberin rahmet dışında bir tutum benimsememesi, kula kul olmak, nesneye, nefse veya mala kulluk olmaktan insanları kurtarmakta; şirkin oluşturduğu o zulüm düzenine karşı uygulanacak en güzel mücadeleyi anlatıyor. Oradaki kas sistemini ancak böyle yıkabilirsin.

(Enbiyâ 73/108)

قُلْ اِنَّمَا يُوحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

Kul innemâ yûhâ ileyye ennemâ ilâhukum ilâhun vâhid*(un)* (s) fehel entum muslimûn*(e)*

De ki "Bana, sizin ilahınızın sadece bir tek ilah olduğu vahyediliyor. "Öyleyse siz teslim olacak mısınız?"

Bu ayetten sonra konu direkt şirke girdi. Çünkü şirk azim bir zulümdür. Merhametsiz bir sistemdir. Bu ayet tevhid inancının temelini oluşturmaktadır.

Tek bir ilaha teslim olmak yani Müslüman olmak, aynı zamanda Allah'ın güzel isimleri olan el-Esmaül Hüsna ile ifade edilen tüm erdemlere, tüm mükemmel sıfatlara boyun bükmek demektir. "Ben sadece adalete, hakkaniyete, merhamete rükû ederim, secde ederim" demektir. Teslimiyet bunadır. Teslimiyet selamadır, barışadır. Müslim bu demektir.

Mümin, bu erdemlerin doğru erdemler olduğu, bu erdemlerin insanı selamete çıkaracağına inanmak, güvenmektir. Müslüman yalnız sadece Allah'ın yardımını, merhametini, hikmetini ve diğer yüce niteliklerini merkeze alır ve yalnız onun önünde eğilir. Bu değerler önünde eğilir, rükû ve secde eder.

Bu değerlerin indiği yer Mescid-i Haram bölgesidir. Harem bölgesindeki emirlerin önüne biz kıble edinip orada rükû ve secde etmiyor muyuz? Bu ibadetin sembolik karşılığı da budur. Vahyin indiği bölgeye ben rükû ve secde ediyorum. Çünkü o değerlerin önünde boyun büküyorum.

Peki o değerlere asi olursan, dik başlılık yaparsan, kibir gösterirsen? İşte buna da küfür diyoruz, inkâr diyoruz. İnsan fıtratı böyledir. Merhameti kendine ilke koymazsa merhametsizliği ilke koyar. Buna karşılık şirk, bu ilahi değerlerin dışında, altında, dûnunda veya karşısında yer alan ideolojilere, düşünce biçimlerine ve otoritelere karşılık geliyor.

Tevhid insan onurunu koruyan, eşitlik ve adaleti esas alan en doğru ve en merhametli yoldur. Şirkin temeli ise üstünlük iddiasına, seviye farklılıklarına ve aracı zihniyetine dayanır. Bu anlayış, insanları kast sistemi, sınıf ayrımı ve uydurma otoriteler aracılığıyla birbirine üstün kılma üzerine kurulan bir zulüm çarkıdır, sistemidir.

109'da bu zulmü tercih edenlere nasıl bir tebliğ yapılmasına dair ilke geliyor.

(Enbiyâ 73/109)

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَاۤءٍ ۭ وَاِنْ اَدْرِيْٓ اَقَرِيْبٌ اَمْ بَعِيْدٌ مَّا تُوْعَدُوْنَ

Fe-in tevellev fe**k**ul âżentukum ‘alâ sevâ-*/(in)*(s) ve-in edrî e**k**arîbun em ba’îdun mâ tû’adûn*(e)*

Artık dönerlerse o zaman de ki: “Seviyenize uygun duyurdum. Vaad olduğunuz uzak mı yoksa yakın mı ben bilmiyorum.”

Rabbimiz, “vaad olunduğunuz uzak mı yoksa yakın mı, ben bilmiyorum” diye bir kayıtla da 109. ayeti bitirdi. Gaybı yalnız Allah biliyor.

Ayette geçen “alâ sevâ” ifadesi eşit bir şekilde anlamına da geliyor. Ne demek eşit bir şekilde? Çağın idrak seviyesine uygun bir şekilde tebliğ yapmak lazım. Muhatabınız çocuksa farklı bir seviyede, yetişkin ise farklı bir seviyede mesajı iletmeniz lazım. Bu da çağrının tüm insanlara hitap eden ortak ve anlaşılır bir düzeyde yapıldığını gösteriyor. Aşkın hakikatlerin, insan zihninin idrak edebileceği örnekler ve temsili anlatımlarla sunulmasını anlatıyor. Aslında bu da Rahman’ın merhametinin bir yansıması.

Ne var ki bu seviyelendirilmiş anlatım günümüzde bazıları tarafından Kur’ân’ın beşerî bir söz olduğu, tarihsel olduğu yönündeki iddialara zemin hazırlamak için kullanılıyor ve suistimal ediliyor. Yani muhatabın idrak seviyesi ne ise o idrak seviyesine uygun bir izah yapılmış. Böyle yapılmasaydı 14 asır öncesinden kaybolur gider, günümüze kadar gelemezdi. Derlerdi “biz bundan bir şey anlamıyoruz.” Dinozorlardan bahsediyor, kardan, buzdan bahsediyor, farklı galaksilerden bahsediyor, uzay aracı nasıl yapılır ondan bahsediyor. Bu ne abuk sabuk bir şey derlerdi ve o mesaj günümüze ulaşmazdı. Tarihin karanlık sayfalarında kaybolur giderdi.

Ama ateistlerin iddiası nedir? Dinozorlar niye yok? Ne yapacak o zamanki adam dinozoru? 1400 yıllık süreçteki adam ne yapacak bunu? Bunlar bizim üzerimize düşen görevler, ödevler. Biz araştırıp bulacağız. Rabbimiz diyor ya “yeryüzünde gezin dolaşın. Yaratılış nasıl başladı bakın.” Her şeyi Kur’ân’dan beklemek yanlış olur. Tembellik olur. Ben sınava gireceğim, bütün cevap anahtarları bir yerde, bana versin bakayım. O zaman imtihanın ne kıymeti kaldı, akletmenin ne önemi kaldı, tedebbürün, tezekkürün ne değeri kaldı.

Bu seviyelendirme evrenselliğe kesinlikle engel değildir. Yeter ki bu gözle bakalım. Kur’ân dönemin insanlarının anlayabileceği bir dil ve üslup ile indirilmiştir. Şayet zamanın kavrama kapasitesinin çok üzerinde soyut ve o zaman insanı için ulaşılmaz bir anlatıma sahip olsaydı, ilk muhataplar tarafından etkisiz bulunur, dolayısıyla vahyin mesajı sonraki nesillere aktarılamaz, miras olarak da kalmazdı. Bu yönü ile Kur’ân’ın anlaşılabilirliği ve muhataplara hitap seviyesi mesajın sürekliliği açısından da bir rahmettir, merhamettir.

“Vaad olunduğunuz uzam mı yakın mı, ben bilmiyorum” diye bir kayıtla bitti bu ayet. Burada Hz. Peygamber’in gaybı bilmediği özellikle vurgulanmış. Onun izinden gidenler size gayb ile ilgili bazı uydurmalar yapabilir. Rabbimiz burada en yüksek referansı veriyor. Allah Resulü bile bunu vahiyle bildirilmediği sürece bilmiyor. Zira müşrikler sık sık “vaad ettiğin azap ne zamanmış ne zaman gelecek?” gibi ithamlarda bulunuyor. Allah Resulü’nü bir kâhin olmakla suçluyorlar ve kendisine bu şekilde meydan okuyorlardı. Bu nedenle Resulullah yalnızca vahyi tebliğ etmekle görevli bir elçi olduğunu, geleceğe dair gaybî bilgilere sahip olmadığını belirtmek durumundadır.

(Enbiyâ 73/110)

اِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ

İnnehu ya'lemu-lcehra mine-l**k**avli veya'lemu mâ tektumûn*(e)*

Muhakkak ki o, açığa vurulan ve gizlenen sözü bilir.

Yavaş yavaş münafıkların oluşmaya başladığı bir döneme doğru gidiyoruz. Ankebut suresinin girişinde ilk defa münafıklardan bahsedilecek.

"Açığa vurulanı da gizlenen sözü de bilir." Burada muhatap ile ilgili bir ifade yok. Çünkü konu Allah Resulü ile ilgili geldi. Yani Allah Resulü'nün ağzından çıkan neydi, içinde tuttuğu neydi, hangisini tebliğ etti, hangisini tebliğ etmedi gibi muhatabın aklındaki soru işaretlerini gideren bir ifade. Ne vahyedilirse, içine ne ilka edilirse onu açığa vurmuştur. Onu da Allah bilir.

Kur'ân'da geçen **"cehra" ifadesi** açıkça ve aleni olarak söylenen sözü ifade eder. Bu kelime kök itibari ile bir şeyi görme veya işitme duygusuyla algılayabilecek ölçüde açık ve belirgin olmasını anlatıyor.

Resulullah'ın risalet görevi tam ve açık bir şekilde, şeffaf olarak yürüttüğünü, hiçbir hakikati saklamadığını ifade etmektedir. Bu da bize tebliğde önemli bir usul öğretiyor: için-dışın, özün-sözün bir olacak. Karşıdaki yanlış anlar diye bazı şeyleri gizlemeyeceksin. Onun seviyesine uygun bir şekilde anlatmak, tebliğ etmek gerekiyor.

Bu vurgu, peygamberlik görevinin güvenilirlik ve dürüstlük temeli üzerine kurulduğunu da gösteriyor. O yüzden el-Emin olmak gerekir.

Buradaki belirsizlik bir imtihana sebep olmuş. Onu da 111. ayetten şöyle okuyoruz:

(Enbiyâ 73/111)

وَاِنْ اَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ

Ve-in edrî le'allehu fitnetun lekum vemetâ'un ilâ *hîn(in)*

Ve ben, onun sizin için bir fitne mi ve bir zamana kadar meta mı olduğunu bilmiyorum.

Ve ben, yani Hz. Peygamber, onun sizin için bir fitne mi ve bir zamana kadar meta mı olduğunu bilmiyorum. Açığa vurduklarım ve Allah'ın gaybında olan gizli bilgilerin, bize henüz vahiy ile iletmediği bilgilerin bir fitne mi, bir baskı aracı mı, bir imtihan mı yoksa belli bir zamana kadar yani ölene kadar dünya hayatında geçici bir meta şeklinde verildiğini bilmiyorum, diyor.

Burada Hz. Peygamber'den bir ahlak da öğrenmiş oluyoruz. Kur'ân öğretiyor. Bunun bilmediğini söylemesi gerektiğini ifade ediyor.

Sokrat hani çıkıyor, ülkenin en bilginleri ile görüşüyor. Herkes bir şeyler söylüyor. Onların görüşlerinden sonra

Sokrates şöyle diyor: "Ben ne bilmediğimi biliyorum ama onlar ne bilmediğini bilmiyorlar." Bilmediğini bilene bilge denir.

Bilmişler ise her şeyi bilen, yani malumat yüklenendir. Şu anda malumat her yerde ulaşabildiğimiz bir şey. Eski alimlik kalmadı. Şu anda ilahiyatçılar geçmişteki bilgileri geleceğe aktarıyorlar, bir ara kablo gibi. Ve bunun alimlik olduğunu iddia ediyorlar.

Ama sanal zekâ çıktıktan sonra artık geçmiş bilginin geleceğe aktarılmasının alimlik olmadığını herkes gördü. Herkes bilmiş. Herkesin cebinde telefon var. Asıl iş, o bilginin hayır mı şer mi, iyi mi kötü mü olduğunu anlayıp o bilgiyi üretebilmek, yorumlayabilmek.

Burada geçen fitne kelimesinin kökü fetenden geliyor. Bu terim sözlükte altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerin gerçek olup olmadığını anlamak için onları ateşe tutup bir baskıya maruz bırakmak, bir potada eritmek ve saflaştırmak manasına geliyor.

Bu bağlamda fitne, insanın iman, sabır ve sebat gibi değerlerinin ortaya çıkması için yaşadığı zorluklar ve sınamalara karşılık geliyor. Dolayısıyla fitne sadece maddi değil, aynı zamanda manevi çalkantı, bela, musibet ve içsel imtihanları da kapsayan Kur'ân'i bir kavram olarak karşımıza çıktı.

Bu ayette vurgulanan husus, insanın karşılaştığı nimet veya musibetleri hakiki değerlerinin hemen bilinemeyeceğidir. Bakın, ben bunu bilmiyorum diyor Allah Resulü. Yani bu bir meta mı yoksa sizin için bir fitne mi, ben bunu bilmiyorum diyor.

Bizim de bilmemiz mümkün mü? Başımıza bir sıkıntı geldiğinde bunun bizim için hayır mı şer mi olduğunu hemen anlayamayız. Bazı insanlar gelen nimete şükrederken bazıları onunla şımarıp sapabiliyor. Bu durumda nimet, kişinin imanı için bir imtihan aracı haline geliyor. Sıkıntılar da aynı şekilde.

Peygamberin görevi vahyi iletmek, uyarmak ve doğruya çağırmak ve o doğruları yaşamaktır. Ancak kimin fitneye düşeceği, kimin sadece geçici bir meta ile yetineceği Allah'ın hükmüyle ve zaman içerisinde belli olacak gaybi bir durumdur. Allah Resulü bile bir olayın ya da nimetin insanın imanını ortaya çıkaran bir sınama mı yoksa geçici bir istifade aracı olduğunu bilmediğini burada beyan etmiş.

Bakın, Hz. Eyyüb'ün başına gelenler nasıl bir nimete dönüştü. Hz. İbrahim'in başına gelenler nasıl bir nimete dönüştü. Başımıza gelen eğer Allah'tansa onda mutlaka bir hayır vardır. O hayrı aramak lazım.

Fitne bazen bir imkân, maksat, servet ya da güç şeklinde tezahür edebiliyor. Bu tür imkânların insanı Allah'tan uzaklaştırıp dünyevileştirmeye sevk etmesi de mümkündür. Aynı şekilde bu imkânlar doğru kullanıldığında salih amellere de vesile olabilir. Bu nedenle bir olayın gerçek anlamı ve sonucu ancak zamanla ve Allah'ın katındaki hükümle, koyduğu yasalarla netleşir.

Daha önceki ayetlerde de belirtildiği gibi Resul'ün görevi kendisine vahyedileni muhatabın seviyesine uygun bir şekilde duyurmak, rahmet merkezli bir yaklaşım sergilemek ve insanları şirkten uzaklaştırarak tevhide çağırmaktır. Bu çağrı kimini dünyevileştirmiş, kimini de uhrevileştirmiştir. Burada Allah Resulü şunu da demiş oluyor: Ben münafıkları bilmiyorum. İlerideki halinizi de bilmiyorum.

Ancak bu davetin nasıl bir karşılık bulacağını, kimlerin gerçekten salih olup kitaba varis olacağını, tüm baskı ve fitneye rağmen davasından vazgeçmeyeceğini ve kimlerin de geçici nimetler uğruna bu baskıya ve fedakârlığa katlanamayarak dinden döneceğini bilmediğini, bunun zamanla ortaya çıkacağını ayetle ifade edilmiştir.

(Enbiyâ 73/112)

قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ

Kâle rabbi-*h*kum bil*h*a**kk***(i)*[k] verabbunâ-rra*h*mânu-lmuste'ânu 'alâ mâ ta**s**ifûn*(e)*

Deki: "Rabbim, hak ile hükmedendir! Ve bizim Rabbimiz, vasıflandırmanıza rağmen yardım istenilen Rahmân'dır."

Biz buradaki "Kâle" ifadesini farklı Mushaflardaki "Kul" şeklinde okuduk ve meal verdik. Yani Allah Resulü'ne son ayette bir emir var: "Deki." Bakın, "dedi ki" değil.

"Deki: Ey Muhammed! Rabbim, hak ile hükmedendir!" Bakın, bir hüküm koyuyor. Gayb ile ilgili Rabbim mutlaka hak ile hükmedecektir. Bunu muhataplarına söyle. "Ve bizim Rabbimiz, vasıflandırmanıza rağmen yardım istenilen Rahmân'dır." diye son cümleyi bu şekilde bağlaması Allah Resulü'ne emredilmiş.

Zira Resul kendi duasını ayet olarak aktarsaydı, geçmişte yaşamış bir Resul'ün konuşması gibi Kur'ân-ı Kerim'de bu aktarılmazdı. "Dedi ki" şeklinde cümleye başlanmazdı. Onun yerine "Resul sizin için şöyle dua etti" gibi bir ifade olması lazım. O yüzden buradaki "Kâle"yi "Kul" şeklinde okumamız gerekiyor. Zaten bazı mushaflarda da bu şekilde okunmuştur.

Surenin son ayetinde Resulullah'ın teslimiyet ve tevekkülünü dile getirmesi istenmiş, emredilmiştir. Müşriklerin Allah katında ileri sürdüğü bazı vasıflandırmalar var. "Ve bizim Rabbimiz, vasıflandırmanıza rağmen yardım istenilen Rahmân'dır." Yani siz bu tarz şirke düşseniz de yardımı sadece O'ndan isteyin. O, çünkü merhametin kaynağıdır.

Peygamber sadece hâkim olan Allah'ın hükmüne razı olduğunu burada bildirir. Zamana karşı kim fitneye düşecek, kim meta ile şımaracak, bunu hâkim olan Rahmân bilir demiş oluyor. Zira Allah adalet ile hükmeder ve mutlak hakikatin sahibidir. Aynı zamanda bu ifade insanların sınırlı tanımlamalarına, Allah'ı sınırlı bir şekilde vasıflandırmalarına karşı da bir tedbir üretiyor. Yani bu sınırlı vasıflandırmaların ötesinde kudret ve merhamet sahibi bir Rahmân olduğu öne çıkarılıyor. Siz ne düşünürseniz düşünün, aklınızdaki tüm vasıflandırmalar eksik kalacaktır demiş oluyor.

Bu, önceki ayetlerde vurgulanan tevhid, rahmet, merhamet ve teslimiyet temalarının da özetini son ayetle oluşturmuş oluyor Enbiyâ suresinde. Yardım ancak Rahmân olan Allah'tan istenir. Bunun zaten Hz. İbrahim, Hz. Eyyüb, Hz. Davud, Hz. Süleyman gibi resul örnekleri üzerinden biz bunları okuduk.

Peki onlar Rahmân'dan nasıl yardım istemişler?

O yardım, Allah'ın indirdiği Kur'ân ile insanın içine yerleştirdiği selim aklın birleşmesiyle tecelli eden bir yardımdır. O, kullarını hem dünyevi fitnelere hem de uhrevi değerlere karşı tutumumuzla sınar. Nihayetinde bize düşen O'nun adalet ve rahmetine iman etmektir.

Sonuç olarak Enbiyâ suresi, peygamberlerin ortak mirasını tevhid ve hakkaniyet ekseninde bizlere kıssa etti. Hz. Muhammed'in nübüvvetini de risaletini de bu evrensel boyutta tarihsel bir kökene bağladı, böyle temellendirdi. İmtihan, sabır, rahmet ve hak üzere hüküm bu surede birleşen temel kavramlar olarak karşımıza çıktı. Her bir peygamber örneği, salihlerin kitaba nasıl varis olduğu, kitabı bir sonraki nesle nasıl aktardığı, zorluklarla nasıl mücadele ettikleri ve rahmetin nasıl kuşatıcı bir gerçekliğe dönüştüğünü gösteren somut örnekler olarak Enbiyâ suresinde, nebiler suresinde bize anlatıldı.

74-MUMİNUN SURESİ

OKU, ÖĞREN YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

MU'MİNÛN SURESİ

İniş Sırası :74	Tertip Sırası :23	Ayet Sayısı :118	İndiği Yer: Mekke

Mekke döneminin sonlarında nazil olmuştur. Yüz on sekiz âyettir. Sûre ismini, "İnananlar mutlaka kurtuluşa erecektir" meâlindeki ilâhî beyanla başlayıp müminlerin vasıflarını anlatan giriş Sûrenin ilk ayetinden almıştır. Mekke döneminin sonlarında inmiş bir Sûredir. Bir önceki Sûre olan Zuhruf Sûresinin son ayetinde "onlar mümin olmayan bir kavimdi" denildikten sonra şimdide gerçek müminlerin altı özelliğinden bahsedecektir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrah*m*âni-rrah*î*m*(i)*

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

(Mu'minun 74/1)

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَۙ

Kad efleha-lmu/minûn*(e)*

Müminler felaha ermiştir.

Rabbimiz mümin tanımını 2, 3, 4 ve 5'inci ayetlerde açıklamıştır. Buradaki "fleha" kelimesini "eflaha" diye okuyoruz.

Ayette müminler felaha erecek değil, ermiştir demektedir. Erecektir dersek bunu cennete götürmemiz lazım. Fakat burada bir şeyler yapmışlar ve bu hayat tarzından dolayı felaha ermişlerdir. Bu ilk ayet bir sebep değil, sonuçtur.

Peki ne yaptılar da felaha erdiler?

(Mu'minun 74/2)

اَلَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

Elleźîne hum fî **s**alâtihim ħâşi'ûn*(e)*

Onlar ki, namazında huşûludur.

Buradaki salât Farsçadan dilimize geçmiş, namazın bir sıfatıdır. Namazın bir sıfatı da hamd ile tespihtir, zikirdir, secdedir, duadır, rükûdur.

Salâtın geçtiği yer ile zikrin geçtiği yer arasındaki fark nedir?

Bir yerde namaza salât, bir yerde zikir deniliyorsa, birinde namazın destek fonksiyonunu, diğerinde namazın hatırlatma fonksiyonunu, öbüründe namazın dua fonksiyonunu anlatıyor demektir.

Namazın geçtiği yere göre anlamı değişmektedir. Hamd ile tesbih geçiyorsa, orada da namazın bir sıfatından bahsediliyordur. O sıfat ağırlıklı demektir. Aynı Esma gibi, aynı Kur'ân'ın isimleri gibi.

Salât, lügat manası olarak sırt, kuyruk sokumu, uyluk kemiği gibi manalara gelmektedir. Bu nedenle vücudu dik tutan omurgaya da bu kökten kelimeler kullanılmış. Aynı kökten gelen "salla" yöneliş, musallin yönelenler demektir. Namazda olduğu gibi Peygamber de Farsçadan dilimize geçmiştir. Peygamberin karşılığı Resul ve Nebidir.

Namaz bu manada genel bir isim iken, salât namazın sıfatlarından sadece bir tanesidir. Namazın salât fonksiyonu insanı maddi ve manevi yönden desteklemesidir. Mesela cemaat halinde kıldığımız bu namaz bize aidiyetlik hissi veriyor, bir yere bağlılık manasında bizi destekliyor. Eğer Cumalarımız bizi destekliyorsa salât fonksiyonunu yerine getiriyor demektir. Eğer namazlarımız bize bir şeyler hatırlatıyorsa, zikir fonksiyonunu yerine getiriyor demektir. Namaz olmasaydı belki kişi gündelik hayatın koşturmacasından Rabbini hatırlamayacaktı.

Burada neden namazın salat sıfatı seçilmiştir öne çıkarılmıştır?

Öncelikle namaz, ayetleri hatırlatması ve bize telkin olması yönünden zikir; insana tevazuyu öğretmesi yönünden rükû, kibiri kırması yönünden secde; bir nevi derin düşünme, meditasyon dedikleri ve huzurlu bir ortamda kişinin kendi kendini dinlemesi manasında hamd ile tesbih; kişinin içini döküp dertleşmesi imkânı sağladığı için niyaz; kendine belirlediği o hedefleri yerine getirmede bir duadır.

Dua, isteklerimizi yani gelecekte bizim istediğimiz şeylerin olması için bu manada kendimize belirlediğimiz hedeflerdir. O yüzden namaz aynı zamanda bir duadır.

Ancak okuduğumuz Mü'minûn Sûresi'nde namazın bu seviyeye nasıl ulaşacağı, yani namazın nasıl huşu ile ikame edileceği anlatılmış. *"Onlar namazlarında huşulular."* Eğer bu saydığımız sıfatlar sizin namazlarınızda yoksa, namazlarınız birer ritüele dönüşmüş, her gün kıldığın bir alışkanlık haline gelmiştir. Bu da sizin namazınızda huşunun eksik olduğunu gösterir.

Huşuyu nasıl elde edeceğiz, huşu ne demektir?

Gerçek müminler, tüm alışkanlıklardan, heva çukurlarından kurtulup kendilerini mümin ve verimli tarla gibi hazırlamıştır. Bunun tarifi de namazdır. Namaz bu manada bir amaç değil, bir araçtır. Bu aracı huşu ile eda edenlere artık bir iyilik edildiğinde, artık o yüz tane veren verimli toprak gibi olur. Huşunun kelime manası, bilgi ve bilinçten kaynaklanan bir hâli anlatmaktadır.

Mesela Allah'ın büyüklüğü hakkında insanın bilgisi arttıkça mütevaziliği, küçüklüğü ve acziyeti yani huşusu artıyor. Huşu bilinçli müminlere dünyada nispet edilir, kâfir ve münafıklara ahirette isnat edilir. Ahirette bilincin artmış, korkun artmış, çok da bir faydası yok. Bunun dünyada olması lazım.

Huşunun manası mütevazı bir duruş, korku, ürpermedir. Arap dilinde bakışın yere dikilmesi, gözleri kapamak, sesi alçaltmak, kederli bir tavır takınmak, boyun bükmek ve tevazu gibi anlamlar taşımaktadır.

Huşu, namazda insanın nasıl bir duruş içinde olmasından bahsediyor. Huşu, namazda bir saygı duruşudur. Bu saygı da içten gelecek, gösteriş yapmak için değil. Cemaat içinde öyle görüneyim, evde başka olayım değil. Namazda huşûyu artırmak için ne yapmalıyız? Bunu da 3. ayet bize açıklamaktadır.

(Mu'minun 74/3)

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ

Velleżîne hum 'ani-llaġvi mu'ri**d**ûn

Ve onlar ki, boş şeylerden yüz çevirir.

Namazdaki huşûyu arttırmanın birinci şartı ayette belirtilmiş olup, bu "onlar ki boş şeylerden yüz çevirir" diyerek ifade edilmiştir.

Boş şeylerden yüz çevirmenin namaz ile nasıl bir alakası var?

Buradaki "lağv" kelimesi hükmü kalkmak, gereksiz olmak manasındadır. Türkçemizde de kullanırız. Mesela "Bakan görevinden lağvedildi." Artık o, o makamda değil, hükmü kalkmış.

Söz açısından kullandığımız zaman saçmalamak, sözünde hatalı ve yanlış olmak, boş söz söylemek. Yani bakanın koltuğu boşaldı, burada da boş konuşmak manasındadır. Fayda ve menfaat elde etmeyen ve önemsenmeyen söz veya günah olarak lügatlerde anlatılmış. Kısaca Arapçadaki "lağv" sözcüğü, kişinin amacına ulaşmasında yararı olmayan her tür boş ve anlamsız şey için kullanılmış.

Bu ifadenin namaz ve huşû ile alakası nedir? *"Onlar namazlarında huşûludur"* ikinci ayet. Üçüncü ayet de Nisa Sûresi 43'üncü ayette bize izah edilmiştir*: "Ne dediğinizi bilinceye kadar salata/namaza yaklaşmayın."*

Sözün anlamsızlığı sadece muhatabın değil, kendi söylediklerinin de ne konuştuğunu anlamaması demektir. Yani sadece karşı sizi anlamazsa değil, kendiniz de ne dediğinizi anlamadığınız zaman aklınızın sukârâ oluşundan bahsedebiliriz.

Okunan ayet veya duaların ne manaya geldiği bilmeden okumak veya anlamadıkları Sûreleri sürekli tekrarlamak, namazı tekdüze bir hale çevirip huşûyu azaltmaktadır. Çünkü namazda ne dediğini bilmeyen bir kişinin huşûsu nasıl oluşsun? Bakın: "Onlar namazlarında huşûludur. Ve onlar ne dediklerini bilirler." İkinci ve üçüncü ayetler, huşûlu namaz kılmanın nasıl olacağını belirtmektedir.

Allah Resul'ü ve sahabe, namazda okudukları Sûrelerin tamamını kendi ana dillerinde okudukları için hayatları boyunca hiç manasını bilmedikleri bir cümle kullanmadılar. Anlamadıkları bir cümle söylemediler.

Peygamberin asıl sünneti nedir, bir düşünün!

Arapçasını gramerine, noktasına, virgülüne kadar dikkat edip okumak mı asıl sünneti? Yoksa ne dediğimizi bilecek bir şuurda olmak mı asıl sünnet?

Sen eğer dünyalıklar ile sarhoş olduysan, namazda okuduğun Sûrelerden çok verdiğin para, aldığın para, ticaretin gibi şeyler düşünürsün. Çünkü aklın onunla sarhoş olmuş.

Veya biri bir genç kızı seviyor. Şimdi o gencin bu duygular içinde namaz kıldığını düşünelim. Bu kişi okuduğu Sûrenin manasının ne olduğunun ne söylediğinin farkında değildir. Bunun kıldığı namazda huşû yoktur. Çünkü aklı bir başka yerde, aklı onunla sarhoş olmuş.

Rabbimiz bu şekilde namaza yaklaşmayın demiş. Aklını toparla, aklına bir abdest aldır, şeytani duygu ve düşüncelerden uzaklaş, ondan sonra gel huzurumda dur demiştir. Yani ne dediğini bil. Ne dediğini bilmek senin huşûnu arttırır.

İnsan her namazda huşûyu aynı seviyede tutamaz. Huşûyu arttıran giyim kuşam olabilir, beden sağlığı olabilir, zihin berraklığı olabilir. Bunlar doğrudan huşûnuzu etkiler. Hasta olan bir adam namazdan o kadar yüksek bir huşû elde edemeyebilir. Çünkü her yeri ağrır, sızısı vardır, sıkıntısı vardır. Bazen tarihi bir camide kıldığınız namaz sizin huşûnuzu arttırabiliyor. O yüzden "namazlarda" değil, "namazında huşûludur" şeklinde ince detaylı bir kullanım yapılmış.

(Mu'minun 74/4)

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَۙ

Velleżîne hum lizzekâti fâ'ilûn*(e)*

Ve onlar ki, zekât için çalışırlar.

Onlar zekâtlarının failidir. Kurân'ı Kerim'de "zekâtı verirler" kalıbı var. Burada "zekâtı verirler" demiyor. "Onlar zekât için çalışırlar" diyor. Arapçasında "verirler" yoktur.

Bunun namaz ile bağlantısı nedir? İkinci ayet namazdan bahsediyor, 9'uncu ayet de namazdan bahsediyor. Bu okuduğumuz altı emri bir şekilde salatla yakından uzaktan bir alakası olmasın. Zaten Kurân'ı Kerim'de namaz ve zekât yan yana gelir.

Kurân'da zekâtın olduğu yerde neden hep namaz gelir? Kurân'da ahlaki temizliğin kastedildiği yerlerde tezkiye, arınma kavramı cümle içinde yalın halde "zekka" fiili ve türevleri ile birlikte ifade edilmiştir. Bu ayette ise "ve atuz zekate – onlar zekâtın failidir" yerine "zekât için çalışırlar" gibi bir kelime kullanılmış.

Zekâtın faili olma ifadesi, sadece maddi servetten fakirlere vermek, paylaşmak manasının yanında bu maddi paylaşımın maneviyatı da arındırması boyutuna bizi ulaştırabiliyor. **Zekât paranın içindeki hakları temizler, arındırır. Vergi değildir. Vergi devlete verilir, zekât fakire verilir.**

Hayatta beraber yaşamanın getirdiği bazı hak yemeler oluyor; **zekâtta** sen kendi gelirini paylaşıyorsun. **İnfakta** ise bunu gizli bir şekilde yapıyorsun. **Sadakada** ise Allah'a olan sadakatini ispatlamak için bunu yapıyorsun.

Zekâtta 1/40 şeklinde bir oran yok. Herkesin maddi geliri ve borç durumu aynı değildir. Bir standart belirlemişler ama alimlerin standartı belirlediği piyasa da yok şu an. Belki onlar kendi yaşadıkları dönemde doğru bir rakam belirlemişler, uygulamışlar. Ama şartlar değişti, ekonomi değişti, her şey değişti. O yüzden "imanınız oranında – imkânınız oranında" zekât verin. 1/40 züğürt zekâtı imiş. Zekât vererek zekâtın arındırmasından istifade etmeye çalışırlar gibi bir açılımı var bu ayetin. Zekât maddi fedakârlık olduğu gibi tezkiye, arınma da bir fedakârlık ister.

Huşû ve bilinç ile kılınan namazın zekâtla bağlantısı nedir? Ben, gösterişten uzak zekât verdiğim zaman bu benim namazımdaki huşûyu arttırıyor. Çünkü aklım artık o parada, dünyalıklarda değil; alacağım arabada veya eşyada değil. Zekâtı vermenin insanı paranın tahakkümünden arındırma gibi bir fonksiyonu var. Malın malı olmuyor, daha özgür oluyorsunuz.

Dünya malı ile sarhoş olup ne dediğini bile bilmeyen birinin namazı nasıl huşûlu olabilir? İşte verilen zekât bu arınmaya ve namazdaki huşûya katkı sağlar. Kurân'da namaz ve zekâtın arkalı önlü gelmesinin hikmetlerinden sadece bir tanesi de budur.

Mu'minun Sûresi'ndeki bu ayetlerin başlarında "ve"ler var. O yüzden biz bunların hepsini namaza bağladık. Çünkü böyle bir muradı ilahinin olduğu kanaatindeyiz.

(Mu'minun 74/5)

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ

Velleżîne hum lifurûcihim *h*âfi**z**ûn*(e)*

Ve onlar furûclarının hafızıdır, yani furûclarını muhafaza eder, korur.

Diyanet İşleri Meali (Eski)**:** 5,6. Onlar, eşleri ve cariyeleri dışında, **mahrem yerlerini** herkesten korurlar. Doğrusu bunlar yerilemezler.

Diyanet İşleri Meali (Yeni)5: Onlar ki, **ırzlarını korurlar**.
Diyanet İşleri Meali(Yeni)6: Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır. Onlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar.

Çok sıkıntılı? Çünkü namaz ile bir alakası yok. Bir de burada ırz, namus geçiyor mu?

Diyanetin meal çevirisine göre: 5-ırzlarını korurlar ama cariyelere karşı, elinin altındakilere karşı serbest. Hatta bunu yapanları da kınamayın gibi ifade ile 6'ncı ayeti bitirmiş.

Biz 5'inci ayete kelime kelime meal vererek gidelim:

"Ve onlar furûclarının hafızıdır, yani furûclarını muhafaza eder, korur."

Furûc kelimesi ırz, namus, cinsellik mi? Yoksa başka bir şey mi?

Bizim sözlüğümüz Kurân'ın kendisidir. Kurân bu kelimeyi hangi manada, hangi bağlamda kullanmış? Buraya vereceğimiz mana çok önemli. Buraya vereceğimiz mana 6'ncı ayeti de değiştirecektir.

Bu ayet için hep ırzlarını, namuslarını koruyan, zinaya yaklaşanlar gibi manalar verilmiştir. Ancak verilen bu manalar, ayette seçilen kelimeler ve iç bağlam ile uyuşmaz. Ancak burada ırzlarını, cinselliklerini korurlar gibi bir mana söz konusu değildir. Eşleri ve köleleri yani cariyeleri hariç ifadesinin Kurân bütünlüğünde nikahsız birlikteliğe sebep olacak bir açılıma dönüştüğü için Kurân bütünlüğüne de uymaz.

Buradaki "furûc" bizce: *"Velleżîne hum lifurûcihim hâfizûn(e) – Ve onlar edep yerlerini muhafaza ederler."*

Edep yerini muhafaza etmekle ırzı korumak arasındaki derin farkı herhalde anlamışızdır. Furûc kelimesi ferc kelimesinin çoğuludur. Ferc kelimesinin kökeni ise iki şeyin arasındaki aralık veya yarık demektir. İki ayağın ya da bacağın arasına furûc diyor Lisanü'l Arap ve müfredat. Zamanla bu edep yerine dönüşmüş ve kinaye olarak kullanılmış. Kur'an'ı Kerim'de Kaf Sûresi 6'da

"Gökyüzünde hiçbir çatlağın, yarığın olmadığı" bu kelime ile ifade ediliyor. Furûc kelimesi o gökyüzündeki yarık için kullanılmış. Cinsellikle veya diğer manalarla ilgili bir şey değil. Kelimenin kök manası bu.

Mesela Enbiya Sûresi'nin 91'inci ayetinde Hz. Meryem için: *"Hani bir de o güzel örtünen kız vardı"* diyor. Siz buna *"ırzını, namusunu koruyan kız vardı"* diye meal veriyorsunuz. **Hayır. "Örtünen, furûcunu kapatan bir kız vardı" şeklinde meal vermeniz gerekmektedir.**

Burada "ahsenet ferceha" ifadesi geçmiş. Güzel örtünen demektir. Tesettürü güzel olan kız. Kadınların giydiği o feracenin nereden geldiğini anladık. Örtünmek, edep yerini belli etmeyen bol ve uzun giysilerle örtmek demektir.

Görüldüğü gibi furûc kelimesinin ilk manası kesinlikle **ırz, namus, cinsellik değil edep yeridir.**

Kelimeyi asıl manada düşündüğünüzde Nur Sûresi 30'uncu ayet bize nasıl bir açılım sağladı: *"Mümin erkeklere söyle! Gözlerini sakınsınlar ve edep yerlerini muhafaza etsinler (ırzlarını, namuslarını değil. Düzgün giyinsinler. Oralarını buralarını açmasınlar.*

Kur'an'ı Kerim'in indiği dönemde iç çamaşırı yok. Bir bez parçası, 50 derece sıcaklık. Adamlar sarıyor çıkıp geziyor. Ortam bu. Bu ortamda ne diyor? Fercinizi örtün.), bu kendileri için daha temizdir. Allah ne yaptığınızdan haberdardır." (Nur 30)

Gelenek, fercleri muhafaza etmekten göbek ile diz kapağın arasını kapatmak olarak anlamış. Kelimenin manasına baktığımızda bu uygulamanın da doğru olduğunu görüyoruz.

Mesela adam şort giymiş ama altta çamaşırı var. Oturup kalktığında avret mahalli görünmüyor. Ama o zamanlar öyle bir şey yok. Kültürde, örfte örtünme nasılsa tavsiye ediyor Kur'an'ı Kerim.

Mu'minun Sûresi, ferclerini, furûclarını örterek arınıp huşu bulacaklarından bahsetmektedir. Zira günahı elbise işlemez. Günaha kişinin seçimleri sebep olur. Takva, çıplak ibadet yapmak değildir. Furûc denen edep yerlerini muhafaza ederek, kıyafetler giyerek yapılan ibadeti Allah kabul ediyor. Halkın kınaması manası var ama Allah kınamaz.

(Mu'minun 74/6)

إِلَّا عَلَىٰٓ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ

İllâ 'alâ ezvâcihim ev mâ meleket eymânuhum fe-innehum ġayru melûmîn*(e)*

Zevceleri veya sağ ellerinin malik oldukları hariç. Bu durumda elbette onlar kınanmazlar.

Ev halidir; adam banyodan çıktı, kölesi su taşıyor, kölesi yanlışlıkla adamı açık olarak görebilir. Bu köle erkekte olabilir, kadın da olabilir. Mu'minun Sûresi'ndeki bu ayetlerde geçen köle kavramını kadın ve erkek ikisi için de anlamamız lazım.

Ayette geçen ezvâc ifadesi hem erkek hem de kadınlar için kullanılıyor. Bunun içindir ki "**mâ meleket eynahum" ifadesi** sadece cariyeyi kastetmez, erkek köle için de kullanılır. Sağ elinin altındaki hizmetçiler. Sağ el anlaşma demektir.

O, onun orasını gördü, dalga geçti, böyle ibadet etti diye kınamayın denmektedir. Burada sıcaklığın çok yüksek olduğu ve insanların iç çamaşırı giymediği ve sadece uzun bir bezi sarıp evin içinde eğilip kalktıkları, banyo yaptıkları, evin dışında tuvalet ihtiyacı gördükleri bir ortamdan, bir zaman diliminden bahsedildiğini unutmayalım.

Her türlü dikkate rağmen kendiliğinden, yani fark edilmeden açılan yerlerinden dolayı da onlar kınanmazlar ifadesi gelmiş.

Bu durumu Nur Sûresi 31 şöyle anlatıyor:

" Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, edep yerlerini muhafaza etsinler görünen kısımlar müstesna… (Nur 31)

Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar. Adamın orası burası açılmış, dönüp de bakmasınlar. Edep yerlerini yani furûcahunnelerini korusunlar.

Burada ilk aşamadan bahsediliyor, yani edep yerlerini muhafaza etsinler, görünen kısımlar müstesna… Muhafaza etmeye çalışmış ama ola ki temizlik yaparken baldırı açılmış, kolu açılmış, bir yeri açılmış. Sonuçta bir bez parçası. Filmlerde o kışlık elbiselerle geziyorlar, yok öyle bir şey.

Furûc ve ırz koruma arasındaki farkı çok net şekilde anladık. Furûcu örtmek başka bir şeydir, ırzı korumak başka bir şeydir.

Bu kadar ikisi arasında büyük bir fark varken basit bir örtünme emrini ırza ve namusa bağlayıp, oradan cariye ve cinsel ilişki iması çıkarılmış ve Kur'an'ın nikâh ile ilgili muhkem emirlerine aykırı, zinaya yol açan teviller, tefsirler, uygulamalar, kitaplar yazılmıştır maalesef. Meâric Sûresi'nde de aynı bağlam var.

"Onlar salatlarında daimdirler. Ve onların mallarında malum bir hak vardır. İsteyenler ve mahrum olanlar için." (Meâric: 23-25)

" Ve onlar, (furûclarını) edep yerlerini muhafaza edenlerdir. Zevceleri veya sağ ellerinin malik oldukları müstesna. Artık muhakkak ki onlar kınanmazlar." (Mearic:29-30)

Kadın veya erkek olsun, namazda üzerinin açılmasına sebep olacak her tür giysi onun huşusuna olumsuz yönde etki ettiğini görüyoruz.

Şöyle bir soru aklımıza geliyor: Evde tek başımızayız. Zifiri karanlık. Ben burada çok üstüme dikkat etmeden de namaz kılabilir miyim? Veya bayanlar kapanmadan namaz kılabilir mi?

Zaten Allah seni yaratmış, senin her şeyini biliyor. Burada önemli olan açıklığın insanın kendi huşusuna zarar vermesidir. Kimse seni görmese bile o tarz bir namaz kılmak senin huşunu, saygını olumsuz etkiliyor. O zaman o gece karanlığında bile örtünü örtün, Rabbine saygı ile namazını kıl denmesi bu yüzdendir. Salatın ikamesi, özellikle evlerde giyim kuşamın Kur'an'ı Kerim ile bir irtibat kurulduğunu görüyoruz.

Bakın Ahzâp Sûresi 33: *"Evlerinizde vakarınızla oturun. Evvelki cahiliye zamanındaki gibi açmayın. Namazı ikame edin ve zekâtı verin. Allah ve O'nun Resul'üne itaat edin. Ey ehlibeyt! Allah sadece sizden günahları gidermek ve sizi temizlemek istiyor."*

Evlerinizde vakarınızla oturun. Evde kölen var, eşin var, çocukların var. Evvelki cahiliye zamanındaki gibi açmayın. Demek ki cahiliye kadınları evde furûclarını muhafaza etmeden geziyorlarmış. Umursamıyorlarmış.

Rabbimiz: "Bu cahiliye ahlakı, bunu bırakın. Vakarınızla oturun, namazı ikame edin ve zekâtı verin." diyor. Hemen namaz ve zekât geldi. Allah ve O'nun Resul'üne itaat edin. Ey ehlibeyt! Ey evin halkı! Allah sadece sizden günahları gidermek ve sizi temizlemek istiyor.

Giyim kuşamın namazla ifadesi şu ayette de ifade edilmiştir. Araf Sûresi 31: "Ey Ademoğulları, her mescide gittiğinizde ziynetlerinizi alınız."

Burada ziynet mal, mülk, para, pul, makam, mevki, eşya gibi maddi şeyler de olabilir; ahlak, edep, vakar, güzel amel de olabilir. **Yani mescide geliyorsun, yeni mümin olmuşsun, oran buran açık gelme diyor. Ziynet yani giyim kuşam, bunu üstüne al öyle gel diyor.**

(Mu'minun 74/7)

فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَأُوْلٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُونَۚ

Femeni-bteğâ verâe żâlike feulâ-ike humu-l'âdûn*(e)*

Artık kim bunun arkasında bir şey ararsa artık onlar haddi aşmışlardır.

Şimdi bunu cinsel ilişkiye bağlarsan, zincirleme bütün ayetlerin manalarını tahrip etmiş oluyorsun. "Dine bir şey eklemeyin, çıkarmayın" derken bir anda cariyesi ile ilişkiye girmiş niyet kuyusuna dönüşüyor.

Ayette "'âdûn" kelimesi geçmiş; sınırı aşmak, haddi aşmak manasına geliyor. Müşriklerin dışardan gelen hacılara, ***"bu elbiseler ile günah işlediniz, onları çıkarın, bizim verdiklerimiz ile tavaf yapın, namaz kılın"*** dayatmaları, haddi aşmak olarak bu ayette örneklendirilir, anlatılır.

Tüm ibadetlerin amacı, kulluğun daha sağlıklı bir şekilde yapılmasına katkı sağlamaktır. İbadetler, kulluğun daha sağlıklı olması için bir amaç değil, araçtır.

(Mu'minun 74/8)

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَۙ

Velleźîne hum li-emânâtihim ve'ahdihim râ'ûn*(e)*

Ve onlar, emanetlerine ve ahdlerine riayet edenlerdir.

Eğer fecri korumadan bazı ibadetleri yaparsan, beden emanetine ve Rabbe verdiğin söze de riayet etmemiş olursun.

Başkalarının bize verdiği şey emanettir. Bizim onlara verdiğimiz de ahittir. Her ikisinin bir ayette yer alması ve "buna riayet ederler" fiili ile ifade edilmesi de emanet ve ahdin birbiri ile yakın anlamlı, aynı konu için kullanıldığını gösteriyor.

Kişinin bedeninin kendisine emanet olarak bırakılması, onu verenin rızasına uygun davranması, temerrütten uzak durması ve bedeni veren Allah'u Teala ile yapmış olduğu ahde riayet etmesi anlamına geliyor.

Furûc benim değil mi? İstediğime açarım, olmaz. O beden senin değil. Zamanı geldiğinde sana emanet olarak verilen bu bedeni, mülkü sahibine tekrar geri vereceksin.

Bu bakımdan namaz ve oruç bedenin şükrü iken, zekât, infak ve sadakada verilen maddi imkânların şükrüdür. Allah bize bir beden emanet etmiş, bize organları emanet etmiş, bize mal mülk emanet etmiş. Aslında en büyük ihanet bu manada yaratanın verdiği emanete ihanettir.

Kur'an öncelikle bizde **"her şey emanettir"** bu bilinci inşa ediyor. Emanet eden Allah, emanet edilen insan. Emanetin verilmesinin amacı imtihan. Emanete ihanet Allah'a karşı günah olur; insana karşı, sosyal hayata karşı bu suç olur.

(Mu'minun 74/9)

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

Velleżîne hum 'alâ **s**alevâtihim yu*h*âfi**z**ûn*(e)*

Ve onlar namazlarını muhafaza edenlerdir.

Namaz önce bilgiye dayalı huşu ile eda edilmelidir. Anlam ve amaçtan koparılan ibadetlerin sadece kabuk olduğu ve hayata yansımadığı da dile getirilmiştir. Müminler zekât ile arınmalıdır.

Namazın edası sırasında mümine yakışan bir kılık kıyafet seçilmelidir. Zira bu hal huşuya katkı sağlamaktadır. İşte böyle yapılan bilinçli her ibadet, bozulmadan ve sıradanlaşmadan kendini korur.

Allah'ın kabul ettiği namaz sadece paylaşanların kıldığı namazdır. Ancak bu paylaşmaya riya bulaştırmamak lazım. Yoksa Maun Sûresi'nin ilk beş ayeti karşımıza çıkar. Allah'a yönelerek yapılan bireysel telkin ve talimler olan namaz, hayatta mutlaka merhamet, paylaşma, sabır, hakkaniyet ve tevazu olarak yansımak zorundadır.

(Mu'minun 74/10-11)

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ

الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Ulâ-ike humu-lvâriśûn*(e)*

Elleżîne yeriśûne-lfirdevse hum fîhâ ħâlidûn*(e)*

İşte onlar varis olanlardır
Onlar Firdevs cennetine varis olacaklardır. Onlar orada hâlittir.

10'uncu ayete kadar müminlerin özellikleri ile ilgili altı tane emir okumuştuk. 10'uncu ayette onların varis olmalarından bahsetmektedir.

Buradaki varis olmakla 11'inci ayetteki varis olmanın bir farkı olması gerekir. Çünkü 11'inci ayette "Onlar Firdevs cennetine varis olacaklardır" dedikten sonra üstteki varis demeye ihtiyacı var mı? Sadece onlar Firdevs cennetlerine varis olanlardır dese 10'uncu ayete gerek var mı? Gerek yok. O zaman neden iki kere tekrar ediyor? Hiç 10'uncu ayeti koymasak, sadece 11'inci ayet yine aynı manayı veriyor diye düşünürüz.

Burada iki tane varis olma var. Birincisi dünyada Kurân'i bir geleneğe varis olma, **ikincisi ahirette** bu mirası devam ettirmenin sonucunda Firdevs cennetlerine varis olmadır. Kurân'i bir kültür oluşturup bu marufu nesilden nesile aktarmak, miras olarak bunu yaşatmak manasında kullanılmış.

Miras olarak yaşatmamız gerekenler Mu'minun Sûresi'nin ilk dokuz ayeti idi. Firdevs cennetlerine varis olanlar; namazı huşu ile kılıp boş ve anlamsız şeylerden yüz çevirmek, zekât ile paylaşıp arınmak, insana yakışan bir duruş ve giyim ile emanete ve ahitlere riayet ve muhafaza edenlerdir.

Böylece bir kültürü nesilden nesile aktaranlar Firdevs cennetlerine varis olur deyip 11'inci ayeti bu şekilde okumamız gerekir. Çünkü Kurân'ı Kerim'de hiçbir zaman gereksiz kelime olmaz. Mutlaka farklı bir vurgusu vardır. Zaten 10'da cennetten bahsetmemiş. Hani onlar kitaba varis oldu, Süleyman Davut'a varis oldu gibi dünyadaki varis olma durumunu anlatırken 11'i ahirete götürüyoruz.

Firdevs Kurân'ı Kerim'de iki yerde geçer. Biri Mu'minun Sûresi 11'inci ayeti, diğeri ise Kehf Sûresi 107'nci ayette **"Cennet-ül Firdevs"** olarak geçmektedir. Firdevs kelimesinin menşei ve anlamı hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüş.

Eğer bu kelime bu şekilde anlatılmış ve bir açıklama yapılmamış ise Kurân'ın indiği dönemdeki insanların bu kelimeyi bildiğini veya kullandığını çok net olarak anlayabiliyoruz.

Kurân'ın indiği dönemde bu kelime, etrafı sık çalılarla kapalı, yeşilliklerle kaplı, saklı cennet manasında kullanılmış. Dışardan bakıldığı zaman içerden görünmeyen bahçeler için Firdevs bahçeleri, Firdevs cennetleri kullanımı var. Arapların bu kelimeyi İslam'dan önce de kullandıklarını görmekteyiz. Kelimenin aslı pehleviceden yani eski Farsçadan geliyor. Etrafı duvarlarla, çalılarla çevrili kapalı yer.

(Mu'minun 74/12)

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ

Velekad ẖalekne-l-insâne min sulâletin min ṭîn*(in)*

Ve doğrusu biz insanı çamurdan süzerek yarattık.

Firdevs cenneti ile bu ayetin nasıl bir alakası var? O zaman Firdevs cenneti ile insanın yaratılması arasında bir bağlantı olması gerekir. Konunun bir anda Firdevs cennetinden insanın yaratılmasına geçmesi ve iki cümle arasında "ve" bağlacının bulunması, insanın tabiat olarak bol yeşillikli, soğuktan ve sıcaktan korunmuş, korunaklı, saklı bir cennet olan bu Firdevs cennetinde ilk defa yaratıldığı fikrini aklımıza getirmekte. Zaten Hz. Adem'in cennetinde üşümek yok, sıcak yok, aç kalmak yok, açıkta kalmak yok. Tam Firdevs cennetini anlatıyor.

Cennet kelimesi Kurân'ı Kerim'de Kalem Sûresi 17'de dünyadaki bahçedeler için kullanılır. Bahçe sahipleri aslında cennet sahipleri. O ürünün hasılatından fakir-fukaraya vermeyenler cennet sahipleridir. Bahçe sahipleri diye çeviriyoruz. Aynı kelimeye bazı yerlerde bahçe sahipleri, bazı yerlerde cennet diyorlar. O yüzden sanki farklı iki kelimeymiş gibi algılıyoruz. Ama hepsi cennet. Firdevs kelimesi de bazen dünyevi bahçe, bazen de ahiretteki bahçe olarak kullanılmaktadır.

Bir de **"min sulâletin min tîn"** kelimesi var. Biz bu sulâle kelimesine bir şeyi içinden çekip çıkarılan nesne demiştik. Bir toplumun içerisindeki sülaler aslında o toplumun içerisindeki grupları oluşturur. Toprağın içinde de bu tarz insanın hammaddesinde bulunan maddeler var. O maddeler bir şekilde topraktan süzülerek insan yaratılmış. İnsandaki temel elementler olan organik ve inorganik maddeleri biz toprakta da bulmaktayız. Bu organik ve inorganik maddeleri bir süreçte ayrılıp hücreyi oluşturmasından bahsedildiği kanaatindeyiz. Bunu zaten Secde Sûresi 7 ve 8'de okumuştuk. Yani dünyada saklı bir bahçe var. O saklı bahçede nefsi vahide dediğimiz ilk hücre oluşmaya başlamış.

Peki burada neden beşer kelimesi değil de insan kelimesi seçilmiş?

Ayette "Biz insanı çamurdan süzerek yarattık" diyor. Bazı ayetlerde de Allah beşerî topraktan yarattığından bahsediyor. Böyle bir ayrım vermiş Kurân'ı Kerim. Bu ayrımın sebebi anlatımda özet bir anlatım varsa insan kullanılıyor. Ayrıntı ve detay verilecekse, aşamalar tek tek anlatılacaksa beşer ifadesi kullanılıyor. Yani bu sürecin hammaddesi toprak ve su, en kâmil noktası ruhla buluşan insan.

Kurân'ı Kerim henüz daha ruh üflemeyi anlatmadıysa orada beşerî kullanmakta. Eğer ruh üflemeyi de içine katıp genel bir anlatım yapıyorsa, orada insan kelimesini kullanmaktadır.

Beşerin insan haline gelmesi de zaten vahiyle, ruhla gerçekleşecek. Hepsi birer aşamadır, hepsi milyonlarca yıl süren işlerdir. Bunu da İnsan Sûresi'nin ilk ayetinden okuyoruz: "O insan tarih sahnesinden çıkıncaya kadar çok da değerli bir şey yapmadı".

(Mu'minun 74/13)

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ

Śumme ce'alnâhu nu**t**feten fî **k**arârin mekîn*(in)*

Sonra onu, istikrarlı bir mekânda bir nutfe kıldık.

Burada "karârin mekîn" ifadesi geçmektedir. Bu ifade; sağlam yer, oturaklı ve korunaklı bir merkez anlamına gelir. Yani ilk hücre oluştuktan sonra nutfe hâline gelmektedir. Nutfe hâline gelebilmesi için de sağlam bir ortama sahip olması gerekmektedir.

Nutfenin, yumurta ile birleşmesinden sonra oluşan hâline döllenmiş yumurta diyebiliriz. Anne karnında rahim duvarına asılı olan bu yapının, korunaklı bir ortamda tekrar insan şekline dönüşmesi anlatılmış olabilir. Ancak biz burada ilk insandan bahsediyoruz. Bu durumda, ilk prototipin nasıl yaratıldığının anlatılıyor olması da mümkündür. Yani ilk hücre, sağlam ve korunaklı bir yerde nutfe kılınmıştır.

Rabbimiz "biz yerleştirdik" demektedir. Kur'ân'da hiçbir yerde "tesadüfen oldu" ya da "radyoaktif ışımalarla bir mutasyon sonucu oluştu" gibi bir ifade bulunmaz. Tüm anlatımlarda "ben" değil, "biz" ifadesi kullanılmaktadır.

(Mu'minun 74/14)

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ ؕ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِيْنَ

Śumme ħaleknâ-nnuṯfete 'alekaten feħaleknâ-l'alekate muḍġaten feħaleknâ-lmuḍġate 'izâmen fekesevnâ-l'izâme laḥmen śümme enşe/nâhu ħalkan âħar*(a)*[c] fetebâraka(A)llâhu aḥsenu-lħâlikîn*(e)*

Sonra da nutfeden bir alaka yarattık. Böylece alakadan bir mudga, mudgadan da kemikleri yaratıp kemiklere et giydirdik. Onun ahirini de başka bir yaratılışla inşa ettik. Öyle ki Allah, mübarektir, en güzel yaratıcıdır.

Ahiri ne olmuş oldu? Biz ahirette biz başka bir şekilde dünyaya geleceğiz. Böyle hücre ve anne rahmi gibi yaratılış sürecinden geçmeyeceğiz. Rabbimiz başka bir yaratılışla ahirini, geleceğini inşa ettik diyor.

Bu ifade şu manaya da gelebilir: İnsan, anneden doğduktan sonra gelişimini farklı bir fizyoloji ile sürdürür. Yani bir hücrenin bebek olma süreci ile bir bebeğin yetişkin bir insan olma süreci birbirinden farklıdır. Bu ayet, bu iki sürecin farklılığını da anlatıyor olabilir.

Ancak bağlama baktığımızda, aşağıda ölümden ve tekrar dirilmeden bahsedildiği için bu ifadeyi ahirete götürmemiz de mümkündür.

"Alaka" kelimesi yapışmak, ilişmek anlamına gelir. Günümüzdeki karşılığı, göbek kordonu ile anneye bağlı olan embriyodur. "Mudga" safhası ise küçük hücrenin içindeki bölünmeleri ifade eden aşamadır.

Marula dediğimiz aşamada kök hücreler bulunmaktadır. Bu kök hücrelerin her biri ileride farklı organlara dönüşecektir. Kimi beyin, kimi karaciğer, kimi böbrek olacaktır. "Mudga" denilen bu çiğnemlik et parçasından organlar ve organeller oluşmaktadır.

Devamında kemiklerin yaratılması ve kemiklere et giydirilmesi anlatılmaktadır. Hac Sûresi'nde bu durum beşere atıf yapılarak ifade edilmiştir. Fetüs henüz iki milimetre iken omurlar ultrasonla sayılmaya başlanır. Sekizinci haftada kemikler oluşmaya başlar. Omurlar ve omurga belirgin hâle gelirken ayak parmakları da ayrışmaya başlar. Aynı haftada gövde duvarı, kas katmanları ve spinal kas tabakaları iskeletin üzerine yerleşerek gelişir.

"Tebâreke" kelimesi, üreme ve artış anlamına gelen "berk" ve "bereket" kökünden, tefâul kalıbında türetilmiştir.

"Onun ardından başka bir yaratılışla inşa ettik" ifadesi de Allah'ın bu bereketli yaratışına işaret etmektedir.

Ayrıca ayette "ahsenu'l-hâlikîn" ifadesi geçmektedir. Bu ifade "en güzel yaratıcı" anlamına gelir ve bir kıyas cümlesidir. Bu noktada "başka yaratıcılar mı var?" sorusu akla gelebilir.

Burada özellikle "en güzel yaratıcıdır" ifadesinin seçilmiş olması dikkat çekicidir. Tefsirlerde, Kur'ân'ın indiği dönemde Arapların "halk etmek" yani yaratmak kavramını insanlar için de kullandıkları, bunu üretmek ve ortaya koymak anlamında ifade ettikleri belirtilir.

Yani Araplar "yaratma" fiilini sadece Allah'a isnat etmiyor, ancak "bedî" yani yoktan, eşsiz ve benzersiz yaratmayı yalnızca Allah'a nispet ediyorlardı. Bu nedenle "bedî olanların en hayırlısı" gibi bir ifade Kur'ân'da geçmez.

Türkçede "bedî" kavramının tam karşılığı olmadığı için bu iki anlam genellikle tek bir "yaratma" kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu da zamanla "Allah tek yaratıcıdır" şeklinde bir anlayışın yerleşmesine sebep olmuştur.

Oysa Kur'ân'ın dilinde Allah, tek yoktan var edendir ve en güzel yaratıcıdır. Bu ayrım önemlidir.

Kur'ân'da yaratma fiili sadece Allah'a isnat edilmemiştir. Buna örnek olarak Âl-i İmrân Sûresi 49. ayette Hz. İsa'nın çamurdan kuş yapması gösterilebilir. Burada yapılan şey de "yaratma" olarak ifade edilmiştir.

Günlük dilde de "bu resmi nasıl yaratmış" gibi ifadeler kullanırız. Ancak edeben "yarattım" yerine "yaptım" demeyi tercih ederiz. Kur'ân'da ise bu tür kullanımların yer aldığı görülmektedir.

İnsan, var olan maddelerden yeni şeyler ortaya koyabilir. Hz. İsa çamurdan kuş yapmıştır. Putperestler de çamurdan put yapmıştır. Bu anlamda bir şey "yaratmaktadırlar", ancak yoktan var etmemektedirler.

Burada Allah bir kıyas yapmaktadır: Bir tarafta Allah'ın çamurdan yarattığı insan, diğer tarafta putperestlerin yaptığı, konuşamayan ve hiçbir işe yaramayan putlar vardır. Bu karşılaştırma ile "esere bakarak müessiri anlama" çağrısı yapılmaktadır.

(Mu'minun 74/15)

ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُوْنَۗ

Śumme innekum ba'de żâlike lemeyyitûn*(e)*

Sonra muhakkak siz, elbette öleceksiniz.

Bu muazzam yaratılışta insanın içine bir ölüm programı yerleştirilmiştir. Rabbimiz, insanı topraktan ve anne karnından yarattığını ifade ettikten sonra, **onun içine bir geri sayım sayacı yerleştirdiğini;** yani her insanın mutlaka öleceğini bildirmektedir.

Bu itibarla zamanla insan vücudunun yenilenme hızı düşer, metabolizma yavaşlar ve insan kaçınılmaz sona, yani ölüm gerçeğine doğru ilerler. Bu yasanın istisnası yoktur. **Her insan ölmek için doğar, dirilmek için ölür.**

(Mu'minun 74/16)

ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ

Śumme innekum yevme-l**k**iyâmeti tub'aśûn*(e)*

Sonra muhakkak ki siz, kıyâm günü diriltileceksiniz.

Neden "kıyamet günü" demedik de "kıyâm günü" dedik? Çünkü toplumumuzda kıyamet, son saat ve genel bir yıkım olarak anlaşılmaktadır. Bu nedenle iki anlamı birbirinden ayırmak için "kıyâm" ifadesini, yani "kalkış günü" şeklinde kullanıyoruz.

İnsanın ölüp yok olması, aslında arzuladığı bir durum değildir. İçimizde bir ölümsüzlük duygusu vardır. Dünyada hiç kimse yok olup gitmek istemez.

Peki bu duyguyu bize kim yerleştirdi?

Fussilet Sûresi'nin 53. ayetinde ***"Size hem dış dünyada hem de kendi nefislerinizde ayetlerimizi göstereceğiz"*** ifadesi yer almaktadır.

Yani ölümsüzlük duygusu, insanın kendi içinde bulunan bir ayet, bir işaret olabilir. Bu durum, yeniden dirilmeye yönelik içsel arzunun da bir delili olarak değerlendirilebilir.

Çünkü insanın canı neyi istiyorsa, onun dünyada bir karşılığı vardır. Dünyada karşılığı olmayan bir şeyi insan arzulamaz. Ölümsüzlük isteği de buna dahildir. Bu da onun bir karşılığının olduğunu gösterir; ancak biz şu an bunu göremiyoruz.

(Mu'minun 74/17)

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ ۖ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ

Velek**k**ad ħalek**k**nâ fevk**k**akum seb'a ṭarâ-i**k**a vemâ kunnâ 'ani-lħalk**i** ġâfilîn*(e)*

Ve doğrusu biz, sizin üzerinizde yedi yol yarattık ve biz yaratmaktan da gafil değiliz.

Ayette "biz yarattık" denilerek çoğul bir kullanım yapılmıştır. Bu da yaratılış sürecinde farklı unsurların devreye girdiği, zorlu, ince ve kırılgan bir süreçten bahsedildiğini gösterir. Yani toprak ve çamur, insan hâline gelene kadar oldukça zahmetli ve çok aşamalı bir süreçten geçmiştir.

Ayeti bağlamı ile birlikte okumamız gerekir. Bu nedenle konuyu uzay, gezegen veya atmosfer gibi alanlara taşımamak gerekir.

"Yedi yol" ile neyin kastedildiği konusunda müfessirler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak Kur'ân'ın bütününe baktığımızda, burada geçen "yedi yol" ifadesinin insanın yaratılış süreci ile doğrudan ilgili olması gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim ayetin sonunda "biz yaratmada gafil değiliz" denilmektedir. Bu nedenle gezegenlerin yörüngeleri gibi yorumların bağlamla uyumlu olmadığı görülmektedir.

"Gaflet" önemsememek anlamına gelir. Yani yaratıp dünyaya bırakmak, ardından müdahale etmemek ve kendi hâline terk etmek gibi bir durumu ifade eder. Rabbimiz böyle bir yaratma anlayışını reddetmekte ve "biz böyle değiliz" demektedir. Yani insanı yaratıp başıboş bırakmadığını, aksine onu zorlu ve çok aşamalı bir süreçten geçirerek var ettiğini ifade etmektedir.

Bu yedi farklı yolu, süreci Kurân'a sorduğumuzda şöyle bir tablo karşımıza çıkıyor:

1. Yol: Min turâbin; toprak türünden (Hac Sûresi 5)
2. Yol: Min tin; çamur türünden (Enam Sûresi 2)
3. Yol: **Min** sulâletin **min** tîn; süzülmüş çamur türünden (Mu'minun Sûresi 12)
4. Yol: **Min hamein mesnun;** yoğunlaşmış çamur türünden (Hicr Sûresi 28)
5. Yol: **Min s**al**s**âlin; ses veren balçık türünden (Hicr Sûresi 26)
6. Yol: Min **t**înin lâzib(in); yapışkan balçık türünden (Saffat Sûresi 11)
7. Yol: Min **salsalin kel**fehhar; ses veren pişirilmiş balçık türünden (Rahman Sûresi 14)

İnsan, tam yedi farklı süreçten geçerek bugünkü hâline ulaşmıştır. Rabbimiz zaten "Her canlı şeyi sudan yarattık" buyurmaktadır. Su burada bir hammaddedir. Çamurun içinde de balçığın içinde de su vardır; yani su her şeyin temelinde yer alır ve bir zemin oluşturur.

"Yedi yol" ifadesi de bu zeminden ayrılarak ilerleyen farklı aşamaları anlatıyor olabilir. Görüldüğü üzere insan, son ve kâmil hâline gelene kadar bu yedi farklı ve zahmetli süreci katetmiş, sonunda da beşer olarak yaratılmıştır.

"Yaratmada gafil olmamak" ifadesi, beşerin milyonlarca yıl süren bu yaratılış sürecinde bir aşamadan diğerine geçerken hiçbir ihmalin söz konusu olmadığını anlatır.

Suda başlayıp yeryüzüne yayılan bu muazzam çeşitliliğin her aşamasında ilahî bir müdahalenin bulunduğu, Kur'ân'ın açık ifadesidir. O hücre bir aşamadan diğerine geçerken herhangi bir tesadüf ya da rastgelelik yoktur. "Yarattık ve bıraktık, o da kendi kendine gelişti" şeklinde bir anlatım bulunmaz. Aksine, her aşamada, her değişimde ve her dönüşümde ilahî bir müdahalenin, ilahî bir dokunuşun olduğu "yaratmada gafil değildik" ifadesiyle vurgulanmaktadır.

(Mu'minun 74/18)

وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَاَسْكَنَّاهُ فِي الْاَرْضِ ۖ وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍ بِهٖ لَقَادِرُوْنَ ۚ

Veenzelnâ mine-ssemâ-i mâen bi**k**aderin feeskennâhu fî-l-ar**d***(i)*(s) ve-innâ 'alâ żehâbin bihi le**k**âdirûn*(e)*

Ve biz semadan bir ölçüyle su indirdik. Böylece onu yeryüzünde tuttuk. Ve muhakkak ki biz, onu elbette gidermeye kadiriz.

Suyun ölçü ile indirilmesi, yaratılışın ve onun devamının belirli bir düzen ve matematik çerçevesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Burada geçen "bi kaderin" yani "bir ölçü ile" ifadesi, ölçüsüz, hikmetsiz ve rastlantısal hiçbir şeyin olmadığını ifade eder.

Belki de yukarıdan gelen buzulların içinde ilk DNA'mız da bulunuyordu. DNA ve RNA'nın bu şekilde taşınmış olması da mümkündür. Çünkü cansız bir ortamda DNA ve RNA'nın oluşması oldukça zordur.

(Mu'minun 74/19)

فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ بِهٖ جَنّٰتٍ مِنْ نَخِيْلٍ وَاَعْنَابٍ ۖ لَكُمْ فِيْهَا فَوَاكِهُ كَثِيْرَةٌ وَمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ۙ

Feenşe/nâ lekum bihi cennâtin min nehîlin vea'nâbin lekum fîhâ fevâkihu keśîratun veminhâ te/kulûn*(e)*

Böylece onunla sizin için hurma ve üzüm cennetleri inşa ettik. Orada sizin için onların pek çok meyvesi vardır ve onlardan yersiniz.

Neden özellikle hurma ve üzüm zikredilmiştir? İncir veya başka bir meyve neden anılmamıştır?

Çünkü bunlar o dönemde önemli birer nimetti. Ancak insanlar bu nimetleri alıp şaraba dönüştürmüşlerdir. Bu nedenle bu meyveler özellikle seçilmiştir. Rabbimiz adeta, "Sizin yemeniz için yarattım, fakat siz onları şaraba dönüştürdünüz" demektedir.

Burada "inşâ" kelimesi geçmektedir. Bu kelime ister insan ister toplumlar için olsun, yaratılış sürecini anlatırken kullanılan bir ifadedir. İlk temel bir tohumdur ve bu tohumun üzerine aşama aşama büyüyüp gelişme sürecini ifade eder.

Bu ayet aynı zamanda tüm canlıların temelinin su olduğunu da göstermektedir. Enbiyâ Sûresi 30. ayete atıfla, *"Biz canlı olan her şeyi sudan yarattık"* buyurulmaktadır. Hurma ve üzümün özellikle zikredilmesi de bunların sarhoş edici özelliklerinden dolayıdır.

(Mu'minun 74/20)

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ

Veşeceraten taḫrucu min ṭûri seynâe tenbutu bi-dduhni veṣibġin lilâkilîn*(e)*

Ve Tûr-i Sina'da bir ağaç vardır ki, yağ çıkar. Ve yiyenler için bir katıktır.

Kur'ân-ı Kerîm neden bütün zeytin ağaçlarından elde edilen zeytinyağlarının şifa olmasından bahsetmek yerine Tûr-i Sînâ gibi bir yer ismi vermektedir? Çünkü burada, Ehl-i kitabın bildiği bir coğrafyaya ve orada yetişen belirli bir ağaca dikkat çekilmektedir. Bu bilgi sahabeye de aktarılmaktadır.

Ayetin bağlamına baktığımızda, gökten su indirildiği, bu su ile hurmalıkların ve üzüm bağlarının sulandığı, aynı su sayesinde Tûr-i Sînâ'daki bir ağaçtan da yağ elde edildiği anlatılmaktadır. Bu yağın da tıpkı diğer meyveler gibi bir katık olduğu, ayetin sonunda ifade edilmektedir.

Peki bağlam içinde Tûr-i Sînâ'daki bu zeytin ağacının özellikle zikredilmesinin hikmeti nedir?

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, bu ve benzeri ayetler rastgele söylenmiş sözler değildir. Her ayetin hem indiği dönemde hem de sonraki dönemlerde hikmetli bir karşılığı vardır.

Mu'minûn Sûresi'nin 20. ayeti, kökleşmiş ve sorgulanmayan bazı inançlara verilmiş hikmetli bir cevap olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ayetle birlikte, üzüm ve hurma ne ise zeytin ve ondan elde edilen yağın da o olduğu ifade edilmektedir. Yani meyvelerin ve ürünlerin besin değeri açısından farklılıkları olsa da hiçbirinin diğerine mutlak bir üstünlüğü yoktur.

Ayetin indiği dönemde de günümüzde de varlığını sürdüren bir inanç söz konusudur: kutsal yağ inancı. Bu inanca göre, belirli yağlar kutsal kabul edilmekte ve bu yağlarla yapılan işlemler kişiye dini bir statü kazandırmaktadır.

Hristiyanlıkta kutsal yağ ile meshedilen kişinin peygamber veya kâhin olabileceğine inanılmaktadır. Kralların tahta çıkmadan önce kutsal yağ ile kutsanması gerektiği, vaftiz sırasında kullanılan suya bu yağın katıldığı bilinmektedir. Bu inanç oldukça köklü ve yaygındır. Kur'ân'daki bu ayetler yalnızca müşriklere değil, aynı zamanda Ehl-i kitaba da hitap etmektedir.

Ortodokslarda kutsal yağ sürme geleneği kapsamında, kilisenin her üyesinin bir peygambere dönüştüğü inancı bulunmaktadır. Hz. Muhammed için ise şöyle demektedirler: "Kutsal yağ ile kutsandın mı? Vaftiz edildin mi? Kilise sana onay verdi mi ki peygamberliğini ilan ediyorsun?"

Çünkü onların inancına göre peygamberlik, Hz. İsa'nın altında bir mertebedir. Kutsal yağ ile meshedilen kilise üyeleri, Mesih'in kâhinliğinden pay almakta ve bu şekilde peygamberlik vasfına sahip olduklarına inanılmaktadır.

Kutsal yağ ile mesh edilmiş tüm Hristiyanlar, gerçeğin bilinçli tanıkları olarak davranmaya çağrılır. Bu durum, Yuhanna 20'de şu şekilde ifade edilmektedir: *"Sizler ise kutsal olan tarafından mesh edildiniz. Hepiniz bilginsiniz, bilgesiniz."*

Kurân burada bu inanca ne diyor? Tasdikliyor mu, ret mi ediyor?

Kur'ân, Sina bölgesindeki zeytinliklerde bulunan ve kutsal kabul edilen ağaçtan elde edilen yağın da diğer yağlar gibi olduğunu ve sadece bir katık niteliği taşıdığını ifade etmektedir. İnsanlar ise bu yağa gereğinden fazla değer yükleme eğilimindedir.

Bu hataya karşı ayette açık ve sade bir cevap verilmiştir: "O sadece bir katıktır." Yani bu yağ, alınır ve yemeğe katılır; bundan ibarettir. Bununla birlikte, kutsal yağ anlayışı 2024 yılında dahi varlığını sürdürmektedir.

Ve bu kutsama anlayışı, Müslümanlar arasında da nesne değiştirerek varlığını sürdürmektedir.

Peygamberin sakalından bir parça alınmakta, cam bir fanus içine konulmakta ve insanlar sıraya girerek onu öpmektedir. Oysa bu tür uygulamalara karşı, ilgili bağlamda şu mesaj verilmiştir: **"O kavanozdaki sadece bir kıldır."** Tıpkı burada ifade edildiği gibi: **"Sadece bir yağdır."**

Bu tür nesnelere aşırı anlam yüklenmemelidir; o, sadece bir kıl, bir kumaş ya da bir eşyadır. Bunun ötesinde kutsallık atfedilmemeli ve bu tür nesneler önünde ritüel oluşturulmamalıdır.

Bu kutsama anlayışı, sakal-ı şerif ve benzeri kutsal emanetler üzerinden Müslümanlara da sirayet etmiştir.

Hz. Ömer'in Hacerü'l-Esved hakkında söylediği, "Bilirim ki sen sadece bir taşsın; ne fayda ne de zarar verebilirsin." sözü, bu Kur'ânî bilincin bir yansımasıdır. Hz. Ömer, o nesneyi varlık hiyerarşisinde olması gereken yere koymuştur. Bu bilinç kaybolduğunda, nesneler zamanla putlaştırılır ve kutsallaştırılır.

(Mu'minun 74/21)

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۖ نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ

Ve-inne lekum fî-l-en'âmi le'ibra*(ten)* (s) nus**k**îkum mimmâ fî bu**t**ûnihâ velekum fîhâ menâfi'u keśîratun veminhâ te/kulûn*(e)*

Ve muhakkak ki enamda sizin için bir ibret vardır. Onların karınlarındakini size içiririz. Ve onlarda sizin için birçok menfaat vardır ve onlardan siz yersiniz.

Karında olanı kim içiriyor? Allah içiriyor.

Eti kim yiyor? Siz yiyorsunuz.

Ayete dikkat ederseniz "etini biz yediriyoruz" değil "sütünü biz içiriyoruz"

"En 'âmda bir ibret vardır" ifadesine bakalım. En 'âm; keçi, sığır, manda ve deve anlamına gelir. Ayette bu hayvanların sütünden bahsedilmektedir. Burada neden "âyet" veya "alâmet" değil de "ibret" kelimesi kullanılmıştır?

"İbret" kelimesi, lügat olarak "geçmek, aşmak" anlamındaki "'abr" kökünden türemiştir. İbret; bilinen bir durumdan bilinmeyene geçiş yapmayı, bir şeyden hareketle hakikate ulaşmayı ifade eder. Yani ibret, bir meseleyi araç kılarak onun ötesindeki gerçeğe ulaşmaktır.

Bu bağlamda **en 'âmın ibret olması**, onların bir yerden bir yere ulaşmayı sağlayan araçlar gibi, insanı da hakikate ulaştıran birer vesile olduğunu gösterir.

Müşrikler, En 'âm Sûresi 139 ve 144. ayetlerde bu hayvanlara aşırı bir kutsallık yüklemişlerdir. Tıpkı kutsal yağ anlayışında olduğu gibi, başka toplumlarda da benzer yaklaşımlar görülmektedir.

Müşrikler şöyle demiştir: *"Bu en 'âm türü hayvanların karınlarında bulunanlar erkeklere aittir ve eşlerimize haramdır."* Böylece meseleyi dinî bir hüküm haline getirmişlerdir.

Ayet ise buna karşılık şu soruyu yöneltir: "Sekiz eşten, koyundan iki, keçiden iki, deveden iki; Allah iki erkeği mi, iki dişiyi mi haram kıldı? Yoksa dişilerin rahimlerindekini mi haram kıldı?" Ardından, onların ilimsizce Allah adına hüküm uydurarak insanları saptırdığı ifade edilir ve "Allah zalim kavimleri hidayete erdirmez" denir.

Bu hayvanlar; etinden, sütünden yararlandığımız ve ulaşımda kullandığımız varlıklardır. Onlara kutsallık atfetmek yerine, gerçek işlevlerini anlamak gerekir. Nitekim ayetin devamında "Onların üzerinde taşınırsınız" ifadesi yer alır. Yani bu hayvanlar birer taşıt ve besin kaynağıdır; kutsal varlıklar değildir.

Bir mekân da kendi başına kutsal değildir. O mekânda yaşananlar ve yapılanlar ona değer kazandırır. Aynı şekilde bir nesneye uğur veya kutsallık atfetmek de temelsizdir; sonuçta o, sadece bir nesnedir.

Ayette "sütü biz size içiririz" ifadesi de dikkat çekicidir. Başka bir ayette ise sütün, kan ve dışkı arasından tertemiz olarak çıkarıldığı belirtilir. Bunun anlamı şudur: Hayvanların ehlileştirilmesi süreci, ilahî yönlendirme ile gerçekleşmiştir. Yabani bir hayvanın sütünden faydalanmak mümkün değildir; önce ehlileştirilmesi gerekir.

Bu hayvanların ehlileştirilmesi sayesinde insanlar avcı-toplayıcı hayattan tarıma geçmiş, süt, yün ve diğer ürünlerden istifade etmeye başlamıştır. Et avlanarak elde edilebilir; ancak süt için hayvanın evcilleştirilmesi gerekir. Bu nedenle "sütü biz size içiririz" ifadesi, bu sürecin ilahî düzen içinde gerçekleştiğine işaret eder.

(Mu'minun 74/22)

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ

Ve'aleyhâ ve'alâ-lfulki tu*h*melûn*(e)*

Ve onların üzerinde ve gemilerin üzerinde taşınırsınız.

Bu durum, hayvanların binek aracı olarak kullanılmasını ifade eder. Bu süreç aşamalı bir gelişimi gösterir: Öncelikle insanlar hayvanların etinden faydalanmış, ardından onları ehlileştirerek sütünden ve yük taşımada yararlanmıştır. Son aşamada ise bu hayvanlar binek olarak kullanılmaya başlanmıştır.

(Mu'minun 74/23)

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ

Vele**k**ad erselnâ nû*h*an ilâ **k**avmihi fe**k**âle yâ **k**avmi u'budû(A)llâhe mâ lekum min ilâhin ġayruh*(u)*[s] efelâ tette**k**ûn*(e)*

Ve doğrusu Nuh'u kendi kavmine gönderdik. Böylece dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kul olun! Sizin için O'ndan başka ilah yoktur. Hala takvalı olmayacak mısınız?

Bütün resullerin tebliğ ettiği hakikati Hz. Nuh da kavmine iletmektedir. Burada sahte kutsallardan, ilahlardan, putlardan ve benzeri batıl unsurlardan sakınmak "takva" olarak ifade edilmiştir.

Kur'ân'da "Allah'a kul olun" emrinin geçtiği her yerde amaç, insanı nesneye, paraya, nefsine veya güce kul olmaktan kurtarmak ve onu değersizleşmekten muhafaza etmektir. Zira âlemlerin Rabbi'nin kimsenin kulluğuna ihtiyacı yoktur.

Hz. Nuh'un kavmine yaptığı bu çağrının ardından ileri gelenlerden bir itiraz gelir. Bu itiraz, Nuh Sûresi 23. ayette şöyle aktarılır: "Sakın kendi ilahlarınızı; Vedd'i, Suvâ'yı, Yeğûs'u, Yeûk'u ve Nesr'i bırakmayın." Böylece Hz. Nuh'un, sahte kutsallar üzerinden kurulan bir inanç sistemiyle mücadele ettiği görülmektedir.

Allah, iyilik ve hakikat için resulleri ve salih insanları vesile kılarken; menfaat peşinde olan müşrikler ise kendi çıkarları uğruna dini ve kutsal değerleri araçsallaştırmakta, yani suistimal etmektedir.

(Mu'minun 74/24)

فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ

Fe**k**âle-lmeleu-lleżîne keferû min **k**avmihi mâ hâżâ illâ beşerun miślukum yurîdu en yetefa**dd**ale 'aleykum velev şâa(A)llâhu leenzele melâ-iketen mâ semi'nâ bihâżâ fî âbâ-inâ-l-evvelîn*(e)*

Onun kavminden kafir meleler dediler ki: "Bu, sizin gibi beşerden başka bir şey değildir. Size üzerinizden fazlasını irade ediyor. Ve eğer Allah dileseydi mutlaka melekler indirirdi. Zaten atalarımızdan böyle bir şey işitmedik.

Peygamberlere ilk karşı çıkan kesim, "mele" olarak adlandırılan gruptur. Anadolu'da bu kavram "molla" şeklinde karşılık bulmuştur. Bu kesim, "Bu, sizin gibi bir beşerden başka bir şey değildir." diyerek itiraz etmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, "bizim gibi" değil, "sizin gibi" ifadesinin kullanılmasıdır. Yani kendilerini halktan ayrı bir konumda görmektedirler.

Bu kişiler şöyle demektedir: "Sizin üzerinizden fazlasını elde etmek istiyor; sizin sırtınızdan menfaat sağlamaya, zenginleşmeye çalışıyor." Bu söylem, aslında kendi durumlarının bir itirafıdır. Çünkü aynı şekilde onlar da dini kullanarak menfaat elde etmektedir.

Devamında ise mollalar şöyle devam ediyorlar: "Eğer Allah dileseydi mutlaka melek indirirdi. Biz atalarımızdan böyle bir şey işitmedik." diyerek itirazlarını sürdürürler. Bu yaklaşım, geçmişi kutsallaştırarak yeniliğe kapalı kalmanın bir örneğidir. İnsanlar çoğu zaman alıştıkları düzeni terk etmek istemez; çünkü yenilik emek ve risk gerektirir.

Başka bir ayette "Babalarımızı bu yol üzerinde bulduk" derler. Yine "Babalarımızın izlediği yola uyarız" veya "Biz bunu babalarımızdan işitmedik" gibi ifadeler Kur'ân'da birçok kez geçmektedir. Bu sözler, helak olan kavimlerin bağlamında zikredilmiş ve bu bakış açısı Kur'ân tarafından eleştirilmiştir. Bu ifadeler, sorgulanmadan kabul edilen, kulaktan dolma bir inancın insanı nasıl açıkça maddi ve manevi felaketlere sürükleyebileceğini göstermektedir. Bu nedenle yeni fikirlere fırsat vermek gerekir.

Bu tepkinin özellikle "mele" olarak adlandırılan kesimden gelmesi, onların kadim uydurmalarla dolu olduklarını göstermektedir. "Mele" (molla) kelimesi, dolu ve donanımlı kişi anlamına gelir. Ancak burada bu doluluk; hakikatle değil, hikâyeler, mitolojiler ve efsanelerle dolu olmayı ifade etmektedir. Bu hurafelerle dolu yapı, onların putlar üzerinden geçim sağlamalarına da zemin hazırlamıştır. Bu nedenle Hz. Nuh hakkında "O, sizin üzerinizden fazlasını elde etmek istiyor" şeklinde bir ithamda bulunmuşlardır.

"Fazlası" olarak çevrilen kelime "faddale"dir. Bu kelime, Kur'ân'da bazı yerlerde lütuf ve ihsan anlamında kullanılırken, bu ayette olduğu gibi olumsuz bir anlamda da kullanılmaktadır. Buradaki kullanım, din üzerinden dünyevi çıkar elde etmeyi ifade etmektedir.

Müşrikler, kendi putlarıyla ilgili hiçbir olağanüstü delil ortaya koyamazken, Hz. Nuh'un yerine meleklerin gönderilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Oysa kendi putları herhangi bir olağanüstülük

göstermemektedir. Putlarının etrafında melekler de bulunmamaktadır. Buna rağmen Hz. Nuh'tan böyle beklentilerde bulunmaları açık bir tutarsızlıktır.

Müşriklerin inanç sistemi, büyük ölçüde efsane ve menkıbelere dayanmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Nuh'a atfedilen somut bir mucize olarak gemi yapması zikredilir. Bunun dışında geçen uzun tebliğ süreci, yani 950 yıllık dönem, gerçek bir zaman dilimi olarak ifade edilmiştir.

Kulaktan dolma, abartılı ve çoğu zaman karşılıklı çıkar ilişkilerine hizmet eden bu anlatılar, putperestler tarafından nesilden nesile aktarılmış; sanki yaşanmış olaylarmış gibi sunularak toplum yanıltılmıştır. Putların kendilerini koruduğu inancı o kadar yaygınlaşmıştır ki, bu düşüncenin uydurma olduğunu söyleyen ve tufan karşısında putların hiçbir şey yapamadığını dile getiren Hz. Nuh, "cinlenmiş" yani aklını yitirmiş biri olarak itham edilmiştir.

(Mu'minun 74/25)

اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ بِهٖ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهٖ حَتّٰى حِينٍ

İn huve illâ raculun bihi cinnetun feterabbe**s**û bihi *h*attâ *h*în*(in)*

O ancak cinnet geçiren biridir. Artık onu bir süre gözleyin!

Bunlar akıl hastalarına nasıl davranıyordu? Eskiden hastaneler olmadığı için bu kişiler zincire vurulur ve parmaklıklar arkasında tutulurdu. Hastayı sakinleştirecek kimyasal ilaçlar da yoktu. Bu tür kişiler çevresine zarar verebilecek durumda görüldüğünde toplum tarafından tehlikeli kabul edilirdi.

Bu hastalar bir süre gözlemlenirdi. İyileşirse bırakılır, iyileşmezse ortadan kaldırılırlardı. Aynı yaklaşımı Hz. Nuh için de uygulamayı planlamışlardı. Nitekim Şuarâ Sûresi 116. ayette şöyle denilmektedir: *"Ey Nuh! Eğer vazgeçmezsen mutlaka seni recmedilenlerden olacaksın."* Bu ifade, daha önce benzer durumdaki kişilere de aynı yöntemin uygulanmış, akıl hastalarını recmetmişler.

Recmetmenin tercih edilmesinin sebebi, uygulayıcının belli olmamasıdır. Herkesin eline bir taş verilerek topluca gerçekleştirilir ve bu şekilde bireysel sorumluluk ortadan kaldırılır. Böylece kan davası gibi sonuçların da önüne geçilmiş olur.

Hz. Nuh'un tufan uyarısına karşı toplumun bu şekilde tepki verdiği anlaşılmaktadır. Sahte ilahların kutsallaştırılması, kısa vadede bazı çıkarlar sağlasa da uzun vadede büyük felaketlere yol açmaktadır. Nuh kıssası bu durumu açık bir ibret olarak ortaya koymaktadır.

Tarih boyunca çıkar odaklarının işine gelmeyen hakikatleri dile getiren kişiler önce "deli", "büyücü" gibi etiketlerle yaftalanmış, ardından toplumsal baskı ve linç ile susturulmaya çalışılmıştır. Bu durum, tarih boyunca tekrar eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

(Mu'minun 74/26)

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ

Kâle rabbi-n**s**urnî bimâ keżżebûn*(i)*

(Hz. Nuh) Dedi ki: "Rabbim! Beni yalanladıklarından dolayı bana yardım et!"

Kavminin Hz. Nuh'u yalanlaması hangi konudadır? Hz. Nuh'un tufan uyarısını inkâr etmişlerdir. "Tufan gelmeyecek, putlarımız bizi korur" şeklinde bir yaklaşım sergilemişlerdir. Hz. Nuh'un kavmini yaklaşan tufana karşı uyardığını ayetten okumaktayız: *"Biz Nuh'u, onlara elem verici bir azap gelmeden önce kavmini uyarsın diye gönderdik." (Nuh 1)*

Buradaki **"elem verici azap" ifadesi** ilk bakışta ahiret azabı olarak düşünülebilir. Ancak Hûd Sûresi 32 ve 33. ayetler, bunun ahiretteki azap değil, dünyada gerçekleşecek tufan olduğunu açıkça göstermektedir.

Nitekim kavmi şöyle demiştir: *"Ey Nuh! Eğer doğru söylüyorsan, bize vaat ettiğin azabı getir."*

Bunun üzerine Nuh şöyle cevap vermiştir: *"Onu size ancak Allah dilerse getirir ve siz de onu engelleyemezsiniz."* Bu ifadeler, söz konusu azabın cehennemden önce dünyada gerçekleşen bir afet, yani tufan olduğunu ortaya koymaktadır. Devamında Hz. Nuh'un yardım talebi ve buna verilen cevap gündeme gelmektedir.

(Mu'minun 74/27)

فَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَآءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ ۙ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ ۚ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوٓا ۚ اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ

Feev*h*aynâ ileyhi eni-**s**ne'i-lfulke bi-a'yuninâ vev*a*hyinâ fe-iżâ câe emrunâ vefâra-t**t**ennûru(ʾ) fesluk fîhâ min kullin zevceyni-śneyni veehleke illâ men sebe**k**a 'aleyhi-l**k**avlu minhum(s) velâ tu**h**â**t**ibnî fî-lleżîne **z**alemû(s) innehum mu**ġ**ra**k**ûn*(e)*

Böylece ona gözümüzün önünde ve vahyimizle gemi yapmasını vahyettik. Öyle ki emrimiz geldiği ve tennur kaynadığı zaman hemen ona her çiftten ikişer tane ve ehlini bindir! Onlardan, haklarında bir söz geçenler hariç. Ve zalimler için bana hitap etme! Muhakkak ki onlar, boğulacak olanlardır.

"Gemiyi gözümüzün önünde yap" ifadesi, "kimin gözünün önünde?" sorusunu gündeme getirir.

Rabbimiz Hz. Nuh'a, gemiyi halkın görebileceği bir yerde inşa etmesini emretmektedir. Yani bu kurtuluş yolu gizli ve kapalı bir şekilde değil, açıkça yapılmalıdır. Kurtuluş yalnızca belirli bir grubun elinde tutulmamalı; toplumun tamamı bu süreci görmelidir. Böylece binmek isteyenler, kendi özgür iradeleriyle gelip binebilecektir.

"Yap" emri de sünnetullahın bir gereğidir. Nitekim Hz. Nuh'a hazır bir gemi verilmemiş, gemiyi kendi emeğiyle inşa etmesi istenmiştir.

Burada "gemi" kelimesinin belirli olarak kullanılması önemlidir. Bu kullanım, Hz. Nuh'un geminin ne olduğunu önceden bildiğini gösterir. Yani Hz. Nuh gemiyi icat etmemiştir; gemi veya benzeri bir araç zaten bilinmektedir.

Kelimenin marife olarak gelmesi de bu durumu destekler. Bu da ilk geminin Hz. Nuh tarafından icat edilmediğini, daha önce bilinen bir şey olduğunu gösterir.

Ayrıca **"vahyimiz ile yap" emri**, geminin nasıl yapılacağından ziyade ne zaman yapılması gerektiğine dair bir zamanlamayı ifade eder. Yani vahiy geldiğinde geminin inşasına başlanması emredilmektedir.

Zulmedenler hakkında "bana hitap etme" uyarısı, gemiye binmeyerek hem kendilerinin hem de ailelerinin ve çevrelerindeki insanların boğulmasına sebep olanlara bir atıftır.

Bu kişiler, kibirleri, atalarından devraldıkları yanlış inançlara körü körüne bağlılıkları ve inatları nedeniyle, başta kendileri olmak üzere çevrelerindeki insanların da ölümüne sebep olmuşlardır. Bu yüzden Allah onları "zalim" olarak nitelendirmektedir; burada özellikle "kâfir" değil "zalim" ifadesi kullanılmaktadır.

Tufan yaklaşırken ve gemi inşa edilirken bu insanların durumu umursamaması, onların bilinçli bir şekilde tehlikeyi görmezden geldiklerini göstermektedir. Bu tutum, zulmün bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. Demirden çalan müteahhit zalimdir. Deprem geliyor belli, fay hattının üzerinde yaşıyorsun. Sen zalimsin kardeşim senin dinini sormam daha.

"Tennûr" kelimesi, Lisanü'l-Arab'a göre "tandır" anlamına gelmektedir. Geminin tandırının kaynaması ifadesi, geminin buhar üreten bir sisteme sahip olduğunu ve harekete hazır hâle geldiğini gösterir.

Her şeyden çifter çifter alması emri, Hz. Nuh'un çevresinde bulunan evcil hayvanları gemiye almasını ifade eder. Bu hayvanların özellikle çift olarak alınması ise, tufan sırasında ve sonrasında geminin yerleşeceği bölgede bir yaşamın devam edebilmesi ve yeni bir hayatın kurulabilmesi içindir.

Yani gemide bulunanların ihtiyacı kadar yiyecek alınması ve gemi karaya oturduktan sonra bir yaşam alanı kurabilmek için gerekli besinlerin ve hayvanların temin edilmesi emredilmiştir. Bu emir, dünyadaki tüm hayvanların toplanmasını kapsamaz.

Zaten tufanın yerel ve bölgesel olması nedeniyle hayvan türlerinin tamamen yok olması gibi bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle, az sayıdaki inananın hem tufan sırasında hem de sonrasında ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için hayvanların çifter çifter alınması istenmiştir. Bu, bir tedbir emridir.

(Mu'minun 74/28)

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّيْنَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Fe-iżâ-steveyte ente vemen me'ake 'alâ-lfulki fe**k**uli-l*h*amdu li(A)llâhi-lleżî neccânâ mine-l**k**avmi-**zz**âlimîn*(e)*

Böylece sen ve seninle beraber olanlar gemiye bindiğinde de ki: "Zalim kavimden bizi kurtaran Allah'a hamd olsun."

Henüz gemi inşaatına başlanmadan önce, bir üst ayette **"gemiyi bizim gözetimimizde yap" emri** verilmektedir. Ardından, gemi tamamlanıp içine binildiğinde okunacak dua bildirilir. Devamında ise *"Rabbim! Beni mübarek bir inişle indir. Sen indirenlerin en hayırlısısın."* ifadesi yer alır.

Böylece, daha gemi yapılmadan önce nereye gidileceği, nasıl hareket edileceği ve hangi sözlerin söyleneceği belirlenmiş olmaktadır. Bu durum, sürecin baştan planlandığını ve bir rota çizildiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu, gemiye binenler için bir teselli niteliği taşır. Çünkü onlar, geride sevdiklerini bırakmış olabilirler. Nitekim Hz. Nuh da kendi oğlunu geride bırakmıştır. Bu nedenle "Zalim kavimden bizi kurtaran Allah'a hamd olsun" ifadesi hem topluma hem de Hz. Nuh'a yönelik bir telkin anlamı taşır.

Şimdi burada neden hamd geldi de şükür gelmedi?

Burada "hamd" kelimesinin tercih edilmesi de anlamlıdır. **Hamd,** genellikle bir zorluk veya sıkıntıdan kurtulmanın ardından yapılan övgüyü ifade eder. Buna karşılık **"şükür",** mevcut nimetlerin devamı ve artışı karşısında yapılan teşekkürdür. Bu bağlamda, zulümden kurtuluş bir "hamd" konusudur.

Gemiye binerken bu ifadelerin söyletilmesi, eski hayatını ve çevresini geride bırakan insanlar için hem bir tebliğ hem de zihinsel bir hazırlık niteliği taşır. Hz. Nuh'un "zalimlerden bizi kurtardın" demesi, yalnızca kavmine değil, kendi durumuna da bir yöneliş ve kabul ifadesidir.

Önceki ayette "zalimler hakkında bana hitap etme" uyarısı yapılırken, burada "zalim kavimden bizi kurtaran Allah'a hamd olsun" denilmesi, Hz. Nuh'un bu sürece önceden hazırlandığını göstermektedir.

Bu bağlamda Kur'ân temel bir ilke ortaya koymaktadır: Zalim bir ortamdan uzaklaşmak, sadece onu terk etmek değil, ondan kurtulmaktır. Aynı şekilde, kötü alışkanlıkları "bırakmak" değil, onlardan "kurtulmak" esastır. Çünkü bırakılan şeye geri dönmek mümkündür; ancak kurtulunan şeye dönüş söz konusu değildir.

(Mu'minun 74/29)

وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

Vekul rabbi enzilnî munzelen mubâraken veente ħayru-lmunzilîn*(e)*

Ve de ki: "Rabbim, beni mübarek bir inişle indir! Ve sen, indirenlerin hayırlısısın.

Bu bereketli ve mübarek yer neresi olabilir? Cudi. Bunu Hud Sûresi 44'ten okuyoruz.

"Vekîle yâ ardu-ble'î mâeki veyâ semâu akli'î veġîda-lmâu vekudiye-l-emru vestevet 'alâ-lcûdiy(yi)(s) vekîle bu'den lilkavmi-zzâlimîn(e)" ***"Ve sular çekildi. Ve emir yerine getirildi. Ve Cudi'nin üzerine gemi oturdu."***

"Cûdî" kelimesinin, bazı lügatlerde cömertlik anlamına gelen "cûd" kökünden türediği belirtilir. Bu kök, Osmanlıcada da "cömertlik, eli açıklık" anlamında kullanılmıştır. Bu bağlamda Cûdî, yalnızca bir dağın adı olarak değil; bereketli, verimli ve yaşamaya elverişli bir yükseltiyi ifade eden bir kavram olarak da anlaşılabilir.

Dolayısıyla ayet, geminin belirli bir özel dağa oturmasından ziyade, bereketli ve uygun bir yaşam alanına yerleştiğini ifade etmektedir. Bu yer, fazla sarp olmayan, toprağı verimli bir bölgeyi anlatır. Dönemin insanlarının bu tür bir bölgeyi biliyor olması da mümkündür.

Hz. Nuh'un nereye gideceği, ne yapacağı ve nasıl hareket edeceği önceden belirlenmiştir. Bu durum, sürecin planlı ve bilinçli şekilde ilerlediğini gösterir. Aynı zamanda bu bilgi, gemidekiler için bir umut ve hedef oluşturur. Çünkü tufan sırasında ve sonrasında insanlar büyük bir belirsizlik ve korku içindedir. "Nereye gideceğiz, nasıl yaşayacağız?" sorularına bu ayet dolaylı olarak cevap verir.

Bu anlatım, sadece Hz. Nuh'un kavmine değil, aynı zamanda Hz. Muhammed ve sahabeye de bir mesaj taşır. Hicret edecek olan müminler için de benzer bir süreç söz konusudur: Zalim bir toplumdan ayrılma, bilinmezliğe doğru bir yolculuk ve Allah'a güven.

Hz. Nuh'a bu bilginin verilmesi, kurtuluşun ve başarının yalnızca Allah'tan geldiği bilincini pekiştirir. Kurtaranın bir kişi değil, Allah olduğu vurgulanır. Bu nedenle övgü, şahıslara değil Allah'a yöneltilmelidir.

Sonuç olarak, insanlar bir vesile olabilir; ancak mutlak kurtarıcı ve başarıyı nasip eden Allah'tır. Bu ayet, tevhid bilincini güçlendiren bir hatırlatma niteliğindedir.

(Mu'minun 74/30)

اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ وَاِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ

İnne fî żâlike leâyâtin ve-in kunnâ lemubtelîn*(e)*

Elbette bunda mutlaka ayetler vardır. Ve muhakkak ki biz belalandırırız.

Bu kıssadaki ayetler, başa gelen bela ve afetlerin doğru tedbirlerle fırsata dönüşebileceğini ve zulmedenlerden kurtuluşa vesile olabileceğini anlatır. Her kriz, beraberinde bir imkân doğurmuştur; aksi halde bu zulüm düzeninden kurtulmak mümkün olmazdı.

Kıssadaki diğer ayetler ise başarının, peygamberler dâhil olmak üzere, şahıslardan değil Allah'tan gelen bir lütuf ve ikram olduğunu vurgular. Ayrıca, geleneksel çözümler yerine gerektiğinde yenilikçi yaklaşımların hayata geçirilmesinin önemine işaret eder.

Sorgulanmamış inançların insan hayatı ve gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri de tufan kıssası üzerinden anlatılmaktadır. "Yüksek bir dağa sığınırım", "Atalarımız böyle yaptı", "Biz bunu atalarımızdan işitmedik" veya "Putlar bizi korur" gibi geleneksel söylemler, insanı felakete sürükleyebilmektedir. Bu nedenle bu tür yaklaşımların sorgulanarak ele alınması gerekir.

Önceki ayette "Sen indirenlerin en hayırlısısın" ifadesi yer alırken, burada kurtuluş doğrudan Allah'a isnat edilmektedir. Kur'an'da tufanın oluşumu anlatılırken çoğul bir ifade ("biz") kullanılırken, kurtuluş tekil olarak Allah'a nispet edilir. Bu kullanım, olayların oluşum sürecinde farklı unsurların rolüne işaret ederken, nihai kurtuluşun yalnızca Allah'tan olduğunu vurgular.

Ayetlerde geçen "bela" kavramı da dikkat çekicidir. Türkçede genellikle olumsuz anlamda kullanılan bu kelime, Kur'an'da hem olumsuz hem de olumlu bağlamda yer alır. "Belâen hasenâ" ifadesinde olduğu gibi, bazı sıkıntılar sabırla karşılandığında hayırlı sonuçlara ulaşmayı sağlar. Bu nedenle bela, sadece bir musibet değil, aynı zamanda bir imtihan ve gelişim vesilesidir.

Sonuç olarak, zulümden kurtulmak için hazırlık ve tedbir şarttır. İnsan, bulunduğu yerden sadece söylemle değil, bilinçli hareket ve doğru adımlarla çıkabilir. Sadece "kahrolsun zalimler" demekle zulüm ortadan kalkmaz; buna karşı gerekli tedbirlerin alınması gerekir.

(Mu'minun 74/31)

ثُمَّ اَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَۚ

Śumme enşe/nâ min ba'dihim **k**arnen âħarîn*(e)*

Sonra da onların arkasından başka bir nesil inşa ettik.

Hz. Nuh ve onunla birlikte gemiden inerek Cûdî'ye yerleşenler zamanla yok olmuş, yerlerine yeni nesiller gelmiştir. Kur'ân'da peygamberler ve toplumları anlatılırken Hz. Nuh'tan sonra isim olarak Hz. Hûd ve Âd kavmi, ardından Hz. Sâlih ve Semûd kavmi zikredilir. Kronolojik akış da bu şekilde ilerler.

"Başka bir nesil inşa ettik" ifadesi, bu yeni topluluklara yeni resullerin gönderildiğini gösterir. Şuarâ 123 ve Kamer 18. ayetlerde de aynı düzen açıkça görülür. Bu bağlamda Mü'minûn 31'de kastedilen neslin Âd kavmi veya onu takip eden Semûd kavmi olduğu anlaşılabilir.

Ayette inşa ettik diyor ihya ettik demiyor. Yeni nesiller inşa ettik. Farkı nedir?

Ayette "inşa ettik" denilmesi özellikle dikkat çekicidir; "ihya ettik" denmez. İnşa, maddi çoğalma ve fiziksel var oluşu ifade ederken; ihya, bunun manevi boyutunu, yani diriltmeyi ve bilinç kazandırmayı anlatır. Bu durumda burada kastedilen, yeni neslin doğması, çoğalması ve yeryüzüne yayılmasıdır.

Nitekim "O, sizi tek bir nefisten inşa etti" (En 'âm 98) ayeti de fiziksel çoğalmaya işaret eder. Önce maddi yapı inşa edilir, ardından ruh verilerek manevi boyut ihya edilir. Gemiden inenlerin, yerleştikleri bereketli topraklarda çoğalarak yayılması da bu kapsamda değerlendirilir.

Peki, Hz. Nuh'un öğretisi ne kadar sürede bozuldu? Hz. Nuh ile Hz. Hûd arasında uzun bir zaman dilimi vardır ve bu süreçte ismi zikredilmeyen birçok resul gelmiştir. Buna rağmen toplumların tekrar şirke yöneldiği görülür.

Bizce 950 yıl sonra Hz. Nuh'un öğretisi unutulmuş, şirk bulaşmış. Bunu da Ankebut Sûresi 14 ve 15'ten şöyle okuyoruz:

*"Ve doğrusu biz, Nuh'u kavmine gönderdik. Böylece onların arasında **1000 seneden 50 yıl** eksik olarak kaldı. Onları tufan almıştı. Ve onlar zalimlerdi. Onu gemi ashabını kurtarmıştık. Ve onu, alemlere ayet kılmıştık. "(Ankebut 14-15)*

Bu ifadede "yaşadı" ya da "ömür sürdü" denmez; özellikle "kaldı" denir. Bu kullanım, biyolojik yaşam süresinden ziyade, Hz. Nuh'un kavmi içindeki tebliğ süresine işaret eder.

Yani ayet, Hz. Nuh'un kaç yıl yaşadığını değil; kavmiyle birlikte ne kadar süre mücadele ettiğini, onların içinde bulunarak mesajını ilettiğini anlatır. "Kaldı" fiili, bir topluluk içinde aktif olarak bulunmayı, onlarla birlikte yaşamayı ve onları dönüştürmeye yönelik çabayı ifade eder. Bu nedenle ayetin vurgusu, ömür uzunluğundan çok, tebliğ süresinin uzunluğu ve sabrın boyutudur.

Bir peygamber bir toplum için ne zaman ölür ne zaman yaşar?

Allah yolunda ölenlere "ölü" demiyorsak, bir peygamberin misyonu ortadan kalktığında da o peygamber, o toplum için unutulmuş sayılır.

Toplum tevhidi unutur, şirk yeniden canlanırsa, o peygamberin davası o toplum nezdinde sona ermiş olur. Davası unutulan peygamber de zamanla unutulur. Bu nedenle Kur'ân "zikr"dir; yani hatırlatmadır.

Rabbimizin Hz. Nuh'u anlatmasının sebebi de budur. O, kendi kavmi için unutulmuş; ancak Allah onu yeniden hatırlatarak gündeme getirmiştir.

Ayetin devamında şöyle denir: *" Onları tufan almıştı. Ve onlar zalimlerdi. Onu, gemi ashabını kurtarmıştık. Ve onu alemlere ayet kılmıştık."*

Rabbimizin Hz. Nuh'u ve gemi ashabını kurtarması, ayrıca sonraki vahiylerde onu anlatması, Hz. Nuh'un bir "ayet" haline gelmesine sebep olmuştur. Bu sayede unutulmasının önüne geçilmiştir. Ancak kendi kavmi, onu "bin seneden elli yıl eksik" bir sürede unutmuştur.

Burada dikkat çeken nokta, ifadenin doğrudan "950 yıl" şeklinde verilmemesidir. Kur'ân'da "sene" ve "yıl" (âm) kelimeleri arasında anlam farkı vardır. "Sene" daha çok zorluk ve sıkıntıların yoğun olduğu dönemleri; "yıl" ise bolluk ve rahatlık içeren süreçleri ifade eder. Bu nedenle "bin seneden elli yıl eksik" ifadesi, sadece sayısal bir bilgi değil, aynı zamanda bu sürecin niteliğine de işaret eder.

Hz. Nuh gerçekten kavmi arasında 950 yıl kalmıştır; ancak bu, onun aynı şekilde biyolojik bir hayat sürdüğü anlamına gelmez. "Kalmak" ile "yaşamak" aynı şey değildir. Ayette özellikle "kaldı" ifadesinin seçilmesi, onun kavmi içindeki tebliğ süresine işaret eder.

Sahabenin de bu tür rakamsal ifadeleri olduğu gibi aktarmak yerine, neyi ifade ettiğini doğru şekilde anlaması ve anlatması gerekir. Aksi hâlde bu ifade, Hz. Nuh'un olağanüstü uzun bir ömür sürdüğü ve efsanevi bir varlık olduğu şeklinde algılanabilir.

Kur'ân'da "hayat sürmek" anlamı genellikle "hay" kökünden türeyen kelimelerle ifade edilir. Burada böyle bir kelime kullanılmamıştır. Buna rağmen, biz zihnimizde bu ifadeyi doğrudan biyolojik yaşam süresi olarak yorumlayıp, buna uygun teviller geliştirmişizdir.

Bu tür yorumlar zamanla "eski insanlar çok uzundu", "çok uzun yaşarlardı" gibi anlatılara dönüşmüştür. Oysa bu tür iddiaların biyolojik bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu nedenle ayetteki ifade, fiziksel ömürden ziyade uzun süreli bir tebliğ ve mücadele sürecini anlatır.

Düşünün: Kâfir bir kavmin 950 yıl boyunca Hz. Nuh'a eziyet etmesi makul görünmez. Aynı şekilde 950 yıl süren bir ömür, biyolojik bir yaşamdan ziyade uzun ve zorlu bir mücadele sürecini ifade eder. Nitekim Allah Resulü 63 yaşında vefat etmiştir. Bu bir kayıp mı yoksa kazanç mı sorusu, dünyevi ölçülerle değil, ilahî ölçülerle değerlendirilir. Çünkü Allah katında bir gece bin aydan daha hayırlıdır.

Hz. Nuh'un dönemi, Âd, Semûd, Hz. İbrahim ve Lût kavimlerine göre çok daha eskidir. Bu nedenle onun kavminin nasıl ve hangi süreçte bozulduğunu anlamak açısından bu kıssa özel bir önem taşır. Günümüzde Hz. Peygamber'in vefatının üzerinden yaklaşık 1400 yıl geçmiştir. Hz. Nuh'un kavminin ise yaklaşık 950 yıl içinde bozulduğu ifade edilmektedir. Hz. İsa'ya tabi olan toplulukların da 300–600 yıl gibi sürelerde değişime uğradığı bilinmektedir. Bu karşılaştırmalar, toplumların zaman içinde nasıl dönüşebildiğini göstermektedir.

Peki neden Kur'ân'da doğrudan "950 yıl" denmemiş de "1000 yıldan 50 yıl eksik" ifadesi kullanılmıştır?

Burada bir inanca cevap verilmektedir. Bu, Hristiyanlıkta yer alan kadim "bin yılcılık" inancıdır. Bu anlayışa göre düzen, belirli bir süre sonunda, yani bin yılda bozulacaktır.

Kur'ân-ı Kerim ise "bin yıldan elli yıl eksik" ifadesini kullanarak bu düşüncenin sabit ve değişmez bir ölçü olmadığını ortaya koyar. Böylece toplumsal bozulmanın belirli bir takvime bağlı olmadığı, şeytani unsurların toplumları önceden belirlenmiş bir süreye göre değil, şartlara ve insanın tercihlerine bağlı olarak etkilediği vurgulanmış olur.

Bu inanç, Yeni Ahit'e dayanmaktadır ve Kur'ân'ın indiği dönemde de bilinmektedir. Buna göre, bin yılın ardından şeytanın yeniden kötülük yapmasına izin verileceği, daha sonra Mesih'in onu yargı gününde yenerek doğru olanların cennete ulaşmasını sağlayacağı ifade edilir. Bu anlayış, Yeni Ahit'te özellikle Yuhanna'ya atfedilen metinlerde yer almaktadır.

Mesih'in yeryüzünde azizlerle birlikte bin yıllık bir saltanat kuracağına dair inançlar bulunmaktadır. Bu anlayış, daha geniş bir çerçevede, yeryüzünde olağanüstü bir barış ve bolluk döneminin yaşanacağı beklentisine dayanır.

Nuh tufanı sonrasında zulmün ve kötülüğün tamamen ortadan kalktığına dair benzer bir düşünce de bu inançla paralellik gösterir. Ancak Kur'ân, bu tür bir anlayışı kabul etmez. Nuh kıssası üzerinden, kötülüğün belirli bir olayla tamamen sona ermediğini açıkça ortaya koyar.

Hz. Nuh'un getirdiği tevhid mesajı zamanla unutulmuş, toplum yeniden bozulmuştur. Bunun üzerine Allah, hakikatin devamı için yeni resuller göndermiştir. Bu durum, hemen sonraki ayetlerde de açıkça ifade edilmektedir.

(Mu'minun 74/32)

فَاَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ اَفَلَا تَتَّقُونَ

Feerselnâ fîhim rasûlen minhum eni-'budû(A)llâhe mâ lekum min ilâhin ġayruh*(u)*(s) efelâ tette**k**ûn*(e)*

Böylece biz onlara Allah'a kul olsunlar diye içlerinde bir resul gönderdik. Sizin, O'ndan başka ilahınız yok. Hâlâ takvalı olmayacak mısınız?

Bu cümle, noktasına virgülüne kadar Hz. Nuh'un kurduğu cümlenin aynısıdır. Hz. Nuh'un dile getirdiği hakikatler, ondan sonra gelen resuller tarafından da tekrar edilmiştir. Bu nedenle vahyin bir adı da "hatırlatma"dır.

Ayette kavminin ve resulün adı açıkça verilmemesine rağmen, bu ifadeler Kur'ân'da incelendiğinde Hz. Hûd ve Âd kavmiyle örtüştüğü görülür. **Ancak bu kavimlerin ortak hatası, refaha, konfora ve kolay yaşama yönelerek bunları amaç haline getirmeleridir.**

Bu yüzden "Allah'a kul olun" emri verilir. Çünkü bozulma, bereketin ranta dönüşmesiyle başlar.

(Mu'minun 74/33)

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا۬ مَا هٰذَٓا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ۬ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ

Ve**k**âle-lmeleu min **k**avmihi-lleżîne keferû vekeżżebû bili**k**â-i al-âħirati veetrafnâhum fî-l*h*ayâti-ddunyâ mâ hâżâ illâ beşerun miślukum ye/kulu mimmâ te/kulûne minhu veyeşrabu mimmâ teşrabûn*(e)*

Ve onun kavminden kâfir meleler, ahirete kavuşmayı yalanlayanlar ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz kimseler: "Bu, sizin gibi beşerden başka bir şey değildir. Sizin yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor." dediler.

950 yıl sonra Hz. Nuh'un yaşadıkları tekrar etmiştir. **Rabbimiz, İslam'ın bozulmasına neden olan üç sınıfa dikkat çeker: Birincisi,** kavmin içindeki inkârcı ileri gelenler (mele), **ikincisi** ahireti yalanlayanlar, **üçüncüsü** ise dünya hayatında refah verilmiş kimselerdir. Bu üç grup, kısa sürede toplumsal bozulmaya sebep olmuştur.

Öyle bir nesil gelmiştir ki kısa bir zaman içinde Allah'a kulluk dışında her şeye yönelmişlerdir. Bunun temelinde; hakikati örten seçkin zümreler, inançsız yaklaşımlar ve refahın şımarttığı kesimler yer alır. Bu kişiler, "Bu sizin gibi bir beşerden başka bir şey değildir; sizin yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor." diyerek resulü küçümsemişlerdir.

O zaman peygamberin sünneti şudur: Halkın yediği gibi yemek, içtiği gibi içmek ve onların giydiği gibi giyinmektir. Çok lüks bir yaşam sürmemek ve toplumdan kopuk bir hayat yaşamamaktır. Son model araçlarla gösteriş yapmak bu anlayışla bağdaşmaz. Peygamber, toplumun içinde, onların standartlarında yaşayan bir beşerdir. Asıl sünnet budur; kral gibi yaşamak değildir.

Bu üç zaaf, tek bir kişide ya da bir grupta birlikte bulunabilir. Bir kişi hem mele sınıfına dahil olabilir hem inançsız olabilir hem de zenginlik ve lüks içinde yaşayabilir.

Konu, 44. ayette şu şekilde ifade edilerek tamamlanır: *"Biz onların bir kısmını bir kısmına tabi kıldık."* Bu ifade, söz konusu grupların birbirlerini etkilediğini ve resulün getirdiklerini yalanlama konusunda birbirlerini teşvik ettiklerini göstermektedir. Aralarında belirli ittifakların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tufanın ardından, bin yıldan elli yıl eksik bir süre içinde toplumun nasıl ve kimler tarafından bozulduğu burada anlatılmaktadır. Refahın şımarttığı bir nesil, hakikati örterek ahireti dışlayan bir yaşam sürmüştür. Kısa bir süre içinde Hz. Nuh'un mücadelesi ve tevhid anlayışı unutulmuş, toplum yeniden şirke yönelmiştir. Dinin bozulmasına yol açan bu üç temel unsur, adeta bir sacayağı gibi karşımızda durmaktadır.

Ayette, bu grupların sözleri sırasıyla aktarılacaktır. Hz. Nuh'a nasıl karşı çıktıkları ve hangi argümanları ileri sürdükleri adım adım ele alınacaktır.

Ayete göre resule ilk karşı çıkanlar, inkârcı ileri gelenlerdir (mele). Bu kişiler, menkıbe ve mitolojilerle dini tahrif eden bir zümredir. "Bu, sizin gibi bir beşerden başkası değildir." diyerek resulü küçümsemişlerdir. Bu ifade, onların zihin dünyasında resullerin insanüstü özelliklere sahip, olağanüstü mucizeler sergileyen varlıklar olması gerektiği anlayışını benimsediklerini göstermektedir.

Meleler halka neden "sizin gibi" diyor da "bizim gibi" demiyor? Çünkü kendilerini halktan ayrı, üstün bir konumda görüyorlar. Yiyip içmeleri, yaşam tarzları halktan farklı olan bu seçkin zümre, resulün de kendi seviyelerinde, yani zengin, güçlü ve ayrıcalıklı biri olmasını bekliyor. Oysa gelen resul ne bir kraldır ne de servet sahibi bir kodamandır. Bu nedenle onu küçümsemek için "sizin gibi" ifadesini kullanırlar.

Anlatılan efsane ve menkıbelerde tasvir edilen resul ile gerçek resul arasında bir uyumsuzluk vardır. Masal ve hikâyelerle beslenen bu anlayış, hakikati değil bâtılı tercih etmeye daha yatkındır. Hakikati örten bu inkârcı zümrenin itirazı, resulün halktan farklı bir statüye sahip olmamasınadır.

Gerçek nebevî sünnet, halkın yediğinden yemek, içtiğinden içmek ve onların yaşadığı hayatı paylaşmaktır. Hiçbir resul kendisini kral gibi ayrıcalıklı ve yüksek bir konuma yerleştirmemiştir. Nitekim insanlar Peygamber'i tanımak için "Hanginiz Muhammed?" diye sormak zorunda kalmışlardır. Çünkü o, halkın içinde, onların giydiğini giyen ve dikkat çekmeyen bir hayat sürmektedir.

Ruhban sınıfının en belirgin özelliği ise tabi olanlarla tabi olunanlar arasındaki uçurumdur. Şeyh, kutup veya imam gibi konumda olanların konfor içinde yaşarken halkın yoksulluk içinde olması, dinî bir sınıflaşmanın oluştuğunu gösterir. Bu nedenle, kendi statülerini korumak isteyen melelerin itirazları, ilgili ayetlerde açıkça dile getirilmektedir.

(Mu'minun 74/34)

وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ

Vele-in eṭa'tum beşeran miślekum innekum iżen leẖâsirûn*(e)*

Ve eğer, sizin gibi bir beşere itaat ederseniz muhakkak ki hüsrana düşenler olursunuz.

Mollaların (melelerin) geleceğe yönelik stratejisi korku üzerine kuruludur. "Çarpılırsın, başımıza taş yağar" gibi ifadelerle insanları tehdit ederler. Günümüzde de benzer söylemlerin farklı versiyonlarıyla karşılaşmak mümkündür.

Dinden geçinen bu zümrenin ilk aracı tehdittir. Halkı korkutarak kendilerine itaate zorlarlar. *"Sizin gibi bir beşere itaat ederseniz mutlaka hüsrana uğrarsınız."* diyerek insanları resulden uzaklaştırmaya çalışırlar. Çünkü bu inkârcı zümre, atalarından devraldıkları inançların sorgulanmasını ve kendilerine itaat edilmemesini kabul etmez.

Bu noktada toplumda bir başka kesim daha ortaya çıkar: Mollaların anlattıklarına inanmayanlar. Ancak bunlar da yanlışın nerede olduğunu tespit etmek yerine bütünüyle dini reddeder ve "Din yalandır." sonucuna varırlar. Bu yaklaşım da bir sonraki ayette dile getirilmektedir.

(Mu'minun 74/35)

اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ۝

Eya'idukum ennekum izâ mittum vekuntum turâben ve'izâmen ennekum muhracûn*(e)*

Öldüğünüzde, toprak ve kemik olduğunuzda mutlaka çıkarılacağınızı mı vadediyor?

Burada farklı bir sınıfın konuşması söz konusudur. Yeniden dirilişe inanmayanlar açısından dinin bağlayıcılığı ortadan kalkar. Diriliş inancı çıkarıldığında dinin anlamı da büyük ölçüde zayıflar. Bu nedenle, diriliş inancını reddetmek değerler için mücadele sorumluluğundan kaçmanın bir yolu haline gelmiştir.

Mollaların dini çıkarlarına alet ederek gerçeği örtmesi, buna tepki olarak ortaya çıkan kesimde farklı bir savrulmaya yol açmıştır. Bu kişiler, yanlış uygulamaları eleştirmek yerine dinin tamamını reddetmiş ve yeniden dirilişi inkâr etmiştir. Tarihte de benzer bir süreç yaşanmış; kiliseye yöneltilen eleştiriler zamanla ateizmi besleyen bir zemine dönüşmüştür.

Ayetlerdeki sıralama dikkat çekicidir: Önce mollaların hakikati örterek dini istismar etmesi, ardından bu çarpıklıkları görenlerin dinden uzaklaşıp ahiret ve hesap inancını inkâr etmesi anlatılır.

Ateist ve deist yaklaşımların, mollaların söylemlerine bakarak dini reddetmesinin sebebi de buradadır. Çünkü uydurma ve hakikate dayanmayan anlatıları çürütmek kolaydır. Bu tür söylemler üzerinden dinin bütünü inkâr edilmekte, böylece sorumluluktan kaçmak daha kolay hale gelmektedir. Bu yaklaşım, ilahi sınırları ciddiye almayan bir tavrı besler ve ayetlerde de bu kibirli duruş eleştirilmektedir.

(Mu'minun 74/36)

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ۝

Heyhâte heyhâte limâ tû'adûn*(e)*

Heyhat ki heyhat size vaad edilen şeye!

"Heyhat" kelimesi, Osmanlıcada da kullanıldığı üzere "çok uzak" anlamına gelir. Ayette bu kelimenin iki kez tekrar edilmesi, vadedilen yeniden dirilişin alaycı ve küçümseyici bir üslupla "ne kadar uzak" görüldüğünü vurgular. Bu ifade, özellikle yeniden dirilişi inkâr eden anlayışın tipik bir söylemidir. Burada söz konusu olan, ölümden sonraki diriliştir. Materyalist yaklaşım, deneyimlenmemiş metafizik konuları uzak ve imkânsız görme eğilimindedir. Ancak bu, zorunlu olarak bilimsel bir tutum değildir. Bir şeyin henüz deneyimlenmemiş olması, onun yok sayılmasını gerektirmez. Nitekim bilimde de birçok teori, doğrudan gözlemlenemeyen veya henüz deneyimlenmemiş alanlarda ortaya konulmaktadır. Örneğin, uzaydaki pek çok varlık doğrudan gözlemlenmeden, matematiksel hesaplamalarla ortaya konur.

Bu nedenle, deneyimlenmemiş olanı peşinen inkâr etmek, bilimsel bir yöntemden ziyade kolaycı bir yaklaşımdır. Tarih boyunca da yeni keşifler, daha önce kesin kabul edilen birçok görüşü değiştirmiştir. Bu bağlamda, yeniden dirilişi uzak görmek, inkârı kolaylaştıran bir tutumdur. Ancak bu yaklaşımın en büyük sonucu, ölüm ve sonrasına hazırlıksız yakalanmaktır.

(Mu'minun 74/37)

اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ

İn hiye illâ hayâtunâ-ddunyâ nemûtu venahyâ vemâ nahnu bimeb'ûsîn(e)

Bu, öldüğümüz ve yaşadığımız dünya hayatımızdan başkası değildir. Ve biz, diriltilecek de değiliz.

Bu, bizim dünya hayatımızdan başka bir şey değildir; yaşarız ve ölürüz, bir daha da diriltilecek değiliz." diyerek inkârcı söylemlerini sürdürürler. Bu, tamamen maddeci bir bakış açısını yansıtır. Hayatı yalnızca yeme, içme ve ölümle sınırlı görürler; bunun ötesinde bir anlam ve amaç kabul etmezler.

Bu anlayışta, insanın değer üretmesi, insanca yaşaması ya da kendisinden sonrakilere kalıcı bir şey bırakması anlamsızlaşır. Çünkü hayat, sadece gelip geçilen bir süreç olarak görülür. Böyle bir bakışta insanın amacı; yemek, içmek, yaşamak ve sonunda yok olmakla sınırlandırılmış olur. Bunun dışında bir hedef ya da sorumluluk kabul edilmez.

(Mu'minun 74/38)

اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ افْتَرٰى عَلَى اللهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ

İn huve illâ raculun(i)fterâ 'ala(A)llâhi keżiben vemâ nahnu lehu bimu/minîn(e)

O, ancak iftiralarla Allah'a yalan atan biridir. Ve biz ona inananlar da değiliz.

Bu insanlar, resul hakkında "O, Allah'a karşı iftiralar uyduran biridir." diyerek suçlamada bulunurlar. Bu ifade, onların Allah inancını tamamen reddetmediklerini; ancak bu inancı kendi çıkarları doğrultusunda çarpıttıklarını göstermektedir. Refahın şımarttığı bu zengin kesim, şirk temelli bir yapıdan beslenmektedir.

Şirk düzeni, hiyerarşik bir sistem üretir: Üstte otoriteyi temsil eden figürler, altta ise bu otorite adına aracılık yapan bir sınıf bulunur. Bu aracılar, inanç üzerinden nüfuz kurarak maddi ve sosyal kazanç elde eder. Böylece din, hakikati ortaya koyan bir rehber olmaktan çıkarılıp çıkar aracı haline getirilir.

Resullerin en belirgin özelliği ise, tebliğ karşılığında herhangi bir menfaat talep etmemeleridir. Adalet ve hakkaniyeti savunan bu samimi duruş, çıkar ilişkilerine dayalı düzen kuran zümreleri rahatsız eder. Bu nedenle resuller, tarih boyunca benzer ithamlarla karşı karşıya kalmışlardır. Burada isim verilmese de Hz. Salih ve Hz. Lut gibi birçok resulün benzer tepkilerle karşılaştığı bilinmektedir.

Bu bağlamda Kur'ân'ın uyarısı anlam kazanır: *"Aldatıcı, sizi Allah ile aldatmasın."* İnanç üzerinden kurulan bu manipülasyonlara karşı dikkatli olunması gerektiği vurgulanmaktadır.

(Mu'minun 74/39)

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ

Kâle rabbi-n**s**urnî bimâ keżżebûn*(i)*

Dedi ki: "Rabbim, yalanlamalarından dolayı bana yardım et!"

(Mu'minun 74/40)

قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ

Kâle 'ammâ **k**alîlin leyu**s**bi*h*unne nâdimîn*(e)*

Dedi ki: "Çok geçmeden mutlaka pişman olacaklar."

Bu gerçekten bir yardım mıdır? Evet, bu son derece büyük bir yardımdır. Çünkü Rabbimiz, resule geleceğe dair bir bilgi vermektedir: "Pişman olacaklar." Yani yaklaşan bir afet ve sonuçları önceden haber verilmektedir. Bu bilgi, inananlar için bir yön tayini anlamına gelir. Pişman olmamak için gerekli tedbiri almak, yani bulunduğu yeri terk etmek gerektiği anlaşılır.

Hz. Nuh örneğinde de benzer bir durum vardır. O, Rabbinden yardım istemiş; Rabbimiz de ona "gözümüzün önünde gemiyi yap" buyurarak yol göstermiştir. Burada da aynı şekilde, gaybî bir bilgilendirme ile yön tayin edilmektedir. Bu, doğrudan bir müdahale değil; doğru zamanda doğru kararı almayı sağlayan bir rehberliktir.

"Rabbim, beni yalanlamalarından dolayı bana yardım et" ifadesi, resulün yardım talebini ortaya koyar. Bu talep, bazen karşı tarafa bir işaret gösterilmesi veya onların ikna edilmesi yönünde olabilir. Ancak Rabbimiz, sünnetullah gereği olağanüstü bir müdahale yerine sürecin kendi akışı içinde işleyeceğini bildirir: "Onlar yakında pişman olacaklar." Bu bilgi, resul için kritik bir yönlendirmedir. Artık yapılması gereken, vakit kaybetmeden gerekli tedbiri almak ve helak bölgesinden ayrılmaktır. İlahi yardım burada, gaybî bilgilendirme şeklinde gerçekleşir. Nitekim Âd, Semûd ve Lût kavimlerinde de aynı ilahi yasa işlemiş; resuller ve onlara inananlar, önceden uyarılarak helakten kurtarılmıştır.

(Mu'minun 74/41)

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Feaħażet-humu-**ss**ay*h*atu bil*h*a**kk**i fece'alnâhum ġuśâ-â*(en)*[c] febu'den lil**k**avmi-**zz**âlimîn*(e)*

Derken hak ile bir sayha onları aldı. Böylece onları sel süprüntüsü kıldık.

"Derken hak ile bir sayha onları aldı." ifadesi, Semûd kavminin helakını anlatan bir anlatımdır. Cümlede geçen "sayha", şiddetli bir ses, sarsıcı bir çığlık ya da yok edici bir patlama anlamına gelir. "Hak ile" ifadesi ise bu helakın keyfi değil, ilahi adalet gereği gerçekleştiğini vurgular. Yani bu olay, rastlantısal bir felaket değil; uyarılara rağmen inkârda direnen bir topluma yönelik hak edilmiş bir sonuçtur.

(Mu'minun 74/42)

ثُمَّ اَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا اٰخَرِينَّ

Śumme enşe/nâ min ba'dihim **k**urûnen âħarîn*(e)*

Sonra onların ardından başka nesiller ortaya çıkardık.

Bu geçmişe yapılan atıf, alttaki ayetlerin doğru anlaşılması açısından önemli bir çerçeve sunar. Burada parabolik, yani döngüsel bir tarih anlayışı dikkat çekmektedir.

Kur'ân, toplumların ve ümmetlerin zamanla sahip oldukları inanç mirasını kaybedebileceğini ve bunun sonucunda toplumsal çürümenin arttığını anlatır. Bir nesil inşa edilir, ihya edilir; ardından zamanla bu bilinç zayıflar ve toplum yeniden bozulur. Bu nedenle resuller, tarih boyunca ardı ardına gönderilmişlerdir.

Bu durumu şu ifade özetler: "Zor zamanlar güçlü insanlar yetiştirir, güçlü insanlar iyi zamanlar oluşturur, iyi zamanlar zayıf insanları doğurur, zayıf insanlar da zor zamanlara sebep olur."

Olumsuz şartlar, güçlü ve dirayetli şahsiyetlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Bu kişiler toplumu ıslah eder ve refah dönemi başlar. Ancak refah arttıkça gevşeme ve değer kaybı ortaya çıkar; bu da yeni bir çöküş sürecini başlatır. Böylece tarih, benzer döngülerle kendini tekrar eden bir yapı sergiler.

(Mu'minun 74/43)

مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَّ

Mâ tesbi**k**u min ummetin ecelehâ vemâ yeste/ħirûn*(e)*

Hiçbir ümmet, ecelini erkene alamaz ve tehir de edemez.

Bir ferdin nasıl eceli varsa toplumların da bir eceli vardır. Bu nedenle hiçbir toplum kendini ebedi görmemelidir. Çünkü göklerde ve yerde olan her şey fanidir; kalıcı olan yalnızca Rabbinin zatıdır. Toplumlar da doğar, büyür, gelişir ve bir süre sonra yerlerini başka toplumlara bırakır.

Bağlama bakıldığında, helak olan kavimlerin resullerine "Vaat ettiğin azabı getir" dedikleri görülür. Bu ifade, aslında "toplumun sonunu öne al" anlamına gelir. Buna karşılık bazıları da helakın ertelenmesi veya iptal edilmesi yönünde taleplerde bulunur. **Ancak ayetlerin ortaya koyduğu ilkeye göre bu tür taleplerin karşılığı yoktur; gerçekleşecek olan süreç ilahi yasalar çerçevesinde işler.**

Bu nedenle yapılması gereken, afetin işaretleri niteliğindeki ayet ve alametleri doğru okumak ve anlamaktır. Bu uyarıları dile getiren resullere kulak vererek, mümkün olan en az zararla o ortamdan uzaklaşmak temel sorumluluktur.

(Mu'minun 74/44)

ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَآ كُلَّمَا جَاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثَۚ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ

Śumme erselnâ rusulenâ tetrâ kulle mâ câe ummeten rasûluhâ keżżebûh*(u)* (s) feetba'nâ ba'**d**ahum ba'**d**an vece'alnâhum e*hâdîś(e)* (c) febu'den li**k**avmin lâ yu/minûn*(e)*

Sonra biz, resullerimizi art arda gönderdik. Ümmete her resul geldiğinde onu yalanladılar. Biz de onların bir kısmını bir kısmına tâbi ettik. Ve onları anlatılar kıldık. O halde mümin olmayan kavimden uzaklaşın!

Hiçbir toplum, resulünü ilk anda bağrına basmamıştır. Çünkü resuller genellikle bozulmanın arttığı, yani kötü zamanlarda gönderilir. Kötü zamanlar ise güçlü ve nitelikli insanların yetişmesine zemin hazırlar.

"Biz de onların bir kısmını bir kısmına tâbi kıldık." ifadesi, inkârcıların yalanlama konusunda birbirlerini desteklediklerini anlatır. Resule karşı çıkma noktasında aralarında bir ittifak oluşmuştur.

"Ve onları anlatılar kıldık. O hâlde iman etmeyen kavimden uzaklaşın!" ayeti ise açık bir sonuç bildirir. Her resul kavmini uyarmış; ancak onlar, resulü yalanlama konusunda birleşmiş ve zamanla ibretlik birer anlatıya dönüşmüşlerdir. Bu nedenle, aynı hatalara düşmemek için bu tür toplumlardan uzak durulması gerektiği vurgulanır.

Bu ifade, resule ve ona inananlara yönelik bir yönlendirme içerir: Resule güvenmeyen ve hakikati reddeden toplulukların içinde kalmak yerine, onlardan ayrılmak gerekir. Bu, kıssalardan çıkarılan temel derslerden biridir.

Kur'ân, sadece doğal afetler üzerinden değil; aynı zamanda yönetimsel zulüm üzerinden de hicret fikrini gündeme getirir. Nitekim Firavun ve İsrailoğulları kıssasında da bu yönlendirme açıkça görülür. Bu bağlamda, bir bölgeyi terk etmenin sebepleri yalnızca afetler değildir; siyasi baskılar, iç savaşlar, kıtlık veya salgın hastalıklar da bu kararın gerekçeleri arasında yer alabilir.

(Mu'minun 74/45-46)

ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوسٰى وَاَخَاهُ هٰرُونَ بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍۙ
اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَاْئِهٖ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَۚ

Śumme erselnâ mûsâ veeẖâhu hârûne bi-âyâtinâ vesulṭânin mubîn*(in)*
İlâ fir'avne vemele-ihi festekberû vekânû kavmen 'âlîn*(e)*

Sonra Musa'yı ve kardeşi Harun'u ayetlerimizle ve apaçık bir sultanla firavuna ve onun melelerine gönderdik. Oysa onlar büyüklük kuruntusuyla kendilerini âli gören bir kavim oldular.

Burada "mütekebbir" değil "müstekbir" ifadesi kullanılmaktadır. Müstekbir, büyüklük kuruntusu taşıyan kişiyi; mütekebbir ise fiilen büyüklük taslayan kişiyi ifade eder.

Sıralamaya bakıldığında Hz. Nuh, Hz. Hûd ve Hz. Salih'in kavimleri helak bağlamında anlatıldıktan sonra doğrudan Hz. Musa ve Hz. Harun kıssasına geçilmektedir. Bunun nedeni, bu kıssaların ortak bir temaya işaret etmesidir: Zorluklar sebebiyle bulunduğu yeri terk eden topluluklar. Amaç, yine hicrete hazırlık ve yönlendirmedir.

Amaç yine hicrete hazırlıktır. Hicret, her zaman doğal afetlerden korunmak için yapılmaz; çoğu zaman kötü şartlardan kurtulmak, köle gibi yaşamaktansa özgür ve güvenli bir hayat sürmek için gerçekleştirilir. Bu sebepler; fakirlik, işsizlik, sosyal ve siyasi baskılar ya da bulaşıcı hastalıklar olabilir.

Ayette, Firavun ve ileri gelenlerinin Hz. Musa ve Hz. Harun'a karşı müstekbir bir tavır sergiledikleri ifade edilir. Cümlenin sonunda geçen "âli" ifadesi ise kendilerini üstün görme anlayışını vurgular. Hak edilmemiş bir makama ulaşan kişilerde önce istikbar, yani büyüklük kuruntusu oluşur.

Düşünün bir kurum var ve başına bir yönetici atanıyor. Bu kişi, liyakatle ve emekle o noktaya gelmiş biri değil; torpille, yukarıdan atanmış bir kişidir. Böyle bir kişi göreve geldiğinde, aslında sahip olmadığı özellikler nedeniyle bulunduğu makamda yer alır. Ancak çevresindekiler ona amir, şef veya hoca gözüyle bakmaya başlar. Sahip olmadığı niteliklere rağmen sürekli övülür.

Zamanla bu kişi de kendisini gerçekten öyle görmeye başlar. Kendini diğer insanlardan daha büyük ve üstün kabul eder. İşte bu duruma "istikbar" denir. Yani kişinin, gerçekte sahip olmadığı bir büyüklüğü zihninde kurmasıdır. Müstekbir olmak, bu büyüklük kuruntusuna kapılmaktır ve bu sürecin ilk aşamasını oluşturur.

Zamanla bu kişi, sahip olduğu büyüklük kuruntusuna gerçekten inanmaya başlar. Ardından çevresine de "Ben sizden üstünüm; daha zekiyim, daha akıllıyım, daha güçlüyüm, daha zenginim." gibi ifadelerle kendini kabul ettirmeye çalışır. Böylece kendisini "âli" görerek mütekebbir olur; yani artık sadece kuruntuya kapılmakla kalmaz, bu büyüklüğü dışa vurarak açıkça üstünlük taslar.

Firavun ve çevresindeki yöneticiler liyakat sahibi kişiler değildir. Önceki firavunun yerine geçen bu yeni yapı, iktidarı hak ederek değil, gasp ederek elde etmiştir.

Hz. Musa'yı bir cinayetle ilişkilendirerek toplumda bir gerilim oluşturmak istemişler; bu olayı büyütüp kavimler arası çatışma çıkarma zemini hazırlamışlardır. Böylece Hz. Musa'nın bulunduğu ortamdan ayrılmasına sebep olmuşlar, ardından da yönetimi ele geçiren genç ve liyakatsiz bir firavun ortaya çıkmıştır.

Bu yapı, kendisini İsrailoğullarına karşı üstün gören bir anlayış geliştirmiştir. Ayette geçen "âli" ifadesi de bu üstünlük iddiasını anlatır. Bu kelime, kıyas ifade eden bir kullanım olup yücelik ve üstünlük anlamı taşır. Yani kendilerini diğer topluluklardan daha üstün ve ayrıcalıklı görmektedirler.

Burada muhatap yalnızca firavun değildir; onunla birlikte hareket eden yönetici zümre de bu anlayışın parçasıdır. Karşılarında ise Hz. Musa ve Hz. Harun'un temsil ettiği İsrailoğulları bulunmaktadır. Bu yönetici sınıf, kendi konumunu meşrulaştırmak için "Biz bu makama layığız, üstünüz" iddiasında bulunmakta ve hâkimiyetini bu söylem üzerinden sürdürmektedir.

Hz. Musa ve Hz. Harun, ilk etapta doğrudan firavunla değil, onun çevresindeki yönetici zümreyle muhatap olmuştur. Bu durum, 47'inci ayette okuyacağız.

Bir kaza sonucu gerçekleşen olayı ırksal bir saldırı gibi göstererek toplumsal gerilim oluşturan bu yeni yönetim, iç karışıklıkları fırsata çevirip iktidarı gayrimeşru şekilde ele geçirmiştir. Oysa gerçekte, önceki düzenin devamı açısından İsrailoğullarının belirli bir konumda olması gerektiğini bilmektedirler. Buna rağmen, Hz. Musa'yı itibarsızlaştırmak için onu "sihirbaz" gibi ifadelerle nitelendirip toplumdan uzaklaştırmaya çalışmışlardır. Ayrıca, Hz. Musa ve Hz. Harun'un firavuna tabi olmasını talep etmişlerdir. Ancak bu süreçte İsrailoğulları ağır bir baskı altına alınmış, köleleştirilmiş ve temel haklarından mahrum bırakılmıştır.

(Mu'minun 74/47)

فَقَالُوٓا۟ اَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ

Fe**k**âlû enu/minu libeşerayni miślinâ ve**k**avmuhumâ lenâ 'âbidûn*(e)*

(Meleler) Böylece dediler ki: "Bizim mislimiz olan iki beşere mi iman edelim? Ve üstelik ikisinin kavmi, bize kulluk ediyor.

(Meleler) şöyle demiştir: "Bizim benzerimiz olan iki beşere mi iman edelim?" Bu ifade, sözün firavuna değil, melelere ait olduğunu açıkça gösterir. Çünkü firavun kendisini ilah olarak gören bir kişidir; böyle birinin Hz. Musa ve Hz. Harun için "bizim benzerimiz" demesi mümkün değildir.

Bu söz, yönetici sınıfın bakış açısını yansıtır. Hz. Musa ve Hz. Harun'u kendi seviyelerinde sıradan insanlar olarak göstermeye çalışmışlardır. Ayrıca "ikisinin kavmi bize kulluk ediyor" ifadesiyle, onların temsil ettiği İsrailoğullarını aşağı bir konumda görmüşlerdir. Böylece üstünlük ölçüsünü hakikat veya liyakat üzerinden değil; güç, statü ve etnik aidiyet üzerinden belirlediklerini ortaya koymuşlardır.

Bu yaklaşım, resullerin getirdiği mesajı reddetmek için kullanılan bir gerekçedir. Onlara göre, alt konumda gördükleri bir topluluktan gelen kişilerin otorite iddia etmesi kabul edilemezdir. Bu nedenle, Hz. Musa ve Hz. Harun'un Allah'ın elçisi olduğu gerçeğini inkâr etmişlerdir.

Bu anlatım, bir ilke ortaya koyar: İnsanları değerlendirirken kökenine, statüsüne veya ait olduğu gruba göre değil; ortaya koyduğu hakikat ve değerler üzerinden değerlendirmek gerekir. Aksi hâlde, yanlış ölçülerle yapılan değerlendirmeler toplumları yanıltır ve çöküşe sürükler.

(Mu'minun 74/48)

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ

Fekeżżebûhumâ fekânû mine-lmuhlekîn*(e)*

Bu yüzden ikisini de yalanladılar. Böylece helâk edilenlerden oldular.

Kur'ân'da bazı yerlerde "boğuldular" ifadesi kullanılırken, burada "helak edilenlerden oldular" denmesi bilinçli bir tercihtir. Bu kullanım, helakin sadece fiziksel bir boğulma ile sınırlı olmadığını gösterir.

"Helak edildiler" ifadesi, farklı şekillerde gerçekleşen bir yıkımı kapsar. Firavun ve ordusu gerçekten suda boğularak helak olmuştur. Ancak onun çevresindeki meleler, yani yönetici ve çıkar grubu, aynı şekilde boğulmamıştır. Onların helaki; sahip oldukları güç, makam, otorite ve ekonomik imkânların ellerinden alınmasıyla gerçekleşmiştir.

Nitekim ilgili ayetlerde bu durum açıkça ifade edilir: Onlar bahçelerinden, pınarlarından, hazinelerinden ve değerli makamlarından çıkarılmış, yerlerine başka bir topluluk mirasçı kılınmıştır. Bu, fiziksel bir yok oluştan ziyade sistemin çökmesi ve güç dengelerinin değişmesi anlamına gelir. Bu bağlamda "helak", sadece ölüm değil; bir düzenin, bir iktidarın ve bir üstünlük iddiasının sona ermesi demektir. Firavun'un ölümüyle birlikte onu destekleyen yapı da çözülmüş, eski güçlerini kaybetmiş ve etkisiz hâle gelmiştir.

(Mu'minun 74/49)

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ

Vele**k**ad âteynâ mûsâ-lkitâbe le'allehum yehtedûn*(e)*

Ve doğrusu Musa'ya kitabı verdik. Umulur ki hidayete erer.

Hz. Musa'ya kitabın verilmesi, Firavun'un helak edilmesinden sonradır. Öncesinde Rabbimiz, Hz. Musa ve Hz. Harun'u ayetlerle Firavun'a gönderdiğini bildirir. Yani ilk aşamada tebliğ ve uyarı vardır. Firavun'un boğulmasının ardından ise yeni bir dönem başlar ve bu süreçte Hz. Musa'ya kitap verilir.

"Umulur ki hidayete ererler" ifadesi, Musa ile birlikte yola çıkan topluluğa yöneliktir. Buradaki hidayet, kula kulluktan kurtulup özgürlüğe ulaşmak anlamını taşır. Aynı zamanda bu ifade, İsrailoğullarının tamamının bu sürece tam anlamıyla katılmadığını, hicreti ve dönüşümü herkesin göze alamadığını da gösterir.

Hz. Musa'ya vahiy süreci aşamalı olarak gerçekleşmiştir: Önce ayetler verilmiş, ardından suhuf denilen sayfalar ve nihayetinde kitap verilmiştir. Kitabın verilmesi, Firavun'un helakinden sonra Tûr-i Sînâ'da gerçekleşen kırk günlük süreçte başlamıştır. Bu süreçte verilen levhalar, kitabın bir parçasını oluşturur. Bu nedenle ayette geçen zamir, helak edilen Firavun ve çevresine değil; kurtuluşa eren ve yeni bir yola yönelen İsrailoğullarına işaret etmektedir. Mu'minûn Sûresi'ndeki bu kıssa burada tamamlanır ve ardından Hz. İsa ile annesine dair anlatıma geçilir.

(Mu'minun 74/50)

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهٗٓ اٰيَةً وَّاٰوَيْنٰهُمَآ اِلٰى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَّمَعِيْنٍ

Vece'alnâ-bne meryeme ve ummehu âyeten ve âveynâhumâ ilâ rabvetin
żâti **k**arârin vema'în*(in)*

Ve Meryemoğlunu ve onun annesini ayet kıldık. Ve ikisini, akan suyu olan ve barınmaya müsait yüksek bir tepeye yerleştirdik.

Diyanet İşleri Meali (Yeni): Meryem oğlu İsa'yı ve annesini büyük bir **mucize kıldık** ve her ikisini de oturmaya elverişli, akarsulu yüksek bir yere yerleştirdik.

Ayette ne diyor?

"Ve Meryemoğlunu ve onun annesini ayet kıldık. Ve ikisini, akan suyu olan ve barınmaya müsait yüksek bir tepeye yerleştirdik."

"Meryem'in oğlu ve onun annesi" ifadesi, Hz. İsa'nın insanî yönünü vurgulayan bir anlatımdır. Bu kullanım, onun bir anneden doğan bir beşer olduğunu açıkça ortaya koyar.

Metinde geçen bu ifade, Hz. İsa'nın doğum sürecine işaret eder. Hz. Meryem'in hamileliği sırasında bulunduğu yerden ayrılarak, suyu olan ve barınmaya elverişli bir yere çekildiği anlatılmaktadır. Bu durum, korunma ve güvenlik ihtiyacıyla yapılan bir yer değişimini, yani hicret benzeri bir hareketi ifade eder. Ayrıca burada yalnızca bir erkek çocuğun müjdelendiği de belirtilmektedir.

Mu'minûn Sûresi'nde Hz. İsa ve annesinin tek bir ayetle zikredilmesi, diğer kıssalardan farklı olarak detaylı bir tarihsel anlatım değil, belirli bir mesajın vurgulanmak istendiğini gösterir. Bu bağlamda verilen örnek, yine bir yer değiştirme ve korunma temasıyla ilişkilidir.

"Meryemoğlu" ifadesinin özellikle tercih edilmesi de anlamlıdır. Bu kullanım, Hz. İsa'nın ilahî bir varlık değil, bir anneden doğmuş insan olduğunu belirtir. Böylece, onun ilahlaştırılmasına yönelik yaklaşımlara karşı açık bir vurgu yapılmış olur.

(Mu'minun 74/51)

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا ۖ إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

Yâ eyyuhâ-rrusulu kulû mine-ttayyibâti va'melû sâlihâ*(an)*(s) innî bimâ ta'melûne 'alîm*(un)*

Ey resuller! Temiz olanlardan yiyin ve salih amel yapın. Muhakkak ki ben, yaptıklarınızı bilenim.

Allah tüm resullere dünya için böyle bir hitapta bulunmuştur. Eğer bu hitap ahiret veya mahşer meydanında yapılmış olsaydı, **"yiyin ve salih amel yapın" şeklinde gelmezdi.** Böyle bir hitabın dünyada gelmesi gerekir.

Kur'ân'da helal ve temiz gıdalar "tayyibât" kavramıyla ifade edilir. "Tayyib" kelimesi yalnızca temizliği değil, aynı zamanda helalliği, faydalılığı ve hoşluğu da kapsayan geniş bir anlam alanına sahiptir.

19 ve 21'inci ayetlerde kutsal zeytin ağacından ve ondan elde edilen yağdan, müşriklerin enamı kutsallaştırmalarından ve üzüm ile hurmadan şarap elde etmelerinden bahsedildikten sonra araya resul kıssaları girer. Resul kıssalarından sonra ise bu konuyla konu bütünlüğü sağlanmış olur. Yani bunlara bir kutsiyet atfetmeyin ve bunları kendi anlayışınıza göre helal-haram olarak belirlemeyin. Temiz ve tayyip olanlardan yiyin ve salih amel yapın. Helal gıda ile salih amel arasında da bir ilişki kurulmuştur. Helal yoldan beslenemeyen insanlar, ne kadar isteseler de toplumu düzeltici ve ıslah edici ameller ortaya koyamazlar.

"Ey Resuller" ifadesi, bu mesajın sadece belli bir zamana değil, tüm resullere verilen genel ve evrensel bir ilke olduğunu gösterir. Yani Allah; Hz. Harun'a, Hz. Musa'ya, Hz. Salih'e, Hz. Hud'a, Meryem oğlu İsa'ya ve Hz. Muhammed'e aynı mesajı verdiğini bildirir.

Bu, Hz. Nuh'tan Hz. Muhammed'e kadar bütün resullere yapılan ortak bir çağrıdır. Tek bir ayette bu ortak mesaj özetlenmiştir. Zamandan bağımsız olan Allah'ın hitabı da bu yüzden bütün resulleri kapsayan genel bir ifade şeklinde gelmiştir. Temiz ve helal yollardan elde edilen kazanç, insanı iyi ve doğru işler yapmaya yönlendirir. Buna karşılık, haram ve haksız yollarla elde edilen kazanç ise toplumu düzeltmek yerine bozmaya götürür.

Düşünelim: Eğer bir insan başkasının hakkını yiyerek bir şey elde ediyorsa, onun amacı gerçekten toplumu düzeltmek olabilir mi? Elbette olamaz. Bunu açıkça söylemese bile, yaptığı iş aslında bozucudur.

Bu yüzden iyiliği, barışı ve toplumsal huzuru hedefleyen insanlar, helal kazançlarına haramı karıştırmazlar.

İnsan bilir ki bir yerde yapılan hırsızlık ve yolsuzluk, toplumun başka bir yerinde mağduriyet ve zulme yol açar. Gerçek müminler bunun farkındadır. Allah'ın her yapılanı bildiği bilinci de insanı haram kazançtan uzak tutar.

Ayetin sonunda Rabbimiz, "Muhakkak ki ben yaptıklarınızı bilenim" diyerek bizi uyarır. Bu bilinç de insanı iyi ve doğru işler yapmaya yönlendirir. **Haramla beslenmek kalbi köreltir, helal ise kalbi diriltir. Haramla beslenen bir insan gerçekten iyi bir amel ortaya koyamaz. Eğer ortada iyi bir amel varsa, arkasında mutlaka helal bir kazanç vardır.**

(Mu'minun 74/52)

وَاِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَاَنَا۠ رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ

Ve-inne hâżihi ummetukum ummeten vâ*h*ideten ve enâ rabbukum fette**k**ûn*(i)*

Ve muhakkak ki işte bu sizin ümmetiniz tek bir ümmettir. Ve ben, sizin Rabbinizim. Öyleyse bana karşı takvalı olun!

Ayetin başında "ve" bağlacı bulunduğu için, bu ayeti bir önceki ayetle birlikte değerlendirmek gerekir.

Tüm resuller tek bir ümmettir ve onların vaaz ettikleri kurucu değerler, o ümmeti oluşturan değerler, erdemler ve ayetlerdir. Kur'ân-ı Kerîm, ana ilkeler etrafında toplanan toplulukları ümmet olarak nitelendirmektedir. Rabbimiz bu bağlamda kuşları da ümmet olarak zikretmektedir. Onların bir içgüdüsü ve anadan gelen bir duygusu vardır. Bu duygu etrafında toplanan gruplar, fıtratlarına uygun hareket eden topluluklardır. Bu manada Kur'ân, fıtrî inançlarına uygun hareket edenlere ümmet demektedir.

Bu çerçevede Allah'a kulluğun zamanı, ırkı, kavmi, lisanı, milleti ve asrı yoktur. Asr-ı Saadet de bu anlamda bir istisna değildir. Ancak tek din olan İslam, zamanla yüzlerce dine bölünüp parçalanmıştır. Mevcut dinler incelendiğinde, hepsinin kökeninde İslam'ın izlerine rastlanır. Zaman içinde İslamî bir hakikat bozulmuş ve farklı bir inanç hâline gelmiştir.

Bu bozulma bazen amel boyutunda, bazen mana boyutunda, bazen de ibadet boyutunda gerçekleşmiştir; ancak özünde İslamî bir temel bulunmaktadır. Bu anlamda dünyadaki inançların, İslam'ın zamanla değişmiş ve bozulmuş biçimleri olduğu ifade edilmektedir. Bir sonraki ayet de bu hakikati açıklamaktadır.

(Mu'minun 74/53)

فَتَقَطَّعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًاۜ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ

Fetekattaʼû emrahum beynehum zuburâ*(an)* (s) kullu *h*izbin bimâ ledeyhim feri*h*ûn*(e)*

Oysa onlar, emirlerini aralarında yazıt haline getirip parçaladılar. Her hizip yanındaki ile sevindi.

Oysa onlar, kendilerine verilen emirleri aralarında yazıt hâline getirip parçaladılar. Ellerinde vahiy örnekliği ve resul örnekliği bulunmasına rağmen bu emirleri parça parça ettiler. Her hizip de kendi yanında bulunanla sevindi ve ondan medet umdu.

Hz. Âdem'den beri gelen din aslında tek bir din ve tek bir ümmetti. Bütün resuller aynı hakikati vaaz ediyordu. Ancak insanlar, kendi aralarında dinlerini yazıt hâline getirerek parçalamış ve dini emirleri bağlamından koparmışlardır. Oysa bu emirler bir bütün oluşturur.

Hizipleşme, beşerî yorumların mutlaklaştırılması ve din hâline getirilmesiyle başlamıştır. Her hizip, kendi çıkarına uygun olan parçayı almış ve onunla yetinmiştir. Bunun sonucunda farklı düşünceler din dışı ilan edilmiştir.

Günümüzde yaşanan durum da bundan farklı değildir. İnsanlar bu yorumları yazıt hâline getirmiş, uydurmaları kayıt altına almış ve sanki gerçekmiş gibi savunarak kendi hiziplerini oluşturmuşlardır. Farklı düşünceleri din dışı görmelerinin sebebi, kendi yorumlarını din olarak algılamalarıdır.

Bu tür gruplara verilecek en doğru karşılığın ne olduğu, 54'üncü ayette açıklanmaktadır. Bu ayete göre, onları belli bir süre kendi hâllerine bırakmak gerekir. Çünkü bir insan kendi yorumunu din zannediyorsa, ona tebliğde ilerlemek ve bir şey anlatmak mümkün olmaz. Böyle bir kişi, o düşünceyi terk ederse dinden çıkacağını zanneder ve farklı düşünceleri küfür olarak görür. Bu nedenle bu tür kişilerle iletişimi bir süreliğine kesmek gerekir; aksi takdirde bu durum zarar verebilir.

(Mu'minun 74/54)

فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتّٰى حِينٍ

Feżerhum fî ġamratihim *h*attâ *h*în*(in)*

Artık onları, boğuldukları şeyler içinde belli bir süre terk et.

Emir gelmiştir. Bu emir, ehlikitap için de müşrik için de geçerli olabilir; ancak bağlam bizi daha çok ehlikitaba yönlendirmektedir. İnsan öyle bir hâle gelir ki kalbi adeta kılıflanmış, boğulmuş ve batmış olur. Böyle bir durumda Rabbimiz, "onlarla şiddetli bir mücadele edin" dememekte; aksine, "onları bir süre terk edin" buyurmaktadır.

(Mu'minun 74/55-56)

اَيَحْسَبُونَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهٖ مِنْ مَالٍ وَبَنِيْنَۙ
نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِۜ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ

Eyahsebûne ennemâ numidduhum bihi min mâlin vebenîn*(e)*
Nusâri'u lehum fî-lhayrât*(i)* [c] bel lâ yeş'urûn*(e)*

Mal ve oğullardan medet umup onların hayrı için yarıştığımızı mı hesap ediyorlar? Bilakis, onlar şuurunda değildir.

Ayetlerden anlaşılmaktadır ki Kur'ân'ın indiği dönemdeki aşiretler, kavimler, gruplar, ehlikitap ve ruhbanların savunduğu inançlar iki temel üzerine oturmaktadır. Bu iki temel, inançların insanlara mal kazandırması ve nüfus, yani oğullar ile güç sağlamasıdır.

Onlara göre, eğer bir inanç insanı zengin kılmıyor ve ona nüfus kazandırmıyorsa, o inanç batıl olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde var olan tarikatlar ve cemaatler de çoğu zaman bu anlayışın içine dâhil edilmektedir. İnsanlar bu yapılara genellikle mallarını artırmak ve çevrelerini genişletmek amacıyla katılmaktadır. Bu beklentiler karşılandığında, "bu inanç benim için doğrudur" şeklinde bir anlayış ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açısı, inanç üzerinden geçinmenin bir sonucudur. İnançtan geçinmeyen bir kimse bu şekilde düşünmez.

İnançlardan geçinen bir kişi, atalarının yoluna veya maaşını aldığı makamın aleyhine olacak şekilde hakkı savunamaz; çünkü orada bir gelir söz konusudur. Nitekim tahrif edilip parçalanan dinî yorumlar, bu kişilere hem mal hem de itibar kazandırmaktadır. Bu sebeple bu tür kimselerin imanları da inkârları da çoğu zaman maddi çıkarlarla bağlantılıdır.

Bir kimsenin İslam'a düşmanlık etmesinin veya ateizmi savunmasının arkasında çoğu zaman maddi kazanç ve çıkar beklentisi bulunmaktadır. Bu kişiler, bu yolla reyting almakta, para kazanmakta ve çevrelerinde değer ile itibar görmektedirler.

Malı ve nüfuzu fazla olan kimseler, adalette, yargılamada, sosyal ilişkilerde ve günlük hayatın en basit meselelerinde bile ayrıcalık beklemektedir. Bu anlayış zamanla dinî bir boyut kazanmış ve bir zihniyet hâline gelmiştir ki bu da özünde bir şirk anlayışını yansıtmaktadır.

Bu kişiler, insanların kendi etraflarında toplanacağını ve kendilerine hizmet edeceğini düşünmektedir. Oysa muvahhit anlayışta bir garibanın hakkı ile güçlü ve nüfuz sahibi bir kimsenin hakkı aynıdır.

Önceki ayetlerde, Allah Resulü'ne gelen emir doğrultusunda, bu tür insanların kibirleri sönene ve acziyetlerini kabul edene kadar onlarla ilişkisini kesmesi ve onları bir süre terk etmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Mü'minûn Sûresi'nde sadece Allah Resulü ve onun yanındaki sahabelerden değil, aynı zamanda gerçek müminlerden de bahsedilmektedir. Müminlik yalnızca Allah Resulü'nün yaşadığı döneme özgü değildir. O dönemde Resul ve ona inananlar mümin olduğu gibi, farklı coğrafyalarda, farklı zamanlarda ve farklı diyarlarda yaşamış gerçek müminler de vardır.

Nitekim Allah Resulü'nden önce yaşamış veya farklı coğrafyalarda bulunmuş, Kur'ân ve Resul ile karşılaşmamış kimseler de Kur'ân-ı Kerîm'de mümin olarak anılmaktadır. Hz. İbrahim'e tabi olanlar, Hz. Musa'ya tabi olanlar ve Hz. İsa'ya tabi olanlar da bu kapsamda mümin kabul edilmektedir. Bu sebeple Kur'ân onları anlatırken "siz" ifadesini değil, "onlar" ifadesini kullanmaktadır. Bu husus, 57'nci ayetten itibaren daha açık bir şekilde ele alınacaktır.

(Mu'minun 74/57)

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ

İnne-lleźîne hum min ĥaşyeti rabbihim muşfi**k**ûn*(e)*

Gerçekten onlar ki, Rablerinin haşyetinden ötürü müşfiktirler.

Ayetlerde geçen "onlar" ifadesi, geçmişte yaşamış müminleri de kapsayabileceği gibi, Allah Resulü zamanında yaşamış ancak onunla tanışmamış müminleri de kapsayabilir. Nitekim ayette "siz" değil, "onlar" ifadesi kullanılmaktadır. Bu da hitabın belirli bir zamana veya topluluğa değil, daha genel bir çerçeveye yönelik olduğunu göstermektedir.

"Müşfik" kelimesi şefkatli anlamına gelmektedir. Bu müminler, Rablerine duydukları haşyetten dolayı son derece şefkatlidirler. Ayet, müminlerin böyle bir özellik taşıması gerektiğini ifade etmekte ve bu durumu belirli bir zaman veya mekânla sınırlamamaktadır.

"Haşyet" ise bilgiye dayalı bir korku anlamına gelmektedir. Kişinin, yaptığı bir davranış sebebiyle değer verdiği birinin gözünden düşme endişesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Buna karşılık, ani ve bilinmez bir tehlike karşısında duyulan korku "havf" olarak adlandırılır. Örneğin, aniden karşılaşılan bir köpekten duyulan korku havf kapsamına girer.

Bu bağlamda müminler, cehennem korkusundan ziyade Rablerine karşı duydukları haşyet ile hareket ederler. Bu da onların bilinçli, saygıya dayalı ve derin bir sorumluluk hissiyle yaşadıklarını göstermektedir.

Gerçek müminler, Rablerine duydukları haşyet, yani derin saygı sebebiyle sözlerinde ve yaşantılarında titiz, duyarlı ve günah konusunda son derece hassastırlar. Bu kişiler, Rablerine olan bu derin saygının etkisiyle çevrelerine karşı da şefkatli, duyarlı ve empati yetenekleri güçlü bireyler hâline gelirler.

Rablerine duyulan haşyetin yansıması olan bu doğal duruş, kendiliğinden ortaya çıkar. Bu tavır sonradan yapay bir şekilde oluşturulmaya çalışıldığında ise yapmacıklık ve gösteriş ortaya çıkar; bu da samimiyeti zedeler.

Bu nedenle haşyet olmadan sergilenen müşfik davranışlar çoğu zaman yapmacık ve riyaya açık bir nitelik taşır. Rabbine haşyet duyan kimse ise hayatı ciddiye alır. Bu şuur, bilgi ve bilinçten kaynaklanan bir sorumluluk hissinin insanın davranışlarına yansımasıdır.

(Mu'minun 74/58)

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ

Velleżîne hum bi-âyâti rabbihim yu/minûn*(e)*

Ve onlar ki Rablerinin ayetleri ile iman ederler.

Ali Bulac Meali: Rablerinin ayetlerine iman edenler,

Rablerinin ayetlerine iman edenler ile Rablerinin ayetleri ile iman edenler arasında nasıl bir fark var?

Burada "bi-âyâtî" ifadesi geçmektedir. Ayetlere iman etmek ile ayetler aracılığıyla iman mertebesine ulaşmak arasında fark vardır.

Nitekim burada bahsedilen kişiler zaten mümindir; ancak Allah Resulü ile tanışmamış ve Kur'ân'ı henüz okumamış kimselerdir. Bu kişilerin imanlarını güçlendirmeleri ve daha ileri bir mertebeye ulaşmaları, Rablerinin ayetleriyle tanışmaları sayesinde mümkün olmaktadır. Bu sebeple ayette "onlar ki Rablerinin ayetleri ile iman ederler" buyurulmaktadır. Haşyet sahibi ve müşfik olan kimseler, ayetler aracılığıyla imanlarını derinleştirirler.

Dikkat edildiğinde, bu kimselerin önce şefkatli oldukları, ardından haşyet duydukları ve sonrasında Rablerinin ayetleriyle iman mertebesine ulaştıkları görülmektedir. Başlangıçtaki bu şefkat ve haşyet hâli, aslında takva olarak ifade edilmektedir. Takva sahibi olanlar, daha sonra Allah'ın ayetleriyle hidayeti bulurlar. Bu iki özellik, aynı zamanda takva sahiplerine özgüdür. **Ciddiyetsiz, şefkatsiz ve merhametsiz bir kimse, ayetlerle karşılaşsa bile gerçek anlamda iman mertebesine ulaşamaz.**

"Ayet" kelimesi işaret ve alamet anlamına gelmektedir. Ayetler aracılığıyla iman etmek, işaret ve alametler üzerinden hakikate ulaşmak demektir. Bu bağlamda doğru işaretleri takip eden kimse yanlış yollara sapmaz. Nitekim bir sonraki ayette (59. ayet) bu yanlış yola işaret edilecektir.

(Mu'minun 74/59)

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ

Velleżîne hum birabbihim lâ yuşrikûn*(e)*

Ve onlar ki Rablerine şirk koşmazlar.

Merhametli, şefkatli ve hayatı ciddiye alan bir insan, ayetlerin işaretleriyle doğru yolda ilerler ve yanlış yollara saparak şirke düşmez.

Bağlamdaki sıralama, öncelikle Rabbe duyulan derin saygı ve ciddiyet, ardından mahlûkata karşı şefkat ve merhamet, sonrasında ise ayetler aracılığıyla iman yoluna girilmesi şeklinde ortaya konulmaktadır. Bu sürecin sonunda insanın şirkten kurtulduğu ifade edilmektedir.

Rabbinden haşyet duyan ve O'nun ayetleriyle iman eden kimseye şirk bulaşmaz. Bu sebeple ayet, onların Rablerine asla ortak koşmayacaklarını vurgulayan bir ifadeyle son bulmaktadır.

(Mu'minun 74/60)

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا اٰتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ اَنَّهُمْ اِلٰى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَۙ

Velleżîne yu/tûne mâ âtev ve**k**ulûbuhum veciletun ennehum ilâ rabbihim râci'ûn*(e)*

Ve onlar ki Rablerine rücu edecekleri için kalpleri ürperir ve vereceklerini verirler.

"Vereceklerini verirler" ifadesinin, doğrudan infak, sadaka veya zekât anlamına gelip gelmediği üzerinde dikkatle durulmalıdır. Bu noktada ayette geçen **"veciletun"** kelimesi belirleyici bir rol oynamaktadır.

"Veciletun", kalpte hissedilen bir ürperti, içsel bir tedirginlik ve endişe hâlini ifade eder. Bu yönüyle **"haşyet"** kavramından ayrılır. Haşyet; bilgiye dayalı, bilinçli ve derin bir saygı-korku hâliyken, veciletun daha çok kalpte oluşan titreme, hassasiyet ve içsel huzursuzluk durumunu anlatır.

Dolayısıyla ayetteki ifade, sadece maddi bir verme eylemini değil; bu eylemin arkasındaki bilinç hâlini de vurgular. Yani kişi verirken, yaptığı amelin kabul edilip edilmeyeceğine dair bir hassasiyet ve sorumluluk duygusu taşır. Bu da, verilenin sadece miktarıyla değil, niyeti ve içsel duruşuyla değer kazandığını gösterir.

Buradaki kalp ürpertisi, insanın Rabbinin huzuruna eli boş çıkma endişesidir. Bu durum, sevilen birinin gözünden düşme korkusundan farklı olarak; hesap verme anında yetersiz kalma kaygısını ifade eder.

Nitekim bir sonraki ayette yer alan "onlar hayırlarda yarışırlar" ifadesi de bu anlamı destekler. İnsan, ancak bir eksiklik hissettiğinde veya yetişememe endişesi taşıdığında yarışma ihtiyacı duyar.

Bu da onların, zamanın sınırlı olduğunun farkında olduklarını ve bu bilinçle hareket ettiklerini göstermektedir.

Bu çerçevede "vereceklerini verirler" ifadesi, klasik anlamda sadaka veya infak olarak değerlendirilmemelidir.

Sadaka ve infak, gönüllülük esasına dayanan ve tercihe bağlı fiillerdir. Oysa bu ayetteki ifade, bir tercih değil; kesinlik ve zorunluluk bildirmektedir. Bu nedenle burada kastedilen, insanın kendisine emanet olarak verilen canını ve bedenini, zamanı geldiğinde gerçek sahibine iade etmesidir.

Ayetin devamında yer alan "mutlaka Rablerine döneceklerdir" ifadesi de bu anlamı güçlendirmektedir. Bu kesin dönüş bilinci, insanın kalbinde derin bir ürperti oluşturur. Bu ürperti, kişiyi hatalardan alıkoyar ve salih amellere yönlendirir.

Bu bilinçte olan insan, durağan kalamaz; sürekli iyilik yapma ihtiyacı hisseder. Hayırlarda yarışmalarının temel sebeplerinden biri de budur. Çünkü ölümün ne zaman geleceği bilinmemektedir.

Bununla birlikte, bu hâl her mümine ait genel bir durum değildir. Ayette "siz" yerine "onlar" ifadesinin kullanılması, müminler arasında öne çıkan özel bir gruba işaret eder. Nitekim bu kimseler bir sonraki ayette "sâbikûn" (öne geçenler) olarak nitelendirilir. Bu da söz konusu bilincin her mümine değil; bazı müminlere nasip olan yüksek bir mertebe olduğunu göstermektedir.

(Mu'minun 74/61)

أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ

Ulâ-ike yusâri'ûne fî-l**h**ayrâti vehum lehâ sâbi**k**ûn*(e)*

İşte onlar hayırda yarışırlar. Ve onlar, onda öne geçenlerdir.

"Sâbikûn" kelimesi sözlükte, birinin önüne geçmek ve onu geride bırakmak anlamına gelmektedir. İnsan, yaratılışı gereği rekabetçi bir tabiata sahiptir. Rabbimiz bu rekabetçi tabiatı bildiği için, onu mal ve oğullarda çoğalma yarışı (tekâsür) yerine hayırlı işlerde yarışma yönünde yönlendirmiştir. Bu, Kur'ân'ın temel ilkelerinden biridir.

Burada geçen **"hayrât" kavramı ise** insanlığın ve tüm canlıların faydasına olan her türlü iyiliği kapsamaktadır. Gerçek müminler, insanlığa fayda sağlayan işlerde gevşek davranmaz, bu işleri kulak ardı etmez ve ertelemezler.

İnsanın neden hayırlarda yarıştığı sorusuna farklı açılardan cevap verilebilir. İnsan, sınırlı zamanda daha fazla iyilik yapma isteğiyle hareket edebilir. Kendisini hayır işlerinde başkalarından eksik görmesi ve bu alanda tatlı bir rekabet içinde bulunması onu harekete geçirebilir. Salih amel işleyen kimselere imrenmesi de bu gayreti artırabilir. Ayrıca insan, başkalarını mutlu etmekten mutluluk duyduğu için hayırlarda yarışabilir. İnsanların yaralarını sarma ve muhtaçlıklarının verdiği sıkıntıyı bir an önce giderme arzusu da bu çabayı besler. Bu tür kimselerde empati duygusu oldukça gelişmiştir.

(Mu'minun 74/62)

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

Velâ nukellifu nefsen illâ vus'ahâ(s) veledeynâ kitâbun yen**t**i**k**u bil*h*a**kk***(i)*(c) vehum lâ yu**z**lemûn*(e)*

Ve kimseyi gücünün dışında mükellef tutmayız. Ve yanımızda hak ile konuşan bir kitap vardır. Ve onlara zulmedilmez.

Zengin bir kimsenin yaptığı hayır ile başkasının yaptığı hayır aynı olmayabilir. Bu nedenle "Ben onunla nasıl yarışacağım?" şeklinde bir düşünceye kapılmamak gerekir.

Çünkü Rabbimiz, herkesi kendi bulunduğu şartlar içerisinde sorumlu tutmaktadır. Bu sebeple insan, başkalarıyla değil, kendi imkânları ve gayreti ölçüsünde kendisiyle yarışmaktadır.

İslam'dan uzaklaşmış inanç sistemleri ise dinle doğrudan ilgili olmayan yükümlülükleri mensuplarına dayatmakta ve onları ağır sorumluluklar altına sokmaktadır. Oysa gerçek din, insanı taşıyamayacağı yüklerle mükellef kılmaz. Buna karşılık ruhbanlar, hahamlar ve diğer din adamları, insanları yapamayacakları ibadetler ve yükümlülükler altına sokabilmektedir. Halbuki Necm Sûresi 38. ayette ifade edildiği üzere, Allah insana taşıyamayacağı bir yük yüklemez. Bu nedenle Allah, insanların yüklerini hafifletmekte ve üzerlerindeki zincirleri kaldırmaktadır.

Ayrıca ayette "katımızda" ifadesi yerine "yanımızda hak ile konuşan bir kitap vardır" denilmektedir. Bu ifade, insanlara zulmetmeyen ve onları güçlerinin üstünde sorumluluklarla yükümlü kılmayan bir ilahî ölçüyü işaret etmektedir. Hakkı konuşan bu kitap, Kur'ân ve vahiydir. Kur'ân, muhataplarına asla taşıyamayacakları sorumluluklar yüklemez ve onları yapamayacakları şeylerle mükellef tutmaz.

Buna karşılık şirk, insanı mala, kula, nesneye ve mülke bağımlı hâle getirerek fıtratına aykırı bir yaşam biçimini dayatır. Bu yönüyle insanı zorlayan ve yıpratan bir anlayış ortaya çıkarır.

Burada "hakkı konuşan kitap" ifadesinin Kur'ân olarak anlaşılmasının sebebi, muhatapların henüz Kur'ân ile yeni tanışıyor olmalarıdır. Nitekim bu kişiler, ehl-i kitaptan olup Allah Resulü'nü dinlemek üzere gelen kimselerdir. Bu durum bir sonraki ayette daha açık bir şekilde ifade edilecektir.

(Mu'minun 74/63)

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هٰذَا وَلَهُمْ اَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ

Bel **k**ulûbuhum fî ġamratin min hâżâ velehum a'mâlun min dûni żâlike hum lehâ 'âmilûn*(e)*

Bilakis onların kalpleri bundan dolayı bir bataktadır. Ve onların bunun altında bazı emelleri vardır ki, bunlar için çalışırlar.

Yanı başlarında hakkı söyleyen, muhataplarından hak, adalet, iyilik ve ihsanı talep eden bir kitap bulunmasına rağmen müşrik muhatapların akleden kalpleri, dünyalıklara ve hiçbir fayda sağlamayan uydurma emirler ile çeşitli inanç ve ritüellere dalmış durumdadır. Bu sebeple sağlıklı ve doğru kararlar verememektedirler. Kalplerindeki bu bozulmuş hâl, bir sonraki ayette onların aslında "mütref" bir yaşam arzusu içinde olduklarını göstermektedir.

"Mütref" yaşam, imkânların sürekli bir kişinin elinde toplanması sonucunda onun rahatlığa alışması, tüketim odaklı bir hayat sürmesi ve bu hâlin zamanla onu zayıf düşürmesi durumunu ifade eder.

"Mütref" ile "müstağni" kavramları arasında da bir fark vardır. "Gani" zengin demektir ve her iki kavramda da bir zenginlik söz konusudur. Ancak "müstağni", sahip olduğu mal ve mülk sebebiyle hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını düşünen ve kendini yeterli gören kimsedir. Kur'ân-ı Kerîm'de her iki kavram da geçmekle birlikte anlam bakımından farklıdır.

"Mütref" ise öyle bir hayat standardına alışır ki bu standardı kaybettiğinde zaafa düşer. Başlangıçta sahip olduğu imkânlar onu "müstağni" hâline getirirken, zamanla bu imkânlar onun en zayıf noktası olur. Zorluklarla karşılaşmadığı için bu kişi giderek "mütref" bir karaktere bürünür. Sahip olduğu imkânlar elinden alındığında hemen şikâyet etmeye başlar. Bu kişiler, mütref yaşamı sürdürebilmek için düşük seviyede amellere yönelirler. Dışarıdan zengin görünseler de aslında küçük hesaplar yapan, kendisine karşı cömert fakat başkalarına karşı cimri ve bencil kimseler hâline gelirler.

Bu kimseler, sadece dünya için çalışan ve çabalayan, ancak çırpındıkça maneviyatını kaybederek adeta bir bataklığa saplanan kimselere benzetilmektedir. Mütref yaşamın bataklık benzeri yapısı, insanı fark ettirmeden içine çeker. Bu durumda olan kişi çırpındıkça daha fazla içine gömülür. Bu çırpınma, dünya için sürekli koşuşturma ve daha fazla kazanma hırsı olarak düşünülebilir.

Nitekim ayette geçen "ğamratin" kelimesi, suyun insanı aşması ve onu içine alması anlamını taşımaktadır. Böyle bir durumda kişi kendi ameliyle kurtulamaz; dışarıdan bir yardımın gelmesi gerekir. İşte bu yardım, "yanımızda hakkı söyleyen kitap" olarak ifade edilen ilahî vahiydir.

(Mu'minun 74/64)

حَتّٰٓى اِذَآ اَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ اِذَا هُمْ يَجْـَٔرُونَ

*H*attâ iżâ eḫażnâ mutrafîhim bil'ażâbi iżâ hum yec-erûn*(e)*

Hatta onların mütreflerini azapla tuttuğumuzda onlar, yalvarıp yakarır.

Ayetlerde geçen **"yec'erûn" kelimesi**, çaresizlik içinde bağırıp çağırmayı ifade etmektedir. Arap dilinde bu kelime, çamura saplanmış ve çıkamayan bir hayvanın çıkardığı sesi anlatmak için kullanılır. Bu bağlamda, dünyalıklara dalmış ve mütref bir hayat süren kimse de içine düştüğü durumdan çıkamaz hâle gelir. Ancak bu durumu çoğu zaman fark etmez. İş işten geçtikten sonra yaptığı feryat ve figan ise kendisine bir fayda sağlamaz; kişi çaresizlik içinde kalır.

Bazı müfessirler, ayette geçen "onları azapla tuttuk" ifadesini Mekke halkına isabet eden kıtlık ve kuraklıkla açıklamışlardır. Bu yorum, bağlam açısından isabetli görünmektedir. Nitekim Allah Resulü hicret etmeden önce Mekke'de bir kıtlık yaşanmış ve bundan en çok bolluğa alışmış olan mütref kesim etkilenmiştir. Fakir kimseler zaten zorluklara alışkın oldukları için bu durum karşısında daha dirençli kalmışlardır.

Müstağni, sahip olduğu güç ve servete güvenerek hiçbir şeye muhtaç olmadığını düşünen kimsedir. Mütref ise bu hâlin sürekliliği sonucunda, elde ettiklerine bağımlı hâle gelen ve bu yüzden zayıf düşen kişidir. Bu çerçevede zorluklar insanı güçlendirirken, aşırı konfor ve bolluk insanı zayıflatmaktadır.

Mütref kimseler, en küçük bir sıkıntı karşısında şikâyet eden, konfor ve çıkarları uğruna yalvaracak kadar karakter zafiyeti gösteren ve gerektiğinde ilkelerini bir kenara bırakarak menfaatlerinin peşine düşen kimselerdir. Bu tutumlarını hesap gününde de sergileyecekleri ifade edilmektedir ve bu durum 65'inci ayette ele alınacaktır.

Bakın! Türkiye zor zamanlar geçirdi, iyi insanlar ortaya çıkardı. İyi insanlar zamanında mütrefler oluşarak kötü zamanlar oluşmasına sebep oldu. Mütrefler toplumda çoğaldıkça zaman kötüleşiyor. Herkes kendini düşünmeye başlıyor, ahlaki erozyon oluşuyor. Bunu Lale Devri gibi düşünün. Artık bu kötülük dibe vurduğunda artık oradan iyi insanlar çıkmaya başlayacak. Bu bir döngüdür. O yüzden resuller insanlığın dibe vurduğu yerde gelmişlerdir. Alttaki ayette onların ahirette yalvarmalarını okuyacağız.

(Mu'minun 74/65)

لَا تَجْـَٔرُوا الْيَوْمَ اِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ

Lâ tec-erû-lyevm*(e)*(s) innekum minnâ lâ tun**s**arûn*(e)*

O gün yalvarıp yakarsanız da muhakkak ki bizden, size yardım gelmez.

Bu konu Kurân'ı Kerim'de defaten işlenir. Bakara Sûresi 48, 123'te: *Ve öyle bir günden korkun ki kimse kimseye bir şey yapamaz, veremez. Kimseden şefaat kabul edilmez, kimseden fidye de alınmaz. Hem onlar kurtulacakta değiller. Artık bataklığın dibine gömülmüş ve orası onun için mezar olmuş birine yardıma gerek var mı?* diyor.

Yardım kime lazım?

Yardım, ancak diri olana, yani nefes alıp verene gereklidir; çünkü cesede yardımın bir anlamı yoktur. Bu bağlamda yapılan ilahî çağrıya ve uzatılan yardım eline karşı bu kimselerin nasıl bir tutum sergiledikleri önem arz etmektedir. Nitekim onların bu çağrıya karşı tavırları, 66'ncı ayette açık bir şekilde ortaya konulmaktadır.

(Mu'minun 74/66)

قَدْ كَانَتْ اٰيَاتِي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَۚ

Kad kânet âyâtî tutlâ 'aleykum fekuntum 'alâ a'**k**âbikum tenki**s**ûn*(e)*

Ayetlerimiz size tilavet edildiğinde topuklarınız üzerinde geri döndünüz.

Bu kimseler, düştükleri bataklıktan çıkmak yerine tekrar eski hâllerine dönmüşlerdir. Döndükleri yer, alıştıkları mütref yaşam tarzıdır.

Konfora alışan insan, kendisine hayat verecek ve onu salih amellere yönlendirecek tekliflerden uzak durur. Çünkü bu teklifler fedakârlık ve paylaşım gerektirir. Oysa mütref bir kimse, bencilliği sebebiyle bu tür sorumlulukları kabul etmek istemez.

Konforun insanı çürüttüğü alan, özellikle empati yeteneği ve insani erdemler uğruna fedakârlık yapabilme gücüdür. Bu durumda olan bir kimse, karşısındakinin yerine kendisini koyamaz ve duygudaşlık kuramaz. Zamanla bu tür yetiler ve melekeler, mütref yaşamın etkisiyle körelir.

Sürekli haz ile beslenen insan zihni de zamanla bencilleşir ve duyarsızlaşır. Nitekim insan, alıştığı hazdan bir süre sonra aynı düzeyde tatmin olmaz ve daha fazlasını aramaya başlar. Bu durum, insanın doyumsuzluğa sürüklenmesine sebep olur.

Bu kimselerin, kendilerini tevazuya ve paylaşmaya davet eden ayetlerden yüz çevirmelerinin sebebi ise sahip oldukları imkânlara güvenmeleridir. Mal ve oğullar bakımından güçlü olduklarını düşündükleri için, kendilerine sunulan ilahî çağrıya ihtiyaç duymadıklarını zannederler. Ancak bu, insanın kendi iç dünyasında yaşadığı çürümenin farkında olmamasından kaynaklanan bir yanılgıdır. Nitekim bu müstağni tavır, bir sonraki ayette kibir olarak ifade edilmektedir.

(Mu'minun 74/67)

مُسْتَكْبِرِينَ بِهِۦ سَامِرًا تَهْجُرُونَ

Mustekbirîne bihi sâmiran tehcurûn*(e)*

Büyüklük kuruntusu ile müsamereden çıktılar.

Bu bağlamda, Allah Resulü ile bir araya gelip sohbet ettikleri anlaşılmaktadır. Gece vakti bir araya gelmiş, aynı ortamda bulunmuş ve kendilerine yapılan daveti dinlemişlerdir. Ancak müstağni tavırları ve büyüklük kuruntuları sebebiyle bu sohbeti yarıda keserek oradan ayrılmışlardır.

Burada, dışarıdan gelen bir grubun gece ateş etrafında toplanarak bir araya geldiği ve kendilerine yapılan tebliği dinlediği anlaşılmaktadır. Fakat bu buluşma, onların içlerindeki kibir ve müstekbir tavır sebebiyle sonuçsuz kalmıştır. Bu nedenle sohbeti yarıda bırakıp çekip gitmişlerdir.

Bu tavrı sergileyenlerin, daha önce bahsedilen mütref yaşam tarzına sahip kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Konfora alışmış bu kişiler, Allah Resulü'nün paylaşıma ve fedakârlığa dayalı çağrısına kibirle yaklaşmış ve bu daveti kabul etmemişlerdir.

Bu mütref bir yaşam süren kimseler, aynı zamanda din üzerinden geçinen kişiler de olabilir. Bu çerçevede ruhbanlar ve misyonerler de bu gruba dâhil edilebilir. Nitekim Mekke'ye gelerek bir tür misyonerlik faaliyeti yürüten, müşriklerden ayrılan bazı kimseleri ve hatta Hz. Peygamber'i kendi inançlarına yaklaştırmayı hedefleyen kişiler de bu kapsamda değerlendirilebilir.

Tarihsel süreçte misyonerlik faaliyetlerinin erken örnekleri de görülmektedir. Bu bağlamda, ilk sistemli tebliğ faaliyetlerini yürüten kişilerden biri olarak Pavlus zikredilmektedir.

(Mu'minun 74/68)

اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ اٰبَاءَهُمُ الْاَوَّلِينَ

Efelem yeddebberû-l**k**avle em câehum mâ lem ye/ti âbâehumu-l-evvelîn*(e)*

Onlar hâlâ sözü tedebbür etmezler mi? Yoksa onlara, atalarına gelmemiş olan mı geldi?

Burada "atalar" olarak çevrilen "âbâehum" kelimesi, yalın hâliyle kullanıldığında babalar ve dedeler, yani aynı çağda veya yakın geçmişte yaşamış kimseler anlamına gelmektedir. Ancak "âbâehumu'l-evvelîn" şeklinde geldiğinde, bu ifade daha önce yaşamış ve artık hayatta olmayan eski ataları ifade etmektedir. Bu sebeple burada "atalar" şeklinde genel bir anlam verilmiştir.

Ayetin bağlamında, "atalarına gelmemiş olan" ifadesiyle, kendilerine ulaşan mesajın önceki nesillerden farklı olup olmadığı sorgulanmaktadır. Bu noktada, gelen kimseler "Bize atalarımıza gelmeyen yeni bir şey mi getirdin? Yoksa onların bildiği kıssalardan farklı bir şey mi anlatıyorsun?" şeklinde bir itirazda bulunmaktadır.

Bu sorunun muhatabı, müşriklerden ziyade ehl-i kitaptır. Çünkü müşriklerin inanç sisteminde Hz. İsa, Hz. Musa gibi peygamberler ve peygamberlik kurumu yer almamaktadır. Buna karşılık ehl-i kitap, Hz. Nuh, Hz. Musa, Hz. Harun kıssalarını ve Meryem oğlu İsa'nın ayet oluşunu bilmektedir. Nitekim sûrenin önceki ayetlerinde anlatılan bu kıssalar, onların daha önceki atalarının bildiği ve aşina olduğu hakikatlerdir.

Sözü tedebbür etmek ne demektir? "Onlar hala Kurân'ı tedebbür etmezler mi?" Neden tezekkür, tefekkür, tahakkül değil de tedebbür? Tedebbür kim eder? Sizce müşrikler tedebbür eder mi?

Ehl-i kitap, sahip olduğu bilgi birikimi ve tarihsel arka plan sayesinde ayetleri tedebbür edebilir. Çünkü bağlamı, geçmişi ve anlatılan konuları bilmektedir. Tedebbür kelimesi, "arka" anlamına gelen "dübür" kökünden türemiştir ve bir şeyin arka planını, öncesini ve bütünlüğünü dikkate alarak düşünmeyi ifade eder. Bu nedenle tedebbürün geçtiği yerlerde, belirli bir altyapıya ve bilgiye sahip olan kimseler kastedilmektedir.

Tedebbür, sadece yüzeysel bir düşünme değil; işin arka planını, bağlamını ve bütünlüğünü kavrayarak sonuç çıkarma sürecidir. Kur'ân, geçmişi hatırlatarak insanın bu bilgiler üzerinden doğru sonuçlar çıkarmasını ve buna göre tedbir almasını ister.

Bu düşünme süreci, önce geçmişi hatırlama anlamına gelen tezekkür ile başlar. Ardından, bu hatıralar arasında bağlantı kurma anlamına gelen ta'akkul aşamasına geçilir. Sonrasında, bu bağlantılar üzerinden fikir üretme süreci olan tefekkür devreye girer. Bu aşamalar neticesinde bir anlayış ve hüküm üretme, yani fıkıh ortaya çıkar. Nihayetinde ise bu birikim, geleceğe ve ahirete yönelik tedbirler geliştirme anlamına gelen tedebbür ile tamamlanır.

Nisa Sûresi 82'de de Kurân'a karşı ön yargılı olanlara cehennemden kurtulmak için tedebbür etmeleri emredilmiştir. Yani gelecekte cehennem var, gelecekte hesap günü var buna karşı tedbir almanın yolu tedebbüri bir düşünce olarak Kurân'da karşımıza çıkıyor.

(Mu'minun 74/69)

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ

Em lem ya'rifû rasûlehum fehum lehu munkirûn*(e)*

Yoksa onlar, resullerini tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar?

Resullerini tanımak" ifadesi, müşrikler için mi yoksa ehl-i kitap için mi kullanılan bir ifadedir?

Burada ehli kitabın Hz. Muhammed'i beklediği net bir şekilde Kurân tarafından beyan edilmiş. Bunu Bakara Sûresi 146 da şöyle okuyoruz:

"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler (ehli kitap) onu (Hz. Peygamberi) kendi öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen içlerinden bir zümre (müstekbirler, kibirli olanlar) bile bile gerçeği gizlemektedir."

"Kendi resullerini tanımadılar mı?" ifadesi, muhatabın müşriklerden ziyade ehl-i kitap olduğunu gösteren önemli bir delildir. Çünkü kendilerine kitap verilen toplulukların ellerinde bulunan metinlerde, her ne kadar tahrif edilmiş olsa da gelecek resullere dair işaretler ve imalar yer almaktadır.

Nitekim bu husus, Saf Sûresi'nin 6'ncı ayetinde de açık bir şekilde ifade edilmektedir.

"Bir vakit Meryem'in oğlu İsa şöyle dedi: "Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın resulüyüm. Önümdeki Tevrat'ı musaddık, tasdik edenim. Ve benden sonra gelecek olan bir resulün müjdecisi olarak geldim ki onun ismi Ahmet'tir."

İncil'de Hz. Muhammed'in geleceğini şöyle bildiriyor: "Artık sizinle uzun uzun konuşmayacağım. Çünkü bu dünyanın egemeni geliyor. Onun benim üzerimde hiçbir yetkisi yoktur." (Yuhanna 14:30)

"Size gerçeği söylüyorum, benim gidişim sizin yararınızadır. Gitmezsem, Yardımcı size gelmez. Ama gidersem, O'nu size gönderirim." (Yuhanna 16:7)

Hz. İsa, kendisinin gitmesi gerektiğini ve bu gidişin ardından bir yardımcının geleceğini ifade etmiştir. Nitekim "Ben gitmezsem o yardımcı size gelmez; fakat gidersem onu size gönderirim" şeklindeki beyanı, sonraki bir elçiye işaret etmektedir. Bu sözlerin, Peygamber Hz. Muhammed'e (sav) işaret ettiği kabul edilmektedir.

Ayetin bağlamında yer alan "kendilerine gelen resulü tanımadılar mı?" ifadesi de bu beklentiyi desteklemektedir. Çünkü böyle bir beklenti olmasaydı, bu kimselerin Mekke'ye kadar gelmeleri ve gece vakti Allah Resulü ile bir araya gelmeleri anlamlı olmazdı. Onların bu arayış içinde olmaları, önceden bir haber ve beklentiye sahip olduklarını göstermektedir.

Buna rağmen inkâr etmelerinin sebebi, kendilerine sunulan ayetleri "apaçık bir sihir" olarak nitelendirmeleridir. Bu durum, Saf Sûresi'nin 6'ncı ayetinde de dile getirilmektedir.

Müşrikler, gelen vahyi "eskilerin masalları" olarak nitelendirirken; ehl-i kitap, "apaçık bir sihir" ifadesini kullanmaktadır. Bu farklı tepkiler, muhatapların kim olduklarını da ortaya koymaktadır. Ehl-i kitabın "sihir" demesinin sebebi ise, ayetlerin onların benimsediği değerleri güçlü ve hikmetli bir şekilde ifade etmesidir. Bu ifade tarzı, onların üzerinde bir etki bıraktığını da göstermektedir.

(Mu'minun 74/70)

اَمْ يَقُولُونَ بِهٖ جِنَّةٌ ۢ بَلْ جَاۤءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُونَ

Em ye**k**ûlûne bihi cinne*(tun)*[c] bel câehum bil*h*a**kk**i veekśeruhum lil*h*a**kk**i kârihûn*(e)*

Yoksa onunla aklı örtülmüş mü diyorlar? Bilakis, onlara hak ile geldi. Ve onların ekserisi hakkı kerih gördü.

Müsamere sırasında ehl-i kitaptan olanlar ortamı terk ettikten sonra, kendi aralarında Allah Resulü hakkında bazı ithamlarda bulunmuşlardır. Bu sözler daha sonra Allah Resulü'nün kulağına ulaşmış ve bunun üzerine ilgili ayet nazil olmuştur. Onlar, "Muhammed dediğiniz kişi cinlenmiş, Kur'ân ile meşguliyeti onu bu hâle getirmiş" şeklinde ifadeler kullanmışlardır.

Buna karşılık olarak, "Onun aklı örtülmüş mü diyorlar? Bilakis, o onlara hak ile gelmiştir. Fakat onların çoğu hakkı kerih görmektedir" ayeti indirilmiştir. Burada "tamamı" değil, "çoğunluğu" ifadesinin kullanılması dikkat çekicidir. Çünkü ehl-i kitabın hepsi aynı değildir; bir kısmı hakkı kabul ederken, bir kısmı onu kerih görmektedir. Hakkı kerih görenler ise çoğunlukla din üzerinden menfaat sağlayan kimseler olarak öne çıkmaktadır.

Daha önce 25'inci ayette, Hz. Nuh için "cinnet geçirmiş" ifadesi kullanılmıştır. Benzer şekilde burada da Hz. Muhammed (a.s.) için "aklı örtülmüş" şeklinde bir itham dile getirilmektedir.

Ayetin devamında yer alan "Biz onlara hakkı getirdik" ifadesi ise Hz. Muhammed'in getirdiği risalete ve onun aracılığıyla okunan Kur'ân'a işaret etmektedir.

Onların hakkı kerih görmelerinin sebebi, gelen kitabın kendi çıkarlarına uymayan hakikat ve hikmetleri içermesidir.

Ehl-i kitabın, müsamere sırasında Hz. Peygamber'in yüzüne doğrudan "aklı örtülmüş" dememeleri de dikkat çekicidir. Nitekim ayette yer alan "Yoksa onun aklı örtülmüş mü diyorlar?" ifadesi, bu sözlerin doğrudan değil, arka planda dile getirildiğini göstermektedir. Bu durum, onların düşüncelerini açıkça ifade etmekten kaçındıklarını ortaya koymaktadır.

Bu kimseler, ortamdan ayrıldıktan sonra arkadan konuşmakta ve ithamlarda bulunmaktadır. Bu tavır, onların aslında Hz. Peygamber'in getirdiği mesaja değil, kendi heva ve arzularına tabi

olduklarını göstermektedir. Nitekim bu gerçek, 71'inci ayette daha açık bir şekilde ifade edilmektedir.

(Mu'minun 74/71)

وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ

Velevi-ttebe'a-l*h*a**kk**u ehvâehum lefesedeti-ssemâvâtu vel-ar**d**u vemen fîhin*(ne)*[c] bel eteynâhum biżikrihim fehum 'an żikrihim mu'ri**d**ûn*(e)*

Ve hak, onların hevalarına tabi olsaydı gökler, yer ve içinde olanlar mutlaka fesada uğrardı. Bilakis, onlara zikirlerini getirdik. Fakat onlar, zikirlerinden yüz çevirenlerdir.

Ehl-i kitabın elinde bulunan vahiylerin tamamı "zikir" olarak nitelendirilmektedir. Ayet, onların müsamereden ayrılma gerekçesini açıklamakta ve bu gerekçenin hevalarına tabi olmaları olduğunu ortaya koymaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in "hak" olarak ifade ettiği gerçekler, onların bu heva merkezli yaklaşımlarıyla örtüşmemektedir. Bu sebeple onlar, bu hakikatleri şirk ile perdeleyerek kendi çıkarlarına uygun bir hâle getirmişlerdir.

Eğer gerçek, onların iddia ettiği gibi olsaydı; yani Allah'a çocuk isnat edilse ve Hz. İsa veya Üzeyir Allah'ın oğlu kabul edilseydi, yer ve gök düzeni bozulur ve her şey fesada uğrardı. Nitekim bu hakikat, Enbiyâ Sûresi'nin 22'nci ayetinde açıkça ifade edilmektedir.

Burada çok ilahlı inancın hayat üzerindeki bozucu etkisine dikkat çekilmektedir. Çünkü ilahlar ve aracılar anlayışı, kullukta bir karmaşa meydana getirir ve kâinatın düzeninde bir kaosa yol açar.

Ayrıca "onlara zikirlerini getirdik" ifadesi, Kur'ân'ın ortaya koyduğu hakikatlerin önceki vahiylerde de bulunduğunu açıkça beyan etmektedir.

(Mu'minun 74/72)

اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

Em tes-eluhum ħarcen feħarâcu rabbike ħayr*(un)*[s] vehuve ħayru-rrâzi**k**în*(e)*

Yoksa onlardan bir çıkar mı istiyorsun? Oysa Rabbinin sağlayacağı çıkar hayırlıdır. Ve O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."

Diyanet İşleri Meali (Eski): Yoksa sen onlardan bir ücret mi istiyorsun? Rabbinin ecri daha iyidir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

"Ücret" kelimesi Arapçada "ecir" anlamına gelmektedir. Bu nedenle "karşılık" veya "ceza" şeklinde yapılan çeviriler isabetli değildir. Aynı şekilde "haraç" ifadesi de doğru bir karşılık değildir; çünkü haraç, zorla alınan bir bedeli ifade eder. Oysa Allah Resulü'nün insanlardan zorla bir bedel talep etmesi söz konusu değildir.

Bazı yorumlarda bu ifade "vergi" olarak çevrilmiştir; ancak bu da doğru değildir. Zira bu ayetin indiği dönemde Allah Resulü henüz bir devlet yapısı kurmamıştı ve vergi alacak bir otoriteye sahip değildi. Bu nedenle burada kastedilen anlam, maddi bir talep veya zorunlu bir ödeme değildir.

Dikkat edildiğinde, bu ayette Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde tekrar edilen bir ilke vurgulanmaktadır: "Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir." Bu ifade, resullerin tebliğ görevlerini herhangi bir maddi karşılık beklemeden yerine getirdiklerini ortaya koymaktadır.

Bu ayetlerde geçen kelime "ecir"dir. **Ancak burada bu kelimeye, yapılan iyi veya kötü amellere karşılık verilen "ceza" anlamını vermek uygun değildir; çünkü ayette "ceza" kavramı yer almamaktadır. Aynı şekilde "Rabbinin nimeti daha hayırlıdır" şeklinde bir anlam vermek de doğru değildir; zira metinde "nimet" ifadesi bulunmamaktadır.**

Bu nedenle "ecir" kelimesi, bağlam dikkate alınarak maddi bir karşılık veya dünyevi bir menfaat beklentisi anlamında değerlendirilmeli ve resullerin tebliğ karşılığında insanlardan herhangi bir ücret talep etmedikleri vurgusu esas alınmalıdır.

Bu ayette geçen kelimeler, aynı kökten türeyen "ḫarce" ve "ḫarâcu" lafızlarıdır. Ancak burada iki farklı kullanım söz konusudur. Bu kelimelerden biri Allah Resulü'ne, diğeri ise Rabbe isnat edilmektedir. Söz konusu kök, genel olarak bir yerden veya bir durumdan çıkmayı ifade etmektedir.

Nitekim bu kökün fiil formu, Kasas Sûresi 21'inci ayette "korku içinde çevresini gözetleyerek şehirden çıktı" şeklinde kullanılmaktadır. Benzer şekilde Enfâl Sûresi 47'nci ayette de "diyarlarından çıkanlar" ifadesiyle yine fiil formunda yer almaktadır. Bu örneklerde kelimenin hareket ve çıkış anlamı açıkça görülmektedir.

Ancak Mu'minûn Sûresi 72'nci ayette bu kelime isim formunda geçmektedir. Bu durum, anlamda da bir farklılık olmasını gerektirir. Bu bağlamda "feḫarâcu rabbike ḫayr" ifadesini "Rabbinin mükâfatı daha hayırlıdır" şeklinde anlamak yerine, "Rabbinin sağlayacağı çıkış daha hayırlıdır" veya "Rabbinin seni bulunduğun durumdan çıkarması daha hayırlıdır" şeklinde anlamak daha uygun görünmektedir.

Bu yorum, özellikle Mekke'den çıkışın müminler için bir kurtuluş ve imkân anlamına gelmesiyle de örtüşmektedir. Nitekim Türkçede de benzer bir kullanım bulunmakta ve "bu işten çıkarın ne?" ifadesiyle bir durumdan elde edilen fayda veya kurtuluş kastedilmektedir.

Bu nedenle ayette geçen her iki kelimenin kök anlamı dikkate alınarak, bağlama uygun bir şekilde "çıkış", "kurtuluş" veya "sağlanan imkân" anlamı üzerinden bir meal verilmesi daha isabetli olacaktır.

"Yoksa onlardan bir çıkar mı istiyorsun? Oysa Rabbinin sağlayacağı çıkar hayırlıdır. Ve O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."

Bu ayette, "ücret"in maddi bir karşılık veya meta olmadığı açıkça ortaya konulmaktadır. Aksine burada, Rabbin yönlendirmesiyle Mekke'den hicret etmenin; onların sunduğu imkânlardan, sağladıkları çıkar ilişkilerinden ve dünyevî menfaatlerden daha hayırlı olduğu ifade edilmektedir.

Dolayısıyla mesele bir "ecir" yani klasik anlamda bir ücret meselesi değildir. Kelimenin kök anlamına inildiğinde, burada çok daha derin ve hikmetli bir anlamın bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kullanılan "harâc" kökünün, bir durumdan çıkış, kurtuluş veya bir imkâna erişme anlamlarını da içerdiği görülmektedir.

Nitekim bu kök, daha önce inen Kehf Sûresi'nin 94 ve 95'inci ayetlerinde de benzer bir bağlamda kullanılmış ve bir çıkış yolu, bir çözüm veya bir imkân sağlama anlamını ifade etmiştir. Bu da kelimenin sadece maddi bir karşılık değil, aynı zamanda bir kurtuluş ve yönlendirme anlamı taşıdığını göstermektedir.

"Ey Zülkarneyn muhakkak ki yecüc ve mecüc yeryüzünde fesat çıkaranlardır. Artık onlarla bizim aramızda bir set yapman için sana haricen çıkar sağlasak olur mu?"

"Zülkarneyn 'in cevabı da: *"Rabbimin beni içinde bulundurduğu imkanlar sizin o sağladıklarınızdan çok daha hayırlıdır."* Aynı ifadeyi burada da görüyoruz. Rabbinin seni buradan çıkarması çok daha hayırlıdır.

Ye'cüc ve Me'cüc olarak bilinen topluluklar, tarih boyunca farklı isimlerle anılmış ve bazı kaynaklarda Gog ve Magog şeklinde ifade edilmiştir. Bunlardan biri yeryüzünde insanlara karşı bozgunculuk yapan, diğeri ise ilahî düzene karşı isyan eden grupları temsil etmektedir. Bu tür topluluklar, her dönemde varlığını sürdüren ve kötülükle anılan yapılardır. Nitekim Allah Resulü'nün yaşadığı dönemde de benzer özelliklere sahip grupların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda, zor durumdan kurtulmak veya korunmak amacıyla kurulan ilişkiler dikkat çekmektedir. Allah Resulü'nün ehl-i kitap ile kurduğu ilişki ile Zülkarneyn kıssasında anlatılan kavmin ilişkisi arasında benzerlikler bulunmaktadır. Her iki durumda da, sıkıntıdan kurtulmak ve korunmak amacıyla bir araya gelme söz konusudur.

Burada kullanılan "harace" kökü, zor bir durumdan çıkış, korunma ve bu amaçla kurulan ilişkileri ifade etmektedir. Ancak bu ilişkilerin, salt çıkar ve menfaat temelli olmaması gerektiği de vurgulanmaktadır. Nitekim mağdur olan birine yalnızca çıkar elde etmek amacıyla yardım etmek gerçek bir iyilik değildir.

Zülkarneyn kıssasında da bu ilke açıkça ortaya konulmaktadır. Zülkarneyn, yaptığı seti bir menfaat, kazanç veya maddi karşılık elde etmek için değil, bir iyilik ve sorumluluk bilinciyle inşa ettiğini ifade etmektedir. Bu da Kur'ân'ın, yardımı çıkar ilişkilerinden arındırarak ahlaki bir temele oturttuğunu göstermektedir.

Bir insan zor durumda kaldığında, içinde bulunduğu sıkıntı onu farklı arayışlara yöneltebilir. Nitekim hasta bir kimsenin doktora muhtaç olması gibi, çaresizlik hâli insanı başkalarına bağımlı hâle getirebilir. Ancak bu durumda, karşı tarafın bu zayıflığı istismar ederek menfaat elde etmesi gerçek bir iyilik olarak değerlendirilemez. Böyle bir davranış, görünürde fayda sağlıyor gibi görünse de hakikatte iyilik değildir.

Gerçek iyilik, karşılık beklemeden yapılan ve mükâfatı Allah'tan umulan davranıştır. Nitekim "Rabbinin mükâfatı, sizin vereceklerinizden daha hayırlıdır" ifadesi, bu hakikati açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ayet, zor durumda kalan kimselerin her uzatılan eli sorgusuz kabul etmemesi gerektiğini de öğretmektedir. Zira sıkıntı içinde olan kişi, çoğu zaman yanlış tercihlere yönelebilir. Bu durum, "denize düşen yılana sarılır" sözüyle ifade edilen bir zafiyeti ortaya çıkarır. Kur'ân ise bu zafiyeti aşmayı ve çıkar odaklı tekliflere karşı dikkatli olmayı öğütlemektedir.

Özellikle ehl-i kitaptan gelen ve belirli çıkar ilişkilerine dayanan tekliflerin, kurtuluş yolu olarak görülmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü gerçek kurtuluş ve rızık, aciz insanlardan değil; her türlü hayrın sahibi ve rızık verenlerin en hayırlısı olan Allah'tandır.

Bu nedenle Allah Resulü ve sahabenin, çıkar temelli ilişkiler kurmaları uygun görülmemiştir. Aksine, onların Allah'a tevekkül ederek O'ndan gelecek olan çıkışı ve yardımı beklemeleri öğütlenmiştir. Kur'ân-ı Kerîm bu yolu "sırat-ı müstakîm" olarak nitelendirmekte ve insanı, hakikate dayalı, güvenilir ve dosdoğru bir istikamete yönlendirmektedir.

(Mu'minun 74/73)

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Ve-inneke leted'ûhum ilâ **s**irâ**t**in muste**k**îm*(in)*

Ve muhakkak ki sen onları sıratımüstakime davet ediyorsun.

Davet nereye edilir? Tebliğ kime edilir?

Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılan ifadelerde ince bir anlam farkı göze çarpmaktadır. İnsan, istemediği bir yere genellikle tebliğ edilir; buna karşılık arzu edilen ve güzel olan yerlere davet edilir. Bu nedenle Kur'ân'da cehennem ile ilgili uyarılar "tebliğ" edilirken, cennet ve doğru yol olan sırat-ı müstakîm için "davet" ifadesi kullanılmaktadır. Bu, kelimelerin hikmetli bir şekilde seçildiğini göstermektedir.

Burada da sırat-ı müstakîme davet söz konusudur. Bir insanın başkalarını sırat-ı müstakîme davet edebilmesi, kendisinin de bu yol üzerinde bulunmasını gerektirir. Nitekim bir kimse, içinde bulunmadığı bir hakikate başkalarını samimi şekilde davet edemez. Bu nedenle sırat-ı müstakîme davet etmek, aynı zamanda o yol üzere olmayı ifade etmektedir.

Bu bağlamda ayet, insanın kendisine sunulan çıkar ve menfaatler uğruna kendi doğru yolundan sapmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü ehl-i kitaptan medet ummak, çoğu zaman onların bazı inanç ve anlayışlarını kabul etmeye kapı aralayabilir. Bu tür yaklaşımlar, insanı zamanla kendi inanç çizgisinden uzaklaştırabilir. Bu sebeple Kur'ân, mümini kendi istikameti üzerinde sabit kalmaya davet etmekte ve dışarıdan gelen menfaat temelli tekliflere karşı dikkatli olunması gerektiğini öğretmektedir.

(Mu'minun 74/74)

وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ

Ve-inne-lleżîne lâ yu/minûne bil-âhirati 'ani-**ss**irâ**ṭ**i lenâkibûn*(e)*

Ve muhakkak ki ahirete inanmayanlar, mutlaka sırattan ayrılırlar.

Bu noktadan itibaren konu, ehl-i kitaptan Mekkeli müşriklere yönelmektedir. Çünkü daha önce misyonerlerin sunduğu teklifler reddedilmiştir. Bunun ardından Kur'ân, müşriklerle birlikte yaşamanın neden uygun olmadığını 74'üncü ayetten itibaren kendi gerekçeleriyle açıklamaya başlamaktadır.

Ayetlerde dikkat çeken bir husus da kullanılan kelimedir. Burada "sırattan saptılar" anlamına gelen yaygın ifadeler yerine "nâkibûn" kelimesi tercih edilmiştir. "Dalâlet" veya doğrudan "sapma" anlamına gelen bir kelime kullanılmamış olması, özel bir anlam inceliğine işaret etmektedir. "Nâkib" kelimesi "n-k-b" kökünden türemiştir ve Kur'ân'da yalnızca iki yerde geçmektedir. Bunlardan biri bu ayet, diğeri ise Mülk Sûresi'nin 15'inci ayetidir. Orada "menâkib" şeklinde geçmekte ve dağların yamaçları, tali yolları gibi ana yoldan ayrılan yan yolları ifade etmektedir.

Bu bağlamda sırat-ı müstakîm, belirlenmiş ilkeler ve erdemler yolunu ifade eder ve maddi bir yol değildir. Buna karşılık "nâkibûn" ifadesi, bu ana istikamet yolundan tamamen kopmayı değil, yan yollara sapmayı, yani tali yönelimlere kaymayı anlatmaktadır.

Ayetin bağlamında maddi çıkarlar ve tehdit unsurları da yer almaktadır. Bu durum, kişinin karşılaştığı baskı ve menfaat teklifleri karşısında, yürüdüğü ilkeler yolundan taviz vermemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Allah Resulü'nün bu istikamet üzere yürüyüşü, çevresindeki bazı kimselerde tereddüt oluşturabilecek bir durum gibi görünse de ayetler bu noktada kararlılığı ve istikameti korumayı esas almaktadır.

Mülk Sûresi 15'inci ayette *"Yeri sizin için boyun eğdiren O'dur; siz de onun omuzlarında dolaşın"* buyurulmaktadır. Buradaki "omuzlar" ifadesi, ana yolun dışında kalan tali yolları, yani engebeli, inişli-çıkışlı ve tehlikeli güzergâhları temsil etmektedir. Buna karşılık sırat-ı müstakîm, ana istikameti, yani dosdoğru yolu ifade eder. Ayetin işaret ettiği anlam, insanların bu ana yolu bırakıp daha zor, karmaşık ve riskli yollara yönelme eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Bu yönelimin temel sebeplerinden biri, ahirete olan inancın zayıflığıdır. Ahirete inanmamak, aynı zamanda geleceğe güvenmemek anlamına gelmektedir. Hicret öncesi bağlamda bu durum, "Hz. Peygamber ile birlikte gitmeli miyim, gitmemeli miyim; aç kalır mıyım, zor durumda kalır mıyım?" gibi endişelerle kendini göstermektedir. Bu tür tereddütler taşıyan kimselerin sırat-ı müstakîm üzere kararlılıkla yürümeleri mümkün değildir. Çünkü bu kişiler, gelecek konusunda ciddi bir güven problemi yaşamaktadır ve bu durum imanlarını da etkilemektedir.

Ayrıca ehl-i kitabın sergilediği olumsuz tavır, müşrikler üzerinde de etkili olmaktadır. Nitekim bazı rivayetlere göre, ehl-i kitaptan din adamları veya misyonerler gece vakti Allah Resulü ile bir araya gelmiş, ancak bu buluşma sırasında onu terk ederek ayrılmışlardır. Bu durum müşriklerin elini güçlendirmiş ve "Ehl-i kitap bile onu kabul etmiyor, hatta onu sihirbaz ve yalancı olarak nitelendiriyor" şeklinde söylemler üretmelerine zemin hazırlamıştır.

Bu bağlamda üç farklı grup ortaya çıkmaktadır: müşrikler, ehl-i kitap ve Allah Resulü ile onun yanındakiler. Ancak bu son grubun içinde de kararsız olan bir kesim bulunmaktadır. Bu kimseler, diğer grupların tutumlarına bakarak bir taraf belirlemeye çalışmaktadır. Eğer bu kararsızlık devam ederse, onların sırat-ı müstakîmden ayrılma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecekleri ifade edilmektedir.

(Mu'minun 74/75)

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

Velev rahimnâhum vekeşefnâ mâ bihim min **d**urrin leleccû fî **ṭ**uġyânihim ya'mehûn*(e)*

Ve eğer onlara rahmet edip zarar veren şeyi keşfetmelerini sağlasak bile mutlaka tuğyanları içinde bocalarlar.

Bu grup, içinde bulundukları durumdan zarar görmüş olmasına rağmen, neyin kendilerine zarar verdiğini idrak edemeyecek kadar basiretlerini kaybetmiştir. Hatta sorunu fark etseler bile, buna yönelik sağlıklı çözüm yolları üretememektedirler. Bu hâl, ayette "tuğyanları içinde bocalamak" şeklinde ifade edilmektedir.

"Tuğyan", haddi aşmak ve sınırları ihlal etmek anlamına gelir. Bu aşırılığın temelinde ise kişinin kendisini ve kendi tercihlerini olduğundan daha değerli ve üstün görmesi yatmaktadır. Bu tür bencil ve narsistik eğilimler taşıyan kimseler, fedakârlık gerektiren kararlar alamazlar. Bu nedenle, riskler barındırsa da hak ve istikamet yolu olan sırat-ı müstakîm yerine, kendilerine güvenli görünen fakat aslında zillet içeren bir hayatı tercih ederler.

İster ehl-i kitap olsun ister Mekkeli müşrikler olsun, bu kimseler kendilerine zarar veren inançları ve şirkin oluşturduğu yapıyı, indirilen ilahî rahmet sayesinde fark etseler bile, içlerinde bulundukları tuğyan hâli onların alçalıp yönelmelerine engel olmaktadır. Nitekim bu durum, 76'ncı ayette daha açık bir şekilde ortaya konulmaktadır.

(Mu'minun 74/76)

وَلَقَدْ اَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ

Velek**k**ad eḫaznâhum bil'aẕâbi femâ-stekânû lirabbihim vemâ yete**d**arra'ûn*(e)*

Ve doğrusu biz onları bir azap ile yakaladık. Fakat onlar, Rablerine boyun eğmediler ve tazarru etmediler.

Ayetin bağlamı dikkate alındığında, **burada söz konusu olan azabın ahirete değil, dünyaya ait bir azap olduğu anlaşılmaktadır.** Nitekim "Onlar Rablerine boyun eğmediler ve tazarru etmediler" ifadesi, dünyada bir musibetle karşılaşan bir toplumun tepkisini anlatmaktadır.

Bu azabın mahiyeti hakkında müfessirlerin değerlendirmelerine bakıldığında, Mekke halkının bu dönemde şiddetli bir kıtlık ve kuraklıkla imtihan edildiği yönünde rivayetler öne çıkmaktadır. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen rivayetlere göre, Kureyş toplumu ciddi bir açlık yaşamış ve bu durum onları zor durumda bırakmıştır. Hatta bu süreçte bazıları, normalde tüketilmeyen şeyleri yemek zorunda kalacak kadar sıkıntıya düşmüştür. Bu durum üzerine ilgili ayetlerin nazil olduğu ifade edilmektedir.

Mu'minûn Sûresi'nin 64'üncü ayetinde de benzer bir azap haline işaret edilmektedir. Ancak dikkat çekici olan husus, bu sıkıntıya rağmen onların kibirlerini terk etmemeleri ve acziyetlerinin farkına varmamalarıdır. Bu kimseler, yaşadıkları zorluklara rağmen tevazu göstermemiş ve boyun eğmemişlerdir. Bağlamdan anlaşıldığı üzere bu azap, önce mütref kesimi, ardından da toplumun genelini etkilemiştir.

Ayetlerde geçen "tazarru" (tedarru ') kelimesi, kişinin kendini alçaltması, acziyetini fark etmesi ve tevazu göstermesi anlamına gelmektedir. Bu, insanın içinde bulunduğu durumu idrak ederek samimi bir yöneliş göstermesini ifade eder.

Tevazu ise Rahman'ın kullarında bulunması gereken temel bir özelliktir. Nitekim Furkan Sûresi 63'üncü ayette, *"Rahman'ın kulları yeryüzünde tevazu ile yürürler"* buyurulmaktadır. Bu özellik zamanla oluşan bir olgunluk hâlidir.

Bu noktada önemli bir soru ortaya çıkmaktadır: Neden bazı insanlar yaşadıkları musibetler karşısında tevazu sahibi olurken, bazıları aynı dönüşümü yaşamaz? Ayetler bu sorunun cevabını da vermektedir. Eğer başa gelen musibetler insanı daha mütevazı, daha bilinçli ve acziyetinin farkında bir hâle getiriyorsa, bu durum bir rahmettir ve kişi Rahman'ın kullarından olur. Ancak bu musibetler kişide bir değişim meydana getirmiyor, aksine kibir ve inadı artırıyorsa, bu durumda yaşananlar bir azap hâline dönüşmektedir.

Bu yönüyle ayetler, başımıza gelen musibetleri nasıl anlamlandırmamız gerektiği konusunda derin bir perspektif sunmaktadır.

(Mu'minun 74/77)

حَتَّىٰٓ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ

*H*attâ izâ feta*h*nâ 'aleyhim bâben żâ 'ażâbin şedîdin izâ hum fîhi mublisûn*(e)*

Hatta onların üzerine şiddetli azap kapısını açınca onlar ümitsizlik içinde olurlar.

Önceki ayetlerde zikredilen azap, dünyevî bir azap olarak değerlendirilmişti. Burada ise artık ümidin tamamen tükendiği ahiret azabından bahsedilmektedir. Bu ayette geçen "ublisû" kelimesi, derin bir ümitsizlik hâlini ifade eder. Bu kelime, bütün umutlarını yitirmiş olmak anlamına gelmekte olup "iblis" kelimesiyle de aynı kökten türemiştir. Bu yönüyle, artık hiçbir çıkış yolu görmeyen ve tamamen ümitsizliğe düşen bir durumu anlatmaktadır.

Böylece önce dünyevî azap, ardından ise uhrevî azap söz konusu edilmiştir. Ahiretteki bu azabın mahiyeti ise Hicr Sûresi 43-44'üncü ayetlerde şöyle açıklanmaktadır:

"Şüphesiz ki onların hepsine vaad edilen yer cehennemdir. Onun yedi kapısı vardır ve her kapı için onlardan bir grup ayrılmıştır."

Buradaki ümitsizlik, onların artık cennete ulaşma ihtimallerinin kalmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu durum, Rum Sûresi 12'nci ayette de *"Saatin gerçekleştiği gün, suçlular ümitlerini keserler"* şeklinde ifade edilmektedir. Yani bu kimseler, cennete girme umutlarını tamamen kaybettikleri için derin bir ümitsizlik içine düşmektedirler.

Bu ifade aynı zamanda, "Ateş bize sayılı gün dokunacak, sonra kurtulacağız" şeklindeki bazı ehl-i kitap inançlarına da bir cevap niteliği taşımaktadır. Çünkü cehennemin kapıları açıldığında artık bu kimseler için herhangi bir kurtuluş ümidi kalmayacak, cennete girme beklentileri tamamen ortadan kalkacaktır.

(Mu'minun 74/78)

وَهُوَ الَّذِي اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۜ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ

Vehuve-lleżî enşee lekumu-ssem'a vel-eb**s**âra vel-ef-ide*(te)* [c] **k**alîlen mâ teşkurûn*(e)*

Ve sizin için işitme ve görme ve idrakler inşa eden O'dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz.

Rabbimiz burada insanın maddi varlığına, yani kendisine verilen organlara ve idrak yetisine dikkat çekmektedir. İnsana göz, kulak ve akıl verilmiş; buna rağmen onun ne kadar az şükrettiği vurgulanmıştır. Bu, verilen nimetlerin gereği gibi kullanılmadığını ifade etmektedir.

Bu bağlamda şu soru önem kazanmaktadır: Gözün şükrü nedir, kulağın şükrü nedir, aklın şükrü nedir?

İnsan, gördüklerini ve duyduklarını anlamlandırabilecek bir potansiyel ile yaratılmıştır. Bu melekelerin iyilik ve hayır yönünde kullanılmaması, aslında verilen tüm nimetlere karşı nankörlük anlamına gelmektedir. Çünkü her nimetin şükrü, kendi cinsiyle yerine getirilir.

Bu çerçevede gözün şükrü, hakikati görebilmek; kulağın şükrü, doğru ve güzel olanı dinlemek; aklın ve idrakin şükrü ise onu kötü ve olumsuz düşüncelerden uzak tutarak hayırlı ve faydalı fikirler üretmesini sağlamaktır. Bu nimetleri kötülük ve şer yönünde değil, iyilik ve hayır istikametinde kullanmak gerçek şükürdür.

Şükür, sahip olunan nimetin değerini bilerek onu doğru şekilde kullanmayı ifade ederken; hamd, daha çok bir eksiklikten veya sıkıntıdan kurtulmanın ardından yapılan bir övgüdür. Bu bağlamda, hastalıktan kurtulan bir kimse hamd ederken, sağlığını koruyan kimse şükür içinde olur.

Ayetin muhatapları ise, kendilerine bir rahmet olarak gösterilen sırat-ı müstakîme karşı körleşmiş, ayetlere karşı sağır kesilmiş kimselerdir. Bu nedenle idraklerini de kullanmadıkları için şükürsüz olarak nitelendirilmişlerdir. Zira bu organlar, aklın dış dünyaya açılan pencereleri gibidir. Bu pencereler kapandığında, insanın hakikate ulaşması mümkün olmaz.

Özellikle mütref bir hayat tarzına alışan kimseler, çoğu zaman şükür ve kanaat gibi erdemleri yitirmektedir. Bu kişiler, karşılaştıkları zorlukları bir arınma ve güçlenme vesilesi olarak görmek yerine, şikâyet ederek ve tuğyan içinde bocalayarak karşılamaktadır.

Sonuç olarak, dünya hayatına aşırı şekilde yönelen ve yalnızca maddi çıkarları önceleyen kimseler, karşılaştıkları sıkıntıları şükürle değil, şikâyetle karşılamakta ve bu durum onların daha da derin bir manevi zafiyete düşmelerine sebep olmaktadır.

(Mu'minun 74/79)

وَهُوَ الَّذِي ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

Vehuve-lleżî żeraekum fî-l-ar**d**i ve-ileyhi t*u*hşerûn*(e)*

Ve sizi, arzda bitiren O'dur. Ve O'na haşrolunacaksınız.

"Zerae" kelimesi, bir tohumu toprağa ekmek anlamına gelmektedir. Nitekim "ziraat" kelimesi de bu kökten türemiştir. Ayette geçen "ileyhi tuhşerûn" ifadesi ise en sonunda O'na döndürüleceğinizi, yani haşrolunacağınızı ifade etmektedir.

Bu bağlamda insanın dünyadaki varlığı, adeta bir çiftçinin toprağa ektiği tohumlara benzetilmektedir. Nasıl ki çiftçi ektiği ürünleri zamanı geldiğinde hasat ederse, âlemlerin Rabbi de insanları yaptıklarıyla birlikte toplayacak ve ortaya çıkaracaktır.

Bu benzetmede iki farklı ürün söz konusudur: Birincisi değersiz, işe yaramayan ve atılacak olan kısımlar; ikincisi ise verimli, yeniden hayat verebilecek olan ürünlerdir. Değersiz olanlar hiçbir fayda sağlamazken, değerli olanlar hayatın devamına katkı sağlar, rızık olur ve yeniden üretime vesile olur.

Bu yönüyle ayet, insanın dünyada ektiği amellerin karşılığını mutlaka göreceğini ve nihayetinde ilahî bir hasat sürecine tabi tutulacağını ifade etmektedir.

(Mu'minun 74/80)

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِ وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ

Vehuve-lleżî yu*h*yî veyumîtu velehu-ħtilâfu-lleyli ve-nnehâr*(i)*[c] efelâ ta'**k**ilûn*(e)*

Ve hayat veren de öldüren de O'dur. Ve geceyle gündüz ihtilaflıdır. Hâlâ akletmeyecek misiniz?

Hayat ile ölüm, gece ile gündüz arasındaki ilişki ve bunların birbirini takip eden düzeni üzerinde düşünmek gerekir. Ayette yer alan "Hâlâ akletmeyecek misiniz?" sorusu da bu bağlantılara dikkat çekmektedir.

Şükürsüz kimseler, kendilerine verilen imkânları doğru kullanmadıkları için hakikati gereği gibi akledemezler. Çünkü akletmek, olaylar ve olgular arasındaki bağları kurabilmektir.

Bu nedenle ayette, "Hayat ve ölüm ile gece ve gündüzün değişimi arasındaki ilişkiyi hâlâ görmeyecek misiniz?" anlamında bir uyarı vardır. Yani insanlardan, bu düzen üzerinde düşünmeleri, bağlantıları kurmaları ve derinlemesine tedebbür etmeleri istenmektedir.

Peki bunlar arasındaki bağlantı nedir? Bunu da bize Enam Sûresinin 122'nci ayeti açıklamaktadır:

"Ölü iken hayat verdiğimiz, ihya ettiğimiz. (Ölü cahiliye karanlığı- hayat iman, vahiyle buluşma hali) Ve ona insanlar arasında yürüyebileceği nur verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp bir türlü çıkamayan kimse gibi olur mu?"

Cahiliye karanlığı içinde bulunan insan, manen ölü gibidir; buna karşılık Kur'ân'ın nuru ile aydınlanan insan ise diri hâle gelir. Bu iki durum, gece ile gündüz arasındaki fark gibi birbirine zıt ve ihtilaflıdır. Allah, vahiy göndererek manen ölü olanları diriltmektedir.

Ancak geceyi aydınlık zanneden kimseler, içinde bulundukları cahiliye karanlığını fark edemezler. Bu sebeple vahye karşı sağır ve kör bir tavır sergiler, idraklerini kapatarak kendilerine verilen imkânların şükrünü yerine getirmezler.

Burada hayat ve ölüm kavramları hem maddi hem de manevi anlamda anlaşılabilir. Rabbimiz vahiy ve resul göndererek insana hayat vermektedir. Buna karşılık vahye kulak asmayan, onu dikkate almayan kimseler ise manen ölü sayılmaktadır. Eğer vahiy gönderilmemiş olsaydı, insanın manevi anlamda dirilmesi mümkün olmayacaktı.

Bu nedenle ayetin devamında gece ile gündüzün ihtilafından söz edilmektedir. Bu ifade, mümin ile kâfirin, cahiliye karanlığında kalan ile Kur'ân'ın nuru ile aydınlananın birbirinden farklı ve zıt olduğunu anlatmaktadır.

Ayet, "Hâlâ akletmeyecek misiniz?" sorusuyla son bulmakta ve insanı düşünmeye davet etmektedir. Çünkü akletmek, olaylar ve olgular arasındaki bağlantıları kurabilmek anlamına gelmektedir.

(Mu'minun 74/81)

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ

Bel **k**âlû miśle mâ**k**âle-l-evvelûn*(e)*

Bilakis onlar, evvelkilerin söylediklerinin aynısını dediler.

Ayetlerde geçen "onlar" ifadesi, karanlıkta kalan ve manen ölü olan kimselere işaret etmektedir. Bu bağlamda "evvelkiler" ifadesi ehl-i kitabı anlatırken, bu sözü dile getirenlerin müşrikler olduğu anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla burada, manen ölü olan ve karanlıkta kalanların söyledikleri sözlere dikkat çekilmekte ve onların bu tavırları bir sonraki ayette açık bir şekilde ifade edilmektedir.

(Mu'minun 74/82)

قَالُوا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ

Kâlû e-izâ mitnâ vekunnâ turâben ve'i**z**âmen e-innâ lemeb'ûŝûn*(e)*

Dediler ki: "Öldüğümüzde, toprak ve kemik olduğumuzda gerçekten dirilecek miyiz?

Cahiliye karanlığı içinde bulunan ve manen ölü olan kimseler, "Öldüğümüzde, toprak ve kemik hâline geldiğimizde gerçekten yeniden diriltilecek miyiz?" şeklinde bir itirazda bulunmaktadır. Bu ifade, söz konusu kimselerin Mekkeli müşrikler olduğunu göstermektedir. Onlar, ehl-i kitabın bazı söylemlerine benzer ifadeler kullanarak propaganda yapmakta ve ahireti inkâr etmektedirler.

Bu sözü dile getirenler, aynı zamanda ayette yöneltilen "Hâlâ akletmeyecek misiniz?" sorusunun da muhatabıdır. Çünkü bu kimseler, olaylar ve olgular arasındaki bağlantıyı kuramamakta ve derinlemesine düşünmemektedirler. Bu diyalogdan anlaşıldığı üzere, manen dirilmeyen kimseler, öldükten sonra yeniden dirilmeyi de kabul etmemektedirler.

(Mu'minun 74/83)

لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَاٰبَاؤُنَا هٰذَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَٓا اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ

Le**k**ad vu'idnâ na*h*nu ve âbâunâ hâżâ min **k**ablu in hâżâ illâ esâ**t**îru-l-evvelîn*(e)*

Doğrusu bize ve babalarımıza daha önce de vaad edildi. "Bunlar, ancak evvelkilerin satırlarında olanlardır."

Bu ayetlerde dile getirilen vaat, bir önceki ayette de ifade edildiği üzere, öldükten sonra yeniden dirilme gerçeğidir. Müşrikler ise bu vaade karşılık, bunun ancak "öncekilerin yazdıkları"ndan ibaret olduğunu ileri sürmektedirler.

Burada geçen "esâtîru'l-evvelîn" ifadesi, müşriklerin Kur'ân'a yönelik kullandıkları bir nitelemedir. "Esâtîr" kelimesi satırlar, yazılı anlatımlar anlamına gelirken; "evvelîn" ise öncekiler demektir. Bu kalıp birlikte kullanıldığında, "öncekilerin yazıp anlattığı şeyler", yani efsaneler, mitolojik anlatılar veya aslı olmayan masallar anlamını kazanmaktadır.

Müşrikler, Allah Resulü'nün getirdiği vahyi küçümsemek amacıyla, onun yeni bir şey ortaya koymadığını, sadece önceki toplumların yazılı anlatılarını tekrar ettiğini iddia etmişlerdir. Bu

söylemi daha önce de dile getirmişler ve Kur'ân'daki kıssaları "eskilerin masalları" olarak nitelendirmişlerdir.

Ancak dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Mekkeli müşrikler, Âd, Semûd ve diğer eski kavimlere dair bazı bilgileri zaten bilmektedir. Bu nedenle onların bu ifadeyi kullanmaları, yalnızca tarihî kıssalara yönelik değildir. Asıl itirazları, ölümden sonra dirilme, hesap ve ahiret gerçeğine yöneliktir. Bu hakikati kabul etmek istemedikleri için, onu "esâtîru'l-evvelîn" şeklinde değersizleştirmeye çalışmışlardır.

Ayrıca bu söylem, dönemin sosyolojik şartlarıyla da ilişkilidir. Ehl-i kitaptan bazı kimselerin Allah Resulü ile görüşüp ardından ortamı terk etmeleri, müşrikler tarafından bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bu durumu kendi inkârlarına dayanak yaparak, "Bakın, ehl-i kitap bile bunu kabul etmedi" şeklinde propaganda üretmişlerdir.

Bu bağlamda "esâtîru'l-evvelîn" ifadesi, sadece bir dil kalıbı değil; aynı zamanda hakikati örtmeye yönelik bilinçli bir inkâr söylemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

(Mu'minun 74/84-85)

قُلْ لِمَنِ الْاَرْضُ وَمَنْ فِيهَا اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ

Kul limeni-l-ar**d**u vemen fîhâ in kuntum ta'lemûn*(e)*
Seye**k**ûlûne li(A)llâh*(i)* (c) **k**ul efelâ teżekkerûn*(e)*

De ki: "Eğer biliyorsanız arz ve onun içindekiler kimindir?" "Allah'ındır!" derler. De ki: "Hâlâ tezekkür etmeyecek misiniz?"

Bu kimselere, "Yeryüzü ve onun içindekiler kime aittir?" diye sorulduğunda, "Allah'ındır" cevabını vermektedirler. **Bu cevap, onların yaratıcıyı inkâr etmediklerini göstermektedir.**

Bu nedenle burada muhatap olanların ateist değil, deisttir. Allah'ın varlığını kabul eden ancak ahireti ve vahyi reddeden bir anlayışa sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Buna rağmen ayette, "Hâlâ tezekkür etmeyecek misiniz?" şeklinde bir uyarı yöneltilmektedir. Bu durum, onların sahip oldukları bilginin yeterli olmadığını, fakat bu bilgiyi doğru şekilde değerlendiremediklerini göstermektedir. Nitekim "eğer biliyorsanız" ifadesi de bu noktaya işaret etmektedir.

İnsan, mahlûkata bakarak onun bir yaratıcısı olduğunu kabul ettiğinde, aynı zamanda bu yaratımın bir amacı olduğunu da düşünmelidir. Ortada bir eser varsa, bu eserin bir sahibi olduğu gibi bir maksadı da vardır. Böyle bir düzenin sahipsiz ve başıboş bırakılması düşünülemez. Dolayısıyla yaratıcıyı kabul eden bir kimsenin, hesap ve ahiret gerçeğini de kabul etmesi beklenir.

Ancak ayetlerin ortaya koyduğu tablo, muhatapların bir inanç çelişkisi içinde olduklarını göstermektedir. Bir yandan göklerin ve yerin bir yaratıcısı olduğunu kabul etmekte, diğer yandan ise ölümden sonra dirilmeyi ve hesap gününü inkâr etmektedirler. Bu çelişki, onların düşünce sistemindeki kopukluğu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu durum, günümüzde "deizm" olarak adlandırılan anlayışa benzer bir zihniyetin o dönemde de var olduğunu göstermektedir. Bu anlayışta Allah'ın varlığı kabul edilmekte; ancak vahiy, peygamberlik, ahiret ve hesap gibi temel inanç esasları reddedilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, bu tür çelişkili yaklaşımları ele almakta ve insanları "tezekkür"e davet etmektedir. Tezekkür, zikir kökünden gelir ve hatırlamak anlamını taşır. Bu, insanın fıtratında var olan hakikati yeniden fark etmesi ve parçaları birleştirerek bütüne ulaşması sürecidir. Bu bağlamda insan, gördüğü düzen üzerinden yaratıcıyı tanır; ardından bu yaratımın bir amaç taşıdığını idrak eder ve nihayetinde ahiret gerçeğine ulaşır. Bu düşünme süreci tezekkür ile başlar ve tedebbür ile tamamlanır.

(Mu'minun 74/86-87)

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ
سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ

Kul men rabbu-ssemâvâti-sseb'i verabbu-l'arşi-l'a**z**îm*(i)*
Seye**k**ûlûne li(A)llâh*(i)*[c] **k**ul efelâ tette**k**ûn*(e)*

De ki: Yedi kat göklerin Rabbi ve azim arşın Rabbi kimdir?"
"Allah'ındır!" derler. De ki: "Hâlâ takvalı olmayacak mısınız?"

Hâlâ akletmeyecek misiniz? Hâlâ tezekkür etmeyecek misiniz? Hâlâ takvalı olmayacak mısınız?

Ayetlerde belirli bir sıralama göze çarpmaktadır. Bu sıralamada insanlar, Arş'a karşı takvaya davet edilmektedir. Arş, ilahî hüküm ve karar makamını ifade ederken; "azîm" sıfatı ise bu makamın büyüklüğünü, kudretini ve mutlak otoritesini vurgulamaktadır. Bu nedenle "Arş-ı azîm" ifadesi, bütün kararların üstünde olan yüce bir iradenin varlığını ortaya koymaktadır.

84'üncü ayette "arzın Rabbi" ifadesi kullanıldıktan sonra, burada "göklerin Rabbi kimdir?" şeklinde bir soru yöneltilmektedir. Bu sıralama, önce yer ve onun içindekiler üzerinden başlayan, ardından göklere uzanan kapsamlı bir rububiyet anlayışını öğretmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ı yalnızca uzak bir yaratıcı olarak değil hem yerde hem gökte hükümran olan "âlemlerin Rabbi" olarak tanıtmaktadır. Bu yönüyle, yaratıp kenara çekilen bir ilah anlayışını reddetmektedir.

Kur'ân'da sorulan her soru, bir bilgi eksikliğinden değil, öğretme amacıyla yöneltilmektedir. Bu nedenle soruların cevapları da yine Kur'ân'ın bütünlüğü içinde bulunmaktadır.

Buradaki temel soru "Hâlâ takvalı olmayacak mısınız?" şeklindedir. Takva, sorumluluk bilinciyle hareket ederek sakınma hâlini ortaya koymaktır. Bu soru, "Arş-ı azîm" ifadesiyle birlikte düşünüldüğünde, "Bütün hüküm ve kararların sahibi olan yüce Rabbe karşı hâlâ sorumluluk bilinciyle hareket etmeyecek misiniz?" anlamını taşımaktadır.

Bu bağlamda, yalnızca Allah'ın varlığını kabul etmek yeterli değildir; O'na karşı sorumluluk bilinciyle yaşamak gerekir. Nitekim Allah'ın varlığını kabul edip O'nun yokmuş gibi yaşandığı bir hayat, ciddi bir çelişkiyi ifade etmektedir.

Ayrıca burada önemli bir düşünce zinciri de kurulmaktadır: Akletmeyen kimse tezekkür edemez; tezekkür edemeyen, yani hatırlayıp farkındalık geliştiremeyen kimse ise takva sahibi olamaz. Bu nedenle akletme, tezekkür ve takva birbirini tamamlayan aşamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

(Mu'minun 74/88-89)

قُلْ مَنْ بِيَدِهٖ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُونَ

Kul men biyedihi melekûtu kulli şey-in vehuve yucîru velâ yucâru 'aleyhi in kuntum ta'lemûn*(e)*
Seye**k**ûlûne li(A)llâh*(i)*(c) **k**ul feennâ tus*h*arûn*(e)*

De ki: "Şayet biliyorsanız her şeyin melekutu elinde olan ve koruyan ve kendisi korunmayan kimdir?"

"Allah'tır!" derler. De ki: "Öyleyse nasıl aldatılabilirsiniz?"

Bu ayetlerde muhatap olan kimselerin bilgisiz olmadığı açıkça görülmektedir. Onlar, göklerin ve yerin bir sahibi olduğunu kabul etmekte; bu sahibin aynı zamanda kâinatı yönettiğini ve idare ettiğini de bilmektedirler. Bu durum, bilginin tek başına insanı salih bir insan hâline getirmeye yetmediğini göstermektedir.

Nitekim Kur'ân'da, kendilerine Tevrat yükletildiği hâlde onunla amel etmeyenler, kitap yüklü merkebe benzetilmiştir. Bu benzetme, bilginin hayata geçirilmediği sürece insanı yüceltmeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır.

Ayetlerde geçen "her şeyin melekûtu elinde olan" ifadesi, kâinatın bütün düzeninin, kanunlarının ve varlığını sürdürmesinin Allah'ın kudretine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu kimseler de aslında bu hakikati kabul etmekte; mülkün Allah'a ait olduğunu, yönetimin O'nun elinde bulunduğunu ve hiçbir varlığın O'nu korumaya güç yetiremeyeceğini dile getirmektedirler.

Bu noktada önemli bir ilke ortaya çıkmaktadır: Bir inanç, mensupları tarafından korunmaya muhtaç görülüyorsa, bu ilahî değil beşerî bir anlayıştır. Çünkü Allah'ın indirdiği din, insanı koruyan ve yönlendiren bir yapıya sahiptir; buna karşılık uydurulan inançlar korunmaya ihtiyaç duyar.

Bütün bu kabullere rağmen, bu kimselerin gerçeği hayatlarına yansıtmadıkları görülmektedir. Onlar, Allah'ın mülkün sahibi olduğunu, her şeyi yönettiğini ve hiçbir şeye muhtaç olmadığını ifade etmelerine rağmen, bu bilgiyi yaşantılarına aktarmamaktadırlar.

Bu durum, bilinçli bir aldanmayı ortaya koymaktadır. Yani mesele, gerçeği bilmemek değil; bilinen hakikatin menfaatlere uymadığı için reddedilmesi veya görmezden gelinmesidir. Bu nedenle burada söz konusu olan, bilgisizlikten ziyade, isteyerek yapılan bir inkâr ve hayatı buna göre şekillendirmeme hâlidir.

(Mu'minun 74/90)

بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ

Bel eteynâhum bil*h*a**kk**i ve-innehum lekâ*ż*ibûn*(e)*

Bilakis, biz onlara hakkı getirdik. Ve muhakkak ki onlar yalanlayanlardır.

Ayetlerdeki sıralama dikkate alındığında, burada geçen "hak" ifadesi; daha önce ehl-i kitaba da ulaşmış olan ilahî gerçekleri, yani vahyi ve Kur'ân-ı Kerîm'i ifade etmektedir. Müşrikler ise ehl-i kitabın sergilediği tavrı gerekçe göstererek benzer bir inkâr tutumu geliştirmişlerdir. Onlar, müminleri zor durumda bırakmak amacıyla "Ehl-i kitap bile size itibar etmedi" şeklinde bir algı oluşturmuşlardır.

Bu yaklaşım, Mekkeli müşriklerin inkârlarını güçlendirmek için kullandıkları bir yöntemdir. Ehl-i kitabın olumsuz tavrını bir dayanak hâline getirerek, hakikati reddetme konusunda kendilerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır.

Ancak ayetlerde, bu iki gruba da genel ve kapsayıcı bir cevap verilmektedir. Bu cevap hem Mekkeli müşriklerin hem de ehl-i kitabın ortak hatasına işaret etmekte; hakikatin, insanların tutumlarına göre değil, ilahî ölçülere göre değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

(Mu'minun 74/91)

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ

Mâ-ttehaża(A)llâhu min veledin vemâ kâne me'ahu min ilâh*(in)*(c) izen leżehebe kullu ilâhin bimâ ħale**k**a vele'alâ ba'**d**uhum 'alâ ba'**d***(in)*(c) sub*h*âna(A)llâhi 'ammâ ya**s**ifûn*(e)*

Allah evlat edinmemiştir. Ve O'nunla beraber bir ilah olmamıştır. Öyle olsaydı bütün ilahlar mutlaka yarattığını giderirdi. Ve mutlaka onların bir kısmı bir kısmına üstün olurdu. Allah, onların vasıflandırdıklarından Sübhândır.

Bu ayetlere göre kâinattaki düzen ve mükemmellik, Allah'ın varlığının ve birliğinin açık bir göstergesi olarak Kur'ân-ı Kerîm tarafından ortaya konulmaktadır.

Kur'ân, Allah hakkında çocuk edinme, yardımcıya ihtiyaç duyma, aracılar tayin etme, ortak koşma veya O'nu insana benzetme gibi her türlü yakıştırmayı kesin bir şekilde reddeder. "Sübhân" ifadesi, Allah'ın bütün bu nitelendirmelerden uzak ve münezzeh olduğunu bildirir. O'nun benzeri yoktur ve O, insanî sıfatlarla tasavvur edilemez.

Bu nedenle Allah'ı, insanlar gibi düşünen, insanlar gibi duygularla hareket eden bir varlık olarak değerlendirmek doğru değildir. İnsan, kendi sınırlı tecrübesinden hareketle ilah tasavvuru oluşturduğunda, çoğu zaman Allah'ı kendisine benzetme eğilimine girer. Oysa bu yaklaşım, hakikate uygun değildir.

Örneğin, dünyada meydana gelen olaylar karşısında "Allah neden müdahale etmiyor?" şeklinde bir sorgulama, çoğu zaman insan merkezli ve beşerî bir tasavvurdan kaynaklanmaktadır.

Bu tür sorular, Allah'ı insanlar gibi tepki veren bir varlık olarak düşünmenin sonucudur. Ancak Kur'ân, Allah'ın insanların nitelendirmelerinden tamamen münezzeh olduğunu vurgular.

İnsan, kendisine benzeyenle daha kolay bağ kurar. Bu nedenle çoğu zaman ilah tasavvurunu da kendi özelliklerine göre şekillendirme eğilimi gösterir. Fakat vahiy, bu yanlış yönelimi düzeltmek için gönderilmiştir. İnsan, vahyin rehberliğinden uzak kaldığında, kendi zihninde kendine benzer bir ilah tasavvuru oluşturabilir.

Bu noktada doğru olan, Allah'ın aşkın (yaratılmışlardan tamamen farklı) ve aynı zamanda içkin (yarattıkları üzerinde tasarruf sahibi) oluşunu dengeli bir şekilde kavramaktır. Ne tamamen insanlaştırılmış bir ilah anlayışı ne de tamamen hayattan kopuk bir tasavvur doğrudur. Kur'ân'ın sunduğu ilah anlayışı, bu iki uç arasında dengeli ve sahih bir bakış açısı ortaya koymaktadır.

Aşkınlıktaki ilah, insan gibi düşünen, insan gibi duyguları olan ilah tasavvuru aracılara, şirke sebeptir.

İçkinlikteki ilah hevanın ilahlaşmasına sebeptir. İşte deistlerin düştüğü hata da tamda budur.

(Mu'minun 74/92)

عَالِمِ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ فَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ

'Âlimi-lġaybi ve-şşehâdeti fete'âlâ 'ammâ yuşrikûn*(e)*

Gaybı ve şehadeti bilendir. Bu yüzen onların şirk koştukları şeylerden çok yücedir.

"Gaybı ve şehadeti bilendir" ifadesi, bilginin iki temel alanına işaret etmektedir. Bu iki alan gayb ve şehadet olarak ayrılmaktadır.

Gayb, insan duyularını aşan, deney ve gözlemle ulaşılamayan, ancak vahiy yoluyla bildirilen bilgileri ifade eder. Şehadet ise bunun aksine, tecrübe edilebilen, gözlemlenebilen ve üzerinde araştırma yapılabilen alanı kapsar.

Şehadet alanı, insanın bilimsel faaliyetlerinin konusudur. İnsan, bu alanda gözlem yapar, deney gerçekleştirir ve sonuçlara ulaşır. Ancak bu durum, onun yalnızca varlıkların nasıl işlediğini anlamasını sağlar; varlıkların neden ve kim tarafından yaratıldığına dair kesin bilgi vermez.

Bu noktada önemli bir yanılgı ortaya çıkmaktadır: Bir şeyin işleyişini anlamak, onun kendi kendine var olduğu anlamına gelmez. Bir makinenin nasıl çalıştığını öğrenmek, o makinenin ustasız var olduğu sonucunu doğurmaz.

Aynı şekilde insan bedeni veya kâinatın işleyişi hakkında elde edilen bilgiler de bunların bir yaratıcısı olmadığı iddiasını desteklemez. Bu tür çıkarımlar, şehadet alanındaki bilgiyi gayb alanına taşımaya çalışmanın bir sonucudur.

Oysa gayb bilgisi, yalnızca Allah'a aittir. İnsan bu bilginin tamamına sahip olacak şekilde yaratılmamıştır. Bu durum, insan için bir eksiklik değil, aksine bir rahmettir. Çünkü gaybın tüm detaylarını bilmek, insanın hayatını anlamlı kılan unsurları ortadan kaldırabilir.

Örneğin insan, gelecekte olacak her şeyi önceden bilseydi, hayatın anlamı, heyecanı ve amacı büyük ölçüde ortadan kalkardı. Bilinmeyen, insanı arayışa sevk eder; umut, korku ve sorumluluk duygusu da bu bilinmezlik içinde şekillenir. Bu nedenle bazı bilgilerin insan için gayb olarak kalması, ilahî bir merhametin göstergesidir.

Sonuç olarak ayet, insanı kendi sınırlarını bilmeye davet etmekte; şehadet alanındaki bilgiyi doğru kullanmayı ve gayb alanında ise vahyin rehberliğine başvurmayı öğretmektedir.

(Mu'minun 74/93-94)

قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ
رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Kul rabbi immâ turiyennî mâ yû'adûn*(e)*
Rabbi felâ tec'alnî fî-l**k**avmi-**zz**âlimîn*(e)*

De ki: "Rabbim! Eğer vaad edileni bana göstereceksen..." Rabbim! O halde beni zalimler içinde bırakma!"

Bu ayette, Allah Resulü'ne belirli bir dua öğretilmekte ve bu duayı dile getirmesi istenmektedir. *"Rabbim, o hâlde beni zalimler topluluğu içinde bırakma"* şeklindeki bu dua, içinde bulunulan durumun ciddiyetine dikkat çekmektedir.

Burada söz konusu edilen vaat, daha önce bildirilen ilahî azap ve ayrışma sürecidir. Eğer Resul ve beraberindeki müminler, zalim kavmin içinde kalmaya devam ederlerse, bu azaba doğrudan şahit olabilecekleri ve onun etkilerine maruz kalabilecekleri hatırlatılmaktadır. Bu nedenle, bu duanın yapılması bir ihtiyaç hâline gelmiştir.

Ayetin işaret ettiği zalim kavim, Mekkeli müşriklerdir. Bu dua ile Resul ve müminlerin, bu topluluktan ayrılmaları ve aralarına mesafe koymaları gerektiği vurgulanmaktadır. Aksi takdirde, zalimlerle birlikte kalmanın sonuçlarına katlanmak söz konusu olabilir.

Nitekim Hud Sûresi 113'te de *"Zalimlere meyletmeyin; yoksa size ateş dokunur"* buyurularak, zalimlerle yakınlık kurmanın tehlikesine dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda dua, sadece bir yakarış değil; aynı zamanda bir yönlendirme ve ilahî bir tedbir çağrısıdır.

(Mu'minun 74/95)

وَاِنَّا عَلٰٓى اَنْ نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ

Ve-innâ 'alâ en nuriyeke mâ ne'iduhum le**k**âdirûn*(e)*

Ve muhakkak ki biz onlara vadettiğimizi sana göstermeye elbette kâdiriz.

Ayetlerde "Biz kâdiriz" ifadesinin çoğul olarak kullanılması dikkat çekicidir. Bu kullanım, bir şüpheyi değil; ilahî kudretin, belirli kanunlar ve süreçler çerçevesinde tecelli ettiğini ifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de çoğul ifadelerin yer aldığı bağlamlarda, genellikle Sünnetullah'a yani ilahî düzenin işleyişine, belirli kaide ve süreçlere işaret edilmektedir.

Bu çerçevede ayet, insanın yaptığı tercihler ile karşılaşacağı sonuçlar arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Kişi yanlış bir istikamet seçer ve zalimlerin bulunduğu ortamda kalmayı tercih ederse, onların başına gelen sonuçlarla karşılaşması kaçınılmaz olur. Bu durum, ilahî düzenin işleyişinin bir gereğidir.

Dolayısıyla "Biz kâdiriz" ifadesi, bu sürecin kesinliğini ve Allah'ın kudretinin bu süreçler üzerinden gerçekleştiğini vurgulamaktadır. İnsan, yaptığı tercihlerle kendi sonunu hazırlamakta; hatalı yönelimler ise kişiyi olumsuz bir akıbete sürüklemektedir.

Bu nedenle, vaad edilen olumsuz sonuçlardan korunmak için doğru tavrın ne olması gerektiği, bir sonraki ayette açıklanarak mümine yol gösterilmektedir.

(Mu'minun 74/96)

اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ

İdfa' billetî hiye ahsenu-sseyyi-e*(te)*(c) nahnu a'lemu bimâ yasifûn*(e)*

Kötülüğü, en güzel olanla defet! Biz, nasıl vasıflandırdıklarını daha iyi biliriz.

Ayetlerde, "Eğer onların başına gelenin senin de başına gelmesini istemiyorsan, kötülüğü en güzel olanla defet" şeklinde bir ilke ortaya konulmaktadır. Bu ifade, kötülüğe verilecek karşılığın rastgele değil; en doğru, en hikmetli ve en uygun şekilde olması gerektiğini göstermektedir.

Bu nedenle "kötülüğü iyilikle karşıla" şeklindeki yüzeysel yaklaşımlar, ayetin derinliğini tam olarak yansıtmaz. Aynı şekilde kötülüğe kötülükle karşılık vermek de Kur'ân'ın ortaya koyduğu bir yöntem değildir. Doğru olan, kötülüğün niteliğine uygun, en isabetli ve en dengeli karşılıkla onu etkisiz hâle getirmektir.

Ayetin "defet" ifadesini kullanması da anlamlıdır. Çünkü kötülük, tamamen yok edilebilecek bir unsur değildir.

İnsan, kötülüğü ortadan kaldıramaz; ancak ondan uzak durabilir ve onu etkisiz hâle getirebilir. Bu nedenle burada hedef, kötülüğü yok etmek değil, doğru yöntemle bertaraf etmektir.

Bu bağlamda her olumsuzluk, kendi zıddı olan değerle dengelenir: Şirk, tevhid ile; zulüm, adalet ile; cehalet, ilim ile; aşırı biriktirme hırsı, infak ve paylaşım ile; ahlaksızlık, haya ve edep ile; inkâr, iman ile giderilir. Aynı şekilde bencillik, cömertlik ve empati ile; kibir ise tevazu ve öz eleştiri ile dengelenir.

Ayetlerin hicret öncesi bağlamı dikkate alındığında, müşriklerin uyguladığı zulüm ve baskıyı defetmenin en doğru yolu, o ortamdan ayrılmak yani hicret etmek olarak ortaya konulmaktadır. Bu nedenle Allah Resulü'ne "Beni zalimler topluluğu içinde bırakma" şeklinde dua öğretilmiştir.

Ancak insanın içindeki benlik duygusu ve hevâ, çoğu zaman onu intikam almaya yöneltebilir. Kişi, "Bana bunu nasıl yaparlar?" düşüncesiyle hareket ederek karşılık vermek isteyebilir. Bu ise kötülüğü en güzel şekilde defetmek değil; aksine, zalimin seviyesine düşmek anlamına gelir.

Gerçek çözüm, dıştaki kötülüğü doğru yöntemle bertaraf ederken, içteki olumsuz duygulara karşı da bilinç geliştirmektir. Nitekim bir sonraki ayette, "Şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım" duası öğretilerek, bu içsel mücadelenin nasıl verilmesi gerektiği de gösterilmektedir.

(Mu'minun 74/97)

وَقُلْ رَبِّ اَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ

Vekul rabbi **e'ûzu bike min hemezâti-şşeyâtîn*(i)***

Ve de ki: "Şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım"

Bu ayetten de anlaşılacağı üzere şeytanların aslı astarı olmayan, korkutma ve vaatlerle insanları kışkırttıkları anlaşılıyor. Bunlar Müslümanlara karşı düşmanlığı körükleyen tiplerde olabilir.

Burada Allah Resulü ve sahabe şeytan derken kimi kastediyor ve bunların verdiği zarar nedir?

Bu ayetlerde, Müslümanlara karşı kışkırtma faaliyetinde bulunan bazı kimselerin varlığına dikkat çekilmektedir. Bu kişiler, Müslümanların arasına girerek onları birbirine düşürmeye, Allah Resulü'nü yalnız bırakmaya ve toplumu içten karıştırmaya çalışmaktadır.

Ayetlerde geçen **"eş-şeyâtîn" kelimesi** hem çoğul hem de belirli olarak kullanılmıştır. Bu durum, söz konusu şeytanların soyut bir kavramdan ziyade, o dönemde bilinen ve tanınan somut kişiler olduğunu göstermektedir. **Nitekim Nas Sûresi ve En'âm Sûresi 112'nci ayette de insan ve cin şeytanlarının varlığından söz edilmekte ve onların insanları saptırma faaliyetlerine dikkat çekilmektedir.**

Bu bağlamda Allah Resulü'nün, çevresinde bulunan ve insanları hayırdan uzaklaştırmaya çalışan bu kimselerin kışkırtmalarından Allah'a sığınması istenmektedir. Burada kastedilen, belirli bir varlık olarak İblis değil; şeytanî vasıflar taşıyan, yani insanları kötülüğe sevk eden kimselerdir.

Kur'ân'da "şeytan" kavramı, yalnızca tek bir varlığı değil; bu niteliği taşıyan her türlü varlığı ifade eder. Bu nedenle şeytan, bir isimden ziyade bir sıfat olarak anlaşılmalıdır. İnsanları hakikatten uzaklaştıran, fitne çıkaran ve kötülüğe yönlendiren herkes bu kapsamda değerlendirilir.

Dolayısıyla burada söz konusu edilen şeytanlar, yalnızca insanın iç dünyasındaki olumsuz dürtüler değil; aynı zamanda dış dünyada aktif olarak etkide bulunan, iki ayaklı yani insan formundaki şeytanlardır. Nitekim bir sonraki ayet, bu varlıkların insan üzerindeki etkisini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

(Mu'minun 74/98)

وَاَعُوذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَحْضُرُونِ

Ve e'ûżu bike rabbi en yah**d**urûn*(i)*

Ve Rabbim, onların benim yanımda hazır bulunmalarından da sana sığınırım.

Ayetlerde geçen ifade, *"Rabbim, onların bana vesvese vermelerinden sana sığınırım"* şeklinde değil; *"Rabbim, onların yanımda bulunmalarından sana sığınırım"* şeklindedir. Bu ifade, meselenin yalnızca içsel bir etki olmadığını, aynı zamanda dışsal bir yakınlık ve beraberlik tehlikesini de içerdiğini göstermektedir.

Burada kastedilen, şeytanlaşmış kimselerle aynı ortamda bulunmak, onlarla yakınlık kurmak ve aynı safta yer almaktır. Ayet, bu tür kimselerle birlikte olmanın insan üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmekte ve mümini bundan sakındırmaktadır.

Dolayısıyla dua, yalnızca iç dünyadaki vesveselerden korunmayı değil; aynı zamanda kötülüğü temsil eden kişilerle aynı çizgide yer almaktan uzak durmayı da kapsamaktadır. Bu yönüyle ayetin içinde çözüm de sunulmaktadır: Mümin, ne pahasına olursa olsun şeytanî nitelikler taşıyan kimselerle aynı safta bulunmaktan kaçınmalıdır.

Şeytanlardan Rabbe nasıl sığınacağız? Mümin, şeytanî nitelikler taşıyan kimselerle aynı safta yer almamalıdır. Onların düşünce biçimini benimsememeli, hedeflerini paylaşmamalı ve onların çizdiği istikamete yönelmemelidir. Aksine, onların yanlış gördüğü noktalarda hakikati savunmalı ve doğruyu ortaya koymalıdır.

Bu tavır, yalnızca bir karşı duruş değil; aynı zamanda Rabbe sığınmanın bir gereğidir. Çünkü gerçek anlamda Allah'a sığınmak, sadece sözle değil; duruşla, tercih ile ve yönelişle gerçekleşir.

İstiâze, yani kovulmuş şeytandan Allah'a sığınmak, yalnızca bir söz veya kısa bir dua değil; bir hâlin ve duruşun ifadesidir. Bu bilinç ve tavır benimsenmediğinde, şeytanî düşünceler ve bu düşünceleri taşıyan kişiler insanı sürekli rahatsız eder ve sırat-ı müstakîmden uzaklaştırır.

Ayetin bağlamı, Müslümanların arasına girerek onları kışkırtan, hicret fikrinden uzaklaştırmaya çalışan ve Allah Resulü'nü yalnız bırakmayı hedefleyen kimselerin varlığına da işaret etmektedir. Bu nedenle tehlike yalnızca dışarıdan gelen açık düşmanlar değil; içten zarar veren, iki yüzlü davranan kimselerdir.

Bu tür şeytanî nitelikler taşıyan kişilerle nasıl ilişki kurulacağı da ayetler üzerinden anlaşılmaktadır. Mümin, bu kimselerle aynı safta yer almamalı; onların düşüncelerini, hedeflerini ve yönelimlerini benimsememelidir. Ancak bu durum, tamamen kopmak anlamına gelmez; doğru olan, mesafeyi koruyarak, karşıt bir duruş sergileyerek ve bilinçli bir ilişki yürütmektir.

Kur'ân'daki şeytan kavramı, yalnızca görünmeyen bir varlığı değil; insanı hakikatten uzaklaştıran her türlü düşünceyi ve bu düşünceleri taşıyan kişileri kapsar. Bu nedenle şeytanlaşmış bir yakın çevreyle karşılaşıldığında yapılması gereken, onları düşmanlaştırmak değil; onların etkisinden korunmaktır.

Bu bağlamda, "şeytanlara lanet etmek" yerine "şeytanlardan Allah'a sığınmak" öğretilmektedir. Birincisi saldırı ve öfke içerirken; ikincisi bilinçli bir korunma ve yöneliş ifade eder. Müminin görevi, kötülüğe kapılmak değil, ondan sakınmaktır.

Şeytanî yönlendirmelerden korunmanın yolu; onların düşündüğünün aksini savunmak, onların hedeflerini paylaşmamak ve hayatın merkezine maddi çıkarları değil, erdemleri yerleştirmektir. Bu, haramdan uzak durmak, edep ve hayayı gözetmek, paylaşımı ve adaleti esas almakla mümkündür.

Sonuç olarak istiâze, sadece dil ile ifade edilen bir dua değil; hayatın her alanında sergilenen bilinçli bir duruştur. Bu duruşu benimsememek, insanı farkında olmadan şeytanî yönelimlere yaklaştırır. Bu nedenle istiâze, sürekli canlı tutulması gereken bir bilinç hâlidir.

(Mu'minun 74/99)

حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُوْنِۙ

*H*attâ iżâ câe e*h*adehumu-lmevtu **k**âle rabbi-rci'ûn*(i)*

Hatta onlardan birine ölüm geldiğinde dedi ki: "Rabbim, beni geri döndür!"

Ayetlerde geçen "onlardan birine ölüm geldiğinde" ifadesindeki "onlar", şeytanî nitelikler taşıyan kimseleri ifade etmektedir. Bu kullanım, söz konusu şeytanların soyut bir varlıktan ziyade, insan formunda bulunan ve bu sıfatı taşıyan kişiler olduğunu göstermektedir.

Bu kimselerden biriyle ölüm anında karşılaşıldığında, "Rabbim, beni geri döndür" şeklinde bir talepte bulunduğu aktarılmaktadır. Bu talebin sebebi ise bir sonraki ayette açıklanmakta; kişinin salih ameller işlemek ve eksiklerini telafi etmek istediğini ileri sürdüğü ifade edilmektedir.

Bu durum, şeytanlaşmış kimselerin dünyada iken yaptıkları kötülüklerin sonuçlarından kaçabileceklerini düşündüklerini göstermektedir. Yani bu kişiler, işledikleri fiillerin karşılıksız kalacağını, hesap vermeyeceklerini zannetmişlerdir. Bu nedenle de kötülüğe yönelmişler ve sorumluluk bilincini göz ardı etmişlerdir.

Ölüm anında dile getirilen "geri döndürülme" talebi ise, aslında ikinci bir fırsat isteme anlamına gelmektedir. Ancak bu talep, ilahî adalet açısından kabul edilebilir değildir. Çünkü herkes için geçerli olan imtihan süresi dünya hayatıyla sınırlıdır ve bu sürenin ardından yapılan talepler, artık bir mazeret teşkil etmez.

Bu kimselerin böyle bir beklenti içine girmelerinin temelinde kibir bulunmaktadır. Kendi değerlerini abartmaları ve kendilerini ayrıcalıklı görmeleri, onları ikinci bir şansı hak ettiklerini düşünmeye sevk etmektedir. Oysa bu düşünce, sorumluluktan kaçma ve ilahî düzeni görmezden gelme eğiliminin bir sonucudur.

Sonuç olarak ayet, insanın dünya hayatındaki tercihlerinin belirleyici olduğunu ve ölüm sonrasında ileri sürülen pişmanlıkların, yeni bir başlangıç imkânı sağlamayacağını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

(Mu'minun 74/100)

لَعَلِّي اَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّآ اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا ۖ وَمِنْ وَرَآئِهِمْ
بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

Le'allî a'melu **s**âli*h*an fîmâ terakt*(u)*[c] kellâ[c] innehâ kelimetun huve **k**â-iluhâ[s]
vemin verâ-ihim berzeħun ilâ yevmi yub'aśûn*(e)*

"Böylece terk ettiğim salih amelleri yaparım." Hayır, muhakkak ki onun söylediği, sadece bir kelimedir. Ve dirilecekleri güne kadar onların arkasında berzah vardır.

Ayetlerde, şeytanî nitelikler taşıyan kimselerin ölüm anında "Rabbim, beni geri döndür ki terk ettiğim salih amelleri yapayım" şeklinde bir talepte bulundukları ifade edilmektedir. Ancak bu talebe "Hayır" denilerek karşılık verilir ve "Onun söylediği sadece bir kelimedir" buyurulur. Bu ifade, dile getirilen sözün samimiyetten uzak, içi boş ve gerçekleşmesi mümkün olmayan bir iddia olduğunu göstermektedir.

Ayetin devamında "Diriltilecekleri güne kadar onların arkasında bir berzah vardır" denilerek, geri dönüşün imkânsız olduğu açıkça ortaya konulmaktadır. Burada geçen "berzah" kavramı, bir engel, bir set anlamına gelmektedir. Bu ifade, ölüm ile yeniden diriliş arasına konulan ve geri dönüşü

engelleyen bir sınırı anlatır. Dolayısıyla berzah, yaşanılan bir âlemden ziyade, dönüşü imkânsız kılan bir engel olarak anlaşılmalıdır.

Bu bağlamda, ölümden sonra dile getirilen "salih amel yapma" isteğinin kabul edilmemesinin temel sebebi de ortaya çıkmaktadır. Çünkü bir amelin salih olabilmesi için, özgür irade ile ve gayba iman temelinde yapılması gerekir. Hakikat açıkça görüldükten, hesap ve azap kesin olarak anlaşıldıktan sonra yapılan bir amel, zorunlu ve yapmacık bir davranış hâline gelir. Bu tür bir amel, samimiyet taşımadığı için salih amel olarak değerlendirilmez.

Dolayısıyla bu kimselerin geri dönme talepleri, gerçekte iyiliği içselleştirdikleri için değil; karşılaşacakları azaptan kurtulma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, onların söylediklerinin neden "sadece bir söz" olarak nitelendirildiğini de açıklamaktadır.

Sonuç olarak ayet, salih amelin değerinin, onun özgür irade ve iman ile yapılmasına bağlı olduğunu vurgulamakta; ölüm sonrasında dile getirilen pişmanlıkların ise artık bir anlam ifade etmediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Buna örnek verecek olursak: *"Bir öğrenci sınava girdi. Sınav kağıdını hocasına verdi ve sınav bitti. Öğrenci doğru ve yanlış cevapları öğrendi ve tekrar hocasına giderek: "Hocam, o kâğıdı bana geri verir misin?" dedi. Hoca ne diyor:" Hayır" Orada bir berzah var budur. Artık cevap anahtarını gören bir öğrenciye tekrar imtihan kâğıdı verilmez. Buna imtihan denmez. Bunun engellenmesine berzah diyor Kurân'ı Kerim.*

101'inci ayette sura üflenmesinden bahsedilmektedir. Artık berzahın kalkma zamanıdır.

(Mu'minun 74/101)

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ

Fe-iżâ nufiḫa fî-**ss**ûri felâ ensâbe beynehum yevme-iżin velâ yetesâelûn*(e)*

Sura üfürüldüğü gün artık onların aralarında bağlar kalmaz. Ve birbirlerini soramazlar.

Sura üfürüldüğü zaman, dünyada şeytanî nitelikler etrafında birleşmiş olan kimseler arasındaki bütün bağlar kopacaktır. Akrabalık, soy bağı, dostluk ve menfaat ilişkileri artık hiçbir anlam ifade etmeyecektir. Bu durum, onların dünyada iken kurdukları ittifakların geçici ve temelsiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu kimseler, dünya hayatında iyiliğe karşı birleşmiş ve ortak bir cephe oluşturmuşlardır. Ancak kıyamet günü geldiğinde, aynı ittifak içinde bulunan kişiler birbirlerini tanımaz hâle geleceklerdir. Çünkü herkes kendi derdine düşecek ve başkalarının durumunu önemsemeyecektir. Bu durum, onların dünyadaki ahlaki yapılarının ahirette de devam ettiğini göstermektedir.

Şeytanlaşmış kimseler, dünyadaki birlikteliklerini adalet, hakkaniyet ve liyakat gibi değerlere göre değil; soy, akrabalık, hemşerilik ve menfaat ilişkilerine göre kurmaktadırlar. Bu tür bağlar ise kalıcı değildir ve hakikat karşısında hiçbir değer ifade etmez.

(Mu'minun 74/102)

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Femen śe**k**ulet mevâzînuhu feulâ-ike humu-lmufli*h*ûn*(e)*

Artık kimin mizanı ağır gelirse işte onlar, felâha erenlerdir.

Mizanın ağır gelmesi iyiliğin ağır gelmesidir. Kötülüğün bir değeri olmadığı için hiçbir zaman tartıda kötülük ağır gelmez.

(Mu'minun 74/103)

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوٓا اَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ۚ

Vemen ħaffet mevâzînuhu feulâ-ike-lleżîne ħasirû enfusehum fî cehenneme ħâlidûn*(e)*

Kimin mizanı hafif gelirse işte onlar, kendilerini hüsrana düşürenlerdir. Onlar, cehennemde hâlittir.

Bu ayetlerde, söz konusu kimselerin tamamen iyiliksiz olmadıkları anlaşılmaktadır. Onların da bazı iyi amelleri vardır; ancak bu ameller, işledikleri kötülükler karşısında yetersiz kalmış ve tartıda hafif gelmiştir. Bu nedenle iyilikleri, onları kurtarmaya yetmemiştir.

Burada geçen "enfüsuhum hüsrana uğradı" ifadesi, kişinin kendi nefsini zarara sokması, kendisine verilen imkânları ve potansiyeli boşa harcaması anlamına gelmektedir. Yani bu kimseler, sahip oldukları imkânları doğru değerlendirememiş ve beklentilerini karşılayamayacak bir sonla karşılaşmışlardır.

Bu durum, onların tamamen amelsiz olmadığını; ancak iyiliklerinin, kötülüklerini dengeleyecek ağırlıkta bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla burada, iyilikleri olan fakat bu iyilikleri yetersiz kalan bir gruptan söz edilmektedir.

Buna karşılık Kur'ân'da, bazı kimseler için Kehf Suresi 105'te *"kıyamet günü onlara mizan tutulmayacağı"* da ifade edilmektedir. Bu durum, "*kötülükleri tamamen baskın olan ve hiçbir şekilde kurtuluş ihtimali bulunmayan kimseler için geçerlidir. Onlar için tartı yapılmasına dahi gerek görülmez"* denmektedir Rahman suresi 39'da.

Sonuç olarak ayetler, insanların amellerine göre farklı değerlendirmelere tabi tutulacağını; bazılarının tartıda hafif gelerek hüsrana uğrayacağını, bazılarının ise doğrudan azapla karşılaşacağını ortaya koymaktadır.

(Mu'minun 74/104)

تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ

Telfe*h*u vucûhehumu-nnâru vehum fîhâ kâli*h*ûn*(e)*

Ateş yüzlerini sıyırır ve onlar onun içinde sırıtır.

Ayetlerde geçen "ateş yüzlerini yalar" ifadesindeki "telfehu" fiili, Kur'ân-ı Kerîm'de yalnızca bu ayette kullanılmaktadır. Bu fiil, lügat itibariyle alevin bir şeye temas etmesi, onu yakıp kavurması anlamına gelir. Ancak bağlam dikkate alındığında, bu temasın yüzeysel bir dokunuş değil; deriyi yakıp sıyıracak derecede şiddetli bir etkiyi ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle ifade, "ateş yüzlerini sıyırır" şeklinde daha güçlü bir anlam içermektedir.

Ayetin devamında geçen "kâlihûn" kelimesi ise dişleri açığa çıkmış, dudakları yanmış ve bu nedenle dişleri görünür hâle gelmiş kimseleri tasvir etmektedir. Bu, sıradan bir gülümseme değil; acı ve azabın etkisiyle ortaya çıkan korkunç ve çirkin bir görüntüyü anlatır. Dudakların yanmasıyla dişlerin ortaya çıkması, bu azabın şiddetini somut bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Kurân'ı Kerim bu vakayı neden bu kelimeleri seçerek bize resmetti, anlattı? Bu kadar detaylı bir tasvir, bu sahnelerin yaşandığını akla getiriyor. Çünkü bu haldeki insanlarla alay ediyorlar, dalga geçiyorlar. Devamında 110 da onu okuyoruz. O zaman bu sahneler yaşanmış.

Nasıl yaşanmış? Kurân'ı Kerim Yunus Sûresi 44'te: *"Allah kimseye zulmetmez. Velakin insanlar kendi kendilerine zulmeder."*

Zümer 70'te: *"Herkese tam yaptığının tam karşılığı vardır."*

Ayetin ortaya koyduğu tasvir, yapılan her fiilin karşılıksız kalmayacağını açık bir şekilde göstermektedir. Dünyada başkalarına zulmeden, onların yüzlerini yakan, onları aşağılayan ve acılarıyla alay eden kimseler, ahirette benzer bir karşılıkla yüzleşeceklerdir. Bu durum, "herkes yaptığının karşılığını eksiksiz alır" ilkesinin bir yansımasıdır.

Bu bağlamda, kişinin başına gelen azap sahneleri, geçmişte başkalarına reva gördüğü muamelelerin bir karşılığı olarak anlaşılmalıdır. Kiminle alay ettiyse, benzer bir aşağılanmaya maruz kalacak; kime zulmettiyse, onun benzeri bir karşılıkla karşılaşacaktır. Bu, ilahî adaletin gereğidir.

Nitekim Allah Resulü ve sahabe döneminde de insanlara işkence eden, onları yakarak eziyet eden ve bu durumla alay eden kimseler bulunmaktaydı. Kur'ân'ın bu detaylı tasvirleri, işte bu tür zulüm ve aşağılamaların karşılıksız kalmayacağını muhataplara hatırlatmaktadır.

Dolayısıyla ayet, sadece bir azap sahnesi anlatmakla kalmaz; aynı zamanda insanlara, yaptıkları zulümlerin bir gün mutlaka karşılık bulacağını bildiren güçlü bir uyarı niteliği taşır. Bu uyarı, özellikle başkalarına acı çektirip bunu hafife alanlara yöneliktir ve ilahî adaletin kaçınılmazlığını vurgulamaktadır.

(Mu'minun 74/105)

اَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتِي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ

Elem tekun âyâtî tutlâ 'aleykum fekuntum bihâ tukeżżibûn*(e)*

Âyetlerim size okunurken; onları yalanlayanlar, siz değil miydiniz?

Ayetlerde geçen uyarıların içeriği, hesap gününe dair hatırlatmalardır. İnsanlara, yaptıkları her fiilin karşılıksız kalmayacağı; özellikle zulüm, haksızlık ve aşağılamaların aynısıyla karşılık bulacağı bildirilmiştir. "Bir gün hesap günü gelecek ve yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz" anlamındaki bu uyarılar, muhataplara açıkça iletilmiştir.

Ancak bu kimseler, kendilerine okunan bu ayetleri ciddiye almamış hem sözlü olarak hem de fiilî tavırlarıyla bu uyarıları yalanlamışlardır. Yani sadece inkâr etmekle kalmamış, aynı zamanda davranışlarıyla da bu inkârı pekiştirmişlerdir.

Bu durum, muhatapların hakikati işitmelerine rağmen ona kulak asmadıklarını ve bilinçli bir şekilde yüz çevirdiklerini göstermektedir. Dolayısıyla ayet, yalnızca bir bilgilendirme değil; aynı zamanda uyarılara rağmen inkâr edenlerin sorumluluğunu da ortaya koymaktadır.

(Mu'minun 74/106)

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ

Kâlû rabbenâ ġalebet 'aleynâ şi**k**vetunâ vekunnâ **k**avmen **d**âllîn*(e)*

Dediler ki: "Ey Rabbimiz! Şakiliğimiz (azgınlığımız), bize galip geldi ve biz, dalâlete düşen bir kavim olduk.

Ayetlerin bağlamından, bu zulümlerin bireysel değil; toplu bir bilinçle, adeta sürü psikolojisiyle gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. İnsanlar bir araya gelerek bir "kavim" oluşturmuş ve bu birliktelik içinde yaptıkları zulmü meşrulaştırmışlardır. Bu nedenle kullanılan ifadelerin çoğul olması, yapılan fiillerin kolektif bir bilinçle işlendiğini göstermektedir. Böylece işlenen suçlar daha sistemli ve daha yıkıcı bir hâl almıştır.

Bu kimselerin iç dünyalarında bir parçalanmışlık söz konusudur. Doğruyu, merhameti ve iyiliği bilmelerine rağmen, menfaatleri söz konusu olduğunda bu değerleri hayatlarına yansıtamamaktadırlar. Vicdan ile çıkar arasında kaldıklarında ise tercihini çoğunlukla menfaatten yana kullanmaktadırlar. Bu durum, onların zihinsel ve ahlaki bütünlüğünü zedelemekte ve onları daha kolay bir şekilde zulme yönlendirmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, A 'lâ Sûresi'nin 11'inci ayetinde "Şaki olan öğüt almaz" buyurularak, bu tür bir iç parçalanma yaşayan kimselerin hakikate karşı kapalı hâle geldiği ifade edilmektedir.

Yani doğruyu bilmesine rağmen onu tercih etmeyen, iç dünyasında dağılmış bir yapıya sahip olan kişi, artık öğütten fayda göremez.

Bu kimselerin dalalete düşmelerinin temel sebeplerinden biri de yaptıkları yanlışları bireysel olarak değil, toplu bir psikoloji içinde gerçekleştirmeleridir. Sürü psikolojisi, kişisel sorumluluğu zayıflatmakta ve yanlışların daha kolay benimsenmesine yol açmaktadır.

Sonuç olarak ayetler, insanın doğruyu bilmesinin tek başına yeterli olmadığını; bu bilginin, vicdan ve irade ile desteklenmediği takdirde kişiyi kurtuluşa götürmeyeceğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

(Mu'minun 74/107)

رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا فَاِنَّا ظَالِمُونَ

Rabbenâ aḫricnâ minhâ fe-in 'udnâ fe-innâ **z**âlimûn*(e)*

Rabbimiz, bizi oradan çıkar! Artık dönersek o zaman biz, mutlaka zalimler oluruz.

Ayetlerde dile getirilen "Rabbimiz, bizi geri döndür" talebi, ahiretten cennete geçiş isteği değil; dünya hayatına yeniden dönme arzusudur. Bu kimseler, daha önce yaşadıkları hayata geri gönderilmeyi talep etmekte ve bu kez farklı davranacaklarını iddia etmektedirler. Hatta "Eğer tekrar zalim olursak, gerçekten cezayı hak etmiş oluruz" diyerek ikinci bir fırsat istemektedirler.

Bu talep, insanın suç işleme psikolojisini de ortaya koymaktadır. Bir kimsenin zulme yönelmesinin arkasında çoğu zaman cezasız kalacağı düşüncesi vardır. Kişi, yaptığı haksızlığın karşılığını görmeyeceğini, yakalanmayacağını veya adaleti bir şekilde atlatacağını zanneder. Bu yanılsama, onu suça daha kolay yönlendirmektedir.

Ayrıca "yakalansam bile bir ceza indirimi olur" ya da "bir af çıkar" gibi beklentiler de insanı sorumsuz davranışlara sevk edebilmektedir. Bu düşünce yapısı, kişinin hem vicdanını hem de sorumluluk bilincini zayıflatır.

Ayet, bu tür beklentilerin ahirette hiçbir karşılığının olmayacağını açıkça ortaya koymaktadır. Dünya hayatı, imtihanın gerçekleştiği tek alandır ve bu imtihan süresi sona erdiğinde geri dönüş mümkün değildir. Bu nedenle ölüm sonrasında dile getirilen "ikinci şans" talepleri, gerçekte bir pişmanlık ifadesi olsa da artık bir anlam ifade etmemektedir.

Sonuç olarak ayet, insanı yanıltan cezasızlık düşüncesine karşı güçlü bir uyarı yapmakta ve her fiilin mutlaka karşılık bulacağı gerçeğini hatırlatmaktadır.

(Mu'minun 74/108)

قَالَ اخْسَؤُا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ

Kâle-ħseû fîhâ velâ tukellimûn*(i)*

Dedi ki: "Orada kalın ve benimle konuşmayın!"

Ayetlerde önce "Rabbimiz, bizi oradan çıkar" şeklinde bir yakarış yer almakta; ardından ise "Orada kalın ve benimle konuşmayın" şeklinde kesin ve sert bir cevap verilmektedir.

Burada konuşan kimdir? Alemlerin Rabbi midir? Yoksa cehennemin maliki midir?

Önce Ali İmran 77'yi okuyalım: *"Allah onlarla, kelamıyla hitap etmeyecek, onlarla herhangi bir konuşma olmayacak. Ve kıyam günü nazar (yüzlerine dahi bakmayacaktır)*

buyurmayacaktır. Ve kendilerini temize çıkarmayacaktır. Onların hakkı derin bir azaptır." **Şeklinde Sûre bitmektedir.**

Ayetlerden anlaşıldığı üzere, Allah'ın cehennem ehliyle doğrudan konuşmayacağı ve onlara iltifat etmeyeceği bildirilmektedir. Bununla birlikte ayetin "dedi ki" ifadesiyle başlaması, bu hitabın nasıl gerçekleştiği sorusunu gündeme getirmektedir.

Bu durum, ilahî hükmün doğrudan değil; bir aracı vasıtasıyla bildirildiğini göstermektedir. Nitekim Kur'ân'da cehennem görevlisi olarak zikredilen Mâlik'in, cehennemliklerle konuştuğu ifade edilmektedir. Zuhruf Sûresi 77'nci ayette cehennem ehli, "Ey Mâlik! Rabbin bizim üzerimize hükmünü versin" diye seslenmekte; buna karşılık Mâlik, "Siz burada kalacaksınız" şeklinde cevap vermektedir. Bu ifade ile "orada kalın" emri arasında açık bir anlam paralelliği bulunmaktadır.

Cehennem ehlinin bu talebi, dünyada sahip oldukları yanlış bir inançtan kaynaklanmaktadır. Onlar, "ateş bize sayılı günler dışında dokunmayacak" şeklinde bir beklentiye sahip oldukları için, bir süre azap gördükten sonra çıkacaklarını düşünmektedirler. Bu nedenle cehennemden çıkma, yani tahliye edilme talebinde bulunmaktadırlar. Ancak verilen cevap kesindir: "Orada kalın." Bu ifade, onların kalıcılığını ve hükmün değişmezliğini ortaya koymaktadır.

Bu durum aynı zamanda ilahî adaletin bir tecellisidir. Dünyada zulmettikleri, yardım taleplerini görmezden geldikleri ve acılarıyla alay ettikleri kimselere nasıl muamele ettilerse, benzer bir karşılıkla yüzleşmektedirler. Onlar, mazlumların çağrılarına kulak vermemiş ve onlarla muhatap olmamışlardır. Bu nedenle kendilerine de artık muhataplık verilmemekte ve talepleri dikkate alınmamaktadır.

Bu bağlamda ayet, yalnızca ahiretteki bir durumu anlatmakla kalmamakta; aynı zamanda dünyadaki ilişkiler için de bir ilke ortaya koymaktadır. İnsan, değer verdiği ve muhatap olduğu kişileri bilinçli seçmelidir. Zira her kişi, muhatap alınmayı ve değer görmeyi hak etmeyebilir.

Sonuç olarak bu pasaj, kötülüğü defetmenin yollarından birinin de, hak etmeyen kimselere değer vermemek ve gerektiğinde onlarla muhatap olmamayı tercih etmek olduğunu göstermektedir. Bu da kötülüğü "ahsen" bir yöntemle bertaraf etmenin bir örneği olarak anlaşılmalıdır.

(Mu'minun 74/109)

اِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ

İnnehu kâne ferîkun min 'ibâdî yekûlûne rabbenâ âmennâ faġfir lenâ verhamnâ veente ḫayru-rrâḥimîn*(e)*

Muhakkak ki kullarımdan bir fırka şöyle der. "Rabbimiz, biz inandık! Artık bize mağfiret et ve bize rahmet et! Ve sen, rahim olanların en hayırlısısın."

Ayetlerde söz konusu edilen topluluk, müminler içerisinden bir fırkadır. Bağlam dikkate alındığında, bu fırkanın zulüm ve işkence altında kalan, Rabbin rahmetine ve mağfiretine sığınan mazlum kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar, maruz kaldıkları eziyet karşısında Allah'a yönelen ve O'ndan koruma, bağışlanma ve merhamet talep eden kimselerdir.

Bir yerde merhamet talebinin bulunması, orada bir zulmün ve mağduriyetin varlığına işaret eder. Çünkü insan, ancak acziyet ve çaresizlik içinde kaldığında merhamet talep eder. Bu durum, aynı zamanda o ortamda adaletin tesis edilmediğini de gösterir.

Oysa ideal olan, hiçbir insanın merhamete muhtaç olacak derecede ezilmemesi ve zulme uğramamasıdır. Bu da sırat-ı müstakim üzere olan, sorumluluk bilinci taşıyan müttaki kimselerin görev alanına girer. Bir toplumda insanlar acınacak hâle düşmüşse, bu durum, sorumluluk sahibi kimselerin görevlerini yeterince yerine getirmediğine de işaret eder.

Dolayısıyla zulmü engellemek ve adaleti ayakta tutmak, gerçek anlamda iman eden salih kulların sorumluluğudur. Ancak zalimler, işkence altında Rabbine yönelen bu mazlumların yakarışlarını ciddiye almak yerine, onların bu hâlleriyle alay etmekte ve onları küçümsemektedirler.

Nitekim bir sonraki ayette, bu alaycı ve küçümseyici tavrın nasıl bir karşılık bulacağı açıkça ortaya konulmaktadır.

(Mu'minun 74/110)

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰٓ اَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ

Fetteẖaẕtumûhum siẖriyyen *h*attâ ensevkum żikrî vekuntum minhum te**d***h*akûn*(e)*

Böylece onları küçümsediniz. Hatta zikrimi bile size unutturdu. Ve onlara gülüyordunuz.

Ayetlerde, mazlum müminlerin **"Rabbimiz, biz sana iman ettik; bizi bağışla ve bize merhamet et"** şeklinde dua ettikleri ifade edilmektedir. Bu kimseler, içinde bulundukları ağır

işkenceye rağmen zalimlerden hiçbir şey talep etmemiş; yalnızca Rablerine yönelmişlerdir. Buna karşılık, bu durumu gören zalimler onları küçümsemiş ve hakir görmüşlerdir.

Ayetin devamında, "Onları küçümsemeniz sizi zikrimden alıkoydu ve siz onlara gülüyordunuz" şeklinde bir ifade yer almaktadır. Buradaki tavır, basit bir alaydan öte, bilinçli bir küçümseme ve değersizleştirme davranışıdır. Nitekim kullanılan kelime, kök itibariyle birini kendine boyun eğdirmeye çalışma, onu aşağı görme ve iradesini kırma anlamlarını da içermektedir.

Bu nedenle burada geçen ifade, sadece alay etmek değil; aynı zamanda karşı tarafı psikolojik olarak zayıflatma ve kendi hâkimiyetine boyun eğdirmeye çalışma çabasıdır. Zalimler, onurlu ve dirayetli duruş sergileyen müminleri küçümseyerek onların direncini kırmak istemişlerdir. Ancak bu küçümseme, gerçekte muhatabın değerinden değil; zalimlerin kendi çıkarlarını koruma arzusundan kaynaklanmaktadır.

Ayetin işaret ettiği "zikir" ise yalnızca sözlü bir hatırlama değil; hak, adalet ve merhamet gibi fıtrî ve evrensel ilkeleri ifade etmektedir. Zalimler, bu değerlere sırt çevirip, erdemli insanları küçümseyerek aslında kendi vicdanlarını köreltmişlerdir. Doğruyu yaşayan insanları "zayıf" veya "aldanmış" olarak görmek, bu ahlaki sapmanın bir göstergesidir.

Bir toplumda suç normalleşir ve erdemli davranışlar alay konusu hâline gelirse, o toplumda zulüm yaygınlaşır ve mazlumların sayısı artar. Buna rağmen, tüm baskı ve küçümsemelere rağmen sırat-ı müstakim üzere sabırla yürüyen kimseler, ilahî mükâfatın muhatabı olacaklardır.

Bu pasaj, hak üzere duranların küçümsenmesinin geçici; sabrın ve direnişin ise kalıcı bir değer olduğunu vurgulamaktadır.

(Mu'minun 74/111)

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوٓاْ أَنَّهُمْ هُمُ الْفَآئِزُونَ

İnnî cezeytuhumu-lyevme bimâ **s**aberû ennehum humu-lfâ-izûn*(e)*

Muhakkak ki, sabırlarından dolayı bugün onlara karşılığını verdim. Muhakkak ki onlar kurtuluşa erenlerdir.

Bu başarı, onların sabretmeleri sayesinde elde edilmiştir. Ancak burada kastedilen sabır, kişiye zulmedene karşı pasif bir şekilde beklemek değildir. Aksine sabır, muhatabın sizi alay ve küçümseme yoluyla duygusal ve düşünülmeden verilen tepkilere sürükleme girişimine karşı bilinçli bir duruş sergilemektir.

Bir kimsenin sizinle alay etmesi ve sizi küçümsemesi, çoğu zaman sizi aklıselimden uzaklaştırmak ve duygusal tepki vermeye zorlamak içindir. Hatta bu kişi, sizi tahrik ederek kendisine saldırmanızı bile hedefleyebilir. Ortada hiçbir makul sebep yokken birinin başkasını aşağılaması ve alaya alması, aslında karşı tarafa zarar verme niyetinin ve bunun için bir bahane aradığının açık bir göstergesidir.

Bu noktada önemli olan, bu tür kişilere aradıkları bahaneyi vermemektir. Bunu başarabilenler, içlerindeki olumsuz dürtüleri kontrol altına alabilen kimselerdir. Bu kontrol ise sabırla sağlanır. Sabır, ilkelerden taviz vermemek, değerlerini değersiz ortamlarda tüketmemek ve kendi duruşunu korumaktır. Bu anlamda kişi, doğru bildiği yolda kararlılıkla durur ve bulunduğu safı terk etmez. Nitekim bu tavrı sergileyenler için Kur'ân, kurtuluşa erenler ifadesini kullanmaktadır.

İntikam duygusuyla hareket edenler, barışa değil düşmanlığa hizmet ederler. Bu nedenle burada sabır, öç almak için beklemek değil; kişiye yakışan vakarı korumak ve bulunduğu doğru çizgiyi terk etmemektir. Dolayısıyla bu sabır, intikam amacıyla değil; nefsi koruma ve doğruyu muhafaza etme amacıyla gösterilen bilinçli bir duruştur.

(Mu'minun 74/112)

قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ

Kâle kem lebiśtum fî-l-ar**d**i 'adede sinîn*(e)*

Dedi ki: "Yeryüzünde kaç sene kaldınız?"

Kim dedi?

Ayetlerde geçen "kāle" ifadesinin kıraat farklılıklarına göre iki şekilde okunduğu görülmektedir. Kûfelilerin mushafına göre bu kelime "kāle" yani "dedi ki" şeklinde okunmaktadır. Bu okumaya

göre fiilin faili, cehennem görevlisi olan zebanidir ve cehennemliklere "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" şeklinde bir soru yöneltmektedir.

Buna karşılık Mekke, Medine, Basra ve Şam kıraatlerinde bu ifade "kul" yani "de ki" şeklinde okunmuştur. Bu durumda hitap, Allah Resulü'ne yöneltilmiş bir emir niteliği taşımaktadır. Resul, Allah'tan aldığı bu emri ileterek muhataplara "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" sorusunu yöneltmektedir.

Dolayısıyla her iki kıraat de anlam bakımından birbirini tamamlayan bir çerçeve sunmaktadır. Birinde ilahî hükmün melek aracılığıyla iletilmesi söz konusu iken, diğerinde Resul aracılığıyla tebliğ edilmesi söz konusudur. Bu durum, ayetin hem ahiretteki sahneye hem de dünyadaki tebliğ sürecine işaret eden çok katmanlı bir anlam yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

Peki buradaki soruyu soran kimdir?

Kur'ân'a baktığımızda, bu varlıkların *mele-i a'lâ* kapsamında değerlendirilebileceğine dair bir yorum yapılabilir. Nitekim Cebrâil, Mikâil ve Mâlik (diğer dinlerde "Molek" olarak anılmaktadır) gibi varlıkların Kur'ân'da isimleriyle zikredildiği bilinmektedir. Bu bağlamda, söz konusu hitapların ilahî düzen içinde görevli melekler aracılığıyla gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Ayetlerin bağlamı dikkate alındığında, bu konuşmaların cehennem görevlileri ile cehennem ehli arasında geçtiği görülmektedir. Burada yöneltilen "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" sorusu, sıradan bir bilgi edinme amacı taşımamaktadır. Aksine bu soru, insanın dünya hayatındaki sorumluluğunu hatırlatan, öğretici bir nitelik taşımaktadır.

İnsanoğlunun işlediği suçlar ve günahlar göz önüne alındığında, bu soru aynı zamanda şu anlamı da içermektedir: "Kısa sayılabilecek bir dünya hayatında, bu kadar ağır bir cezayı hak edecek amelleri nasıl biriktirdiniz?" Yani burada, dünya hayatının geçiciliği ile işlenen fiillerin ağırlığı arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır.

Bu tür sorular Kur'ân'da iki amaçla sorulur: Bazıları cevap almak için, bazıları ise muhataba bir hakikati göstermek için yöneltilir. Buradaki soru da ikinci türdendir; yani öğretici ve düşündürücü bir mahiyet taşımaktadır. Nitekim ayetin devamında (114. ayette) bu sorunun vermek istediği mesaj daha açık bir şekilde ortaya konulmaktadır.

(Mu'minun 74/113)

قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَاۤدِّيْنَ

Kâlû lebiśnâ yevmen ev ba'**d**a yevmin fes-eli-l'âddîn*(e)*

Dediler ki: "Bir gün veya bir günün bir kısmı kadar kaldık. Artık hazırlananlara sor."

Diyanet İşleri Meali (Eski) : "Bir gün veya daha az bir süre kaldık, sayanlara sor" derler.

Diyanet işlerinin mealine göre, cehennemlikler cehennemin meleğine diyor ki: "sayanlara sor"

Diyanet işleri yeni de şöyle meal vermiş:

Diyanet İşleri Meali (Yeni): Onlar, "Bir gün, ya da bir günden daha az bir süre kaldık. Hesap tutanlara sor" derler.

Diyanet işleri eski de" sayanlara sor dediğini" Diyanet yeni de "Hesap tutanlara sor" şeklinde meal çevirmişlerdir.

Bir insanın dünyada ne kadar yaşadığını bilmesi için başkalarına "Ben ne kadar süre yaşadım?" diye sorması gerekmez.

Bu nedenle ayette verilen cevap, ilk bakışta sanki başkalarının onların hayatlarını sayıp kaydettiği ve buna göre cevap verilmesi gerektiği izlenimini oluşturabilir.

Kur'ân'da "gün" kavramı her zaman 24 saatlik bir zaman dilimini ifade etmez; çoğu zaman bir dönemi, bir süreci anlatmak için kullanılır. Nitekim yeryüzünün "altı günde" yaratılması ifadesi de altı ayrı dönem olarak anlaşılmaktadır.

Bağlam dikkate alındığında, burada verilen cevap aslında farklı bir anlam taşımaktadır. Dünya hayatı insana bir ömür olarak verilmiş; ancak bu ömrü değerlendirmeyen, ahiret için hiçbir hazırlık yapmayan kimseler söz konusudur. Bu nedenle onların "ne kadar kaldık?" sorusuna verdikleri cevap, bilinçli ve sağlıklı bir değerlendirme değil; yüzeysel ve sorumluluktan kaçan bir ifadedir.

"Bilmiyorsanız sayanlara sorun" şeklindeki cevap da bu çerçevede anlaşılmalıdır. Burada kastedilen, sadece sayıyı bilenlere yönlendirme değildir. Aksine, bu ifade dolaylı olarak şunu ima etmektedir: "Bu hayatı heba etmeyenlere, onun kıymetini bilenlere ve ahiret için hazırlık yapanlara sorun."

Dolayısıyla ayet, dünya hayatının kısa ve geçici olduğunu; buna rağmen bu süreyi boşa harcayanların, hakikati kavrayamadıklarını vurgulamaktadır. Bu cevap, bir bilgi eksikliğinden ziyade, bilinç eksikliğine işaret eden öğretici bir üslup taşımaktadır.

(Mu'minun 74/114)

قَالَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا لَوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Kâle in lebiśtum illâ **k**alîlâ*(en)*(s) lev ennekum kuntum ta'lemûn*(e)*

Dedi ki: "Sadece az bir zaman kaldınız. Keşke bilmiş olsaydınız."

Heva ve haz peşinde koşulan bir hayat, zamanı bereketsiz hâle getirir. Böyle bir yaşam içinde insan, zamanın nasıl geçtiğini dahi fark edemez. Oysa geriye dönüp bakıldığında, geçirilen sürenin ne kadar kısa ve değersiz kullanıldığı anlaşılır. "Az bir süre kaldınız; keşke bunu bilmiş olsaydınız" ifadesi, bu pişmanlığı dile getirmektedir.

Modern yaşam biçimi de benzer bir hayat anlayışını dayatmaktadır. Şehir hayatının karmaşası içinde yaşayan insanlar için zaman, her geçen gün bereketini kaybetmektedir. Günlük koşuşturma içinde sabah ile akşam arasındaki süre hızla tükenmekte; günler, aylar ve hatta yıllar fark edilmeden akıp gitmektedir.

İlahi rızayı gözetmeyen, yalnızca haz ve hız odaklı yaşayan kimseler, sanki hiç ölmeyecekmiş gibi bir hayat tasavvuruyla ömürlerini tüketmektedirler. Hayatın anlamını sadece dünya ile sınırlayan bu anlayış, insanı tüketim merkezli bir varlığa indirgemekte; yeme, içme ve eğlenme ekseninde şekillenen yüzeysel bir yaşamı "iyi hayat" olarak sunmaktadır. Üstelik bu yaklaşım, çevreye de bir başarı modeli gibi aktarılmaktadır.

Oysa Kur'ân, fani olanı önceleyen ve tüketimi merkeze alan bu yaşam biçimini 115'inci ayette, "abesle iştigal" olarak nitelendirmektedir. Abesle iştigal, faydasız ve amaçsız işlerle vakit geçirmek, yani ömrü değersiz uğraşlarla tüketmektir. Bu durumun eleştirisi, bir sonraki ayette daha açık bir şekilde ifade edilmektedir.

(Mu'minun 74/115)

اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ

Efehasibtum ennemâ ḫalekınâkum ‘abeśen veennekum ileynâ lâ turce’ûn*(e)*

Öyleyse bizim, sizi abes yere yarattığımızı ve bize döndürülmeyeceğinizi mi hesap ettiniz?

Ayetin verdiği cevap şudur: İnsanın hayatta bir amacı ve gayesi vardır; ancak siz bu amacı unutmuş ve ahiret yokmuş gibi bir hayat sürmüşsünüz. Oysa dönüş mutlaka Rabbinedir. Bu gerçek, ilahî sorumluluktan kaçmanın, hesaptan kurtulmanın ve Allah'ın huzurundan uzaklaşmanın mümkün olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Hayatının anlamını ve amacını mütref bir yaşam üzerine kuran kimseler, bu yaşamı sürdürebilmek için çoğu zaman suça ve günaha daha yatkın hâle gelirler. Böyle bir düzen, doğrudan suç işlemese bile, başkalarının emeğine bağımlı bir yapı üretir. Çünkü konfor ve lüks üzerine kurulu bir hayat, genellikle başkalarının hizmetine dayanmaktadır. Bu da kaçınılmaz olarak hak ihlallerini ve adaletsizliği beraberinde getirir.

Bu tür bir yaşam biçimi, adalet ve hakkaniyet üzerine değil; güç ve çıkar ilişkileri üzerine kurulu bir sistemin sonucudur. Oysa Müslüman, mümkün olduğunca kendi işini kendisi gören, başkalarına yük olmamaya çalışan bir sorumluluk bilincine sahiptir. Kaynakların belli bir kesimde toplanması ve toplumun geneline adil bir şekilde dağılmaması, ilahî ölçülerle bağdaşmaz.

Dünya hayatını amaç hâline getirenler, hakikatte hayatın özüne değil; sadece geçici yönüne talip olmaktadırlar. Bu durum, büyük bir pay elde etmek için rekabet eden ve birbirini saf dışı bırakmaya çalışan varlıkların mücadelesine benzemektedir. Dünya nimetlerini bir "ganimet" gibi görüp en büyük payı elde etmeye çalışan bu anlayış, başkalarının hakkını gözetmeyen bir zihniyeti beraberinde getirir.

Bu ilkel hiyerarşik yaklaşım, yalnızca mal ve mülk paylaşımında değil; zamanla inanç ve din anlayışına da yansımakta, hak ve adalet yerine güç ve çıkar merkezli bir yapı oluşturmaktadır.

(Mu'minun 74/116)

فَتَعَالَى اللهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ

Fete'âla(A)llâhu-lmeliku-lha**kk***(u)*(c) lâ ilâhe illâ huve rabbu-l'arşi-lkerîm*(i)*

İşte hak melik olan Allah, çok yücedir. O'ndan başka ilah yoktur. Kerim arşın Rabbidir.

Burada "Melik" isminin kullanılması, yönetim ve hükümranlıkla doğrudan ilgilidir. İnsanların Allah'tan başka veliler edinmeleri ve otoriteyi farklı kaynaklara nispet etmeleri sebebiyle bu vurgu yapılmaktadır. Nitekim bu yaklaşım, varlığı ve hayatı hiyerarşik bir güç düzeni üzerinden okuyan bir zihniyetin sonucudur.

Bu pasajdan çıkarılabilecek temel sonuç şudur: Dünyevileşen insan, farkında olmadan Rabbine ortak koşma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Çünkü dünyevileşme, ahireti ikinci plana atıp dünyayı merkeze almak; kontrol ve yönetimin kendisinde olduğunu zannetmektir. Bu anlayış, insanı ilahî otoriteden bağımsız bir konumda görmeye sevk eder.

Oysa ayette, asıl ve mutlak yönetimin Allah'a ait olduğu "el-Melik" ismiyle hatırlatılmaktadır. Bunun yanında "Kerîm" sıfatıyla birlikte anılması, O'nun sadece hükmeden değil; aynı zamanda cömertçe ikram eden bir Rab olduğunu da ortaya koyar. "Arşın Rabbi" ifadesi ise bu yönetimin en yüce ve kapsayıcı düzeyde olduğunu vurgular.

Dolayısıyla kişi, yönetimi ve hükmü Allah'a teslim ettiğinde; yani O'nun otoritesini kabul edip hayatını bu bilinçle düzenlediğinde, ilahî ikramdan nasibini alacaktır. Çünkü Kerîm olan Rab, kendisine yöneleni karşılıksız bırakmaz; aksine ona lütuf ve ihsanıyla karşılık verir.

(Mu'minun 74/117)

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهٖ فَاِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهٖ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ

Vemen yed'u me'a(A)llâhi ilâhen âĥara lâ burhâne lehu bihi fe-innemâ *h*isâbuhu 'inde rabbih*(i)*(c) innehu lâ yufli*h*u-lkâfirûn*(e)*

Ve kim, bir burhanı yokken Allah ile beraber başka bir ilaha dua ederse artık onun hesabı sadece Rabbinin katındadır. Muhakkak ki kâfirler, felâha eremezler.

Dünyadaki ateist ve deist anlayışların, ölümden sonra insanı nelerin beklediğine dair ortaya koyabildikleri kesin bir delil veya burhan bulunmamaktadır. Bu kısa ve geçici dünya hayatını anlamlı kılmanın yolu ise, çevresine zarar vermeyen, salih ameller işleyen ve sorumluluk bilinciyle yaşayan bir insan olarak bu dünyadan ayrılmaktır.

Allah'tan başkasına yönelmek, onlardan medet ummak ve beklenti içine girmek, insanı değersizleştirir ve bağımlı hâle getirir. Böyle bir tutum, insanı ya kendi nefsine ya çıkar beklentisi içinde olduğu kimselere ya da kendisinden üstün gördüğü otoritelere karşı bir tür kulluk konumuna düşürür.

Bu nedenle ilahî mesaj, insanı yalnızca Allah'a yönelmeye çağırır: *"Allah'tan başkasına ilahlık yakıştırmayın, O'ndan başkasını Rab edinmeyin."* Bu çağrı, Allah'ın bir ihtiyacından değil; insanın onurunu ve özgürlüğünü koruma hikmetinden kaynaklanmaktadır.

Mümin ne Allah'tan başkasından medet umar ne de medet umanlara tepeden bakıp hesap sorucu olur. Mümine düşen Allah'tan başkasına ilahlık yakıştıranlara bile hesap sorucu olarak yaklaşmamak. Şirk koşana hesap sorucu olarak yaklaşırsan şirk koşan tevbe etmez. Zira onun hesabı Rabbinin katındadır. O yüzden Rabbimiz ne diyor:" Tebliğ etmek sana, hesap sormak bize düşer."

Mümin ne Allah'tan başkasından medet umar ne de başkalarının inançları üzerinden kendini üstün görerek yargılayıcı bir tavır sergiler. Ona düşen görev tebliğdir; hesap sormak ise yalnızca Allah'a aittir. Bu nedenle, en büyük günah olan şirk konusunda bile insanlar birbirlerini yargılama, yaftalama veya şeytanlaştırma yetkisine sahip değildir. Böyle bir tavır, ilahî sınırların aşılması anlamına gelir.

Buradan da anlaşılmaktadır ki, en büyük günah olan şirk konusunda bile hiç kimse bir başkasından hesap soramaz; kimse kimseyi yargılayamaz, yadırgayamaz, yaftalayamaz ve şeytanlaştıramaz.

Bir kimse, "tevhidi anlatıyorum" diyerek şirk koşanları kötüleyip şeytanlaştırıyorsa, bu yaklaşım ilahî değil, beşerîdir; bu tür bir söylemden uzak durulmalıdır. Kendi yorumunu yüceltmek için başkalarını aşağılamak, hakikatin değil nefsin bir yansımasıdır.

Tevhidin böyle bir reklama veya cilaya ihtiyacı yoktur. Tevhid, kendisini düşmanları veya yanlışlar üzerinden tanımlamaz; aksine kendi doğrularını ortaya koyarak varlığını ifade eder.

Birileri, şirk üzerinden insanları ötekileştirip aşağılıyorsa, bilinmelidir ki burada bir haddi aşma ve Rablik taslama söz konusudur. Oysa herkesin hesabı ve hükmü yalnızca Rabbin katındadır.

Mu'minûn Sûresi, başında müminlerin felaha ereceğini bildirirken; sonunda ise hakikati örtenlerin kurtuluşa eremeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bütünlük, insanın duruşunu nasıl belirlemesi gerektiğine dair önemli bir çerçeve sunar.

Peki, şirkin insanı kula ve nesneye bağımlı hâle getiren bir sapma olduğunu fark eden; buna rağmen insanları ötekileştirmeyen ve şeytanlaştırmayan bir mümin, böyle bir kişiye ne söyler?

Cevap, sûrenin son ayetinde ifade edildiği üzere, hakikati yumuşak ama net bir şekilde dile getirmektir.

(Mu'minun 74/118)

وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ

Vekul rabbi-ġfir verḥam veente ḫayru-rrâhimîn*(e)*

Ve de ki: "Rabbim, mağfiret et ve rahmet et! Ve sen, rahim olanların en hayırlısısın."

Bu dua, şirkten tevbe edip tevhide yönelenler için öğretilmiş bir umut ifadesidir. Rahmân, merhametlilerin en hayırlısıdır. Yeter ki insan, O'nun mağfiretine samimi bir şekilde yönelsin ve sığınsın.

İnsan, bir anlam ve amaç için yaratıldığına inanır ve kendisini Esmâü'l-Hüsnâ'nın ifade ettiği yüce değerler doğrultusunda geliştirmeye çalışırsa, ilahî rahmetten nasipdar olur. Bu süreç, insanın kemale doğru ilerlemesini sağlar.

Aksi hâlde, yalnızca dünyevî arzularının peşinde koşan ve bu yüksek değerlerden uzak kalan kimse, sahip olduğu potansiyeli zayi eder. Bu durum, insanı sıradan bir varlık seviyesine indirir; hatta daha aşağı bir konuma düşürebilir. Böyle bir yaşam tarzı, kişiyi mağfiretten, merhametten ve hayırdan mahrum bırakır. Bu, ilahî düzenin ve değişmez yasanın bir gereğidir.

75-SECDE SURESİ

OKU, ÖĞREN YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

SECDE SURESİ

İniş Sırası :75	Tertip Sırası :32	Ayet Sayısı :30	İndiği Yer: Mekke

Sûre, adını 15. âyetten almıştır. Basralalıların sayımına göre 29. Diğer görüşlere göre ise 30 ayettir. Surenin "öyleyse artık onlardan sırt çevir ve bekle, muhakkak ki onlardan beklemektedirler" şeklindeki son ayetinden dolayı, biz sureyi Zümer suresi 39 gibi Mekke döneminin sonlarına işaret ettiğini kanatindeyiz. Sureyi 9. Yılın başına yerleştirebiliriz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm*(i)*

Rahman, Rahim olan Allah'ın ismiyle

(Secde 75-1)

الٓمٓ

Elif-Lâm-Mîm

Elif-Lam-Mim surenin ana konusudur. Bu sure bize elif-lam-mim den bahsedecek. Elif tevhid, lam şirk, mim yaratılıştır. Biz bunları konu başlıkları olarak ele almıştık. Ayetin; numaranın olmadığı, hareke ve noktanın olmadığı Kurân metninde orijinal metinleri birbirinden ayıran tek husus mukatta harfleridir. Bunlarında Kurân'ı Kerim'ı belli başlı bölümlere ayırdığı kanatindeyiz.

Elif-Lam-Mim 'in geçtiği tüm surelere baktığımız zaman istisnasız surenin ana fikrini verdiğini düşünüyoruz. Elif ile tevhid, lam ile şirk, **mim ile de yaratılış** konularını işlemektedir. Bunun istisnası yoktur. Mesela "ta" ile başlayan Hurufu mukattası ile başlayan tüm sureler Hz. Musa'dan bahsetmektedir. Bunun da istisnası yoktur. O yüzden bu Hurufu mukaddalar surenin ana fikri, giriş cümlesi olduğu kanatindeyiz.

Şüphenin olmadığı bu kitabın indirilişi alemlerin Rabbi'ndendir. Birde Bakara suresi 2nci ayette "İşte o Kitap, ("rayb yok) bunda muttakiler için hidayettir." Bu "rayb"e" şüphe" diye meallendiriyorlar. Fakat "rayb" kelimesi şüphe demek değildir. Zaten "şüphe" Arapça bir kelime. Rayb kelimesi, re-ye-be kökünden gelir. Kökler farklı ise kelimeler de farklıdır. Kelime farklı ise mana farklıdır. Kurân'da 17 yerde "rayb" kelimesi kullanılmış. Kurân'a isnatla kullanılmış ya da yeniden diriliş konusunda zikredilmiştir.

Rayb endişe, korku, tasa, ihtimal, şüphe, kaygı, vesvese, zan vs gibi her türlü belirsizliğin, muğlaklığın ve kararsızlığın genel adı. Kökü reyden geliyor. Yani oy, tercihen geliyor. Belirsizliğin, kararsızlığın ifadesinden bu şekilde oraya geliyor. Yani nerede bir rey kullanacağı, nerede bir oy kullanacağı belirli değil.

Daha ötesi bir ineğin sütten kesilip kesilmediği konusunda yaşanan belirsizliktir. Lügatlerde bu şekilde manalar var. Kısaca aralarındaki benzerlikten dolayı iki şeyden biri diğerinden ayırt edilmediği şüphe kullanılır. İki zıt şey birbirine karıştığında "şek" kullanılır. Kararsızlık ve belirsizlikte "rayb" kullanılır. **Peki lâ rayb"e nedir?**

(Secde 75-2)

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Tenzîlu-lkitâbi lâ raybe fîhi min rabbi-l'âlemîn*(e)*

Muğlaklığın olmadığı bu kitabın indirilişi alemlerin Rabbindendir.

"Rayb" kelimesi, hiçbir muğlaklığın ve belirsizliğin kalmayacak şekilde ortadan kalkmasını ifade eder. Bu nedenle **"lâ rayb" ifadesi**, içinde hiçbir kuşkuya, tereddüde veya belirsizliğe yer olmayan bir durumu anlatmaktadır.

Eğer "rayb" kelimesi "şüphe" olarak tercüme edilirse, bu daha çok Kitabın kaynağına yönelik bir vurgu anlamı taşır. Buna karşılık "muğlaklık" veya "belirsizlik" şeklinde tercüme edilmesi, Kitabın iç bütünlüğüne, tutarlılığına ve ahengine işaret eder. Bu iki yaklaşım arasında anlam bakımından önemli bir fark bulunmaktadır. Birincisi "Bu kitap Allah'tandır, bunda şüphe yoktur" anlamına gelirken; ikincisi "Bu kitapta herhangi bir çelişki, karmaşa veya belirsizlik yoktur" anlamını öne çıkarır. Bu nedenle çeviri yapılırken bu inceliğe dikkat edilmesi gerekmektedir.

Burada geçen "el-kitap" ifadesinin de Kur'ânî öğretinin yazılı hâline işaret ettiği düşünülebilir. Nitekim Secde Sûresi'nin nüzul dönemi dikkate alındığında, müminlerin ellerinde yazılı metinlerin bulunduğu bir süreçten bahsedilebilir. Bu bağlamda "el-kitap", sadece sözlü bir vahiy değil; aynı zamanda yazıya geçirilmiş, korunmuş bir öğretiyi ifade etmektedir.

Kur'ân'da, herhangi bir çelişki, tutarsızlık veya belirsizlik bulunmadığı birçok ayette vurgulanmaktadır. Bu husus Kehf Sûresi'nin ilk ayetinde, Zümer Sûresi 27-28'de, Bakara Sûresi'nin giriş ayetlerinde ve özellikle Nisa Sûresi 82'nci ayette açıkça dile getirilmiştir. Nisa 82'de geçen "ihtilaf" ifadesi de bu iç tutarlılığa işaret etmektedir.

Dolayısıyla Kur'ân'ın anlaşılmasında temel yöntemlerden biri, onu kendi bütünlüğü içerisinde değerlendirmektir. Kitabı yine kitap ile anlamak, ilk bakışta çelişki gibi görünen durumların aslında yorum hatasından kaynaklandığını ortaya koyacak ve doğru anlamaya daha sağlam bir zemin hazırlayacaktır.

(Secde 75-3)

اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهٚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّا اَتٰيهُمْ مِنْنَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ

Em ye**k**ûlûne-fterâh*(u)*[c] bel huve-l*h*a**kk**u min rabbike litunżira **k**avmen mâ etâhum min neżîrin min **k**ablike le'allehum yehtedûn*(e)*

Yoksa "O'nu iftira mı etti" diyorlar? Bilakis o, senden önce nezir gelmemiş olan kavmi uyarman için Rabbinden bir haktır. Umulur ki onlar, hidayete erer.

İftira, bir kimsenin bilerek ve kasıtlı şekilde yalanı gerçekmiş gibi sunarak, hedef aldığı kişiyi karalama ve aşağılama amacını taşıyan bir davranıştır. Bu nedenle her yalan iftira değildir.

Örneğin, bir kimse "Yarın saat üçte geleceğim" deyip gelmezse yalan söylemiş olur; ancak bu durum iftira sayılmaz. **İftira olabilmesi için, belirli bir kişiyi hedef alarak onun itibarını zedeleme ve onu küçük düşürme amacı bulunmalıdır.**

Kur'ân, kendisinin uydurulmuş bir kitap olmadığını, içindeki tutarlılık ve çelişkisizlik ile temellendirir. Çünkü iftira, yalan üzerine kurulu olduğundan zamanla mutlaka açığa çıkar; farklı yerlerde tutarsızlıklar oluşturur ve kendi kendini ele verir. Buna karşılık Kur'ân'da böyle bir çelişki ve dağınıklık söz konusu değildir.

Ayrıca ayetlerin bağlamından, uzun bir süre bu topluma etkili bir uyarıcının gelmediği anlaşılmaktadır. Her topluma uyarıcılar gönderilir; ancak zamanla bu uyarıların etkisi zayıflar, unutulur veya toplumsal hayatta belirleyici olmaktan çıkar. Mekke toplumunda da bireysel olarak hakikati savunan kimseler bulunsa da topluma yön veren ve onu etkileyen güçlü bir uyarı mekanizmasının ortadan kalktığı görülmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bireysel uyarılar ile toplumu dönüştürebilecek düzeyde etkili bir tebliğ arasında fark olduğudur. Ayetler, sadece bireysel doğruluk arayışlarını değil; toplumun geneline hitap eden, onu hakka çağıran güçlü bir ilahî mesajın eksikliğine işaret etmektedir. Bu eksiklik, vahyin yeniden toplumu inşa edici bir güç olarak gönderilmesinin hikmetini de ortaya koymaktadır.

(Secde 75-4)

اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّاسْتَوٰى عَلَى
الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ اَفَلَاتَتَذَكَّرُونَ

(A)llâhu-lleżî ħaleka-ssemâvâti vel-arda vemâ beynehumâ fî sitteti eyyâmin śümme-stevâ 'alâ-l'arş*(i)*(s) mâ lekum min dûnihi min veliyyin velâ şefî'*(in)*(c)efelâ teteżekkerûn*(e)*

O Allah ki, gökleri ve yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yarattı. Sonra arşa istiva etti. Sizin için Onun astında veli ve şefaatçi yoktur. Hala tezekkür etmez misiniz?

Ayetlerde vurgulanan temel gerçek şudur: Gerçek veli de şefaat yetkisi de yalnızca Allah'a aittir. Ancak burada "şefaat" kavramının doğru anlaşılması gerekir. Şefaat, çoğu zaman "aracılık" şeklinde algılanmaktadır. Bu durumda şu soru ortaya çıkar: Allah kiminle kimin arasında aracılık yapmaktadır? Bu soru, kavramın yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.

Kur'ân'da şefaat, bağımsız bir aracılık yetkisi olarak değil; Allah'ın iznine ve iradesine bağlı bir durum olarak ele alınır. Yani hiç kimse kendi başına bir şefaat yetkisine sahip değildir. Bu nedenle ayette, insanın Allah'tan başka bir veli veya aracı aramasının anlamsızlığı vurgulanmaktadır.

Metinde geçen **"sitteti eyyâm" ifadesi ise "**altı gün" şeklinde tercüme edilmekle birlikte, **Kur'ânî bağlamda çoğu zaman "altı dönem", "altı aşama" veya "altı evre" anlamlarını taşır.** Bu ifade, yaratılışın zamansal bir süreç içerisinde, belirli aşamalarla gerçekleştiğini anlatmaktadır.

Bu terkibin Kur'ân'da yedi farklı yerde geçtiği ve her bir bağlamda anlam açısından bazı nüanslar taşıdığı görülmektedir. Nüzul sırasına göre ilk geçtiği yer Kaf Sûresi 38'inci ayettir. Bu kullanım, yaratılışın keyfî değil; düzenli, ölçülü ve aşamalı bir süreç olduğunu vurgular.

Dolayısıyla burada amaç, yalnızca göklerin ve yerin yaratılış sürecini anlatmak değildir. Aynı zamanda bu düzenli ve ölçülü yaratılış üzerinden, Allah'tan başka otorite ve aracı arayan anlayışın yanlışlığına da dikkat çekilmektedir. Yani yaratılışta tek otorite olan Allah, yönetimde ve hükümde de tektir; O'nun dışında bir aracıya veya veliye ihtiyaç yoktur.

Örneğin Kaf Sûresi 38'inci ayette şöyle buyrulmaktadır: *"Gökleri ve yeri altı günde yarattık ve bize hiçbir yorgunluk dokunmadı."* Bu ayette, yaratılış süreci bağlamında bir vurgu söz konusudur. Özellikle bazı inançlarda yer alan "Allah altı günde yarattı, yedinci gün dinlendi" şeklindeki iddialara karşı açık bir reddiye yapılmaktadır.

Ancak burada ele alınan ayette aynı ifade farklı bir bağlamda kullanılmaktadır. Bu bağlamda amaç, sadece yaratılışın nasıl gerçekleştiğini anlatmak değildir. Asıl vurgu, yaratılışın tamamlanmasından sonra herhangi bir aracı otoritenin bulunmadığı gerçeğidir. Yani kâinatın düzeninde, "kutup", "gavs" veya benzeri ara otoritelerin söz sahibi olduğu yönündeki anlayışlar reddedilmektedir.

Ayetin devamında geçen "arşa istiva etti" ifadesi de bu anlamı pekiştirmektedir. Bu ifade, Allah'ın yönetimi ve hükümranlığı doğrudan elinde tuttuğunu; yaratılış sonrasında herhangi bir aracıya ihtiyaç duymadan kâinatın idaresini bizzat sürdürdüğünü anlatır.

Dolayısıyla burada "altı gün" ifadesi, yaratılışın aşamalı oluşuna işaret ederken; "arşa istiva" ifadesi ise yönetimin ve otoritenin yalnızca Allah'a ait olduğunu vurgulamaktadır.

Bu ayette konu, atmosferin veya yer kabuğunun oluşum aşamalarından ziyade, Allah'ın yarattığı âlem üzerindeki mutlak hâkimiyetidir. Nitekim "arş" ve "istiva" ifadeleri, belirli kurallar ve ölçüler çerçevesinde yaratıp yönetme yetkisinin Allah'a ait olduğunu anlatan mecazî kullanımlardır.

Allah'ın isimlerinden biri olan *el-Veli*, O'nun kullarına yakınlığını, onları koruyup gözetmesini ve sahiplenmesini ifade eder. Bu anlamda Allah, kulları için gerçek koruyucu ve yönlendiricidir.

Ayetlerde geçen "şefaat" kavramı da burada Allah'ı niteleyen bir çerçevede kullanılmaktadır. Yani bağımsız aracılar anlamında bir şefaat değil; tüm yetkinin ve iznin Allah'a ait olduğu bir düzen söz konusudur. Bu nedenle *"Sizin O'ndan başka şefaatçiniz yoktur" ifadesi,* insanın Allah dışında herhangi bir aracıya yönelmesinin anlamsızlığını vurgulamaktadır.

"Allah nasıl şefaatçi olur? Kiminle kimin arasında aracılık yapar?" sorusu, şefaat kavramının yüzeysel anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Şefaat kelimesi sözlükte "aracılık" anlamına gelse de Kur'ân'daki kullanımı bu anlamın ötesinde bir bağlam taşır.

Burada "şefî" kelimesinin Allah için kullanılması, belagat ilminde *müşakelet* denilen bir üslup özelliğiyle ilgilidir. Yani muhatapların kullandığı kavramlar, onların anlayışını reddetmek ve yanlışını ortaya koymak için aynı ifadeler üzerinden cevaplanmaktadır.

Putperestler, "Bu putlar bizim Allah katında şefaatçilerimizdir" şeklinde bir iddiada bulunuyorlardı. Bu anlayışta, Allah ile kul arasında bağımsız aracılar olduğu düşüncesi yer almaktadır. Kur'ân ise bu iddiayı reddetmek için onların kullandığı dili tersine çevirerek bir meydan okuma yapmaktadır: "O'ndan başka şefaatçileriniz nerede?"

Bu ifade, gerçek anlamda bir aracılık ilişkisini kabul etmek için değil; aksine böyle bir aracılığın olmadığını göstermek içindir. Nitekim Zümer Sûresi 43-44'te, şefaatin tamamının Allah'a ait olduğu açıkça belirtilir. Yani hiç kimse kendi başına şefaat etme yetkisine sahip değildir.

Sonuç olarak, burada Allah'ın "şefaatçi" olarak anılması, O'nun bir aracı olduğu anlamına gelmez. Aksine bu kullanım, insanların uydurduğu aracı sistemini reddeden, tüm yetkinin ve hükmün yalnızca Allah'a ait olduğunu vurgulayan bir ifade biçimidir.

(Secde 75-5)

يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَاۤءِ اِلَى الْاَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ اِلَيْهِ فِيْ يَوْمٍ كَانَمِقْدَارُهٗٓ اَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّوْنَ

Yudebbiru-l-emra mine-ssemâ-i ilâ-l-ar**d**i śümme ya'rucu ileyhi fî yevmin kâne mi**k**dâruhu elfe senetin mimmâ te'uddûn*(e)*

Gökten yere emri idare eder. Sonra bir günde O'na yükselir ki onun miktarı sizin saymanızla bin sene oldu.

Sizin sayımınıza göre bin yıl olan süre, aslında bir 'sene' olarak ifade edilmiştir. **Arapçada "senet" kelimesi genellikle zor, sıkıntılı ve kıtlık içeren yıllar için kullanılırken; "âm" kelimesi ise verimli, bereketli ve güzel yılları ifade eder.** Bu ayrımı Ankebût Sûresi 14'üncü ayette açıkça görmekteyiz. Nitekim aynı cümle içinde hem "sene" hem de "yıl (âm)" kelimelerinin birlikte kullanılması, bu iki kavramın eş anlamlı olmadığını göstermektedir.

Bu bağlamda, ayette geçen "bin yıl" ifadesinin, zor ve sıkıntılı geçen uzun bir döneme işaret ettiği anlaşılmaktadır.

Burada, sizin sayımınıza göre bin yıl süren olumsuz bir dönem, "fi yevmin" yani "bir gün içinde" ifadesiyle anlatılmıştır. Bu, söz konusu uzun zaman diliminin ilahî perspektifte bir dönem olarak değerlendirildiğini gösterir. Yani o süreç içerisinde hakikatten uzak, olumsuz bir zaman dilimi yaşanmıştır.

Allah, bu olumsuz süreci düzeltmek ve toplumu yeniden hakka yönlendirmek için emrini ve uyarıcılarını göndermiştir. Nitekim "Senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için seni gönderdik" ifadesi de buna işaret etmektedir. Bu da uzun bir süre boyunca o topluma etkili bir nezirin ulaşmadığını göstermektedir.

Bir önceki ayetle birlikte değerlendirildiğinde, yaklaşık bin yıl boyunca o coğrafyada ilahî mesajın hâkim olmadığı, aksine şirk düzeninin egemen olduğu anlaşılmaktadır. Toplumun putperest bir yapıya büründüğü bu dönem, Rabbimiz tarafından "bir gün", yani belirli bir süreç olarak ifade edilmiştir.

İşte bu karanlık dönemi sona erdirmek ve toplumu yeniden vahyin rehberliğiyle buluşturmak için Hz. Muhammed o kavme gönderilmiştir.

Burada geçen "bin" sayısı, çokluğu ifade eden bir kinaye olarak da anlaşılabilir. Yani uzun bir süre boyunca Mekke ve çevresinde Allah'ın dininin hâkim olmadığına işaret ediyor olabilir. Bununla birlikte, bu ifade gerçek anlamda aritmetik bir "bin yıl" olarak da değerlendirilmiş olabilir.

"Emir" kelimesi, sadece amirden memura verilen bir buyruk anlamına gelmez; aynı zamanda, **"emr-i bi'l-ma 'rûf" ifadesinde** olduğu gibi, öneri ve davet anlamını da içerir. Nitekim Alak Sûresi 12'nci ayette geçen "takvayı emrediyorsa" ifadesi de bu geniş anlam çerçevesine işaret etmektedir.

Rabbimizin emirleri, uyarıcılar ve nezirler aracılığıyla insanlara ulaştırılır. Bu durum, Kadr Sûresi 4'üncü ayette de açıkça görülmektedir: Melekler ve Ruh, Rablerinin izniyle bu emirleri sürekli olarak indirirler. Dolayısıyla bu ilahî yönlendirmelerin kesintiye uğradığı uzun bir dönem, "bin yıl" gibi olumsuz bir süreçle ifade edilmiştir.

Burada söz konusu olan, dünyada yapılan bir şeyin Allah'a ulaşmasının bin yıl sürmesi değildir. "Yevm" ifadesi, bir zaman dilimini, bir dönemi anlatmaktadır. Bu öyle bir dönemdir ki, Allah'ın indirdiği emirler, belirli bir hikmet ve düzen içinde, tedbir edilerek yani bir işin başı ve sonu gözetilerek, en uygun şekilde insanlara ulaştırılmıştır.

Bu ifade ile, Allah'ın kurduğu ilahî düzenin; evliyaya, kutuplara, aracılara veya bağımsız şefaatçilere ihtiyaç duymadığı açıkça vurgulanmaktadır. Zira beşerî sistemlerde, özellikle kurum ve organizasyonlarda, yönetimi sürdürebilmek için çeşitli hiyerarşik yapılar, aracılar ve ara otoriteler gerekli olabilir. Ancak ilahî sistem, böyle bir eksiklik veya ihtiyaç üzerine kurulmuş değildir.

Allah'ın yarattığı düzen, doğrudan O'nun iradesi ve kudretiyle işler; aracı yapılara veya yardımcı otoritelere ihtiyaç duymaz.

Bazı kimseler örnek verirken, "Bir belediye başkanına gitmek istesen, araya birilerini koymadan olur mu?" derler. Ancak gözden kaçırılan nokta şudur: Bu, beşerî bir sistemdir; oysa Allah'ın düzeni ilahîdir. Beşerî sistemi ilahî sisteme kıyaslamak, Allah'ın kurduğu mükemmel düzeni eksik ve yetersiz görmek anlamına gelir.

Bu tür benzetmeler, farkında olunmadan Allah'ın yaratma ve yönetme sistemine noksanlık izafe etmek olur. Şefaati savunma adına yapılan bu kıyaslar, aslında ilahî düzeni beşerî organizasyonlara indirgemek ve onu aşağılamak anlamı taşır.

Oysa Allah'ın yarattığı kusursuz âlemler, herhangi bir kast sistemine, aracı yapılara, taşeronlara veya bağımsız şefaatçilere ihtiyaç duymaz. Şefaat kavramını açıklamak için, üst makamlara ulaşmakta kullanılan beşerî aracıları örnek göstermek; Hâlık ile mahlûk arasındaki ilişkiye eksiklik isnat etmektir.

Bu tür bir kıyas, ilahî düzeni beşerî sistemlere benzetmek anlamına gelir ki, Kur'ân bu yaklaşımı açıkça reddeder ve bunu şirk kapsamında değerlendirir.

Allah, insanlarla iletişim kurarak emir ve tavsiyelerini, yani fıtrata uygun temel ilkeleri elçileri aracılığıyla indirmiştir. Ancak bu kurucu ilkeler, zamanla nesilden nesile aktarılsa da hayatın dışına itilmiş ve etkisini kaybetmiştir.

Allah, insanlığın doğru bir sonuca ulaşması için, başlangıcını ve sonucunu bilerek, hikmetle takdir edip tedbir ettiği bu emir ve tavsiyeleri göndermiştir. Ne var ki, uzun bir zaman dilimi içerisinde —bin yıl olarak ifade edilen olumsuz bir dönemde— bu ilahî ilkeler hayattan uzaklaştırılmış, işlevsiz hâle getirilmiş ve adeta geldiği kaynağa geri döndürülmüş gibidir.

Bu ilahî ilkelerin yerini zamanla mitolojiler, aslı olmayan veli ve şefaatçi inançları ile putperest anlayışlar almıştır. Bu nedenle konu, kendisinde hiçbir muğlaklık bulunmayan Kitap ile, atalarına uyarıcı gelmemiş nesiller üzerinden bugüne taşınmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm, Allah katında tek din olan İslam'ın, tarihsel süreçte insan eliyle nasıl yozlaştırıldığını ve farklı inanç biçimlerine dönüştürüldüğünü gayb kapsamında ele almaktadır. İşte pasajın devamı bu süreci açıklamaktadır.

(Secde 75-6)

ذٰلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

Żâlike 'âlimu-lġaybi ve-şşehâdeti-l'azîzu-rrahîm*(u)*

İşte O, gaybı ve şehadeti bilen Aziz'dir, Rahim'dir.

Burada "gayb", o bin yıllık olumsuz dönemi ifade etmektedir. Öyle bir dönem yaşanmıştır ki, bu süreçte Allah'ın dini hayattan uzaklaştırılmış ve etkisiz hâle getirilmiştir. İşte bu, gaybın konusudur.

"Şehadet" ise bunun gözlemlenebilir tarafıdır. Yani siz, Allah'ın dininin hayattan uzaklaştırılmasının sonuçlarını bizzat müşahede ediyorsunuz: putları, şirki ve her türlü yozlaşmayı görüyorsunuz. Bu da şehadet alanını oluşturur.

Eğer insan, Allah'ın dinini hayatından uzaklaştırırsa; bunun kaçınılmaz sonucu olarak merhametini, izzetini ve değerini kaybeder.

(Secde 75-7)

اَلَّذِي اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِينٍ

Elleżî a*h*sene kulle şey-in ħale**k**ah*(u)*[s] vebedee ħal**k**a-l-insâni min **ṭ**în*(in)*

Ki O, her şeyin yaratılışını en güzel yaptı. Ve insanı yaratmaya ilk defa çamurdan başladı.

"O, her şeyin yaratılışını en güzel yapandır." ifadesi, kötülük probleminin kaynağının Allah olmadığını açıkça ortaya koyar.

"Ahsene" fiili, Allah'ın yarattığı her şeyi en uygun, en hikmetli ve en mükemmel şekilde var ettiğini ifade eder. Bu vurgu, insanın yaptığı kötülüklerin sebebinin, onun yaratılışındaki eksiklikten değil; sahip olduğu imkânları yanlış kullanmasından kaynaklandığını beyan etmektedir.

Dolayısıyla "Rabbim, insanı bu kadar donanımlı yaratmasaydın, bu kadar kötülük olmazdı" şeklindeki yaklaşım isabetli değildir. Zira sorun yaratılışta değil, insanın tercih ve yönelişlerindedir. Allah'ın yarattığı her şey, hikmetin gereklerine ve belirli bir amaca uygun olarak düzenlenmiştir. Bu da varlığın temel yasasının amaçlılık ve anlamlılık olduğunu göstermektedir.

İnsanın topraktan, yani çamurdan yaratılması ise bu bağlamda özellikle onun kibir eğilimine karşı bir hatırlatmadır. İlerleyen ayetlerde ele alınacak olan bu kibir meselesi, insanın kökenini unutup kendini üstün görme eğilimine karşı bir uyarı niteliği taşımaktadır.

(Secde 75-8)

ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَّاءٍ مَهِينٍ

Śumme ce'ale neslehu min sulâletin min mâ-in mehîn*(in)*

Sonra onun neslini, basit, süzülmüş bir sudan kıldı.

Allah, beşerî çamurdan yaratmıştır. Ardından o beşerin soyunu, neslini ve devamını, "meni" dediğimiz bir sudan çoğaltmıştır. Dikkat edilirse, bu aşamada henüz ruhun üflenmesinden söz edilmemektedir.

(Secde 75-9)

ثُمَّ سَوّٰيهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۜ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ

Śumme sevvâhu venefeĥa fîhi min rûhih*(i)* (s) vece'ale lekumu-ssem'a vel-ebsâra vel-ef-ide*(te)* (c) kalîlen mâ teşkurûn*(e)*

Sonra onu sevva etti ve onun içine ruhundan üfürdü ve sizler için semi, basar ve fuadlar kıldı. Ne kadar az şükrediyorsunuz!

Allah, sizin için işitme, görme ve fuad (idraki kavrama yetisi) var etmiştir. Bu yetiler sonradan kazanılmıştır. Önceden sadece duyuyor ve bakıyordunuz; ancak zamanla hakikati işitmeye, görmeye ve basiret göstermeye başladınız. Çünkü idrakiniz gelişti.

Pasajda, önce toprak ve su gibi temel unsurlar üzerinden beşerin elementer süreçle yaratıldığı anlatılmakta; ardından bu beşerin neslinin nutfeden devam ettiği ifade edilerek konu embriyolojik aşama üzerinden insana taşınmaktadır.

Yani insanın yaratılış sürecinin başlangıcı çamur ve topraktır; nihai noktası ise insandır. Bu süreçte ara aşamayı "beşer" kategorisi oluşturmaktadır. Eğer "beşer" son aşama olsaydı, yaratılış doğrudan "beşerî çamurdan yarattık" şeklinde ifade edilirdi. Ancak anlatım, beşerin bir ara kategori olduğunu göstermekte; nihai kemal aşamasının insan olduğunu vurgulamaktadır.

Yaratılış süreci; önce topraktan başlamakta, ardından beşerin var edilmesiyle devam etmekte ve nihayet ruhun üflenmesiyle insanın ortaya çıkmasıyla tamamlanmaktadır. Toprak ve nutfe aşamalarından geçerek çoğalan beşerin, insana dönüşüm süreci ise 9'uncu ayette açıklanmaktadır.

Bu aşamaların detaylı şekilde anlatılması, ilahî emrin nasıl tebliğ edildiğini ve hangi zeminde muhatap bulduğunu izah etmek içindir. Yani Allah, emrini gökten yere indirmiş; ancak bu emrin muhatabı olacak insanın, belirli bir potansiyele ulaşmasını takdir ederek bu süreci gerçekleştirmiştir.

Bu süreç, Meâric Sûresi 4'üncü ayette de ele alınmaktadır. Orada, Âdem ile Hz. Muhammed arasındaki dönem, yani Allah'ın beşerle iletişime geçmesi ve ona ruh üflemesi süreci, elli bin yıl olarak ifade edilmiştir. Ancak insanlar, bu uzun zaman dilimi içerisinde Allah'ın indirdiği ilkeleri hayattan uzaklaştırmış ve etkisiz hâle getirmiştir.

Dikkat edilirse, ayette "sonra onu düzenledi (sevva etti)" ifadesiyle beşerin durumu anlatılırken; ruh üflenmesinden sonraki aşamada "sizin için" denilerek hitap şekli değişmektedir. Bu da insanın asıl muhatap alınma sürecinin ruh üflenmesinden sonra başladığını göstermektedir.

Yani önce "onu" diye ifade edilen varlık, yaratılış sürecindedir; ardından "size" hitabına geçilmesiyle birlikte artık bilinç sahibi, sorumluluk yüklenen ve muhatap kabul edilen insan ortaya çıkmaktadır.

Allah'ın bu ifadede gerçek ve maddi anlamda "üflediğini" düşünmek doğru değildir. Böyle bir anlayış, Allah'a haşa beşerî özellikler isnat etmek anlamına gelir. Bu nedenle "üfleme" ifadesinin mecazî bir anlatım olduğu kanaatindeyiz ve bu şekilde değerlendirilmelidir.

Ruh üflenmesi ile kastedilen ise, Allah'ın sonsuz ilminden çok az bir kısmının, yarattığı beşere öğretilmesi ve onun bu sayede insan-ı kâmil mertebesine yükselme potansiyeline kavuşturulmasıdır.

"Ve sana ruhtan sorarlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir ve size az bir ilimden başka bir şey verilmedi." (İsra 85)

Bu durumda şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Beşerî insan yapan, ona anlam ve amaç kazandıran şey, ilahî öğretidir. Bu ilahî öğretinin de kendine özgü isim ve sıfatları vardır.

Başka bir ifadeyle, Kur'ân'ın da ifade ettiği bu ilahî rehberliğin, insanı dönüştüren ve olgunlaştıran nitelikleri bulunmaktadır.

Bu sıfatlardan bazıları şunlardır: Karanlıklardan aydınlığa çıkaran *nur*, doğruyu eğriden ayıran *furkan*, ikram ederek öğreten *kerîm*, muhatabına şeref kazandıran *mecîd*, olayları en güzel şekilde aktaran *ahsenu'l-hadîs*, basiret kazandıran *besâir*, yol gösteren *hüdâ* ve hayata anlam ile amaç kazandıran *rûh*tur.

Peki ruh beşere nasıl bir anlam ve amaç kattı? Onu da şuradan okuyoruz:

"Kurân işiten, gören ve bunları yorumlama kabiliyeti olan beşere, yer yüzünün halifesi olma gibi bir anlam ve amaç yükleyerek üflenilen ilahi ruhtur."

Ayette geçen "sevva" ifadesi, insanın "ruh" olarak ifade edilen ilahî bilgiyi alabilecek seviyeye getirilmesini anlatır. "Üfleme" ifadesi ile İsra Sûresi 85'inci ayet birlikte değerlendirildiğinde, zımnen şu sonuca ulaşılmaktadır:

"Ruhun üflenmesi" ifadesi, Allah'ın sonsuz ilminden çok az bir kısmının, insanı bilgilendirmek amacıyla vahyedilmesi anlamına gelmektedir. Bu, tabiri caizse, bilginin insana doğrudan verilmesi değil; onun idrakine uygun ölçüde sunulması, yani 'bilginin koklatılması' şeklinde mecazî bir anlatımdır.

Ayetin sonunda **"Ne kadar az şükrediyorsunuz!"** denilmektedir. Şükür; nimeti vereni tanımak, kabul etmek ve bunu ortaya koymak anlamına gelir. Bunun zıddı olan küfür ise, nimeti vereni inkâr etmek, görmezden gelmek ve örtmek demektir.

Hakkı işiten, gören ve onu hayatına yansıtan insan, yaratılış amacını yerine getirerek şükretmiş olur. Buna karşılık, hakka karşı sağır ve kör kalan; duygularını batıl ile besleyen kimse ise küfür içinde olup nankörlük etmektedir.

Bu nedenle ayet, insanın sahip olduğu bu imkânlara rağmen şükürden uzak kalmasını vurgulamak için "Ne kadar az şükrediyorsunuz!" ifadesiyle son bulmaktadır.

(Secde 75-10)

وَقَالُوا ءَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ ءَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ

Ve **k**âlû e-iżâ **d**alâlnâ fî-l-ar**d**i e-innâ lefî ħal**k**in cedîd*(in)*(c) bel hum bili**k**â-i rabbihim kâfirûn*(e)*

Ve dediler ki: "Biz yerde kaybolduğumuzda mutlaka yeni bir yaratılış içinde mi olacağız? "Bilakis onlar, Rabblerine kavuşmayı örtüyorlar.

Burada geçen "dalalnâ" fiili, "kaybolmak" anlamını ifade eder. Bu anlamı açıklamak için şu örnek verilebilir: Sütün içine su katıldığında, su sütün içinde kaybolur ve ayırt edilemez hâle gelir. Araplar, bir şey az olup başka bir şey ona baskın geldiğinde ve az olanın izi tamamen kaybolduğunda bu fiili kullanırlar.

Bu bağlamda, insanın toprağa gömülmesiyle bedeninin çürüyüp toprağın içinde kaybolması anlatılmaktadır. Yani beden, toprağın içinde eriyip izinin kaybolması anlamında bu ifade kullanılmıştır.

Hasan el-A 'meş ve Saîd b. Âs, "dalalnâ" kelimesini "salalnâ" şeklinde, noktasız olarak okumuşlardır. Bu kıraate göre ifade, "Biz kuru toprağa gömüldükten sonra" ya da "Biz toprağın içinde kaybolup gittikten sonra" anlamına gelmektedir.

Her iki kıraatte de aslında kastedilen anlamın aynı olduğu görülmektedir: Toprağın içinde çürüyüp yok olan, insanın bedenidir. Kur'ân, konuyu başlangıçta topraktan yaratılma bağlamında ele almış ve anlatımını yine bu çerçevede, ulaşmak istediği sonuca uygun şekilde tamamlamıştır.

Devamında ise ölüm ve sonrasına dikkat çekerek, insanın toprakta bir gübre yığınına dönüşüp yok olmasının yalnızca bedensel bir durum olduğunu vurgulamakta ve muhatabını bu gerçek üzerinde düşünmeye davet etmektedir.

(Secde 75-11)

قُلْ يَتَوَفّٰيكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ

Kul yeteveffâkum meleku-lmevti-lleżî vukkile bikum śümme ilâ rabbikum turce'ûn*(e)*

De ki: "Size vekil kılınan ölüm melekeleri, gücü sizi tamamlayacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."

Diyanet İşleri Meali (Yeni): De ki: "Sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."

"Ölüm meleği" ifadesi kullanıldığında, bunun *marife* (belirli) formda gelmesi beklenir. Çünkü *marife*, söylendiğinde kimden veya hangi varlıktan bahsedildiği açıkça anlaşılan, belirli bir varlığı ifade eden isimlerdir.

Ancak burada kelimenin *nekira* (belirsiz) formda geldiği görülmektedir. *Nekira*, söylendiğinde kimden veya neden bahsedildiği tam olarak anlaşılamayan; belirsiz bir kimseyi ya da nesneyi ifade eden isimlerdir.

Dolayısıyla bu kullanım, "ölüm meleği"nin tekil ve sabit bir varlıktan ziyade, işlevi yerine getiren bir görevli veya görevli grubunu ifade edebileceğine işaret etmektedir.

Eğer burada halk arasında "Azrail" olarak bilinen melek kastedilmiş olsaydı, ifadenin *mârife* (belirli) formda gelmesi gerekirdi. Ancak ayette kelimenin *nekira* (belirsiz) olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bu da belirli ve özel isimlendirilmiş tek bir melekten ziyade, görevi yerine getiren bir varlık veya varlıklar topluluğuna işaret ettiğini düşündürmektedir. Nitekim Kur'ân'da "Azrail" ismiyle anılan bir meleğe açıkça yer verilmemektedir.

"Meleku'l-mevt" ifadesinde geçen "melek" kelimesi *mârife* değil, *nekira* formdadır. Yani burada bilinen, özel olarak tanımlanmış bir melekten değil; herhangi bir melekten söz edilmektedir.

Eğer belirli bir melek kastedilmiş olsaydı, kelimenin başında "el-" takısı ile *mârife* olarak gelmesi beklenirdi. Bu nedenle, ifadeyi "Azrail" gibi özel bir isimle özdeşleştirmek ve bütün insanların canını başından beri tek bir meleğin aldığı sonucuna varmak, Kur'ân'ın dil ve gramer yapısıyla örtüşmemektedir.

"Melek" kelimesi, kuvvet ve yönetim gücü anlamına gelen "melk" kökünden türemiştir. Kelimenin başındaki "mîm" harfi ek değil, kelimenin aslî bir parçasıdır. Nitekim "mülk", "milk" ve "mâlik" gibi kelimeler de aynı kökten türemiş olup anlamlarını bu kökten alırlar.

Bu bağlamda "melek", Allah'ın kudretini ve tasarrufunu temsil eden bir kavram olarak anlaşılabilir. Yani burada yalnızca şahsî bir varlıktan değil, ilahî gücün tecellisinden söz edilmektedir.

Bu açıklamalar ışığında ayetin anlamı şu şekilde ifade edilebilir:

"De ki: 'Size vekil kılınan ölüm meleği (ölüm melekesi), görevi gereği sizi vefat ettirecek; ardından Rabbinize döndürüleceksiniz.'"

"Teveffâ" kelimesi, "vefa" kökünden türemiştir. Bu kök; bir şeyi eksiksiz ve tastamam almak ya da vermek, süresi dolduğunda gereğini yerine getirmek ve verilen söze bağlı kalmak anlamlarını taşır.

Kur'ân'da bu kökten türeyen kelimeler toplam 60'tan fazla yerde kullanılmaktadır. "Vefat" kelimesinin geçtiği ayetler incelendiğinde, bu kavramın doğrudan "ölüm" anlamındaki "mevt" ile birebir eş anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu da ölüm ile vefatın aynı şeyler olmadığını ortaya koymaktadır.

Ölüm (mevt), bir sonu ve durumu ifade eder; bir hareketsizlik hâlidir. Buna karşılık **"teveffâ" fiilinde** bir tamamlanma, bir sürecin sonuçlanması anlamı vardır. Yani vefat, o sona ulaşmak için gerekli olan sürecin eksiksiz şekilde tamamlanmasıdır. Bu yönüyle "vefa" kökü, bir şeyin tam olarak yerine getirilmesini ifade eder. Nitekim A'râf Sûresi 37'nci ayet de bu anlamı destekler.

Arapçada "meyt" ölü, "mevt" ise ölüm anlamına gelir. Ölümle ilgili Kur'ân'daki kavramların büyük çoğunluğu bu kökten türemiştir ve hayatın sona ermesini ifade eder.

Bu bağlamda, insana vekil kılınan "ölüm meleği", dışarıdan bağımsız bir varlıktan ziyade; insanın yaratılışına yerleştirilmiş olan ölüm gerçeğinin, yani ilahî yasaya bağlı olarak işleyen bir sürecin ifadesi olarak da anlaşılabilir. Bu durum, ölümün insanın fıtratında yer alan kaçınılmaz bir hakikat olduğunu göstermektedir.

Bu fıtrî gerçek, ayetin beyanına göre hiçbir bilimsel çalışma ile değiştirilemez. **Dolayısıyla ölümsüzlük düşüncesi; akıl, mantık ve Kur'ân perspektifiyle bağdaşmaz.** Ölüm melekesinin "teveffî"si, bedenin ömrünü eksiksiz şekilde tamamladığını ifade etmektedir.

Ölümün geri döndürülemez oluşuna dair Vakıa Sûresi 87'nci ayet bağlamında da değerlendirme yapılmıştır. Buradaki "vekil", bir kimsenin kendi adına iş görmesi için yetki verdiği veya kendi yerine bıraktığı varlık ya da mekanizma anlamına gelir.

Bu çerçevede Allah, ölüm sürecini belirli bir yasa çerçevesinde ölüm genine bağlamış; bu süreci "ölüm melekesi" olarak ifade edilen ilahî düzen içerisinde işletmiştir. Bu yasa, kendisine verilen görevi tamamladığında ölümü gerçekleştirmektedir.

Ayetin "ilâ rabbikum turce 'ûn – ancak Rabbinize döndürüleceksiniz" kısmında yer alan "ilâ rabbikum" ifadesi, ihtisas (tahsis) bildirmek üzere öne alınmıştır. Bu da dönüşün yalnızca Allah'a olduğunu, başka hiçbir merciye yönelmenin söz konusu olmadığını vurgular. Bu vurgu, özellikle şefaatçi ve aracı anlayışlarını reddeden bir bağlamda anlam kazanmaktadır.

Sonuç olarak bu pasajda, tevhid vurgusu güçlendirilmekte ve aracı-şefaatçi anlayışlarının geçersizliği ortaya konmaktadır. Aynı zamanda yaratılış, ölüm ve dönüş hakikati birlikte ele alınarak insanın varoluş süreci bütüncül bir şekilde açıklanmaktadır.

(Secde 75-12)

وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُؤُسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْۗ رَبَّنَآ اَبْصَرْنَاوَسَمِعْنَا فَارْجِعْ نَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوقِنُونَ

Velev terâ iżi-lmucrimûne nâkisû ruûsihim 'inde rabbihim rabbenâ ebsarnâ vesemi'nâ ferci'nâ na'mel sâlihan innâ mûkinûn*(e)*

Ve keşke mücrimleri görseydin! Rabblerinin huzurunda eksik olanlar. "Rabbimiz, biz gördük ve işittik. Bizi geri döndür, salih amel yapalım! Muhakkak ki biz, ikna olduk."

Bu kimselerin eksik kaldığı temel konu; salih amel işleme ve hakikati işitip görme meselesidir. Rabbin huzurunda "nâkis" (eksik) olmaları da ayetin devamında bu çerçevede izah edilmektedir. Buradaki eksiklik, görülüp işitilerek idrak edilmesi gereken salih amel alanındadır. Bu durum, iyiliğin gerçekten iyi olduğuna geç de olsa ikna olmanın doğurduğu bir pişmanlıktır.

Bu nedenle, hayatta yapılması gereken iyilikler ve salih ameller asla ertelenmemelidir. Her şey ertelenebilir; ancak ıslah edici ve topluma fayda sağlayan ameller ertelenemez. Çünkü zaman ve imkânlar geri getirilemez.

Nitekim insanın içinde işleyen ölüm süreci, geri sayımı bilinmeyen bir zaman dilimi gibidir. Bu sürecin ne zaman sona ereceği bilinmediği gibi, salih amel yapma imkânı da her an sona erebilir. Bu yüzden fırsat eldeyken iyiliği ertelememek, en temel sorumluluklardan biridir.

(Secde 75-13)

وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰيهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَاَمْلَـَٔنَّجَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ

Velev şi/nâ leâteynâ kulle nefsin hudâhâ velâkin *h*a**kk**a-l**k**avlu minnî leemleenne cehenneme mine-lcinneti ve-nnâsi ecma'în*(e)*

Ve eğer dileseydik, bütün nefislere kendi hidayetlerini elbette verirdik. Ve lakin benden "Mutlaka cehennemi, cin ve insanların hepsinden dolduracağım." sözü hakk oldu.

"Rabbim neden böyle bir söz verdin, vermeseydin. İnsanları ve cinleri cehenneme doldurmasaydın, herkese hidayet verseydin ne olurdu?" desem sen ne cevap verirdin?

Bu soru aslında şunu varsayıyor: "Herkes zorunlu olarak hidayete erdirilseydi daha iyi olurdu." Ama bu durumda imtihan, irade ve sorumluluk ortadan kalkardı.

Kur'ân'ın ortaya koyduğu temel ilke şu:

- Allah dileseydi herkesi tek bir ümmet yapardı.
- Ama O, insanı seçebilen, tercih edebilen bir varlık olarak yarattı.

Eğer herkes otomatik olarak hidayette olsaydı:

- İyilik ile kötülük arasında bir anlam kalmazdı
- Sabır, fedakârlık, adalet gibi değerler ortaya çıkmazdı
- İnsan "insan" değil, programlanmış bir varlık olurdu

Yani mesele "Allah neden herkesi zorla iyi yapmadı?" değil, "Neden özgür irade verdi?" sorusudur.

Cevap şu:

Çünkü özgürlük olmadan:

- Sevgi gerçek olmaz
- İyilik değerli olmaz
- İman anlam taşımaz

Cehennem meselesine gelince: Kur'ân'a göre kimse sebepsiz oraya gitmez. Sorun "yaratılmak" değil, tercih edilen yöneliştir.

Daha net söyleyeyim: Allah kimseyi zorla cehenneme koymaz, ama insan kendi tercihiyle oraya giden yolu seçebilir.

Dolayısıyla soru şu şekilde düzeltilmeli:

👉 "Allah neden insanı seçme özgürlüğü olan bir varlık olarak yarattı?"
Cevap:
👉 Çünkü değerli olan, zorunlu değil tercih edilen iyiliktir.

Bakınız; Kaf Sûresi 45, Kehf Sûresi 46, Yunus Sûresi 99 ve Bakara Sûresi 256'da açıkça ifade edildiği gibi: "Dinde zorlama yoktur." Allah zorlamamıştır ve kullarının da zorlamasını istemez. "Dileseydik…" ifadesi, Allah'ın böyle bir zorlamayı tercih etmediğini gösterir. O hâlde insanlar da başkalarını zorlamamalıdır.

İrade sahibi olmak; bilinen ve bilinmeyen tüm varlıklar için nefsanî ve bencilce tercihler yapabilme ihtimalini de beraberinde getirir. Bu özgürlüğün bir sonucu olarak, tercihlerin zulme dönüşme tehlikesi de vardır. Tıpkı bir ilacın yan etkisinin bulunması gibi, iradenin de yan etkisi, bu tercihlerin kötüye kullanılabilme ihtimalidir.

Nitekim Rabbimiz bu durumu "sözüm hak oldu" ifadesiyle dile getirir. Yani ilahî yasa gereği, bu özgürlüğün sonuçlarının ortaya çıkacağı önceden bildirilmiş ve bu durum gerçekleşmiştir.

(Secde 75-14)

فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَآ اِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ.

Feżûkû bimâ nesîtum likâe yevmikum hâżâ innâ nesînâkum(s) veżûkû 'ażâbe-lħuldi bimâ kuntum ta'melûn(e)

Öyleyse bu kavuşma gününüzü unutmanızdan dolayı tadın! Muhakkak ki biz de sizi unuttuk. Ve yaptıklarınız sebebiyle halid azabı tadın!

"Yaptıklarınız sebebiyle azabı tadın" ifadesi, insanın başına gelen olumlu ya da olumsuz hiçbir şeyin tesadüf olmadığını; her şeyin yapılanların bir karşılığı olduğunu ortaya koymaktadır.

"Şüphesiz biz de sizi unuttuk" ifadesine gelince: Allah'ın kulunu "unutması", insanın kendi hayatında karşılık bulan bir durumdur. İnsan, vicdanına aykırı davranarak amel ettiğinde önce Yaratan'ını ve yaratılışına yerleştirilen fıtratı örter. Ardından çevresindekilerin haklarını görmezden gelir ve nihayetinde kendisini de unutur. Bu unutma, bir hatadan ziyade bilinçli bir ihmalin, umursamazlığın sonucudur. Bu hâl devam ettiği sürece, cehennemî bir yaşam onlar için kalıcı hâle gelir.

Kur'ân'da insanın bu "unutma" hâli çeşitli ayetlerde şöyle özetlenmiştir:
Yâsîn Sûresi 78'de inkâr edenlerin yaratılışlarını unuttukları,
A 'râf Sûresi 51'de ahireti unuttukları,
Sâd Sûresi 26'da hesap gününü göz ardı ettikleri,
A 'râf Sûresi 53'te kitabı unuttukları,
Tâhâ Sûresi 126'da Allah'ın ayetlerini unuttukları,
Furkan Sûresi 18'de Allah'ı anmayı terk ettikleri,
Mücâdele Sûresi 6'da yaptıklarını unuttukları,
Tevbe Sûresi 67'de münafıkların Allah'ı unuttukları ifade edilmektedir.

Ayrıca Bakara Sûresi 44'te, insanların başkalarına iyiliği emredip kendilerini unutmaları da bu unutma hâlinin bir başka boyutu olarak dile getirilmiştir.

(Secde 75-15)

اِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا الَّذِينَ اِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ.

İnnemâ yu/minu bi-âyâtinâ-lleźîne iżâ żukkirû bihâ ħarrû succeden vesebbeħû bi*h*amdi rabbihim vehum lâ yestekbirûn*(e)*

Ancak ayetlerimize inananlar, kendilerine hatırlatıldığı zaman secde ederek yere kapanırlar ve Rabblerini hamd ile tesbih ederler ve onlar kibirlenmezler.

Ayetler karşısında yere kapanmak, fiziki anlamda secde etmektir. Ancak bu fiziki secdenin arka planında tevazu bulunur; çünkü secde edenler kibirlenmezler. Bunun yanında secde, bir kabullenişi ve teslimiyetin dışa yansımasını da ifade eder.

Burada "hamd ile tesbih" ifadesi yer almaktadır. Tesbih, bir varlığın yaratılış amacına uygun şekilde hareket etmesi; hamd ise övmek, bir şeyi iyilik, üstünlük ve erdemlilikle nitelemek anlamına gelir. Hamd kelimesi, bu anlamları taşıyan "hamede" kökünden türemiştir.

Bu iki kavram birlikte düşünüldüğünde "hamd ile tesbih", övülen, imrenilen ve örnek alınan davranışlar sergilemek anlamına gelir. Yani örnek insanlar, Rabblerini bu şekilde tesbih ve hamd ederler.

Dolayısıyla yapılması gereken; insanı insan yapan değerlerin sürekli olarak telkin edilmesi ve bu telkinin amellerle hayata geçirilmesidir. Bu değerler yalnızca sözde kalmamalı, davranışlara yansımalıdır. Nitekim bu husus, 16'ncı ayette de vurgulanmaktadır.

(Secde 75-16)

تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

Tetecâfâ cunûbuhum 'ani-lme**d**âci'i yed'ûne rabbehum ħavfen ve**t**ame'an vemimmâ raze**k**nâhum yunfi**k**ûn*(e)*

Yanlarını yataktan uzaklaştırırlar. Rabblerine korku ve büyük beklenti ile dua ederler. Ve onları rızıklandırdığımız şeylerden infak ederler.

"Tame'an" ifadesi, nefsin bir şeye karşı duyduğu şiddetli arzu nedeniyle ona yönelmesini ifade eder. Bu, sıradan bir umut değil; güçlü bir istek ve beklentiyle birlikte gelen bir meyildir. Türkçede kullanılan "tamah etmek" ifadesi de bu kökten türemiştir. Ancak Türkçede genellikle olumsuz anlamda kullanılsa da burada kelime olumlu bir bağlamda; güçlü bir arzu ve beklentiyi ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

"İnfak" ise "nefeka" kökünden türemiş olup; harcamak, elden çıkarmak, tüketmek anlamlarına gelir. Bu bağlamda, boşanan eşlere verilen "nafaka" da aynı kökten gelir. Nafaka, harcanan malı ya da temel ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan maddi imkânı ifade eder.

İnfak; malı veya benzeri imkânları yalnızca harcamak değil, onları doğru şekilde kullanmak ve değerlendirmektir.

15 ve 16'ncı ayetlerde Allah'ın razı olduğu kulların özellikleri tarif edilmektedir. Bu kullar, öncelikle ayetlere açık bir tutum sergilerler. Allah'ın ayetlerini ve işaretlerini gördüklerinde kibirlenmez, önyargı göstermezler. Fıtrata uygun olan ve tüm varlıkların yararına olan işaretleri gördüklerinde bunları örtmez, çıkarları uğruna direnmezler; aksine secde ederek kabul ederler.

Bu tutum, onların "hamd ile tesbih" etmelerini, yani yaratılış amacına uygun, örnek, övülen ve imrenilen davranışlar sergilemelerini sağlar. Bu hâl, tevazularını artırır ve kibirlerini ortadan kaldırır.

Ayrıca zamanlarını tembellikle ve ataletle geçirmezler. Zira insanın durağan ve pasif bir hayat sürmesi, Kur'ân'ın tasvip etmediği hem maddi hem de manevi açıdan sağlıksız bir yaşam biçimidir. Bu nedenle Kur'ân, pasifliği değil, aktif bir hayatı teşvik eder.

Peki bu aktifliği sağlayan itici güç nedir? Bu kullar, toplumun ıslahı için taşıdıkları sorumluluk bilinci ve kaygıyı motive edici bir unsur olarak kullanırlar. Ayette geçen "havf" (korku) bu anlama işaret eder. Çünkü insanın sorumluluk duygusu ve kaygısı yoksa, rehavete kapılması kaçınılmazdır.

Ancak bu korku, karamsarlığa sürükleyen bir korku değildir. Aksine, umutla dengelenmiş bir beklentiyle birlikte yaşanır. Yani mümin, korku ve ümit arasında dengeli bir şekilde hayatını sürdürür.

Son olarak, kazandıklarından infak ederek hem kendilerine hem de başkalarına fayda sağlarlar. Bu yönüyle, yaptıkları infak onların hem hayatlarını anlamlı kılar hem de çevreleri için bir hayır vesilesi olur.

(Secde 75-17)

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَآ أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍۚ جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ.

Felâ ta'lemu nefsun mâ uḫfiye lehum min **k**urrati a'yunin cezâen bimâ kânû ya'melûn*(e)*

Artık hiçbir nefis, yapmış olduklarına karşılık kendileri için göz aydınlığından nelerin saklı olduğunu bilmez.

Pasif olmayan, aktif bir hayat süren insan, sonunda bir "göz aydınlığı"na kavuşur. Ayette geçen **"kurratu a 'yûn" ifadesi**, Türkçedeki "göz aydınlığı" kavramının tam karşılığıdır. Bu ifade, dolaylı olarak mutluluk, sevinç ve iç huzuru veren sonuçlar anlamına gelir.

İşte bu, sürecin mutlu sonudur. Sorumluluk bilinciyle yukarıda sayılan amelleri yerine getiren kimseler, bu davranışların hayatlarında ne denli öngörülemez güzelliklere ve hayırlara vesile olacağını çoğu zaman tahmin bile edemezler.

Her yapılan salih amel, bir "kelebek etkisi" gibi, ileride farklı ve beklenmedik güzelliklere kapı aralar. Bu amellerin, insana ne tür "göz aydınlıkları" kazandıracağını önceden kestirmek mümkün değildir.

(Secde 75-18)

اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًاۜ لَا يَسْتَوٗنَ.

Efemen kâne mu/minen kemen kâne fâsi**k**â*(an)*[(c)] lâ yestevûn*(e)*

Öyleyse inanan kimse, fasık kimse gibi midir? Onlar eşit olmazlar.

Kur'ân'da kâfir, mümin ve fâsık gibi ayrımlar yapılmaktadır. Bu ayrımların amacı, hak ile batılın, doğru ile yanlışın ayırt edilmesini sağlamaktır. Dolayısıyla bu kavramlar, insanın değerlendirme yapabilmesi için bir ölçü sunar. Bu bağlamda, fâsık ile mümini aynı kefeye koymamak gerektiği vurgulanır. Nitekim bu kıyaslama, Secde Sûresi'nin sonuna kadar devam etmektedir.

"Fısk" kavramı; insanı insan yapan fıtrî donanımın üzerini örtmek, yaratılış amacından sapmak ve doğru yoldan çıkmak anlamına gelir. Kur'ân'a göre ontolojik (yaratılış itibarıyla) kadın ve erkek arasında bir eşitlik vardır; ancak eylem ve davranışlar açısından herkesin aynı değerde olduğu söylenemez. Çünkü insanın değeri, ortaya koyduğu tavır ve amellerle belirlenir. Topluma zarar veren, bencil, kibirli, sorumsuz ve üretken olmayan bir kimse ile; mütevazı, sorumluluk bilinci taşıyan, başkaları için çaba gösteren ve erdemli bir hayat süren bir insanın aynı kabul edilmesi mümkün değildir. Bu durum, cinsiyetle değil; karakter ve davranışlarla ilgilidir.

Bu nedenle, fâsık ile müminin bir tutulmaması gerektiği ifade edilir. Her ne kadar toplum bazen menfaatleri gereği zengin ve kibirli kimseleri yüceltebilse de muttaki kimse gerçek değerin ve karşılığın Allah katında olduğunu bilir. Nitekim bu husus, 19'uncu ayette daha açık şekilde ortaya konulmaktadır.

(Secde 75-19)

اَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ جَنّٰتُ الْمَاْوٰىۗ نُزُلًاۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ.

Emmâ-lleżîne âmenû ve'amilû-**ss**âli*h*âti felehum cennâtu-lme/vâ nuzulen bimâ kânû ya'melûn*(e)*

İnanan ve salih amel yapanlar ise, işte onlar için yapmış olduklarından dolayı mevâ cennetleri sunulacaktır.

Burada "sunulma" ifadesi, "nüzul" kelimesiyle ifade edilmektedir. "Nüzul", sözlükte ikram olarak sunulan şey anlamına gelir. Bu bağlamda ayet, cennetin bir ikram olarak sunulmasını ifade etmektedir.

Ayette geçen "cennâtu'l-me'vâ" tamlaması, bazı âlimler tarafından cennetin özel bir ismi olarak yorumlanmıştır. Ancak "me'vâ" kelimesi Kur'ân'da yalnızca cennet için değil, cehennem için de kullanılan bir sıfattır. "Me'vâ", barınak, sığınılacak yer anlamına gelir. Bu barınak; bağlama göre cennete ait bir mekân da olabilir, cehenneme ait bir yer de olabilir. Nitekim Âl-i İmrân Sûresi 151'de "cehennemü'l-me'vâ" ifadesi bu şekilde geçmektedir.

Bu çerçevede "cennâtu'l-me'vâ", "barınılacak, sığınılacak cennetler" anlamında; huzur içinde yaşanacak, kalınacak mekânlar olarak anlaşılmalıdır. Bu tür bir hayata ulaşmak için insanın üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerekir. Toplumun ıslahına katkı sağlayan amellerin etkili olduğuna inanmak ve bu yönde çaba göstermek; yaşanılan evi, şehri ve hatta ülkeyi bir "me'vâ", yani huzur ve güven mekânına dönüştürebilir. Bunun temel şartı ise Allah'ın koyduğu ilkelere inanmak ve bu ilkeleri hayata geçirmektir.

(Secde 75-20)

وَاَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَاْوٰيهُمُ النَّارُ ۖ كُلَّمَآ اَرَادُوٓا اَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَآ اُعِيدُوا.
فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ

Veemmâ-lleżîne fesek**k**û feme/vâhumu-nnâr*(u)*[s] kullemâ erâdû en yaẖrucû minhâ u'îdû fîhâ vek**k**île lehum żûk**k**û 'ażâbe-nnâri-lleżî kuntum bihi tukeżżibûn*(e)*

Ve fâsık olanların ise mevası ateştir. Oradan çıkmayı her irade ettiklerinde oraya iade edilirler. Ve onlara denir ki: "Ateşin azabını tadın! Ki onu yalanlamıştınız."

Yukarıda Allah'ın ayetlerine inananlardan bahsedilirken, burada fâsık olanlar konu edilmektedir. Fâsık kimselerin, dünya hayatını bir "barınak" olmaktan çıkarıp fesada uğrattığı, günümüzde de açıkça gözlemlenebilen bir gerçektir. Dünyayı adeta bir ateş topuna çevirenler, bu sorumsuz ve yoldan çıkmış anlayışın temsilcileridir.

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan savaşlar, zulümler ve felaketler; aslında "cennâtu'l-me'vâ" olması gereken bu dünyanın nasıl bir yıkım alanına dönüştürüldüğünün sayısız örneğini sunmaktadır. Bu durumu en özlü şekilde ifade eden ayet ise Rum Sûresi 41'inci ayettir.

"(Fasık) insanların elleriyle yaptıkları sebebiyle karada ve denizde bozulma zuhür etti. Umulur ki böylece dönerler diye yaptıklarının bir kısmı onlara tattırıldı." (Rum 41)

Ayrıca Maide Sûresi 49'da insanların çoğunluğunun fâsık olduğu ifade edilmektedir. Yani insanların büyük bir kısmı, kendilerine emanet edilen dünyayı ifsat etmiş; bozmuş ve kirletmiştir.

Peki neden bu ayetleri hep dünya üzerinden ele aldık, meseleyi ahiretten değil de dünyadan başlattık?

Bunun dayanağı, 21'inci ayettir. Bu ayet, yaşanan sürecin ve sonuçların önce dünya hayatında ortaya çıktığını; ahiretin ise bunun devamı ve karşılığı olduğunu göstermektedir.

(Secde 75-21)

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْاَدْنٰى دُونَ الْعَذَابِ الْاَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ.

Velenużî**k**annehum mine-l'ażâbi-l-ednâ dûne-l'ażâbi-l-ekberi le'allehum yerci'ûn*(e)*

Ve biz, mutlaka en büyük azabın astında, daha yakın azaptan onlara elbette tattıracağız. Umulur ki, böylece dönerler.

Bu ifade, Rum Sûresi 41'in devamı niteliğindedir. Burada geçen "el-ednâ" kelimesi "en yakın" anlamına gelir. Bu bağlamda "en yakın azap" ile kastedilen, hiç kuşkusuz dünya hayatındaki azaptır.

Yukarıdaki ayetleri yalnızca ahiret ve yeniden diriliş perspektifiyle değil; mükâfat ve cezanın dünya hayatında da başladığı şeklinde yorumlamamızın temel dayanağı bu ayettir. Ayette geçen "umulur ki" ifadesi ise, insanın hatalarından dönme imkânına ve potansiyeline işaret etmektedir.

Dünya, uzay boşluğunda yaşanabilir tek barınak olan "me'vâ" mızdır. Her ne kadar insanlar bu dünyayı kirletmiş ve kaynaklarını hoyratça tüketmiş olsa da Kur'ân yine de umut veren bir perspektif sunar ve insanı ıslah edici bir dönüşüme davet eder.

(Secde 75-22)

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ ثُمَّ اَعْرَضَ عَنْهَا ؕ اِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ.

Vemen a**z**lemu mimmen żukkira bi-âyâti rabbihi śümme a'ra**d**a 'anhâ[c] innâ mine-lmucrimîne munta**k**imûn*(e)*

Ve Rabbinin ayetleri hatırlatıldıktan sonra ona sırt çeviren kimseden daha zalim kim vardır? Muhakkak ki biz, mücrimlerden intikam alırız.

Bu bağlamda Rabbin ayetleri; öldürmemek, kirletmemek, israf etmemek, tüketimde aşırıya gitmemek ve yeryüzünde fesat çıkarmamak şeklinde anlaşılmaktadır. Rabbimiz, bu tür ayetler hatırlatıldıktan sonra onlara sırt çeviren kimseden daha zalim kim olabilir diye sorar. Yani öldüren, kirleten, israf eden ve ifsat eden kişi zulmetmiş olur; bu yüzden bu kimseler "zalim" olarak nitelendirilir.

Bundan da ileri bir aşamada, bu davranışları bir karakter hâline getirenler için "mücrim" ifadesi kullanılır. Yani suçu alışkanlık hâline getiren, onu ahlaka dönüştüren kimseler kastedilir. Bu noktada ayette "intikam alırım" değil, "intikam alırız" ifadesinin çoğul olarak kullanılması dikkat çekicidir.

Rum 41 ve Secde 21 gibi ayetlerde, insanlığa yapılan tüm uyarılara rağmen; tarihî tecrübeler ortadayken, sırf çıkarları, sınırsız konfor ve tüketim arzuları uğruna Allah'ın kavlî ve kevnî ayetlerine yüz çevirenler; insanlara, doğaya ve tüm canlılara zulmetmeye devam etmektedir.

Ancak bu zulmün, Allah'ın değişmez yasaları (Sünnetullah) gereği dönüp dolaşıp yine kendilerini vuracağı açıktır. Bu durum, "müntakim" kavramıyla ifade edilir. Yani insanın, kendi yaptığı yanlışların sonuçlarıyla yüzleşmesi kaçınılmazdır.

"İntikam alırız" ifadesindeki çoğulluk ise, sadece ilahî bir müdahaleye değil, aynı zamanda sorumluluk sahibi insanlara da bir görev yüklendiğini düşündürmektedir. Buna göre, Allah'ın emanetlerine ve ayetlerine sırt çeviren, onları tahrip edenlere karşı duyarsız kalınmamalıdır. Sünnetullah'ın sonucu ortaya çıkmadan önce, insanın elinden gelen çabayı göstermesi bir sorumluluktur.

Kısacası, insanın içinde bulunduğu düzen bir bütündür. Eğer bu düzeni bozanlara karşı önlem alınmazsa, herkes bu yıkımın sonuçlarına ortak olur. Bu nedenle, "bindiği dalı kesenlere engel olmak" hem bireysel hem toplumsal bir görevdir.

(Secde 75-23)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَآئِهٖ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِيٓ اِسْرَآءِيلَ۟.

Velekad âteynâ mûsâ-lkitâbe felâ tekun fî miryetin min likâ-ih*(i)* (s) vece'alnâhu huden libenî isrâ-îl*(e)*

Ve and olsun ki Musa'ya kitap verdik. Bundan sonra sen, ona kavuşmaktan yana belirsizlik içinde olma! Ve O'nu İsrailoğulları için hidayet rehberi kıldık.

Burada Hz. Muhammed'in neye kavuşma konusunda bir belirsizlik içinde olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Kur'ân'da dikkat çekici bir husus olarak, Tevrat ve Musa isminin birlikte zikredilmediği görülür. Zaten burada da Hz. Musa'ya verilen bir kitaptan bahsedilmektedir; Tevrat ise tarihsel süreçte derlenmiş bir metin olarak değerlendirilir.

Ayetin "Ona kavuşmaktan yana şüphe içinde olma" şeklinde çevrilen ifadesindeki "ona" zamirinin neyi ifade ettiği konusunda müfessirler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

- O kitabın Musa'ya ulaştığı konusunda şüphe etmemek,
- Musa'nın Allah'a kavuştuğundan ve vahyi doğrudan aldığı gerçeğinden tereddüt etmemek,
- Hz. Muhammed'in, miraçta veya ahirette Musa ile karşılaşacağına dair bir şüphe taşımaması,
- Musa'nın yaşadığı zorluk ve eziyetlere benzer durumlarla Hz. Muhammed'in de karşılaşacağının bildirilmesi.

Buna benzer farklı yorumlar yapılmıştır. Ancak bu sûrenin hicretten sonra nazil olduğu dikkate alındığında, Hz. Peygamber'in zaten bu süreçte pek çok zorlukla karşılaştığı bilinmektedir.

Bu çerçevede, ayetin anlamını şu şekilde değerlendirmek mümkündür: Burada verilen mesaj, köleleştirilmiş toplumların içinden, onları zulümden kurtaracak önderlerin çıkacağına dair bir güven ve umut telkinidir. Yani Hz. Muhammed'e, böyle bir topluma ulaşma ve onları dönüştürme konusunda bir karamsarlık taşımaması gerektiği hatırlatılmaktadır. Bu yorumun dayanağı ise 24'üncü ayette ifade edilen, sabreden ve ayetlere kesin olarak inanan kimselerin içinden önderlerin çıkarıldığına dair vurgudur.

(Secde 75-24)

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا۟ ۖ وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يُوقِنُونَ.

Vece'alnâ minhum e-immeten yehdûne bi-emrinâ lemmâ **s**aberû(s) vekânû bi-âyâtinâ yû**k**inûn*(e)*

Ve onlardan ayetlerimize ikna oldukları ve sabrettikleri için emrimizle hidayete eren imamlar kıldık.

Dünyayı "cehennemü'l-me'vâ"dan "cennâtü'l-me'vâ"ya dönüştürmenin yolu; yaratılan her şeyin birer ayet olduğuna ikna olmuş, emaneti mülkiyet olarak görmeyen ve topluma örnek teşkil eden, yani "hamd ile tesbih" eden numune insanların etkisini sabırla artırmaktan geçer.

Ayetin "lemmâ saberû" şeklindeki kısmı, "limâ saberû" şeklinde de okunmuştur. Bu nedenle ilgili ifade, birinci kıraate göre "ikna olup sabrettikleri zaman"; ikinci kıraate göre ise "ikna olup sabrettikleri için" anlamına gelmektedir.

Bu çeviri, sebep-sonuç ilişkisine dayanmaktadır. Yani insanlar, hakikate ikna olup sabrettikleri için önder (imam) kılınmışlardır.

(Secde 75-25)

اِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

İnne rabbeke huve yaf**s**ilu beynehum yevme-l**k**iyâmeti fîmâ kânû fîhi ya**h**telifûn*(e)*

Muhakkak ki Rabbin, O, kıyam günü ihtilaf etmiş oldukları şey konusunda onların arasını ayırır.

Toplumu iyiye ve doğruya yönlendirmek; mücadele, sabır ve fedakârlık gerektiren bir süreçtir. Bu mücadele, zahiren kaybedilmiş gibi görünse bile, safların belirlenmesi Rabbin katında yeterlidir.

Yani önemli olan, kişinin safını doğru yerde tutmasıdır. Savaş kaybedilse dahi, bu duruş Allah katında büyük bir değer taşır. Nitekim tarih de zalim ile mazlumu birbirinden ayıran bir ölçü işlevi görmektedir.

(Secde 75-26)

اَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ اَفَلَا يَسْمَعُونَ

Eve lem yehdi lehum kem ehleknâ min **k**ablihim mine-l**k**urûni yemşûne fî mesâkinihim(c) inne fî żâlike leâyât*(in)*(s) efelâ yesme'ûn*(e)*

Onların meskûn oldukları yerlerde dolaşan önceki nesillerden nicelerini helak etmemiz onları hidayete erdirmedi mi? Muhakkak ki bunda, elbette ayetler vardır. Hala işitmeyecekler mi?

Günümüzde hırs ve bencillikle alınan kararlar sonucu felakete uğramış şehirler, birer ibret vesikası olarak hâlâ varlığını sürdürmektedir. Çernobil'deki hayalet şehir, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının etkilerinin yıllar geçmesine rağmen devam etmesi ve daha birçok benzer örnek; okumasını bilenler için birer "ayet" niteliğindedir.

Yani insan, kendi elleriyle yaptığı ifsadın sonuçlarını açıkça görmektedir: "Bakın, yaptıklarınız sizi ne hâle getirdi."

Dünyanın maddi ve manevi açıdan bir hayalet gezegene dönüşmemesi yönündeki uyarılara ise insanlık çoğu zaman kulak tıkamaktadır. Bu nedenle ayet, "Hâlâ işitmeyecekler mi?" sorusuyla sona erer; bu soru, vicdanlara yöneltilmiş güçlü bir uyarıdır.

(Secde 75-27)

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَسُوقُ الْمَآءَ اِلَى الْاَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَاْكُلُ مِنْهُ اَنْعَامُهُمْ وَاَنْفُسُهُمْ اَفَلَا يُبْصِرُونَ

Eve lem yerav ennâ nesû**k**u-lmâe ilâ-l-ar**d**i-lcuruzi fenuhricu bihi zer'an te/kulu minhu en'âmuhum ve enfusuhum(s) efelâ yub**s**irûn*(e)*

Onlar, kurak araziye suyu nasıl sevk ettiğimizi görmediler mi? Böylece oradan ekinler çıkarırız, ondan hayvanları ve onları yerler. Hala görmüyorlar mı?

Burada daha çok evcil, otçul ve kendiliğinden fayda sağlayan hayvanlardan söz edilmektedir. Süreç; kurak arazinin su ile buluşması, bu sudan bitki örtüsünün yeşermesi, bitkilerden hayvanların beslenmesi ve nihayetinde hem bu hayvanlardan hem de bitkilerden insanların istifade etmesi şeklinde ilerler.

Bu anlatımda açık bir besin zinciri söz konusudur: En altta su, onun üzerinde bitkiler, bitkilerle beslenen hayvanlar ve nihayet bu zincirin üst basamaklarında yer alan diğer canlılar bulunmaktadır. Günümüzde ve gelecekte dünyayı bekleyen en büyük tehlikelerden biri kuraklıktır. Çünkü besin zincirinin temeli sudur. Su tükenirse, bu zincirin tamamı çöker. Ayet, bu sıralamaya dikkat çekerek insanı yaklaşan tehlikeye karşı uyarmaktadır.

(Secde 75-28)

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْفَتْحُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ.

Veye**k**ûlûne metâ hâżâ-lfe*th*u in kuntum **s**âdi**k**în*(e)*

Ve eğer siz sadıksanız "Bu fetih ne zaman? derler.

Bu ifadeyi, Allah Resulü'nün karşısındaki müşrikler dile getirmektedir. "Fetih" kelimesi, kapalı olan bir şeyi açmak anlamına gelir. Bu temel anlamdan hareketle; toprağın sulanması için suyun açılması, bir nehrin önünün açılarak akışının sağlanması ya da savaşta kalelerin kapılarının açılarak ele geçirilmesi gibi farklı bağlamlarda kullanılmaktadır.

Ayette geçen "fetih" ile, Mekke'de baskı altında bulunan müminleri bekleyen yeni ufuklar ve açılacak kapılar kastedilmektedir. Bu bağlamda, Medine'ye hicretle açılan yeni imkânlar ve rahmet kapıları ile birlikte, ilerleyen süreçte gerçekleşecek Mekke'nin fethi de bu anlamın içinde değerlendirilebilir.

İdeal kulların özelliklerinin sıralandığı bu pasajın sonunda, ideal bir toplumun oluşumuna işaret edilmesi de oldukça anlamlıdır. Toplumun ıslahı için sabırla, gece gündüz demeden mücadele eden öncülerin yetiştiği; müminlere bir sığınak olan Yesrib'in Medine'ye dönüşmesi, bu ayetin tarihsel süreçteki en somut karşılıklarından biridir.

(Secde 75-29)

قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ.

Kul yevme-lfe*th*i lâ yenfe'u-lleżîne keferû îmânuhum velâ hum yun**z**arûn*(e)*

De ki:" Fetih günü, örtenlerin imanları onlara bir fayda vermez ve onlara süre verilmez."

Sûrenin bu son ayetlerinde, Hz. Muhammed'e muhataplarına karşı nasıl bir tavır takınması gerektiği bildirilmektedir. İnsanları köleleştiren ve uydurulmuş inançları bir çıkar aracına dönüştüren; cahiliye toplumunun kendisini üstün görmesine sebep olan değerler sisteminin, vahyin fıtrata uygun yönlendirmesi karşısında yenilgiye uğrayacağı ifade edilmektedir.

Bu bağlamda, onların iman diye benimsedikleri anlayışın batıl ve faydasız olduğu; hicret öncesinde inananlara bir müjde olarak sunulmaktadır. Ulaşılacak fetihlerin de bu ayette gerekçelendirildiği görülmektedir.

(Secde 75-30)

فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ اِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ

Fea'ri**d** 'anhum venta**z**ir innehum munta**z**irûn*(e)*

Öyleyse artık onlardan sırt çevir ve bekle! Muhakkak ki onlar bekleyenlerdir.

Burada sırt çevrilen şey, onların düşünce ve inanç sistemidir. Çünkü bu taklitçi yaklaşım, onları atalete sürüklemiştir. Atalarının dinini sorgulamadan, körü körüne taklit eden; hayatı eleştirel ve araştırmacı bir bakışla değerlendirmeyen toplumlar, zamanla ölümcül bir durağanlık içine girerler.

Cahiliye Araplarının kaybettiği nokta da tam olarak budur: Değişimin dinamizmine karşı durağanlığı tercih etmişlerdir.

Müminlerin "beklemesi", hicret, atılım ve ilerleme için doğru zamanı ve uygun zemini gözetmek anlamına gelirken; müşriklerin "beklemesi" ise ataletlerinin bir sonucu olarak onları bekleyen dünyevî ve uhrevî çöküşten ibarettir.

76-TUR SURESİ

OKU, ÖĞREN YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

TUR SURESİ

İniş Sırası :76.	Tertip Sırası :52	Ayet Sayısı :49	İndiği Yer : Mekke

Mekke döneminde inmiştir. Surenin sayımı Küfe ve Şamlıların sayımına göre 49 âyet, Basralılara göre 48 ayet, Hicaz sayımına göre 47 dir. Sayıların farklı farklı ifade edilmesinin nedeni, ayet numaraları ve cümlelerin ayrımları , bitiş noktaları beşeridir. Onlar ilahi olmadığı için farklı ekoller farklı anlamışlardır.

Sûre, adını birinci âyette geçen "etTûr" kelimesinden almıştır. Tûr, dolaylı anlamda dağ demektir. Zira Kur'anda dağ kelimesi "cebel" olarak geçmektedir. Tur suresinin 10 ncu ayetinde de "cibalu" şeklinde yine bu surenin içinde dağ ifade edilmiştir. O yüzden "tur" kelimesine "dağ" manası vermek bizce uzak bir manadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rra/rmâni-rra/hîm*(i)*

Rahman, Rahim olan Allah'ın ismiyle

(Tur 76-1)

وَالطُّورِ

Ve-**tt**ûr*(i)*

Tur'a and olsun.

(Tur 76-2)

وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ

Ve kitâbin mes**t**ûr*(in)*

Satır satır yazılmış Kitab'a and olsun!

Bu ayette geçen "mestûr" kelimesi; yazmak, çizmek, satır satır dizmek anlamlarını taşıyan "setere" kökünden türemiştir. İlk bakışta, Tur'dan bahsedilmesi ve ardından "satır satır yazılan" ifadesinin gelmesi sebebiyle bunun Tevrat olduğu düşünülebilir. Bu nedenle bazıları, burada Hz. Musa'ya verilen kitaba işaret edildiğini yorumlayabilir.

Ancak kelimenin nekra (belirsiz) formda gelmesi, anlamı yalnızca belirli bir kitaba indirgememiz gerektiğini göstermektedir. Bu durum, daha geniş bir anlam alanına kapı aralamaktadır.

Bu bağlamda, tıpkı Levh-i Mahfuz anlatımında olduğu gibi, burada "satır satır yazılmış" olan şey; belirli bir düzen ve uyum içinde işleyen kâinat yasaları, yani Allah'ın sünneti (Sünnetullah) olarak da anlaşılabilir.

(Tur 76-3)

فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ

Fî ra**kk**in menşûr*(in)*

Açık sayfalar içinde yayılmıştır.

Burada söz konusu olan "yazılanlar", kapalı ve dürülü tomarlar hâlinde değil; açık sayfalar şeklinde, herkesin istifade edebileceği biçimde yayılmıştır.

"Menşûr" kelimesiyle ilgili olarak Fahreddin Râzî şu yorumu yapar: Burada kitabın açıklık özelliğine işaret edilmektedir. Zira dürülmüş, kapalı bir kitabın içinde ne olduğu bilinemez. O hâlde burada bahsedilen "kitap", gizli ve ulaşılmaz bir metin değil; aksine açılmış, yayılmış ve herkesin erişimine sunulmuş bir kitaptır. Bu nedenle söz konusu olan kitap, yalnızca gaybî haberler içeren kapalı bir metin değildir.

Bu öyle bir "kitap"tır ki; ister inanan ister inanmayan herkes, onu araştırarak içindeki hikmetleri kavrayabilir. Hiç kimseye yasaklanmış değildir. Bu yönüyle kâinat kitabı, tüm insanlığın önüne serilmiş durumdadır.

Sonuç olarak ilk üç ayet; kâinatın ve dünyanın yaratılışından önce, ilahî yasaların belirlenmiş olduğunu ifade eder. Yani önce yasalar konulmuş, ardından bu yasalara uygun bir kâinat yaratılmıştır.

Bu "satır satır yazılmış kitap" sayesinde, baştan belirlenen kurallarla yaratılan âlemin düzen içinde işlediği hatırlatılmaktadır. Açık sayfalar hâlinde serilmiş olan tabiat ve gözlemlenebilir maddi âlem, emek veren herkesin okuyabileceği ve keşfedebileceği bir yapıya sahiptir. Amaç, eserden hareketle müessire ulaşabilmektir; yani yaratılmış olana bakarak Yaratan'ı anlamaktır. Bu yüzden bu "kitap", herkese açıktır.

Nitekim Kur'ân'daki yeminlerin tamamı, somut ve gözlemlenebilir varlıklar üzerinden; soyut ve manevi hakikatleri anlatmak için kullanılmaktadır.

(Tur 76-4)

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ

Velbeyti-lma'mûr*(i)*

Beyti Mamur'a andolsun!

Ayetlerde "el-beytü'l-ma`mûr" üzerine yemin edilmektedir. Bu ifade; imar edilmiş, canlı, işlek, gelip gideni çok olan, yaşanılan ve içinde hayat bulunan yer, yani "mamur ev" anlamına gelir.

Ahiret perspektifinden bakıldığında, insan için bu maddi dünya; geçici olarak uğranılan, ihtiyaçların karşılandığı bir misafirhane hükmündedir. Âlemlerin Rabbi, uzay boşluğunda yaşamaya elverişli bildiğimiz tek gezegen olan dünyayı mamur kılmış ve insan için yaşanabilir bir alan hâline getirmiştir. Bu anlamda "mamur ev", dünyamızdır.

Peki Allah bu mamur evi nasıl hazırlamıştır? Onu yaşanabilir kılmak için göğü bir tavan gibi yükseltmiş, yeryüzünü düzenlemiş ve hayatın devamını sağlayacak unsurlarla donatmıştır. 5'inci ve 6'ncı ayetler de bu düzenlemenin nasıl kurulduğuna, yani bu "evin" hangi unsurlarla yaşanabilir hâle getirildiğine işaret etmektedir.

(Tur 76-5)

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِۙ

Ve-ssa**k**fi-lmerfû’*(i)*

Yükseltilmiş tavana andolsun.

(Tur 76-6)

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِۙ

Velba*ḥ*ri-lmescûr*(i)*

Dolu denize andolsun.

Buradaki “bahr” kelimesi, yalnızca deniz anlamında değil; aynı zamanda denizlerin doldurduğu çukurlar ve boşluklar anlamına da gelir. Yani yeryüzünde bulunan çukur ve alçak bölgeler, göğün oluşumundan sonra yağan yağmurlarla dolmuş ve bu şekilde denizler meydana gelmiştir.

Ayetlerde geçen “mescûr” kelimesi ise “secere” kökünden türemiştir. Bu kök; dolmak, taşmak, akmak ve sel suları ile dolup kabarmak gibi anlamlar taşır. Bu bağlamda ifade, yeryüzündeki su döngüsüne ve denizlerin dolup taşan yapısına işaret etmektedir.

(Tur 76-7)

اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌۙ

İnne ‘ażâbe rabbike levâ**k**i’*(un)*

Muhakkak ki Rabbinin azabı, mutlaka vuku bulacaktır.

Yani bu sistemin bir sonu olacaktır; “son saat” mutlaka gelecektir. Sûrenin girişinde beş unsur üzerine yemin edilerek, yaratılışa dikkat çekilmiştir.

Gözlemlenen, yaratılmış bu âlemin ve ilahî düzenin; ilerleyen ayetlerde ifade edildiği üzere, karşı konulamaz bir değişim ve dönüşüme sahne olacağı bildirilmektedir.

(Tur 76-8)

مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ

Mâ lehu min dâfi'*(in)*

Onu defedecek yoktur.

(Tur 76-9)

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا

Yevme temûru-ssemâu mevrâ*(n)*

O gün gökyüzü şiddetle dalgalanır.

(Tur 76-10)

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا

Vetesîru-lcibâlu seyrâ*(n)*

Ve dağlar seyir halinde hareket eder.

(Tur 76-11)

فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ

Feveylun yevme-izin lilmukeżżibîn*(e)*

Artık o günü yalanlayanlara veyl olsun

Gelecek olan ayet muhataba neden veyl, neden yazıklar olsun dendiğini ifade ediyor

(Tur 76-12)

اَلَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ

Elleżîne hum fî ḫavdin yel'abûn*(e)*

Onlar ki, lüzumsuz şeylere dalıp oyalanırdı.

Buradaki "lüzumsuz şeylerle oyalanmak", dünyanın albenisine ve geçici cazibesine kapılmayı ifade eder. Bu anlam, Tûr Sûresi 15'inci ayette daha açık şekilde ele alınmaktadır.

Dünya hayatının oyun ve eğlence olduğunu söyleyen Kur'an, bunu Allah'ın sözü olarak mı söyler, müşriklerin bakışı olarak mı söyler ?

(Tur 76-13)

يَوْمَ يُدَعُّونَ اِلٰى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا

Yevme yuda"ûne ilâ nâri cehenneme da"â*(n)*

O gün cehennem ateşine sürüklenerek atılırlar.

(Tur 76-14)

هٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ

Hâżihi-nnâru-lletî kuntum bihâ tukeżżibûn*(e)*

İşte bu yalanlamış olduğunuz ateştir.

(Tur 76-15)

اَفَسِحْرٌ هٰذَٓا اَمْ اَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ

Efesi*h*run hâżâ em entum lâ tub**s**irûn*(e)*

Acaba bu bir sihir mi? Yoksa siz mi görmüyorsunuz?

Yukarıda ateş üzerinden yapılan uyarının, yalnızca gözle değil akılla kavranması gerektiği; "görmüyor musunuz?" ifadesiyle hatırlatılmaktadır. Sihir; olmayanı olmuş gibi göstermek veya olanı fark ettirmemek anlamına gelir. Günümüzdeki karşılığı daha çok illüzyon olarak düşünülebilir. Büyü ise farklıdır; büyüde telkin yoluyla insanın zihnine ve algısına hitap edilir.

Dünyanın albenisine kapılan ve onun cazibesinden etkilenen kimseler, asıl önemli ve değerli olan hak ve hakikati çoğu zaman göz ardı ederler. Bu nedenle Allah, insanın dünya hayatının aldatıcılığına kapılmaması için uyarılarını sürekli hatırlatır; adeta insanın önüne yön gösteren levhalar koyar.

(Tur 76-16)

اِصْلَوْهَا فَاصْبِرُوٓا اَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَٓاءٌ عَلَيْكُمْ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

İ**s**levhâ fa**s**birû ev lâ ta**s**birû sevâun 'aleykum(s) innemâ tuczevne mâ kuntum ta'melûn*(e)*

Ona yaslanın. Artık sabretsenizde, sabretmeseniz de sizin için birdir. Sadece yapmış olduğunuz şeylerle karşılaşırsınız.

Adaletin temel ilkesi şudur: Herkes, yaptığı eylemin karşılığını görmelidir. Cezalar, caydırıcılık amacıyla aşırıya kaçacak şekilde abartılmamalıdır. Çünkü cezayı abartmak, adaletin dengesini bozar. Esas olan, herkesin yaptığının tam karşılığını almasıdır.

Ayetlerde geçen "sabretseniz de sabretmeseniz de" ifadesi ise, dünya hayatının sabır gerektiren yönüne ve insanın iradesine dikkat çekmektedir. İnsan, dünyanın albenisine karşı direnç gösterebilmeli ve bu noktada sabırlı olmalıdır.

(Tur 76-17)

اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ

İnne-lmutte**k**îne fî cennâtin vena'îm*(in)*

Muhakkak ki muttakiler, naim cennetindelerdir.

Buradaki "naim cenneti", nimet cennetidir. Bunu Vakıa suresi 12 ve 25 te anlattık.

(Tur 76-18)

فَاكِهِينَ بِمَا اٰتٰىهُمْ رَبُّهُمْۚ وَوَقٰىهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ

Fâkihîne bimâ âtâhum rabbuhum ve va**k**âhum rabbuhum ʿażâbe-lca*ḥ*îm*(i)*

Rab'lerinin onlara verdiği şeylerle mutludurlar ve Rab'leri onları cahimin azabından korudu.

Genellikle "cahîm" ifadesi görüldüğünde hemen "cehennem" olarak çevrilir. Oysa "cehennem" zaten Kur'ân'da geçen bir kelimedir. "Cahîm" ise cehennemin isimlerinden biri olarak kabul edilse de, burada özellikle bu kelimenin seçilmiş olması, üzerinde düşünülmesi gereken bir inceliğe işaret eder. Bu nedenle biz, kelimeyi doğrudan "cahîm" olarak bırakmayı tercih ettik.

"Fâkihîn" kelimesi, sözlükte "meyve" ile ilişkilendirilir. Ancak kelimenin asıl anlamı, "insana mutluluk ve sevinç veren şey"dir. Araplar, meyve yediklerinde duydukları haz ve neşe nedeniyle bu kelimeyi bu anlamda kullanmışlardır.

"Maddî anlamda "cahîm", son derece kızgın, alevli ateşi ifade eder; çukurda yanan şiddetli ateş için de kullanılır. Manevî anlamda ise "cahîm"; kıskançlık, şehvet tutkusu, bencillik gibi insanın karanlık yönlerini besleyen duyguları temsil eder.

Buna karşılık "naʿîm"; kanaat, tevekkül ve sabır gibi olumlu değerleri ifade ederken, "cahîm" tamahkârlık, ihtiras ve açgözlülüğü temsil eder.

Bu çerçevede, fıtrata aykırı olan her davranış insanın özünü yıpratır, hatta onu yok oluşa sürükler. Ayetin bağlamı olumlu olduğu için, verilenlerle yetinen ve kanaat eden kimselerin mutluluğu; "cahîm" olarak ifade edilen hırs, kıskançlık ve açgözlülükten korunmalarına bağlanmıştır.

Yani kişi, "cahîm"den (insanın karanlık yönlerinden) kendini koruyabildiği ölçüde nimet ve huzur içinde olur. Hırs, haset ve bencillik gibi duygulardan uzak duran insan, daha bu dünyada "naʿîm" hâlini yaşamaya başlar. Çünkü her sonucun bir sebebi vardır.

Nitekim 19'uncu ayet de bu gerçeğe işaret etmektedir.

(Tur 76-19)

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

Kulû veşrabû henî-en bimâ kuntum ta'melûn*(e)*

Yaptıklarınız sebebiyle afiyetle yeyin ve için.

Her şeyin bir sebebi vardır. Her nimet; çabaya, gayrete ve emeğe bağlıdır. Bu ilahî yasa, dünyada olduğu gibi ahirette de geçerlidir.

(Tur 76-20)

مُتَّكِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ ۚ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ

Mutteki-îne 'alâ sururin mas**s**fûfe*(tin)*(s) ve zevvecnâhum bi*h*ûrin 'în*(in)*

Sıralanmış tahtlar üzerine yaslanmış olanlardır ve onları temiz bakışlılar ile biz eşleştiririz.

Diyanet İşleri Meali (Yeni): sıra sıra dizilmiş koltuklara dayanarak afiyetle yiyin için" denir. Biz, onlara, iri gözlü güzel hurileri eş olarak vermişizdir.

"Zevc" kelimesi genellikle "evlendirmek" şeklinde anlaşılmakta, "hûrî" kelimesi ise çoğu zaman olduğu gibi bırakılarak meallendirilmemektedir. Oysa "hûrî" de Türkçe bir kelime değildir ve anlamlandırılması gerekir.

"Hûr", "temiz bakışlı" anlamına gelir. Bu durumda ayetin anlamı şu şekilde ortaya çıkar:

"Sıralanmış tahtlar üzerinde yaslanmış olanlardır ve onları temiz bakışlılarla eşleştiririz." (Burada "çiftleştiririz" değil, "eşleştiririz" demek daha isabetlidir.)

"Zevc" kelimesi; eş, çift veya benzer anlamlarına gelir. Daha teknik olarak, bir varlığın kendi türünden bir başkasıyla birlikte bulunmasını ifade eder. Ancak "zevc", iki varlığın toplamı değil; o ikiliden her biri için diğerini ifade eden bir kavramdır. Yani iki kişi birlikteyken "zevc" denmez; her biri diğerinin "zevci"dir. İkisi birlikte ifade edilecekse "zevcan" veya "zevceyn" denir.

Bu nedenle "zevc" kelimesini "çiftlemek" ya da "evlendirmek" şeklinde değil, "eşleştirmek" şeklinde anlamak daha doğru olur.

"Ezvâc" ise "zevc" kelimesinin çoğuludur. Ragıb el-İsfahânî'ye göre, birbirine benzeyen, zıt olan ya da birlikte bulunan her şey "zevc" olarak adlandırılır. Bu bakımdan varlık âlemindeki her şey, bir karşıtı veya benzeri ile birlikte düşünüldüğünde "çift" olarak değerlendirilebilir.

Örneğin; iç-dış, dünya-ahiret gibi kavramlar bu kapsama girer. "Halakal ezvâc" ifadesi (Yâsîn 36) yalnızca kadın-erkek ilişkisini değil, tüm varlık türlerinin ve sınıflarının yaratılmasını ifade eder.

Bu çerçevede "zevc" kelimesinin anlam alanı şu şekilde özetlenebilir:

1. Eş (karı-koca)
2. Çift
3. Tür/cins
4. Sınıf/topluluk
5. Benzer

"Hûr" kelimesi Kur'ân'da ilk olarak Rahmân Sûresi 72'de geçer. Bu kelime, hem eril hem dişil anlamı kapsayan bir çoğul yapıdadır. Aynı kökten gelen "hâvârî" kelimesi de "temizlenmiş, arınmış" anlamıyla bağlantılıdır. "Havr" kökü, bir şeyi beyazlaştırmak ve arındırmak anlamlarını taşır. **Bu nedenle "hûr" için "temiz" ifadesi tercih edilmiştir.**

Ayetlerde geçen "ayn" (çoğulu "a'yün") kelimesi ise "göz" anlamına gelir. "Hûrü'l-ayn" ifadesi birlikte düşünüldüğünde, "temiz bakışlı, berrak niyetli" varlıkları ifade eder.

Bu bağlamda, cennetliklerin eşleştirildiği "vildân" ve "gılmân" gibi kavramların kim veya neyi ifade ettiği ise, sonraki ayetlerde daha açık şekilde izah edilmektedir.

(Tur 76-21)

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا اَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ

Velleżîne âmenû vettebe'at-hum żurriyyetuhum bi-îmânin el*h*a**k**nâ bihim żurriyyetehum vemâ eletnâhum min 'amelihim min şey-/*(in)*(c) kullu-mri-in bimâ kesebe rahîn*(un)*

Ve inananları ve zürriyetlerini de kendilerine imanla tabi olan zürriyetler ile kavuşturacağız. Ve onların amellerinden bir şey bile hebâ etmeyeceğiz. Herkes kazandığına karşılık bir rehindir.

Ve inananları ve zürriyetlerini de kendilerine imanla tabi olan zürriyetler ile kavuşturacağız. Yani burada bir aile bütünlüğüne işaret edilmektedir: Eğer bir kişinin çocuğu onun yolundan gidiyor, iman edip salih ameller işliyor ve iyi bir insan olarak yaşamını sürdürüyor ise; o kişi ahirette çocuğu, torunları ve nesliyle buluşturulacaktır.

Devamında ise "**Ve onların amellerinden bir şey bile hebâ etmeyeceğiz**" buyrulmaktadır. **Burada kastedilen şudur:** Bu buluşma, kimsenin amelinden bir şey eksiltilerek gerçekleşmeyecektir. Yani kimse başkasının hesabına bir kayıp yaşamaz. Çünkü "**herkes kazandığına karşılık bir rehindir**."

Peki zürriyetin, kişinin iman ve salih amel yolunu izlemesi neden amellerin heba olmamasıyla ilişkilendirilmiştir?

Bu bağlamda, "heba olma" ihtimali bulunan şeyin; kişinin, yetiştirilmesinde emek verdiği nesiller olduğu anlaşılabilir. Yani bir insanın çocuğu da bir anlamda onun emeğinin bir ürünüdür. Eğer o zürriyet, ebeveynin izlediği doğru yolu benimserse, o emek boşa gitmemiş olur. Ancak bu yolu tercih etmezse, verilen emeğin karşılığı o yönden gerçekleşmemiş sayılabilir.

Bununla birlikte bu durum, kişinin kendi sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Çünkü ayetin açık hükmü şudur: "Herkes kazandığının karşılığı bir rehindir." Yani her birey kendi tercihinden sorumludur.

Sonuç olarak; bir çocuğun yanlış bir yol seçmesi, ebeveynin doğrudan sorumluluğu değildir. Bu durumda boşa giden şey, sadece verilen emeğin beklenen sonucu vermemesidir. Nihai sorumluluk ise her zaman tercihi yapan kişiye aittir.

(Tur 76-22)

وَاَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ

Ve emdednâhum bifâkihetin ve laḥmin mimmâ yeştehûn*(e)*

Ve onlara canlarının çektiği meyve ve etlerden verdik.

Önce meyve sonra et. Şu anda bilim adamları meyveyi boşken yemeyi tavsiye ediyor.

(Tur 76-23)

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ

Yetenâze'ûne fîhâ ke/sen lâ laġvun fîhâ velâ te/śîm*(un)*

Orada birbirlerine kaseler uzatırlar, orada boş söz yoktur, günahta yoktur.

Diyanet İşleri Meali (Eski): Orada kadeh tokuştururlar; fakat bunda ne bir saçmalama, ne de bir günaha girme vardır.

"Ke's" kelimesi, dolu kâse veya dolu kadeh anlamına gelir. Boş olduğunda bu kelime kullanılmaz; o durumda sadece "kadeh" denir. Dolayısıyla metinde "ke's" geçiyorsa, bunun "dolu kap" anlamı dikkate alınarak çevrilmesi gerekir.

Bazı meallerde bu ifade "kadehleri tokuştururlar" şeklinde çevrilmiş ve sanki bir meyhane tasviri yapılmış gibi bir anlam verilmiştir. İçki dünyada haram. Rabbimiz ise "orada boş sözde günahta yoktur" demektedir. O zaman Kur'ân'daki cennet anlatımlarını günah unsurlarından arındırarak anlamak gerekir.

Allah dünyada içkiyi, zinayı, yalanı ve benzeri ahlaki zaafları yasaklamış ve bunları hoş görmediğini açıkça bildirmiştir. Dolayısıyla bu tür davranışların cennette, ödül veya nimet olarak sunulması şeklinde anlaşılması doğru değildir.

Cennet; sadakatin, erdemin ve ahlakın zirveye ulaştığı bir mekân olarak tasvir edilir. Bu nedenle cennet nimetleri, her tür günahtan, ahlaksız,müstehcen beşeri yorumlardan korunarak anlaşılmalıdır. O yüzden biz "huri" yi, cinsel partner olarak düşünmüyoruz. Çünkü bu dünyada zinadır, eşe sadakatsizliktir, günahtır, Allah'ın sevmediği bir şeydir. O zaman cennette de yoktur.

(Tur 76-24)

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ

Ve yetûfu 'aleyhim ġilmânun lehum ke-ennehum lu/lu-un meknûn*(un)*

Ve çocuklar etraflarında dolaşırlar. Onlar sanki sedefinde saklanmış inci gibidirler.

Ayetlerde, cennetliklerin etrafında dolaşan "gılman"lardan bahsedilmektedir. **"Gılman" kelimesi Kur'ân'da sadece bu bağlamda geçer ve cennetliklerin etrafında hizmet eden varlıkları ifade eder.** Bu varlıkların en önemli özelliği, temiz bakışlı olmalarıdır. Daha önce "hûr" kelimesinde de gördüğümüz gibi, bu ifade bir isimden ziyade bir sıfattır; yani "temiz bakışlı" anlamına gelir.

"Gılman" kelimesi, genel olarak henüz ergenlik çağına ulaşmamış gençleri ifade eder. Buna benzer şekilde "vildân" kelimesi de Kur'ân'da altı yerde geçer ve "çocuklar" anlamına gelir.

Bu kavramların hiçbirinin cinsel bir bağlamda değerlendirilmemesi gerekir. Kur'ân'daki kullanımında "gılman" ve "vildân", cennet hayatının masumiyetini, neşesini ve canlılığını temsil eder. Nitekim "vildân", saçılmış incilere benzetilerek tasvir edilir; bu da onların saflığını, güzelliğini ve hareketliliğini anlatır.

Bu bağlamda "vildân", erken yaşta vefat etmiş çocukların cennetteki hâllerini ifade edebileceği gibi; "gılman" da cennetteki hizmet ve düzenin bir parçası olan, masum ve temiz varlıkları temsil eder.

Bu konunun detayları ise devam eden ayetlerde daha açık şekilde ortaya konulmaktadır.

"Ve yetûfu 'aleyhim vildânun muḫalledûne iżâ raeytehum ḥasibtehum lu/lu-en menśûrâ(n)" (İnsan suresi 19)

"Ve genç kalanlar, yani "vildanu muhalledune",onların etrafında (cennetliklerin) tavaf ederler, dolaşırlar. Sen onları gördüğün zaman, saçılmış inci sanırsın."

Burada geçen **"vildânun muhalledûn" ifadesi,** sürekli genç kalan, tazeliğini ve canlılığını yitirmeyen varlıkları ifade eder. Cennetliklerin etrafında dolaşmaları ise hizmet, canlılık ve hareketliliği temsil eder.

Ayetin "saçılmış inciler" benzetmesi, bu varlıkların saflığını, güzelliğini ve dikkat çekici parlaklığını anlatmak için kullanılmıştır. Bu tasvir, cennet ortamındaki estetik, düzen ve huzurun bir yansımasıdır.

(Tur 76-25)

وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَسَاۤءَلُونَ

Ve a**k**bele ba'**d**uhum 'alâ ba'**d**in yetesâelûn*(e)*

Ve karşılıklı birbirlerine sorarlar.

Bu ayette, cennetliklerin birbirlerine yönelttikleri bir konuşma söz konusudur. Metinde doğrudan bir soru ifadesi yer almasa da, 26'ncı ayette verilen cevaptan hareketle sorunun mahiyeti anlaşılabilmektedir.

Bu bağlamda sorunun şu şekilde olduğu düşünülebilir: " Siz ailenizi nasıl korudunuz da böyle bir cennet ortamına kavuştunuz?"

(Tur 76-26)

قَالُوٓا اِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِيٓ اَهْلِنَا مُشْفِقِينَ

Kâlû innâ kunnâ **k**ablu fî ehlinâ muşfi**k**în*(e)*

Dediler ki : " Muhakkak ki biz öncesinde ailemizle beraberken müşfiktik."

"Müşfik" kelimesi, şefkat eden, merhamet gösteren anlamına gelir. Şefkat sahibi kişi, değer verdiği kimseyi sever ve onun başına gelebilecek olumsuzluklardan dolayı endişe duyar. Aile ortamında bu tür ebeveynlerin bulunması, o aileyi daha huzurlu, daha mutlu bir seviyeye taşır ve adeta cennetten bir parça hâline getirir.

Bu, şefkat temelli bir endişedir; merhamet merkezli bir bakış ve sevgi temelli bir aile anlayışıdır. Yani burada söz konusu olan, sevgiden doğan bir hassasiyet ve sorumluluk duygusudur.

"Aileye şefkat" ise onların her istediğini yapmak, lüks içinde yaşatmak ya da israf içinde büyütmek anlamına gelmez.

Buradaki endişe; onların iyi, dürüst, muttaki ve şahsiyet sahibi bireyler olmaları yönündedir. Bu bakış açısı, dünyaya değil ahirete odaklanan bir bilinçten kaynaklanır. Nitekim cennetlikler, en büyük nimetin servet, makam veya mevki olmadığını şu şekilde ifade etmektedirler:

(Tur 76-27)

فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَوَقٰىنَا عَذَابَ السَّمُومِ

Femenna(A)llâhu ʿaleynâ ve va**k**ânâ ʿażâbe-ssemûm*(i)*

Şimdi Allah bizi nimetlendirdi ve bizi içe işleyen azabından korudu.

"İçe işleyen azaptan korunmak", en büyük nimet olarak ifade edilmektedir. Peki neden dışı yakan değil de içi yakan azap vurgulanmaktadır?

Burada geçen "semûm" kelimesi, vücudun içine işleyen, insanı içten içe kavuran yakıcı rüzgâr anlamına gelir. Türkçede "sam yeli" olarak da bilinen bu ifade, dışsal bir yanmadan ziyade, içten gelen yakıcılığı anlatır.

İnsanın ailesi ve çocuklarıyla imtihanı da, dışarıdan gelen bir musibet gibi değil; daha çok insanın içini yakan, derin bir acı ve mahrumiyet duygusu oluşturan bir sınavdır.

Nitekim evlat acısı, insanın en derininden hissedilen bir ıstıraptır. Aynı şekilde, evladın yanlış yollara sapması da insanın içini yakan bir başka acıdır. Bu nedenle ayette, bu tür bir azaptan korunmanın önemi vurgulanmaktadır.

Rabbimiz, bireysel ve toplumsal düzeyde geçerli olan değişmez yasaların (sünnetullahın), aile hayatında da geçerli olduğunu bu ifadeyle hatırlatmaktadır.

(Tur 76-28)

اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ ۖ اِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ

İnnâ kunnâ min **k**ablu ned'ûh*(u)*(s) innehu huve-lberru-rra*h*îm*(u)*

Muhakkak ki biz, daha önce O'na dua ediyorduk. Muhakkak ki O; Berr'dir (iyiliğin kaynağı), Rahîm'dir.

Ailesinin geleceği ve ahireti için endişe duyan; şefkat ve merhamet ilkeleri doğrultusunda çözüm arayan ebeveynlerin bu tutumu, Berr ve Rahîm olan Allah katında fiilî bir dua olarak kabul edilir.

Buradaki dua, sadece "Rabbim, çocuğumu salihlerden eyle" şeklinde sözlü bir niyaz değildir.

Asıl dua; kişinin evladı için kaygı duyması, ona şefkatle yaklaşması, iyiliği ve merhameti öğretmesiyle ortaya çıkan davranış biçimidir. Yani bu, sözden ziyade amel ile gerçekleşen bir duadır. Rabbimiz, bu endişeyi ve müşfik tavrı bir dua olarak değerlendirmektedir.

"Berr" mutlak iyiliği, "Rahîm" ise merhamet edeni ifade eder. Allah'ın isimleri (esmâü'l-hüsnâ), insan için ulaşılması gereken ideal değerleri gösterir. Bu nedenle insan, en yakın çevresinden başlayarak iyilik yapmalı; ancak bunu bir çıkar beklentisiyle değil, tamamen şefkat ve merhamet temelli bir anlayışla gerçekleştirmelidir.

Bu evrensel ilkeler ortaya konduktan sonra, Kur'ân ve onu insanlığa ulaştıran Resûl'e yönelik vurguya geçilmektedir.

(Tur 76-29)

فَذَكِّرْ فَمَا اَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٌ

Feżekkir femâ ente bini'meti rabbike bikâhinin velâ mecnûn*(in)*

Artık zikret! Çünkü sen Rabbinin nimeti sayesinde ne kahinsin ne de mecnun.

"Kâhin", bir tür zan ve tahmine dayanarak gaybdan haber verdiğini iddia eden kişiye denir. Bu kişinin verdiği haber geçmişe dair olursa—örneğin kaybolan bir şeyi bulduğunu iddia ederse—bu tür kişilere farklı isimler verilmiş; geleceğe dair tahminlerde bulunursa ise "kâhin" olarak adlandırılmıştır.

Arap toplumunda çeşitli kâhin tipleri bulunmaktaydı. Bunlar arasında en yaygın olanı, cinlerle bağlantı kurduğunu, onlardan bilgi aldığını ve bu bilgileri insanlara aktardığını iddia eden kimselerdi.

Bu nedenle ayette "kâhin" ifadesinin ardından "mecnun" (cinlenmiş, cinlerin etkisi altına girmiş) nitelemesinin gelmesi, bu tür iddiaları reddetmeye yöneliktir. Yani Kur'ân, bu ithamların temelsiz olduğunu vurgulayarak, vahyin kaynağının bu tür batıl inançlarla ilişkilendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

(Tur 76-30)

اَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهٖ رَيْبَ الْمَنُونِ

Em ye**k**ûlûne şâ'irun neterabbe**s**u bihi raybe-lmenûn*(i)*

Yoksa O' bir şairdir, zamanı gelince belasını bulmasını gözlüyoruz.' mu diyorlar?

"Menûn" kelimesi, "men" kökünden türemiş olup zaman anlamı taşır. Bu bağlamda **"raybe'l-menûn" ifadesi,** "zamanın belaları" anlamına gelir.

Kur'ân'da **"rayb" kelimesi** tek başına **"şüphe"** anlamında kullanılırken, deyimsel bir ifade olan "raybe'l-menûn" ise "zamanın getireceği felaketler" anlamını kazanır. Bu nedenle ifade, "zamanı gelince belasını bulur" şeklinde anlaşılabilir.

Nüzul ortamında şairler, bir kişiyi ya aşırı derecede över ya da sert bir şekilde yererdi. Bu durum, doğal olarak düşmanlıkların artmasına yol açardı. Birini öven şair, karşı tarafın düşmanlığını kazanır; yerdiği kişi ise zaten hasım hâline gelirdi. "El-Emin" olarak bilinen Hz. Muhammed'in etkili hitabı da, bu bağlamda düşmanlarının artmasına neden olmuş; bu düşmanlıkların, onun için kötü bir sonla neticeleneceği beklentisi dile getirilmiştir.

Dikkat edilirse, toplumun en temel yapı taşı olan aile kurumu üzerinden herkesin kabul edebileceği ilkeler ortaya konulmasına rağmen, karşı taraf konuyu kişiselleştirerek bireyler üzerinden tartışmaya çekmektedir. Kur'ân ise, konuyu kişiselleştirmeden, hedef göstermeden ve ötekileştirici bir dil kullanmadan; kendi üslubunun gücüne dayanarak şöyle devam etmektedir:

(Tur 76-31)

قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ

Kul terabbe**s**û fe-innî me'akum mine-lmuterabbi**s**în*(e)*

De ki : "Gözleyin ! , Ben de sizinle beraber gözleyenim."

Bu ifade, "sen kâhinsin" iddiasına verilmiş bir cevaptır. **Kâhin, geleceği bildiğini iddia eden kişidir.** Oysa bu cümlede Resûl'ün geleceği bildiğine dair en küçük bir iddia bulunmamaktadır.

Aksine, "Gözleyin, ben de gözlüyorum. Bekleyin, ben de bekliyorum." şeklinde bir ifade ile, sürecin zaman içinde ortaya çıkacağına vurgu yapılmaktadır.

Şimdi ise "mecnun" yani cinlerle irtibat kurduğu, cinnet geçirdiği veya aklını yitirdiği yönündeki iddialara karşı verilecek cevap gündeme getirilmektedir.

(Tur 76-32)

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهَٰذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ

Em te/muruhum a*h*lâmuhum bihâżâ(c) em hum **k**avmun **t**âğûn*(e)*

Yoksa onların akılları bunu mu emrediyor? Yoksa onlar azgın bir kavim mi?

Burada geçen **"ahlâm" kelimesi**, akıllar anlamına gelir. "Yoksa akılları onlara bunu mu emrediyor?" şeklindeki soru, aslında içinde cevabı barındıran bir ifadedir. Zımnen verilen cevap şudur: "Hayır, onların akılları bunu emretmiyor."

Asıl mesele, onların "tuğyanı", yani azgınlık ve sınır tanımaz bir yaşam tarzıdır. Bu tür bir hayat anlayışı, doğruyu eğri, eğriyi doğru gösterecek bahaneler üretir ve insan bu bahanelerle kendi aklını ikna eder.

Dikkat edilirse, önce "kâhin" iddiasına cevap verilmiş, ardından "mecnun" (cinlenmiş) iddiası reddedilmiş; şimdi ise "şair" iddiasına karşılık verilmektedir.

(Tur 76-33)

اَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهٗ ۚ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ۚ

Em ye**k**ûlûne te**k**avvelehu bel lâ yu/minûn*(e)*

Yahut : " Onu kendisi uydurup söyledi mi diyorlar? " Hayır, onlar inanmaz.

"Onu kendisi uydurup söyledi mi diyorlar?" ifadesi, müşriklerin Kur'ân'a yönelik ithamını yansıtır. Çünkü şairler, sözlerini kendileri üretir ve kurgularlar. Ayetin sonunda "hayır, onlar akletmezler" değil de "hayır, onlar inanmazlar" denmesi dikkat çekicidir. Zira şiir daha çok duyguya hitap eden bir alan olduğu için, burada mesele akıldan ziyade imanla ilişkilendirilmiştir.

Bu tür iddialar, daha önce Hakka Suresi 41 ve 42'nci ayetlerde şöyle cevaplandırılmıştır:

"Bu, bir şair sözü değildir — ne kadar az inanıyorsunuz!" "Bir kâhin sözü de değildir — ne kadar az düşünüyorsunuz!"

Burada dikkat edilirse, "şair" iddiasına karşılık "inanma" vurgusu yapılırken; "kâhin" iddiasına karşılık "düşünme/tezekkür" vurgusu yapılmaktadır. Çünkü kâhinler, kehanetleriyle daha çok insanın aklına hitap ederek etki kurmaya çalışırlar.

Eğer bu sözler beşer ürünü olsaydı, zaman içinde çelişkiler ortaya çıkması beklenirdi. Farklı zamanlarda farklı ifadeler, unutmalar veya tutarsızlıklar görülürdü. Oysa aradan uzun zaman geçmesine rağmen metinde herhangi bir çelişki bulunmamaktadır.

Bu da gösterir ki Kur'ân, hem akla hem de duyguya hitap eden, tutarlı ve etkili bir hitap ortaya koymaktadır.

(Tur 76-34)

فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهٖٓ اِنْ كَانُوا صٰدِقِينَ ۗ

Felye/tû bi*ḥ*adîśin miślihi in kânû **s**âdi**k**în*(e)*

Öyleyse onun gibi bir hadis getirsinler, eğer sadıklarsa.

Kur'ân, kendisini hem "kavl" (söz) hem de "hadis" olarak nitelendirir. Buradaki zamir (hû), doğrudan Kur'ân'a işaret etmektedir. Bu nedenle Kur'ân, kendi hitabını bazı bağlamlarda "hadis" olarak da tanımlar.

"Hadis" kelimesi; kök itibariyle "meydana gelmek, yokken var olmak, yeni olmak, bir şeyi yeniden ortaya çıkarmak" gibi anlamlar taşır. Aynı kökten türeyen "haddese" fiili ise "haber vermek, anlatmak, rivayet etmek, konuşmak" anlamlarına gelir.

Kur'ân'ın "hadis" olarak nitelendirilmesi; onun, alışılmış düşünce kalıplarını aşan, dönüştürücü ve yenileyici bir söylem ortaya koymasıyla ilişkilidir. Aynı zamanda, zamanla üzeri örtülmüş kadim vahiy hakikatlerini yeniden ortaya çıkarması, onları adeta parlatıp gündeme getirmesi anlamını da içerir.

Bu nedenle Kur'ân, bağlama göre kendisini farklı sıfatlarla ifade eder:
Bazen "vahiy", bazen "kavl", bazen "kelâm", bazen de "hadis" olarak tanımlar. Bağlam değiştikçe kullanılan nitelendirme de değişir.

Ayetlerde geçen "Eğer doğru sözlü iseler, onun benzeri bir hadis getirsinler" meydan okuması ise, Kur'ân'ın eşsizliğine dikkat çeker. Bu iddianın delili olarak da yalnızca metinsel yapı değil, aynı zamanda "tabiat kitabı" olarak ifade edilen yaratılış düzeni ve onunla kurduğu uyum gösterilmektedir.

(Tur 76-35)

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ

Em ḫuli**k**û min ġayri şey-in em humu-lḫâli**k**ûn*(e)*

Yoksa onlar bir şey olmaksızın mı yaratıldılar? Veya onlar yaratıcı mı?

"Yoksa onlar hiçbir şey olmaksızın mı yaratıldılar?" ifadesi, insanın kendi varlığı üzerine düşünmesini isteyen bir sorudur. Yani ortada hiçbir sebep yokken, kendiliğinden mi var oldular? Bu, aklın kabul edemeyeceği bir ihtimaldir.

Devamında gelen "Yoksa onlar yaratıcı mıdır?" sorusu ise, insanın kendi kendini var etmesinin de mümkün olmadığını ortaya koyar. Bu iki soru birlikte, insanı zorunlu olarak bir yaratıcı gerçeğine götürür.

Bu bağlamda, Hz. Muhammed'in ortaya koyduğu sözlerin de kendiliğinden oluşmuş olması düşünülemez. Onu tanıyan, bilen ve hayatına şahit olan insanlar için, bu denli tutarlı ve etkili bir hitabın sıradan bir beşer ürünü olması makul değildir. Bu sözün arkasında mutlak kudret sahibi bir irade vardır. Tıpkı insanın yaratılışında olduğu gibi.

Kur'ân'dan sonra yaratılış konusunun gündeme getirilmesi, bu hitabın kaynağına dikkat çekmek içindir. Kur'ân, ne kendiliğinden ortaya çıkmış bir söz, ne de insan ürünü bir metindir; vahiy olarak belirli bir süreç içinde indirilmiştir. İnsan nasıl ki belli bir süreçte yaratılmış bir varlıksa, Kur'ân da tarihsel süreçte, insanın dili üzerinden iletilen ilahî bir hitaptır.

Sözün gücü, onu söyleyenin bilgi ve kudretine dayanır. Bu nedenle Kur'ân anlaşılırken ve yorumlanırken, onun âlemlerin Rabbi olan mutlak kudret sahibi bir varlığa ait olduğu göz ardı edilmemelidir. Yüzeysel ve dar tarihsel yaklaşımların ötesinde, bu bilinçle ele alınmalıdır.

(Tur 76-36)

اَمْ خَلَقُوا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ ۚ بَلْ لَا يُوقِنُوْنَ

Em ḫaleku-ssemâvâti vel-ard*(a)*[c] bel lâ yûkinûn*(e)*

Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Bilakis onlar yakîn değil.

"Yûkin" kelimesi; gerçeğe uygun, hiçbir şüpheyle sarsılamayacak derecede kesin bir inancı ifade eder. Bu pasajda yer alan dokuz soru, doğrudan cevap vermekten ziyade muhatabı düşünmeye sevk eden, kendi içinde cevabı barındıran varoluşsal sorulardır.

Bu sorular, insanın varlığını; göklerin ve yerin varlığıyla ilişkilendirerek ele alır. Böylece insanın hem kronolojik olarak bu varlıklardan sonra yaratıldığını hem de onlara bağlı, sınırlı ve aciz bir varlık olduğunu ortaya koyar. Ancak insan, çoğu zaman bu acziyetini dahi fark edemeyecek kadar derin bir kavrayıştan (yakîn) uzak kalabilmektedir.

Bir sonraki ayet ise, insanın sadece dış dünyayı (âfâkı) değil, kendi iç dünyasını (enfüsü) da yeterince tanımadığını; sahip oldukları üzerinden değil, sahip olamadıkları üzerinden bir sorgulama yaparak şu şekilde ifade etmektedir:

(Tur 76-37)

اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ اَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُوْنَ

Em ʿindehum ḫazâ-inu rabbike em humu-lmusaytirûn*(e)*

Yoksa Rabbinin hazineleri onların katında mı? Veya satır satır yazanlar onlar mı?

"Musaytir" kelimesi, kıraat âlimlerine göre hem "sin" hem de "sad" harfiyle okunmuştur. Ancak bu okuma farklılıkları anlamda bir değişiklik oluşturmaz. Bu nedenle kıraat farklılıklarını abartarak büyük bir sorun hâline getirmek doğru değildir; sonuç itibarıyla ulaşılan anlam aynıdır.

Kelimenin kökü "satır" ile ilişkilendirilir. "Satır", belirli bir düzen içinde yazmak, sınır çizmek ve belirlenmiş bir çerçeveye bağlı kalmak gibi anlamlar taşır. Bu bağlamda "musaytir", kontrol eden, düzen koyan ve sınır belirleyen anlamına gelir.

Burada, gökleri ve yeri yaratanın koyduğu kuralların esas olduğu vurgulanmakta; indirilen vahiy ile tabiat kitabı, yani yaratılmış âlemin aynı kaynaktan geldiğine dikkat çekilmektedir.

Tûr Sûresi de, ismiyle uyumlu bir şekilde, bu tür temel meseleleri derinlemesine ele alarak konuyu temelden irdelemeye devam etmektedir.

(Tur 76-38)

اَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِۚ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍۖ

Em lehum sullemun yestemi'ûne fîh*(i)*(s) felye/ti mustemi'uhum bisul**t**ânin mubîn*(in)*

Yoksa onların orada dinleyecekleri merdivenleri mi var? Öyleyse onları dinleyenler açık delil getirsinler.

"Sullem" kelimesi, bildiğimiz anlamda merdiven demektir; yani yukarı çıkmak için kullanılan basamaklı bir araçtır. "Me'âric" ise bundan daha geniş bir anlam taşır; her türlü yükselme aracını kapsar. Merdiven, asansör, kaldıraç gibi tüm yükselme vasıtaları "me'âric" kapsamına girerken, "sullem" daha özel olarak maddi, basamaklı merdiveni ifade eder.

Ayet, müşriklerin inanç ve algılarındaki tutarsızlığı ortaya koymaktadır. Şöyle ki: Onlar, yaratıcıyı gökte ve kendilerinden uzak bir yerde tasavvur etmekte; ardından da bu yaratıcıyla iletişim kurabildiklerini, yıldızlar veya başka yollar aracılığıyla ondan haber aldıklarını iddia etmektedirler.

Bu yaklaşım, şirk temelli bir düşünce biçiminin sonucudur. Hiyerarşik ve sınıfsal bir tasavvurun oluşturduğu bu anlayış, gücü ve otoriteyi sürekli "yukarıda", göklerde arama eğilimindedir. Oysa aynı anlayış, insanın en yakınında, hatta kendi varlığında tecelli eden hakikati göremez.

Kur'ân-ı Kerîm'de "şirk" anlayışına somut bir örnek var mıdır? Evet, vardır: Firavun örneği.

Muminun Suresi 36 : " Ey Haman! Bana yüksek bir kule yap. Belki göklerin yollarına erişirim de Musa'nın ilahlını görürüm."

İşte bu, zihinsel bir kaymanın ürünüdür. Ayette bu yanlış düşünce, soru yoluyla ortaya konulup yine soru ile cevaplandırılmıştır.

Oysa Allah'a maddi bir merdivenle ulaşmak mümkün değildir. Çünkü O, insana şah damarından daha yakındır.

(Tur 76-39)

اَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُوْنَۙ

Em lehu-lbenâtu ve lekumu-lbenûn*(e)*

Yoksa kızlar O'nun ve oğlanlar sizin mi?

Bu da zihinsel bir sapmanın başka bir tezahürüdür. Erkekleri üstün görüp fiziksel güce değer atfetmek, aynı anlayışın bir yansımasıdır. Nitekim müşrikler, kız çocuk sahibi olmak istemiyor; kız babası olmayı zayıflık ve aşağılık olarak değerlendiriyorlardı. Ne yazık ki bu anlayışın izleri günümüzde de tamamen ortadan kalkmış değildir. Çünkü bu zihniyet, yani değeri cinsiyet üzerinden belirleme eğilimi hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Cinsiyet üzerinden üstünlük, statü veya değer atfetmek; insanı özünden uzaklaştıran bir bakış açısıdır.

Öte yandan, yalnızca erkek üstünlüğünü savunmak değil; buna karşılık olarak kadın üstünlüğünü savunan yaklaşımlar da aynı hatalı zeminde yer alır. Çünkü mesele üstünlük değil, insanın şahsiyeti ve ahlakıdır.

Doğru değerlendirme, cinsiyet üzerinden değil; karakter, erdem ve kişilik üzerinden yapılmalıdır.

(Tur 76-40)

اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ اَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُّثْقَلُوْنَۙ

Em tes-eluhum ecran fehum min maġramin muś**k**alûn*(e)*

Yoksa sen onlardan bir ücret istedin de, bu yüzden ağır bir borç altına mı girdiler?

Görüyor musunuz? Soruların tamamı, içinde cevabı barındıran ve farklı yönlere işaret eden sorulardır. Liderlik hırsı, mal ve mülk arzusu, itibar beklentisi gibi unsurlar, insanın başkalarına güven duymasını zorlaştırır. Hatta çoğu zaman, bir insanın herhangi bir menfaat olmaksızın iyilik yapamayacağı düşüncesi yaygınlaşır.

Maddi ve manevi çıkar beklentisi, ortaya konulan ilkeleri başkalarına fayda sağlamak yerine kişisel kazanca dönüştürür. Bu durum hem anlatılan değerlere hem de o değerleri anlatan kişiye zarar verir. Böyle bir anlayış, değerleri savunanları adeta "satılık kalemlere" dönüştürür; kimi ideolojisi, kimi partisi, kimi de çıkarı uğruna kendini araçsallaştırır.

Oysa resuller ve onların izinden gidenler, hiç kimseye diyet borcu taşımamalıdır. Başkalarının kayırmasıyla bir yere gelenler, çoğu zaman ilkelerinden taviz vermek zorunda kalırlar. Bu durumun istisnası yoktur.

(Tur 76-41)

اَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ

Em ‘indehumu-lġaybu fehum yektubûn*(e)*

Yoksa gayb, onların katında da onlar mı yazıyorlar?

Gayb hakkında ileri geri konuşan ve bu yönüyle eleştirilen bu kimseler, aslında yüksek insani değerlere ulaşma iddiasındadır. Bu durum, 38'inci ayette geçen "merdiven" metaforu üzerinden ifade edilmiştir. Ancak ne bu iddiaları destekleyecek bir çaba içindedirler ne de yaşam tarzları bu değerleri taşıyacak bir seviyededir.

Bu kişiler bir yandan ahirete inanmadıklarını ortaya koyarken, diğer yandan o alana dair bilgi sahibi olduklarını iddia ederler. Bu da açık bir çelişkidir.

40'ıncı ayette de vurgulandığı üzere, gayb alanını kullanarak çıkar elde etme çabası söz konusudur. Bu yaklaşım, hakikati aramak yerine onu araçsallaştırarak menfaat devşirme eğilimini ortaya koymaktadır.

(Tur 76-42)

اَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ

Em yurîdûne keydâ*(en)*(s) felleżîne keferû humu-lmekîdûn*(e)*

Yoksa bir plan mı irade ediyorlar ? Lakin tuzağa düşecek olanlar nankörlerdir.

Allah'ın koyduğu yasalar açıktır ve değişmez. Değerleri savunuyor gibi görünerek onları çıkar uğruna araçsallaştırmak, sonunda o değerlerden mahrum kalmakla sonuçlanır.

Bu, değişmez bir ilkedir. Nitekim "eden bulur" sözü de bu hakikatin özlü bir ifadesidir.

(Tur 76-43)

اَمْ لَهُمْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ

Em lehum ilâhun ġayru(A)llâh*(i)*[c] sub*h*âna(A)llâhi ʿammâ yuşrikûn*(e)*

Yoksa onların Allah'tan başka ilâhları mı var? Allah, onların şirk koştukları şeylerden süphandır.

Sûrede sorulan tüm sorular, nihayetinde bu temel soruya bağlanmaktadır. Tûr Sûresi, yönelttiği sorularla muhatabını doğrudan değil, dolaylı bir üslupla düşünmeye sevk ederek uyarmaktadır.

Tevhidi vurgulayan 43'üncü ayet, 35'inci ayetten itibaren sorulan tüm soruları; parçacı ve sınıfsalcı şirk anlayışına bağlayarak anlamlandırır.

Şöyle ki:

35'inci ayette konu yaratılış ile başlatılmış, mesele temelden ele alınmıştır. "Yoksa onlar hiçbir şey olmaksızın mı yaratıldılar?" sorusu ile, tüm insanların aynı kökenden geldiğine işaret edilerek sınıfsal ve ırksal üstünlük iddiaları reddedilmiştir. Bu bağlamda, kimsenin kimseye soy, renk veya köken üzerinden üstünlük taslamasının mümkün olmadığı vurgulanmaktadır.

36'ncı ayette "Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı?" sorusuyla, insanın acizliği ve kendisinden çok daha büyük bir düzenin parçası olduğu hatırlatılmıştır. Böylece insanın, varlığını sürdürmek için bağlı olduğu sistemlere dikkat çekilmiştir.

37'nci ayette ise "Yoksa Rabbinin hazineleri onların katında mı?" sorusu ile, değerlerin sahibi olmak yerine onları sahiplenme ve kontrol etme iddiasının doğurduğu yanlış bakış açısı ele alınmış; bu anlayışın örnekleri 42'nci ayete kadar farklı yönleriyle ortaya konulmuştur.

(Tur 76-44)

وَاِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَّاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ

Ve-in yerav kisfen mine-ssemâ-i sâ**kit**an ye**k**ûlû se*h*âbun merkûm*(un)*

Ve eğer gökten bir parça düştüğünü görseler: "Üst üste yığılmış bulutlardır." derler.

İnsanlar, bizzat şahit olup yaşadıkları en açık ve gerçek hakikatleri bile, menfaatleri uğruna inkâr edebilir veya farklı yönlere çekebilirler. Dünyevileşmiş, çıkar odaklı bir zihniyet; kendi düzenini kurmak adına, ilahî ve insanlığın ortak fıtrî değerlerini yüceltme iddiasıyla aslında onları hayattan uzaklaştırabilir.

Bu değerlerden kopan insan, o hakikatlerin en küçük bir yansımasıyla karşılaştığında bile, onu değersizleştirir ve etkisiz hâle getirmeye çalışır. Tıpkı yağmur getirmeyen, boş ve faydasız bulutlara benzetmesi gibi…

(Tur 76-45)

فَذَرْهُمْ حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ

Feżerhum *ḥ*attâ yulâ**k**û yevmehumu-lleżî fîhi yu**s**'a**k**ûn*(e)*

Artık onları, bilinçlerini yitirdikleri güne kavuşuncaya kadar bırak !

Buradan da anlaşılmaktadır ki, ölüm ile hakikatin idrak edilmesi arasında herhangi bir zamansal gecikme söz konusu değildir.

Tüm delillere rağmen ahirete inanmayan kimse için yapılacak şey, bekleyip gerçeğin ortaya çıkışını görmektir.

(Tur 76-46)

يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ

Yevme lâ yuġnî 'anhum keyduhum şey-en velâ hum yun**s**arûn*(e)*

O gün onlara planları herhangi bir şeyle fayda vermez. Ve onlara yardım edilmez.

İş işten geçmeden, sunulan ilahî yardım ve yönlendirmelere uyulmalıdır. İnsanın, yaşadığı hayatın bir gün mutlaka hesabını vereceği bilinci, her zaman diri tutulmalıdır.

(Tur 76-47)

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذٰلِكَ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

Ve-inne lilleżîne **z**alemû 'ażâben dûne żâlike velâkinne ekśerahum lâ ya'lemûn*(e)*

Ve muhakkak ki zalimler için, bunun altında bir azap daha vardır ve lakin onların çoğu bilmezler.

Ahiretteki cehennem azabının ötesinde, daha yakın ve daha aşağı bir azap da söz konusudur. Bu azap, insanın dünya hayatında yaşadığı sonuçlardır.

Allah'ın emir ve yasakları, insanın hem dünya hem de ahiret mutluluğu için belirlenmiş ilkelerdir. Hiçbir zulüm ve zalim yoktur ki cezası yalnızca ahirete kalsın; mutlaka dünyada da bir karşılığı, bir mahrumiyeti ortaya çıkar.

Bu mahrumiyetlere örnek olarak şunu verebiliriz: Haksızlık yaparak insanlara zulmeden kişilerde zamanla insani duyguların körelmesi. Merhamet, vicdan ve empati gibi değerler yavaş yavaş yok olur.

Ancak bu süreç o kadar sinsi ilerler ki, çoğu zaman insan bu kaybın farkına varamaz; hastalığın onu ne ölçüde ele geçirdiği ancak iş işten geçtikten sonra, yani hayatın sonuna gelindiğinde anlaşılır.

(Tur 76-48)

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ

Vasbir li*h*ukmi rabbike fe-inneke bi-a'yuninâ(s) ve sebbi*h* bi*h*amdi rabbike *h*îne tekûm*(u)*

Ve Rabbinin hükmüne sabret! Çünkü muhakkak ki sen gözümüzün önündesin. Ve her kalktığın zaman Rabbini hamd ile tesbih et!

Rabbin hükümleri, nefsani eğilimler, çevresel etkiler ve kısa vadeli kişisel menfaatler nedeniyle ilk bakışta insana zor veya ters görünebilir. Bu engeller sadece bireyin iç dünyasından kaynaklanmaz; aynı zamanda çevre de bu değerleri yaşamada ve yaşatmada ciddi zorluklar çıkarabilir.

Allah'ın insanlık için ortaya koyduğu ortak ve evrensel doğrulara karşı, hem içgüdülerden hem de dış baskılardan gelen dirençlere karşı gösterilmesi gereken tutum sabırdır.

Sabır; pasif bir bekleyiş değil, aksine kişinin kendini kontrol altında tutması, direnmesi ve mücadele etmesidir. Özellikle zorluk anlarında iradeyi koruyabilmektir.

Bu ayette görüldüğü üzere, "tesbih" emri belirli zamanlarla sınırlandırılmışsa, bu durum namaz ibadetine işaret etmektedir.

(Tur 76-49)

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ

Vemine-lleyli fesebbi*h*hu ve-idbâra-nnucûm*(i)*

Ve gecenin az bir bölümünde artık O'nu tespih et ve yıldızların koybolmasında da.

Buradaki "idbâr" kelimesi; lügat anlamı itibariyle geriye gitmek, geri dönmek, işlerin tersine dönmesi veya bir şeyin görünmez hâle gelmesi gibi anlamlar taşır. Astronomik bağlamda ise, bir gök cisminin diğerlerine göre ters yönde hareket ediyormuş gibi görünmesini ifade eder.

"İdbâr", bu anlamıyla yıldızların veya gök cisimlerinin yok olması değil; dünyanın dönüşü nedeniyle gözden kaybolmasıdır. Halk arasında bu durum "batmak" şeklinde ifade edilse de, gerçekte batan bir şey yoktur. Dünya döndükçe bazı yıldızlar ufkun arkasında kalır, bazıları ise güneş ışığı nedeniyle görünmez hâle gelir. Meallerde "batmak" ifadesinin kullanılmasının sebebi de bu yaygın kullanım alışkanlığıdır.

Hz. Ali, İbn Abbas ve Enes b. Malik'e göre, **"gece tesbih etmek" ifadesi akşam ve yatsı namazına; "yıldızların kaybolması" ise sabah namazına işaret etmektedir.**

Bu pasaj dikkatle incelendiğinde, önce bireysel olarak gece yapılan ibadete vurgu yapıldığı görülür. Devamında ise, bir sonraki sûre olan Saffât Sûresi'nde, ibadetin cemaatle ve saf hâlinde yapılmasına yönelik bir yönlendirme ortaya konulmaktadır.

77-MÜLK SURESİ

OKU, ÖĞREN YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

MÜLK SURESİ

İniş Sırası :77	Tertip Sırası :67	Ayet Sayısı :30	İndiği Yer : Mekke

Mülk suresi adını ilk ayetinden almaktadır. 28 nci ayetin Resulullaha karşı bir suikast girişimine ima ettiği için bu sureye boykot dönemi , hicret öncesi bir zamana yerleşmiştir. Zaten Neml suresi 48-50 de de Hz. Salih üzerinden peygambere yapılacak suikast planına işaret edilmiştir. Neml suresi boykot döneminde indiğine göre bu surede onun arkasından inmiştir. Gaşiye suresinin sonu ile Mülk suresinin başı arasında bir mana bütünlüğü göze çarpmaktadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm*(i)*

Rahman, Rahim olan Allah'ın ismiyle

(Mülk 77-1)

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Tebârake-lleżî biyedihi-lmulku ve huve 'alâ kulli şey-in **k**adîr*(un)*

O ki, mülk elinde olan berekettir ve O, her şeyin üzerinde kadirdir.

Bu sûre; "Tebâreke"nin yanı sıra "bereketin kaynağı", "mânia" (engelleyici), "münciye" (kurtarıcı), "vâkiye" (koruyucu) ve "menna" (defedici) gibi isimlerle de anılmıştır.

Taberî'nin naklettiğine göre, İbn Mes'ûd bu sûrenin Hz. Peygamber döneminde "mânia" (engel olan) ismiyle de anıldığını ifade etmiştir. Bu durum, sûre isimlerinin tamamen ilahî olmayıp, zaman zaman insanlar tarafından verilen isimler de olabileceğine işaret etmektedir.

Sûre Mekke'de bir bütün hâlinde indirilmiştir. "Tebâreke" kelimesi, "bereket" kökünden gelir ve hayrın, iyiliğin bolluğunu ifade eder. Bu, bir yerde su birikmesiyle canlıların oraya yönelmesi gibi, bereketin çekici ve çoğaltıcı etkisine işaret eden bir anlamdır.

"Mülk" kelimesi ise Arapça "milk" mastarından türemiştir ve üzerinde tasarruf edilen alanın genişliğini ifade eder. Bu kelime, yalnızca maddi zenginliği değil; daha çok egemenlik, hâkimiyet ve yönetim gücünü ifade eder. "Devlet" kavramı ise mülkün el değiştirmesiyle oluşan siyasi yapıyı anlatır. Dolayısıyla "el-Mülk", hem sahipliği hem de yönetim otoritesini kapsayan bir anlam taşır.

"Kadir" sıfatı Allah için kullanıldığında; her şeye gücü yeten, dilediğini gerçekleştiren anlamına geldiği gibi, aynı zamanda her varlığa bir ölçü, bir değer (kadr) belirleyen anlamını da içerir.

Bu çerçevede "el-Kadir", her şeyi hikmetine uygun şekilde, ne eksik ne fazla, tam olması gerektiği gibi yaratmaya gücü yeten demektir. Yani hem mutlak kudreti hem de ölçü ve dengeyi ifade eder. Allah, yarattığı her varlığa bir "kadr" vererek, onların içine bir bereket potansiyeli yerleştirmiştir.

Mülkün kadrini bilen, ondaki bereketi fark eder. Bu bereket ise mülkün doğru ve güzel amellerle değerlendirilmesiyle ortaya çıkar. Nitekim bu husus, sûrenin ikinci ayetinde daha açık bir şekilde ifade edilmektedir.

(Mülk 77-2)

اَلَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًاۜ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُۙ

Elleżî ħale**k**a-lmevte vel*h*ayâte liyebluvekum eyyukum a*h*senu 'amelâ*(en)*[s] ve huve-l'azîzu-lġafûr*(u)*

Sizin hanginizin en güzel ameli yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. Ve O; Aziz'dir, Gafur'dur.

"En güzel amel" olarak çevirdiğimiz **"ahsenu amelâ"** ifadesi, bu ameli yapanlar ile yapmayanların durum ve akıbetleri üzerinden, 12'nci ayete kadar örneklendirilerek açıklanacaktır. Bu ifade, sûrenin adeta özeti niteliğinde bir giriş cümlesidir. Tüm anlatım bu referans üzerinden ilerler:

En güzel ameli yapanlar ne kazandı?
Bu ameli yapmayanlar veya kötü amellere yönelenler ne kaybetti?

Ayetlerde "ölümü ve hayatı yaratan O'dur" denilirken, önce ölümün sonra hayatın zikredilmesi dikkat çekicidir. Bunun hikmeti şudur: Bir şeye "ölü" denilebilmesi için onun daha önce hayat sahibi olması gerekir. Örneğin bir taş için "ölü" denmez; o zaten "cansız"dır.

Ayetin bağlamında dünya hayatı bir imtihan alanı olarak sunulmakta; ölüm ise bu sürecin sonlanıp ebedî hayatın, yani ahiret hayatının başlamasını ifade etmektedir. Bu anlamda burada geçen "hayat", asıl ve kalıcı olan ahiret hayatına işaret etmektedir.

"Hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için" ifadesinde geçen **"yebluvekum"** kelimesi de dikkat çekicidir. Bu kelime "bela" ile aynı kökten gelir ve sözlükte; yıpratmak, denemek, olgunlaştırmak gibi anlamlar taşır. Nitekim bir şeyin eskimesi, kullanıldıkça yıpranması da bu kökle ifade edilir.

Bu bağlamda imtihan; insanı zorlayan, yıpratan ama aynı zamanda olgunlaştıran bir süreçtir. Tıpkı bir taşın yontularak sanat eserine dönüşmesi gibi, insan da imtihanlar yoluyla fazlalıklarından arınır.

İmtihanın amacı, Allah'ın kimin ne yapacağını öğrenmesi değildir. Eğer amaç bu olsaydı, ayetin sonunda Allah'ın **"Alîm"** (her şeyi bilen) ve **"Habîr"** (her şeyden haberdar olan) isimleri zikredilirdi. Oysa ayet **"Azîz"** (mutlak güç sahibi) ve **"Gafûr"** (çok bağışlayan) isimleriyle sonlanmaktadır.

Bu da imtihanın amacını açıkça ortaya koyar: İnsan, zorlu süreçler içinde güçlenmeli (izzet kazanmalı) ve hatalarından arınarak bağışlanmaya yönelmelidir. Yani imtihan, insanın gelişmesi, olgunlaşması ve daha üst bir seviyeye ulaşması içindir.

Bu yıpratıcı süreçler, insanın fazlalıklarını törpüler; kibir, ego, cimrilik ve ahlaki zaaflarını azaltır. İnsan kendi çabasıyla bu eksikleri giderdikçe olgunlaşır ve daha yüksek bir bilinç düzeyine ulaşır.

Sonuç olarak insan, sürekli kendini aşma çabası içinde olmalı; daha iyi, daha erdemli bir varlık olma yolunda ilerlemelidir. Mülkün sahibi olan Kadir, bu gelişim potansiyelini insana da vermiştir. İmtihanın hedefi de tam olarak budur. Bu kusursuz amaç, aynı zamanda imtihan alanı olan dünyaya da yansımaktadır. Bu yansımanın nasıl olduğunu ise sûrenin 3'üncü ayetinde göreceğiz.

(Mülk 77-3)

اَلَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًاۜ مَا تَرٰى فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍۜ فَارْجِعِ الْبَصَرَۙ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُورٍ

Elleżî ħaleka seb'a semâvâtin ṭibâkâ*(n)*[s] mâ terâ fî ħalki-rraḥmâni min tefâvut*(in)*[s] ferci'i-lbaṣara hel terâ min fuṭûr*(in)*

Gökleri yedi tabaka olarak yaratan O'dur. Rahman'ın yaratmasında bir uyumsuzluk göremezsin. Artık bakışını çevir, yarıklar görüyor musun?

Kur'ân'da "yedi gök" ifadesi birçok yerde geçmektedir. Burada kullanılan **"tibâk"** kelimesi; katman katman, birbiriyle uyumlu ve düzen içinde olan yapıları ifade eder. Yani sadece çokluk değil, aynı zamanda aralarında ahenk ve sistematik bir bütünlük olduğunu anlatır.

Ayetlerde "bakışını çevir, tekrar bak" şeklinde bir ifade yer aldığına göre, burada söz konusu edilen alanın gözlemlenebilir bir alan olması gerekir. Bu noktada, "yedi gök" ifadesinin atmosferin katmanları olarak anlaşılması mümkündür. Çünkü atmosfer; hem katmanlı bir yapıya sahiptir hem de bu katmanlar birbirleriyle uyum içindedir ve dünyayı koruyucu bir işlev görür.

Eğer "en yakın gök" tüm uzay olarak yorumlanır ve diğer katmanlar tamamen bilinmeyen alanlar olarak düşünülürse, "bak ve gözlemle" emriyle bir uyumsuzluk ortaya çıkar. Zira ayette insandan, gözlemleyebileceği bir alan üzerinde düşünmesi istenmektedir.

Nitekim şu ayet bu durumu destekler niteliktedir:

"Böylece onları iki günde yedi gök olarak düzenledi ve her göğe kendi işini vahyetti. Dünya semasını kandillerle süsledik ve koruma altına aldık..." (Fussilet 12)

Burada geçen "kandiller" ifadesi gök cisimlerini, "koruma" ise atmosferin dünyayı dış etkenlerden muhafaza eden yapısını çağrıştırmaktadır.

Ayrıca ayette "bakmak" anlamında **"nazar"** değil, **"basar"** kavramının kullanılması da dikkat çekicidir. Bu, hakikate ulaşmanın sadece yüzeysel bir gözlemle değil, derin bir kavrayış ve düşünme ile mümkün olduğunu gösterir.

Günümüzde bilimsel gözlemler de benzer bir yöntem izler. Doğrudan gözlemlenemeyen birçok olgu, dolaylı veriler üzerinden anlaşılır. Örneğin bir kara delik doğrudan görülemez; ancak ışığın kırılması ve dalgalanması gibi etkiler incelenerek onun varlığı tespit edilir. Yani insan, "nazar" ile başladığı gözlemi, "basar" ile derinleştirerek anlamlandırır.

(Mülk 77-4)

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ

Śumme-rci'i-lbaṣara kerrateyni yenḳalib ileyke-lbaṣaru ḫâsi-en ve huve ḥasîr*(un)*

Sonra iki defa daha bakışını çevir! Bakışın çaresiz ve bitkin olarak sana döner.

Bu bağlamda söz konusu olan bakış, hayranlıkla bakan bir göz değil; kusur, çatlak ve eksik arayan art niyetli bir bakıştır.

Ayetlerde geçen **"kerrateyn"** kelimesi, bir bakışın ardından gelen ikinci bakışı ifade eder; ancak burada asıl maksat tekrarın çokluğunu, yani defalarca bakmayı anlatmaktır.

"Hâsi'en" kelimesi; aşağılanmış, zelil olmuş, aradığı kusuru bulamamanın verdiği çaresizlik içinde kalan anlamına gelir. **"Hasîr"** ise; bitkin düşmüş, yorulmuş ve gücü tükenmiş demektir.

Bu ifadeler, kusur aramak için yapılan bu bakışın sonucunu tasvir eder: İnsan ne kadar tekrar tekrar bakarsa baksın, aradığı eksikliği bulamaz; aksine kendi çaresizliğini fark ederek geri döner. Dolayısıyla burada teşvik edilen bakış, hayranlıkla öğrenmeye ve örnek almaya yönelik bir bakış değil; aksine kusur bulup buradan hareketle gayb hakkında spekülasyon üretmek ve menfaat elde etmek isteyen zihniyete karşı bir eleştiridir.

Bu tür gaybı istismar ederek insanları yanıltmaya çalışanlara yönelik uyarı ise, bir sonraki ayette somut bir örnek üzerinden daha da netleştirilecektir.

(Mülk 77-5)

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ

Ve leḳad zeyyennâ-ssemâe-ddunyâ bimeṣâbîḥa ve ce'alnâhâ rucûmen lişşeyâṭîn*(i)* [s] ve a'tednâ lehum 'aẕâbe-sse'îr*(i)*

Ve and olsun ki, dünyanın semasını kandillerle süsledik. Ve onları, şeytanlar için taşlar kıldık. Ve onlar için çıldırtan bir azap hazırladık.

Ayetlerde semanın **"yanan kandillerle süslenmesi"**nden bahsedilmektedir. Bu ifade, katman katman olan atmosfer ile birlikte düşünülmelidir. Bu bağlamda **"mesâbîh"** kelimesi; atmosfere girdiklerinde bir çıra gibi yanarak görülen gök taşlarını (meteorları) çağrıştırmaktadır. Nitekim ayetin devamında, bunların "şeytanlara atılan taşlar" olarak ifade edilmesi, bu doğal olayın mecazî bir anlatımla açıklanmasıdır.

Buradaki "şeytan" kavramı ise, hakikatten uzaklaştıran her türlü kötü duygu ve düşünceyi ifade eder. "İblis" özel bir isimken, "şeytan" daha çok bir sıfat olarak kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, bizim gözlemleyebildiğimiz en yakın semadaki gök olayları—meteorlar ve benzeri oluşumlar—aslında doğal ve zararsız birer görsel olaydır. Ancak bu tür olayları yanlış yorumlayanlar, onları fantastik ve metafizik açıklamalarla süsleyerek bilinmezlik alanları oluşturmakta ve bu yolla insanları etkilemeye çalışmaktadır.

Zan ve tahminler üzerinden çıkar elde eden astrologlar bu duruma tipik bir örnektir. Bilim ilerledikçe ve Allah'ın koyduğu yasalar, yani sebep-sonuç ilişkileri daha iyi anlaşıldıkça; falcılık, büyücülük ve benzeri yaklaşımlara olan ilginin azalması beklenir. Ancak ne yazık ki bu her zaman gerçekleşmemektedir. Bu da, toplumların Kur'ân'ın hedeflediği bilinç düzeyine henüz tam anlamıyla ulaşamadığını göstermektedir.

Dün olduğu gibi bugün de, Allah'ın sünnetindeki değişmezliğe rağmen gayb hakkında spekülasyon yapanlara itibar edilebilmektedir. Oysa bu ayet, meteor gibi doğal olayları metafizik bir çarpıtmayla sunan ve buradan çıkar sağlamaya çalışan zihniyetlere karşı ciddi bir uyarı içermektedir.

(Mülk 77-6)

وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

Velilleżîne keferû birabbihim ‘ażâbu cehennem*(e)*(s) vebi/se-lma**s**îr*(u)*

Ve Rabblerini örtenler için cehennem azabı vardır. Ve ne kötü varış yeri!

5'inci ayette ifade edilen şekilde davrananlar, aslında Rablerini örtmüş olurlar. Çünkü Allah'ın dışında bazı varlıklara güç atfeder, o varlıklardan yardım ister ve onlardan korkarlar. Bu da ilahî otoriteyi başkalarına paylaştırmak anlamına gelir.

Öte yandan, yaratılmış olan bu sınav alanını sahipsiz görerek her şeyi tesadüflere bağlamak da farklı bir sapmadır. Bu yaklaşım da, yaratıcıyı devre dışı bırakan bir düşünce biçimidir.

Ayrıca, semanın katmanlarında birtakım aracılar bulunduğuna ve onların ceza veya rızık verme gücüne sahip olduğuna inanmak da, Rabbin otoritesini perdelemek anlamına gelir. Bu tür inançlar, ilahî kudreti başkalarına isnat ederek hakikati örtmenin bir başka şeklidir.

(Mülk 77-7)

إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ

İżâ ul**k**û fîhâ semi'û lehâ şehî**k**an ve hiye tefûr*(u)*

Oraya atıldıkları zaman onun kaynayan korkunç sesini işittiler.

İnsanların inançlarını suistimal ederek bundan şöhret ve maddi çıkar elde etmek, Kur'ân'ın güçlü uyarılarla karşı çıktığı bir durumdur. Bu tür istismarların önüne geçmek amacıyla, konu yüksek bir üslupla ve dikkat çekici ifadelerle ele alınmıştır.

İnsanları gaybî konular üzerinden aldatmak, onların inançlarını sömürmek ve bunu bir kazanç kapısına dönüştürmek açıkça reddedilmektedir. Bu nedenle, caydırıcılığı artırmak için ayetlerde cehennem sahnelerine yer verilmiş; böylece bu tür istismarların sonuçlarına dikkat çekilmiştir.

(Mülk 77-8)

تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ۖ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ

Tekâdu temeyyezu mine-lġay**z***(i)*(s) kullemâ ul**k**iye fîhâ fevcun se-elehum ĥazenetuhâ elem ye/tikum neẕîr*(un)*

Nerede ise kabarmasından parçalanacak gibi olur. Oraya her bir grup atılışında onun görevlileri onlara: " Size uyarıcı gelmedi mi?" diye sordular.

Burada geçen **"gays"** kelimesi doğrudan "öfke" anlamına gelmez; öfke anlamı daha çok mecaz (istiare) yoluyla verilmiştir. Kelimenin asıl anlamı; kabarma, taşma ve yer altından bir anda fışkıran suyu ifade eder. Türkçedeki "gayzer" (geyser) kelimesi de buradan gelir. Yani burada anlatılan, içten içe kabaran ve patlayarak ortaya çıkan bir durumdur. Bu kabarma sayesinde o şiddetli sesin duyulduğu tasvir edilmektedir.

"Ferc" kelimesi ise grup grup, bölük bölük anlamına gelir. Yani insanlar cehenneme bir anda değil; peyderpey, alay alay sevk edilmektedir. Bu durum, herkesin kendi yaptıklarıyla ve etkilediği çevreyle yüzleşeceğine işaret eder. Cezalar da işlenen fiillere göre sınıflandırılmıştır.

Dikkat çekici bir nokta da şudur: Cehennem görevlileri onlara "Size peygamber gelmedi mi?" veya "Size kitap gelmedi mi?" diye değil; **"Size bir uyarıcı (nezir) gelmedi mi?"** diye sorarlar.

"Nezir", uyarıcı demektir. Uyarı ise, bir şeyin sonunda doğacak tehlikeyi haber vererek insanı sakındırma anlamına gelir. Ayette özellikle "nebi" veya "resul" yerine "nezir" kelimesinin seçilmesi anlamlıdır. Çünkü resuller her insana doğrudan ulaşamayabilir. Ancak uyarı, farklı yollarla her dönemde insanlara ulaşmaya devam eder.

Bu bağlamda sadece vahiy değil; doğadaki (kevni) ayetler de birer uyarıcıdır. Yani hem sözlü (kavlî) ayetler hem de kâinattaki işaretler (kevni ayetler) insan için birer "nezir" görevi görür.

Cehennem görevlilerinin "Size bir uyarıcı gelmedi mi?" diye sormalarının amacı da şudur: Onların bu sonuca haksız yere sürüklenmediklerini, aksine kendi tercihleriyle bu akıbeti hak ettiklerini itiraf ettirmek. Yani kimse zorla oraya atılmamış; insanlar kendi yaptıkları ve yapmadıklarıyla bu sonuca ulaşmışlardır.

İmtihanın amacı insanı geliştirmek, olgunlaştırmak ve daha üst bir seviyeye taşımaktı. Ancak bu kişiler kendilerini geliştirememiş, potansiyellerini gerçekleştirememiştir.

Sonuç olarak: İnsan olmak kolaydır; asıl mesele insan kalabilmek ve nihayetinde yaşadığı çevreyi bir "cennet"e dönüştürebilmektir.

(Mülk 77-9)

قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ

Kâlû belâ **k**ad câenâ neżîrun fekeżżebnâ ve **k**ulnâ mâ nezzela(A)llâhu min şey-in in entum illâ fî **d**alâlin kebîr*(in)*

Onlar dediler ki : " Evet, bize uyarıcı gelmişti. Fakat biz onu yalanladık. Ve 'Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir dalâet içindesiniz. 'dedik."

Bu ayetler, "Kur'ân'da deizm var mı?" veya "ateizm var mı?" gibi sorulara da cevap niteliğindedir.

Dikkat edilirse burada bahsedilen kişiler Allah'ın varlığını inkâr etmiyor. Yani reddedilen şey doğrudan Allah'ın varlığı değildir. Bu yaklaşım daha çok deist bir bakış açısını yansıtır. Kur'ân'da hem ateist hem de deist yaklaşımlar ele alınmıştır.

Ateist yaklaşımın bir örneği Yasin Suresi 78. ayette şu şekilde ifade edilir:

"Kendi yaratılışını unutarak bize örnek verdi ve 'Çürümüş kemikleri kim diriltecek?' dedi."

Burada "kim diriltecek?" sorusu, aslında bir yaratıcıyı inkâr eden bir söylemi ifade eder. Yani bu yaklaşım, yaratıcıyı bütünüyle reddeden ateist bir bakıştır.

Ancak burada ele alınan ayette durum farklıdır. Burada, yaratıcıyı tamamen inkâr eden bir anlayış değil; yaratıcıyı kabul etmekle birlikte onun insanlarla vahiy, peygamber ve kitap yoluyla iletişim kurmadığını savunan bir düşünce söz konusudur. Bu da deist bir yaklaşımdır.

Deist anlayışa verilecek cevap ise, yine onların kendi sözlerinde ve özellikle ahiretteki itiraflarında ortaya çıkar. Yani kişi, uyarıldığını ve buna rağmen yüz çevirdiğini bizzat kendisi kabul etmek zorunda kalacaktır.

(Mülk 77-10)

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ اَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي اَصْحَابِ السَّعِيرِ

Ve **k**âlû lev kunnâ nesme'u ev na'**k**ilu mâ kunnâ fî a**s**hâbi-sse'îr*(i)*

Ve dediler ki : " Eğer biz işitmiş veya akıl etmiş olsaydık, çılgın ashabın arasında olmazdık."

Rabbimiz, işitmeyi önce zikretmiştir. Çünkü bağlam, nezirlerin (uyarıcıların) yaptığı uyarılarla ilişkilidir:

"Size uyarıcılar gelmedi mi?"
"Evet, geldi. İşittik ama akletmedik."

Kur'ân'da "akıl" kelimesi isim olarak değil, fiil formunda (akletmek) yaklaşık kırk dokuz yerde geçer. Bu da aklın, sadece bir potansiyel değil; aktif olarak kullanılması gereken bir yeti olduğunu gösterir. Yani Kur'ân'a göre akıl, kullanılmadıkça anlam ifade etmez.

"Ukāl" kelimesi "bağ" anlamına gelir. Buradan hareketle akletmek; bilgileri birbirine bağlamak, parçaları birleştirerek bütünü görebilmektir. Eğer insan, edindiği bilgileri ilişkilendirip anlamlı bir bütün hâline getiremiyorsa, akletme fiilini tam anlamıyla gerçekleştiremiyor demektir.

Kur'ân'a göre Allah, insana iki yoldan hitap eder:

- **Dıştan:** Ayetler ve uyarıcılar (nezirler) aracılığıyla — bu "işitme"ye karşılık gelir.
- **İçten:** Vicdan ve aklî melekeler aracılığıyla — bu da "akletme"ye karşılık gelir.

"İşitmiş veya akletmiş olsaydık..." ifadesi, bu iki yolun alternatifliğini ortaya koyar. Yani kişi vahyi hiç duymamış olsa bile, aklını doğru kullanarak hakikate ulaşabilir. Nitekim Hz. İbrahim örneğinde olduğu gibi, insan gökleri, doğayı ve varlığı gözlemleyerek bir yaratıcıya ulaşabilir.

Bu nedenle "nezir" sadece dışsal değildir; insanın iç dünyasında, vicdanında ve aklında da bir uyarı mekanizması vardır. Bu da Kur'ân'ın "âfâk" (dış dünya) ve "enfüs" (iç dünya) ayetleriyle ifade edilir:

Fussilet Suresi — *"Âfakta ve enfüste ayetlerimizi göstereceğiz..."*

Sonuç olarak, ikinci ayette geçen "en güzel amel"i yapmanın ilk şartı burada açıklanmaktadır: **Sözün tamamını işitmek ve en güzeline uymak.**

"Onlar sözü işitirler, ahsen olanına tabii olurlar. Çünkü akıllarını kullanırlar. İşte onlar Allah'ın hidayete erdirdikleridir. İşte onlar ulul elbabdır." (Zümer 18)

Ayetin "aklını doğru kullananlar" vurgusuyla sonlanmasının sebebi, hakikate ulaşmada aklın belirleyici rolüne dikkat çekmektir. Bu vasfa sahip olanlar Kur'ân'da **"ulü'l-elbâb"** olarak tanımlanır; yani öz akıl sahipleri, derin kavrayış sahibi kimseler.

Âfâk, insanın dışındaki âlemi; yani kâinatı, doğayı ve çevreyi ifade eder.
Enfüs ise insanın iç dünyasını; yani benliğini, vicdanını ve içsel idrakini anlatır.

Dolayısıyla hakikate ulaşmak, hem dış dünyayı doğru okumakla hem de insanın kendi iç dünyasını doğru anlamasıyla mümkündür.

(Mülk 77-11)

فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْۚ فَسُحْقًا لِاَصْحَابِ السَّعِيرِ

Fa'terafû biżenbihim fesu*h***k**an li-a**s***h*âbi-sse'îr*(i)*

Böylece peşlerini bırakmayan suçlarını itiraf ettiler. Artık çıldırmış ashap uzak olsun.

Akıbeti kötü olan her söz ve fiil, "zenb" olarak ifade edilir. Bu kelime, insanı olumsuz bir sonuca götüren davranışları kapsar.

"Ashab" ise bir şeyi paylaşan, ona ortak olan kimseler anlamına gelir. Bu bağlamda ifade, kötülükleri ortaklaşa işleyenlerin salih kullardan uzak tutulması gerektiğine işaret ediyor olabilir.

Aynı zamanda bu ifade, cehennem görevlilerinin; bu kimselerin rahmet ve güzellikleri hak etmediklerini beyan etmeleri olarak da anlaşılabilir. Toplumsal düzlemde bakıldığında ise, bir hayatın "cennet gibi" olabilmesinin temel şartlarından biri; suçluların ve zalimlerin, mazlumlardan ve mağdurlardan uzak tutulmasıdır.

Bu nedenle "onlar uzak olsun" ifadesi, hem ahlaki hem de toplumsal bir ilkeye dikkat çekmektedir.

(Mülk 77-12)

اِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ كَبِيرٌ

İnne-lleżîne yaẖşevne rabbehum bilġaybi lehum maġfiratun ve ecrun kebîr*(un)*

Muhakkak ki onlar, gayb ile Rabblerine huşû duyarlar. Onlar için mağfiret ve büyük ecir vardır.

"Huşû", "haşyet" ile ilişkilidir. Yani bilgi ve idrakin bir sonucu olarak ortaya çıkan; hayranlık, saygı ve bilinçten doğan bir içsel korkudur. Bu yönüyle "havf"tan farklıdır. Havf daha çok dışsal bir korkuyu ifade ederken, haşyet bilgiye dayalı, derinlikli ve bilinçli bir saygı-korku halidir.

Ayette geçen **"gayb ile Rablerinden huşû duyanlar"** ifadesi de bu bilinç durumunu anlatır. "Gayb" kelimesi; gizli kalan, görünmeyen, duyularla algılanamayan şeyleri ifade eder. Bu kavram, insan bilgisinin sınırlarını aşan alanları kapsar.

Gaybın zıddı ise "şehadet"tir; yani görünen, bilinen ve gözlemlenebilen alan. Gaybın sınırları da, bu görünen alan üzerinden anlaşılır. Ragıp el-İsfehanî'ye göre gayb, duyuların erişemediği şeydir.

"Gayb" ile "gaip" arasında da fark vardır:

- **Gaip**, ortada olmayan ve karşılıklı ilişki kurulamayandır.
- **Gayb** ise görünmeyen ama var olan ve bilen bir hakikati ifade eder.

Bu bağlamda ayet, sadece insanların içinde değil; yalnız kaldığında da aynı bilinçle hareket eden kişileri anlatır. Yani kimsenin görmediği bir anda bile, Rabbine karşı huşû hâlini koruyabilen insanı…

Çünkü insan, çoğu zaman kimsenin görmediğini düşündüğü anlarda hata yapmaya daha meyillidir. Ancak muttaki kişi, "Kimse görmese de Allah görüyor ve biliyor" bilinciyle hareket eder. İşte bu, en güzel amel anlayışının temelidir.

Nitekim Mülk Suresi'te "hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak" ifadesi yer alır. Bu "en güzel amel"in ne olduğu ise burada açıklanmıştır.

Bu kişiler, sadece kötülüklerden kaçınmada değil; iyilik yaparken de aynı bilinçle hareket ederler. Yani yaptıkları iyilikler, insanların takdirine bağlı değildir. Kimse görmese, takdir etmese bile; mutlak gayb olan Rablerinin bilmesi onlar için yeterlidir.

Bu ihlâs (samimiyet), onların bağışlanmasını kolaylaştırır. Bu yüzden ayet şu şekilde sonlanır:
"Onlar için mağfiret ve büyük bir ecir vardır."

Mağfiret, bağışlanmayı; büyük ecir ise samimiyetle yapılan amelin karşılığını ifade eder.
İyiliği gösterişten uzak yapmak ve kötülükten, "Rabbim görüyor" bilinciyle uzak durmak—işte büyük ecir budur.

(Mülk 77-13)

وَاَسِرُّوا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوا بِهٖ ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ

Ve esirrû **k**avlekum evi-cherû bih*(i)*(s) innehu 'alîmun biżâti-**ss**udûr*(i)*

Ve sözünüzü gizleyin veya onu açıklayın! Muhakkak ki O, sadırların özünü en iyi bilendir.

"el-Alîm" olan Allah; olmuşu, olmakta olanı ve gelecekte olacakları bilen; kendisine hiçbir şeyin gizli kalmadığı ve ilmi her şeyi kuşatan anlamına gelir. "Alîm" sıfatı Kur'ân-ı Kerîm'de 162 kez geçer ve bunların büyük çoğunluğu Allah'ı nitelemek için kullanılır.

Bağlam dikkate alındığında, kimin gayba yönelik gerçek bir huşûya sahip olduğunu yalnızca Allah'ın bildiği bu ayette açıkça ifade edilmektedir. Bu, insanın iç dünyasına dair bir alandır ve nihai bilgi yalnızca Allah'a aittir.

İnsanın kalbinin (sadrın) özünü en iyi bilen Allah olduğu için, hiç kimse başkasının niyetini kesin olarak yorumlama iddiasında bulunmamalıdır. Zira dışa yansıyan davranışlar her zaman içte olanı tam olarak yansıtmayabilir.

(Mülk 77-14)

اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

Elâ ya'lemu men ẖalaḳa ve huve-lleṭîfu-lḫabîr*(u)*

Yaratan bilmez mi? Ve O, Latif'tir, Habir'dir.

"Latîf" kelimesi, "lütuf" kökünden türemiş olup mübalağa-i ism-i fâil ya da sıfat-ı müşebbehe olarak değerlendirilebilir. Anlam olarak ince, nazik, derinliklere nüfuz eden ve adeta ışık gibi her yere sızan bir bilgiyi ve kudreti ifade eder.

"Habîr" ise bilen, bir şeyin iç yüzüne, özüne ve hakikatine vakıf olan demektir. Ancak bu ayette "muhbir" anlamı da ön plana çıkmaktadır; yani sadece haberdar olan değil, aynı zamanda haber veren.

Buradaki "haber", gayb ile Rablerinden huşû duyanlar için hazırlanmış olan mağfiret ve büyük ecir müjdesidir. Habîr olan Allah, bu hakikati insana bildirmektedir. Allah'ın bu bilgiden haberdar olması ise, O'nun "Latîf" sıfatının bir gereğidir; yani en ince detaylara kadar nüfuz eden bir bilgiye sahip olmasıdır.

Mübalağa-i ism-i fâil, bir özelliğin bir varlıkta yoğun şekilde bulunduğunu ve o fiilin çokça yapıldığını ifade eden isimlerdir.

Sıfat-ı müşebbehe ise, öznenin değişmeyen, kalıcı bir niteliğini ifade eden sıfatlardır.

Bu iki kavram birlikte düşünüldüğünde, "Latîf" ve "Habîr" isimleri; Allah'ın hem en ince detayları bilen hem de bu bilgiyi hikmetle insanlara bildiren mutlak ilim sahibi olduğunu ortaya koymaktadır.

(Mülk 77-15)

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِۦ وَاِلَيْهِ النُّشُورُ

Huve-lleẕî ce'ale lekumu-l-ar**d**a żelûlen femşû fî menâkibihâ ve kulû min riz**k**ih*(i)*(s) ve-ileyhi-nnuşûr*(u)*

Arzı size zelûl kılan O'dur. Artık onun omuzlarında dolaşın ve O'nun rızkından yiyin! Ve yayılma onadır.

Bu ayette "dönüş O'nadır" anlamı yoktur; burada asıl vurgu **"yayılma O'nadır"** ifadesidir. Yani insanın, üzerinde yaşadığı yeryüzüne dağılıp yayılarak rızkını araması gerektiği anlatılmaktadır.

"Neşir" kelimesi; dağılmak, yayılmak, saçılmak anlamlarına gelir. Nitekim Kamer Suresi'de insanların etrafa yayılan çekirgelere benzetilmesi bu anlamı destekler. Aynı şekilde Cuma Suresi'te de Allah'ın lütfundan rızık aramak için yeryüzüne dağılma emri verilmiştir.

Dolayısıyla burada geçen ifade "dönüş" anlamındaki **"rücû"** değil; açıkça "yayılma" anlamındaki **"neşir"**dir.

İnsan, sahip olduğu akıl nimeti sayesinde yeryüzünün tamamına yayılabilen ve farklı coğrafyalarda yaşayabilen tek canlı türüdür.

"Zelûl" kelimesi ise "zil" kökünden gelir ve boyun eğdirilmiş, kullanıma hazır, uysal hâle getirilmiş anlamındadır. Bu, aşağılanma anlamındaki "zelîl" ile karıştırılmamalıdır. Buradaki anlam; kolaylık, elverişlilik ve insanın kullanımına uygun hâle getirilmişliktir. Yani yeryüzü, insan için yaşanabilir ve faydalanılabilir bir şekilde düzenlenmiştir.

Ayette geçen **"menâkıb"** kelimesi "omuzlar" anlamına gelir; ancak mecaz olarak yeryüzünün farklı bölgelerini, yaşam alanlarını ifade eder. Yani insanın yeryüzünün her tarafında dolaşması ve oradan faydalanması anlatılmaktadır.

"Rızık" ise yalnızca yenilen içilen şeylerle sınırlı değildir. Rızık; faydalanılan her şeyi kapsar:

- Nefes almak bir rızıktır
- Gözün rızkı ışıktır
- Kulağın rızkı sestir
- Kalbin rızkı sevgidir
- Aklın rızkı bilgidir

Ayette geçen "yürüyün", "yiyin", "yayılın" gibi ifadeler zorunluluk bildiren değil; **mübah kılan, serbestlik ifade eden emirlerdir**. Yani insanın yeryüzünden faydalanması teşvik edilmekte, ancak bu bir zorunluluk değil bir imkân olarak sunulmaktadır.

Bu ayetler, özgürlük ve serbestliğin büyük bir nimet olduğunu hatırlatırken, aynı zamanda insanı sorumluluk bilincine davet eder. Çünkü her nimetin şükrü kendi cinsindendir.

Sonuç olarak:

Yeryüzünün insanın emrine verilmiş olması, onun sınırsızca ve sorumsuzca kullanılabileceği anlamına gelmez. Aksine, bu nimetlerden faydalanmak; onların tabi olduğu ilahî yasaları (sünnetullahı) dikkate alarak, denge ve saygı içinde hareket etmeyi gerektirir.

(Mülk 77-16)

ءَاَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ اَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ فَاِذَا هِيَ تَمُورُ

E-emintum men fî-ssemâ-i en yaḫsife bikumu-l-ard**a** fe-iżâ hiye temûr*(u)*

Gökyüzündeki kimsenin size yere geçirmesinden emin misiniz? O zaman o sarsıldıkça sarsılır.

Soru : Gökte olan Allah ise, burada ne yapacağı kestirilemeyen, güven vermeyen bir Rabb tasavvuru oluşur ki bu mutlak sonsuz, sınırsız, eşsiz, benzersiz, güvenilir manasındaki el-Mümin esması ile çelişir. Eğer bu esma sadece müminleri kapsıyorsa, bu sefer müşriklerde dahil, inanan, inanmayan her kuluna süre tanıyan, cezalandırmada acele etmeyen el-Halim esması ile çelişir.

Gökte öyle bir güç var ki, ne yapacağı belli değil. Her an seni yerin dibine geçirebilir… Gökte öyle bir güç var ki, her an başına taş yağdırabilir…Öyle bir kimse var. Bu güvenilmez bir güç. Emin olamıyorsun.

Ayetteki " men" soru edatı cümleye " kim " manası katar. Başka ayetlerdeki " ma" soru edatı cümleye " ne, kaç veya hangi" manası katar.

Burada men fî-ssemâ-i ile gökyüzünün içindeki bir iradeliden bahsedilir. 16 ncı ve 17 nci ayetlerde geçen " gökte olan" ifadesi ile ilgili olarak geçmiş müfessirlerimiz Cebrail demiştir, Mikail demiştir, Melekler demiştir. Bu tarz yorumlar yapmışlardır. Çünkü Allah diyemezsin, Allah'a bir mekan izafe edemezsin, bir yön tayin edemezsin.

Ayrıca ayette dikkat ettiyseniz " Allah, ilah, Rabb" gibi herhangi bir esmaü hüsna da kullanılmamış, hüve gibi Allah'I işaret eden bir zamir de kullanılmamıştır. Bu hikmetsiz bir tercih olamaz.

Na yazık ki böyle bir isim, sıfat yok iken, çoğu meal müellifi veya müfessir "gökte olanan Allah olduğunu " iddia etmiş, parantezli, parantezsiz Allah ismini ayete iliştirmiştir. Meallere bakabilirsiniz. Arkasından da sayısız teville Allah'ın mekandan, münezzeh olduğuna dair deliller ile kendi meallerini çürütmüşlerdir. Oysa bizce, gökte olan kesinlikle Allah değildir. Zira ne ayetin metninde, ne siyak ve sibakında böyle bir durum vardır.

Bu ayette bir sebep-sonuç ilişkisi kurulmuş. Şöyleki, yerin dibine insanların canlı canlı gömülmesi için dev bir sarsıntının olması gerekir. Dev bir çalkalanmanın olması gerekir ki, siz yerin üstündekiler yerin dibine geçesiniz. Deprem ve tektonik sarsıntılar ile bir anda yer üstündekiler yer altna geçebilir. Zaten "temmur" kelimesi gider-döner manasındaki "mevt" kökünden gelir ki, bu da şiddetli çalkalanmalardır. Öncelikle bu ayetin muhatabı, cehennem yolunda olan müşriklerdir. Zira bağlam öyle gelmektedir.

Bu bağlamdan dolayı bizce, " Gökyüzündeki kimsenin size yere geçirmesinden eminmisiniz?" sorusu, muhatabın yersiz korkularına sebep olan batıl inançlarını sorgulatmayı amaçlar. Yani muhatabının bir inancı var; gökte olan bir güç var, bu güç göktaşları atıyor ya, onlarla bizi cezalandırıyor, yıldırım gönderiyor bizi cezalandırıyor.

Allah'da diyor ki: " Siz bu bilgiden emin misiniz?" Yani bir sorgulatma yapıyor. Kur'an'ın müşriklerin inançları üzerinden sorular sormasına sıkça rastlanmaktadır. Mesela Enbiya suresi 22 nci ayette, müşriklerin sorusunu alır , tekrar sorar ve onun cevabını verir. Enam suresi 148 de de böyledir. O zaman bu bakışla 17 nci ayeti okuyorum.

(Mülk 77-17)

اَمْ اَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ اَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ

Em emintum men fî-ssemâ-i en yursile ‘aleykum *hâ**s**ibâ(en)*(s) feseta’lemûne keyfe neżîr*(i)*

Yoksa gökyüzündeki kimsenin üzerinize taş yağmuru göndermesinden emin misiniz? Böylece uyarım nasılmış, yakında bileceksiniz!

Yani sizce gökyüzünün, semanın içinde bir şeyler var, bir güç var, bir ilah var, bir aracı var, onun sizin üzerinize taş göndereceğine dair bilgiden emin misiniz; bu anlatımdan emin misiniz; bunu niye bu kadar savunuyorsunuz; Rabb bir tanedir, Rabbin dışında ilahlar, güçler yoktur, rızkı da O verir, ödülü de O verir, cezayı da O verir—bütün bunlara rağmen bu görüşte ısrar etmenizin sebebi nedir?”

“Ey mitolojiler uyduranlar! Uydurduğunuz bu mitolojilerin nasıl bir cezaya ve nasıl kötü bir akıbete dönüşeceğini yakında bileceksiniz.”

Burada geçen “hâsibâ” kelimesi, içinde taş taşıyan bulut anlamına gelmektedir. Ancak kelimenin bu ayetteki vurgusu, gökten üzerimize taş yağacağı söylemiyle insanları korkutanların bu gaybî iddialarından emin olmadıklarını ve olunamayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu tür iddiaların kesin gerçekleşecekmiş gibi kabul edilmemesi gerekir.

İnsanlık tarihi boyunca gaybî konular üzerinden halk korkutulmuş ve insanların duyguları istismar edilmiştir. Nitekim bu durum, Mülk Suresi’nin 5. ayetinde de ifade edilmektedir.

Göğün katmanlarında bulunduğuna inanılan aracılar aracılığıyla azap veya rızık gönderilebileceği düşüncesi, kadim dönemlerin mitolojik inançlarında olduğu gibi cahiliye müşrikleri arasında da oldukça yaygındı.

Günümüzde ise bu korku, UFO’lar ve uzaylılar gibi spekülasyonlar üzerinden sürdürülmektedir. Devam eden pasaj da bu konuyu ele almaktadır.

(Mülk 77-18)

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ

Ve le**k**ad keżżebe-lleżîne min **k**ablihim fekeyfe kâne nekîr*(i)*

Ve and olsun ki, onlardan öncekiler de yalanladılar. Böylece azabım nasıl oldu?

Bu kavimler, bu tür felaketler sonucunda helak olarak tarih sahnesinden silinmiştir. Onları doğal afetlerden koruyacağına inandıkları şey ise sahip oldukları putlardı. Nuh tufanında, Semûd kavminde ve Âd kavminde olduğu gibi benzer örnekler görülmektedir.

Bu kavimler, Allah'ın sünneti gereği gerçekleşen doğal afetlerden korunmak için mitolojik ve asılsız inançlara sarılmışlardır. Oysa Allah, merhameti gereği uyarıcılar göndererek kullarını yalnızca manevi felaketlere karşı değil, maddi afetlere karşı da uyarmıştır. Ancak onlar, gökte bulunduğunu iddia ettikleri aracılar veya bu varlıkları temsil eden putların kendilerini koruyacağını ileri sürmüş ve bu şekilde Sünnetullah'ı inkâr etmişlerdir.

Kur'an ise gökte bulunanların aracılar, ilahlar veya başka varlıklar değil, sadece kuşlar olduğunu bildirmektedir (bkz. 19).

(Mülk 77-19)

اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صٰٓفّٰتٍ وَيَقْبِضْنَ ۛ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا الرَّحْمٰنُ ۛ اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ

Eve lem yerav ilâ-**tt**ayri fev**k**ahum **s**âffâtin ve ya**k**bi**d**n*(e)*[c] mâ yumsikuhunne illâ-rra*h*mân*(u)*[c] innehu bikulli şey-in ba**s**îr*(un)*

Onlar, üstlerinde saflar halinde süzülüp kanat çırparak uçanları görmüyorlar mı? Onları sadece Rahman tutuyor. Muhakkak ki O, herşeyi en iyi görendir.

Yedi kat göğün arasında size taş atan veya yıldırım gönderen varlıklar yoktur; orada yalnızca kuşlar bulunmaktadır.

Allah'ın sizi görmesi için gökte bulunmasına gerek yoktur. Burada geçen "e lem yerav" ifadesi, yalnızca gözle görmeyi değil, aynı zamanda gözlem yaparak hikmeti düşünmeyi de ifade etmektedir.

Ayrıca "kanat çırparak ve saflar hâlinde" ifadesi, kuşların havada nasıl tutulduğunu açıklayan bir detaydır. Nitekim göçmen kuşlar, rüzgâr direncini azaltmak için V şeklinde ve düzenli saflar hâlinde uçarlar. Bu düzende öndeki kuş rüzgârı karşılar ve dağıtır; böylece sürü, en az enerjiyle ilerler. Bir varlığın yerçekimi kuvvetine karşı kanat çırparak havada kalabilmesi, Rahmân'ın baştan belirlediği fiziksel yasalara bağlıdır.

Son olarak, Allah'ın kullarını görmesi için gökte olmasına ihtiyaç bulunmadığı, "O, her şeyi en iyi görendir" ifadesiyle vurgulanmaktadır.

(Mülk 77-20)

اَمَّنْ هٰذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِۚ اِنِ الْكَافِرُونَ اِلَّا فِي غُرُورٍ

Emmen hâżâ-lleżî huve cundun lekum yen**s**urukum min dûni-rr*a*hmân*(i)* (c) ini-lkâfirûne illâ fî ġurûr*(in)*

Veya Rahman'ın astında size yardım edecek olan o aslerler kimdir? Örtenler sadece aldanış içindeler.

Yukarıdaki ayette, "Gökte olanın sizi yere geçirmesinden veya üzerinize taş yağdırmasından emin misiniz?" denilerek, göğün içinde bir ilah bulunduğu yönündeki tasavvur sorgulanmaktadır. Bu ayette ise Rahmân'ın dışında, O'nun astında ve berisinde olduğu düşünülen aracılar hedef alınmaktadır.

Eğer Allah'ın yerine başka bir güç kabul edilir ve bu güce güvenilirse, ayrıca O'nun dışında aracılar edinilirse, bu durum Rahmân'ı örtmek anlamına gelir. Bu konu, aynı pasaj bağlamında Nahl Suresi'nin 45 ve 52. ayetlerinde de ele alınmaktadır. Bu ayetlerde, kötülük planları kuranların Allah hakkında ileri sürdükleri asılsız iddialara yer verilmekte ve onların yerin dibine geçirileceği inancına değinilmektedir. Pasajın sonunda ise şu uyarı yapılmaktadır: "İki ilah edinmeyin; O, yalnızca tek ilahtır." Bu ifade, gökte ayrı bir güç bulunduğu inancını ve aracılara yönelmeyi reddetmektedir. Devamında, "O hâlde yalnızca Benden korkun. Gökten üzerinize taş yağdıracak bir varlıktan korkmayın. Zaten böyle bir şey yoktur. Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur. Din yalnızca O'na aittir. Hâlâ Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?" denilmektedir.

Bu anlatımdan, insanların Allah'tan başka güçler edindikleri ve bu güçlerden korktukları anlaşılmaktadır. Ayrıca bu korkuların bazı kesimler tarafından istismar edildiği görülmektedir. Korku yalnızca zarar üzerinden değil, aynı zamanda rızık kaybı ve mahrumiyet üzerinden de yayılmıştır. Nitekim bu husus, devam eden ayetlerde de ele alınmaktadır.

(Mülk 77-21)

اَمَّنْ هٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ اِنْ اَمْسَكَ رِزْقَهٗۚ بَلْ لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَّنُفُورٍ

Emmen hâżâ-lleżî yerzu**k**ukum in emseke riz**k**ah*(u)* (c) bel leccû fî 'utuvvin ve nufûr*(in)*

Ya da onun rızkını tutarsa sizi rızıklandıracak olan kimdir? Bilakis onlar ısrarla hududu çiğnediler ve uzaklaştılar.

Burada geçen "nufûr" kelimesi, haktan uzaklaşmak ve haktan kaçmak anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bir şeyden rahatsız olup başka bir şeye yönelmek, ondan kaçmak anlamını da içerir. "Nefer" kelimesi de bu kökten türemiştir ve Kur'an'da geçmektedir. Bu bağlamda nefer, savaşta kaçma ihtimali bulunduğu hâlde cepheyi terk etmeyen kişi için kullanılmaktadır.

Kur'an'ın ortaya koyduğu anlayış, Rahmân'ın koyduğu yasalara uygun olarak yeryüzünün nimetlerinden insanların güven, özgürlük ve adalet içinde yararlanmasını sağlamaktır. Buna karşılık, hakkı örtenler kendi çıkarları doğrultusunda gaybı istismar etmekte ve bundan daha fazla pay elde etmeye çalışmaktadır.

(Mülk 77-22)

اَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلٰى وَجْهِهٖٓ اَهْدٰٓى اَمَّنْ يَّمْشِيْ سَوِيًّا عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ

Efemen yemşî mukibben ‘alâ vechihi ehdâ emmen yemşî seviyyen ‘alâ **s**irâ**t**in muste**k**îm*(in)*

Öyleyse yüzüstü sürünerek yürüyen kimse mi daha çok hidayettedir, yoksa sıratımustakim üzerinde yürüyen mi?

“Başını eğip yalnızca bir adım ötesini görebilen kişi, hedefine nasıl ulaşabilir?” sorusu yöneltilmektedir. Bu ifade, günlük siyaset ve çıkar çatışmalarını çarpıcı bir teşbihle özetlemektedir. İslam’ın amacı, insanlığa sünneti ve Allah’ı öğreterek onları geleceğe hazırlamak iken, muhatapların çoğu aslı olmayan kurgular ve hayaller içinde kalmayı tercih etmiştir.

Sırat-ı müstakim ise insanı yalnızca biyolojik bir varlık olarak ele almakla sınırlı değildir. Aksine, ulvî ilkeler doğrultusunda insanın ufkunu ve geleceğini inşa etmesini, potansiyelini keşfetmesini sağlayan, eğrilik ve sapmanın bulunmadığı dosdoğru yolu ifade eder. İnsan fıtratı, bu yolda yürümek ve imtihanlar aracılığıyla ilerlemek üzere yaratılmıştır.

(Mülk 77-23)

قُلْ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَۗ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ

Kul huve-lleżî enşe-ekum ve ce’ale lekumu-ssem’a vel-eb**s**âra vel-ef-ide*(te)*(s) **k**alîlen mâ teşkurûn*(e)*

De ki : “ Sizi inşa eden ve size işitme, görme ve fuatlar veren O’dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz?

İnşa kavramı; ister insan, ister bitki, ister hayvan ya da bir kavim için kullanılsın, ilk temel ve tohumun atıldığı andan başlayarak, büyüme ve gelişme dönemleri dâhil olmak üzere tüm oluşum süreçlerini ifade eder.

Türkçede inşa denildiğinde, bir temelin atılıp üzerine bir bina yükseltilmesi anlaşılır. Buradaki anlam da buna benzer bir süreci karşılamaktadır. Metinde geçen “ef’ide” kelimesi, “fuad”ın çoğuludur. Fuad, aklın idrak etme ve değerlendirme merkezlerini ifade eder. İnsanı insan yapan duygu ve düşünceler bu merkezlerde şekillenir. İşitme ve görmeden sonra “fuad”ın zikredilmesi, dış dünyadan alınan bilgilerin bu merkezlerde değerlendirilerek anlamlı hâle getirildiğini göstermektedir.

Onuncu ayette geçen “İşitmiş veya akletmiş olsaydık bu akıbete düşmezdik” ifadesi, öncelikle uyarıcıların (nezirlerin) gönderildiğini ve onların mesajlarının işitilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Burada ise akletme konusu açıklanmaktadır.

Şükür, verilen nimeti yalnızca tüketmek değil, onu doğru kullanarak üretime dönüştürmektir. Nitekim Lisanü’l-Arab’da şükür, hayvanın yediği besini verdiği süt ve semizlikle ortaya koyması şeklinde tanımlanır. Buna göre, yeryüzünden beslenen insanın aklını doğru kullanarak dünyayı daha yaşanabilir hâle getirmesi de şükürdür. Aynı şekilde, işitme ve görme yoluyla elde edilen bilgilerin akıl aracılığıyla ulvî ve ilahî olanla beslenmesi de şükür kapsamında değerlendirilir.

(Mülk 77-24)

قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

Kul huve-lleżî żeraekum fî-l-ar**d**i ve-ileyhi tu*h*şerûn*(e)*

De ki : " Sizi yeryüzünde yetiştiren O'dur. Ve O'na hasrolunacaksınız."

Burada geçen **"zerae" kelimesi "yetiştirmek" anlamına gelir ve Türkçeye "ziraat" olarak geçmiştir.** Buna göre, "Sizi yeryüzünde ziraat yapar gibi, yani bir bitki gibi yetiştiren O'dur" ifadesi kullanılmaktadır. "Zerae", aynı zamanda bir tohumu toprağa ekmek anlamını da taşır. İnşa kavramında da benzer bir süreç söz konusudur: Tohum atılır veya temel atılır ve ardından aşama aşama gelişim gerçekleşir.

"İleyhi tuhşerûn" ifadesi ise "Sonunda hepiniz O'na döndürüleceksiniz" anlamına gelmektedir. Bu durum, bir çiftçinin tarlasını hasat etmesine benzetilebilir.

İnsanlar bu bağlamda iki grupta değerlendirilebilir. Birinci grupta, kendini geliştirmemiş, ham ve içi boş olan kişiler yer alır. İkinci grupta ise kendini yetiştirmiş, dolu ve faydalı olan kişiler bulunur. Bu ikinci grup, değerli ve kıymetli kabul edilir.

(Mülk 77-25)

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Ve ye**k**ûlûne metâ hâżâ-lva'du in kuntum **s**âdi**k**în*(e)*

Ve derler ki: "Eğer sözünüze sadıksanız, bu vaad edilen ne zamanmış?"

Kendini geliştirmemiş olanlar, ayrık otu gibi dünya ve kamunun imkânlarını sömüren kişilerdir. Onlar için gündeme gelecek olan şey, ihtimal dahi vermedikleri hasat zamanıdır. Burada önemli olan, bu zamanın ne zaman gerçekleşeceği değil, onun kaçınılmaz bir gerçek olduğunun anlaşılmasıdır.

(Mülk 77-26)

قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاِنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ

Kul innemâ-l'ilmu 'inda(A)llâhi ve-innemâ enâ neżîrun mubîn*(un)*

De ki : " Bu ilim ancak Allah'ın katındadır ve ben sadece açık bir uyarıcıyım."

Bu vaadin ne zaman gerçekleşeceğini bilmenin onun gerçekliği ile bir alakası, ilgisi yoktur. Asıl soru hasat ne zaman değil, bizler hasada ne kadar hazırız olmalıdır.

(Mülk 77-27)

فَلَمَّا رَاَوْهُ زُلْفَةً سِيۤئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ

Felemmâ raevhu zulfeten sî-et vucûhu-lleżîne keferû ve **k**île hâżâ-lleżî kuntum bihi tedde'ûn*(e)*

Artık onu yakında gördükleri zaman örtenlerin yüzleri asıldı. Ve onlara : " Bu sizin kendisini davet ettiğiniz azaptır."denildi.

Bu ayet, hesap gününün vaadinin ne zaman gerçekleşeceğini soranlara bir cevap niteliğindedir. Dikkat edilirse, kullanılan ifadeler geçmiş zaman kipindedir; yani bize yaşanmış, tamamlanmış ve sonuçlanmış olaylar aktarılmaktadır. Bu yönüyle ayet, gelecekte olacaklardan ziyade, daha önce gerçekleşmiş olayları örnek olarak sunmaktadır. Kur'an, bu anlatımıyla döngüsel bir gerçekliğe işaret eder. Zira dünya bir tarla gibidir ve bizi bekleyen sonuç, bizden önceki nesillerin başına gelenlerin bir benzeri olacaktır.

(Mülk 77-28)

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَهْلَكَنِيَ اللّٰهُ وَمَنْ مَعِيَ اَوْ رَحِمَنَاۙ فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ

Kul eraeytum in ehlekeniya(A)llâhu vemen me'iye ev ra*h*imenâ femen yucîru-lkâfirîne min 'ażâbin elîm*(in)*

De ki : " Gördünüz mü , şayet Allah, beni ve benimle beraber olanları helak etse veya bize rahmet etse, bundan sonra örtenleri elim azaptan kim kurtarır?"

Bu ifadelerden, Allah Resulü'nü ve inananları bu surenin indiği dönemde öldürmek veya helak etmek istediklerini anlamak mümkündür. Bu nedenle Resul'e böyle bir cevap verilmesi istenmiştir. "Bizim ölmemiz veya yaşamamız, sizin elem verici azaptan kurtulmanız anlamına gelmez."

Burada geçen "yucîru" fiili, korumak ve kurtarmak anlamına gelmektedir. Müşrikler, Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği din ile kendi temelsiz ve tutarsız inançları arasındaki farkın ortaya çıkmasından rahatsız olmuşlardır. Bu nedenle Allah Resulü'nün ölümünü istemiş ve bunu açıkça dile getirmekten çekinmemişlerdir. Hatta onu ortadan kaldırmak için çeşitli tuzaklar ve planlar kurmuşlardır. Böylece hem ondan hem de getirdiği mesajdan kurtulacaklarını düşünmüşlerdir. Onlara göre Resul susturulursa, onun temsil ettiği düşünce, inanç ve sistem de ortadan kalkacaktır.

Bu ayetler, onların bu niyet ve beklentileri üzerinden köklü bir yanılgıya dikkat çekmektedir. Tarih, bu yanılgının pek çok örneğiyle doludur. Fikirler, fikir sahipleri ortadan kaldırılarak yok edilemez.

"Eğer o ölür veya öldürülürse, siz gerisin geriye mi döneceksiniz?" ifadesi de bu gerçeği vurgulamaktadır. Çünkü bir fikri yok etmek için onun sahibini ortadan kaldırmak, aksine o fikrin daha da yayılmasına ve kök salmasına neden olur. Bir kişi öldürüldüğünde, onun savunduğu düşünce toplumda daha fazla karşılık bulur ve daha geniş kitleler tarafından benimsenir. Bu süreç, zulmedenler için sonuçta ağır bir karşılığa dönüşür.

Nitekim tarih boyunca, bir fikir silahla susturulmak istendiğinde, silahı kullananlar unutulmuş; buna karşılık fikir sahipleri hatırlanmış ve çoğu zaman yüceltilmiştir. Fikirler ne silahla susturulabilir ne de silahla savunulabilir. Düşüncelere verilecek doğru cevap, yine düşünce ve ilimle olur. Aksi hâlde, ister doğru ister yanlış olsun, baskı altına alınan her fikir zamanla daha da güçlenir ve kökleşir.

(Mülk 77-29)

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَاۚ فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

Kul huve-rra*h*mânu âmennâ bihi ve 'aleyhi tevekkelnâ(s) feseta'lemûne men huve fî **d**alâlin mubîn*(in)*

De ki : "O, Rahman'dır, O'na inandık ve O'na tevekkül ettik." Artık açıkça dalalette olanın kim olduğunu yakında bileceksiniz.

Yukarıdaki ifadelerde bir yandan ölüm tehdidi yer almakta, diğer yandan tevekkülden söz edilmektedir. "Artık açıkça dalalette olanın kim olduğunu yakında bileceksiniz" ifadesi, muhatapların hem tehditkâr bir tutum sergilediklerini hem de karşı tarafı sapkınlık içinde gördüklerini göstermektedir. Bu nedenle verilen cevaplar bu çerçevede şekillenmiştir.

Tevekkül kelimesi "vekele" kökünden türemiştir ve tefe'ul babında bir mastardır. Sözlük anlamı; vekâlet vermek, teslim olmak, bırakmak ve işi birine havale etmektir. Kur'an'da yaklaşık 80 ayette geçmektedir. Tevekkül, pasif bir bekleyiş değil, aksine bir çaba ve süreç gerektirir. Bu süreçte insan, aklî ve bedenî gücünü kullanarak gerekli yöntemleri uygular ve üzerine düşeni yerine getirir. Ardından, dayanılması gereken nihai merciye güvenip dayanır. Dolayısıyla tevekkül, emek ve sorumluluk içeren bir bilinç hâlidir.

Kur'an'da tevekkülden söz edilen ayetler incelendiğinde, önce yapılması gerekenlerin açıklandığı, ardından bir bağlaçla tevekkülün emredildiği görülür. Yani tevekkül, sebepler yerine getirildikten sonra ortaya konulan bir teslimiyet ve güven hâlidir.

Göklerin ve yerin yasalarının anlatılmasının ardından, bu düzenin akletme ve işitme gibi fıtrî yetilerle ve vahyin rehberliğiyle kavranması istenir. Aldatıcı unsurlara karşı Kur'an'ın önerdiği tevekkül anlayışı da bu çerçevede şekillenir. Buna göre tevekkül, geçici varlıklara değil, ilahî ve kalıcı ilkelere dayanmayı ifade eder.

Kişi, bireylere dayanırsa o kişiler ölebilir veya ortadan kaldırılabilir. Ancak ilahî ve fıtrî ilkelere dayanırsa, bu ilkeler yok olmaz ve zarar görmez. Bu nedenle Allah'ın ayetlerine dayanmak, Allah'a tevekkül etmek anlamına gelir.

(Mülk 77-30)

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ

Kul eraeytum in a**s**be*h*a mâukum ġavran femen ye/tîkum bimâ-in ma'în*(in)*

De ki : " Gördünüz mü, eğer suyunuz çekilmiş olsa artık size akacak suyu kim getirir?"

Ayette geçen **"gavran" kelimesi**, kök anlamı itibarıyla "dibe çekilmek" ve "alçalmak" anlamlarına gelmektedir. "Gavr" ise basık ve çukur yer demektir. Bu kelime, Türkçede "mağara" şeklinde de yer bulmuştur.

Ayet, gökten yağan suyun yer altına çekilmesini, yani yerin derinliklerine ve mağaralara doğru inmesini konu edinmektedir. Bu bağlamda, bu suyun yeniden size kim tarafından getirileceği sorulmaktadır.

Bu ayet bir soru cümlesidir ve surenin son ayeti olduğu için cevabı bu bölümde yer almamaktadır. Anlatım, sanki bir sonraki bağlama taşınmaktadır.

Yağmur yüklü bulutlar aracılığıyla suyun nasıl yeniden ulaştırılacağına dair ilahî düzen (sünnet) burada soru şeklinde ortaya konmuş; bu sürecin açıklaması ise nüzul sırasına göre bir sonraki sure olan Zâriyât Suresi'nde ele alınmıştır.

78-HAKKA SURESİ

OKU, ÖĞREN YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

HAKKA SURESİ

İniş Sırası :78	Tertip Sırası :69	Ayet Sayısı :52	İndiği Yer: Mekke

Mekke döneminde inmiştir. 52 âyettir. Sûre, adını birinci âyeti oluşturan "el-Hâkka" kelimesinden almıştır. Hâkka, mutlaka gerçekleşecek olan kıyamet demektir. Sûrede başlıca, Kıyameti inkâr edenlerin görecekleri cezalar ve mü'minler ile kâfirlerin dehşetli Kıyamet günündeki hâlleri konu edilmektedir.

Mushaftaki sıralamada altmış dokuzuncu, iniş sırasına göre yetmiş sekizinci sûredir. Mülk sûresinden sonra, Meâric sûresinden önce Mekke'de inmiştir.

Sûrenin ana konusu vahiy yani Kurân'ın ilâhî kelâm oluşu ve peygamberliktir. Ayrıca kıyamet halleri; yeryüzünde fesat çıkaran ve peygamberleri yalancılıkla itham eden Âd, Semûd, Lût, Firavun, Nûh kavimleri gibi eski kavimlerden, bunların başına gelen musibetlerden söz etmekte, âhirette mutlu ve bedbaht olacak kimselerin durumlarını açıklamaktadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrah*h*mâni-rrah*h*îm*(i)*

Rahman, Rahim olan Allah'ın ismiyle

(Hakka 78-1)

اَلْحَاقَّةُ

Elhâ**kk**a*(tu)*

O hakikat

"Hakka" kelimesi; gerçek, sabit, doğru olmak, gerekli olmak, gerçekleşmek ve bir şeye yakinen vakıf olmak gibi anlamlar taşır. Aynı kökten türeyen "hak" kelimesi ise gerçek, sabit, doğru ve varlığı kesin olan şey anlamında kullanılır ve batılın zıddıdır. Ayrıca Rabbimizin "el-Hak" ism-i şerifi de bu kökten gelmektedir.

"Hakka" ifadesi, gerçekleşmesi kesin olan ve hakikat niteliği taşıyan son saatin isimlerinden biridir. "El-Hakka" ise gerçekleşmesinde hiçbir şüphe bulunmayan ve herkesin hak ettiğini göreceği günü ifade eden bir sıfat olarak kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de bugün, insanların yaptıklarının karşılığını eksiksiz olarak alacakları kesin bir hakikat olarak tanımlanır.

Devam eden ayetlerde Kur'an, bu kavramı örneklerle açıklamakta ve nasıl bir günün insanları beklediğini soru üslubuyla düşündürerek ortaya koymaktadır.

(Hakka 78-2)

مَا الْحَآقَّةُ

Mâ-lhâ**kk**a*(tu)*

Nedir O hakikat?

Günümüzde yaşayan insanların belirli öncelikleri ve hakikat algıları bulunmaktadır. Kur'ân, bu öncelikleri yeniden inşa etmek amacıyla son saat, ölüm ve hesap gününün önemine vurgu yapmaktadır. Bu vurgu, soru üslubu kullanılarak tekrarlanmakta ve böylece insanların düşünmeleri sağlanmaktadır.

(Hakka 78-3)

وَمَآ اَدْرٰيكَ مَا الْحَآقَّةُ

Vemâ edrâke mâ-lhâ**kk**a*(tu)*

Ve o hakikatin ne olduğunu bilir misin?

Burada geçen "idrak" kavramı, "bilmek"ten farklıdır. İdrak, bir şeyi en özel nitelikleriyle ve bütüncül bir şekilde kavramayı ifade eder. İlim ise daha geniş kapsamlı bir kavramdır; idrak, bu bilginin belirli bir noktada yoğunlaşmış hâlidir.

Rabbimiz, her insanın ölüm ve sonrasına odaklanmasını sağlamak amacıyla sureye bu şekilde başlamaktadır. Böylece insan, geçici ve yapay gündemlerden uzaklaştırılarak gerçek gündeme yönlendirilmektedir.

Ayrıca bir şeyin tam anlamıyla olgunlaşmasına da "idrak" denir. Bu bağlamda, "Sende ölüm gerçeği olgunlaştı mı? Bu hakikatin idrakine vardın mı? Hayatında bunun yansımalarını görebiliyor musun?" gibi sorularla insan düşünmeye sevk edilmektedir.

Zamanla "idrak" kelimesinin anlamı genişlemiş ve farklı anlamlarda da kullanılmaya başlanmıştır. Ancak ölüm, son saat ve kıyamet gibi konuların mahiyetini beşerî gözle tam olarak canlandırmak mümkün değildir.

İnsan, son saatin nasıl gerçekleşeceğini, cennetin nimetlerini ve cehennemin hakikatini tam anlamıyla bilemez. Bu nedenle Rabbimiz, bu hakikatleri dünyadaki benzerleri üzerinden anlatmaktadır. Kur'an-ı Kerim bu anlatım biçimini "müteşabih" olarak ifade eder.

Bu çerçevede Rabbimiz, son saati zihnimizde canlandırabilmemiz için 4. ayette bir örnek sunmaktadır.

(Hakka 78-4)

كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ

Keżżebet śemûdu ve 'âdun bil**k**âri'a*(ti)*

Karia'yı Semud ve Ad yalanladılar.

Rabbimiz, son saatin dehşetini anlatmak için Semûd ve Âd kavimlerinin helakini örnek olarak sunmaktadır. Bu anlatım, büyük hakikatin anlaşılması için verilen küçük bir numune niteliğindedir.

Burada geçen "kāria" kelimesi, "hâkka"dan farklı bir anlam taşımakta olup kavimlerin helakı bağlamında kullanılmaktadır. **"Kāria",** şiddetle vuran, sarsan ve insanı dehşete düşüren büyük felaketler anlamına gelir.

Bu bağlamda Kur'an, kavimleri ansızın yakalayan doğal afetleri "kāria" olarak ifade etmekte ve bunları son saatin küçük bir örneği olarak sunmaktadır.

Hâkka Suresi'nin 4. ayetinde "Semûd ve Âd, kāria'yı yalanladı" ifadesi yer almaktadır. Kronolojik olarak Âd kavmi daha önce yaşamış olmasına rağmen, ayette Semûd'un önce zikredilmesi dikkat çekicidir. Bunun hikmeti üzerinde düşünüldüğünde, Âd kavminin bir felaketle yok olduğu ve bu felaketten kurtulanların daha sonra Semûd kavmini oluşturduğu yönünde bir değerlendirme yapılmaktadır.

Semûd kavmi, kayaları oyarak yaptıkları sağlam yapılarla (Kur'an'da "Ashâb-ı Hicr" olarak da anılır) kendilerine güvenli bir yaşam alanı kurduklarını düşünmüşlerdir. Bu nedenle, felaketi inkâr etme konusunda kendilerine olan güvenleri daha yüksektir. Kayadan oyulmuş evlerde yaşamanın verdiği güven duygusu, Âd kavminin daha basit yapılarda yaşayan hayatına kıyasla daha güçlü bir inkâr eğilimi oluşturmuştur.

Bu nedenle ayette Semûd kavmi, Âd kavminden önce zikredilmiştir.

Âd kavmi, Ahkaf olarak bilinen ve Umman ile Ölü Deniz arasında yer alan geniş bir bölgede yaşamış, nüfusu ve gücüyle tanınan bir topluluktur. Semûd kavmi ise Hicaz ile Suriye arasında yaşamış eski bir Arap kabilesidir.

(Hakka 78-5)

فَاَمَّا ثَمُودُ فَاُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ

Fe-emmâ śemûdu feuhlikû bi-**tt**âğiye*(ti)*

Bu sebeple Semûd bir taşkınla helâk edildi.

Burada geçen "tâgıyeh" ifadesi, "tuğyan" kelimesiyle aynı kökten gelmektedir. Bu kök, Nuh Suresi 11. ayette de geçtiği üzere "taşmak" anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda Semûd kavmi, kayalara oydukları evlerde yaşarken, şiddetli bir doğa olayı sonucunda helak edilmiştir. Bu anlatım, o kavimlerin başına gelen korkunç akıbetin ibret olması amacıyla hem dönemin Araplarına hem de günümüz insanlarına bir hatırlatma niteliği taşımaktadır.

Verilmek istenen mesaj açıktır: Büyük ve yıkıcı doğal afetler karşısında toplumların tamamen güven içinde olması ne geçmişte mümkün olmuştur ne de bugün mümkündür. Devrilmez sanılan iktidarlar, sistemler ve şehirler bir anda yok olabilir. Nasıl ki insanlar, ne kadar güçlü veya zengin olurlarsa olsunlar, basit bir hastalık sonucu hayatlarını kaybedebiliyorsa; medeniyetler ve büyük yapılar da kısa sürede çökebilir.

Bu hatırlatmanın amacı, dünyanın geçici bir hayat alanı olduğu ve insanlara emanet olarak verildiği bilincini yerleştirmektir.

Hakka 69/6)

وَاَمَّا عَادٌ فَاُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ

Ve emmâ 'âdun feuhlikû bir**î**hin **s**ar**s**arin 'âtiye*(tin)*

Ve Ad ise, esen azgın bir fırtına ile helâk edildi.

"Sarsarîn" kelimesi, şiddetli esintisi nedeniyle karşı konulması mümkün olmayan, girdap ve hortum benzeri yıkıcı bir fırtınayı ifade eder. Rabbimiz, 7. ayette bu "sarsarîn" fırtınasının özelliklerini daha ayrıntılı şekilde açıklamaktadır.

(Hakka 78-7)

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ اَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَاصَرْعٰى كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ

Seḫḫarahâ ‘aleyhim seb’a leyâlin ve śemâniyete eyyâmin *h*usûmen feterâ-l**k**avme fîhâ **s**ar’â ke-ennehum a’câzu naḫlin ḫâviye*(tun)*

Onu art arda, 7 gece 8 gün onların üzerine musallat etti. Böylece o kavmi orada, içi boş hurma ağacı kütükleri gibi yerlere serilmiş görürsün.

Rabbimiz burada Hz. Muhammed’e “görürsün” demektedir. Semûd ve Âd kavimleri, Allah Resulü’nden binlerce yıl önce yaşamış toplumlardır. Bu nedenle “görürsün” ifadesi, bu olayların benzerlerini hayatında gözlemlemiş olabileceğini, kıyas yaparak anlayabileceğini ifade eder. Yani bir fırtınadan sonra bir şehrin ne hâle geldiğini görmüşsündür ve bunu değerlendirebilirsin anlamı taşımaktadır.

Rabbimiz, yeryüzündeki düzenin korunması için belirli yasalar koymuştur. Bu yasalar çerçevesinde doğa olayları gerçekleşmektedir.

Örneğin tropik fırtınalar, nemli havanın kurak bölgelere taşınmasında önemli bir rol oynar. Volkanik faaliyetler ise toprağın ihtiyaç duyduğu mineralleri yüzeye çıkararak onu besler. Ancak bu doğal süreçler zaman zaman şiddetli fırtınalar, aşırı yağışlar, seller, volkanik patlamalar ve depremler şeklinde ortaya çıkabilir.

Bu nedenle ayetlerde fail olarak Allah’ın zikredilmesi, bu olayların O’nun koyduğu yasalar çerçevesinde gerçekleştiğini ifade eder. “Biz yaptık” ifadesi, bu ilahî düzenin işleyişine işaret etmektedir. Dolayısıyla bu tür afetlerin, belirli bir kavmin günahlarına doğrudan bağlanması doğru bir çıkarım değildir. Nitekim Semûd kavminden sonra da farklı topluluklar benzer afetlerle karşılaşmıştır.

Peygamberin vefatından sonra da çeşitli doğal afetler yaşanmış ve birçok insan hayatını kaybetmiştir. **Bu kayıpların tamamını insanların günahlarına bağlamak doğru değildir.** Depremler ve diğer afetlerde masum insanların, hatta çocukların hayatını kaybetmesi, bu olayların günah veya suçla doğrudan ilişkilendirilemeyeceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, doğal afetler Rabbimizin koyduğu yasalar çerçevesinde meydana gelmektedir. Bu bağlamda Semûd ve Âd kavimlerinin helakı da yalnızca işledikleri günahlarla değil, yaşadıkları çevre ve kurdukları yerleşimlerin koşullarıyla birlikte değerlendirilmelidir.

(Hakka 78-8)

فَهَلْ تَرٰى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ

Fehel terâ lehum min bâ**k**iye*(tin)*

Artık onlara ait bir bakiye var mı, görüyor musun?

Ayette geçen **"bâkiye" ifadesi**, bu tür medeniyetlerin sahip oldukları bilgi birikimini ve serveti sürdüremediklerini, bunları sonraki nesillere aktaramadıklarını ifade etmektedir. Bu topluluklar, bir anda tarih sahnesinden silinip gitmiştir. Kısa bir süre içinde, bütün mirasları ve servetleri yok olmuştur. Bunun çarpıcı örneklerinden biri de Firavun'dur.

(Hakka 78-9)

وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ

Ve câe fir'avnu vemen **k**ablehu velmu/tefikâtu bilḫâ**ṭ**i-e*(ti)*

Ve Firavun ve ondan öncekiler ve şehirleri alt üst olan kimseler, o hata ile geldiler.

Burada geçen **"hâtıe" kelimesi**, hata yapmak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda söz konusu hatalar, öncelikle yanlış yerlere şehir kurmalarıdır. Daha vahim olan ikinci hata ise, bu yanlışlarını kendilerine bildiren resullere karşı gelmeleri ve onların uyarılarına inanmamalarıdır. Bu durum, aşağıdaki ayette de açıkça ifade edilmektedir.

(Hakka 78-10)

فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَابِيَةً

Fe'a**s**av rasûle rabbihim fe-eḫażehum aḫżeten râbiye*(ten)*

Böylece, Rab'lerinin Resûl'üne isyan ettiler. Artık onları şiddetli artan bir yakalamayla yakaladık.

Bu tür felaketlere maruz kalmamanın yolu, elçiyi izlemek ve ona tabi olmaktır. Resule uyanlar, yalnızca maddi helaklardan değil, aynı zamanda manevi helaklardan da korunurlar.

Kur'an'ın temel amacı, insanın yaşatılması ve hayatın korunmasıdır. Çünkü yaşamayan, hasta, yoksul veya muhtaç durumdaki bir insandan tevhid, şirk, namaz, oruç, zekât ve sadaka gibi sorumlulukları yerine getirmesi beklenemez. Bu nedenle helakı doğrudan tevhid, şirk veya bireysel günahlarla ilişkilendirmek doğru değildir.

Bu kavimler, yanlış yerlere yerleşmiş ve hatalı tercihlerde bulunmuşlardır. Rabbimiz, rahmeti gereği bu durumdaki toplumlara resuller göndermiş ve onları uyarmıştır. Ancak onlar bu uyarılara rağmen hatalarından dönmemiş ve bu şekilde helake sürüklenmişlerdir. Bu olaylar, sonraki nesiller için bir ibret olarak sunulmaktadır. **İnsanı yaşatmak esastır; çünkü insan yaşarsa, İslam da yaşanır. İnsan yaşarsa, din de hayat bulur.**

(Hakka 78-11)

إِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ

İnnâ lemmâ ṭaġâ-lmâu ḥamelnâkum fî-lcâriye*(ti)*

Muhakkak ki su taştığı zaman, biz sizi gemide taşıdık.

Burada anlatılan gemi, Hz. Nuh'un gemisidir. Ancak vurgulanan asıl unsur geminin kendisi değildir. Asıl anlatılmak istenen, Rabbimizin yönlendirmesi ve rahmeti sayesinde elçisine öğrettiği bilgilerin kurtarıcı olmasıdır. Yani felaket gerçekleşmeden önce elçisini bilgilendiren ve onu yönlendiren Rahmân olan Allah, kurtuluşun asıl sebebidir.

(Hakka 78-12)

لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ

Linec'alehâ lekum teżkiraten vete'iyehâ użunun vâ'iye*(tun)*

Onu sizin için bir ibret kılalım ve işiten kulaklar onu bellesin diye.

(Hakka 78-13)

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ

Fe-iżâ nufiḫa fî-**ss**ûri nefḫatun vâḥide*(tun)*

Artık Sur'a tek bir üfleyişle üflendiği zaman.

Bu ayette son saat anlatılmaktadır. "Sûr", üflenen veya çalınan, boynuzdan yapılmış bir alet olarak tasvir edilmektedir. Bu ifade, o dönemin insanlarının bildiği nesneler üzerinden yapılan bir anlatımdır. Rabbimiz, bilinmeyen bir hakikati açıklarken, insanların aşina olduğu kavram ve nesnelerden yararlanmaktadır. Çünkü insan, yeni bilgileri mevcut bilgileriyle kıyaslayarak anlamlandırır.

Bu nedenle "sûr" ifadesi, literal anlamıyla bir boruya üflenmesi şeklinde düşünülmemelidir. Bu, müteşabih yani benzeşen bir anlatımdır. Amaç, mahiyeti bilinmeyen bir olayı zihne yaklaştırmaktır.

Rabbimiz burada bir teşbih yapmaktadır. "Sûr" ile kastedilen şey, aşağıdaki ayetlerde açıklanan o dehşet verici ses ve olayın kendisidir.

(Hakka 78-14)

وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً

Ve humileti-l-ardu velcibâlu fedukketâ dekketen vâhide*(ten)*

Ve yeryüzü ve dağlar yerlerinden kaldırılıp, tek bir çarpışla parçalandığı zaman.

"Kozmik son" olarak ifade edilen, dünyanın sonundaki büyük patlama ve ortaya çıkan şiddetli ses, "sûr" kavramını tasvir etmektedir. Bunu daha anlaşılır kılmak için, bir binanın dinamitle yıkıldığını düşünmek mümkündür. Böyle bir durumda ortaya çıkan ses oldukça büyüktür.

Buna benzer şekilde, dünyanın tamamının parçalandığını, karaların yarıldığını ve dağların un ufak olduğunu düşündüğümüzde, ortaya çıkacak sesin dehşeti daha iyi anlaşılır. İşte Rabbimiz, bu korkunç ve sarsıcı sesi "sûr" kavramıyla ifade etmektedir.

(Hakka 78-15)

فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ

Feyevme-izin vekа'ati-lvâkі'a*(tu)*

İşte o gün, o vakıa (büyük olay) vuku bulmuştur.

Surenin başında "hâkka" ifadesi kullanılmışken, burada "vâkıa" ifadesi yer almaktadır. "Hâkka", gerçekleşmesi kesin olan hakikati ifade ederken; "vâkıa" bu hakikatin gerçekleşme biçimini anlatmaktadır.

"El-Vâkıa" şeklinde belirli olarak kullanılması ise, bu olayın mutlaka meydana geleceğini vurgular. Bu konuda herhangi bir şüphe söz konusu değildir.

(Hakka 78-16)

وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ

Venşakkati-ssemâu fehiye yevme-izin vâhiye*(tun)*

Ve sema yarılmıştır. Artık o, o gün zaafa uğramıştır.

Burada gökyüzünün yarıldığı ve zayıfladığı ifade edilmektedir. Dikkat edilirse, atmosferin tamamen yok olduğu değil, işlevsel olarak zaafa uğradığı belirtilmektedir. Atmosfer, uzaydan gelen meteorlar ve diğer tehlikelere karşı bir koruma kalkanı görevi görmektedir.

Ayrıca atmosfer, yeryüzündeki yaşam için gerekli olan oksijeni tutma gibi hayati işlevlere de sahiptir. Bu nedenle, böylesine önemli görevleri bulunan atmosferde meydana gelen bir zayıflama, ciddi sonuçlar doğuracaktır. Bu durum, büyük bir gök cisminin (örneğin bir asteroidin) dünyaya çarpması sonucunda atmosferde oluşabilecek yarılma veya dağılma şeklinde yorumlanabilir.

(Hakka 78-17)

وَالْمَلَكُ عَلَىٰٓ اَرْجَآئِهَاۚ وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌۜ

Velmeleku ‘alâ ercâ-ihâ(c) ve yahmilu ‘arşe rabbike fevkahum yevme-izin śemâniye(tun)

Ve o melek, onun kenarları üzerindedir. Ve o gün Rabbinin arşını taşıyanların sayısı sekizdir.

Allah’ın bir arşımı var? Onu melekler mi taşıyor? Allah bir mekândamı?

Ne yazık ki ateistler bu ayetleri bağlamından koparark yanlış yorumlamakta ve suistimal etmektedir. Bu çerçevede, “Muhammed’in tanrısı kendisini bir hükümdar gibi anlatıyor ve tahtını meleklere taşıtıyor” şeklinde iddialar ileri sürülmektedir.

Oysa bu değerlendirme, ayetleri yalnızca yüzeysel ve literal anlamlarıyla ele almaktan kaynaklanmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de özellikle ahiret ile ilgili ifadelerin bir kısmı müteşabihtir; yani benzetme yoluyla anlatılmaktadır. Bu tür anlatımlarda asıl önemli olan, kullanılan ifadelerin hangi dünyevi örnekler üzerinden zihne yaklaştırıldığını doğru şekilde kavramaktır.

Dolayısıyla burada yapılması gereken, ifadeleri zahirî anlamlarıyla sınırlamak değil; Rabbimizin bu anlatımla hangi hakikati, hangi benzetme üzerinden aktardığını anlamaya çalışmaktır.

Burada geçen “ercâ” kelimesi, “raca” kökünden türemiş olup “yanlar” ve “kenarlar” anlamına gelmektedir. Bu nedenle ifade, tahtın veya arşın kenarlarını, yani çevresini ve yanlarını anlatmaktadır.

“Arş” kelimesi sözlükte taht, tavan, yüksek yer ve mekân anlamlarına gelir. Mecazî olarak ise şan, şeref, onur, itibar ve hükmetme makamını ifade eder.

Bazı kelimeler hem maddi hem de mecazî anlamlar taşır. “Arş” da bu tür kelimelerden biridir. Bir binanın en yüksek ve en değerli kısmını ifade ettiği gibi, aynı zamanda karar verme ve hükmetme makamını da temsil eder.

“Rabbimiz arşa istiva etti” ifadesi, Allah’ın hükmetme ve karar verme makamına geçtiğini anlatır. Bu, yaratıp başıboş bırakmadığı anlamına gelir. Burada kastedilen, maddi bir taht veya oturak değildir; Allah için kullanıldığında “arş”, hükümranlık makamını ifade eder.

Taht, makamın maddi yönünü temsil ederken; arş, bu makamın otorite ve hüküm gücünü ifade eder. Bu nedenle “Belkıs’ın tahtı” yerine “Belkıs’ın arşı” demek daha doğru bir kullanımdır. Nitekim Süleyman kıssasında geçen ifade de Belkıs’ın fiziksel tahtını değil, onun yönetim gücünü ve otoritesini anlatmaktadır.

Benzer şekilde, “vali makamına oturdu” ifadesi de her zaman fiziksel bir oturuşu ifade etmez. Vali, o koltuğa oturmasa bile yetkisini kullanmaya başladığında bu ifade kullanılır. Dolayısıyla burada maddi bir nesneden ziyade, yetki ve otorite anlamı söz konusudur.

“Arş” kelimesi, Allah’ın bütün varlık üzerindeki mutlak hüküm ve iktidarını ifade etmektedir. Ayette geçen “O gün Rabbinin arşını taşıyanların sayısı sekizdir” ifadesi hakkında farklı yorumlar yapılmıştır.

İbn Abbas bu ifadeyi, "Bunlar, sayılarını Allah'tan başka kimsenin bilmediği, saf saf dizilmiş sekiz gruptan oluşan meleklerdir" şeklinde açıklamıştır. İbn Zeyd ise bu taşıyıcıların doğrudan sekiz melek olduğunu belirtmiştir. Bu yorumlar, rivayet geleneğine mensup âlimler tarafından aktarılmıştır.

Şimdi dirayet, yani akıl ekolünün temsilcileri olan İmam Ebu Hanife, Eş'arî ve Mâturîdî gibi âlimlerin bu ayetle ilgili görüşlerine bakalım.

Bu ayetler müteşabihtir; yani benzeşen ifadeler içermektedir. Müteşabih olmaları sebebiyle, bu tür ayetleri olduğu gibi kabul etmek gerekir. Biz de bu şekilde kabul edenlerdeniz; örneğin ayette "sekiz" deniyorsa, bu ifade olduğu gibi alınır. Ancak asıl mesele, bu benzetmenin dünyadaki hangi olaya karşılık geldiğini anlamaktır. Yani Rabbimizin burada hangi dünyevi örnek üzerinden bir benzetme yaptığını doğru şekilde kavramak gerekmektedir.

Bu ayeti okuyan bir Arap bedevisini düşündüğümüzde, "Allah'ın arşı var ve onu taşıyan sekiz melek var" ifadesi onun zihninde belirli imgeler canlandıracaktır. Büyük ihtimalle, çarşıda ve pazarda gördüğü Mekkeli ileri gelenleri hatırlayacaktır. Çünkü o dönemde Mekke'nin önde gelen zengin ve nüfuz sahibi kişileri, ihtişamlı tahtlar üzerinde taşınır; önde ve arkada bulunan hizmetkârlarla birlikte dolaşırlar, hatta tavafı bile bu şekilde gerçekleştirirlerdi.

Bu ayet, Mekke döneminin erken yıllarında, yaklaşık altıncı yılda inmiştir. O dönemde Mekke'de, yönetici ve zengin kesimin oluşturduğu güçlü bir sosyal hiyerarşi, yani bir tür kast sistemi bulunmaktaydı. Bu yapı, toplum üzerinde ciddi bir baskı oluşturuyor ve insanların İslam'ı kabul etmelerinin önündeki en büyük engellerden biri hâline geliyordu.

Toplumda sözü geçen, güçlü ve etkili bir kişi bulunmaktadır. Bu kişi, sahip olduğu güç sayesinde kendi siyasi ve dinî görüşlerini insanlara baskı yoluyla dayatmaktadır. Böyle bir otoriteye karşı cesaretle çıkabilecek kişi sayısı oldukça azdır.

Ayet, böyle bir baskı ortamında indirilmiştir. İnsanlar, belirli inançlara zorlanmakta ve bu dayatmaya uymayanlar cezalandırılmakla tehdit edilmektedir. Bu güç sahipleri, köleler tarafından taşınan ihtişamlı tahtlar üzerinde halkın arasında dolaşmakta ve insanlardan kendilerine boyun eğmelerini, rükû ve secde etmelerini beklemektedir. Ayrıca, kurulan düzen içinde insanların sürekli gözetim altında tutulduğu hissi oluşturulmaktadır.

Rabbimiz burada güçlü bir benzetme yaparak, asıl saygının ve rükû ile secdenin yalnızca Allah'a yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Âlemlerin Rabbine yönelip O'na secde edildiğinde, bu Mekkeli ileri gelenlerin insanları kendilerine kul etmeleri, sömürmeleri ve köleleştirmeleri mümkün olmayacaktır.

Günümüze uyarlarsak; bir makam aracı geldiğinde ister bir devlet yöneticisi ister başka biri olsun, bazı insanlar onun karşısında hemen eğilmekte ve aşırı saygı gösterisinde bulunmaktadır.

Senin gösterdiğin saygı kime, neye?

Bir insanı bulunduğu makam nedeniyle yüceltip önünde kurban kesmek doğru değildir. O kişi devlet görevlisi veya zengin biri olmasaydı, aynı saygı gösterilir miydi? Bu tür davranışlar, insanı kula kulluğa götürür.

Bu anlatımda, "Allah'ın arşını taşıyan sekiz melek" ifadesi bir benzetme olarak kullanılmaktadır. Amaç, insanların yanlış şekilde yücelttiği varlıklara değil, mutlak otorite sahibi olan Allah'a kulluk edilmesi gerektiğini vurgulamaktır. Bu yönüyle anlatım, insanı kula kulluktan kurtaran güçlü bir teşbihtir.

(Hakka 78-18)

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ

Yevme-izin tu'ra**d**ûne lâ taħfâ minkum ħâfiye*(tun)*

O gün arz olunacaksınız. Sizden sır olanlar bile gizli kalamaz.

Öyle bir makam söz konusudur ki, siz Mekkeli müşriklerin önünde riyâ ile boyun eğebiliyordunuz; çünkü onlar sizin kalbinizi bilemezdi. Ancak Allah'a karşı böyle bir tutum sergilemek mümkün değildir. Allah, kalplerinizde olanı bildiği için rükû ve secdede riyakârlık yapılamaz. O, insanın içindeki en gizli ve saklı olanları dahi bilmektedir.

(Hakka 78-19)

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ

Fe-emmâ men ûtiye kitâbehu biyemînihi feye**k**ûlu hâumu-**k**raû kitâbiyeh

O vakit kitabı sağından verilenler kimse der ki "Alın, okuyun kitabımı!"

Peygamberlere verilen "kitap", toplanmış ve bir araya getirilmiş bilgiler anlamına gelmektedir. Bu ifade, bizim bugün anladığımız anlamda bir mushafı zorunlu olarak karşılamaz. Nitekim yapılan amellerin bir araya getirilmesine de "amel defteri" denilmektedir. Rabbimiz bu tür bütün kayıtları "kitap" kavramıyla ifade etmektedir.

Burada geçen "sağ taraf" ifadesi önemli bir semboldür. "Kitabı sağından verilenler" denilmesinin nedeni, sağın Arap kültüründe güç, kudret ve şeref sembolü olarak kabul edilmesidir. Bu kullanım yön bildirmekten ziyade sembolik bir anlam taşır.

Örneğin, hürmet edilen kişilerin bir mekânda sağ tarafa oturtulması veya Türkçede "sağ kolum" ve "sağduyu" gibi ifadelerin kullanılması da bu sembolik anlamı yansıtır. İnsanların çoğunun sağ elini daha etkin kullanması da bu sembolizmi güçlendiren bir unsurdur.

(Hakka 78-20)

إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ

İnnî **z**anentu ennî mulâ**k**in *h*isâbiyeh

Muhakkak ki ben, hesabımla yüzleşeceğimi zannediyordum.

Meallere bakıldığında bu ayet genellikle "Ben hesabımla yüzleşeceğimi biliyordum" şeklinde çevrilmektedir. Oysa Kur'an-ı Kerim'de "bilmek" anlamı için ayrı bir kelime bulunmaktadır. Nitekim Allah "el-Alîm"dir; yani her şeyi bilendir. Ancak burada geçen ifade "zanentu"dur ve bu kelime "zannediyordum" anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda soru şu şekilde ortaya çıkar: Bir Müslüman olarak ahirette hesabınızla yüzleşeceğinizi kesin olarak biliyor musunuz, yoksa bunu bir kanaat olarak mı benimsiyorsunuz? Burada vurgulanan, "zan" kavramıdır. Bu kişi, kitabı sağından verilen ve cennetlik olan bir kimsedir. Bu da onun ahlaki tutumunu yansıtır.

"Zan", tercih edilen inanç ve kanaat anlamına gelir. Bu kanaat, bilgisizlikten doğan bir şüphe şeklinde olabileceği gibi, güçlü bir bilgiye dayanan kesin bir kabul anlamını da taşıyabilir.

Gayba iman, özü itibarıyla bir "zan"dır. Çünkü insan Allah'ı veya melekleri görmemiştir. Görülmeyen bir şey hakkında kesin bilgiye sahip olmak mümkün değildir; bu nedenle burada söz konusu olan şey bir kanaattir, yani "zan"dır.

Bu bağlamda kişi, "Cennete gideceğimi zannediyorum; bu konuda bir umudum var" der. İmanda ifade edilen korku ile umut dengesi de bu noktada ortaya çıkar. Hiç kimsenin cennete gireceğine dair elinde kesin bir belge yoktur. Nitekim Allah Resulü de "Yarın bana ve size ne olacağını ben bilmem" diyerek bu duruma işaret etmiştir.

Dolayısıyla "zan" olumsuz bir kavram değildir. Aksine, bir kanaat ve umut anlamı taşır. İnsan, imtihan gereği her şeyi ölümden önce kesin olarak bilemez. Bu nedenle inanan kimselerde, cennete gireceklerine ve cehennemden korunacaklarına dair bir umut ve kanaat bulunmalıdır.

Kur'an'da "zan" kelimesi, bu şekilde olumlu anlamda kullanıldığı gibi, bazı yerlerde müşriklerin temelsiz kurtuluş beklentilerini ifade etmek için olumsuz anlamda da kullanılmaktadır.

Müşrik, "Bu puta tapacağım; bu put bana şefaat edecek" demektedir. Allah ise bunun onların bir zannı olduğunu ifade eder. Bu, boş ve yanlış bir zandır. İşte bu tür zannî kabuller eleştirilmektedir.

"Ey iman edenler! Zandan çokça sakının. Muhakkak ki bazı zanlar günahtır…" (Hucurat 12)

Kur'an'da bazı zanların günah olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda, kötü zan anlamına gelen "sû-i zan" eleştirilmektedir. Buna karşılık Allah'ın istediği zan ise "hüsn-ü zan", yani iyi ve olumlu kanaattir. Cennetlik bir kimsenin, kitabını sağından alacağına dair bir umudu ve kanaati bulunmalıdır.

Ancak bu durum, kişinin kendisini kesin olarak cennetlik görmesi anlamına gelmez. Böyle bir kesinlik iddiası, müminin ahlakına uygun değildir.

Aksine, bu tür bir yaklaşım cahiliye anlayışının bir yansımasıdır. Çünkü kişi kendisini kesin olarak kurtulmuş kabul ettiğinde, kendi yorumunu mutlak doğru olarak görmeye başlar. Bu da farklı düşünenleri dışlamaya, hatta onları tekfir etmeye kadar varabilir.

Eğer dinî anlayış, "zan" çerçevesinde yani bir kanaat ve sorumluluk bilinciyle ele alınmazsa, kişi kendi yorumunu mutlaklaştırır. Bu durumda, kendi görüşüne uymayan herkesi yanlış veya sapkın olarak değerlendirme eğilimi ortaya çıkar.

Bu nedenle Kur'an, ayrışmayı ve ötekileştirmeyi önlemek için müminin nasıl bir ahlaka sahip olması gerektiğini öğretir. Kendi kurtuluşundan kesin emin olma düşüncesi, toplumsal ayrışmanın ve ötekileştirmenin temel sebeplerinden biridir.

(Hakka 78-21)

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ

Fehuve fî 'îşetin râ**d**iye*(tin)*

İşte o razı olduğu bir yaşayış içindedir.

Eğer kişi kendisini kesin olarak kurtulmuş kabul etmezse, razı olacağı bir yaşam sürme çabası içinde olur. Kur'an-ı Kerim'de "yaşantı" ve "hayat" kavramları farklı anlamlarda kullanılmaktadır. "Hayat" kelimesi Allah ve melekler için kullanılırken, "yaşantı" daha çok dünyadaki canlıların yaşamını ifade eder. Nitekim Allah'ın "el-Hayy" ismi, O'nun diri ve hayat sahibi olduğunu ifade eder.

Kul, Allah'tan razı olmayı öğrendiğinde, Allah da onu daha dünyadayken razı edecektir. Bu nedenle cennet nimetlerini ve cehennem azabını yalnızca ölüm sonrasına ait olarak düşünmemek gerekir; bunların etkileri dünya hayatında da başlar.

İnsan, yaşarken her şeyin iyi ve güzel olacağına dair bir hüsnüzan besler ve hesabını verebileceği bir hayat sürmeyi hedeflerse, yaşantısından razı olur ve manevi olarak yükselir.

Rabbimiz burada kendi yasasını ortaya koymaktadır. Hüsnüzan sahibi olanlar, olumlu bir bakış açısıyla yaşadıkları için huzurlu bir hayat sürerler. Buna karşılık, sürekli eksik olanı gören kişi huzursuz olur ve doyumsuzluk içinde yaşar. Sahip oldukları ne kadar fazla olursa olsun, daha fazlasını istemeye devam eder.

Bu bağlamda Allah Resulü'ne Duha Suresi'nde, "Seni yetim bulup barındırmadık mı? Seni yoksul bulup zenginleştirmedik mi?" şeklinde hatırlatma yapılmaktadır. Bu ifadeler, insanın sahip olduklarına odaklanması ve şükretmesi gerektiğini anlatır.

İnsan, kendisine verilenlerle yetinip razı olursa, huzurlu bir hayat sürer. Aksi hâlde, açgözlülük ve doyumsuzluk onu mutsuzluğa sürükler. Bu nedenle insanın, kendisine verilen imkânların değerini bilmesi ve onlarla yetinmeyi öğrenmesi gerekir.

(Hakka 78-22)

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ

Fî cennetin ‘âliye*(tin)*

Yüce bir cennette.

Bu insanların hayatı da cennet gibidir. Her şeye hüsnüzan ile bakıyor. Olumlu tarafını görüyor.

(Hakka 78-23)

قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ

Ku**t**ûfuhâ dâniye*(tun)*

Olgunlaşarak yakın olan.

Burada geçen “kutûfuhâ” kelimesi olgunluk, “dâniyetun” ise sarkmış ve yaklaşmış anlamına gelmektedir. Müfessirler bu ifadeyi genellikle “meyve” olarak yorumlamışlardır. Ancak bu anlamı yalnızca meyveyle sınırlamak doğru değildir; çünkü ifade iki kelimeden oluşmakta ve daha geniş bir anlam taşımaktadır.

Bu bağlamda, “yüce bir cennette, olgunlaşarak yaklaşan” ifadesi tüm nimetleri kapsamaktadır. Yani cennetteki bütün nimetler, kişinin verdiği emek ve ortaya koyduğu çaba oranında ona yakın hâle gelmiştir.

(Hakka 78-24)

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ

Kulû veşrabû henî-en bimâ esleftum fî-l-eyyâmi-l**h**âliye*(ti)*

Geçmiş günlerde yaptığın şeyler sebebiyle afiyetle yiyin, için

Bu ayet, Kur’an-ı Kerim’de “Allah’a güzel bir borç verenler” şeklinde açıklanmaktadır (Hadîd 18). Buna göre, Allah’a güzel bir borç veren kimseye nimetler olgunlaşarak yaklaşır.

Olgunlaşıp yaklaşan nimetler, verilen emeğin bir sonucudur. Bu, dünya hayatının temel bir kuralıdır. İnsan, emek verdiği şeyden daha fazla haz alır ve elde ettiği karşılık ona daha değerli gelir. Bu nedenle “Afiyetle yiyin ve için” ifadesi anlam kazanır; çünkü insan, emek harcadığı şeyin sonucunu daha anlamlı ve lezzetli bulur.

Bunu basit bir örnekle açıklamak mümkündür: Çekirdeği kabuğunu kırarak yediğinizde aldığınız lezzet ile hazır hâlde olanı bir anda tükettiğinizde aldığınız lezzet aynı değildir. Bunun nedeni, birine emek verilmiş olması, diğerine ise verilmemiş olmasıdır.

(Hakka 78-25)

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهٖ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ اُوْتَ كِتَابِيَهْۚ

Ve emmâ men ûtiye kitâbehu bişimâlihi feye**k**ûlu yâ leytenî lem ûte kitâbiyeh

Ve kitabı solundan verilen kimse der ki: "Keşke bana kitabım verilmeseydi."

Önceki ayetlerde kitabı sağından verilenler anlatılmıştı; bu ayetten itibaren ise kitabı solundan verilenler ele alınmaktadır. Arap kültüründe, önemsiz veya düşük konumda görülen kişiler mescitlerde "şimal" denilen sol tarafa oturtulurdu. "O benim sol kolumdur" ifadesi de o kişiye değer verilmediğini anlatmak için kullanılır. Bu nedenle sol taraf, acziyetin ve güçsüzlüğün sembolü olarak kabul edilmiştir. Hesabını veremeyecek bir hayat yaşamak, insanı zayıf ve güçsüz hâle getirir.

Örneğin, sürekli yalan söyleyen bir baba düşünelim. Fiziksel olarak güçlü olsa bile, çocuğu ona "Baba, neden yalan söyledin?" diye sorduğunda ve onu bu yalanla yüzleştirdiğinde, baba bir anda çocuğunun karşısında güçsüz duruma düşer.

Doğrunun ve hakikatin yanında olmak insanı güçlü kılar; buna karşılık yalanı savunmak insanı zayıflatır. Bu nedenle, hesabını veremeyeceği bir hayat yaşayan kişi, aslında güçsüz ve aciz bir duruma düşmektedir.

(Hakka 78-26)

وَلَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِيَهْۚ

Velem edri mâ *h*isâbiyeh

Ve hesabımın ne olduğunu hiç bilmeseydim.

Çünkü hesapsız, sınırsız, kuralsız bir hayat yaşamak hem bu dünyada hemde ahirette pişmanlık doğuracaktır.

(Hakka 78-27)

يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ

Yâ leytehâ kâneti-l**k**â**d**iye*(tu)*

Keşke o bitmiş olsaydı.

Burada geçen "yâ leytehâ" ifadesi "keşke" anlamına gelmektedir. "Kâdiyeh" ise işin sona ermesi, hükmün verilmesi ve sonucun kesinleşmesi anlamlarını taşır.

Bu bağlamda ifade, "Keşke ölümümle birlikte her şey sona erseydi, keşke toprak olup gitseydim ve bu duruma gelmeseydim" anlamını içermektedir. Bu durum, Nebe Suresi'nde de benzer bir şekilde ifade edilmektedir.

"Elleriyle hazırladığına bakar, hakikati önemsemeyenler derki: "Ne olur du keşke toprak olsaydım, unutulup gitseydim." (Nebe 40)

Bu ifadeyi söylemesinin nedeni, kişinin hesapsız ve sorumsuz bir hayat yaşamış olmasıdır. Bu nedenle yaptıklarının hesabını verememekte ve büyük bir pişmanlık duymaktadır.

(Hakka 78-28)

مَا اَغْنٰى عَنِّي مَالِيَهْ

Mâ aġnâ 'annî mâliyeh

Malım bana bir fayda vermedi.

Haksız yollardan elde edilen hiçbir kazanç kalıcı ve güvenilir değildir. Bu tür kazanımlar, sahibine gerçek anlamda fayda sağlamaz. Bu nedenle kişi, sonunda büyük bir pişmanlık duyar. Bu pişmanlık, Tebbet Suresi'nde de şu şekilde ifade edilmektedir:

"Ne malı bir fayda verdi ona, ne kazandıkları." (Tebbet 2)

(Hakka 78-29)

هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ

Heleke ‘annî sulṭâniyeh

Edindiğim nüfuz helak oldu.

Burada "nüfuz" olarak meallendirilen "sultâniyeh" ifadesi, "serata" kökünden gelmekte olup etki altına almak ve hükmetmek anlamlarını taşımaktadır. Bu kökten türeyen "sultan" ise başkaları üzerinde nüfuz ve otorite kuran kişi için kullanılmaktadır.

Ayette, kişinin ne malının ne de elde ettiği nüfuzun kendisine fayda sağlamadığı ifade edilmektedir. İnsanların haklarını ihlal ederek elde edilen güç ve iktidar, sonunda insanı çaresiz bir duruma sürükler.

Bu durumu dünyada yaşamak, kişi için bir bakıma daha avantajlıdır; çünkü tövbe etme fırsatı hâlâ vardır. Ancak bunu dünyada fark etmeyen ve yaşamayan kişi için durum daha ağırdır. Ahirette, eli kolu bağlandığında artık tövbe etme imkânı bulunmamaktadır.

(Hakka 78-30)

خُذُوهُ فَغُلُّوهُ

Ḫużûhu feġullûh*(u)*

Onu yakalayıp bağlayın!

Bu kişinin malı ve mülkü, adeta elini kolunu bağlayan bir prangaya dönüşmüştür. Bazen çok değer verilen şeyleri kaybetmek, aslında bir tür esaretten kurtulmak anlamına gelebilir. Ancak modern insan, çoğu zaman bu bağımlılıklardan kurtulmayı bile bir kayıp olarak görmektedir.

(Hakka 78-31)

ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ

Śumme-lcaḥîme **s**allûh*(u)*

Sonra onu alevli ateşe yaslayın!

(Hakka 78-32)

ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ

Śumme fî silsiletin żer'uhâ seb'ûne żirâ'an feslukûh*(u)*

Sonra uzunluğu yetmiş arşın olan bir zincirle onu sevk edin.

Burada geçen "silsile", ayakları birbirine bağlayan zincir anlamına gelmektedir. Aynı zamanda boyuna da geçirilir. Zincirin yetmiş arşın uzunluğunda olması, kişinin hareket alanını genişletmez; aksine ağırlığı nedeniyle başını bile kaldıramayacak duruma gelmesine yol açar. Bu durum bir azap ve sıkıntı ifadesidir.

Her işlenen suç, boyna eklenen bir halka gibi düşünülebilir. Bu halkalar arttıkça insanın başı daha fazla eğilir. Sonunda kişi, Allah'a yönelmekten ve O'nun huzuruna çıkmaktan çekinir hâle gelir.

(Hakka 78-33)

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ

İnnehu kâne lâ yu/minu bi(A)llâhi-l'a**z**îm*(i)*

Muhakkak ki o, Azîm olan Allah'a inanmıyordu.

Allah'a inanmak, soyut ve sadece sözle ifade edilen bir durum değildir. "Ben Allah'a inanıyorum" demek, kişiyi sorumluluklardan muaf kılmaz. İnanmak, yalnızca bir kabul beyanı değil, aynı zamanda bir yaşam biçimidir.

Hâkka Suresi'nde iman şu şekilde tanımlanmaktadır: *"O, Azîm olan Allah'a inanmıyordu ve yoksulu doyurmaya teşvik etmiyordu." (Hâkka 33-34)*

Bu ayet, imanın yalnızca Allah'ı kabul etmekle sınırlı olmadığını; aynı zamanda sosyal sorumlulukları da içerdiğini göstermektedir.

"El-Azîm" kelimesi, Allah'ın isimlerinden biridir ve yücelik, büyüklük ve azamet sahibi olmak anlamına gelir. Allah'a iman doğrultusunda yapılan eylemler, insanı da yüceltir. Bu nedenle iman hem inancı hem de davranışı kapsayan bir bütünlük ifade eder.

(Hakka 78-34)

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِّ

Velâ ye*h*u**dd**u ‘alâ **ṭ**a’âmi-lmiskîn*(i)*

Ve miskini doyurmaya teşvik etmez.

Kur’an-ı Kerim, miskin ve fakir arasında bir ayrım yapmaktadır. Miskin; hiçbir şeye sahip olmayan, kendi geçimini sağlayamayan ve doyurulması gereken kimseyi ifade eder. Bu nedenle miskin için “doyurmak” ifadesi kullanılmaktadır. Miskinler, açlık ve yoksulluk nedeniyle güçsüzleşmiş, suskun hâle gelmiş kimselerdir. Bu insanların zayıf ve çaresiz duruma düşmesi, toplumsal kaynakları sömüren ve rant sistemi kuran yapılarla doğrudan ilişkilidir.

Bir toplumda fakirlik varsa, bu durum kaynakların adil dağıtılmadığını gösterir. Allah, rızkı yeterli ölçüde yaratmıştır. Dünya, tüm insanları besleyecek imkânlara sahiptir. Buna rağmen bir kesim aşırı zenginleşirken diğer kesim yoksulluk içinde yaşıyorsa, bu dengesizlik insan kaynaklıdır. Birileri aşırı kazanç elde ederken başkalarının hakkını gasp ediyorsa, bu durum yeni yoksulların ortaya çıkmasına neden olur.

Fakir, az da olsa geçimini sağlayabilen kişidir. Buna karşılık miskin, açlık sınırının altında yaşayan ve temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan kimsedir. Bu yönüyle fakirlik ve miskinlik arasında bir derece farkı bulunmaktadır.

“Taâmü’l-miskîn” ile “it‘âmü’l-miskîn” arasında da anlam farkı vardır. “İt‘âm”, kişinin kendi malından yedirmesini ifade ederken; burada kastedilen, miskinin aslında kendi hakkı olanın ona verilmesidir. Çünkü Kur’an’da, “Sizin mallarınızda onların hakkı vardır” (Meâric 24) denilmektedir. Bu nedenle mesele, bir lütuf veya bağış değil, hak sahibine hakkının verilmesidir. Bu bağlamda, yoksulu doyurmaya teşvik etmeyenler eleştirilmektedir. Bu kişiler, sadece yardım etmeyenler değil; aynı zamanda toplumun kaynaklarını haksız şekilde kullanarak yoksulların hakkını gasp eden kimselerdir.

Buradaki anlatım ince bir anlam taşımaktadır: Verilmeyen şey, her ne kadar hukuken kişinin mülkiyetinde görünse de, aslında yoksulun hakkıdır. Bu nedenle bu hakkı vermek bir lütuf değil, bir borcun ödenmesidir. Bu bilinçle hareket edilmesi gerekir.

(Hakka 78-35)

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هٰهُنَا حَمِيْمٌ

Feleyse lehu-lyevme hâhunâ *h*amîm*(un)*

Artık o gün, burada onun için bir dost yoktur.

Burada geçen “hamîm” kelimesi, yakın, samimi ve candan dost anlamına gelmektedir. Ancak bu kişi, çevresindekilerin haklarını gasp ederek elde ettiği konfor ve lüks içinde yaşadığı için, aslında mazlumların ahını almıştır. Bunun sonucu ise yalnızlık ve sahipsizliktir. Bu durum kimi zaman dünyada, kimi zaman da ahirette ortaya çıkar.

(Hakka 78-36)

وَلَا طَعَامٌ اِلَّا مِنْ غِسْلِينٍۙ

Velâ ṭa'âmun illâ min ġisl**î**n*(in)*

Ve pis bir atıktan başka bir yemek yoktu.

Burada geçen "gıslîn" kelimesi, bir şeyin yıkanması sonucunda ortaya çıkan kirli ve atık suyu ifade eder. Bu kelime bazı meallerde "irin" olarak çevrilmiş olsa da, daha genel anlamıyla bir atık ve pislik türünü anlatmaktadır.

(Hakka 78-37)

لَا يَأْكُلُهٗٓ اِلَّا الْخَاطِـُٔوْنَ

Lâ ye/kuluhu illâ-lḫâṭ**i**-ûn*(e)*

Onu hata yapandan başkası yemez.

Burada geçen hata, kasıtlı olarak yapılan hatayı ifade etmektedir. "El-hâtiûn" kelimesi bunun çoğuludur. Buna karşılık "muhtî" ise kasıtsız olarak yapılan hatalar için kullanılmaktadır.

Günümüzde dünya kaynakları adil bir şekilde dağıtılsa, mevcut üretim kapasitesi çok daha fazla nüfusu besleyebilecek düzeydedir. Rezzâk olan Allah, rızkı yeterli ve hatta fazlasıyla vermiştir. Buna rağmen dünya nüfusunun önemli bir kısmı açlık ve susuzlukla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, sınırlı bir kesimin kaynakları aşırı ve dengesiz şekilde kullanmasından kaynaklanmaktadır.

Örnek olarak, gelişmiş ülkelerde yaşayan bir bireyin tükettiği kaynak miktarı, Afrika veya doğu bölgelerinde yaşayan birçok insanın toplam kaynak kullanımına eşit olabilmektedir. Bu durum, ekonomik sistemdeki dengesizliklerle ilişkilendirilmektedir.

Bu sistem, parası olanların daha fazla kazanmasını sağlamak amacıyla paranın bir meta gibi alınıp satılmasına dayanır. Bu durum, piyasada dolaşması ve topluma dağılması gereken paranın belirli noktalarda toplanmasına yol açar. Sonuç olarak bu yapı, yoksulluğun artmasına, göç hareketlerinin çoğalmasına, miskinlerin sayısının yükselmesine ve sınırlı bir kesimin daha da zenginleşmesine neden olur.

Bu gerçeği kabul edip yoksulların hakkını vermek yerine, muhataplar doğrudan kitabın kaynağını sorgulamaya yönelmektedir.

"Ey Muhammed! Sen yalan söylüyorsun" şeklinde ithamlarda bulunmaktadırlar.

Bu hakikati kabul edip, fakir fukaranın hakkını vermek yerine, muhataplar hemen kitabın kaynağına yönelirler.

(Hakka 78-38)

فَلَآ أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَۙ

Felâ u**k**simu bimâ tub**s**irûn*(e)*

Artık hayır, gördüğünüz şeylere yemin ederim.

Bu ifade, "yemin ederim ki" anlamı taşımaktadır. "Fe lâ uksimu" ifadesi lafzen "hayır, yemin etmem" anlamına gelse de, aslında yemini güçlendiren bir üslup içerir. Bu kullanım, "Vallahi, düşündüğünüz gibi değil" anlamını vurgular.

Dolayısıyla burada güçlü bir vurgu söz konusudur: Söylenecek ve dikkate alınacak tek gerçek budur; onun dışında geçerli bir söz yoktur.

(Hakka 78-39)

وَمَا لَا تُبْصِرُونَۙ

Vemâ lâ tub**s**irûn*(e)*

Ve görmediğiniz şeylere de.

(Hakka 78-40)

إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍۚ

İnnehu le**k**avlu rasûlin kerîm*(in)*

Muhakkak ki o, gerçekten Kerim Resûl'ün sözüdür.

Ayet, kitabın kaynağına dikkat çekmektedir. Burada geçen "kerîm" kelimesi, değerli, kaliteli ve ikram niteliği taşıyan anlamlarına gelmektedir. El-Kerîm olan Rabbimiz, en üstün ve en değerli olanı ikram edendir.

Ayetlerde geçen "Resûl" ifadesi hakkında müfessirler farklı görüşler ortaya koymuştur. Çoğunluk bu ifadeyi Cebrâil olarak yorumlarken, bazıları bağlam gereği bunun Hz. Muhammed olduğunu ifade etmiştir. Çünkü ayette, bunun bir şairin veya kâhinin sözü olmadığı özellikle vurgulanmaktadır.

Bu kullanımın amacı, indirilen kelamın Allah'a ait olduğunu ortaya koyarken, elçinin sadece bir iletici olduğunu vurgulamaktır. Yani Resûl, bu hakikatleri insanlara ulaştıran bir aracıdır ve ona yöneltilen düşmanlığın yersiz olduğu ifade edilmektedir. Bu mesaj, sunulan hakikatin bir ikram olarak görülmesi gerektiğini de hatırlatmaktadır.

Toplumsal açıdan bakıldığında, yetimlerin ve yoksulların gözetildiği, sosyal adaletin sağlandığı bir düzen, huzurlu bir yaşamın temelini oluşturur. Aksi durumda, gelir dağılımındaki adaletsizlikler toplumda huzursuzluk doğurur. Adil bir paylaşım sağlandığında ise toplumsal güven ve dayanışma güçlenir.

(Hakka 78-41)

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ۖ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ

Vemâ huve bi**k**avli şâ'ir*(in)*(c) **k**alîlen mâ tu/minûn*(e)*

Ve o bir şairin sözü değildir. Ne kadar az inanıyorsunuz?

"Şiir" kelimesi, Arapça kökenli olup "kıl, tüy, saç" anlamına gelen "şe'are" kökünden türemiştir. Araplar, buğdaydan farklı olarak ucunda ince bir kılçık bulunan arpa için de aynı kökten türeyen bir kelime kullanmışlardır. "Şair" kelimesinin de bu kökten gelmesi, onun ince zekâsı ve duyarlılığıyla ilişkilendirilmiştir. Şiir için birçok tanım yapılmıştır; ancak özetle, şiir bir benzetme sanatıdır. "Şiar" kelimesi de aynı kökten gelir ve bir şeyin başka bir şeye benzetilmesini ifade eder.

Şiir, duygusal yönü ağır basan bir sanat olduğu için ayet, iman ve güven vurgusuyla sonlandırılmaktadır: "O, bir şair sözü değildir. Ne kadar az inanıyorsunuz." Kur'an'ın kafiyeli ve ahenkli yapısı, muhatap üzerinde etkileyici bir his oluşturabilir. Ancak bu etki, onun şiir olduğu anlamına gelmez. Ayet, bu benzerlikten hareketle Kur'an'ı şiirle veya Resul'ü şairle özdeşleştirmemek gerektiği konusunda bir uyarı içermektedir.

Buradaki amaç, şiiri veya şairi değersiz göstermek değildir; şiir bir sanattır. Ancak Kur'an'ın amacı bir sanat eseri ortaya koymak ya da insanları yalnızca ses uyumuyla etkilemek değildir. Kur'an'ın asıl amacı, anlamı, hatırlatmayı ve öğüdü ön plana çıkarmaktır.

Kur'an, tecvid kurallarını merkeze alarak ses ve makamı ön plana çıkarmayı amaçlamaz. Ancak bizler, okuma sırasında bunu çoğu zaman temel amaç hâline getirmekteyiz. Oysa asıl hedef, mananın ön plana çıkarılmasıdır.

Kur'an-ı Kerim'in temel amacı, anlamı, hatırlatmayı ve öğüdü öne çıkarmaktır.

Bu nedenle Kur'an, şiire benzer bir üslupla, na 't ya da kaside tarzında okunması gereken bir metin değildir. Kur'an bir şair sözü değildir; bu tür bir nitelendirme ona uygun değildir.

Peki, biz Kur'an'ı neden na 't, kaside ya da türkü benzeri bir üslupla okumaktayız?

Bu tür bir yaklaşım uygun değildir. İnsan, çocuğuna öğüt verirken sesini süsleyerek ve melodik bir şekilde değil, açık ve anlaşılır bir biçimde konuşur.

İnsan, ciddi bir ses tonuyla ve düzgün bir üslupla mesajını karşı tarafa iletir. Peki biz, Kur'an-ı Kerim'deki bu mesajları bu şekilde mi aktarıyoruz? Çoğu zaman Rast makamı, Hicaz makamı gibi unsurları ön plana çıkarıyoruz. Oysa amaç bu değildir.

(Hakka 78-42)

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍۚ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَۚ

Velâ bi**k**avli kâhin*(in)*(c) **k**alîlen mâ teżekkerûn*(e)*

Ve bir kâhinin de sözü değildir. Ne kadar az tezekkür ediyorsunuz.

Burada düşünme ile kâhin sözü birlikte ele alınmaktadır. Kâhin; kaybolan şeyleri bulduğunu iddia eden, gelecekle ilgili tahminlerde bulunan kişidir ve bu yönüyle insanın aklına hitap eder. Kâhinler, sorular sorarak ipuçlarını bir araya getirir ve tahminlerde bulunur. Bu tahminleri de çoğu zaman metafizik unsurlara bağlayarak kendilerine bir üstünlük atfederler.

Buna karşılık şairler daha çok duygulara hitap eder. Bu nedenle kâhin ile şair arasında yöntem ve etki alanı bakımından bir fark bulunmaktadır.

Kur'an ise ne bir ses gösterisi yapmak ne de cifr, ebced gibi yöntemlerle kehanet üretmek amacıyla indirilmiştir. Bu kitap, yalnızca diri olanları uyarmak için indirilmiştir (Yâsîn 69-70). Onun kaynağı da bir sonraki ayette açıkça belirtilmektedir.

(Hakka 78-43)

تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Tenzîlun min rabbi-l'âlemîn*(e)*

Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

Burada geçen "Rabb" kelimesi, terbiye eden ve sahip çıkan anlamına gelmektedir. "Âlemler" ise insan topluluklarını ve yaratılmış diğer varlıkları ifade eder.

Allah, Rab oluşunun gereği olarak insanları terbiye etmek ve ıslah etmek amacıyla onlara resulleri aracılığıyla vahiy göndermiştir. Bu vahiy, şiir oluşturmak veya kehanette bulunmak için değil, insanları doğruya yönlendirmek içindir.

(Hakka 78-44)

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ

Velev te**k**avvele ‘aleynâ ba’**d**a-l-e**k**âvîl*(i)*

Ve eğer, bazı sözleri bize karşı uydurmuş olsaydı.

44-47. ayetler birlikte değerlendirilmelidir. Bu ayetler okunduktan sonra ortaya çıkan sorular ve bu sorulara verilen cevaplar, metnin daha iyi anlaşılmasını sağlar.

Bu bağlamda şu sorular gündeme gelmektedir: Allah, bir elçinin kendisine iftira attığını varsayarak onu hemen cezalandırır mı? Böyle bir durum, elçinin tövbe imkânını ortadan kaldırmaz mı?

Oysa Allah, Tevvâb’dır; yani tövbeleri kabul edendir. Aynı zamanda Halîm’dir; cezalandırmada acele etmez. Bu nedenle bu ayetlerin, Allah’ın ani ve mutlak bir cezalandırma uyguladığı şeklinde anlaşılması doğru değildir.

Allah’ın cezalandırması, genellikle ahirete bırakılan bir süreçtir. Bu yüzden ayetlerde geçen ifadeler, doğrudan fiziksel bir müdahaleyi anlatmaktan ziyade güçlü bir uyarı ve vurgudur. Burada asıl mesajın ne olduğu dikkatle değerlendirilmelidir.

Bu ayetler, Resul’e ve dolayısıyla insanlara önemli bir mesaj vermektedir. Anlatımın temelinde Allah’ın merhameti bulunmaktadır. Çünkü Allah, Rahmân’dır ve Kur’an’ı öğretendir. Bu nedenle Kur’an’daki ayetler, merhamet ekseninde okunmalıdır.

Buradan çıkarılan ikinci önemli sonuç ise şudur: Kur’an, bir insan sözü değildir. Ne cümleleri ne de kelimeleri resuller tarafından oluşturulmuştur. Resuller, vahyi nasıl aldıysa, hiçbir değişiklik yapmadan ve kendi sözleriyle karıştırmadan insanlara iletmişlerdir.

Resuller, Allah’a karşı en yüksek saygıyı gösteren örnek şahsiyetlerdir. Bu nedenle onların, Allah’ın kelamına en küçük bir müdahalede bulunmaları veya kendi sözlerini ona isnat etmeleri mümkün değildir. Onlar, vahyi olduğu gibi aktaran güvenilir elçilerdir.

(Hakka 78-45)

لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ

Le-eẖażnâ minhu bilyemîn*(i)*

Elbette onu sağından tutup alırdık (yakalardık).

Ayetlerde "sağından tutmak" ifadesi kullanılmaktadır. "Yemîn" kelimesi, sözlükte sağ el anlamına gelse de mecazî olarak güç ve kuvveti ifade eder. Bu bağlamda Resul'ün en güçlü yönü vahiydir.

Resul, insanlara vahyi tebliğ ederek onların karşısına çıkmaktadır. Eğer vahiy kesilirse, onun dayanağı olan güç ortadan kalkar. Bu durumda insanlara ne söyleyeceği ve kendisini nasıl savunacağı da belirsiz hâle gelir.

Dolayısıyla Resul'ün toplum karşısındaki varlığının temel nedeni vahiydir. Vahyin kesilmesi, onu savunmasız bırakacak ve zor bir sürece sürükleyecektir. Bu nedenle ifade, "Vahiy kesilirse seni zor bir son bekler" anlamında bir uyarı içermektedir.

Burada failin Allah olması yanlış anlaşılmamalıdır. Çünkü bu durum, Allah'ın koyduğu yasaların bir sonucudur. Bu ifadeler bir tehditten ziyade, bir bilgilendirme ve uyarı niteliği taşımaktadır. Rabbimiz, merhameti gereği elçisini bu konuda haberdar etmektedir.

(Hakka 78-46)

ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ

Śumme le**k**a**ṭ**a'nâ minhu-lveẗîn*(e)*

Sonra mutlaka onun can damarını keserdik.

Burada geçen "vetîn" ifadesi, Kaf Suresi 16. ayetteki "habl-i verîd" (şah damarı) ifadesinden farklıdır. "Habl-i verîd" şah damarını ifade ederken, "el-vetîn" kalpten çıkarak organları besleyen ana atardamarı, yani can damarını ifade eder. Bu damarın kesilmesi, kişinin çok kısa sürede yoğun kan kaybı yaşayarak hayatını kaybetmesi anlamına gelir.

Çünkü bu damar, hayati organların tamamını beslemektedir. Bu damara yönelen bir darbe, kişiyi hızla ölümcül bir duruma sürükler.

Bu bağlamda anlatım, doğrudan bir cezalandırmadan ziyade bir uyarı niteliği taşımaktadır. Allah, insanları işledikleri hatalar nedeniyle anında cezalandırmaz; ancak onları karşılaşabilecekleri tehlikelere karşı uyarır. Bu ayetler de bu uyarının bir parçasıdır.

Allah'ın koyduğu yasalardan ve düzeninden uzaklaşmak, insanı tehlikeye sürükler. Adalet ilkelerine, yani vahye, keyfî eklemeler yapılması düzeni bozar. Bu durum, mecazî olarak insanın "can damarının kesilmesi" gibi, hayati bir bozulmaya yol açar.

Örneğin, vahyin hükümlerine insanların keyfî istekleri doğrultusunda eklemeler yapılırsa, adalet bozulur. Adaletin bozulması ise haksızlığa uğrayanların zamanla tepki göstermesine yol açar. Bu durum, mecazî olarak kişinin kendi "can damarının kesilmesi" anlamına gelir.

Liyakat ve ehliyetin göz ardı edildiği, adam kayırmanın, yolsuzluğun ve hırsızlığın yaygınlaştığı bir sistemde düzen bozulur. Böyle bir yapıda, doğal olarak karşıtlıklar ve düşmanlıklar ortaya çıkar. Bu kişiler, fırsat bulduklarında bu bozuk düzeni kuranlara zarar verirler. Bu noktada, en yakın destekçilerin bile koruyucu olması mümkün olmayabilir.

Bu anlatım, ayetlerin tarihsel ve toplumsal karşılıklarını anlamaya yönelik bir örnek sunmaktadır.

Örneğin, Hz. Osman on iki yıl boyunca halifelik yapmıştır. İlk altı yıl boyunca adalet ve liyakat ilkelerine önem vermiştir. Ancak sonraki altı yılda, iyi niyetle de olsa herkesi geri çevirmemiş; bazı ilkelerden taviz vererek akrabalarını çeşitli görevlere getirmiştir. Bu sürecin sonunda ise, yine yakın çevresinden kişiler tarafından öldürülmüştür.

Allah'ın belirlediği ilkeler terk edilirse ve buna rağmen Allah'a iman edildiği iddia edilirse, bunun mutlaka olumsuz sonuçları olur. Kişi iyi niyetli olsa bile, bu durumun sonuçlarını çoğu zaman dünya hayatında yaşar.

İntravasküler volümün azalması sonucunda, kalbin hayati organlara yeterli miktarda kan ve oksijen ulaştıramadığı sistemik bir bozukluk ortaya çıkar. Hipovolemik şok, aynı zamanda dokulardan metabolik atıkların uzaklaştırılamadığı; hücre ve dokuların normal metabolizmasının bozulduğu nöroendokrin ve immünolojik bir kaos durumudur.

Hipovolemik şok, çeşitli cerrahi ve tıbbi nedenlerle ortaya çıkabilen acil bir tıbbi sendromdur. Erken tanı konulması ve tedavi edilmesi, hücre hasarı ve ölümün önlenmesi açısından büyük önem taşır.

(Hakka 78-47)

فَمَا مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ

Femâ minkum min *e*hadin 'anhu *h*âcizîn*(e)*

Ayrıca sizden hiçbiriniz ondan menedici olamaz (buna mâni olamaz).

Burada geçen "hâcizîn" kelimesi, engellemek ve alıkoymak anlamına gelir. "Hiciz" ise iki şey arasındaki ayırıcı unsur demektir. Mekke, Medine ve Taif'i içine alan bölge, Şam ve Badiye bölgelerinden ayrıldığı için "Hicaz" olarak adlandırılmıştır.

Bu bağlamda, bir elçinin yakın çevresi ve onu sevenler, bazı durumlarda onu gelecek tehlikelere karşı koruyamaz. Özellikle adalet ve liyakat ilkelerinden ödün verilirse, yani Allah'ın koyduğu ilkelere keyfî ekleme veya çıkarma yapılırsa, en yakın destekçiler bile onu kurtaramaz.

Adalet, liyakat ve hakkaniyet gibi temel ilkelerin terk edilmesi ve bunların yerine kişisel çıkarların konulması, zulme yol açar. Bu tür bir tutumun ise mutlaka olumsuz sonuçları olacaktır.

(Hakka 78-48)

وَاِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ

Ve-innehu leteżkiratun lilmutte**k**în*(e)*

Ve muhakkak ki O (Kur'ân), gerçekten muttakiler (takva sahipleri) için bir öğüttür.

Muttaki: Sakınan, sorumluluk sahibi olan ve bu altın ilkelerden ne olursa olsun ayrılmayanlar manasına gelmektedir. Bu tarz insanlar için Kurân'ı Kerim bir hatırlatmadır, bir öğüttür. Hem hatırlamalarını hem de hatırlatmalarını sağlar.

(Hakka 78-49)

وَاِنَّا لَنَعْلَمُ اَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ

Ve-innâ lena'lemu enne minkum mukeżżibîn*(e)*

Ve muhakkak ki biz, sizden (içinizde) tekzip edenler olduğunu (yalanlayanları) elbette biliyoruz.

Kur'an-ı Kerim'i, insanlığın ortak doğrularını ifade eden bir rehber olarak tanımlıyoruz. Bu doğrular; hakkaniyet, liyakat, adalet ve erdem gibi temel ilkelerdir. Ancak bu ilkeleri yalanlayan, yani "tekzip eden" kimselerin yalnızca dışarıda değil, Müslümanlar arasında da bulunduğu ifade edilmektedir. Kur'an'da "tasdik" kavramının karşıtı olarak sürekli "tekzip" kavramı kullanılmaktadır.

İnsan, hakikati genellikle tek bir sebepten dolayı inkâr eder veya görmezden gelir: Kendi çıkarları ve menfaatleri. Eğer kişinin menfaati hakikatle örtüşmüyorsa ya o gerçeği yalanlar ya da üzerini örter.

Örneğin, liyakate önem vermeyen bir işveren ya da torpille işe giren bir kişi düşünüldüğünde, "işi ehline verin" ilkesinin ihlal edildiği görülür. Kişi sözlü olarak bu ilkeye inandığını ifade etse bile, davranışlarıyla bu gerçeği fiilen yalanlamış olur.

(Hakka 78-50)

وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ

Ve-innehu le*h*asratun ‘alâ-lkâfirîn*(e)*

Ve muhakkak ki O (Kur'ân), hakikati örtenler için elbette hasrettir.

“İşi ehline verin” ilkesini hayatımızla yalanladığımızda, bu durum hakikati örtenler için bir hasrete dönüşür.

Hasret, Ragıp’ın tanımına göre, elden kaçırılan bir şey için duyulan üzüntü ve pişmanlıktır. Bu kavram, kişinin yaşadığı derin üzüntü nedeniyle güç ve kuvvetini kaybetmesi anlamını da içerir.

Ayetlere sarılmamak, insanın gücünü zayıflatır ve etkisini azaltır. Adalet ve hakkaniyetten uzaklaşmak, eğriyi doğru, doğruyu eğri göstermek kısa vadede bir kazanç gibi görünse de gerçekte kişinin kendisine dönen bir pişmanlık hâline gelir.

“Muhakkak ki Allah, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hakemlik yaptığınız zaman adaletle hükmetmenizi emreder. (Nisa 58)

(Hakka 78-51)

وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ

Ve-innehu le*ha***kk**u-lya**k**în*(i)*

Ve muhakkak ki; O (Kur'ân), gerçekten Hakk'ul yakîn'dir (kesin olarak Hakk'ı bilmektir).

“Hakk’ul yakîn” ifadesi, “hak” ve “yakîn” kelimelerinden oluşur. “Hak”, sabit ve gerçek olan anlamına gelir; aynı zamanda Allah’ın “el-Hakk” ismi de bu kökten türemiştir. “Yakîn” ise bir şeyin kesin olarak bilinmesini ifade eder. Buna göre “hakk’ul yakîn”, yaşayarak ve tecrübe ederek elde edilen kesin bilgi anlamına gelir.

“İlmel yakîn”, bilginin okuyarak veya öğrenerek elde edilmesidir. **“Aynel yakîn”** ise bir olaya bizzat şahit olarak öğrenmeyi ifade eder.

Kur’an’da olaylar ve kıssalar öyle bir üslupla anlatılır ki, insan kendisini sanki o olayın içindeymiş gibi hisseder.

Bu nedenle kıssaları değerlendirirken “hakk’ul yakîn” düzeyine ulaşmanın yolu empatik bir bakış geliştirmektir. Kimi zaman kendinizi Resul’ün yerine, kimi zaman sahabenin, kimi zaman da farklı grupların yerine koyarak düşünmek, Kur’an’ı daha derinlikli anlamaya yardımcı olur.

Ben olsam ne yapardım?

Bu şekilde bakıldığında, kıssalardaki paylaşılan dersler günümüze daha gerçekçi bir biçimde taşınır. Burada aynı zamanda bir anlatım üslubu da öğretilmektedir.

Ayrıca, vahyin hakikate ve adalete aykırı hiçbir unsur içermediği; içinde şüpheli veya çelişkili bir durum bulunmadığı vurgulanmaktadır. Vahiyde yer alan her şeyin hayatta bir karşılığı vardır ve bunlar kesin bilgiyle temellendirilmiştir. İşte bu durum "hakk'ul yakîn" olarak ifade edilir. Bu nedenle vahiy, yaşanan gerçeğin kendisi olarak değerlendirilmektedir.

(Hakka 78-52)

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

Fesebbi*h* bismi rabbike-l'a**z**îm*(i)*

O halde Rabbini "Azîm" ismiyle tesbih et.

Vâkıa Suresi'nde geçen "Fe sebbih bi'smi rabbike'l-azîm" (56/96) ayeti nazil olduktan sonra, rükûda "Sübhâne rabbiye'l-azîm" denmesi öğütlenmiştir.

Buradaki "sebbih" ifadesi, Allah'ın adıyla hareket etmek, yani yaratılış amacına uygun davranmak anlamına gelir. Bu ayetler, Allah Resulü'nü derinden etkilemiş ve bunun sonucunda, günlük beş vakit namazın rükünlerinden biri olan rükûda "Sübhâne rabbiye'l-azîm" ifadesi yer almıştır. Bu uygulama, Kur'an'ın yönlendirmeleri doğrultusunda şekillenmiştir.

"Hakk'ul yakîn" seviyesine ulaşmanın yolu, Allah'ın azametini düşünerek O'nun adıyla hareket etmektir.

Hâkka Suresi'nden çıkarılan genel anlam ise şöyledir: Sure, ilk ayetlerde hesap gününü vurgulayarak başlar. Ardından, geçmiş kavimlerin helakı örnek verilerek bu hakikatin anlaşılması için bir kıyas yapılması istenir. Bu kıssalar aracılığıyla, dünyanın bir emanet olduğu ve insanın hesap vereceği bilinci inşa edilir.

Ayrıca "el-Azîm" olan Allah'a iman etmenin, yalnızca sözle değil, adalet gereği yoksulu ve muhtacı gözetmekle mümkün olduğu vurgulanır. Bu sorumlulukların yerine getirilebilmesi için, Allah'ın azametini sürekli hatırlamak gerektiği ifade edilir. Aksi takdirde, insanın hem dünyada hem de ahirette kayba uğrayacağı ve büyük bir mahrumiyet yaşayacağı hatırlatılır.

79-MEARİC SURESİ

OKU, ÖĞREN YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

ME'ÂRİC SURESİ

İniş Sırası :79	Tertip Sırası :70	Ayet Sayısı :44	İndiği Yer : Mekke

Mekke döneminde inmiştir. 44 âyettir. Sûre, adını üçüncü âyetteki "el-Me'âric"kelimesinden almıştır. Me'âric, yükselme yolları demektir. Sûrede başlıca, Mekke müşriklerinin inkâr, inat ve azgınlıkları, insan tabiatının bazıyönleri, ölüm ötesi hayatın gerçekliği konu edilmektedir

Meâric suresinin konusu, " kıyamet ve âhiret"le ilgilidir. Öncesinde Hakka suresi ile ile peş peşe indirildiği için sure adeta birbirinin devamıdır.

Meâric sûresinde kıyamet halleri, öldükten sonra dirilme, hesap gününün sıkıntıları, cehennem azabı, âhiret hayatı ve peygamberlik gibi İslâm'ın inanç esasları ele alınmaktadır. Sûrede cömertlik ve cimrilik konularından bahsedilir; müminlerin güzel vasıfları, iyi işleri ve üstün ahlâkı anlatılır; inkârcıların Hz. Peygamber'e karşı tutumları değerlendirilir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm*(i)*

Rahman, Rahim olan Allah'ın ismiyle

(Me'âric 79/1)

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ

Se-ele sâ-ilun bi'ażâbin vâ**k**i'*(in)*

İsteyen birisi, vuku bulacak azabı sordu.

İlk ayet bir soru ayeti. " Se ele". istedi, sordu anlamına gelmektedir. İçinde iddia ve istek bulunan bir soru üzerine ayeti kerimeler nazıl olmuş ve bir cevap olarak inmiştir.

Sure hakikati örtenleri bekleyen azabı muhtemelen uzak bir ihtimal olarak gören veya azabın kesinlikle olmayacağını iddia eden , iyice kanaat getirmiş birinin meydan okur şekildeki bir sorusu üzerine nazil olmuştur. Burada "birisi" denilerek aslında bir kişi , bir zihniyet öne çıkarılmaktadır.

O zihniyette hesapsız bir hayat yaşamak isteyen bencil, sorumsuz, kendi menfaati için suç işlemekten başkasının hukukunu önemsemeyerek onlara zulmetmekten geri durmayaran, menfaati geldiği zaman eşini, kardeşini, yakın akrabalarını, dostlarını bile satacak tiptir, onu da ilerdeki ayetlerde okuyacağız.

(Me'âric 79/2)

لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ

Lilkâfirîne leyse lehu dâfi'*(un)*

Hakikati örtenler (Kâfirler) için, onu bertaraf edecek yoktur.

(Me'âric 79/3)

مِنَ اللهِ ذِي الْمَعَارِجِ

Mina(A)llâhi żî-lme'âric*(i)*

Meâric sahibi Allah'tandır.

Buradaki "zî" edatı, tartışmasız olarak "sahip" anlamındadır. Meâric kelimesinin tekili mirac veya mearac dır. Meâric kelimesi yükselme aleti manasındadır. Asansör, merdiven olarak günümüzde de kullanılmaktadır. Meâric kelimesinin anlamak için bağlama bakmak gerekir. Çünkü meâric kelimesi "ismi alet " olduğu gibi " ismi zaman" ve "ismi mekan" manalarında da kullanılıyor.

Bu ayette mekansal somut bir merdivenden, asansörden veya somut bir basamaktan bahsedilmemektedir. Zaten bunu Rabbimize yakıştırmak caiz olmaz. Bir sonraki ayete bakarak bunun mekan mı, zaman mı yoksa ismi alet mi olduğuna karar vereceğiz. 4. ayette meleklerin ve ruhun süresi 50 bin yıl olan bir gün içerisinde Rabbe uruç etmesi, yükselmesi anlatılır. Dolayısıyle meâric, zamansal tenzil ve yükselmeyi ifade için kullanılmıştır diyebiliriz.

Allah'a izafe edilme sebebi de bu sistemin tamamen Allah'ın muradı, isteği olmasından dolayıdır. Yani meleklerin ve ruhun Allah'a inzali,Allah'tan gelen vahyin melekler aracılığı ile Resullerine ulaşması, tamamen Allah'ın istediği bir sistemdir. Allah , nurunu vahyini zamana yayarak tamamlamıştır. Bu da aslında o vahye muhatap olan kulların tekamülü ile alakalıdır. Bu tekamülü de meâric ile Rabbimiz ifade etmektedir.

Sebebi nüzulde bu ayet nasıl anlaşılmıştır. Ayetin indiği dönemde kahinler gelecek ile ilgili genelde basamaklarla çıkılan yüksek yerleri mekan tutarlardı. Bunun amacı kendilerine gelecek ile ilgili ve kaybettikleri şeyleri bulmak için gelen zengin kişileri ikna edip onları bir şekilde etkileyip malları ve paralarından bir menfaat elde etmek. Hakka suresinin sonunda "şair ve kahin sözü değildir" anlatımı burada bir kıyas üzerinden devam etmektedir.Kendilerine bile hayrı dokunmayan, para için gaybı taşlayan,tarihler söyleyen, yüksek mekanlarda mesken tutan kahinlerin azabın mutlaka vuku bulacağını, hesap gününün geleceğini söyleyen Allah'ın elçileri ile karıştırımaması uyarı burda yapılmaktadır.

(Me'âric 79/4)

تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ اِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ

Ta'rucu-lmelâ-iketu ve-rrûhu ileyhi fî yevmin kâne mikdâruhu ħamsîne elfe sene*(tin)*

Melekler ve ruhun ona yükselmesi bir gün içindedir, onun miktarı elli bin sene oldu.

Diyanet Meali 4 : Melekler ve Ruh (Cebrail) ona süresi elli bin yıl olan bir günde yükselir.

Bu ayeti okuyan birisi, aklına bazı sorular gelebilir. Melekler ve Ruh Allah'a yükseliyor. Allah 50 bin ışık yılı uzaklıkta mı? Veya Allah bir mekanda mı?

Bizim zaman ölçülerimize göre melekler ve Ruh'un elli bin yılda yükseldiği ifade edilirken, vahyin yirmi üç yıl boyunca hayatın akışıyla uyumlu biçimde indirildiğini söylemek, bu ifadeyi aynı düzlemde değerlendirmek anlamına gelmez. Çünkü vahyin inişi, hayatla doğrudan bağlantılı ve anlık karşılıklar içeren bir süreçtir.

Meleklerin nurdan, yani ışıktan yaratıldığı kabul edilirse ve bu durum fiziksel ölçülerle açıklanmaya çalışılırsa, elli bin ışık yılı gibi bir mesafe hesaplandığında bunun Samanyolu galaksisinin çapından bile küçük olduğu görülür. Oysa Samanyolu'nun çapı yaklaşık yüz bin ışık yılıdır.

Bu tür bir yaklaşım, ilahi kudreti sınırlı bir mekân algısına indirgeme riski taşır. Bu nedenle böyle bir değerlendirme sağlıklı değildir. Çünkü burada söz konusu olan, milyonlarca galaksiyi yaratan âlemlerin Rabbi olan Allah'tır.

Bütün bu çelişkiler ve hataların ana sebebi yapılan meallerdir. Kelimelerin anlamı ve doğru meal aşağıdaki gibidir:

"Ta'rucu" yükselir veya yücelir anlamına gelir.
"El-melâiketu" melekler demektir.
"Ve'r-rûhu" ruh anlamındadır.
"İleyhi" ifadesi O'na, yani Meâric sahibi olan Allah'a yönelmeyi ifade eder.
"Fî yevmin" bir gün içinde demektir.
"Kâne mikdâruhu hamsîne ألفe senetin" ifadesi ise onun miktarının elli bin yıl olduğunu belirtir.

"Melekler ve ruhun ona yükselmesi bir gün içindedir, onun miktarı elli bin sene oldu."

Bu ayeti doğru anlayabilmek için kelimeler tek tek incelenmelidir. Burada geçen "ta'rucu" fiili; yükselmek, yücelmek ve yukarı doğru hareket etmek anlamlarını ifade eder.

Ayet içinde "melekler" kelimesi çoğul, "ruh" ise tekil olarak kullanılmıştır. "Ruh" burada, hayata anlam ve amaç kazandıran ilahi bilgi, yani vahiy anlamında değerlendirilebilir. Nitekim Kur'an'da ve diğer vahiylerde bu anlamda kullanımlar bulunmaktadır.

Örneğin Allah, Meryem'e ruhunu gönderdiğini ifade eder. Ayrıca Nahl Suresi 2. ayette, Allah'ın kullarından dilediğine, "Benden başka ilah yoktur" uyarısını iletmeleri için melekleri ruh ile birlikte indirdiği belirtilir. Bu ifade, vahyin iletilme sürecine işaret etmektedir.

Bu nedenle, melekler ve ruhun inişi veya yükselişi anlatılırken bağlamın doğru belirlenmesi gerekir. Benzer bir ifade Kadir Suresi 4. ayette de yer alır: "O gece melekler ve ruh iner."

Dolayısıyla burada anlatılan, fiziksel bir hareketten ziyade ilahi mesajın iletilmesi ve bu sürecin mahiyetidir.

Şimdi "yevm" kelimesine bakalım. Kur'an-ı Kerim'de "gün" kavramı her zaman bizim anladığımız şekilde, yani yirmi dört saatlik bir zaman dilimini ifade etmez.

"Yevm" kelimesi, sözlükte güneşin doğuşu ile batışı arasındaki süreyi ifade eder. Ancak kullanım alanı bundan daha geniştir. Bu kelime, bazen çok kısa bir anı, bazen de uzun dönemleri ve çağları ifade etmek için kullanılabilir. Yani belirli bir zaman dilimini temsil eden genel bir kavramdır.

Örneğin Kur'an'da geçen "Furkan günü", müminlerle müşriklerin ayrıldığı zamanı ifade eder. Bu olay aslında kısa bir zaman diliminde gerçekleşmiştir; ancak "gün" ifadesiyle anlatılmıştır.

Benzer şekilde günlük dilde de "doğum günü" ifadesini kullanırız. Oysa insan belirli bir saat ve dakikada doğar; buna rağmen o günün tamamını kapsayacak şekilde "doğum günü" denir.

"Yevm" kelimesi Kur'an'da bağlama göre gün, an, devre, çağ veya dönem anlamlarında kullanılmaktadır. Bu ayette geçen "gün" ifadesi ise "dönem" anlamındadır.

Nitekim *"Andolsun ki gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yarattık"* (Kaf 38) ayetinde de "gün" ifadesi belirli zaman dilimlerini, yani dönemleri ifade etmektedir.

Bu bağlamda, ayette geçen zaman ifadesi insanın alıştığı zaman ölçülerinden farklıdır. İnsan için uzun sayılabilecek bir süre, ilahi ölçekte bir "gün" olarak ifade edilebilmektedir.

" Artık, cemil bir sabırla sabret! Muhakkak ki onlar, onu uzak olarak görüyorlar ve Biz, onu yakın olrak görüyoruz. (Mearic 5-7)

"Artık cemil bir sabırla sabret" ifadesi, ortada bir sıkıntı, iftira veya hakaret bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle Rabbimiz sabrı tavsiye etmektedir. Bu hakaretin kaynağı, Allah Resulü'nün kâhinlere benzetilmesidir. O dönemde kâhinler, dağlarda veya gizemli mekânlarda kehanetlerde bulunan kişiler olarak bilinmekteydi. Bu benzetme, Resul'ü üzmektedir.

Rabbimiz ise bu sözlerin bir kâhin sözü olmadığını açıkça ifade etmektedir. Ayrıca Allah ile insan arasındaki iletişimin, insanın algısını aşan uzun bir süreç içerisinde gerçekleştiğini vurgulamaktadır.

"Elli bin yıl" ifadesinin insanlığın hangi dönemine işaret ettiği sorusu, İnsan Suresi'nin ilk ayetiyle ilişkilendirilebilir. Bu ayette, insanın tarih sahnesine çıkmadan önce uzun ve belirsiz bir süreçten geçtiği ifade edilmektedir.

Bu bağlamda söz konusu dönem, insanın henüz kayda değer bir varlık ortaya koymadığı, uzun ve belirsiz bir zaman dilimini ifade eder.

Günümüzdeki araştırmalara göre, Kur'an'ın "dehr" olarak ifade ettiği dönem şu şekilde açıklanmaktadır: İnsan türünün erken biçimleri, yani Kur'an'da "beşer" olarak ifade edilen varlıklar, yaklaşık 200 bin yıl önce Afrika'da ortaya çıkmış; modern davranış özelliklerini ise yaklaşık 50 bin yıl önce kazanmıştır.

Bu araştırmaları yapanlar, Meâric Suresi 4. ayetten haberdar olmasalar da, yalnızca evreni inceleyerek bu sonuçlara ulaşmışlardır. Kur'an-ı Kerim ise bu tür gerçeklere yaklaşık 1400 yıl önce işaret etmiştir. Bu durum, Kur'an'ın ilahi bir kaynaktan geldiğine dair önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.

Buna göre, insanın tarih sahnesine çıkıp belirgin ve kayda değer faaliyetler göstermesi yaklaşık 50 bin yıllık bir sürece karşılık gelmektedir. "Yaklaşık" ifadesi ise, ayetin indirildiği dönem ile günümüz arasında geçen zaman farkı dikkate alınarak kullanılmaktadır.

Beşerin, ruh üflenerek yeryüzünde halife kılındığı dönem, Allah katında bir gün, yani bir dönem olarak ifade edilmektedir.

Burada "ruh", insanın hayatına anlam ve amaç kazandıran ilahi bilgi olarak anlaşılmaktadır. Bu bilgi, Hz. Âdem'e eşyanın isimlerinin öğretilmesiyle verilmiştir.

Bu süreçten, yani ilk insanın bilgilendirilmesinden Allah Resulü'ne kadar geçen dönem, resullerin gönderildiği uzun bir zaman dilimini kapsamakta olup, yaklaşık elli bin yıllık bir dönem olarak ifade edilmektedir.

Ayet, iç ve dış bağlamıyla birlikte değerlendirildiğinde, Allah'tan haber alan nebilerin yaşadığı dönemin yaklaşık elli bin yıllık bir süreci ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, bazı kaynaklarda yer alan beş bin veya yedi bin yıllık süreler bu bağlamda geçerli kabul edilmemektedir.

Ayrıca bu ayet, geleceği bildiğini iddia eden kâhinlerin veya Allah ile özel bir iletişim kurduğunu ileri süren kişilerin iddialarını da geçersiz kılmaktadır. Melekler ve ruh ile ifade edilen vahiy süreci, belirli bir düzen içinde Allah ile insan arasında gerçekleşmiş ve bu süreç sınırlı bir dönemle ilişkilendirilmiştir.

Bu bağlamda, gaybî bilgiyi doğrudan elde ettiğini iddia eden kişilere karşı dikkatli olunması gerektiği vurgulanmaktadır. Hiç kimse, Allah'tan doğrudan haber aldığını söyleyerek insanları yanıltmamalıdır.

Meâric Suresi'nde, insanlığın Allah'a muhatap olabilecek bir olgunluk düzeyine ulaşması gerektiği ifade edilmektedir. Bu süreç, bir tekâmül sürecidir. İnsanlığın hem zihinsel hem de bedensel olarak belirli bir olgunluğa erişmesi gerekir ki, ilahi vahye muhatap olabilsin.

Nasıl ki ilkokul seviyesine hazır olmayan bir çocuğa lise veya üniversite düzeyinde eğitim verilemezse, insanlığın da ilahi mesajı anlayabilmesi için belirli bir gelişim aşamasından geçmesi gerekmektedir. Bu olgunluk seviyesine ulaşıldıktan sonra insan, imtihana tabi tutulur. Bu sürecin ilk örneği ise Hz. Âdem'dir.

Ayrıca bu bağlamda, kâhinler, medyumlar ve falcılar gibi geleceği veya gaybı bildiğini iddia eden kişilerle, ilahi vahyi getiren elçilerin birbirinden kesin olarak ayrılması gerektiği vurgulanmaktadır.

(Me'âric 79/5)

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا

Fa**s**bir **s**abran cemîlâ*(n)*

Artık, cemil bir sabır ile sabret!

Burada geçen "sabır" kelimesi, direnmek, zorluklara karşı göğüs germek ve kararlı olmak anlamına gelir. Bu ifade, pasif bir bekleyişi değil, aktif bir direnci anlatır.

Ayetlerde geçen "cemil" kelimesi genellikle "güzel sabır" şeklinde çevrilmektedir. Ancak "cemil" ifadesi, yalnızca estetik bir güzelliği değil, olumlu özelliklerin bir arada bulunmasını ifade eder. Yani sabır, sadece dıştan veya içten güzel bir tutum değil; bütün yönleriyle dengeli ve olumlu bir duruştur.

"Sabrun cemil" ifadesi, Yusuf Suresi 18. ayette Hz. Yakub'un, oğullarının getirdiği kanlı gömlek karşısında sergilediği tavrı anlatır. Bu sabır; şikâyet etmeden, başkalarına yük olmadan ve doğru duruştan sapmadan gösterilen bir direniştir.

Dolayısıyla bu sabır, yalnızca sıkıntı ve iftiralara katlanmak değil; aynı zamanda doğru olanı insanlara ulaştırmak için sürdürülen bilinçli ve hikmetli bir mücadeleyi de kapsar.

(Me'âric 79/6)

اِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا

İnnehum yeravnehu be'îdâ*(n)*

Muhakkak ki onlar, onu , uzak olarak görüyorlar.

Bu ifade, "imkânsız olarak görüyorlar" şeklinde de yorumlanabilir. Çünkü bu kişiler, hesabını veremeyecekleri bir hayat yaşamaktadır. Böyle bir hayat süren birinin en kolay yolu, hakikati inkâr etmek ve gerçeğin olmadığını kendine inandırmaktır.

Bu nedenle, kendilerine gerçeği bildiren peygamberle alay eder ve onu küçümsemeye başlarlar. Hesap verebilir bir hayat yaşamak zor olduğu için, bunun yerine bu haberi getiren elçiyi yalancılıkla itham etmeyi tercih ederler.

(Me'âric 79/7)

وَنَرٰىهُ قَرِيبًاۙ

Ve nerâhu **k**arîbâ*(n)*

Ve Biz, onu yakın olarak görüyoruz.

Biz de onu yakın görmeliyiz. Rabbimiz onu yakın görüyorsa, bizim de yakın görmemiz gerekir. Aslında ölüm, insana çok yakın bir gerçektir.

Her an ölümle yüz yüze olma ihtimali, insanın ölüm sonrası için hazırlıklı olmasını gerektirir. Bunu bir yolculuğa benzetebiliriz: Ne zaman yola çıkacağınızı bilmediğiniz bir yolculuk için, her an hazır olmanız gerekir. Eğer zamanı bilinseydi, hazırlık yapılır ve bavul her zaman hazır tutulurdu.

(Me'âric 79/8)

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَآءُ كَالْمُهْلِۙ

Yevme tekûnu-ssemâu kelmuhl*(i)*

O gün gökyüzü, erimiş maden gibi olacak.

Burada geçen "muhl" kelimesi; yağ tortusu, yanmış yağ veya eritilmiş maden gibi anlamlarda tefsir edilmiştir. İbn Mesud, bu kelimenin eritilmiş gümüşe benzer bir görünümü ifade ettiğini belirtmiştir. Elmalılı Hamdi Yazır da bu görüşü aktarmaktadır.

Bu ifade, Hâkka Suresi 16. ayette geçen "Gök yarılmış ve o gün zayıf düşmüştür" ifadesini açıklayıcı niteliktedir. Buna göre, atmosferde bulunan hidrojen ve diğer gazların yüksek sıcaklık altında verdikleri tepkimeler sonucunda oluşan farklı renklerdeki görünümler tasvir edilmektedir.

Bilindiği üzere her madde yanarken farklı enerjiler açığa çıkarır ve buna bağlı olarak farklı ışık ve dalga boyları yayar. Bu nedenle gökyüzü, o gün çeşitli renklerin hâkim olduğu farklı bir görünüme bürünecektir.

Bu anlatım, o sahnenin zihinde canlandırılmasına yönelik bir tasvir niteliği taşımaktadır.

(Me'âric 79/9)

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ

Ve tekûnu-lcibâlu kel'ihn*(i)*

Ve dağlar yün parçaları gibi olacak.

Burada geçen "ihn" kelimesi, özellikle farklı renklerdeki yün anlamına gelmektedir. Kâria Suresi 5. ayette dağların parçalanması anlatılırken, burada ise bu parçalanmanın sonucunda ortaya çıkan savrulmalar ve patlamalar tasvir edilmektedir.

Bu ifadelerle birlikte, oldukça çarpıcı ve dehşet verici bir sahneyi anlattıktan sonra…

(Me'âric 79/10)

وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا

Velâ yes-elu *h*amîmun *h*amîmâ*(n)*

Ve dost, dostunu sormaz.

Burada geçen "hamîm" kelimesi; yakın, samimi ve dost anlamına gelmektedir. Ferrâ, bu ifadeyi "Hiçbir dost, dostunun nerede olduğunu sormaz" şeklinde yorumlamıştır. Râzî de bu yorumu aktararak açıklamıştır.

(Me'âric 79/11)

يُبَصَّرُونَهُمْۚ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِۙ

Yubas**s**arûnehum(c) yeveddu-lmucrimu lev yeftedî min ‘ażâbi yevmi-iżin bibenîh*(i)*

Onlar birbirlerine gösterilirler, suçlu olan o gün azaptan kurtulmak için, evlatlarını fidye olarak verebilmeyi temenni eder.

Kur’an-ı Kerim’de fidye verme konusu birkaç yerde geçmektedir. Bu ifadelerle karşılaşıldığında, bu kişilerin söz konusu davranışları dünya hayatında karakter hâline getirdikleri anlaşılmalıdır. Adeta bilinçli bir şekilde, insanlar birbirleriyle yüzleştirilmektedir. Bu kişiler, büyük hesap gününde gerçek yüzleri ortaya çıkacak olan kimselerdir. Çünkü o gün, herkesin maskesi düşecek ve hakikat açığa çıkacaktır.

Bu anlatım, suçu karakter hâline getiren bir zihniyeti deşifre etmektedir. Kendi menfaatine ters düşen veya kendisini zor durumda bırakan bir durumla karşılaştığında, bu tür kişiler en yakınlarından başlayarak eşini, çocuğunu, kardeşini ve dostlarını feda edebilir. Böylece güvenilmez bir karakter sergilerler.

Bu tip insanlar, çıkarları söz konusu olduğunda en yakınlarını bile tanımaz hâle gelir. Gerekirse ailesini ve sevdiklerini gözden çıkarabilir. Bu nedenle, en yakın çevresi bile onlara güvenemez.

Mümin, güvenilir insan demektir. Buna karşılık güven vermeyen kişi, bu vasfı taşımayan kimsedir. İnsanların kendilerini nasıl tanımladıklarından çok, davranışları belirleyicidir. Bu tür karakterlere sahip kişilerle yakınlık kurmak bile insan için zararlı olabilir.

(Me'âric 79/12)

وَصَاحِبَتِهِ وَاَخِيهِ

Ve **s**âhibetihi ve eḫîh*(i)*

Ve eşini ve kardeşini

Burada "eşini" derken, " zevc" kelimesi geçmemektedir. Burada "sâhibetihi" yani kişinin nikahında bulunan eşidir aslında. Ama "sâhibetihi"nin "zevc"den farklı olarak birbirine sahip olmak, kollamak manasında "zevc"ten bir farklılık taşıyor. Sıralama, eşi, evladı, kardeşi , yakın dostları ve diğer insanlar. Sıralama sahiplenme ve sorumluluğa göre yapılmıştır.

(Me'âric 79/13)

وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ

Ve fa**s**îletihi-lletî tu/vîh*(i)*

Ve kendisini barındıran yakınlarını

Burada geçen "fasîletihi" kelimesi, kabileden daha dar bir çevreyi; kişinin yakın akrabalarını ve en yakın çevresini ifade eder.

Kendisine emek verenleri bile, menfaatleri söz konusu olduğunda yok sayan kişi, insani değerlerden uzak bir karakter sergiler. Bu tür insanlar, küçük bir çıkar uğruna birlikte yürüdükleri kişileri kolayca terk edebilir. Ortak bir amaç için mücadele ederken, menfaat gördükleri anda yön değiştirir ve karşı tarafı yalnız bırakırlar.

Bu durum açık bir ihanet olarak değerlendirilebilir. Özellikle güven duyulan, dayanılan ve yakın kabul edilen birinin böyle davranması, daha büyük bir hayal kırıklığına yol açar. Kişi, en güvendiği insan tarafından yüzüstü bırakılabilir ve zor durumda yalnız kalabilir.

Bu tür kişilerle sağlıklı bir ilişki kurmak zordur. Onlarla güvene dayalı bir iş yapmak, hayat paylaşmak veya dayanışma içinde olmak mümkün değildir. Böyle bir ilişki, insan için sürekli bir huzursuzluk kaynağı olur.

İnsanın gerçek karakteri, özellikle zor zamanlarda ortaya çıkar. Böyle anlarda kişi, ya kendi menfaatini ya da vefa, dostluk ve sadakat gibi değerleri tercih eder. Ölüm ve sonrasındaki anlatımlar aslında bu tipin yaşarken edindiği kötü karakter kötü huylardır.

(Me'âric 79/14)

وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ

Vemen fî-l-ar**d**i cemî'an śümme yuncîh*(i)*

Ve yeryüzündekilerin tümünü... Sonra kendisini kurtarsın.

(Me'âric 79/15)

كَلَّآ اِنَّهَا لَظٰى

Kellâ(s) innehâ le**z**â

Hayır, asla! Muhakkak ki o, yalın alevdir.

Cehennemliklerin ateşi, onların dünyada işledikleri günahlarırn bir sonucu olarak orada alevleniyor. Cehennem, sadece bu günahları yakan bir kıvılcım gibi, yalın alev. Cehennem ateşini kışkırtan ise insanın kendi amelleridir. Bu ateşin özellikleri 16 ncı ayette açıklanmıştır.

(Me'âric 79/16)

نَزَّاعَةً لِلشَّوٰى

Nezzâ'aten lişşevâ

Deriyi soyarak ortaya çıkarır.

"Nezzâle" nüzul kökünden saldırıcı, nezzâle kökünden gelince soyucu manasına gelir.

(Me'âric 79/17)

تَدْعُوا مَنْ اَدْبَرَ وَتَوَلّٰىۙ

Ted'û men edbera ve tevellâ

Arkasını döneni ve yüz çevireni çağırır.

Bu durum, kişinin yaptığı nankörlüğün ve sırt dönmenin aşamaları olarak da anlaşılabilir. “Edbera” kelimesi, sırtını dönmek anlamına gelir. Bu ifade, hakikati önemsememek, onu geri plana atmak ve öncelikler arasında saymamak şeklinde yorumlanabilir.

Örneğin, bir kişiyle ticaret yaparken onun hakkını önemsememek, bu duruma bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bu kişi, karşısındakinin hak ve hukukuna sırtını dönmekte ve gerektiğinde onu kolayca gözden çıkarabilmektedir.

“Tevellâ” ise daha ileri bir aşamayı ifade eder. Bu durumda kişi, karşısındakinin hak sahibi olduğunu dahi kabul etmez. Yani birinci durumda kişi hakkı bildiği hâlde görmezden gelirken, ikinci durumda bu hakkı tamamen inkâr eder.

İnsan, menfaatini önceliğinde ilk olarak hakikati görmezden gelir. Bu tutum devam ettikçe, zamanla hakikatten tamamen uzaklaşır ve ona bütünüyle sırt çevirir.

(Me'âric 79/18)

وَجَمَعَ فَاَوْعٰى

Ve ceme'a fe-ev'â

Ve toplayıp, sonra da onu biriktireni.

Bu, bencil bir karakter tipidir. Dünyada tüketemeyeceği kadar mal biriktirme hırsına kapılmış bir kişiliği ifade eder. Bu nedenle, gerektiğinde eşini, dostunu, kardeşini ve hatta evladını bile gözden çıkarabilir.

Bu hastalığın çözümü paylaşmaktır. Sahip olunan imkânlar yalnızca maddi olarak düşünülmemelidir. Bilgi de bir nimettir ve paylaşılmadığında insanı bencilliğe sürükleyebilir.

(Me'âric 79/19)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا

İnne-l-insâne ħuli**k**a helû'â*(n)*

Muhakkak ki insan, hırslı olarak yaratıldı.

19.ayet, insanın yaratılışına dair önemli bir gerçeği ortaya koymaktadır. Bu ayette geçen "helû" ifadesi, Kur'an'da yalnızca bu bağlamda kullanılmıştır. Ferrâ, bu kelimeyi sürekli yakınan, sızlanan ve tatminsizlik içinde olan bir karakter olarak açıklamıştır. Nitekim sonraki ayetler de bu anlamı destekler niteliktedir.

İnsanın hırslı olarak nitelendirilmesi, onun mal toplama ve biriktirme arzusuyla da ilişkilidir. Ancak yakınma ve sızlanma, aslında tatminsizliğin; tatminsizlik ise hırsın bir sonucudur. Bu nedenle önemli olan, bu eğilimin doğru şekilde anlaşılmasıdır.

Hırs, insanın fıtratında bulunan bir özelliktir. Ayette "İnsan hırslı yaratılmıştır" ifadesiyle bu durum açıkça belirtilir. Bu nedenle hırsı tamamen ortadan kaldırmak yerine, onu doğru yöne yönlendirmek gerekir. Kur'an'da "hayırlarda yarışın" (Bakara 148) ifadesiyle bu yönlendirme yapılmaktadır.

Bu duygu, doğru kullanıldığında insanı iyilik, doğruluk ve faydalı işler konusunda motive eden bir güç hâline gelir. Örneğin, hırsın hedefi maddi kazanç, lüks veya konfor yerine ilim olursa; bu durum kişiyi bencillikten uzaklaştırarak daha bilinçli ve mütevazı bir insan hâline getirebilir. Ancak bu noktada bilginin paylaşılması da büyük önem taşır.

Sonuç olarak Allah, insanın hırslı yapısını "hayırlarda yarışma" prensibiyle doğru yöne kanalize etmektedir.

(Me'âric 79/20)

إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا

İżâ messehu-şşerru cezû'â*(n)*

Ona bir şer dokunmasından şikayetcidir.

Burada geçen "cezû'" ifadesi, sabrın zıddını ifade eder. Sızlanmak, feryat etmek, mızmızlanmak ve sürekli şikâyet etmek anlamlarına gelir.

"Şer" kelimesi ise sözlükte, istenmeyen ve arzu edilmeyen her şeyi ifade eder. İnsana bir şer dokunduğunda, doğal olarak bundan hoşnut olmaz ve çoğu zaman yakınma eğilimi gösterir.

Peki burada ne anlatmaktadır ?

Cezûâ, kişiyi işinden, gücünden alıkoyan ve onlardan koparan olumsuz düşüncelerdir. Sürekli şikayet edip, mızmızlanmak aslında duygusal ve mental gelişimin tamamlanmadığını gösteren psikolojik bir rahatsızlıktır. Beyin bir sorunla karşılaştığında bunu çözmek için sinaptik yolları kullanır.

Sinaptik yollar, beynin elektriksel kanallarıdır. Eğer bu kanallar ne kadar fazla ise siz o sorunu çözerken o kadar hızlı davranırsınız. Eğer bu kanallar yoksa veya az ise o sorunu çözmede takılır kalırsınız. Ve beyin bunu deneyimlenen bilgi ile öğrenerek edinmektedir.

Çözümü değil de, bunu dillendirip şikayete odaklananlarda bu nörosinaptik kanallar kurulamıyor. Şikayet aslında sorunu çözme konusunda insanı aciz bırakıyor. O yüzden şikayet eden acizlerdir. Şikayet aslında acizliğin göstergesi ve en kolay yoldur. Emek istemez. Sürekli mızmızlananlar sorunu düzeltmek için hiçbir gayret, caba sergilemezler.

Karanlığa küfre odaklanan, mumu yakmayı akledemez. Çünkü sürekli olumsuza yönelmiş, sürekli şikayeti öğrenmiş. Bu tarz insanlarla yaşamak insanın hayatını da zorlaştırır.

Sürekli şikayet eden bir insan çözüme odaklanamaz, çözümde üretemez. Sebebi beynin sonuca odanlanmasındandır, sebebe değil. Sürekli şikayet edenler, etraflarına, fayda yerine zarar verir ve onlara yük olurlar.Çevremizde sürekli şikayet eden,mızmızlanan , sürekli bardağın boş tarafını gören insanlar, yandakilerine, sağdakilerine, soldakilerine daha da yük olduklarını fark edersiniz. Çünkü bunlar çözüm üretemezler. Çözüm akıllarına gelmiyor.

En kolay yol şikayet etmek. Adam ekonomiden şikaret eder, işsizlikten şikayet eder, fakirlikten şikayet eder, siyasetten şikayet eder, ama taşın altına elini sokmaz. Yeni bir iş alanı açayım, yeni bir üretim yapayım, bir istihdam sağlayayım diye düşünmez. Sadece olumsuz, sadece eleştiri.

Mesela geleneksel dini sürekli eleştiren birini düşünün. Çözüm üretemez. Süreli tasavvufcuları , tarikatcıları eleştiren biri çözüm üretemez. Sürekli Kemalistleri eleştiren biri çözüm üretemez. Sadece eleştiri aklın yaptığı en kolay şeydir.

(Me'âric 79/21)

وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا

Ve-iżâ messehu-lẖayru menû'â*(n)*

Ve ona bir hayır dokununca paylaşmaz.

İlginç bir karekteristik özellik. Yukarıda insanın hırsı bir şekilde yaratıldığını okuduk. Hırslı olarak yaratılmak, mala karşı, mülke karşı, dünyaya karşı bir hırsı kendi içinde barındıran fıtri bir şeydir.

Peki biz fıtratımızla savaşabilir miyiz? Hayır.
Peki ne yapacağız?
Bu hırsı başka yerlere kanalize edeceğiz. Mesela para biriktirmekte, paylaşmamakta hırslı olmak değil, ilimde, irfanda hırslı olmak. İlimde hırslı olduğunuzu düşünün, ne kadar çok şey öğrenirsiniz.

Rabbimiz verdiği fıtratı, "hayırlarda yarışın" diyerek Bakara Suresi 148'de bizi buna yönlendiriyor. Rabbimiz 'bu rekabetçi tavrınızı, dünyalıkları biriktirmekte değil, hayırları biriktirmede kullanın.'diye bir yönlendirme yapıyor.

"Hayır"; istenilen, arzu edilen, değerli, dünya ve ahirette faydalı olan her şeydir. Bağlamda bakıldığı zaman burada "dünyalıklar, mal ve mülk" manasına geliyor.

Paylaşmaz diye meallendirdiğimiz "menûâ" kelimesi aslında men etmektir. Ona bir hayır dokunduğunda men eder.

Neyi men eder?
Paylaşmayı men eder, cimrilik eder. Kendi elinde tutmak ister gibi manalara geliyor.

Paylaşmak, aslında o maldan hakkı olan hak sahiplerinin hayra ulaşmasına da mani olmaktır.
Meâric Suresi 24'te bunu okuyacağız.

Üstteki ayetle alakası nedir?

Bir üstteki ayette sürekli şikayet edenler ve paylaşmamak anlatılmaktadır. Burada sürekli şikayet eden aciz tipler vardır, çünkü sürekli şikayet acizliktir; aciz olmasa kalkar çözüm üretir. Hastadır, yaşlıdır, sakattır, sürekli şikayet eder, çünkü gücü yetmiyor, ne yapsın. Bu tipler malı toplarlar ve bu malın kendilerini güçlü kılacağını sanırlar. Hani Hümeze Suresi'nde anlatmıştık: O malı cem eder, o malın da kendine hayır kılacağını zanneder. Aynı mantık.

Neden zengin olmak ister? Neden malı paylaşmak istemez? Çünkü zaten acizdir, onu serveti ile kamufle etmeye çalışır. Rabbimiz 22. ayette bir istisna koyuyor.

(Me'âric 79/22)

اِلَّا الْمُصَلِّينَۙ

İllâ-lmu**s**allîn*(e)*

Musallinler hariç.

"Musallin" kelimesinin manası; Allah'ın değerlerine sahip çıkıp destek olan ve Allah'a yönelenler manasındadır. Zıttı "tevella" dır. "Salla" yöneldi, "tevella" sırtını döndü.

(Me'âric 79/23)

اَلَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ دَٓائِمُونَۖ

Elleżîne hum 'alâ **s**alâtihim dâ-imûn*(e)*

Onlar, salâtlarında dâimdirler.

Buradan onların namazlarını sürekli kılarlar anlamı çıkmaz. Burada "salât"; dua, ibadet, aracısız kulluk, destek ve ibadet manalarının tamamını kapsayan bir çatı kavramdır. Güneşin hareketleri ve "ikame" fiili ile gelirse bunu bildiğimiz "namaz" ibadeti olarak anlayabiliriz. Fakat burada güneşin hareketleri ve ikame fiili de yoktur.
Allah'a yönelmenin sembolik hali de namazdır.

Allah'ın kabul ettiği namaz; şikayet etmeden, çözüme odaklanan ve imkanları paylaşanların kıldığı namazdır.

Bu üç ayetten çıkarttığımız sonuç çok nettir. Allah'ın kabul ettiği namaz; şikayetçi olmadan, tam bir rıza halinde, çözüme odaklanan ve imkanlarını paylaşanların kıldığı namazdır. Bu paylaşmaya riada bulaşmayacak. Ria bulaşırsa bakınız Maun suresi'ne bakınız.

Allah'a yönelerek yapılan bireysel telkin ve talimler olan namaz , hayatta mutlaka merhamet, paylaşmak, sabır , hakkaniyet ve adalet olarak yansımalıdır. Zira okuduğumuz ayetlerde sürekli bunlar hatırlatılıyor. Namazda okuduğumuz ayetlerde de bunlar hatırlatılıyor. O yüzden ayetlerin manasını bilerek okumak çok önemli. Böyle yaparsak bizi fuhşadan ve münkerden alıkoyar. Çünkü sürekli onlar telkin ediliyor.

(Me'âric 79/24)

وَالَّذِينَ فِي اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ

Velleżîne fî emvâlihim *h*a**kk**un ma'lûm*(un)*

Ve onların mallarında malum bir hak vardır.

Musallin olanların, Allah'ın değerler sistemine yönelenlerin kendi mallarında malum bir hak varmış. Kimin hakkı olduğunu da 25.ayette okuyoruz:

"Lissâ-ili velmahrûm(i)- İsteyen ve mahrum olanlar için malum bir hak vardır."

Buradaki "emvâ" "ma'l" kelimesinin çoğuludur. Ma'l, m-l kökünden gelir. Buradaki malum olanın ne olduğu konusunda müfessirler kendi aralarında tartışmışlar. Mesela İbn Abbas ve Hasan Basri demiş ki: " Malum hak zekattır demişler. Onların mallarında herkesin bildiği malum bir hak vardır. " Bizde aynı kanaatteyiz. Bu ayete gelene kadar nüzul sürecinde, birçok emir geldi zekat ile ilgili. Zekat anlatıldı. O yüzden " malum hak" zekattır diyoruz.

Zaten zekat; malın içine karışan mahrumların haklarını sahiplerine iade ederek malı arındırmak, temizlemektir. **Sizin malınızda fakirlerin hakkı var.** Çünkü sistem öyle bir sistem, mecburen hak geçiyor. Bu hakkı temizlemenin yolu, hak sahiplerine bu malı tekrar vermektir. Rabbimiz buna " zekat" demektedir.

Peki herkesin maddi durumu farklı iken standart bir oran yani onda bir, yirmide bir, otuzda bir, kırkta bir gibi bir oran belirleyebilir miyiz?

Kur'an'ı Kerim'de belirlememiştir. Malum bir hak demiştir. İmam-ı Azam zamanında kırkta bir , imam şafi zamanında onda bir.

O zaman ne anlıyoruz?

İslam alimleri kendi yaşadıkları tarihsel konjunktür , sosyo ekonomik şartlara bakarak bazı oranlar belirlese de , bu oranlar ilahi değil beşeri ve tarihseldir. O günün sosyo ekonomik durumuna göre bir oran belirlenmiş.

Sonuç olarak zekat ve sadakanın oranını, insanın imanı ve Allah'a olan güveni belirler. İçinde bulunduğu şartlar belirler. O yüzden Kur'an'ı Kerim bir oran belirlememiş. Sen Allah'a olan güvenine bak. Ne kadar güveniyorsun, Allah'a olan imanına bak, içinde bulunduğun şartlara bak ve uygununu yap.

Eğer zekat ve sadakadan geri duruyorsan, o zaman imanın konusunda çok iddialı olmaman gerekir. Ne sıkı, ne eli açık ol. Rabbimiz sana bırakıyor, içinde bulunduğunuz duru, borcunuz, harcınız, onlara göre bakarak bir oran belirleyeceksin. Ama mutlaka vereceksiniz.

Sadaka, zekattan farklıdır. Sadaka Allah'a olan sadakatin , güvenin ispatı, zekat servetteki hakları ve haramları temizleme, infak ise bu paylaşımların riyadan uzak , samimi bir niyetle yapılmasını ifade ediyor.

(Me'âric 79/25)

لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

Lissâ-ili velma*h*rûm*(i)*

İsteyen ve mahrum olanlar için malum bir hak vardır.

İhtiyaç sahibi olduğunu anlamak için konuşmasına gerek olmayanlara Kur'an "mahrum" demektedir. Dış görünüşünden, hal ve hareketinden bu mahrumiyet ve yoksulluk okunan kişilere Kur'an-ı Kerim "mahrum" demektedir.

Bakınız Kur'an-ı Kerim'de fakir vardır, miskin vardır ve mahrum vardır. Günümüzde kapitalist sistem mahrumları arttırmıştır. Bu çark ile mücadele, malınızın içinde mahrumların hakkı olduğunu düşünerek onu hak sahiplerine vermektir.

(Me'âric 79/26)

وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ

Velleżîne yu**s**addi**k**ûne biyevmi-ddîn*(i)*

Ve onlar ki, hesap gününü kabul ederler.

Bunu yapmıyorsan hesap gününü tasdik etmiyorsun demektir. Eğer ben iman ettiğimi iddia ediyorsam, bunu ispat etmem lazım. Bunu da Allah'ın bana verdiklerini paylaşarak yapacağım.

Allah'a yönelip, sadece onun rızası için kendi mallarındaki malum miktarı paylaşanlar, hesap gününü tasdik edenlerdir. Tam tersi, dini yalanlamaktır. Paylaşmayan, kendi bacağının arasında yiyen, ne kadar dindarlık iddiasında olursa olsun, dini yalanlamaktadır. Hesabını verebilecek bir hayat yaşamak isteyen herkes, imkânlarını paylaşmalıdır.

(Me'âric 79/27)

وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ۚ

Velleżîne hum min ‘ażâbi rabbihim muşfi**k**ûn*(e)*

Ve onlar, Rab'lerinin azabından çekinirler.

Burada korkuyla karışık bir iyilik vardır. Yani onlar iyilik yapıyorlar, çünkü bir korku ve bir endişeleri vardır: Rabbinin azabı. Rabbimizin azabı sadece cehennemde mi olur? Dünyada da olur. Bakın, yaşıyoruz. Bir yerde açlık sınırında olanlar, diğer yerde parayı harcayacak yer arayanlar vardır.

Açlık sınırında olanların çocukları tinerci, balici olup köprü altında kalır. Onu bunu bıçaklar. Bu azap olmadı mı? Zenginler rahat mı sizce? Kafalarını yastığa koyup rahatça uyuyorlar mı? Sigorta şirketleri, kasko şirketleri neden bu kadar devasa büyüdü? Bunların üzerinde düşünmek lazım.

Burada Rabbinin kendisinden değil, azabından çekiniyorlar. Çok ince bir kullanım vardır.
Zira sürekli sahiplenen ve terbiye eden Rab, insan psikolojisine ve sosyal hayatına bazı yasalar koymuştur. Bu yasaları hiç saymak, azabı beraberinde getirecektir.

Sürekli toplumun fakirleşmesinden, işsizlikten, yoksulluktan ve ekonomik krizden şikayet etmek yerine, tekasürle uğraşmak yerine, hayrı ihtiyaç sahipleri ile paylaşmak, üretim ile istihdam alanları açarak onların hakkını yine onlara ulaştırmak daha barışçıl ve müreffeh bir sosyal yaşam sağlayacaktır. İşte bu cennettir. Tersi cehennemdir. Dünyevi versiyonudur.

Bu yapılmadığında, bir tarafta açlık ve sefaletten kırılan mahrum bir kesim, diğer tarafta ise parayı harcamak için yer arayan azınlıklar türemesi kaçınılmaz olacaktır. Zenginin malında sürekli muhtacın gözü olursa, muhtaç fırsatını bulduğunda onu gasp edecek yollar arayacaktır. Sürekli kanun çıkaracaksın, sürekli cezaevi yapacaksın. Başka çaren yoktur. Bu tür bir ortam Rabbin dünyevi bir azabı olarak ifade edilebilir. Allah’ın yasalarından yüz çevirirseniz, dünyevi bir azap sizi yakalar.

(Me'âric 79/28)

اِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍۚ

İnne ‘ażâbe rabbihim ġayru me/mûn*(in)*

Muhakkak ki Rabbinin azabından emin olunmaz.

Azaptan emin olmama durumunu anlamak için iç bağlama bakmamız lazım. Rabbimiz neden bahsetmektedir. Sosyal adaletin sağlanmadığı bir ortamda insanlar mallarını kitleyip kasalara koyarlar, o yüzden de bir türlü kendilerini emin bir şekilde yastığa başlarını koyamazlar. Kendileri emin değil. Sen Allah'ın kurallarını hiç sayarsan, adaletsiz bir sistem oluşturursan, orada Rabbinin azabından emin olunmaz. Rabbinden emin olunmaz değil, o el-emin'dir, es-sadıktır.

Bu güvensiz ortamı fırsat bilen sigortacıların halkı nasıl semirdikleri, dev firmalar haline geldiklerini anlamak zor değildir. Sigorta ve kasko firmaları sürekli insanlara risk satar. Ya ölürsen, ya yaparsan, ya düşersen. Size bir hayal satıyor. Bu firmalar, faraziye ve adil olmayan bir sistemin zaafları üzerinden tevekkül sorunu olan bencil ve korkak müşterilerini sürekli sömürürler. Sorun ne halktadır, ne de sigorta şirketlerindedir. Aslında sorun sistemin kendisinden kaynaklanmaktadır.

(Me'âric 79/29)

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَۙ

Velleżîne hum lifurûcihim *h*âfi**z**ûn*(e)*

Ve onlar, furûclarını (edep yerlerini) muhafaza edenlerdir.

Bu da ahlaki boyutudur. İlk önce sosyolojik yani maddi boyutundan bahsedildi. Onlar kendi imkanlarını paylaşırlar ama edep yerlerini muhafaza ederler. Onu kamuya açmazlar. Tesettüre uymayan elbise ile ortalıkta gezmezler. Burada zina etmezler demiyor, edep yerlerini muhafaza ederler diyor.

(Me'âric 79/30)

اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَۚ

İllâ ‘alâ ezvâcihim ev mâ meleket eymânuhum fe-innehum ġayru melûmîn*(e)*

Zevceleri, yani sağ ellerinin mâlik oldukları müstesna. Artık muhakkak ki onlar kınanmazlar.

Zevce; Kur'an'a göre, sağ elinin malik olduğu yani akidleştiğin, nikah sözleşmesi ile nikahlandığın eşindir.

Rabbimiz burada erkek ve kadın ayrımı yapmamıştır. Bu yüzden bu ayeti erkeklere bakan yüzüyle okuyamayız. O muttaki kullara musallin dedi. Onlar erkekte olur, kadın da. Onlar namuslarını korurlar dedi. Namuslarını koruyan erkekte olur, kadın da. Ancak eşler, resmi nikah sözleşmesi yaptıkları, akidleştikleri hariç, bundan dolayı kınanmazlar.

Çoğu müfessir **"meleket eymânahum" ifadesini** şüphe götürmez bir şekilde "kadın köleler" ile ilgili olduğunu söylemiş. Fakat bu ayet savaşın ve kölenin olmadığı Mekke'nin 6'ncı yılında iniyor. Allah Resulü hangi ordu ile savaştı da köleleri oldu. Gizli gizli tebliğin yapıldığı bir dönem.

Buradaki "ev-yahut" takısı, meşru seçeneklerden birisine işaret ettiği için kullanıldığını ileri sürmüşlerdir; yani "eşi yahut veya" deyip cariyeye götürüyorlar. Bu geleneksel yolun, bizce kadın köleler, cariyelerle evlilik dışı cinsel ilişkiyi meşrulaştırdığından dolayı kabul edilemez. Bu görüşü, Kur'an-ı Kerim'deki diğer ayetlerle çeliştiği için kabul etmiyoruz. Nisa suresi 3, 24 ve 25 ve Nur suresi 32 ile çelişmektedir.

Yani bir insanın cariyesi ile cinsel ilişkiye nikahsız girmesi 5 tane ayete ters, haramdır. Zinadan bir farkı yoktur. Üstelik sözü geçen yoruma karşı yapılabilecek tek itiraz bu değildir. Çünkü Kur'an mümin terimi ile hem erkek hem kadınları kastetmektedir. "Ezvâc" eşler terimi ile hem kadınları hem de erkekleri işaret etmektedir.

Bunun içindir ki "mâ meleket eymânuhum" ifadesinin, onların "kadın köleler" anlamındaki yorumlanması için ortada hiçbir dinsel karine bulunmamaktadır. Öte yandan bu ifade ile kadın ve erkek kölelerin birlikte kast edilmesi de söz konusu değildir. Fakat Nisa suresi 24'teki gibi nikah yoluyla meşru olarak sahip olduğu kimseler anlamına geldiği aşikardır, diyor Muhammed Esed. Bu yoruma göre cümlenin başındaki "ev" takısı "yahut" anlamında değil, "yani" anlamındadır.

Kendisinden sonra geleni açıklayan bir mahiyete sahiptir. "Eşleri yani, evlilik akdi ile meşru olarak sahip oldukları kimseler dışında." doğru meal budur. Kısaca "sağ elin sahip olduğu" deyiminde maksat nikah mülkiyeti veya nikah sahibi olmaktır. Hz. Muhammed vefat ettiğinde hiçbir kölesi bulunmamaktadır. Beni Mustalik gazvesinde esir kadınları cariye yapmak yerine içlerinden biri ile evlenmiştir ve sahabeye bunun böyle yapılması gerektiğine dair bir yönlendirme yapmıştır. Sahabe tarafından da bu bozuk kültür, adet bırakılmıştır.

İslam'ın harem kurup içine cariyelerle doldurmak için müsait bir din olmadığı ayetlerden çok açık ve nettir. Maalesef bozuk cahiliye Arap kültürü bunu din olarak lanse etmiş, erkek egemen bakış tarafından benimsenip zinaya bu tür bir kılıf uydurulmuştur. **Muta** da bunun gibidir. Uydurma hadis ve rivayetlerle meşrulaştırılmıştır.

(Me'âric 79/31)

فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَاۤءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُوْنَۚ

Femeni-bteġâ verâe żâlike feulâ-ike humu-l'âdûn*(e)*

Artık kim bunun ötesini ararsa, o takdirde işte onlar sınırı aşanlardır.

Yani o zinaya, oraya buraya dalarsa, o takdirde onlar sınırı, haddi aşanlardır. Yaptığı günaha Allah'ın kitabını, Resul'ün sözlerini alet etmektir. Allah, insan ilişkilerinde manevi sınırlar koyar; sosyolojik ve toplumsal hayatımız cehennem vari bir ortam olmasın diye. Bu sınırlar, insanların huzuru ve mutlu bir şekilde yaşaması için elzemdir. Bu ilkelere uyulmadığında hayat azaba döner. Beşer, insan olmayı beceremezse güdülerinin esiri olur. Güdüleri onu habire güder. Bu tipler için sosyal ilke ve yasalardan çok orman kanunları geçerlidir.

(Me'âric 79/32)

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُوْنَۖ

Velleżîne hum li-emânâtihim ve 'ahdihim râ'ûn*(e)*

Ve onlar emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet edenlerdir.

Musallinlerin özelliklerinden biri de "emanetlerine ve verdikleri sözlere uyarlar"dır. Eşinize bir söz veriyorsunuz; nikah sözleşmesi. Ondan sonra gidip başkaları ile gezemezsiniz. Mutlu ve huzurlu bir yaşam için hayati önemi olan altın ilkeler vaaz edilmektedir.

Kişiye emanet edilen bedenine bile emanet olduğu şuuru ile yaklaşması gerekir. Bakın, onlar ırzlarını korurlar. "Bu beden benim değil mi, istediğimi yaparım, istediğim gibi kamuya açarım" diyemezsiniz. Siz o zaman o emanete ihanet etmiş olursunuz. O bedenin rızasına uygun olarak o bedeni taşırlar. O malı verenin rızasına uygun olarak da o malı paylaşırlar. **Onu verenin rızasına uygun paylaşmak, zinadan uzak durmaktır.**

Sağlıklı bir aile hayatını bu şekilde oluşturabiliriz. Kendisine emanet olarak verilen malı mülkü de mahrumlarla paylaşarak içindeki hakları temizleyebiliriz. Onların başka insanlara karşı verdikleri söze sadık olmaları aslında dini tasdik etmeleridir. Tersi ise dini reddetmektir, yalanlamaktır. İstediğiniz kadar dindarlık gösterisi yapabilirsiniz.

(Me'âric 79/33)

وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ

Velleżîne hum bişehâdâtihim **k**â-imûn*(e)*

Ve onlar, şehadetlerinde kâimdirler.

Musallinlerin diğer bir özelliği de şehadetlerinde kâim olmalarıdır. "Kâim" kelimesi kıyamdan gelir; bir işi yapmak için hazır olmak, ayakta beklemek, işin başında olmak, işini gören, gözeten, ihmal etmeyen anlamına gelir.

"Şehadet" ise şahit olmaktır. Bir adaletsizlik gördüğünde onlar geri durmaz. "Aman aman şahit olmayayım, mahkemelerle uğraşmayayım" demezler. Şehadetlerinde kâim olmak, hazırda bekliyor demektir. Bir olaya tanık olan ve onu ilgili yerlere aktaran kişiye "şahit" denir. Eğer bir adaletsizliğe şahit olduysanız ve bunu söylemekten geri durduysanız, azap size de dokunacaktır.

"Zamanın çoksa şahit, paran çoksa kefil ol." Bu tam bir zırvadır. Kur'an-ı Kerim'e taban tabana aykırıdır. Atasözü değil, ne olursa olsun. Nasıl güven ortamı oluşacak? Birini orada bıçaklıyorlar, öldürüyorlar; "ben görmedim, ben duymadım" denmez. Musallin olmayan insanların yapacağı iştir. İstediği kadar namaz kılsın. Şahitlik sadece mahkemede bir suça tanıklık değil, hakka ve hakikate de şahitliktir.

Kelime-i şehadet nedir? Eşhedü nedir?

İşte onlar şahitliklerinde kâimdirler. Eşhedü derler. "Ben yaratılışa şahidim, yaradanı bu yüzden tanıyorum, biliyorum, anlıyorum" demektir. Hakka ve hakikate şehadet budur.

(Me'âric 79/34)

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

Velleżîne hum 'alâ **s**alâtihim yu*h*âfi**z**ûn*(e)*

Ve onlar, salâtlarını muhafaza edenlerdir .

"Salatı muhafaza etmek" sürekli namaz kılmak değildir. Onlar sabah akşam namaz kılarlar diye meallendiriyorlar; hiçbir alakası yoktur.

Zira bu emir Kur'an-ı Kerim'de "tespih" olarak geldi. Tespih sürekliliktir. Salatın sürekliliği tespih olarak daha önceki surelerde anlatılmıştır.

Buradaki "muhafaza", Maun suresindeki riya ve dünyevi çıkar için yapılan gösterişli bir dindarlığa karşı uyarıdır.

Aman aman ibadetlerini muhafaza et. Neye karşı muhafaza et? "Ne kadar dindar bir adam" demesinler. Aman riya bulaşmasın, gösteriş bulaşmasın; sen muhafaza et. Yani sen ihlasını koru. Gelip de mescitte saatlerce namaz kılma.

Allah Resulü, bu sünnet diye kıldığımız nafile namazlarının hiçbirini mescitte kılmamıştır. Yani böyle sakalla, cübbeyle ticaret yapılmaz. Sen o dindarlığını bir şekilde kullanarak oradan bir şey elde ediyorsun; muhafaza etmiyorsun. Aslında yapılan bir ihlas çağrısıdır. İhlas sadece Allah ile kul arasında sırdır. Melek bilmez ki onu yazsın, şeytan bilmez ki onu bozsun.

(Me'âric 79/35)

أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ

Ulâ-ike fî cennâtin mukramûn*(e)*

İşte onlar, cennetlerde ikram olunan kimselerdir.

Mearic suresi, cennet hayatı gibi bir hayat sürüp ikrama mazhar olmak için yapılması gerekenleri tek tek sıraladı. Biz de okuduk. Ne dedi?

Öncelikle ilahi olduğu iddia edilen haberlerin, ilk ayetlerde mearic sahibi Allah diyerek gaybı suistimal etmek olduğunu, bunlara karşı uyanık olunması gerektiğini, kimsenin Allah ile din ile aldatılmaması gerektiğine dair bir başlangıç ile sureye girdi. Sonra insanın kendi mallarında bulunan, birlikte yaşama sonucu oluşan hakları paylaşmanın önemini vurguladı. Ahlakı ve ırzı muhafaza etmeleri gerektiğini söyledi. Emanetleri ehline verip sözünde sadık olmak gerektiğini ifade etti. Dürüst ve güvenilir kişiler olmaları ile din gününü tasdik eden musallinler olacaklarını ifade ederek sure devam etmektedir.

(Me'âric 79/36)

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ

Femâli-lleżîne keferû **k**ibeleke muh**t**i'în*(e)*

Artık hakikati örtenler, niçin senin tarafına doğru koşuşturuyorlar?

Allah Resulü'ne doğru kâfirlerin bir yönelmesi vardır ve bu yönelme sağdan ve soldan gruplar halinde olur (37. ayet).

Buradaki "muhti", boynundan bir iple bağlanan hayvanın yaptığı hareketi ifade eder. Bağlı olan hayvanın bir sağa bir sola gitmesi, hakikati örtenlerin çaresizliğini resmetmek için kullanılır. Allah Resulü'nün ortaya attığı, beyan ettiği insanlığın ortak doğruları karşısında onu yapmak istemeyen fakat inkâr da edemeyenlerin çaresizliği anlatılır.

(Me'âric 79/37)

عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ

'Ani-lyemîni ve 'ani-şşimâli 'izîn*(e)*

Sağdan ve soldan gruplar halinde

(Me'âric 79/38)

اَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ اَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ

Eya**t**me'u kullu-mri-in minhum en yudh**h**ale cennete na'îm*(in)*

Onlardan her biri nimet cennetine dahil olacaklarını mı umuyorlar?

Onlardan her biri naim cennetlerine gireceğini mi zannediyor? Demek ki bu adamların böyle bir zanları da var. Günümüzde kime sorsan adam cennetliktir. Adamın kalbi temizdir. Hiç kimse "ben cehennemliğim" demez; çok az insan der. Zaten bunu diyen adam özeleştiri yapıyor demektir, hemen hatasını kabul edip tevbeye yönelen adamdır.

İlahi hükümler karşısında sağa sola koşuşturup argümanlar geliştirenlerin en büyük yanılgısı Mearic suresi 38'inci ayette ifade edilmektedir. Onlar cennetlik olduklarını zannediyorlar.

Çözüm için hiçbir şey yapmadan sızlanıp şikâyet eden, Allah'ın ilkelerine riayet etmeyen, taşın altına elini koymayan, emek verip çaba göstermeyenlerde zamanla ilk önce kendilerinin kurtulacağına dair aldatıcı bir zan oluşur.

Bu zandan Allah'a sığının. İlk önce ben kurtulacağım, bizim grup, bizim cemaat cennetlik gibi. "Kalbim temiz" bunun en güzel örneğidir. Adama diyorsun: "Sen niye böylesin?" Adam "benim kalbim çok temiz, ben iyi niyetli bir adamım" der.

Kalbi temiz olanın sözü yalandan temiz olmalı. Ticareti mahrumların haklarından temiz olmalı. Irzı namussuzluk ve ahlaksızlıktan arınmalı. İbadetlerinde riya ve gösteriş olmamalı. Senin kalbin temiz ise ibadetin de temiz olmalıdır.

(Me'âric 79/39)

كَلَّآ ۖ اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ

Kellâ innâ ẖalaknâhum mimmâ ya'lemûn*(e)*

Hayır, asla! Muhakkak ki Biz, onları bildikleri şeyden yarattık.

Bir zanları vardı ya "biz cennetliğiz" diye. Onlara Rabbimiz diyor ki: "Hayır, asla." Muhakkak biz onları bildikleri şeyden yarattık. Cennetlik olmanın sebebi neymiş? Kendini çok üstün görmekmiş.

Allah da diyor ki: "Biz onları topraktan, şu basit maddeden yarattık. O basit su var ya, biz onları ondan yarattık." Bunlar ne kadar kendilerini büyük görüyorlar. Gönderme, kendini çok üstün gören kibirli olan kişileredir. Aslında küstahlığa sürükleyen yanılgı da budur. "Benim gibi biri hiç cehennemde yanar mı?"

(Me'âric 79/40)

فَلَآ اُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ اِنَّا لَقَادِرُونَ ۙ

Felâ uksimu birabbi-lmeşâriki velmeğâribi innâ lekâdirûn*(e)*

Artık doğuların ve batıların Rahibine yemin ederim ki muhakkak Biz, kâdiriz.

(Me'âric 79/41)

عَلٰٓى اَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ ۚ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ

'Alâ en nubeddile ẖayran minhum vemâ naẖnu bimesbûkîn*(e)*

Onları daha hayırlısı ile değiştiririz ve Bizim önümüze geçilmez

Bu hakikat binlerce yıldır gelmektedir. Her geçen nesil aslında bu hakikati bize tekrar tekrar hatırlatır. "Bizim önümüze geçilmez" demek yanlıştır. Yeryüzü çok kötü, cani ve şer görmüştür ancak hiçbiri bu zulmünü ilelebet sürdürememiştir. Bu hakikatten ötürü hesap sorucu olarak önüne geçilmeyen Allah yeter diyor. Her şeyin bir başlangıcı ve bitişi vardır.

(Me'âric 79/42)

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ

Feẕerhum yeẖûḍû ve yel'abû ḥattâ yulâḳû yevmehumu-lleẕî yû'adûn(e)

Artık onları terk et, vaad olundukları güne kavuşuncaya kadar dalsınlar, oyalansınlar.

Kur'an-ı Kerim'de "onları terk et" diye bir emir geliyor. Yani onların peşine düş, onlara hakikati anlat, belki vazgeçerler, tevbe ederler, belki dönerler, mutlaka ayetleri onlara ulaştır demiyor; "terk et" diyor.

Derdi dünya hayatının oyun ve eğlencesi olanlara maalesef hakikat ulaşmaz. Zira hakikat bu insanlara soğuk ve sıkıcı gelir. Ayetteki uyarı çok nettir. Bu tipleri terk etmek gerektiği emredilir.

Neden terk etmek gerekir?

Bunun iki tane sebebi vardır. Birincisi, davet edilen kişinin üzerine düşüldükçe, sorumluluk gerektiren bu görevler ona hatırlatıldıkça, o sorumluluk gerektirmeyen oyun ve eğlencesine kaçması hızlanır. Yasaklar tatlı olur. O daldığı eğlenceye, bâtıla daha da gömülür. Bu tarz insanları biraz serbest bırakmak gerekir. Baskı kurmamak gerekir.

İkinci sebebi, arkadaş çevresinin oyun odaklı, eğlence merkezli tiplerden oluşması davetçiyi de etkileyebilir. Bizi de korumak için Rabbimiz burada "terk et" diyor. Sen de dalarsın, senin de ayağın kayar; o yüzden onlara biraz mesafe koy, onlardan biraz uzak dur. Bu hâl en azından insanın zamanı israf etmesine, son diriliş gününün, hesap günü yokmuş gibi yaşamasıyla sonuçlanır. Bizim en değerli sermayemiz zamandır. Onu oyun ve eğlenceye harcayacak kadar bol bir zamanımız yoktur. Çünkü dünya, ahiret tarlasının hasadı gibidir. Oyun ve eğlencenin abartılmasının diğer bir sıkıntısı da nefsani düşünceleri ve duyguları kabartmasıdır. Bu durum kişiyi hevasının ve nefsinin bir kuklası durumuna düşürür. Sürekli her gün, her daim insanın aklında ve zihninde olur ve artık insan nefsine söz geçiremez duruma gelir.

Oysa dünya hayatı, oyun ve eğlenceden ibaret değildir; geçirilemeyecek kadar ciddi bir zaman dilimidir. Ne ekersek onu biçeceğiz. Müddesir suresi 44 ve 47'de bu hatırlatma yapılır. Buradaki Mearic suresindeki 15–20 ayeti özetler. Bunlar kimin özellikleri idi? Musallinlerin özellikleri idi. "Dediler ki: 'Biz musallin değildik. Miskini doyurmazdık. Ve biz bâtıla dalanlarla beraber bâtıla dalardık. Ve biz din gününü önemsemezdik. Sonunda yakin gelip bize çattı.'" (Müddesir 44–47)

Dünyevi ve uhrevi fayda sağlamayan boş ve yararsız tüm şeylere "bâtıl" diyebilirsiniz. Mü'minun suresinin 3'üncü ayetinde "Onlar faydasız ve boş şeylerden yüz çevirenlerdir." denir. Gerçek müminler, gerçek musallinler, Allah'ın değerler sistemine yönelenler bu tarz şeylerle zamanlarını boşa harcamazlar, zaman öldürmezler.

Burada iki tehlike vardır: 1) Dinlerini oyun ve eğlenceye çevirmek, 2) Oyun ve eğlenceyi din edinmek.

Oyun ve eğlenceye bir örnek verecek olursak, internet eşliğinde yapılan folklorik hareketler dinin oyun ve eğlence hâline dönüşmesidir. Diğeri de oyun ve eğlenceyi din edinmektir; buna örnek olarak futbol fanatizmi verilebilir. Aşırı derecede futbol sevgisi, onunla yatıp onunla kalkmak, artık o oyunu bir din hâline getirir. O fanatikler "biz o takım için ölürüz" demeye başlarlar.

Bunu En'am 70'te de okuruz: *"Kendi dinlerini oyun ve bir eğlence edinenleri terk et."*

(Me'âric 79/43)

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْاَجْدَاثِ سِرَاعًا كَاَنَّهُمْ اِلٰى نُصُبٍ يُوفِضُونَۙ

Yevme yaẖrucûne mine-l-ecdâśi sirâ'an ke-ennehum ilâ nu**s**ubin yûfi**d**ûn*(e)*

Bulundukları yerlerden süratle çıkacakları gün, sanki onlar dikili bir taşa koşuyorlar.

Yeniden dirilme günü dikili bir taşa koşuyorlar. Bunlar put mu? Buradaki "nusub", "nisab"ın çoğuludur; kurban kesilen, sunak adanılan taş, o taşın dibi veya put manasına gelmektedir.

Yeniden dirildikleri gün bir put arayacaklar. İlginçtir. Ayette de "kabir" yerine "ecdaz" kullanılmıştır. O yüzden "kabirlerden" demiyoruz; burada bulundukları yerden çıkmaları anlatılmaktadır.

Burada bulundukları yerden çıkıp dikili put aramaları resmedilmiştir. Aslında müşriklere bir gönderme söz konusudur. Dünyada başları sıkıştığında hemen bir dikili taş arama, bir şefaatçi arama mantığı burada anlatılarak o hâlle yüzleşmeleri sağlanır.

Hesap günü sen kalkıp dikili taş mı arayacaksın ki dünyada bunu devam ettiriyorsun? Dünyada yapılan olumsuz ahlaklar orada kendisini bir şekilde gösterir.

(Me'âric 79/44)

خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ

H̱âşi'aten ebsâruhum terhekuhum żille*(tun)* [c] żâlike-lyevmu-lleżî kânû yû'adûn*(e)*

Onların bakışları korkulu bir halde iken kendilerini bir zillet kaplar. İşte bu, vaad olundukları gündür.

Allah'ın azabının geleceğini bildiklerinden korkudan gözlerini, yüzlerini kaldırıp etraflarına bile bakamıyorlar. Onları bir zillet bürüyor.

80-NEBE SURESİ

OKU, ÖĞREN YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

NEBE SURESİ

İniş Sırası :80	Tertip Sırası :78	Ayet Sayısı :40	İndiği Yer: Mekke

Mekke döneminde inmiştir. 40 âyettir. Sûre, adını ikinci âyette geçen "en-Nebe'" kelimesinden almıştır. Nebe', haber demektir. Sûrede, ölüm ötesi hayatın varlığını ispat çerçevesinde, kıyamet, öldükten sonra dirilme ve hesap için toplanma konularına yer verilmektedir. Mushaftaki sıralamada yetmiş sekizinci, iniş sırasına göre sekseninci sûredir. Meariç sûresinden sonra, Naziyat sûresinden önce Mekke'de inmiştir. Sûrede ağırlıklı olarak kıyamet, öldükten sonra dirilme, hesap, ceza ve mükâfat konuları ele alınmış, Allah'ın varlık ve kudretini gösteren deliller ile melekler konusuna da yer verilmiştir.

Nebe suresi, bir soru üzerine indirilmiş bir suredir. Neden soru ile başladığını, Kur'an'ın cevabı Meariç suresindeki son ayetleridir. Burada Kur'an, empatik bir üslup kullanıyor. Kendisini soru soranların yerine koyarak o soruyu tekrarlıyor. Çünkü "Benim vereceğim cevap soruya binaendir." deyip onların kendi aralarında fısıldaştıkları gizli soruları aşikâr edip, onun cevabını veriyor.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm*(i)*

Rahman, Rahim olan Allah'ın ismiyle

(Nebe 80/1-2)

عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ

'Amme yetesâelûn*(e)*

عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ

'Ani-nnebe-i-l'azîm*(i)*

Birbirlerine neyi soruyorlar?

Azim haberden.

Azim haber hesap günüdür. O, gözlerin dehşetle yere baktığı gündür. Birbirlerine neyi soruyorlar? Birbirlerine neyi sorduklarını Allah bilmiyor mu? Biliyor. Zaten cevabında da "azim haberden" diyerek altta veriyor. O zaman ne anlıyoruz?

Nebe suresi bir soru üzerine indirilmiş bir suredir. Neden soru ile başladığının cevabı Mearic suresinin son ayetleridir. Burada Kur'an empatik bir üslup kullanır. Yani kendisini soru soranların yerine koyarak o soruyu tekrar eder. Çünkü vereceği cevabın bu soruya binaen olduğunu, onların kendi aralarında fısıldaştıkları, gizli soruları aşikâr edip onun cevabını verdiğini gösterir.

Buradaki "nebe", "haber"den farklıdır. "Haber" bütün bilgileri kapsar; önemli veya önemsiz olabilir. "Nebe" ise hayati önem taşıyan haberdir. Bu yüzden hayati haberi getirene "nebi" denir.

Buradaki "azim" de azametli, yani insanın dizlerinin bağını çözen, etkileyici ve dehşet verici mahiyeti ifade eder.

Kur'an-ı Kerim geçmişe ve geleceğe dair hayati haberler ve kıssalar ihtiva eder. Vahiy ile insanları haberdar edene de "nebi" denir. Kur'an'ın bir adı da "nebeü'l-azim"dir; azametli haber.

(Nebe 80/3)

اَلَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ

Elleżî hum fîhi muḫtelifûn*(e)*

Onlar ki, ondan ihtilâf içindeler.

Bu son saat ile yeniden diriliş ile alakalı ihtilaflar, anlaşamadıkları bir konu olduğunu göstermektedir. Bunu da Kur'an-ı Kerim'den şöyle okuyoruz:

"Saat nedir biliyoruz, onu sadece bir kuruntu sanıyoruz ve biz ona inanmıyoruz. "(Casiye 32) Bu birinci görüştür.

Bazıları yani ateistler ise öbür dünyada hiçbir şekilde dirilmeyeceklerine inanmazlar. Onu da şöyle okuyoruz:

"Dediler ki dünya hayatından başka bir hayat yoktur, dirilecekte değiliz "(Enam Suresi 29)

Ateistlerin söylediği (Enam 29) Kur'an-ı Kerim'de de yer almaktadır. Ateistler Kur'an'ın konusu değildir demek yanlıştır; bizzat konusudur.

Bazı dehriler de bunu dillendirir: *"Ne varsa dünya hayatımızdır, başka bir şey yoktur; ölürüz, yaşarız, bizi zamandan başkası helak etmez." (Casiye 24).*

"Dehriler" veya "Dehriyye", zamanı esas alıp zamanın ve maddenin ebedîliğine inandıkları için dünyadaki hadiselerin ancak tabiat kanunlarına uyarak meydana geldiğini kabul eden zümredir. Yine bazıları öldükten sonra dirilişi imkânsız sayarak şöyle der: "Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?"

Bazıları da dirilişe inanır fakat dirilişte şefaatçilerin olacağını söyler. "İşte bu putlar Allah'ın yanında bize şefaat edecek" derler. Onu da Yunus suresi 18'den okuyoruz:

"Öldükten sonra dirilmek o kadar önemli ki, kiminin inanarak kiminin inkâr ederek kiminin tereddüte düşerek o haber hakkında ihtilafları bile onun önemini göstermektedir. "(Yunus 18) Bu kadar tartışmanın sebebi, bunun azim bir haber olmasıdır. Rabbimiz bu ihtilaflara ne diyor, onu da aşağıdaki ayette okuyoruz.

(Nebe 80/4)

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ

Kellâ seya'lemûn*(e)*

Hayır, yakında bilecekler.

(Nebe 80/5)

ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ

Śumme kellâ seya'lemûn*(e)*

Sonra, hayır yakında bilecekler.

Rabbimiz bunu neden iki defa tekrar ediyor? O günün önemine atıf yapmıyor. Burada vurgu yoktur. "Kellâ" red harfidir; kendisinden önceki düşünceleri reddeder, kendisinden sonrakini onun yerine tahsis eder. "Hayır", onların dedikleri gibi değil; yakında bilecekler. Onun yerine bunu tahsis eder. Sonra "yakında bilecekler"; sonradaki bu "summe" de zamansal bir farkı ifade eder. Yani zamansal bir aralığa delalet eder. Bu zaman dilimi, sure bağlamında ömrün sonu olarak anlaşılabilir.

Yani bu dünyada bilmediler, sonrasında bilecekler. Kurtuluşları yoktur. İlk hayatta vahiy ile duyup öğrenme, ikincisi ise vurgu değil; ahirette içine girip yaşayarak öğrenmedir.

Bilgiyi ilmel yakine dönüştürmek için bundan sonraki ayetlerde Rabbimiz kâinat kitabından örnekler sunar ki bu hayatta bilelim.

"Yakında bilecekler" ifadesine karşılık, nasıl bileceğim, yeniden diriliş var mı, bu hayatın amacı ne sorularına cevap olarak Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'den kâinat kitabına yönlendirir. Kitabından örnekler sunar ki bu hayatta bilelim.

(Nebe 80/6)

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهَادًاۙ

Elem nec'ali-l-ar**d**a mihâdâ*(n)*

Arzı döşek kılmadık mı?

Bazı soruların cevabını Kur'an-ı Kerim'de arama. Tabiat kitabında ara, insan kitabında ara. Kur'an-ı Kerim bizi sürekli bilime, ilime, öğrenmeye yönlendirir. Onlara baktıktan sonra Kur'an'a döneceğiz. Üslubu Kur'an bize öğretir. Yeniden diriliş ile yeryüzünün beşik olması ve dağların kazık olması arasındaki ilişkiyi anlamak için bakmamız, incelememiz gerekir.

Dünya bir beşik gibidir; yılda iki kere dik olur, iki kere de yanlara doğru eğilir. 21 Mart ve 23 Eylül'de dik olur. Bu tarihlerde gölge açıları her yerin enlemi kadardır. Dünyanın bu hareketinden dolayı gölge açıları her gün değişerek yaz başlangıcına kadar 23,4 dereceye kadar azalır, kış başlangıcına kadar da 23,4 dereceye kadar artar. Dünyanın günlük eğimi gölge açılarıyla belirlenebilir. Bu durum mevsimleri oluşturarak dünyayı yaşanabilir bir yer hâline getirir. Dünya beşik gibi olmasaydı mevsimler oluşmaz ve burada yaşanamazdı.

Evren gökler, yer ve ikisinin arasındakiler olmak üzere üçe ayrılır. İlgili ayetlerin bir kısmı şöyledir: *"Sizin ilahınız tek bir ilahtır. O, göklerin, yerin ve ikisinin arasındakilerin sahibidir. Güneşin doğuş noktalarının da sahibidir. Biz en yakınınızdaki göğü bir süsle, yıldızlarla süsledik." (Saffat 37/4–6) "Yedi kat göğü tabaka tabaka nasıl yarattığını görmediniz mi? Onların içinde Ay'ı ışık yansıtıcısı, Güneş'i de ışık kaynağı yaptı." (Nuh 71/15–16).* Gökler ve yer beşik hareketini birlikte yapar; bu yüzden kutup yıldızının dünya ile yaptığı açı hiçbir zaman değişmez.

Güneş, Ay ve Güneşin uyduları farklı hareket ettikleri için yıldızların ve ağaçların Güneşle yaptıkları açının daima değiştiğini, Güneşin her gün farklı noktalardan doğup battığını görürüz. Allah Teala şöyle demiştir: *"Yıldızlar ve ağaçlar eğilirler." (Rahman 55/6).* Ağaçların Güneş'e göre ne kadar eğildiğini gölgelerinden anlarız.

(Nebe 80/7)

وَالْجِبَالَ اَوْتَادًاۖ

Velcibâle evtâdâ*(n)*

Ve dağları kazıklar...

(Nebe 80/8)

وَخَلَقْنَاكُمْ اَزْوَاجًاۙ

Ve ħalak**k**nâkum ezvâcâ*(n)*

Ve biz size çiftler halinde yarattık.

"Ezvâc" kelimesi "zevç" kelimesinin çoğuludur. "Halık" ve "Mahluk" arasındaki en önemli farkı burada Rabbimiz ifade ediyor. Yaratılanlar çifttir, yaratan tekdir.

Peki, deprem ve dağlarla ne alakası var?

Dağ- Deprem, bunlar birer eştir. Birbirlerini tamamlayan, yer-gök, gece-gündüz, artı-eksi, kuzey kutbu-güney kutbu, tek-çift. Buradaki "ezvac"ı sadece karı-koca olarak anlamayın. Çift kutuplu bir dünya yaratılmıştır. Tek olan bir şey yok dünyada.

(Nebe 80/9)

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًاۙ

Ve ce'alnâ nevmekum subâtâ*(n)*

Ve uykunuzu dinlenme kıldık.

Yeniden dirilişi ihtimal dışı görenlere Rabbimiz bir örnek gösterir. Bakın, uyku ölüm gibidir ve sabahları yeniden dirilirsin. Bunun aynısını bir de diğer hayatta düşünün. Dünyanın da bir çifti, eşi olması gerekir: dünya–ahiret. Uykunun peşinden uyanmak geldiğine göre, dünya hayatından sonra da ölüm örtüsünün ardından mutlaka bir uyanma yeri ve zamanı olarak ahiret gelir. Böyle bir düşündürme yapar muhataplarına.

(Nebe 80/10)

وَجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا

Ve ce'alnâ-lleyle libâsâ*(n)*

Ve geceyi örtü kıldık.

Burada geceye yokluk demiyor. Gecenin yokluktan ziyada örtüye benzetilmesi manidardır. Karanlık bile mutlak yokluk değilse, insan öldükten sonra nasıl yok olacağını zanneder.

(Nebe 80/11)

وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا

Ve ce'alnâ-nnehâra me'âşâ*(n)*

Ve gündüzü geçimlik kıldık.

Gündüzü iyi geçmiş bir hayatı gecesi cennet bahçesi, tersi ise cehennem çukuruna dönüşüyor.

(Nebe 80/12)

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا

Ve beneynâ fev**k**akum seb'an şidâdâ*(n)*

Ve sizin üstünüzde sağlam yedi kat bina ettik.

Rabbimiz, kâinat kitabında örnekleri gösteriyor. Bir tasarım var. Bir tasarım var ise bir tasarlayan var demektir. Taşküre ayetinden sonra Rabbimiz, Atmosfer ayetine geçiyor. Buradaki sağlam diye meallendirdiğimiz "şidâden", Kur'an'da yedi kat gök tabiri tam yedi kez geçmektedir. Yedi kat gök'ün koruma görevi var. Bunu da Fussilet suresi 12 de okuyoruz.

"Böylece onları iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe kendi işini bildirdi." (Fussilet 12)

Yani bu gökyüzündeki tabakaların bize bakan bir işi var, bir görevi var. Bizi koruması lazım, bize bir nimet boyutunun olması lazım. Böyle okuyacağız bu katmanları. Birinci kat semadır gerisini bilemeyiz demeyeceğiz.

Bilimin ulaştığı bilgi doğrultusunda bu katlar. İlerde daha geniş, daha farklı bilgiler ulaşılırsa biz o bilgiler ile ayetleri değerlendiririz. Biz şu anda ulaştığımız bilgilerle Kur'an'ı anlamayla mükellefiz. Bundan 200 sene sonra bilimin ulaştığı bilgiden Allah bizi mükellef tutmaz. Şu anki bilgi ile bunu anlamak zorundayız.

1. **Katman Troposfer:** İklimleri oluşturur.
2. **Stratosfer**: Güneş ışınlarını absorve eder. Bu katman olmasaydı güneşin vurduğu yer aydınlık, vurmadığı yer karanlık olurdu.
3. **Mezosfer:** Meteorlardan korumaktadır.
4. **Termosfer:** Aşırı ısı ve soğuktan korur. Ayrıca radio dalgalarının yayılmasını sağlar
5. **Ekzosfer:** Güneşten gelen uv gibi zararlı ışınlardan bizi korur. Bu tabakalar olmasa hepimiz cilt kanseri olurduk. Hepimizin DNA sı bozulurdu.
6. **Magnetosfer:** Mıknatıs küredir. Kuzey kutbundan güney kutbuna manyetik bir alan oluşturur. Pusula öyle çalışır. Kıbleyi öyle tayin ederiz. Göçmen kuşlar ve denizdeki balinalar böyle yolunu buluyor. Güneşten gelen aşırı radyoaktif ışınları engeller.
7. Uzayın tamamı (onunda bir sınırı var, uzay genişlemekte.)

(Nebe 80/13)

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا

Ve ce'alnâ sirâcen vehhâcâ*(n)*

Ve ışık saçan bir kandil kıldık.

Burada güneşi ışık saçan bir kandil olarak yarattık demiyor, kıldık diyor. Yani güneşin sonradan bu niteliğe sahip hâle getirilmesinden bahsediliyor. Bildiğiniz gibi yıldızlar uzayda, güneş tozu dediğimiz zerrelerin birleşmesiyle oluşan nebulalardan meydana gelir. Bu yapılar yoğun baskıya maruz kalır ve bu süreçlerden geçerek yıldızlar ortaya çıkar. Yani bir yıldız yok olurken onun maddesinden yeni bir yıldız doğabilir.

Bu ifadenin bir önemi de şudur: Güneşe tapılan bir ortam vardır. O ortamda Rabbimiz "Güneş de bir mahluktur" demektedir. Sonradan bu hâle gelmiştir. Sonradan olanın bir ömrü de vardır. Onun ezelî ve ebedî olmadığını da bu ifadeyle anlatmaktadır.

(Nebe 80/14)

وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا

Ve enzelnâ mine-lmu'**s**irâti mâen śeccâcâ*(n)*

Ve yağmur bulutlarından akan su indirdik.

Güneş, ısı, ısıyla suyun buharlaşması ve buharlaşan suyun tekrar yeryüzüne temiz su olarak dönmesi muazzam bir eko sistemini anlatmaktadır.

(Nebe 80/15)

لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا

Linuẖrice bihi *h*abben ve nebâtâ*(n)*

Onunla tohumlar ve nebatlar çıkaralım.

Isı ve ışık suyu beraberinde getirdiği zaman besin zincirinin en altında olan bitki örtüsü oluşur. Bitki örtüsünden sonra ondan beslenen otçullar, otçullardan beslenen etçiller gelir. Yani besin zincirinin temeli bu şekilde oluşur ve Rabbimiz bunu bir nimet olarak hatırlatır.

(Nebe 78/16)

وَجَنَّاتٍ اَلْفَافًا

Ve cennâtin elfâfâ*(n)*

Ve sık cennetler.

Buradaki cennet ifadesi "cennâtin elfâfâ" olarak gelir. "Elfâf", ağaçların çok sık olduğu, dalların gür olduğu bahçeler anlamındadır.

Kur'an-ı Kerim'de cennet, hem öldükten sonra müminlerin gideceği ahiretteki özel isim olarak hem de dünyadaki "has bahçe" anlamında kullanılır.

Kalem suresi 17, Kehf suresi 37, Sebe suresi 15–16 ve Bakara suresi 265'te cennet bu anlamda geçer. Cenneti bu şekilde meallendiriyoruz; çünkü **Âdem'in kovulduğu cennet yeryüzü cennetidir**. Bu yüzden meallerde cenneti "bahçe" olarak çevirmiyoruz, olduğu gibi bırakıyoruz.

(Nebe 78/17)

اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا

İnne yevme-lfa**s**li kâne mî**k**âtâ*(n)*

Muhakkak ki ayrım günü, belirlenmiştir.

(Nebe 78/18)

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ اَفْوَاجًا

Yevme yunfeẖu fî-**ss**ûri fete/tûne efvâcâ*(n)*

O gün sûra üflenir. Böylece bölükler halinde gelirsiniz.

Burada henüz bir mahkeme yoktur. Yani fasıl günü, sura üflendiğinde, siz mizana Allah'ın huzuruna çıkmadan önce bölükler hâlinde, grup grup Allah'ın huzuruna gelirsiniz. Geldikten sonra bir mahkeme, şahitler, amel defteri süreci gerçekleşir. İyiler cennete kötüler cehenneme şeklinde ayrılır.

Buradaki "bölük bölük" gelmenin hikmeti, Rabbimizin herkesi kendi yaşadığı coğrafya ve kendi yaşadığı zaman dilimiyle ilgili insanlarla yargılamasıdır. Yani benden 500 yıl önce yaşamış, benim hiç görmediğim, duymadığım, hukukumun geçmediği bir insanla aynı ortamda yargılanmamın bir hikmeti olmaz. Biz akrabalarımızla, bulunduğumuz zaman dilimiyle, ticaret yaptıklarımızla yargılanacağız.

(Nebe 80/19)

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ اَبْوَابًا

Vefutihati-ssemâu fekânet ebvâbâ*(n)*

Ve semâ açılmış, böylece kapılar oluşmuştur.

Bu kapılar hem fiziki olarak, oraya gelen meteor yağmurlarını engellemeyecek şekilde atmosferin zaafa uğraması olarak anlaşılabilir. Veya farklı boyutlara açılan kapılar olarak da anlaşılabilir.

(Nebe 80/20)

وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا

Ve suyyirati-lcibâlu fekânet serâbâ*(n)*

Ve dağlar yürütülmüş, böylece yerlerinden kaymıştırlar.

Meallerde şöyle denmektedir: "Ve dağlar yürütülmüş, serap olmuştur." Arapçasında "serap" geçer. Biz bunu "yerlerinden kaymışlardır" olarak çevirdik. Çünkü "serap" kelimesi aşağı doğru gitme, akma görünümüyle ilgilidir. Ayrıca meyilli mekâna da serap denilir. Serap, çölde su gibi parlayan, dalga dalga görünen ve aşağı doğru bir şey akıyormuş izlenimi veren görüntüdür. O akmayı da çok susayanlar su zanneder.

Ragıp'ın Müfredat'ında hakikat olan şeye "serap" denildiği gibi, hakikat olmayana da "serap" denir. **Burada taşkürenin, kıtaların çok şiddetli sarsıntılarla kayması ve yer değiştirmesi anlatılır.**

(Nebe 80/21)

اِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا

İnne cehenneme kânet mir**s**âdâ*(n)*

Muhakkak ki cehennem hazır beklemektedir.

Buradaki "hazır" kelimesi "mirsâd" kelimesi ile ifade edilir. Mirsâd, bir avcının avını yakalaması için pusuda beklemesidir. Veya birinin gözlemlenmesi.

(Nebe 80/22)

لِلطَّاغِينَ مَاٰبًا

Li**tt**âġîne meâbâ*(n)*

Azgınların son yeri oldu.

Meallere baktığımız zaman," azgınların uğrak yeri oldu, durağı oldu." gibi çevrilmektedir. Sanki cehenneme girip çıkacakmış gibi mantığı ile yazılmış mealler görürsünüz.

Bu nedenle bir alttaki ayette **"onlar orada uzun bir süre kalacaklardır"** şeklinde meallendiriyorlar. Uzun bir süre diye meale yazdığınız zaman, bu uzun süre ne kadar uzun olursa olsun, eninde sonunda biter

(Nebe 80/23)

لَابِثِينَ فِيهَا اَحْقَابًا

Lâbiśîne fîhâ ah**k**âbâ*(n)*

Onlar orada süresiz kalacaklardır.

O yüzden 23'ncü ayetin doğru meali "onlar orada süresiz kalacaktır." Neden uzun demiyoruz, süresiz diyoruz. Buradaki "ahkâb" belirsiz ve uzun süreler anlamına gelir.

(Nebe 80/24)

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا

Lâ yeżû**k**ûne fîhâ berden velâ şerâbâ*(n)*

Orada serinlik tatmazlar ve içmezler

Cehennemliklerin maruz kalacağı sıkıntılar anlatılmaktadır.

(Nebe 80/25)

اِلَّا حَمِيمًا وَ غَسَّاقًاۙ

İllâ *h*amîmen ve ġassâ**k**â*(n)*

Gassâk ve hamimden başka.

Buradaki "hamim "kelimesi "çok sıcak su" anlamına gelmektedir. Türkçemize de "hamam" olarak geçmiştir.

"Gassâk" kelimesi ise, "içilmez derecede soğuk ve çirkin kokulu" anlamına gelmektedir. Gecenin ısısının düşmesine de denmektedir.

Buradan anladığımız sonuç olarak, çok kaynar ve çok soğuktan başka bir alternatifin olmadığı, uçlardaki bir yaşam demektir. Buz gibi bir karanlıkta, yakıcı bir ümitsizlik içinde yer almaktır. Bunu mecazen de bu şekilde okuyabiliriz.

(Nebe 80/26)

جَزَٓاءً وِفَاقًا

Cezâen vifâ**k**â*(n)*

Uygun bir karşılık.

Buradaki "ceza" kelimesi hem hayır için hem de şer için Kur'an'ı Kerim'de "karşılık" manasında kullanılmıştır. Yani onların hakkettiği buydu. Onların yaptıklarını bir görseydiniz, bu cezanın onların hak ettiği bir ceza olduğunu görürdünüz, der gibi bir zihni açıklamada yapıyor.

(Nebe 80/27)

اِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًاۙ

İnnehum kânû lâ yercûne *h*isâbâ*(n)*

Muhakkak ki onlar, hesaba çekilmeyi ummazlar.

(Nebe 80/28)

وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا كِذَّابًاۗ

Ve keżżebû bi-âyâtinâ kiżżâbâ*(n)*

Ve ayetlerimizi yalanladıkça yalanladılar.

(Nebe 80/29)

وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا

Ve kulle şey-in ah**s**aynâhu kitâbâ*(n)*

Ve Biz, her şeyi kitapta saydık.

Biz, herşeyi kitapta yazdık derken, yani yaptığınız kötülüklerin kötülük olduğunu, suç olduğunu, haram olduğunu Kurân'ı Kerim'de madde madde belirledik, demektedir. Düşünün Allah, içkinin haram olduğunu söylemese, Kitabında yazmasa bundan dolayı bizi yargıya çekebilir mi?

(Nebe 80/30)

فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ اِلَّا عَذَابًا۟

Feżû**k**û felen nezîdekum illâ 'ażâbâ*(n)*

Artık tadın! Böylece size azaptan başkasını arttırmayacağız.

Buradaki tatmak, yapılan kötülüklerin sonuçlarını çekmek manasında kullanılmıştır. Neden tadın diyor, çekin veya belanızı buldunuz demiyor. Bu tatmaktan dolayı bunun geçici olduğunu iddia ediyorlar. Tatmak geçi olur, sürekli olmaz gibi.

Fakat burada bir gönderme var. Pasajın devamında cennet nimetlerinden bahsetmektedir. Onların yenmesi, içilmesinden bahsedecek, Rabbimiz orayla bağlantı kurmaktadır. Artarak devam eden mükafatlara ve tatlıklara lütuflara bir gönderme yapılarak cehennemliklere, cehennemdeki azabı tadın şeklinde bir hiciv yapıyor.

(Nebe 80/31)

اِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا

İnne lilmutte**k**îne mefâzâ*(n)*

Muhakkak, muttakiler için kurtuluş vardır.

Buradaki muttaki, kötülük ve yanlışlardan uzak duran, takvalı, erdemli ve sorumlu şahsiyetlerdir. Muttakiler için hazırlanmış bu ödüller hem erkekler hem de kadınlar içindir. Burada "muttaki erkek" denmemiştir, "muttaki kadınlar" için de denmemiştir. **O hâlde bundan sonraki ayetleri cinsiyete bağlamadan okumamız gerekir.**

(Nebe 80/32)

حَدَآئِقَ وَاَعْنَابًا

*H*adâ-i**k**a ve a'nâbâ*(n)*

Sulak bahçeler ve bağlar.

Buradaki "hadâike", cennetten farklıdır. Bu yüzden "sulak bahçeler" olarak çevirdik. Bostanlar anlamına gelir. "Hadâike", ağaç bahçesi yahut hurma ağaçlarının kuşattığı alanı ifade eder. Bu kelime daha çok içinden su çıkan, bir su kaynağı bulunan bahçeler için kullanılır.

Yani "hadâike" kelimesi kullanıldığında ayrıca "altlarından ırmaklar akan cennet" demeye gerek yoktur. Bu yüzden "cennet" kullanılırken "altlarından ırmaklar akan" ifadesi eklenir.

"Hadâike"de ise zaten içinden su fışkırdığı için buna gerek yoktur. Buradaki **"a 'nâb" kelimesini** de "bağlar" olarak meallendirdik. Üzümler demektir. Hem meyveye atfen hem de o meyvenin yetiştiği bağ anlamında kullanılır.

Sulak bahçeler ve üzüm bağları, muttakilerin ödüllerinden bahsedildiğini gösterir. O zamanın insanları için çok kıymetli ödüllerdir. Naîm cennetleri böyledir. Herkesin ihtiyacı olan nimetlerden bahsedilerek oraya bir cazibe sağlanır.

(Nebe 80/33)

وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا

Ve kevâ'ibe etrâbâ*(n)*

Ve denk taneler.

Bu ayetle ilgili birkaç meal yazıyorum

"Memeleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar var." (Elmalı Hamdi Yazır)

"Memeleri tomurcuklanmış bir yaşıt kızlar," (Hasan Basri Çantay)

"Kendileriyle bir yaşta, göğüsleri çıkmış genç kızlar" (Diyanet İşleri)

"Göğüsleri henüz tomurcuklanmış yaşıt kızlar." (Ali Bulaç)

"Ve memeleri yeni sertleşmiş yaşıt kızlar." (Abdulbaki Gölpınarlı)

"Kevâ'ibe etrâbâ" ayet iki kelimeden oluşurken bir süre kelime ekleme yapılmış. **Ayette ne meme var ne yaşıt var ne sertleşme var ne tomurcuk var. Olmayan şeyleri yazıyorlar parantez bile kullanmıyorlar. Biz "kevâ'ibe etrâbâ" kelimelerine "Ve denk taneler" diyoruz.**

Bir üstteki ayet 'sulak bahçeler ve bağlar' dan bahsetti. Ve 33. Ayet 've' bağlacı ile başladığı için üstteki ayetin devamı niteliğindedir. O bağlardan meyveler elde edilir. Ayet iki kelime. Ekstra bir kelime eklemedik.

Buradaki **"kevâ 'ib" kelimesi** çoğuldur; dişi veya eril değildir. Burada kullanılacak ifade, dişiler ve erkekler için ayrı olmayan, ikisini de kapsayan bir anlam taşır. **Manası, üzüm taneleri gibi yuvarlak, küçük yapılar veya meyveler için kullanılır.** Kur'an bu kökten gelen **"ka 'beyn"** kelimesini Maide suresi 6'da abdest ayetinde "topuklara kadar" ifadesinde kullanır. Aşık kemikleri de bu şekildedir. Yani yuvarlak ve çıkıntılı küçük yapılar için bu kök kullanılmaktadır.

Çoğulu "kevâ 'ib"dir. Taneler, habbeler demektir. "Ke 'âbe" kelimesinin başka bir çoğulu olan "umkut" ise salkım demektir. Ayette ve bağlamda ima yoluyla bile olsa "zevc", "kız" ya da "huri" gibi kelimeler geçmez.

Burada "yaşıt" diye meallendirilen "etrâb" kelimesine bakalım. Bu kelimeyi "yaşıt" diye meallendiriyorlar. Biz "denk" diye meallendirdik. "Etrâb" bir sıfattır; yani "kevâ 'ib" in sıfatıdır. Mesela "turuncu kalem" diyoruz; kalemin sıfatı turuncudur. "Kırmızı elma" diyoruz; elmanın sıfatı kırmızıdır.

Buradaki "etrâbâ"ya öyle bir anlam verilmelidir ki "kevâ 'ib" in sıfatı olsun. Mesela "etrâb"a "yaşıt" dersem ve "kevâ 'ib"e de "tomurcuk" dersem, ortaya "yaşıt tomurcuk" gibi bir ifade çıkar. Bu da anlamsız olur.

O yüzden buna "yaşıt" veya "kız" gibi bir mana vermek uygun değildir. Mesela "yaşıt göğüs" veya "denk göğüs" gibi ifadeler anlamlı değildir.

Eğer Kur'an'ın cennetle ilgili ortaya koyduğu tasviri doğru anlarsak, Rabbimizin ne murad ettiğini ne anlattığını ve nasıl bir hayatın bizi beklediğini buna göre kavrarız.

Vakıa suresi 25. ayette: ***"Orada boş bir söz işitmezler ve günaha girmezler."*** denir.

Peki günah nedir? İçki içmek, kumar oynamak, zina yapmak, eşini aldatmak, adam öldürmek gibi Kur'an'ın belirttiği ve insanlığın ortak olarak yanlış kabul ettiği fiillerdir. **Rabbimiz, cennette bunların yapılmayacağını bildirir.**

Birden fazla bu tarz ilişkiler dünyada hem sapıklık hem de günah kabul edilir. Eşini aldatmak dünyada günah, zinadır. **Cennette günah işlenmeyecekse, dünyada günah olan şeylerin orada meşru kılınması söz konusu değildir.**

Günah, dünyada yapılması Allah tarafından hoş karşılanmayan söz ve davranışların tümüdür.

"Etrâbâ kelimesi" Vakıa suresi 37 geçer. Bağlamı ile Vakıa 25-38 arası şöyledir: ***"Orada boş bir söz işitmezler ve günaha girmezler. Sadece selam sözü vardır onlara. Barış ve huzur içinde yaşarlar. Ashabı Yemin. Ama ne ashabı yemin." Sağın ashabı, defteri sağından verilenler, cennetlikler. Onlar dikensiz sedir ağaçları arasında. Ve meyveleri kat kat dizili muz ağaçları arasında ve uzayan gölgeler ve çağlayan sular arasında pek çok meyveler, azalmayan, men edilmeyen ve kabartılmış döşekler. Muhakkak ki biz onları yeni bir inşa ile inşa ettik. Böylece biz onları bakireler kıldık."***

Bakire, Türkçemizde sadece cinsiyet ile ilgili olduğu için, insanlar bunu hemen cinsiyete bağlıyor. Fakat Arapçada bu kullanılmamış demektir. Yani hiçbir gözün görmediği, kimsenin tecrübe etmediği, kullanmadığı, dokunmadığı, sıfır, orijinal nimetler kıldık. Bakire gördüğün yerde cinselliğe gitmene gerek yok. Meyveler ve muz ağaçlarından bahsetti.

"Etrâbâ" kelimesi her biri eşit, denk anlamına gelir. Sunulan nimetlerde çürük, küçük, lezzetsiz, eksik ve noksan hiçbir şey olmadığını ifade eder.

Bu izahlar ve benzetmelerin temeli nedir? Kur'ân'ı Kerim cenneti neden böyle anlatır? Bakın huri kelimesi Medine'de yok. Sadece Mekki ayetlerde var. Bitti o iş. Neden böyle anlatıyor? Neden ihtiyaç duyuyor?

Bu izahların ve benzetmelerin temeli, insan zihninin duyular aracılığıyla dış dünyayı tanımasına dayanır. Yani bu durum muhataptan kaynaklanan bir müteşabihliktir; hatipten kaynaklı değildir. Anlaşılabilmesi için benzetmeler kullanılır. İnsan, deneyimlemediği şeyleri benzerlikleri üzerinden tanır. Cennet ve cehennem tasvirleri de bu kapsamda ele alınır.

(Nebe 80/34)

وَكَأْسًا دِهَاقًا

Ve ke/sen dihâ**k**â*(n)*

Ve içi dolu kaseler.

Verdiğimiz meal bu bağlama da uyuyor. Bağlar, bahçeler, denk taneler ve o tanelerden elde edilen içecekler. Buradaki "içi dolu kaseler" kelimesindeki "ke's" kelimesi, her zaman dolu olanlar için kullanılır.

Burada kadeh yok, fakat bazı mealler kadehi de alıyor buraya. 25. ayette "gassak ve hamim'den "bahsetti, cehennemliklerin içecekleri için.

Burada ise ona tam karşı bir kutbu olarak içi dolu kaseler ve o meyvelerden edinilmiş içeceklerden bahsediyor. Aslında bu ilk muhatabın hayalini kurduğu en üst seviyedeki nimetlerdir. Kırsal yaşamda yaşayan insanlar için bu nimetler çok değerlidir. Şehirli insanın istediği nimetlerle kırsal yaşamın istediği nimetler farklı. Rabbimiz bu ayrımı Kur'ân'ı Kerim'de yapmış. Vakıa suresinin 12 ve 14.ayetinde. Kırsal hayatı anlatmış. Sonra demiş ki: "Onlar naim cennetlerindedir. Onların çoğu önceki ümmetlerdendir, azı ise sonraki ümmetlerdendir." Yani bu kırsal yaşamı isteyenlerin çoğu önceki ümmetlerden, dedelerimiz eski insanlar, azı ise sonraki ümmetlerden, şeklinde Kur'ân'ı Kerim bu naim cennetlerinin farklı farklı olacağını bize ifade ediyor.

(Nebe 80/35)

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا

Lâ yesme'ûne fîhâ laġven velâ kiżżâbâ*(n)*

Orada boş söz ve yalan işitmezler.

Cennette benim canım yalan söylemek istiyor, benim canım iftira atmak istiyor diye bir şey söz konusu değil. Böyle bir yere zaten cennet denmez. Yalanı, gıybeti, çekiştirmeyi, çekişmeyi, iğrenç şarkıları, müstehcen fıkraları ve benzeri her şey "lagv"i kapsar.

Boş lafın, dedikodunun, belden aşağı lafların, her türlü gevezeliklerin olmadığı ortamlar çok büyük nimetlerdir. Cennetin dünyadaki şubeleridir. O yüzden böyle ortamlar bulduğunuzda oraları korumaya çalışın. Çünkü cennetin bir özelliği. Böyle ortamlar muttakilerin ortamı. Bütün Kurân'ı Kerim'den anladığımız cennet; ahlakın, erdemin, sadakatin zirve mekanlarıdır. Bu nedenle cennet nimetleri, her tür ahlaksız, müstehcen ve çocuk istismarına götürecek beşerî yorumlardan korunmak zorundadır. Bu muttakilerin görevidir.

(Nebe 80/36)

جَزَآءً مِنْ رَبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا

Cezâen min rabbike ‘a**ṭ**âen *ḥ*isâbâ*(n)*

Rabbinden hesaba karşılık bir lütuf.

Ayetteki “hısâbân” hesabı belli olan demektir. Yani rastgelelikten uzar bir nimetlendirme. Belli bir kaide ve kurala göre Allah bizi nimetlendirir; rastgele değildir. Yeterli miktarda hak edişe göre, amellerin ölçüsünde bir oran olmalı diyoruz.

(Nebe 80/37)

رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا

Rabbi-ssemâvâti vel-ar**d**i vemâ beynehumâ-rra*h*mân*(i)*[s] lâ yemlikûne minhu ḫi**ṭ**âbâ*(n)*

Gökler ve yerin ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbi, O, Rahmân’dır. Onlar hiçbir hitaba mâlik değildir.

“Onlar”, göklerin ve yerin mülkiyetinde hak iddia eden sahte otoritelerdir. Hitaba malik olmamak, söz haklarının olmaması demektir.

(Nebe 80/38)

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا

Yevme ye**k**ûmu-rrû*h*u velmelâ-iketu **s**affâ*(n)*[s] lâ yetekellemûne illâ men e**ẕ**ine lehu-rra*h*mânu ve **k**âle **s**avâbâ*(n)*

O gün, rûh ve melekler, saf saf kıyamdadır. Rahman’ın kendisine izin verdiği kişiden başka konuşamaz. Ve sadece sevabı söyler.

İlk olarak “ruh ve melekler Rahman’ın huzurunda saf saf kıyamdadır” ifadesindeki **“kıyam” hazırda bulunma anlamına gelir.** Ruh tekildir, melekler ise çoğuldur. 36’ncı ayette Rab’den bir hesaba karşılık bir lütuflandırma söz konusudur; bu nedenle bağlamla uyumlu bir anlam vermek gerekir. Bu hesap, vahiy ile insanlara bildirilen ve onların hayatlarına anlam ve amaç kazandıran ilahi kriterlerdir. Kur’an-ı Kerim bu kriterlere “ruh” demektedir. Mahkemenin olması için ilahi kriterlerin bulunması gerekir.

(Nebe 80/39)

ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۖ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ مَاٰبًا

Żâlike-lyevmu-l*ha***kk***(u)*(s) femen şâe-tteẖaże ilâ rabbihi meâbâ*(n)*

İşte o gün, Hakk günüdür. Dileyen kişi Rabbini varış yeri edinsin.

Hedefimiz rıza ilahi olmalı. Hedefimiz Allah'ın nazarından düşmemek olmalı. Hedefimiz köşkler, saraylar olmamalı.

(Nebe 80/40)

اِنَّآ اَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا ۚ يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا

İnnâ enżernâkum ‘ażâben **k**arîben yevme yen**z**uru-lmer-u mâ **k**addemet yedâhu ve ye**k**ûlu-lkâfiru yâ leytenî kuntu turâbâ*(n)*

Muhakkak ki, sizi yakın bir azapla uyardık. O gün kişi, elleri ile takdim ettiği şeye bakacak ve hakikati örten diyecek ki: "Ah! Keşke ben toprak olsaydım."

Ayetteki "ya" edatı, pişmanlığı pekiştirmek içindir. Sadece keşke manası yok, o yüzden biz ah! Sözcüğünü başına ekliyoruz.

Ayetin sonundaki "Ah! Keşke ben toprak olsaydım" ifadesini, "keşke ben hesabımı hiç görmeseydim, keşke ben dirilmeseydim, toprak halinde bırakılsaydım, dünyaya hiç gelmiş olmasaydım, yükümlülük verilen bir varlık olmasaydım şeklinde anlamamız mümkündür. Zira bu kişi yaşarken yeniden dirililiş gerçeğine inanmak yerine toprak olacağını iddia ediyor. Ne diyordu bu adam "Bu çürümüş kemikleri kim diriltecek, bizim ölümümüz tek bir ölümdür. Toprak olup gideceği" diyordu. Keşke benim bu iddialarım doğru olsaydı.

Bu zannın gerçek olmasını dilemiş, ancak iş işten geçmiştir. Başkalarının değil, sadece ve sadece kendi ellerimizin takdim ettiği ameller ile hem dünyada hem azim haber olan o günde bir şeyler umabiliriz.

81-NAZİAT SURESİ

OKU, ÖĞREN YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

NA'ZİAT SURESİ

İniş Sırası :81	Tertip Sırası :79	Ayet Sayısı :46	İndiği Yer: Mekke

Mekke döneminde inmiştir. 46 âyettir. Sûre, adını birinci âyetteki "en-Nâzi'ât"kelimesinden almıştır. Manası "dalarak sökenlere and olsun." Bu sure yemin ederek başlayan surelerdendir. Yemin vavları var fakat kasem vavları gibi değil. Şahitlik manasındadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm*(i)*

Rahman, Rahim olan Allah'ın ismiyle

(Nâzi'ât 81/1)

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا

Ve-nnâzi'âti ġar**k**â*(n)*

Dalarak sökenlere and olsun!

Dalarak söktükleri için böyle böyle oldu. O hareketleri, o fiilleri şahittir; dile gelsin anlamındadır. Buradaki "nâzi'ât" kelimesi, sökmek ve çekmek anlamına gelen "neza" kökünden ism-i fâildir. Yani bu işi sürekli yapan anlamındadır. Bu işi yaptığı için bu isim verilmiştir. Lügatlerde yayı çekmek, eli çekmek şeklinde geçer. Kur'an-ı Kerim'de Nisa suresi 59'da çekişme anlamında kullanılmıştır:

"Bir şey üzerinde çekiştiğiniz zaman onu Allah'a ve Resul'üne götürün." (Nisa 59)

Yani nizalaşma, çekişme anlamı burada "nâzi'ât" kelimesiyle ifade edilir. Nisa suresinde olumsuz anlamda kullanılmıştır; bir şey üzerinde anlaşamadığınızda, çekiştiğinizde anlamındadır.

"Garkâ" ise boğulmak, batmak, dalmak anlamlarına gelir. "Gemiler gark oldu" ifadesindeki gibi kullanılır.

"Ve'n-nâzi'âti garkâ": "Dalarak sökenlere andolsun." Kimdir bunlar? Sıfatları sayılan varlıkların kendileri açıkça belirtilmemiştir. İlk bakışta mevsuflar mevcut değildir.

Ancak bağlamdan hareketle ilk beş ayetin olumsuz bir davranışı ifade ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü:

6. ayette "O gün, sarsılan sarılacak."
7. ayette " Arkasından gelen onu takip edecek"

8. ayette "O gün kalpler şiddetle titreyecek"

9. ayette "Onların bakışları korku içindedir."

Bu kişi kim oldu? Cehennemlikler oldu. Bakın! Kalbi titriyor, bakışları korku içinde, sarsılmalar var. Son saati anlatıyor. O zaman ilk beş ayetin ne mânaya geldiği ile ilgili bize bir fikir veriyor.

Ey böyle böyle yapanlar! O gün kıyamet koptuğunda, son saat geldiğinde böyle böyle olacak, şeklinde sanki olumsuz bir anlatım var.

(Nâzi'ât 81/2)

وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا

Ve-nnâşi**ṭ**âti neş**ṭ**â*(n)*

Usulca çekenlere and olsun!

Dalarak sökenlere, usulca çekenlere.

Buradaki "nâşitât" kelimesinin kökü olan "n-ş-t", Lisanü'l-Arab'da ağırdan alma, yumuşak davranma, usulca yapma anlamlarına gelir. Elmalılı da bunu "tereyağından kıl çeker gibi" şeklinde tarif etmiştir. Yani dalarak sökmek, biraz cebir kullanarak almak, zorlayarak söküp almak anlamına gelir.

"Ve'n-nâşitâti neştâ" ise usulca, yumuşak bir şekilde, kurala kaideye uygun olarak elde etmeyi ifade eder.

(Nâzi'ât 81/3)

وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا

Ve-ssâbi*ḥ*âti seb*ḥâ(n)*

Yüzdükçe yüzenlere and olsun!

"Ve's-sâbihâti sebhâ" yüzdükçe yüzmek, dolaşmak anlamına gelir. Kelimenin kökü olan "s-b-h", suda ve havada yüzmeyi ifade eder. Gezegenlerin yörüngelerinde yüzmesi de bu anlam çerçevesinde değerlendirilir. Ayrıca "tesbih" kavramı da buradan gelir; kulaç atmak, yaratılış amacına uygun hareket etmek anlamını taşır. Burada "yüzdükçe yüzenlere andolsun" ifadesi kullanılmaktadır.

(Nâzi'ât 81/4)

فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا

Fe-ssâbi**k**âti seb**k**â*(n)*

Böylece yarışarak öne geçenlere.

Buradaki **"fe",** bu kelimenin üstteki ayete bağlanması gerektiğini ifade eder. Böylece, artık, bu yüzden anlamları katar; yani "yüzdükçe yüzenlere, böylece öne geçenlere" şeklinde bir bağ kurar.

Bu "öne geçme, yarışma" ifadesi Kur'an-ı Kerim'de Bakara suresi 148. ayette olumlu anlamda kullanılmıştır: "festebiku'l-hayrât" yani "hayırlarda yarışın."

Burada da "böylece yarışarak öne geçenlere" ifadesi yer alır. Eğer bu ifadeye olumsuz bir anlam yüklenirse, Kur'an'ın başka yerlerde bunu olumlu bağlamda kullandığı görülür. Çünkü insanoğlu hırslı yaratılmıştır ve rekabeti sever. Allah bu duyguyu bastırmak yerine doğru yere yönlendirir: "Hayırlarda yarışın", bunlarda yarışmayın. Tekasürde, zevkte, lükste, konforda yarışmayın.

Bu bağlamda ifade, "yüzdükçe yüzenlere, böylece yarışta öne geçenlere" şeklinde anlaşılır.

(Nâzi'ât 81/5)

فَالْمُدَبِّرَاتِ اَمْرًا

Felmudebbirâti emrâ*(n)*

Bu yüzden emri tedbir edenlere.

Zahiren bakıldığında birbirinden kopuk ve bağlantısız gibi görünür: dalarak sökenlere, usulca çekenlere, yüzdükçe yüzenlere, böylece yarışıp öne geçenlere, bu yüzden emri tedbir edenlere and olsun.

Buradaki "mudebbirât" kelimesi "dubur" kökünden gelir; önün zıddı olarak arka anlamını taşır. "Tedebbür" de aynı köktendir; bir şeyin arkasını düşünmek, sonrasını hesap etmek, derinlemesine anlamaya çalışmak demektir.

Ancak burada "tedebbür" değil, "mudebbirât" kullanılmıştır. Bu da emirlerin arkasını düşünmekten ziyade, onları arka plana atma, öncelememe, önemsememe anlamını taşır. Şerre yönelen kimse, hayrı arkasına atar.

Nüzul sürecinde bu kökün kullanımını Müddessir suresi 23. ayette de görürüz; orada ayetlere, hakikate sırt dönmek anlatılır. Mearic suresinde de kişi hem hakikate sırtını döner, hem onu geri plana atar, hem de kibirli, müstekbir bir tavır sergiler.

Bu tavır, hırslı bir insanın biriktirdiği dünyalığı paylaşmamak adına hakikate karşı geliştirdiği tutum olarak bağlam içinde ortaya konur.

Peki burada ne manaya gelmektedir?

"Bu yüzden emri tedbir edenlere" ifadesi, emirleri öğrenip onlardan tedbir üretmek anlamında değildir. Burada Allah'ın emirlerini paylaşmak değil, fıtrî emirleri arkaya atmak, önemsememek, boş vermek anlamı söz konusudur. Çünkü bağlam olumsuzdur. "Fe" bağlacından dolayı yukarıdaki ifadelerle bu şekilde bağlantı kurulur.

Kendisine verilenle yetinmeyip başkalarınınkine yönelme, başkalarının da elindekini alma isteği, tekasürde biriktirme ve bu uğurda yarışma arzusu söz konusudur. Hümeze suresi 2–3'te de bu kişi, biriktirdiği malın kendisini ebedî kılacağını zannetmektedir.

Bu sebeple Naziat suresinin ilk beş ayetinde insanoğlunun Allah'ın emirlerini arkaya atma sebepleri anlatılır.

Surenin devamında ve bağlamda Firavun örneği verilir: "Sana Firavun'un haberi ulaştı mı?" ifadesiyle başlayan bölümde Firavun'un yaptığı anlatılır. Firavun, rantını insanlardan zorla, cebirle almıştır. Bunu sürdürmek için sihirbazları kullanmıştır. Mal, mülk ve iktidar içinde yüzmüş, yarışarak öne geçmiştir. Bu tipe karşı Rabbimiz uyarıda bulunmaktadır.

(Nâzi'ât 81/6)

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ

Yevme tercufu-rrâcife*(tu)*

O gün, sarsılan sarsılacak.

Yani senin bu iktidarın, bu kurduğun düzen yok olup yıkılacaktır. Şöyle özetlenebilir: Dünyalıklara hırsla dalıp güç devşirenler, hile ve kandırmayla insanların haklarını sinsice, kitabına uydurarak el uzatanlar, mal mülk içinde yüzmesine rağmen tekasür krizine girip biriktirme yarışına girenler, paylaşmayı, hayrı, hukuku, hakkı, infakı arkasına atanlar için ölümler, son saat ve afetler birer nasihattir. O yüzden o gün sarsılan sarsılacaktır. Arkasından gelen de onu takip edecektir.

Dünyanın bâkî olmadığı gerçeğiyle ölüm anında yüzleşmek, dünyaya sarılanları ve biriktirme ile ömrünü heba edenleri sarsan bir hakikattir. Bu hakikat hem dünyayı sarsar hem de bu şekilde yaşayanları sarsar. O gün sarsılan sarsılacaktır.

(Nâzi'ât 81/7)

تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ

Tetbe'uhâ-rrâdife*(tu)*

Arkasından gelen, onu takip edecek.

Son saat, deprem, hastalıklar ve ekonomik krizler gibi olaylar fiziki niteliktedir ve muhataplarını sarsar. Bizim sarsılmamızın sebebi, dışımızda yaşanan bu olumsuzlukların ruhsal etkileridir. Bu durum bir domino etkisi oluşturur. O gün sarsılan sarsılacak, arkasından gelen de onu takip edecektir.

Tarih boyunca tüm zalim iktidarlar bir şekilde devrilmiştir. Önemli olan, onların zulümlerinin yanlarına kâr kalmayacağı bilinci ve şuurudur. Bu bilinç dünyada hem bir inanç ile hem de sağlam ve güçlü bir adalet sistemi ile oluşur.

(Nâzi'ât 81/8)

قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ

Kulûbun yevme-izin vâcife*(tun)*

O gün kalpler şiddetle titreyecek.

Buradaki "vâcife" kelimesi, korkudan dolayı kalbin titremesini ifade eder. Herkesin bir hesap günü olmalıdır. Dünyada olmasa ahirette olacaktır. Ancak önemli olan bunun dünyada da gerçekleşmesidir. Tövbe etmek, pişman olmak ve geri dönmek için hesap bilincinin olması gerekir. Bize düşen, doğru bir adalet sistemi ile zalimi adil şekilde yargılayıp hesap vermesini sağlamaktır.

Devam eden ayetlerde Hz. Musa'nın zalime gönderilmesi anlatılır. Nâzi'ât suresi 17'de: "Firavun'a git, çünkü o azdı." denir. Burada Hz. Musa bir adalet talebinde bulunur. Rabbimiz, adil mahkemeler kurarak siyasi, sosyal, bireysel ve toplumsal her alanda haddi aşanların hesap vereceği güçlü bir yargılama yapılması gerektiğini, din günü, mizan ve Mahkeme-i Kübra anlatımları üzerinden örneklendirir.

Allah'ın Mahkeme-i Kübra'yı anlatmasının sebebi, dünyadaki mahkemelerin buna benzer olması içindir. Suçlu, korkudan önüne baksın; suçu işleyen, karşılığını bulsun. Böylece cezaevleri cehennemin, özgür ve adil sosyal yaşam da cennetin bir numunesi olur. Sosyal hayatın düzenli ve adil olması için, mahkemelerin güçlü ve caydırıcı olması gerekir.

(Nâzi'ât 81/9)

اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ

Eb**s**âruhâ ħâşi'a*(tun)*

Onların bakışları korku içindedir.

Buradaki korku "hâşi" kelimesi ile ifade edilir. Hâşi, bilgiye dayalı korku demektir ve "havf"tan farklıdır. Suçlunun mahkemede hissettiği korku, eğer yaptığı haksızlıkları, oluşturduğu mağduriyetleri doğru delil ve şahitlerle fark ederse, bilgiye dayalı bir korkuya dönüşür. Kişi "Ben nelere sebep oldum, kaç insanın hakkına girdim, kaç kişiyi mağdur ettim" diyerek bunun idrakine varır. Bu da onda pişmanlık doğurur.

Bu durumda kişi, Kur'an'da ifade edildiği gibi "Biz nefsimize zulmettik" der. İdeal bir yargılamada suçlunun bu noktaya gelmesi beklenir. Suçu başkalarına yüklemek yerine kendi sorumluluğunu kabul eder. Bu kabul, suçlunun vicdanını, mağdurun vicdanını ve toplumun vicdanını tatmin eder.

Kur'an'da benzer ifadeler yer alır: "Yazıklar olsun bana, hak ettiğimi buldum", "Zalimlerden oldum", "Biz kendi nefsimize zulmettik." Bunlar ilahi yargılamanın sonucunda suçluların söylediği sözlerdir.

Ancak birçok suçlu bu ilahi yargılamayı uzak bir ihtimal olarak görür. Oysa mahkemede suçlu kişi, umursamaz bir tavır sergilememeli; bakışları korku içinde yere eğilmeli, kalbi titremelidir. "Nasıl olsa zaman aşımı var" veya "af çıkar" düşüncesiyle hareket etmemelidir.

Ayrıca suçların derecelerine göre ayrım yapılmalıdır. Kur'an'da katmanlı bir düzen tasviri vardır; ağır suçlar daha alt, hafif suçlar daha üst derecelerde değerlendirilir. Bu anlayış, cezalandırmada da dikkate alınmalıdır. Eşit suça eşit ceza ilkesi gözetilmelidir. Bu bilinçten uzaklaşmak, yargılamayı ve adalet duygusunu zayıflatır.

(Nâzi'ât 81/10)

يَقُولُونَ ءَاِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ

Ye**k**ûlûne e-innâ lemerdûdûne fî-l*h*âfira*(ti)*

Derler ki: "Gerçekten biz çukura atıldıktan sonra dönecek miyiz?"

Buradaki "çukur" mezar anlamındadır; "hâfira" kelimesi ile ifade edilmiştir. Bizdeki "harfiyat" kelimesi de aynı kökten gelir. Hesapsız yaşayanlar, hesap verecekleri ihtimalini bile düşünmezler. Adaletin boşluklarını ve kanunları suistimal ederek suç işleyenler de böyledir. Bazı avukatlar, yasaların ve cezaların arasındaki boşlukları bularak suçluyu nasıl kurtarırım düşüncesine girer. Bu da kişinin suç işlemeye karşı daha lakayt olmasına sebep olur.

(Nâzi'ât 81/11)

ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً

E-iżâ kunnâ ‘i**z**âmen na**ħ**ira*(ten)*

Biz çürümüş, dağılmış kemikler olsak da mı?

Bu insanlar, hesap gününde mahkemenin önüne çıkacaklarına ihtimal vermiyorlar. Böyle somut delilleri öne sürüyorlar. Hırsla insanların haklarına girip duygusallıkla suç işleyenler, işlerine geldiğinde mantıklarını da çalıştırırlar. Burada mantıklarını çalıştırıyorlar. Fakat yaptığın bir hata var. Bu hatadan dolayı ilahi bir yargılama olacak. Bunun şuurunda mısın denildiği zaman, suç işlemeden önce kullanmaları gereken mantıklı yanlarını, suç işledikten sonra kaçmak için kullanıyorlar. İşte ceza kanunları arasındaki boşlukları bulan tip gibi.

(Nâzi'ât 81/12)

قَالُوا تِلْكَ اِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ

Kâlû tilke iżen kerratun ħâsira*(tun)*

Dediler ki: "O zaman bu, telafisiz bir dönüştür.

Hesap gününün şuuru bile bu adama öz eleştiri yaptırır. "Bu telafisiz bir dönüştür; eğer böyle bir şey varsa." Yani ben bu suçtan dolayı mahkemeye çıkarsam işim biter, af yok, ömrüm biter; bu telafisi olmayan bir dönüştür. Bunu düşünen adam suçu işlemez.

Öz eleştiri, hatadan dönmeye yani tevbeye vesile olur. Kur'an, bunu tesis etmek için muhatabına son saati, dirilmeyi ve Mahkeme-i Kübra'yı sürekli hatırlatır ve örneklendirir.

(Nâzi'ât 81/13)

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ

Fe-innemâ hiye zecratun vâhide*(tun)*

Halbuki o sadece güçlü bir sestir.

Acaba vahiy mi güçlü bir sestir, doğrular mı güçlü bir sestir? Yoksa sur borusundan mı bahsediyor?

Burada Araplar, çobanın koyunlarını çağırmak ve onları zarar görmesin diye bir araya toplamak için yaptığı seslenmeye "zecretun" kelimesini kullanırlar.

Rabbimiz de sanki bize, dönüş yapmamız, tevbe etmemiz ve hata üzerinde kalmamamız için vahiy ile sürekli seslenmektedir. Sürü olup kendimizi uçuruma sürüklemeyelim diye uyarır. Bu çağrıyla uyanmayanları ise sur borusu uyandırır. Artık onlar o zaman uyanırlar; 14. ayette bu ifade edilir.

(Nâzi'ât 81/14)

فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ

Fe-izâ hum bi-ssâhira*(ti)*

Artık onlar o zaman uyanırlar.

İnsanları yeniden dirilecekleri gün gelmeden önce gaflet uykusundan uyandırmanın yolu, onlara vahiy ile hak ve hakikati, görev ve sorumlulukları hatırlatmaktır. Bu mücadele örneği Hz. Musa ve Firavun üzerinden devam eder.

(Nâzi'ât 81/15)

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ

Hel etâke *h*adîšu mûsâ

Sana Musa (A.S)'ın hadisesi ulaştı mı?

Buradaki "hel" soru edatıdır. "Hadis" kelimesi de vuku bulmuş ya da vuku bulacak olay anlamına gelir; hadise kelimesi de buradan türemiştir. Yani yaşanmış bir olayın sözle aktarılmasıdır.

Burada Rabbimiz, Hz. Musa, Firavun ve İsrailoğulları ile ilgili tarihten bir örnek verecektir. Bu örnek, ilk beş ayette anlatılan olumsuz insan tipiyle ilişkilendirilir ve bu ilişki Firavun üzerinden kurulacaktır.

Firavun ne yaptı? Cebir kullandı, insanları kandırdı, zulmetti. Bu şekilde servet ve iktidar içinde yüzdü, yarışa girdi, tekasür anlayışına kapıldı. Ardından Hz. Musa karşısına çıktı ve yapması gerekenleri söyledi. Bu anlatım, Firavun tipinin davranış özelliklerini ortaya koyan bir örnek olarak sunulur.

(Nâzi'ât 81/16)

إِذْ نَادٰيهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًىۚ

İż nâdâhu rabbuhu bilvâdi-lmu**k**addesi **ṭ**uvâ*(n)*

Rabbi ona mukaddes Tûva vadisinde seslenmişti,

Buradaki Tûvâ vadisi önemli bir ifadedir. "Tûvâ" kelime olarak iki anlamını taşır. "Mukaddes" ise temizlenmiş, manevi olarak arındırılmış demektir. Yani iki kere arındırılmış bir vadiden söz edilmektedir. Bu arınma maddi değil, manevi bir arınmadır. Allah'ın yarattığı bütün toprak temizdir; mesele mekânın kendisi değil, o mekânda gerçekleşen fiillerdir.

Bu vadide insanların fiilleriyle oluşan kir, şirk ve zulüm kaldırılmıştır. Bu nedenle "mukaddes" olarak nitelendirilmiştir. Yani mekânın kutsiyeti, üzerinde gerçekleşen arınma ve ilahi yönelişle ilişkilidir.

Allah da "Ben burayı mukaddes vadi kıldım" der ve bu arınmanın iki kez gerçekleştiğini ifade eder. **İlki** Hz. Âdem döneminde, insanların fesat çıkarıp kan döktüğü bir ortamda Kâbe'nin kurulmasıyla gerçekleşir ve orası arındırılır. **İkincisi ise** Hz. İbrahim ile tekrar edilir. Hz. İsmail ile birlikte temelleri ortaya çıkarılır, beyt yükseltilir ve oradaki bozulmalar giderilir. Böylece tevhid inancı yeniden tesis edilir.

Şimdi Hz. Musa'ya aynı bağlamda seslenilir: "Sen iki kere mukaddes kılınmış Tûvâ'dasın." Atalarının yaptığı gibi sen de bir göreve çağrılıyorsun. Mısır'a gidecek, Firavun'un kurduğu zulmü ve baskıyı inananların üzerinden kaldıracaksın. Böylece oradaki zulmü ortadan kaldırarak bir arınma gerçekleştireceksin.

Mukaddes vadinin konumuna dair Yahudi kaynaklarında geçen, Kızıldeniz'in kuzeyindeki belirli bir yer olduğu görüşü Kur'an'da açık bir delile dayanmaz.

Bu nedenle anlatımın odağı coğrafi tespit değil, verilen mesajdır. Vadiyi belirli bir noktaya indirgemek yerine, vahyin işaret ettiği anlam çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Bu şekilde okunduğunda anlatım, tarihsel bir yer tarifinden ziyade, arınma, tevhid ve zulmün kaldırılması üzerinden kurulan bir örneklik sunar.

(Nâzi'ât 81/17)

اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰىۚ

İžheb ilâ fir'avne innehu ṭaġâ

Firavun'a git, muhakkak ki o haddi aştı.

Hz. Musa'nın peygamber olarak gönderilmesinin **birinci nedeni,** Firavun'un haddini aşması ve kavmine zulmetmesidir. **İkinci neden ise,** tebliğe karşı koymaları durumunda İsrailoğullarını Firavun'a köle olmaktan kurtarmak ve onları Mısır'dan çıkarmaktır.

İlk sebep, Firavun'a gidip ona bir dönüş fırsatı tanımaktır. İkinci sebep ise, Firavun'un sebep olduğu zulmü ortadan kaldırmaktır.

(Nâzi'ât 81/18)

فَقُلْ هَلْ لَّكَ اِلٰٓى اَنْ تَزَكّٰىۙ

Fe**k**ul hel leke ilâ en tezekkâ

Artık de ki : " Arınmak ister misiniz?"

Arınmanın bu bağlamla ilişkisi çok mühimdir. Çünkü üstteki ayette mukaddes Tûvâ vadisinden bahsedilir. Mukaddes, manevi olarak arınmak demektir. İki kez arındırılmış bir vadide alınan bir emirle Hz. Musa zulmü önlemeye gönderilir.

Burada "tezekkâ" ifadesi kullanılır; anlamı, arınmak için çaba, gayret ve emek göstermektir. Arınma kendiliğinden gerçekleşmez. Firavun gibi birinin arınabilmesi için mağdur ettiği insanların mağduriyetlerini gidermesi gerekir. Bunun için azim, sebat ve gayret göstermesi gerekir.

Kısaca, suçtan, günahtan ve zulmetmekten arınmak; mağduriyetleri gidermek için çaba sarf etmekle mümkündür. Ancak Firavun, bunun tersine yalanlamak ve yüz çevirmek için gayret göstermektedir. Bu durum Nâzi'ât suresi 22. ayette ifade edilir.

Arınmanın ilk adımı ise bilgiye dayalı bir korku, yani haşyet sürecine girebilmektir. Bu da 19. ayette dile getirilir.

(Nâzi'ât 81/19)

وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰىۚ

Ve ehdiyeke ilâ rabbike fetaḫşâ

Ve seni Rabbine yönlendireyim de huşûlu ol.

"Sana bir kılavuzluk edeyim; huşû sahibi ol, bilgiye dayalı bir korkun olsun ki mağdur ettiklerinin mağduriyetini gideresin." Huşû, bilgiye dayalı korkudur.

(Nâzi'ât 81/20)

فَاَرٰىهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰىۗ

Fe-erâhu-l-âyete-lkubrâ

Böylece ona büyük âyetleri gösterdi.

Neden Firavun'a büyük ayetler gösterildi? Çünkü onda bilgiye dayalı bir korku oluşsun, böylece bu kılavuzlukla yaptığı kötülükleri bırakıp arınma sürecine girsin diye. Fakat meallerde genelde "ona büyük mucizelerimizi gösterdi" şeklinde ifade edilir. Oysa "mucize" kelimesi Arapça bir kelime olmakla birlikte burada geçmez. Ayette geçen ifade "âyete'l-kübrâ" yani "en büyük ayet"tir.

Peki "ayet" ne demektir? Ayetin mucizeden farkı nedir?

Ayet, sözlükte açık alamet, belirti anlamına gelir. Bir şey, kendi alametiyle tanınır. Mesela kızgın bir insanın kızgın olduğunu sözsüz olarak nasıl anlarsın? Yüzünün kızarmasından, tavırlarından anlarsın. Bu onun "kızgınlık ayeti"dir. Eskilerin "alamet-i farika" dediği şey de budur: ayırt edici işaret. Ayet; iz, işaret, belirti, nişan anlamına gelir.

Hz. Musa'ya verilen "büyük ayetler", onun Firavun'u arınmaya davet ederken gerekli bilgi ve delile sahip olduğunu gösterir. Ayetin "alamet"ten farkı ise, alametin geçici; ayetin ise kalıcı oluşudur.

Buradaki "âyetü'l-kübrâ" ifadesi, herkes tarafından açıkça görülebilen, anlaşılabilen büyük delilleri ifade eder. Demek ki ayetlerin dereceleri vardır. Bazıları herkesin kolayca kavrayabileceği açık işaretlerdir; bazıları ise ilim, uzmanlık ve araştırma gerektirir.

Mesela embriyo üzerine çalışan bir kişi "alak" kavramını daha derin ve sağlam şekilde anlar. Bu, genel insan için küçük bir ayet iken, uzmanı için büyük bir ayet hâline gelir.

(Nâzi'ât 81/21)

فَكَذَّبَ وَعَصٰىۗ

Fekeżżebe ve 'a**s**â

Fakat o yalanladı ve asileşti.

"Kezzebe" bir kötüleme sıfatıdır; tekzip etmek, yani bilinçli şekilde yalan saymak anlamına gelir. Bu ifade, Hz. Musa'nın nebi olduğuna dair gerçeği, açık delillere rağmen reddetmeyi anlatır. Yani kişi, hakikati görmesine rağmen onu kabul etmemeye kesin olarak karar vermiştir. Elçiden ve getirdiği bilgiden istifade etmek yerine sırt dönmüş, karşı tavır almıştır.

Hz. Musa'nın büyük ayetleri şunlardı:

1. Söylediği ayetlerdi,
2. Gösterdiği asa ile ortaya koyduğu işaretlerdi,
3. Masumiyetini ispatlamasıydı.

Bu büyük işaretlere rağmen Firavun, bunlardan istifade edip iktidarını daha adil ve düzgün bir şekilde sürdürmek yerine Hz. Musa'ya karşı diklenme sergiledi. Buna karşılık, Hz. Yusuf döneminde yaşayan yönetici, gelen elçiden istifade etmiş ve onun getirdiği bilgiyi değerlendirmiştir.

Bir ömür boyu insanları kandırarak, sinsice planlar yaparak iktidarını sürdürürsen; cebir kullanarak insanların gücünü, malını ve emeğini söke söke alırsan, kendi saltanatını bu şekilde devam ettirirsen, hidayet sana nasip olmaz.

Aynı tutumu, aynı ahlakı hakikate karşı da gösterirsiniz. Bir ömür boyu üçkâğıtçılık yapan, insanları dolandıran biri; önüne gelen nimetlere ve fırsatlara da aynı fırsatçılıkla, aynı hileyle yaklaşır ve bu yüzden onları israf edip elinden kaçırır.

(Nâzi'ât 81/22)

ثُمَّ اَدْبَرَ يَسْعٰىۗ

Śumme edbera yes'â

Sonra sırt döndü, çırpındı.

Saltanatı elinden gitmesin diye bir gayret içine girdi, çırpındı. Hakikat karşısında çırpınarak bir şeyler yapmaya çalıştı. Ne yapmaya çalıştığını aşağıdaki ayetlerde okuyacağız.

(Nâzi'ât 81/23)

فَحَشَرَ فَنَادٰىۙ

Fehaşera fenâdâ

Böylece topladı ve seslendi.

"Haşere" toplanmak anlamındadır. Günümüzde yapılan mitingler gibi. Firavun herkesi toplayarak bir miting düzenliyor. Orada toplananlara birşeyler söylüyor.

(Nâzi'ât 81/24)

فَقَالَ اَنَا۠ رَبُّكُمُ الْاَعْلٰىۖ

Fekâle enâ rabbukumu-l-a'lâ

Sonra da (firavun) dedi ki: "Ben sizin çok yüce Rabbinizim!"

Buradaki "rabblik" dini bir anlamda kullanılmamaktadır. Firavun, bir yaratıcıya inanan fakat o yaratıcının elçisi olarak Hz. Musa'yı kabul etmeyen bir anlayıştadır. Musa'yı, o yüce varlığa yakıştırmaz; onu düşük, fakir ve aciz görür.

"Rab" kelimesi Mısır literatüründe yönetici, efendi, otorite sahibi anlamında da kullanılır. Bu anlamı Hz. Yusuf kıssasında görürüz. Yusuf suresi 42. ayette, Hz. Yusuf zindandan çıkacak olan arkadaşına şöyle der:

" Bir de bunlardan, kurtulacağını zannettiğine, Rabbinin yanında beni an dedi, ona da Şeytan, Rabbine onu anmayı unutturdu da senelerce zindanda kaldı." (Yusuf 42)

Mısır literatüründe "rab" kelimesi "efendi" anlamına gelir. Zindandan çıkan kişi, rabbine yani efendisine Yusuf'tan bahsetmeyi unutmuştur.

Bu durumda Firavun'un kullandığı "rab" ile Hz. Yusuf kıssasında geçen "rab" aynı bağlamdadır. Yani "ben sizin efendinizim, siz benim kölelerimsiniz" demektedir. Firavun "benden başka ilah yoktur" demekten ziyade, "ben sizin sahibinizim, otoriteniz benim" anlamında bir iddia ortaya koymaktadır.

Burada Hz. Musa'nın gönderilme sebebi, Firavun'un halkı kendi malı gibi, Mısır'ı da kendi mülkü gibi görmesidir. Oysa mülk yalnızca Allah'ındır. Bu ilkenin vurgulanmasının sebebi, zulmün önüne geçmek, insanların birbirini köleleştirmesini engellemek, düşmanlık ve savaşları ortadan kaldırmaktır. Mülkiyetin bir emanet olduğu bilinseydi, dünyada bu tür çatışmaların çoğu yaşanmazdı.

Kur'an, dünya sevgisini ahiret anlatımıyla sürekli törpüler; doğru inancı anlatarak insanların rant ve iktidar elde etmek için başkalarının inanç ve hassasiyetlerini suistimal etmesini engeller. Firavun ise halkın inançlarını suistimal ederek efendiliğini ilan etmiştir.

Allah'ın hür olarak yarattığı insanlar, birinin malı veya kölesi gibi görülürse bu zulüm doğurur. Hiç kimse, hiç kimsenin ne malıdır ne de kölesidir. Herkes, sahip olduğu her şeyde emanetçidir.

Firavun halka "ben sizin efendinizim" derken, kendi yakın çevresine de benzer bir üstünlük ve otorite dili kullanır. Kassas suresi 38'de bu durum şöyle ifade edilir:

"Firavun dedi ki: *" Ey ileri gelenler, ben sizin için benden başka bir ilah bilmiyorum, haydi benim için çamura ocağı yak da ya Hâmân bana bir kule yap belki Musâ'nın tanrısına muttali olurum ben onu her halde yalancılardan sanıyorum. (Kassas 38)*

Burada Firavun, sadece siyasi bir otorite iddiasında bulunmakla kalmaz; aynı zamanda kendi çevresi üzerinde mutlak bir belirleyicilik ve üstünlük iddiası ortaya koyar. Bu ifade, onun hem halkı hem de yöneticileri üzerinde kurduğu baskı ve yönlendirme gücünü göstermektedir.

(Nâzi'ât 81/25)

فَاَخَذَهُ اللّٰهُ نَكَالَ الْاٰخِرَةِ وَالْاُوْلٰى

Fe-eḫaẕehu(A)llâhu nekâle-l-âḫirati vel-ûlâ

Böylece Allah, onu önünde sonunda aciz bırakmak için alıkoydu.

Meallere baktığınızda "dünyada ve ahirette aciz bırakmak için" şeklinde çeviriler yapılır. Ancak "dünya" kelimesi Arapça olmasına rağmen bu ayette geçmez. "Dünya ve ahiret" şeklinde çevirdiğinizde, dünyada aciz bırakıldı, ahirette de cezalandırıldı gibi bir anlam ortaya çıkar.

Fakat ayette geçen ifade "ûlâ"dır; bu da "önce olan, ilk" anlamına gelir. Buna karşılık "âhiret" son demektir. Yani burada bir ön–son karşıtlığı vardır.

"Nekâl" kökünden gelen ifade ise, bir fiilin sonucu olarak ibretlik bir karşılık, caydırıcı bir durumla karşılaşmak anlamını taşır. Bu bağlamda, yapılan davranışın sonucunda ortaya çıkan ve başkalarına da ders olacak bir karşılık söz konusudur.

Allah, Firavun'u nasıl ve ne ile aciz bıraktı ?

Başınızda zalim bir yönetici, bir diktatör varsa, insanlara zulmediyorsa, yapmamız gereken Hz. Musa ve Harun'un yaptığıdır. Hz. Musa ve Harun hemen Firavun'a gidip kılıcı çekip savaştımı? Hayır. Ne yaptı? Firavun'un aciz düşmesini bekledi. 4-5 yıl beklediler. Kıtlık geldi, çekirge geldi, nehirler kan aktı. Onun aciz düştüğü anı kolladılar, sonra harekete geçtiler.

İşte burada taktiksel bir mücadele anlatılır. Önce sözle, bilgiyle, yani ayetlerle; tasavvur düzeyinde bir mücadele yürütülür. Bu, kalemle yapılan bir mücadeledir. Ardından karşı tarafın aciz düşmesi beklenir.

Bu süreçte Karun ölür, Haman ölür ve Firavun yalnız kalır. Firavun büyük bir sıkışmışlık yaşar. Bu duygusal ve baskı altındaki durumda, mantıksal bir hamle yaptığını zannederek İsrailoğullarına yönelik yok edici bir girişimde bulunmak ister. İşte o noktada Hz. Musa ve Hz. Harun harekete geçer. Allah'ın fiilinin bu şekilde anlaşılması gerekir. "Biz aciz bıraktık" gibi ifadeler, bu sürecin ilahi düzen içinde gerçekleşmesini ifade eder.

(Nâzi'ât 81/26)

اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشٰىۗ

İnne fî żâlike le'ibraten limen yaħşâ

Muhakkak ki bunda, çekinenler için elbette ibret vardır.

Bu olayda bilgiye dayalı bir korkusu olanların, çekinenler için çok muazzam bir ibret vardır.

(Nâzi'ât 81/27)

ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَاۤءُۗ بَنٰىهَا

E-entum eşeddu ħal**k**an emi-ssemâ*(u)*[c] benâhâ

Siz mi, yoksa bina ettiği sema mı, yaratılış olarak daha zor?

Allah diyor ki : " Ey insan, senin yaratılışın, şu gökyüzünden daha basit. Sen Allah için vazgeçilmez değilsin, bu kibir ne, sen kimsin, acizliğini bil, seviyeni bil.

"Gökleri ve yeri yaratmak elbette insanları yaratmaktan daha büyük bir şeydir ama insanların çoğu bunu bilmez." (Mümin 57)

Buna bilimsel açıdan bakıldığında, evrenin oluşumu milyarlarca yıllık bir süreci kapsar. İnsan ise bu uzun sürecin çok daha geç bir aşamasında ortaya çıkmıştır. Yani insanın varlığı, kendisinden önce gerçekleşen büyük bir kozmik düzenin sonucudur.

Verilen mesaj şudur: Kendini biricik ve vazgeçilmez gören insana, evrendeki yeri ve değeri hatırlatılmaktadır. İnsan, varlığın merkezinde değil; daha büyük bir düzenin parçasıdır. Bu anlatım, evrende insandan daha farklı ve daha karmaşık varlıkların olabileceğine dair bir ihtimali de düşündürür.

(Nâzi'ât 81/28)

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰيهَاۙ

Rafe'a semkehâ fesevvâhâ

Onu aşama aşama yükseltti, böylece düzenledi.

Buradaki "sevvâ"; ifrat ve tefritten uzak, amaçlı bir yaratılış manasındadır. Çünkü Allah herşeyi bir amaca binaen yaratır. Hiçbirşey boşyere değildir. Yarattı, sonra da yaratılış amacının içine koydu ve onu bir düzene ulaştırdı.

(Nâzi'ât 81/29)

وَاَغْطَشَ لَيْلَهَا وَاَخْرَجَ ضُحٰيهَاۖ

Ve aġ**ṭ**aşe leylehâ ve a**ḫ**race **d**u*ḥ*âhâ

Ve onun gecesini kararttı ve onun duhasını çıkardı.

Rabbimiz uzayı karanlık bir ortam olarak yaratmıştır. Bunun sebebi, uzayda ışığı dağıtacak ve yansıtacak bir atmosferin bulunmamasıdır. Işık, uzayda bir ortama çarpıp saçılmadığı için doğrudan ilerler; bu yüzden Güneş'e baktığınızda parlak görürsünüz ama hemen yanındaki boşluk karanlık kalır. Işık geri yansıyıp göze ulaşmaz.

Dünya ise farklıdır. Atmosfer, Güneş'ten gelen ışığı dağıtır ve yayar. Bu sayede gökyüzü aydınlanır, gündüz oluşur. Ayette geçen "duha" ifadesi de bu durumu anlatır: Güneş ışınlarının atmosfer tarafından yayılmasıyla oluşan aydınlık zaman dilimi, yani kuşluk vakti.

Bu nedenle "onun duhasını çıkardık" ifadesi, Dünya'nın atmosferi sayesinde ışığın yayılıp görünür hâle gelmesini anlatır.

(Nâzi'ât 81/30)

وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰيهَآ

Vel-ar**d**a ba'de żâlike de*h*âhâ

Ve bundan sonra da arzı yuvarladık.

Uzayı yarattı, uzayın içinden bir "duha" çıkardı; yani Güneş'i bir kandil kıldı. Ardından arzı "dehâhâ" etti; yani yuvarladı.

Bu ayetteki "dehâhâ" ifadesi ile "tahâhâ" karıştırılmaktadır. "Tahâhâ" döşemek, yaymak anlamına gelirken; "dehâhâ" yuvarlamak anlamına gelir.

Kur'an'ın indiği dönemde Arapların oynadığı bir oyun vardır. Yuvarlak taşlar veya cevizlerle oynanan bu oyunda, açılan çukura taş yuvarlanır. Bu eylem için kullanılan kelime ile "dehâhâ" aynı kökten gelir; yani yuvarlama anlamını taşır.

Dünya'ya baktığımızda, kutuplardan basık, elipsoidal bir şekle sahip olduğu görülür. Bu durum, ayetteki ifade ile örtüşecek şekilde anlaşılabilir. "Dehâhâ"yı "yaydı, döşedi" şeklinde çevirmek, anlamı farklı bir yöne çeker.

(Nâzi'ât 81/31)

اَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعٰيهَآ

Aħrace minhâ mâehâ vemer'âhâ

Onda, su ve meralar çıkardı.

İlk olarak uzayın yaratılması, ardından yıldızların ve Güneş'in oluşumu; sonrasında ise Dünya'nın şekillenmesi, suyun ve bitki örtüsünün ortaya çıkması şeklinde bir düzen anlatılmaktadır. Güneş'in "kandil" olarak nitelendirilmesi ve karanlık içinden "duha"nın çıkarılması, ışığın ortaya çıkışıyla ilgilidir. Ardından yeryüzünün düzenlenmesi, suyun ve meraların çıkarılmasıyla yaşamın temelleri oluşur.

Su, hidrojen ve oksijenin birleşmesiyle meydana gelir ve bu süreç fiziksel-kimyasal bir oluşumu ifade eder. Canlılığın ortaya çıkabilmesi için çok hassas bir kozmik düzenin varlığı gereklidir.

Bu nedenle semaların yaratılması, insanın yaratılmasından önce ve daha kapsamlı bir süreç olarak ele alınır. Nâzi'ât suresi 27. ayette de bu durum, yaratılışın büyüklüğü ve düzeni üzerinden hatırlatılır.

(Nâzi'ât 81/32)

وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَاۙ

Velcibâle ersâhâ

Ve dağları yerleştirdi.

Dağlar, yeryüzünün yüzey alanını artıran bir yapı oluşturur. Düz bir yüzey düşünün; belirli bir alanı vardır. Ancak bu yüzeyi kıvırıp yükselttiğinizde, yani dağlık hâle getirdiğinizde toplam yüzey alanı genişler. Bu genişleme, daha fazla yaşam alanı oluşmasına imkân verir.

Ayrıca dağların oluşturduğu yükseklik farkları iklimi etkiler, farklı bitki örtülerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlar ve böylece canlı çeşitliliğini artırır.

(Nâzi'ât 81/33)

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْۗ

Metâ'an lekum veli-en'âmikum

Sizin ve hayvanlarınız için meta olarak

(Nâzi'ât 81/34)

فَاِذَا جَاۤءَتِ الطَّاۤمَّةُ الْكُبْرٰىۗ

Fe-iżâ câeti-ttâmmetu-lkubrâ

Fakat büyük musibet geldiği zaman.

(Nâzi'ât 81/35)

يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ مَا سَعٰىۙ

Yevme yeteżekkeru-l-insânu mâ se'â

O gün insan neyin peşinden koştuğunu tezekkür eder.

Son saati çoğu insan birebir yaşamayacak; geçmişte yaşayanlar da onu görmedi. Ancak herkes için "büyük kıyamet" ölüm anıdır. Dayanılması zor olan o anda insan, hayatı boyunca neyin peşinden koştuğunu fark eder; bir tezekkür, bir idrak gerçekleşir.

Bu noktada insanın geçmişine dönüp bakması, yaptıklarını değerlendirmesi söz konusu olur. Ölüm anında hayatın gözden geçirilmesi şeklinde anlatılanlar, insanın o anda yoğun bir farkındalık yaşamasıyla ilişkilendirilebilir. Yani kişi, o ana kadar sürdürdüğü hayatın yönünü ve sonuçlarını idrak eder.

(Nâzi'ât 81/36)

وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرٰى

Ve burrizeti-lcaḥîmu limen year

Ve onu görecekler için ateş çukuru bariz olmuştur.

Ölüm anı ile ilgili bu anlatımda, kişinin hızlı bir farkındalık yaşadığı vurgulanır. İnsan, o anda yaptıklarının sonuçlarını idrak eder; bu idrak sürecinin hızlı ve yoğun olduğu ifade edilir. İlahi hesap anlayışı, insanî yargı süreçleri gibi uzun ve gecikmeli değildir; daha doğrudan ve kapsamlı bir değerlendirme söz konusudur.

Ancak bu durumdan hareketle, dünyevi ceza sistemlerine dair önerilerde bulunurken dikkatli olmak gerekir. Modern hukuk sistemleri; adalet, insan hakları, ölçülülük ve rehabilitasyon gibi ilkeler üzerine kuruludur. Cezanın amacı yalnızca caydırıcılık değil, aynı zamanda toplumu koruma ve suçlunun yeniden topluma kazandırılmasıdır. Bu nedenle cezalandırma yöntemleri, insan onurunu gözeten, hukuki ve etik çerçeveler içinde değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, anlatımın ana vurgusu bireysel farkındalık ve sorumluluk bilincidir: İnsan, yaptıklarının karşılığını düşünmeli ve bu bilinçle hareket etmelidir.

(Nâzi'ât 81/37)

فَاَمَّا مَنْ طَغٰىۙ

Fe-emmâ men ṭaġâ

Artık kim taşkınlık etmiş ise,

(Nâzi'ât 81/38)

وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۙ

Ve âśera-lḥayâte-ddunyâ

Ve dünya hayatını öncelerse.

"Dünya hayatını öncelemek", maddi olanı öncelemektir. Maddi olanı önceledi̇ğimizde, manevi olanı geriye atmış oluruz. Manevi olan; sevgi, merhamet, hoşgörü, paylaşmak, sadakat, doğruluk ve dürüstlüktür. Kim maddi olanı tercih ederse, manevi olanı arka plana iter.

Örneğin bir tüccar, malını satmak için doğruluk ve dürüstlüğü erteliyorsa, maddi olanı öncelemiş olur; bu durum sahtekârlık olarak adlandırılır. Bu, dünya hayatını öncelemenin bir örneğidir.

Benzer şekilde bir işçi veya memur, aldığı ücretin hakkını vermiyorsa, yine maddi olanı öncelemiş olur. Oysa amaç insan kalabilmektir. Maddi olanı öncelemek, ilkel güdülere tabi olmaktır; insan olma sorumluluğunu geri plana atmaktır.

(Nâzi'ât 81/39)

فَاِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَاْوٰىۜ

Fe-inne-lcaḥîme hiye-lme/vâ

Kalacağı yer o alevli ateştir.

(Nâzi'ât 81/40)

وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰىۙ

Ve-emmâ men ħâfe me**k**âme rabbihi ve nehâ-nnefse 'ani-lhevâ

Ve fakat, kim Rabbinin makamından korkmuş ve nefsani arzularını engellemişse.

Neden Rabbin korkarsa demiyor da, makamından korkarsa diyor ve korkmayı da "haf" kelimesi ile ifade ediyor?

Bakın, kul kendini yani nefsini sorguladığında son derece aciz olduğunu görür. Yani maddi olarak bir sorgulama yapması gerekir, kendinin değerini anlaması için. Bu acizlik onda bir korku oluşturur. Buna Kur'an-ı Kerim "hâfe" der. Allah'ın makamından korkmak, zatından haşyet duymak gerekir; böyle bir ince ayrım vardır.

Peki makamdan korkmanın, pragmatik olarak günümüze yansıması nedir? Allah'ın makamından korkmak bana ne tür artı kazandırır?

Allah'ın makamından korku, bizi dünyevi makam sahiplerinden korkup endişelenmekten kurtarır. Allah'ın makamından hakkıyla korkan, hiçbir makamın önünde eğilmez. Özgüveni tam bir şekilde, saygı çerçevesinde hakkını savunur, zulme rıza göstermez. Sadece Allah'ın makamından "hâf" duyanlarda böyle bir özellik gelişir.

Bu ayette "dünya hayatını öncelemek" ifadesi de açıklanmış olur. Yani nefsani, ilkel güdüleri insani değerlerin önüne geçiren; hesap gününde hesaba çekilecek makamın âlemlerin Rabbi olduğunu şuuruna varmayanlardır. Çünkü dünya hayatını önceler, hesap günü yokmuş gibi yaşar. Bu yüzden bu adama "Sen Allah'ın makamından korkmuyorsun, yaşantından belli." denir. Hesabını vermeyecekmiş gibi bir hayat yaşar. Bizler ne yazık ki dünyalık küçük hesaplara büyük hazırlıklar yaparken, büyük hesabı küçük hazırlıklarla atlatacağımızı zannederiz. Hayvani istekleri bir nebze dizginleyen, sırat-ı müstakimde ilerleyip hedefe ulaşacaktır. Allah'ın makamından korkanları 41. ayet şöyle anlatmaktadır.

(Nâzi'ât 81/41)

فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوٰى

Fe-inne-lcennete hiye-lme/vâ

Artık, muhakkak ki barınakları cennettir.

Bu tarz yaşayan insanların barınakları cennettir. Bu şekilde yaşayan insanlar, hayatı da cennete çevirir. Hududunu bilen, haddini bilen, sınırını bilen, ahiret varmış gibi yaşayan ve insani değerleri ön plana çıkaran insanların tavırları kendilerini korur.

(Nâzi'ât 81/42)

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰيهَآ

Yes-elûneke 'ani-ssâ'ati eyyâne mursâhâ

Sana o saatin ne zaman duracağını soruyorlar.

Niye soruyorlar son saat ne zaman gelecek diye? Çünkü hesabını veremeyecekleri bir hayat yaşıyorlar; bu hayattan dolayı bir endişeleri var. "Acaba son saat koparsa, ben Allah'ın huzuruna bu şekilde çıkarsam ne yaparım?" diye düşünürler. Bu yüzden son saati sorarlar. Aslında herkesin son saati ölüm anıdır.

Buradaki "saat", bildiğimiz zaman anlamındadır. Dünya imtihanının bittiği güne isim olmuştur. Çünkü "es-saat" belirlilik takısı ile gelmiştir. Bu da zamanı Allah tarafından bilinen ve kararlaştırılmış olan an demektir.

Kozmik sondur. Konu buradan başlayıp Vâkıa suresi ile devam eder. Bu yüzden Nâzi'ât suresinin sonu ile Vâkıa suresinin başı arasında güçlü bir konu bütünlüğü vardır. Bu bilgi Allah Resulü'nde var mı? Bu soruya verilecek cevap aşağıdaki ayettedir.

(Nâzi'ât 81/43)

فِيمَ اَنْتَ مِنْ ذِكْرٰيهَآ

Fîme ente min żikrâhâ

Sende onu zikredecek ne var?

Yani Rabbimiz, "sen onu biliyor musun, onun bilgisi sende var mı?" şeklinde Allah Resulü'ne bir soru sormaktadır. Bu sorunun içinde cevap da vardır: onun bilgisi sende yok, manasındadır.

Bazı müfessirler, bu ayetlerin açık ifadelerine rağmen, hadisler ve rivayetlere dayanarak kıyamet alametleriyle ilgili bazı şeyler anlatır ve bunu Allah Resulü'ne isnat eder. Allah Resulü'nün kıyamet alametleri hakkında bilgi verdiğini, bunları zikrettiğini söylerler. Oysa ayette "Sende onun zikrinden ne var?" denilerek, bu bilginin onda olmadığı ifade edilir.

Bu ayetlerde, yoruma bile gerek kalmayacak şekilde, Allah elçisine son saatin ne zaman olacağına dair herhangi bir bilgisinin, zikrinin ve söyleminin olmadığı açıkça ifade edilmektedir. Bu nedenle kıyamet alametleri adı altında yayılan rivayetlere itibar edilmemelidir. Dünyanın ömrünün belirli yıllarla sınırlandığı, Hz. Peygamber'in belirli bir dönemde gönderildiği, mehdi ve deccalin ortaya çıkış tarihleri ile kıyametin zamanını hesaplamaya yönelik rivayetler kabul edilmez.

Onun bilgisi sadece Allah katındadır. Bu durum Ahzab 63, Araf 187 ve Taha 15'te ifade edilir. Kur'an ayrıca son saatin ansızın kopacağını bildirir. Ansızın gerçekleşecek bir şeyin önceden belirlenmiş işaretleri olmaz.

Müşriklerin peygamber tasavvuruna göre, gerçek peygamber kıyametin saatini bilir. Ne yazık ki günümüzde de benzer bir tasavvur oluşmuş, zamanla yaygınlaşmıştır: "Peygamber ise bilir" şeklinde bir anlayış ortaya çıkmıştır.

Kur'an, bu tasavvuru reddeder ve her şeyi sadece Allah'ın bileceğini bildirir. Kıyametin bilgisinin bize verilmemesi de Allah'ın rahmetindendir.

Rabbimiz, son saatle ilgili zaman isteyen anlayışa şöyle der: "Ne zaman olacağı değil, nereye varacağın önemlidir."

(Nâzi'ât 81/44)

اِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰيهَآ

İlâ rabbike muntehâhâ

Onun sonu , Rabbinedir.

Kıyametin ne zaman olacağı değil, nereye varacağınız önemlidir. Kimin huzuruna çıkacağınız önemlidir. Onun sonu Rabbinedir. Buradaki "müntehâ", en uzak nokta, varılacak son yer demektir.

(Nâzi'ât 81/45)

اِنَّمَآ اَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشٰيهَآ

İnnemâ ente munżiru men yaẖşâhâ

Sen sadece,.huşû duyanları uyaransın.

(Nâzi'ât 81/46)

كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُٓوا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰيهَا

Ke-ennehum yevme yeravnehâ lem yelbeśû illâ 'aşiyyeten ev **d**u*h*âhâ

Onu görecekleri gün, sanki bir gün sonu veya duha vaktinden başka kalmamış gibi olurlar.

Nerede bunlar? Bir gün veya bir kuşluk vakti. Nerede kalacaklar bu insanlar? Dünyada iken mi? Biz dünyada bir gün veya bir kuşluk vakti mi kalıyoruz? Veya bir gece vakti mi?

Buradaki "lubs" kalmak anlamına gelir, "el-aşiyye" günün sonu, akşamüstü demektir. Ya bir akşamüstü ya da duha vakti. Bu iki kelime arasında bir atıf vardır. Bu nedenle "aşiyye" kelimesindeki zamirle ifade edilen "duha", aynı günün zaman dilimleridir. Mesela bugünün duha vakti ile bugünün akşamüstü; toplamda bir gün bile değildir. Bu yüzden sabit bir rakam verilmez.

Şimdi 70 yıl yaşayan bir adama "Siz dünyada ne kadar kaldınız?" deseniz, size hiçbir zaman "bir akşamüstü kadar kaldım" demez. Çünkü günahlarını ve sevaplarını eksiksiz hatırlaması gerekir. Amel defteri önüne konulduğunda "kuru yaş hiçbir şey eksik kalmamış" demesi gerekir. Bunu diyen bir adam, bir akşamüstü kaldığını iddia etmez. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de buna dair deliller de vardır.

Mesela : Ashabı kehf mağarada ne kadar kaldı.

“ Yine aralarında sorsunlar diye onları dirilttik de içlerinden biri dedi ki “ Ne kadar durdunuz?” Bir gün yahut bir günden daha az dediler. Sonra dediler ki: “ Ne kadar durduğumuza: “Rabbimiz daha iyi bilendir.”(Kehf 19)

Bugün ölen bir adam, kıyamette dirildiğinde mezarda ne kadar kaldığını bilmediğini ifade eder. Tıpkı Ashab-ı Kehf gibi. “Ne kadar kaldın?” denildiğinde “Bir akşamüstü kadar” der. Sanki dün akşam gömülmüş, bu sabah duha vakti uyanmış gibi algılar.

Mezarda geçirdiği süre isterse binlerce, on binlerce yıl olsun, bu insana çok kısa gelir. Bu yüzden, kabirde geçen zamanın ona uzun bir süreç gibi gelmediği anlaşılır.

Kabirden kalkanlar, son saatin kopmasından binlerce yıl önce ölseler bile, orada kalma süreleri onlara çok kısa ve göreceli gelir. Bazen bir gün, bazen yarım gün, bazen bir an gibi algılanır. Uyanan insanın algısı görecelidir. Aynı şekilde, on kişiyi uyandırdığınızda herkes farklı süre söyler: biri “3 dakika uyudum”, diğeri “10 saat uyudum”, bir başkası “5 dakika uyudum” der.

Mesaj açık : Allah, hesabı seri görendir. Son saati uzak görenler, hesabı da uzak zannetmemelidir. Öldün mü hesap başlar. Zira ölüm ile dirilme arasında göz açıp kapama kadar bir süre vardır. Nereden okuyoruz?

“ Emrimizde başka değil birdir, bir göz açıp kapama gibidir.” (Kamer 50)
“ Son saat bir göz kırpması kadar veya daha kısadır, Allah her şeye kadirdir.” (Nahl 77)

Benim ölüm saatim ve hesaba çekilmem bir göz açıp kırpması kadardır. Ancak dirilenler için, bazen kuşluk vakti kadar, bazen de akşamüstü kadar kısa kalmış gibi zannî bir görecelik söz konusudur.

82-İNFİTAR SURESİ

OKU, ÖĞREN YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

İNFİTAR SURESİ

İniş Sırası :82	Tertip Sırası :82	Ayet Sayısı :19	İndiği Yer : Mekke

Mekke döneminde inmiştir. 19 âyettir. Sûre, adını birinci âyetteki "infetarat"fiilinin mastarından almıştır. İnfitâr, yarılmak demektir.

Hem mushaftaki sıralamada hem de iniş sırasına göre seksen ikinci sûredir. Nâziât sûresinden sonra, İnşikak sûresinden önce Mekke'de inmiştir.

Sûrede kıyamet koparken evrende meydana gelecek olan değişim ve bazı dehşet verici olaylar, öldükten sonra dirilme, mahşerde hesap verme ve itaatkâr kulların varacakları cennetle isyankâr kulların gideceği cehennem gibi konular yer almaktadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm*(i)*

Rahman, Rahim olan Allah'ın ismiyle

(İnfitar 82/1)

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ

İżâ-ssemâu-nfeṭarat

Semâ ortaya çıktığı zaman.

DİYANET MEALİ :

İNFİTAR SURESİ 1 : İżâ-ssemâu-nfetarat - Gök yarıldığı zaman,
İNŞİKAK SURESİ 1 : İżâ-ssemâu-nşekkat - Gök yarıldığı zaman,

Bu iki meal arasında tercüme farkı var mı? Hayır

Arapçaları aynı mı? HAYIR

Bu kelimelerin kökleri bile aynı değil. Fakat meallerine bakalım, " gök yarıldığı zaman".

Bakın kelime farklı, sure farklı meal aynı. **Olur mu sizce?** Bağlamı da farklı. **İnşikak suresinin devam eden ayetleri farklı birşeyden bahsediyor, infitar suresinin devam eden ayetleri başka şeylerden bahsediyor.**

Soru : Sema dediğimiz gökyüzü tavanı çatlar mı?

Çatlamaz. M.S. 6 ncı yüzyılda dünyanın düz olduğuna dair bir inanç var. Gökyüzünün mavi bir tavan olduğunu düşünüyorlar. Katı ve sert. O tavanı tutan direklerin olduğunu düşünüyorlar. Böyle bir ortam var. Semayı bu algıda yararsınız. Peki bu ayet bizim günümüze ne diyor?

Bu ayet ile inşikak suresinin ilk ayetinde genelde aynı manalara gelen kelimeler arasındaki farklara bakalım.

Birinde "fetarat", diğerinde "şekkat" geçmektedir. Kelimeler ve bağlamlar farklıysa, anlamlar da farklı olmalıdır. Bağlamdan, İnfitâr suresinin evrenin yaratılışının başlangıcına işaret ettiği sonucu çıkarılır; sonu değil. Aynı anlam verilirse, son saatten ve kıyametten bahsedilmiş olur, başka bir anlam kalmaz.

Çünkü sureye yanlış bir meal ile başlanmıştır; düğme baştan yanlış iliklenmiştir. Doğru bir anlam verildiğinde ise, bunun son saatten değil, kâinatın ilk yaratılışından bahsettiği açıkça görülür. Bu durumda ayrıca atmosferi yarma gibi bir yoruma da ihtiyaç kalmaz.

İnşikak suresi, manevi hayatın yani ahiret hayatının başlangıcını; **İnfitar suresi ise** maddi âlemin başlangıcını anlatır. İkisi de başlangıçtan bahseden surelerdir. Ancak bu iki sure de kıyamet ve son saat olarak yorumlanmıştır.

"Sema" kelimesi, yücelik anlamındaki "es-semu" kökünden türemiştir. Üstte olan her şeye "sema" denir. Yeryüzünün üstünde olduğu için gökyüzüne sema denir. Aynı şekilde bir nesnenin üst kısmı için de bu ifade kullanılabilir; ayakkabının üstü, masanın üstü, evin üstü gibi. Yani "sema", üst olanı ifade eder.

O zaman Allah göktedir , semadadır ayetinden biz ne anlayacağız? O zaman "Allah semadadır" ayetinden, atmosferi ya da uzayı anlamayız. "Sema", üst olanı ifade eder. Bu nedenle buradan Allah'ın mekânsal olarak bir yerde bulunduğu değil; üstün, yüce ve aşkın olduğu anlaşılır. Yani Allah üstündür, yücedir, alîdir, müteâldir. Bizim bildiğimiz fiziksel gökyüzü veya atmosfer içinde değildir. Bu ifade, insanların diliyle yapılan bir anlatımdır.

"Fetarat" kelimesinin köküne bakıldığında, bir başlangıç oluşturma, bir şeyi ortaya çıkarma anlamı görülür. İlk kullanımlarında, devenin memesinden süt sağma eylemiyle ilişkilendirilmiştir. Zamanla bu anlam genişleyerek, bir şeye müdahale ederek onun içindeki potansiyeli ortaya çıkarma manasını kazanmıştır.

Allah'ın "Fâtır" ismi de buradan gelir. Yani bir şeye müdahale ederek onun içindeki gizli potansiyeli açığa çıkaran demektir. Tohumu toprağa eker, su verirsiniz; içindeki potansiyel dışarı çıkar. Bu süreç "fatır" kavramıyla ifade edilir.

İçindeki gizleni ortaya çıkarmak için yarıp açmak, meydana getirmek, kapalı olmaktan çıkarıp görünür hâle getirmek "fatır" olarak ifade edilir. Ancak bu cümlede yalnızca "yarıp çıkarmak" anlamı alınarak bu şekilde meallendirilmektedir.

Tohumun filiz verip çıkması, içindeki potansiyeli ortaya çıkarması gibidir bu kelimenin manası.
"Sema" ifadesi de hem uzayın tamamını hem de bizim atmosferimizi kapsayacak şekilde anlaşılabilir.

Peki bu varlık alemi nasıl ortaya çıktı?

Şu anda "Big Bang" denilen bir teori vardır. Yani küçücük bir özden, büyük bir patlama ile potansiyelin açığa çıkmasıdır. Rabbimiz de bu potansiyeli açığa çıkarmıştır.

O zaman mealimiz ne oldu?

" Semâ ortaya çıktığı zaman."

Bu oluşum başka bir surede de ifade edilmektedir. Enbiya suresi 30'da şöyle geçer: *"Hakikati örtenler, semaların ve arzın bitişik olduğunu görmediler mi? Sonra biz o ikisini ayırdık."* İşte "fatır" budur; ayırmak, ortaya çıkarmak.

Benzer bir anlatım Fatır suresinin ilk ayetinde de vardır: *"Hamd, yani tüm övgüler, gökleri ve yeri yarıp ortaya çıkaran Allah'a aittir."* Aynı ifade tekrar edilir. Göklerin ve yerin içindeki potansiyeli ortaya çıkaran, onu harekete geçiren âlemlerin Rabbine aittir.

Aynı kökten gelen "fıtrat", yaratılıştan insana nakledilendir. Kur'an, insanın fıtrat üzere yaratıldığını Rum suresi 30'da ifade eder. Buna göre Allah'ın insanı üzerine yarattığı fıtratın bir yönü, her insanın özüne yerleştirilen hakikate yönelme eğilimi ve onu bulma potansiyelidir. İnsan bu potansiyelle yaratılır. Bu yapıya "fıtrat" denir. Fıtratın üzeri örtülmemelidir.

Buradaki "infetarat" kelimesi, infial kalıbından mastar olup açılarak ortaya çıkmak anlamına gelir. Bu nedenle "sema ortaya çıktığı zaman" şeklindeki anlamlandırma uygun görülür. Pasajda, evrenin ilk yaratılışına atıfla bu ilk oluşumdan bahsedilmeye devam edilir.

(İnfitar 82/2)

وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ

Ve-izâ-lkevâkibu-nteśerat

Ve kefkepler saçıldığı zaman.

Buna da yıldız diyorlar. Yıldız "necm" dir aslında. Buradaki " nteserat" ; düştü, arka arkaya döküldü demektir.

"nteser", dizili bir şeyin bağının kopması ve saçılması demektir. Ancak bu saçılmada önemli bir incelik bulunmaktadır; bu, düzenli bir saçılma anlamına gelir. Büyük Patlama'dan sonraki o hassas değerler ve hızlarda milimetrik bir fark olsaydı; evren ya tamamen dağılacak ya da "monoblok" bir yapıda birbirine yapışıp kalacaktı. Bu oluşum, son derece hassas bir denge ile başlamıştır; "ntesarat" ifadesi de sanki bu durumu tasvir etmektedir.

Sözlükte "kefkep" kelimesi, ait olduğu sistemle birlikte hareket eden parça anlamına gelir ve daha çok "büyük" olanı ifade etmek için kullanılır. Her şeyin büyük olanına "kefkep" denilmiştir. Müfessirler bu terimi "yıldız ve gezegen topluluğu" şeklinde yorumlamışlardır. Bu yapıları bir topluluk olarak görme eğilimindedirler; çünkü yeryüzünden bakıldığında bir gezegen, yıldızdan daha büyük görünebilmektedir. Büyük görünmesi nedeniyle bu cisimlere "kefkep" denilmiştir. Aslında bir gezegen yıldızdan daha büyük değildir; aksine yıldız daha büyüktür ancak mesafesi çok uzak olduğu için küçük görünür. "Necm" ise büyük ya da küçük fark etmeksizin parlayan tüm yıldızlar için kullanılan genel bir isimdir.

Yıldızlarla uğraşanlara, "necm" kökünden türetilen "müneccim" adı verilir. "Kefkep" sabittir ve yok olmaz; bu ifade, yıldızların güçlü bir çekim kuvvetiyle bir araya gelerek oluşturduğu galaksileri temsil eder. Çünkü galaksiler çıplak gözle görülebilmektedir. Bu durum Hz. İbrahim döneminde de böyleydi, günümüzde de böyledir ve gelecekte de böyle kalacaktır.

(İnfitar 82/3)

وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ

Ve-izâ-lbi*h*âru fuccirat

Ve o büyük alan dolduğu zaman.

Bu ayeti, "Denizler kaynayıp fışkırtıldığı zaman," şeklinde meallendirmektedirler. Bunun nedeni ise yukarıda süreci, en baştan itibaren kıyamet ve son saat üzerinden başlatmış olmalarıdır.

Ancak burada "fuccirat" ifadesi geçmektedir. Rabbimiz, Tekvir Suresi'nde farklı bir kelime kullanır; orada "kaynamak" anlamına gelen "tescir" ve "ficar" kelimelerini tercih etmiştir. Oysa burada kullanılan "fuccirat" kelimesi, "doğmak" manasına gelmektedir.

"Tescir" ısıdan dolayı kaynamak ve yanmak iken, buradaki "tefcir" ise doğmaktır. "Bihâr" kelimesi, "bahâr" kelimesinin çoğuludur; bu ise büyük su kütlelerinin toplandığı mekânın adıdır. Bu ifade su kütlesinin kendisini değil, o kütlenin toplandığı alanı, devasa durgun suların doldurduğu boşluğu tanımlar.

Aynı kökten gelen "bahîre" kelimesi de Kur'an-ı Kerim'de geçer. Cahiliye döneminde bir devenin kulağını kestiklerinde ona "bahîre" derlerdi. "Bahâr" kelimesine sadece "deniz" anlamı yüklersek bu kavramlar arasında bağ kurmak güçleşir. Devenin kulağının çok geniş kesilmesiyle oluşan boşluk, uzaktan bakan biri tarafından fark edilir ve o devenin on kez doğum yapmış kutsal bir hayvan olduğu, ona zarar verilmemesi gerektiği anlaşılırdı. Dolayısıyla "bahâr" kelimesinin asıl manası "geniş boşluklar ve alanlar" demektir. Bu alanları su doldurursa deniz, başka unsurlar doldurursa farklı yapılar oluşur. Örneğin; bilgisi çok geniş olan rahiplere de "Rahip Bahîra" denilmektedir.

O zaman, "**bahâr"**ın bu manasını koyduğumuz zaman ayet ne oluyor ? "Bahâr" kelimesinin bu anlamını esas aldığımızda ayet; "denizlerin dolması" değil, "o büyük alanın/boşluğun dolması" şeklinde anlaşılır. Bu da uzay dediğimiz o devasa boşluğun; gezegenler, yıldızlar ve galaksilerle düzenli bir şekilde saçılarak dolmasıdır.

"Fuccirat" kelimesi; karıştırmak, yakmak ve doldurmak anlamlarına gelir. Kelimenin kökü olan "fecere" ise "yarıp çıkmak" manasındadır. Hayır olanına "fecr", şer olanına "fucr" denir. Geceyi yardığı için sabaha "fecr"; insanın kişiliğini parçaladığı için günaha "fucr"; haram ayların hürmetini bozduğu için de yapılan savaşlara "ficâr" denilmiştir. Sure; Büyük Patlama sonucu uzayın ve içindekilerin oluşumuna, hayatın devamı için en uygun gezegenin varlığına, yani maddi aleme işaret ederek başlamıştır. Bu maddi alemin yaratılış amacının ahiret olduğunu vurgulayarak devam eder.

Sistemin işleyişi şu mesajı verir: "Ben bu maddi alemi neden yarattım?" İnsanın kendi küçüklüğünü ve acziyetini kavraması istenir. Nitekim bu girişten sonra ayet şöyle seslenir: "Ey insan! Seni Kerim olan Rabbine karşı gurura sevk eden, seni aldatan nedir?" Bu nedenle kainatın büyüklüğünü kavramak, kendi küçüklüğümüzü bilmek açısından çok değerlidir. Zira dünya, uzayın içinde bir virüs kadar bile yer kaplamamaktadır.

(İnfitar 82/4)

وَاِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْۙ

Ve-iżâ-l**k**ubûru bu'śirat

Ve kabirler alt üst edildiği zaman

Bu ifade bir deyimdir. Metinde geçen "kubûr" kelimesi "kabir" kelimesinin çoğuludur ve ölülerin gömüldüğü yerleri ifade eder. "Bu'sirat" ise çevirmek, altüst etmek anlamındadır. Bu deyimsel ifadenin kullanılma nedeni; maddi dünya hayatının sona ermesini ve farklı bir boyutun başlangıcını temsil etmesidir. Bu, hesap gününün artık başladığını bildiren sembolik bir anlatımdır.

Mahşerin gerçekleşebilmesi için, öncelikle içinde yaşadığımız alemin tıpkı ilk var oluşundaki gibi farklı bir dönüşüm ve oluşum sürecinden geçmesi gerekir. Mahşer meydanındaki büyük duruşma için kabirlerin de boşalması şarttır. Kabirlerin boşalması, dirilmeyen hiçbir insanın kalmayacağı anlamına gelmektedir.

(İnfitar 82/5)

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْۜ

'Alimet nefsun mâ **k**addemet ve aḫḫarat

Kişi neyi sunduğunu ve neyi ertelediğini bilecek.

Buradaki bağlam cehennemliklerle ilgili olduğu için "sunulanlar" işlenen günahları, "ertelenenler" ise yapılması gereken ancak ihmal edilen salih amelleri temsil etmektedir. Metindeki "nefis" (*nefsun*) kelimesi, kişinin kendi zatı anlamına gelir. Yani o mahşer gününde; ortaya koyduğunuz tüm günahları, ertelediğiniz iyilikleri, hayırları ve hasenatları bizzat görüp idrak edeceksiniz.

(İnfitar 82/6)

يَا اَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِۙ

Yâ eyyuhâ-l-insânu mâ ġarrake birabbike-lkerîm*(i)*

Ey insan! Kerim olan Rabbine karşı seni aldatan nedir?

Bu ayet, surenin "çatı ayeti" niteliğindedir. Rabbimiz burada şu sorgulamayı yapmamızı istemektedir: "Ey insan! Bu kadar ikramda bulunan, bu muazzam büyüklükteki uzayda yok olmadan yaşamamızı sağlayan Rabbine karşı seni gururlandıran, kibirlendiren, seni üstün ve yüce gösteren nedir? Bu kibrin kaynağı sana verilen nimetler mi, aklın mı yoksa maddi imkânların mıdır?"

Ayette geçen "gurur" kelimesi; aldatma, kandırma, aldanma ve gaflet anlamlarına gelir. Aynı kökten türeyen "garur" ise "aldatan, kandıran" demektir.

Ayet, "Ey iman edenler!" yerine "Ey insanlar!" hitabıyla başlar. Bu durum, mesajın insanlığın tamamına verildiğini göstermektedir. Demek ki bu durum, tüm insanlıkta ortak olan bir zafiyettir. Ayet, "insan" türüne özgü genel bir zaafı vurgulamak için "Ey insan!" hitabıyla söze başlamıştır.

Zira "el-Kerîm", en kaliteli ikramı yapan anlamına gelir. Allah, ikramında en kaliteli olanı verendir; bu O'nun bir esmasıdır ve buradaki bağlam da bizzat insana verilenlerle ilgilidir. İnsan, kendisine bahşedilen nimetler ve imkânlar nedeniyle "kendi kendine yetme" zannına kapılır. İnsanın akıl ve şuurunu örten en büyük engellerden biri de bu büyüklük gururudur. Surenin başındaki devasa evren anlatımından sonra, kainatta bir zerre bile yer kaplamayan insanın yersiz gururu onu aldatmaktadır. Kerîm olan Rabbin, en önemli ve öncelikli nimeti ise şimdi ifade edilecektir:

(İnfitar 82/7)

اَلَّذِي خَلَقَكَ فَسَوّٰيكَ فَعَدَلَكَۙ

Elleżî ħale**k**ake fesevvâke fe'adelek*(e)*

O ki, seni yarattı, sonra seni düzene koydu, sonra seni dengeli (adaletli) kıldı .

Bu kadar ikram seni dengesizliğe sürüklememelidir. "Sevva" ifadesi; vücudun ideal, güçlü ve kuvvetli bir biçimde inşa edilmesini temsil eder. "Fe adeleke" ise; mutedil kıldı, dengeli hale getirdi ve dengeye ulaştırdı anlamlarına gelmektedir.

İnsan olmayı başarabilmek için öncelikle yaratılışımızda var olan düzen ve denge seviyesine ulaşmamız gerekir. Bedensel dengeyi "homeostasi" olarak adlandırıyoruz; ancak bunun bir de manevi ve psikolojik dengesinin olması şarttır. Dolayısıyla dengesizlik ve adaletsizlik, fıtratla savaşmak anlamına gelir. Kerîm olan Rabbin en öncelikli nimeti; bizim ideal kul ve yeryüzünün halifesi olma potansiyeliyle yaratılmış olmamızdır. Surenin, bu potansiyelin —yani fıtratın— insanı gurura ve aldanışa düşürmemesi için "afak" (ufuk) ayetleriyle başlayıp "enfüs" (iç dünya) ayetleriyle devam etmesi bu hikmete dayanmaktadır.

(İnfitar 82/8)

فِي اَيِّ صُورَةٍ مَا شَاۤءَ رَكَّبَكَ

Fî eyyi **s**ûratin mâ şâe rakkebek*(e)*

Dilediği herhangi bir surette seni terkip etti.

İnsan farklı unsurların biraraya gelmesiyle oluşur. Bu unsurlara iç ve dış olmak üzere ikiye ayırabiliriz. İnsan maddi bir yapıdan oluşuyor, birde manevi bir yapı ile denge içerisinde olmalı. Maddiyatımızla manamız arasında bir denge olmalı. Bu önermeleri dikkate almayarak yalanlamak, Kerim olan Rabbe en büyük nankörlüklerden biridir.

(İnfitar 82/9)

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِۙ

Kellâ bel tukeżżibûne bi-ddîn*(i)*

Hayır, bilakis siz dini yalanlıyorsunuz.

Ayet, "Din gününü yalanlıyorsunuz," demiyor; doğrudan "Dini yalanlıyorsunuz," buyuruyor. Bağlama baktığımızda buradaki "din" kelimesi sadece "inanç" manasında mı kullanılmıştır? Önceki ayetlerde Allah'ın bahşettiği nimetlerden, bedenden, insanın adaletli ve dengeli kılınmasından söz edildi. Bu durumda buradaki "din" kelimesi, "dyene" kökünden gelen "borçluluk bilinci" manasına gelmektedir. Yani siz, Allah'a olan borcunuzu yalanlıyorsunuz; bu durum sadece teknik bir inanç meselesi değildir. Bu ifade, Kerîm olan Rabbin verdiği nimetlerin sorumluluğunu ve onlara karşı olan borçluluğu yalanladığınız anlamına gelmektedir. Şimdi Rabbimiz, bahşettiği maddi ve manevi nimetleri sıralayacaktır:

(İnfitar 82/10)

وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَۙ

Ve-inne 'aleykum le*h*âfi**z**în*(e)*

Ve muhakkak ki, sizin üzerinizde Hafizin vardır.

Bu ayeti genellikle, *"Ve muhakkak ki sizin üzerinizde melekler vardır,"* şeklinde meallendirmektedirler.

Peki, bunlar nasıl meleklerdir? Bu varlıklar, genellikle "Kirâmen Kâtibîn" olarak adlandırılan; kaydeden ve yazan melekler şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak ayetin Arapça aslına baktığımızda doğrudan "melek" ifadesi geçmemektedir. Ayette geçen "hafîzîn" kelimesi, "muhafaza edenler" anlamına gelir. Yani, "Sizin üzerinizde muhafaza edenler var," buyurulmaktadır. Peki, bu görevliler neyi muhafaza etmektedir? Onların bilgiyi muhafaza ettiklerini, bir alttaki ayetin içeriğinden anlıyoruz.

(İnfitar 82/11)

كِرَامًا كَاتِبِينَ

Kirâmen kâtibîn*(e)*

Değerli kaydediciler.

Söz konusu ifade, bu muhafazanın "bilgiyi korumak" anlamına geldiğini çok net bir şekilde anlamamızı sağlamaktadır. Burada kastedilen, bedenimizin fiziksel olarak korunması değil; bilginin muhafaza edilmesidir.

Peki bu muhfaza edenler melek midir? Cin midir? Nedir? Mahiyeti nedir?

Günlük hayatımızda Kur'an'ın lafzını ezberlemiş ve onu hafızasında muhafaza eden kişilere "hafız" diyoruz. Hafız; Kur'an-ı Kerim'i sürekli tekrar ederek bilgilerin unutulmasını engeller.

İnsanı insan yapan, ona şahsiyet kazandıran ve geçmiş yaşamında öğrendiklerini muhafaza edip koruyan unsur, hafıza merkezlerimizdir. Bizi biz yapan aklımız ve hafızamızdır. Hafızamız yok olduğunda biz, kendimiz olmaya devam edebilir miyiz? Bu durumun sonuçlarını bunama, demans ve Alzheimer gibi hastalıklarda net bir şekilde görmekteyiz.

Üzerimizde "hafîzîn", yani hafızalar bulunmaktadır. "Üzerinde" ifadesini kullandığımızda, bu elbette fiziki bir konumlandırma anlamına gelmemektedir. İnsanda hafıza denilen, çok değerli melekeler ve kaydediciler mevcuttur. Bu yetiyi kaybettiğiniz anda; bir "zikir", yani "hatırlatma" olan Kur'an'ın değerleri de artık size tesir etmez hale gelir.

İnsanı sosyal bir varlık yapan, ona değer katan, bakış açısıyla şahsiyet kazandıran ve öğrendiklerini unutmamasını sağlayan temel yetisi, yakın ve uzak hafıza melekeleridir. İnsanda biri "uzak zaman", diğeri ise "yakın zaman" hafızası olmak üzere iki temel yapı bulunur. Yirmi yıl önce yaşadıklarımızı kaydeden meleke ile iki-üç dakika veya iki gün önce yaptıklarımızı kaydeden merkezler birbirinden farklı yerlerdedir.

Bu bilimsel gerçeği, özellikle travmatik olaylardan gözlemleyebiliyoruz; örneğin bazı trafik kazalarında başından darbe alan kişiler yakın zamanı unuturken, bazıları uzak zamanı hatırlamakta güçlük çekmektedir. Şayet insanın hafızası olmasaydı; konuşamaz, üretemez, kulluk görevlerini yerine getiremez, hatalarını sürekli tekrarlar ve kısacası yaşamını sürdüremez hale gelirdi.

(İnfitar 82/12)

يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ

Ya'lemûne mâ tef'alûn*(e)*

Yaptığınız şeyleri bilirler.

Bu melekeler, yaptığımız her şeyi bilmektedir. İnsan; geçmişte işlediği hayrı ve şerri bu hafıza yetisi, yani hafıza melekesi aracılığıyla bilir ve kaydeder. Bu nedenle Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

" İkra kitabeke (Oku kitabını) Bugün hesap sorucu olarak sen sana yetersin. " (İsra 14)

Ne demek?

Yaptıklarını hatırla. Ben sana çok değerli hafıza merkezleri yerleştirmiştim; şimdi o merkezlerdeki bilgilere bir bak, geçmişine dön ve hatırla. Bugün hesap sorucu olarak kendi nefsin sana yeterlidir.

Her insanın donanımında kayıt yapan hücreler mevcuttur; bu kayıtları ne kadar sağlıklı doldurursak, sonuç da o derece iyi, hayırlı ve verimli olur.

Peki bunu ahirete götürmeden dünyada düşünelim ! Ben hafıza merkezlerimi hayırlı bilgiler ile doldursam ne olur ?

İnsanlığa zarar veren psikopat ve sosyopatların geçmişleri incelendiğinde, genellikle ağır psikolojik travmalara maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Yani "hafîzîn" denilen merkezleri olumsuz örneklerle doldurulmuş; kayıtları şiddet ve öfke üzerine kodlanmıştır. Vicdan, hafıza, bilinç ve bilinçaltı gibi insanı insan kılan melekeler ne kadar sağlıklı beslenir ve yönlendirilirse, kişinin "ebrâr" (iyiler) olma ihtimali de o derece artacaktır. İşte bu sebeple, 13. ayet şöyle buyurmaktadır:

(İnfitar 82/13)

اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ

İnne-l-ebrâra lefî na'îm*(in)*

Muhakkak ki ebrar olanlar, elbette nimetler içindedir.

Bu sebeple insanın, kendisine bahşedilen bu sağlıklı yetiyi muhafaza etmesi hayati önem taşır. "Ebrâr" kelimesi, "her türlü hayrı ve iyiliği kapsayan geniş bir kavram" olan "birr" kökünden gelmektedir. Birr; ihsan, doğruluk ve bolca iyilik yapmak manalarını taşır. Kur'an-ı Kerim, bu vasıfları taşıyan kimseleri "ebrâr" olarak nitelendirir.

İyiliğin özü ve mutlak kaynağı Allah'tır. Allah'ın "el-Berr" esması, O'nun iyiliğin tek kaynağı olduğunu ifade eder. Rabbimizin insanın fıtratına kodladığı özel bir yeti vardır: Başkasına iyilik eden kişi, aslında kendi iç dengesini daha hızlı kurduğu için en başta kendisine iyilik yapmış olur. Ayette buyurulan, "Seni sevva kıldı (şekillendirdi) ve seni dengeli kıldı," ifadesinin sırrı buradadır.

Dengeli bir insan olabilmenin yolu, el-Berr olan Allah'ın yarattığı fıtrat üzere yaşamaktır; çünkü Rabbimiz iyiliği fıtratın özüne nakşetmiştir.

İç ve dış dengenin yakalanması, paha biçilemez bir nimettir. Bu yüzden ebrâr olanlar, daimi bir "nimet" içindedirler. Bu durumu sadece ahiretteki cennetle kısıtlamamak gerekir; zira ayette doğrudan "Naim cennetleri" yerine "nimetler içindedir" buyurulmaktadır. Bu da sürecin henüz dünyadayken başladığına işaret eder. Ebrâr makamına erişen bir insan; yediği yemekten, içtiği sudan, hatta aldığı nefesten bile bambaşka bir lezzet alır.

(İnfitar 82/14)

وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِيْ جَحِيْمٍۚ

Ve-inne-lfuccâra lefî cahîm*(in)*

Ve muhakkak ki füccar, mutlaka cahim içindedir.

"Füccar" kavramı; fıtratın, insanlığın ve insanı insan kılan değerlerin tahrip edilip parçalanmasıdır. Bu süreçte vicdan, merhamet ve sağduyu gibi melekeler yıpranarak yok olur. Bu eylemleri sürekli hale getiren kişiye "fâcir" denir; bu kelime Kur'an'da çoğul olarak "füccâr" ve "fecere" şeklinde ifade edilmiştir. İnsanlığın dışa yansıması nasıl takva ve salih amel ise, kötülüğün ve suçun dışa yansıması da "fücur"dur.

Kelime, bu ayette "ebrâr" (iyiler) kelimesinin zıddı olarak kullanılmıştır. Bu nedenle mana; kötüler, zalimler, ahlaksızlar ve suçlu canilerin "cahîm" içinde olduğu şeklindedir. "Cahîm"; kıskançlık, şehvet, tutku ve bencillik gibi karanlık duyguları besleyen insanın karanlık yüzünü temsil eder.

"Naîm" hali; kanaat ve tevekküldür. "Cahîm" ise tamahkârlık, ihtiras ve açgözlülüktür. Fıtrata aykırı olan her şey insanın insanlığını yakıp yok eder; bu sebeple kişi, kendi yarattığı o "cahîm"in içinde kalır.

(İnfitar 82/15)

يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّيْنِ

Yaslevnehâ yevme-ddîn*(i)*

Din günü ona yaslanırlar.

Ebrâr olanlar, din gününde yaptıkları iyiliklere yaslanırlar; füccâr olanlar ise yaptıkları kötülüklerin sonucu olarak cehenneme sürüklenirler.

Buradaki ifade ayette "yaslevnehâ yevmed-dîn" şeklinde geçmektedir ve "yaslanmak" manasına gelmektedir.

(İnfitar 82/16)

وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَآئِبِينَ

Vemâ hum ‘anhâ biġâ-ibîn*(e)*

Ve onlar, onda kaybolmayacak.

Ne yapanlar ne de yapılanlar kaybolur. İyilikler kaybolmaz, iyiler kaybolmaz. Kötülükler de kaybolmaz,

(İnfitar 82/17)

وَمَآ اَدْرٰيكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ

Vemâ edrâke mâ yevmu-ddîn*(i)*

Ve din gününün ne olduğunu bilir misin?

Burada "edrâke" ifadesi geçmektedir. "İdrak etmek" ile "bilmek" arasında temel bir fark vardır. Bilmek daha genel bir kavramken; idrak, bu genel bilginin içerisinde belirli bir konuya odaklanmak ve o konunun mahiyetini özüne kadar kavramaktır. Yani ayet; hesap vereceğin o din gününün mahiyetinin ne kadar farkında ve şuurunda olduğunu, bunu iliklerine kadar hissedip hissetmediğini sorgulamaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de nerede "edrâke" kelimesi kullanılmışsa, Rabbimiz orada mutlaka onun cevabını vermiştir. Fakat "ve mâ yudrîke" ifadesi geçmişse, orada sorunun cevabı verilmemiştir.

Örneğin; "Son saatin ne zaman geleceğini bilir misin, idrak edebilir misin?" derken "yudrîke" ifadesi kullanılır ve bunun bilgisi Allah Resulü’ne (s.a.v.) dahi verilmez. Burada ise "edrâke" denildiğine göre, konunun mutlaka bir cevabı bulunmalıdır.

(İnfitar 82/18)

ثُمَّ مَآ اَدْرٰيكَ مَا يَوْمُ الدِّيْنِ

Śumme mâ edrâke mâ yevmu-ddîn*(i)*

Sonra din gününün ne olduğunu bilir misin?

Müfessirler, bu iki tekrardan dolayı ifadenin bir "vurgu" amacıyla yapıldığını söylemişlerdir. Fakat biz aynı kanaatte değiliz; zira vurguya zaten ihtiyaç yoktur, cümlenin kendi yapısı o vurguyu doğal olarak yapmaktadır. Kur'an'daki bu kullanım biçiminden dolayı, sorunun cevabını hemen 19. ayette aramak durumundayız.

(İnfitar 82/19)

يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْـًٔا وَالْاَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ

Yevme lâ temliku nefsun linefsin şey-â*(n)*(s) vel-emru yevme-izin li(A)llâh*(i)*

O gün kişi, diğer bir kişi için bir şeye mâlik değildir. Ve o gün emir Allah'ındır.

Böylece Rabbimiz, din gününün mahiyetini ve önemini açıklamış oldu. O gün kimseye güvenemezsin; aracılar, torpilciler veya şefaatçiler tayin edemezsin. Din gününün en temel özelliği, o gün emrin yalnızca Allah'a ait olduğu şuurudur.

İnsanı en güzel kıvam ve potansiyelde yaratan, onu dengeli bir fıtrat üzere kılan Rabbimiz; hiçbir şefaatçiye, kayırıcıya veya aracıya ihtiyaç duymadan, bize bahşedilen o potansiyel yetilerle ve "hafîzîn" (kaydedici) melekeleriyle kurtulabileceğimiz idrakini İnfitar Suresi'nde önümüze sermiştir.

83-İNŞİKAK SURESİ

OKU, ÖĞREN YAŞA VE AKTAR

KUR'ÂN-ı KERİM Meal ve Tefsir

Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.
(Hud Suresi 2)

Düzenleyen: İbrahim ÇELİK

İNŞİKAK SURESİ

İniş Sırası :83 **Tertip Sırası :84** **Ayet Sayısı :25** **İndiği Yer : Mekke**

Mekke döneminde inmiştir. 25 âyettir. Sûre, adını birinci âyette geçen "inşakka" fiilinin mastarı olan "İnşikâk" kelimesinden almıştır. İnşikâk, yarılmakdemektir. Mushaftaki sıralamada seksen dördüncü, iniş sırasına göre seksen üçüncü sûredir. İnfitâr sûresinden sonra, Rûm sûresinden önce Mekke'de inmiştir. Sûrede kıyametin kopması, onun ardından gerçekleşecek olan uhrevî hesap, insanların iman ve amellerine uygun yargılama, ceza ve ödül gibi konular etkili bir üslûpla verilmektedir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm(i)

Rahman, Rahim olan Allah'ın ismiyle

(İnşikak 83/1)

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ

İzâ-ssemâu-nşe**kk**at

Semâ açıldı.

Şimdiki zaman tertibinde kullanmamızın nedeni ikinci ayete daha uygun olmasıdır.

Buradaki "şekkat" kelimesi; yarık, çatlak, ayrılma, açılma, kırılma ve parçalanma anlamlarına gelir. "Şakk" ise ayıran, açan çatlak demektir. Her çatlağın bir özelliği vardır; kimi enine, kimi boyunadır. Buradaki özellik, bir şeyi başka bir şeyden ayıran ve uzaklaştıran bir açılmadır. Bu yüzden bunu fiziksel bir çatlak olarak değil, "sema açıldığında" şeklinde anlamlandırıyoruz.

Otun topraktan çıkması, çocuğun dişinin çıkması da "şakk" kelimesiyle ifade edilir. Aynı şekilde Araplar, sabahın doğuşuna da "şakku's-subh" derlerdi. Yani gecenin karanlığı, sabahın ışığıyla açılır; karanlık dağılır.

İnfitar suresinde maddi âlemin başlangıcından, İnşikak suresinde ise manevi âlemin başlangıcından bahsetmiştik. Buna göre bu ilk ayet; dirilişle birlikte hem kabrin üzerindeki toprağın açılması, hem kabirlerdeki insanların kalkması, hem de ahiret sabahına uyanılması anlamına gelir. Böylece imtihan perdesi aralanmış olur.

Dünyayı bir gece gibi düşünürsek, ahiret; bu gecede gizli olan âlemin açığa çıkmasıdır. Bu anlatımı son saat bağlamında değil, yeniden diriliş bağlamında ele alıyoruz. Çünkü ilk ayeti hangi bağlamda anlarsanız, surenin devamı da o doğrultuda şekillenir.

(İnşikak 83/2)

وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْۙ

Ve eżinet lirabbihâ ve *h*u**kk**at

Ve Rabbini dinledi ve hakkını verdi.

Ayetin başındaki "vav" harfi "ve" diye meallendirilebileceği gibi, tefsir vavı olarak "yani" şeklinde de anlaşılabilir. "Sema açıldı; yani Rabbini dinledi ve hakkını verdi."

Buradaki "ezinet" fiili; dinledi, itaat etti anlamına gelir. Dilimizdeki "kulak verdi", "söz dinledi", "boyun eğdi" ifadelerine benzer bir kullanımdır.

"Hukkat" ise hakkı tanıyıp ona boyun eğmek demektir. Bu fiil, işin hakkı verilerek tam olarak yerine getirileceği anlamını taşır. Aynı zamanda bu ifadeden, dirilişin de ilk yaratılış gibi belirli yasalar çerçevesinde gerçekleşeceği anlaşılır.

(İnşikak 83/3)

وَاِذَا الْاَرْضُ مُدَّتْۙ

Ve-iżâ-l-ar**d**u muddet

Ve yeryüzü uzadı.

Rabbimiz burada bir sistematiği anlatır. "Muddet" fiili; genişlemek, yayılmak ve düzelmek anlamına gelir. Yeryüzünün düzeltilmesi Tâhâ suresi 106 ve 107. ayetlerde de geçer: *"Böylece onu boş bir düzlük olarak bırakacaktır; orada ne bir eğrilik ne de bir tümsek göreceksiniz."* Bu anlatımların tamamı mahşer meydanına işaret etmektedir.

(İnşikak 83/4)

وَاَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْۙ

Ve el**k**at mâ fîhâ ve te*h*allet

Ve içindekileri attı ve boşaldı.

Yeryüzü içindekileri dışarı attığında ve boşaldığında… İlk anlam budur. Buradan Zilzal suresinin 2. ayetini anlıyoruz: "İçindekilerini dışarı çıkardığı zaman." Ancak burada ayrıca "boşalma" ifadesi vardır. "Tehallet" boşaldı demektir.

Dünya, içindeki lavları ve ağır metalleri tamamen boşaltmaz; bu fizik kurallarına aykırıdır. Bu yüzden buradaki boşalma, Zilzal suresindeki anlatımla aynı şekilde değerlendirilmez.

Buradaki anlam, bütün ölülerin dirileceğidir. Toprağa gidip de dirilmeyen hiç kimse kalmayacaktır. Herkes dirilecek, kabirler boşalacaktır.

(İnşikak 83/5)

وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْۙ

Ve eżinet lirabbihâ ve *hu***kk**at

Ve Rabbini dinledi ve hakkını verdi.

Yeniden dirilişin süreç içinde yasalar çerçevesinde gerçekleşeceğini söylemiştik. Dirilmek için toprağın içine bir diriltme potansiyeli yerleştirilmiştir.

Bunu nereden anlıyoruz? Bahar geldiğinde toprağı gözlemleyin; onun içinde nasıl bir diriltme potansiyeli bulunduğunu görürsünüz.

Kur'an-ı Kerim de bunu farklı ayetlerde ifade eder. Toprağın bir diriltme potansiyeli vardır. Buna bakın, gözlem yapın; sonra bunun tekrar gerçekleşeceğini ve bu defa insanları dirilteceğini düşünün, der.

(İnşikak 83/6)

يٰٓاَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلٰقِيْهِۚ

Yâ eyyuhâ-l-insânu inneke kâdi*h*un ilâ rabbike ked*h*an femulâ**k**îh*(i)*

Ey insan! Muhakkak ki sen, Rabbine gayret ile çabaladın. Böylece ona kavuşursun.

Burada kavuşulan Rabbin zatı mıdır? Yoksa insanın yaptığı gayretle ulaştığı sonuç mudur? Hesap günümüdür?

Bununla ilgili biraz tefekkür edelim. Allah bize şah damarımızdan daha yakındır. O hâlde "Rabbe kavuşma" nasıl anlaşılmalıdır?

Burada, insanın gayret edip çabalaması, didinmesi ve sonunda bunun karşılığını görmesi şeklinde bir bakış açısı söz konusu olabilir.

Ayetteki "Ey insan!" hitabı önemlidir. Bu ifade, ahiret bilincinin beşerlikten insan mertebesine yükselen herkes için geçerli olmasından kaynaklanır. Yeniden diriliş hakikati ve bunun idraki bütün insanlarda gelişmelidir.

Buradaki "kâdih" ifadesi, "sa'y"dan farklıdır. "Sa'y" her türlü çabayı ifade ederken, "kâdh" başarıya ulaştıran, zorlukları aşmayı içeren gayreti ifade eder. Yani karşılaşılan engelleri aşarak sonuca ulaşma çabasıdır. Ayetteki "kavuşma" ile kastedilenin de bu başarının sonucu olması muhtemeldir. Çünkü hemen sonraki ayette…

(İnşikak 83/7)

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِۦ

Fe-emmâ men ûtiye kitâbehu biyemînih*(i)*

Fakat kimin kitabı sağından verilen kimse ise.

Sen gayret ettin, çabaladın ve sonunda kitabı sağından verilenler zümresine kavuştun, gibi bir bağlam ortaya çıkıyor. Şimdi bu kavuşmanın detaylarını 7. ayetten itibaren okuyalım.

Buradaki "kitap" kelimesi, bir şeyi başka bir şeye eklemek, bir araya getirmek anlamındaki "ketebe" kökünden türemiştir. Harflerin birbirine bağlanarak anlamlı cümleler oluşturması ve bu sayfaların bir araya getirilmesiyle kitap meydana gelir.

Bu anlamdan hareketle, yapılan amellerin bir araya getirilmesine "kitap", "amel defteri" veya "ahiret sicili" diyebiliriz. Kitabı sağından verilen kimse ise; yaptıklarının derlenip toparlanarak kendisine sunulması, geçmişte yaptıklarının hatırlatılması, yapılanların ayrıntılı bilgisiyle kronolojik bir düzen içinde ortaya konulması anlamına gelir.

Buradaki "sağ tarafından verilmesi", iyilik, uğur, güç ve emniyeti anlatan mecazi bir kullanımdır. Arapçada buna benzer deyimler vardır. "Yemin" ve "emin" ifadeleri de aynı kökten gelir. "Emin", güvenli demektir; "mümin" ise bu güvene layık olan kişi anlamındadır.

Kitabın sağdan verilmesi, kişinin emniyet içinde, huzurlu ve mutlu olmasını; mecazi olarak da elinin sağlam olmasını ifade eder.

(İnşikak 83/8)

فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا

Fesevfe yu*h*âsebu *h*isâben yesîrâ*(n)*

İşte o, kolay bir hesapla hesap verir.

"Kolay hesapla hesap vermek" ifadesini anlamak için Kur'an-ı Kerim'deki diğer ayetlere de bakabiliriz. Bakara 261 ve En'âm 160'ta Rabbimiz, yapılan iyiliklerin kat kat fazlasıyla karşılık bulacağını bildirir. İşte bu durumda kolay hesap daha da kolay hâle gelir.

(İnşikak 83/9)

وَيَنْقَلِبُ اِلٰٓى اَهْلِهٖ مَسْرُورًاۜ

Ve yen**k**alibu ilâ ehlihi mesrûrâ*(n)*

Ve ehline mesrur olarak dönecektir.

Bu kitabı sağından alan kişi dönecektir. Buradaki "ehli", ilk anlamda ailesidir; fakat daha geniş anlamda sevdiği insanlar, arkadaşları, çevresi ve dostlarıdır.

Buradaki "surûr", "mesrûr" diye meallendirdiğimiz, gerçek bir fayda veya lezzet sebebiyle oluşan sevinçtir. Bu kelimenin zıddı hüzündür.

"Surûr", ferahlamak ve rahatlamaktan farklıdır. Çünkü ferahlamak için mutlaka bir lezzet veya mükâfat gerekmez. Fakat "surûr"da mutlaka bir karşılık, bir nimet ve lezzet vardır. Ayrıca kelime nekra, yani belirsiz şekilde gelmiştir. Bu da sevincin tarif edilemeyecek kadar büyük olduğunu ifade eder.

Kitabı sağından alanlar; tarifsiz bir mutlulukla dostlarının, arkadaşlarının, salihlerin, resullerin ve şahitlerin yanına dönerler.

(İnşikak 83/10)

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتَابَهٗ وَرَاۤءَ ظَهْرِهٖۙ

Ve emmâ men ûtiye kitâbehu ve **râe zahri**h*(i)*

Ve amma görmediği, arkasından kitabı verilen ise.

Burada "görmediği" ve "arkasından" diye iki ayrı anlam vermek gerekir. Çünkü ayette hem "verâe" hem de "zahr" kelimeleri vardır.

"Verâe"; öte, görünmeyen taraf, ufuk ve arka anlamlarına gelir. "Zahr" ise sırt demektir. Böylece iki farklı "arka" vurgusu ortaya çıkar.

Bu yüzden anlam, "ve amma görmediği arkasından kitabı verilen kimse" şeklinde olur. Kur'an-ı Kerim'de genellikle kitabı sağından verilenler ve solundan verilenlerden bahsedilir. Burada ise sol yerine, arkasından kitabın verilmesi anlatılır. Bu anlatım, yapılanların kişiyi kötü bir sonuca sürükleyeceğine dair ince bir gönderme taşır. Yani insan, hiç ummadığı ve beklemediği taraftan hesabıyla karşılaşacaktır.

Bunu şöyle düşünebiliriz: Bir öğrenci sınava çalışır ama öğretmen onun çalışmadığı yerlerden soru sorar. Öğrenci de "Hiç ummadığım yerlerden çıktı." der.

İşte müşriklerin en büyük kaybı bu değil mi. Allah bize bu dünyada verdi, ahirette de verecek. Biz bu dünyada zenginiz, ahirette de cennetliğiz. Bunu umuyorlar. Ama o zenginlikleri, o ummadıkları yerden kitabın verilmesi oluyor.

Müşriklerin yanılgısı da buna benzer. "Allah bize bu dünyada verdi, ahirette de verir." diye düşünürler. Dünyadaki zenginliklerini ve imkânlarını bir üstünlük göstergesi sayarlar. Oysa onların zaafı tam da bu noktadan ortaya çıkar. Güvendikleri şeyler, hesap günü aleyhlerine dönebilir.

İnsan gençliğine, güzelliğine, servetine güvenebilir. Fakat bunlar, ummadığı yerden karşısına çıkan imtihanlar hâline gelebilir. Bu yüzden "görmediği, ummadığı taraftan kitabın verilmesi" ifadesi kullanılır. Ardından da bu kişinin yok olmayı istemesi anlatılır.

(İnşikak 83/11)

فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا

Fesevfe yed'û śubûrâ*(n)*

Artık yok olmak için yalvarır.

Buradaki "subûr" kelimesi, "mevt"ten farklıdır. "Mevt"te yeniden diriliş beklentisi vardır; "subûr"da ise böyle bir beklenti yoktur. Bu yüzden burada "yok olmayı istemek" anlamı daha uygundur. Kişi adeta "Yok olsaydım da kurtulsaydım." der. "Keşke ölseydim de bunu görmeseydim." şeklinde derin bir pişmanlık yaşar.

(İnşikak 83/12)

وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا

Ve yaslâ se'îrâ*(n)*

Ve çıldırtan ateşe yaslanacak.

"Ve çıldırtan ateşe yaslanırlar." Buradaki "se'îr" kelimesi; ateşi yakmak, tutuşturmak, kışkırtmak ve alevi yükseltmek anlamlarına gelir. Aynı zamanda "es-sûr", kışkırtılmış ateşe benzediği için saldırgan deli anlamında da kullanılır. Bu yüzden buradaki ateşi "insanı çıldırtan ateş" şeklinde anlamlandırıyoruz.

(İnşikak 83/13)

اِنَّهُ كَانَ فِي اَهْلِهٖ مَسْرُورًا

İnnehu kâne fî ehlihi mesrûrâ*(n)*

Muhakkak ki o, ehlinin arasında iken mesrûrdu.

Dünyevi saadet ve refah bazen aldatıcı olabilir. Bakarsınız adamın dünyada bir eli yağda bir eli balda; çevresi, dostları kalabalık, herkes onu seviyor. Bu hâl insanda "Ben bazı şeyleri doğru yapıyorum, sırat-ı müstakim üzereyim." düşüncesine sebep olabilir. "Bak, o adam fakirlik ve sıkıntı çekiyor; ben ise surur içindeyim, mesrurum." der.

Rabbimiz işte bunun aldatıcılığına dikkat çeker. Çünkü onlar dünya hayatının sadece zahirine bakarlar. Dünyevi konfor, ahireti unutturan bir mahiyete de sahiptir. Bu hâl, insanı her şeyi doğru yaptığı yanılgısına sürükleyebilir.

(İnşikak 83/14)

اِنَّهُ ظَنَّ اَنْ لَنْ يَحُورَ

İnnehu **z**anne en len ye**h**ûr*(a)*

Muhakak ki o, dönmeyeceğini zannetti.

Bakın, benim dünyada her şeyim dört dörtlük. Herkes bana aferin diyor, herkes alkışlıyor. Bu hâl, insanın yavaş yavaş ahiret ve hesap günü inancının zayıflamasına; ölmeyecekmiş gibi yaşamasına ve hesabını veremeyeceği bir hayat sürmesine neden olabilir.

Allah, sadece dünyayı isteyip ona göre yaşayanlara dünyalığı vereceğini vaat etmiştir. Rabbimiz Şûrâ 20'de şöyle buyurur: *"Her kim dünya kazancını isterse ona ondan veririz; ancak ahirette onun hiçbir nasibi yoktur."*

Peki ahiretten neden nasibi olmaz? Çünkü dünyalıklara gömülmek, madde sevgisi ve materyalist bakış; manayı örten, erteleyen ve sonunda yok saymaya götüren bir sürece dönüşebilir. Bu durumu Câsiye 24'te de görmekteyiz.

(İnşikak 83/15)

بَلٰىٓ اِنَّ رَبَّهٗ كَانَ بِهٖ بَصِيرًاۢ

Belâ inne rabbehu kâne bihi ba**s**îrâ*(n)*

Aksine, muhakkak ki Rabbi, onu en iyi görendir.

"Rabbi onu en iyi görendir" demek, Rabbi ona hesabını soracaktır demektir. Ahiret yokmuş gibi yaşayanlara karşı hesap sorucu bir tavırla değil, tebliğ ve uyarı çerçevesinde yaklaşmamız gerekir. Çünkü onu en iyi gören Rabbidir. Bu ifade, bize tebliğdeki görev ve sınırlarımızı hatırlatır.

Buradaki "belâ" edatı ise, önceki cümlenin tersinin doğru olduğunu ifade eder. Kullanıldığı yere göre "evet", "bilakis", "aksine" anlamlarına gelir.

Kimin ahirete gerçekten inandığını, kimin inanmış gibi yaptığını Rabbimiz en iyi bilmektedir. Biz bunu tam olarak bilemeyeceğimiz için, hükmü Allah'a bırakırız. Çünkü gerçek hesap sorucu O'dur.

(İnşikak 83/16)

فَلَآ اُقْسِمُ بِالشَّفَقِۙ

Felâ u**k**simu bi-şşefa**k***(i)*

Bundan sonra hayır, şafak vaktine yemin ederim.

Şafak vakti denince sabahın ilk saatlerini anlıyoruz. Kur'an'ı Kerim bunun tam tersini kullanacak.

(İnşikak 83/17)

وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَۙ

Velleyli vemâ vesa**k***(e)*

Ve geceye ve barındırdığına...

(İnşikak 83/18)

وَالْقَمَرِ اِذَا اتَّسَقَۙ

Velkameri izâ-ttesak*(e)*

Ve nûru tamamlandığı zaman Ay'a...

Normalde Türkçede şafaktan sonra gündüz, ardından akşam ve gece gelir. Fakat burada önce şafak, sonra gece zikredilir. Oysa sıraya göre önce gece, sonra şafak gelmeliydi.

Bunun sebebi, Kur'an'ın "şafak" dediği şeyin; güneş battıktan sonra oluşan kızıllık olmasıdır. Güneşin doğuş zamanına ise Kur'an "fecr" der. Fecr-i sâdık yatay aydınlık, fecr-i kâzib ise dikey yükselen aydınlıktır.

Kur'an'da şafak; akşam vakti, gün sonundaki kızıllıktır. Türkçede şafak denilen sabah aydınlığı ise Kur'an'daki anlamıyla "fecr"dir.

"Şafak" kelimesinin sözlük anlamı da inceliğinden dolayı tutunamayan şeydir. Yani gün sonunda ışığın atmosferde zayıflayıp çözülmesi, tutunamaması hâlidir. "Şefkat" kelimesi de aynı kökten gelir; kalbin inceliği anlamındadır.

Burada nurun tamamlanma süreci düzenli ve aşamalı bir şekilde anlatılır. **"Allah nurunu tamamlayacaktır" ifadesi** de bu bağlamda düşünülmelidir. Bunun, kıyamete yakın belirli olaylardan ziyade; vahyin tamamlanması, Kur'an'ın kemale erdirilmesi anlamında değerlendirilmesi mümkündür. Nitekim Kur'an'da "nur" olarak anılan vahiy tamamlanmıştır.

Bu ayetler birlikte düşünüldüğünde; şafak vaktiyle yaratılışın başlangıcına, gece ile imtihan sürecine ve amel defterine, ayın nurunu tamamlamasıyla da hakikatin yansımasına ve gayb âleminden insanlığa ışık tutan vahye işaret edildiği anlaşılabilir.

(İnşikak 83/19)

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍّ

Leterkebunne ṯabekan 'an ṯabak*(in)*

Siz mutlaka tabakadan tabakaya bineceksiniz.

İnsan da evrenin bir parçası olarak sürekli bir değişim içindedir. Değişim, Rabbimizin ayeti ve sünnetidir. Nütfeden alakaya, alakadan cenine, ceninden akıllı bir varlığa doğru sürekli dönüşmekteyiz. Ardından bebeklik, çocukluk, gençlik ve yaşlılık aşamaları gelir. Sosyal bakımdan da zenginlik, fakirlik, sağlık ve hastalık gibi sürekli bir değişim ve dönüşüm içindeyiz. En sonunda ise yaratılmış bir varlık olarak yeni bir aşamaya geçeriz: ölüm ve ardından yeniden diriliş.

(İnşikak 83/20)

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَۙ

Femâ lehum lâ yu/minûn*(e)*

Artık onlara ne oluyor ki inanmıyorlar?

Dünyada hâlden hâle geçtiğini görüyorsun da, öldükten sonra başka bir hâle geçeceğine inanmıyorsun. İnsanın tabi olduğu bu değişim yasasının ölümle sona ermeyeceği ayetlerde vurgulanır ve öğütlenir.

Toplanma, hesap, ödül veya ceza görme aşamalarının ahirette de devam edeceği, imani bir hakikat olarak Kur'an-ı Kerim'de ifade edilmektedir.

(İnşikak 83/21)

وَاِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنُ لَا يَسْجُدُونَۜ

Ve-izâ **k**uri-e 'aleyhimu-l**k**ur-ânu lâ yescudûn*(e)*

Ve onlara Kur'an okunduğu zaman secde etmezler.

Bu ayetin kenarına **"secde ayeti"** şeklinde işaretler konur; parantez içinde "secde ayeti" diye yazılır. Kimi görüşlere göre tilavet secdesi vaciptir, kimi görüşlere göre sünnettir, kimi görüşlere göre ise ne vacip ne de sünnettir. Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık 14 yerde geçmektedir.

Buradaki secde, bizim namazda yaptığımız yere kapanma mıdır? Fiziki olarak yere kapanma, Kur'an'da "harrû sücceden" ifadesiyle anlatılır.

Eğer buradaki secdeyi sadece fiziki secde olarak anlarsak, bir sonraki ayeti de aynı şekilde fiziksel anlamamız gerekir. Ancak devamındaki ayet farklı bir bağlam sunmaktadır.

(İnşikak 83/22)

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ

Beli-lleżîne keferû yukeżżibûn*(e)*

Aksine, örtenler yalanlıyorlar.

Burada secde, kabul etmenin sembolü iken; bir alttaki ayette bunun zıddı olarak yalanlama ifade edilmektedir. Eğer devamındaki ayette "sırtlarını dönüyorlar" gibi fiziksel bir ifade olsaydı, bunu fiziki secde olarak anlayabilirdik.

Bu yüzden kanaatimizce burada kastedilen şey ne vacip ne sünnet olan fiziksel bir secdedir; burada anlatılan, hakikati kabullenmedir. Yani: "Onlar, Kur'an okunduğu zaman bu hakikatleri kabul etmiyorlar."

Kur'an'ın evrensel değerlerini kabul etmemenin gerekçesi de burada ifade edilmektedir. **Hakikati örtme derdi olmayan insanlar, Kur'an'ın ayetlerini neden reddetsinler ki?**

(İnşikak 83/23)

وَاللهُ اَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ

Va(A)llâhu a'lemu bimâ yû'ûn*(e)*

Ve Allah, onların sakladıkları şeyleri çok iyi bilir.

Buradaki **" yû'ûn"** kalıbı, kabın içerisine birşeyi saklamak veya bir çuvalın içerisine bir gıda saklamak, bir poşetin içerisine bir gıda saklamak gibi manalara gelmektedir.

Kur'an'ı hakikatleri yani paylaşmayı, insani değerleri yalanlamalarının öncelikli sebebi bu ayette ifade edilmiştir. O da, sakladıkları imkanları var bu adamların. Paylaşmadıkları nimetler var, bilgileri var vs. Paylaşılması hak ve hakikat olan şeylerin üzerini örtüyorlar ve bunun üzerine de bencilce bir hayat tarzı bina etmişler. Sonuç elim azap.

(İnşikak 83/24)

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍۙ

Febeşşirhum bi'ażâbin elîm*(in)*

Artık onları elim azapla müjdele.

Uyarı yerine "müjdele" kelimesinin kullanılması, her şeyi çıkar ve menfaat açısından değerlendiren bakışa ironik bir göndermedir. Yani kişi, kendi tercihinin sonucunu alacaktır.

Bencillik ve egoistlik, kısa vadede olumlu gibi görünen; ancak uzun vadede insanı sürekli azaba sürükleyen bir beladır.

(İnşikak 83/25)

اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

İllâ-lleżîne âmenû ve 'amilû-**ss**âli*h*âti lehum ecrun ġayru memnûn*(in)*

Ancak imân eden ve sâlih amel yapanlar için, kesintisiz ecir vardır.

Vermemek için bencilce saklamanın kötülüğünü içselleştirmemiş, paylaşmanın değerini hayatında yaşayarak öğrenenlerin bundan istisna tutulduğunu okuyoruz. Doğru ve faydalı işler yapanlar, dünyada başlayan ve ödülü ölümle de devam edecek olan kesintisiz bir ecir ile memnun ve mesut kılınacaklardır.

İnşikak suresinden anladığımız bunlar. Yine her zaman dediğimiz gibi, en doğrusunu âlemlerin Rabbi bilir.